

JAANA KUUSIPALO

Sukupuolittunut poliittinen edustus
Suomessa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
johtamiskorkeakoulun johtokunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
päärakennuksen luentosalissa A1, Kalevantie 4, Tampere,
9. päivänä kesäkuuta 2011 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Puh. 040 190 9800
Fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Kannen suunnittelu
Mikko Reinikka

Acta Universitatis Tamperensis 1614
ISBN 978-951-44-8453-7 (nid.)
ISSN-L 1455-1616
ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1075
ISBN 978-951-44-8454-4 (pdf)
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Esipuhe

Tämä väitöskirjatutkimus sai alkunsa noin 25 vuotta sitten, kun lähdin reissaamaan ympäri Suomea haastatellakseni entisiä naisministereitä. Halusin tietää, miten naiset päätyvät tai pääsevät politiikan huipulle, joka tuolloin tarkoitti lähinnä sosiaali- tai opetusministerin tehtäviä. Näistä tarinoista syntyi ensin gradu (1988) ja sitten lisensiaattitutkimus (1993), joka tuolloin oli tapana tehdä ennen väitöskirjaa. Väitöskirjani on päätepine pitkälle projektille, johon kaikki julkaisuni tavalla tai toisella liittyvät ja joista väitöskirjaan on koottu tärkeimmät. Yhteenvetolukuun poimin myös kirkkaimmat helmet englanninkielisen monografian käsikirjoituksesta, josta piti alun perin tulla väitöskirja. Viime kesänä, kun ystävä kyseli kuulumisiani, kerroin hänelle tekeväni suomenkielistä artikkeliväitöskirjaa ja kääntäväni siihen juuri suomeksi pätkeä englanninkielisestä käsikirjoituksestani. Ystäväni tokaisi siihen, että "miksi sinun pitää tehdä kaikki niin vaikeasti".

Väitöskirjani otsikko *Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa* kiteyttää tutkimusaiheen, jonka puitteissa olen hankkinut kannukseni niin tutkijana, opettajana kuin asiantuntijana. Olen tehnyt tätä teemaa tunnetuksi myös suurelle yleisölle esimerkiksi median käyttämänä asiantuntijana. Erityisen tärkeää mediakomentointi oli 1990-luvulla, jolloin "naispresidenttiliike" oli kiihkeimmillään. Tässä kamppailussa sukupuolten tasapuolisen edustuksen puolesta jokainen askel oli tärkeä; kun nainen "melkein pääsi" suuren puolueen puheenjohtajaksi (Eeva Kuuskoski) ja valittiin ensimmäistä kertaa puolustusministeriksi 1990 (Elisabeth Rehn) sekä ulkoministeriksi 1995 (Tarja Halonen); kun naisehdokkaat poliittisen eliitin ja median yllätykseksi kirivät presidentinvaalien (1994 ja 2000) ennakkosuosikeiksi, ja kun enemmistö presidentinvaalien (2000) ehdokkaista oli naisia; ja vihdoinkin, kun uuden vuosituhannen kynnyksellä, nainen valittiin Suomen tasavallan presidentiksi ja vähän myöhemmin (2003) pääministeriksi (Anneli Jäätteenmäki).

Suurin piirtein näin rakentui 1990-luvun jännitysnäytelmä, jonka puolivälissä menivät läpi myös sukupuolikiintiöt. Niitä on Suomessa vastustettu sillä perusteella, että "pätevyys ratkaisee, ei sukupuoli". Minusta kysymys on väärin asetettu, mutta jos tältä pohjalta lähdetään, poliittisia tehtäviä jaettaessa on paremminkin ollut vallalla periaate "sukupuoli ratkaisee". Ainakin se kuvaa poliittisen edustuksen sukupuolittumista, jota väitöskirjassani tutkin. Tämä tutkimus (kuten kaikki tutkimus) on myös kannanotto siihen halutaanko, että asiat pysyvät entisellään vai että ne kehittyvät demokraattisempaan suuntaan. Olen hyvilläni siitä, että tutkimukseni on ollut osaltaan vaikuttamassa siihen, että politiikan "naisensietokyky" on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana parantunut. Samalla ovat muuttuneet myös käsitykset sukupuolesta, politiikasta ja vallasta - ainakin liukuvimmiksi.

Kuten tapana on, ja se on minulle erityisen mieluista, kiitän niitä tahoja ja ihmisiä, jotka ovat eri tavoin auttaneet minua ponnisteluissa, joiden tulosta tämä väitöskirja on. Saamastani taloudellisesta tuesta kiitän seuraavia tahoja: VAKAVA Graduate School (valtio-opin ja kansainvälisen politiikan valtakunnallinen tohtorinkoulutusohjelma), Tampereen yliopiston tukisäätiö, Naisten Tiedesäätiö, WSOY:n kirjallisuussäätiö, Suomen tiedetoimittajien liitto, Suomalainen Konkordia-liitto, Svenska Kulturfonden ja julkaisukulujen osalta, Tampereen kaupungin tiederahasto. Olen toiminut myös Tampereen yliopiston valtio-opin yliassistenttina ja Jyväskylän yliopiston naistutkimuksen lehtorina. Tästä on hyvä alkaa niiden ihmisten kiittäminen, jotka ovat tutkimustani eri vaiheissa tukeneet. Tutkijanurani alkoi 1980-luvulla, kun Tampereen yliopiston sosiologian professori Veronica Stolte-Heiskanen ja valtio-opin professori Olavi Borg rohkaisivat minua pyrkimään alalle, samalla kun jälkimmäinen varmisti, että pysyin valitsemallani tiellä. Kiitos teille! Ilman tukea en olisi päässyt toiveammattiini enkä "muuttamaan maailmaa".

Feministiseen politiikan tutkimukseen minut johdatti Aino Saarinen. Häneltä sain myös arvokasta tukea akateemisessa tiedeyhteisössä, jossa naistutkimus oli vasta aloittanut kamppailun omasta paikastaan. Eva Hänninen-Salmelin oli mentori, jonka avustuksella pääsimme kollegani Sirpa Virran kanssa tutustumaan kansainvälisten konferenssien maailmaan. Poliitiikan naistutkijoiden yhteisöön kiinnityin kirjaprojektissa, jossa olivat mukana Marja Keränen, Helena Karento, Anne Maria Holli ja Tuija Parvikko. Tämä joukko on tukenut monin tavoin väitöskirjani etenemistä. Tuija toimi myös vähän aikaa työni virallisena ohjaajana. Liisa Rantalaihon ja Raija Julkusen johtama projekti *Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä* (1991-1994) imaisi minut lopullisesti suomalaisen naistutkimuksen palvelukseen. Projektissa oli mukana edustava joukko naistutkimuksen tulevia ammattilaisia: Aino Saarinen, Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin, Anne Ollila, ja Mirja Satka. 2000-luvun puolella tieteelliseen ajatteluuni toi (omasta mielestäni) terävyyttä työskentely Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Naistutkimuksen oppiainetta johti sinne tullessani professori Tuija Pulkkinen, eikä kriittisyys ja radikaalisuus vähentynyt Tuijan siirryttyä Helsinkiin, sillä sen jälkeen työskentelin laitoksella ensin Tuula Juvosen ja sitten Hannele Harjusen kanssa.

Ohjauksesta kiitän valtio-opin professori Heikki Paloheimoa, joka kommentoi käsikirjotustani jo siinä vaiheessa kun se oli vielä monografia ja hänen mukaansa vain editointia vailla. Itse en kai halunnut päästää itseäni "niin vähällä". Kun sitten monografian asemesta päätin tehdä artikkeliväitöskirjan, sanoin ohjaajalleni, että nyt minulla on todella kiire. Paloheimolla taisi olla hauskaa, kun hän kertoi olevansa iloisesti yllättynyt lähinnä siitä, että *minulla* on kiire. Ratkaisevan sysäyksen loppurutistukseen antoivat keskustelut Marja Keräsen kanssa. Yhteenvetoluvun aloitin viime kesänä ja syksyllä sen lukivat ohjaajani lisäksi myös Raija Julkunen ja Eira Juntti, joille kiitos tärkeistä huomioista. Suurkiitos väitöskirjan esitarkastajille Solveig Bergmanille ja Marja Keräselle, joiden kommentit auttoivat viimeistelemään väitöskirjan lopulliseen muotoonsa. Kiitos Christina Bergqvist ja Audur Styrkársdóttir (luku 5) sekä Kaisa Kauppinen ja Iira Nuutinen (luku 6), jotka antoivat luvan yhteisartikkeliemme julkaisemiseen väitöskirjassani. Julkaisuluvista kiitän myös *Sosiologia*-lehteä ja kustantajia *Vastapaino*, *Otava*, *Edita*, *Macmillan*, *Schildts*, *SoPhi* ja *WSOY*. Kiitos kuuluu myös haastateltavilleni, jotka tekivät tämän tutkimuksen mahdolliseksi.

On paljon muitakin, joita haluan kiittää saamastani tuesta, kuten Tarja Seppä, Tapani Turkka, Pertti Lappalainen ja Riitta Lehtimäki. Myös Päivi Korvajärvi, Marja Vehviläinen ja Kari Palonen muistivat kysellä väitöskirjani perään. Ystäväpiirissä tätä agendaä pitivät yllä Jarmo Salmela ja Birgitta Suorsa. Kiitos myös sisaruksilleni ja kälylleni Heli Kuusipalolle, jotka auttoivat etenkin projektin viimeisimpinä raskaina vuosina ja erityiskiitos veljelleni Jurkalle, joka huolehti tietotekniikasta. Suurin kiitos kuuluu kuitenkin ystäväilleni Helena Karennolle, Raija-Liisa Kämäräiselle, ja Laura Tohkalle sekä avomiehelleni Raimo Pyymäelle, jotka eivät koskaan lakanneet uskomasta, että saan työni päätökseen. Lauralle kiitos myös oikoluvusta ja Raimolle huushollin hoidosta. Lopuksi kiitän rakasta poikaani ja ainoaa lastani Joonatania kärsivällisyydestä, jota hän osoitti silloinkin kun työni vei niin paljon yhteistä aikaamme. Tämä on nyt enemmän kuin traagista, koska poikani kuoli niin nuorena. Joonatan näytti omalla esimerkillään, mitä on olla hyvä ihminen kovassakin maailmassa. Tätä viisautta tarvitaan myös tutkimustyössä.

Väitöskirja on omistettu pojalleni Iiro Joonatan Koskelle (1985-2009).

Tampereella 5.5.2011

Jaana Kuusipalo

English abstract

Gendered Political Representation in Finland

Finland is known as the model country for gender equality. In addition to women's early suffrage in 1906, the high representation of women in politics is a part of this country brand. Equal political representation regardless of gender has nearly come true in Finland in the 21st century. However, as far as this political equality is thought to be the result of the liberal ideas of the equality (and similarity) of citizens, this idea could not be more wrong. This research*, where I analyse the political representation of 'women' in the past one hundred years, puts in question such gender neutral notions of political equality. According to my definition, political representation in parliamentary politics is gendered if the representatives of one gender (usually men) continuously hold the majority of the seats in the parliament and government as well as the highest political offices of a given political system, and/or if the men and women are assumed to represent different issues (interests, ideas or identities) in politics. This, indeed, was the way political representation was gendered in Finland throughout the twentieth century. The research also shows that gendered political representation in Finland became possible by gendering the subject of democratic representation as a result of the struggle for universal suffrage.

The poststructuralist critique argues that in order to analyse 'political representation' one should deconstruct the political subject (what is represented) as well as its representatives (who represents) both of which are produced by the discourses and practices of political representation. The aim of my research was to explain *how* the subject of political representation was gendered in Finland which would also explain how the 'representatives' of this gendered subject were produced. In order to do this I had to analyse how 'women' as a separate category and a political agent was constructed in Finland. As Joan Scott argues, feminism emerged as a protest against women's political exclusion. This was the case also in Finland whose first-wave feminism contested the masculine political subjects of the contemporary political discourses: the 'general will' produced by the Hegelian-Snellmanian discourse and the 'individual-citizen', the subject of the liberal political theory, which both excluded 'women' from political agency although in different ways. Still, at the same time, the subject of feminism in whose name feminists demanded equal political rights, was constructed within the limits of those same discourses that it challenged. Because feminists had to act on behalf of 'women' they had to invoke the very category that was excluded from politics. In this way, the subject of Finnish feminism was drawn from the gender difference constructed by the dominant discourses and, most importantly, by the (Hegelian-Snellmanian) nationalistic discourse.

The concept of gendered citizenship refers to the republican notion of citizenship emphasising the citizens' obligations, agency and contribution to the common good of a political community which in the communitarian thinking is understood as a *cultural* community. This definition resembles the notion of gendered citizenship constructed by the Finnish nationalistic discourse. The gendering of the (social and political) citizenship in Finland in the 19th century made use of the universal category of 'women' (crossing the class lines) excluded from political agency and resulting in the notion of female citizenship based on 'social motherhood'. It was in the name of this 'maternal citizenship' that Finnish feminists claimed the political representation of 'women' during the struggle for suffrage. As my analysis shows, this subject of political representation, which I named "*the will of the female People*", was produced by the bourgeois and socialist feminist discourses and it contested the subject of democratic political representation - the will of the People. Most importantly, 'the will of the female People', as feminists argued, could only be represented by women. There were some similarities between the feminist struggle for the political representation of women in Finland and the French dispute of *parité* democracy in the 1990s. The arguments of the French feminists include that the concept of 'the will of the nation' should be renegotiated so that

women, too, would be entitled to represent the general will. However, in Finland, as my research shows, women did *not* receive the 'right' to represent the general will. On the contrary, the system of gendered political representation established in the twentieth century led to women's marginalisation in politics and in such a way that the women were, in fact, denied access to the highest political positions where one was expected to interpret the general will (as statesmen do).

This is due to the fact that in regard to its political ontology, the 'will of the female People' was based on the same category of 'woman' that was excluded from the subject of modern political representation (the general will, which, therefore, could only be represented by men). Instead, women's civic and public agency, which I called the *maternal-social agency*, differed from the men's *political* agency and in such a way even that these two were mutually exclusive. Women's social agency refers to maternalist politics which by focusing on the welfare of mothers, children and the disadvantaged was in Finland, as elsewhere, the women's major avenue to politics. As a result, women built their own maternal-social agenda and arena *within* the parliamentary politics. In addition to the gendered agenda, even political recruitment was gendered. Most of the women politicians in Finland in the first half of the 20th century were recruited in politics through their own women-only associations, such as the women's sections within political parties. This was also the case in top-level politics where the majority of the women cabinet ministers were ministers of social affairs (and health) or ministers of education (or culture). This gender segregation in politics was combined with a gender hierarchy as the highest political positions were held by men. One of the consequences of this system of gendered political representation was the women's 'permanent' under-representation in the political bodies. Although the proportion of women in the Parliament of Finland began to grow from the 1970s onwards, the gendered model of political representation did not change much before the 1990s.

Also the contemporary Finnish feminism, which in the 1980s was influenced by the woman-centred feminist theory, maintained the gendered political representation by its aim to re-value "women's agency". Since the objective of the *woman-centred state feminism* in Finland was to build a woman-friendly welfare state, even this feminist project pushed women to the maternal-social sphere. On the other hand, the woman-centred feminism also had the objective to break the gender hierarchy in politics which culminated in three presidential elections, in all of which the female candidates stole the show. My analysis of the media campaigns related to these presidential elections (1994, 2000 and 2006) indicates that gendered political representation was also maintained by the cultural representations of gender highlighting the double meaning of 'representation'. Therefore the main conclusion of this research is that instead of being regarded as similar/equal citizens with men, women got access to politics as mother-citizens who were expected to restrict their activity within the maternal-social sphere. What is more, this feminine agency was separated from the masculine political agency which entitled the male citizens to interpret and, hence, represent the general will. This system of gendered political representation was constructed and maintained by feminist agency, too, which however was also behind the dismantling of the system from the 1990s onwards.

* This research is a PhD thesis which consists of an overview and nine chapters/articles originally published in academic anthologies or journals in 1989—2007. Apart from Chapter (6) written in English and Chapter 8 written in Swedish all the other chapters are in Finnish. However, five of these seven Finnish-language articles are also available in English.

SISÄLLYSLUETTELO

LUKU 1

1.	Johdanto	
	1.1. Aluksi	9
	1.2. Tutkimusongelma, aineistot ja metodit	15
	1.3. Poliitiikan feministinen kritiikki	19
	1.4. Äitikansalaisuus ja maternalistinen agenda	22
	1.5. 'Naisten' poliittisen edustuksen subjekti	26
2.	Naisten aliedustus politiikassa	
	2.1. Aliedustus poliittisena ongelmana	28
	2.2. Suomalaista tutkimusta politiikan sukupuolittumisesta	31
3.	Teoreettinen viitekehys	
	3.1. Teoreettisia selityksiä politiikan miehisyydelle	34
	3.2. Feministisen liikkeen poliittiset teoriat ja strategiat	38
	3.3. Naiskeskeinen lähestymistapa tutkimuksessa	44
	3.4. Feministiset epistemologiat ja tieteen kritiikki	46
	3.5. Samanlaisuus, erilaisuus, horjuttaminen	49
4.	Käsitteet ja niiden feministinen purkaminen	
	4.1. Ketä/mitä naiset edustavat - intressit ja identiteetti	53
	4.2. Sosiaalisen ja poliittisen kansalaisuuden yhteen kietoutuminen	60
5.	Äidillistä politiikkaa	
	5.1. Henkinen äitiys	66
	5.2. Äidillinen politiikka - "toimintaa valtiossa" vai "toimintaa perheessä"?	69
6.	'Naisen' poissulkeminen modernin poliittisen edustuksen subjektista	
	6.1. Liberaalin poliittisen teorian miehinen toimija	76
	6.2. Hegel: sukupuolitettu tietoisuus ja yleistahdon miehiset tulkitsijat	78
	6.3. Snellman: naisten emansipaatio perheessä	82
7.	Sukupuolittunut poliittinen edustus	
	7.1. Edustuksen subjektia jäljittämässä	86
	7.2. Porvarillinen naisasialiike feminismin subjektia rakentamassa	93
	7.3. Sukupuolittunut kansalaisuus, kansakunta ja edustus	102
8.	Johtopäätökset ja pohdintaa	109
	Viitteet	116
	Lähdeluettelo	121

ARTIKKELIT

- LUKU 2** Kuusipalo, Jaana (1989): Naisena politiikan huippupaikoille? *Sosiologia* 26:2, s. 89-103.
- LUKU 3** Kuusipalo, Jaana (1994): Emännät ja työläisnaiset 1930-1950 -lukujen politiikassa. Oppaina Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, s. 157-178. Tampere: Vastapaino.
- LUKU 4** Kuusipalo, Jaana (1999): Suomalaiset naiset politiikassa. Teoksessa *Suomalainen nainen*, s. 55-78. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- LUKU 5** Bergqvist, Christina - Jaana Kuusipalo - Audur Styrkársdóttir (2001): Keskustelu lastenhoitopolitiikasta. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, s. 151-172. Helsinki: Edita.
- LUKU 6** Kuusipalo, Jaana - Kaisa Kauppinen - Iira Nuutinen (2000): Life and Career in North and South Europe. Teoksessa Vianello, Mino - Gwen Moore (toim.): *Gendering Elites. Economic and Political Leadership in 27 Industrialised Societies*, s. 177-188. Houndmills, Basingstoke, Hampshire - London: Macmillan Press Ltd.
- LUKU 7** Kuusipalo, Jaana (2006): Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: Poliitiikan sukupuolittuminen Suomessa. Teoksessa Moring, Anna (toim.): *Sukupuolen politiikka: Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*, s. 27-34. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- LUKU 8** Kuusipalo, Jaana (2007): Elisabeth Rehn - kvinnan som krossade glastaket i politiken. Teoksessa *Feminister i farten. 100 år av kvinnopolitik i Svenskfinland*, s. 224-254 (Redaktörer: Johanna Aminoff-Winberg, Mona Rautelin och Harriet Silius). Schildts förlags Ab.
- LUKU 9** Kuusipalo, Jaana (2000): Sukupuolen rooli kampanjoinnissa. Teoksessa Isotalus, Pekka - Eeva Aarnio (toim.): *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?*, s. 41-62. Jyväskylä: SoPhi.
- LUKU 10** Kuusipalo, Jaana (2007): Presidenttipelin sukupuolittuminen. Teoksessa: Isotalus, Pekka - Sami Borg (toim.): *Presidentinvaalit 2006*, s. 98-114. WSOY.

1. Johdanto

1.1. Aluksi

Tutkin väitöskirjassani poliittisen edustuksen sukupuolittumista. Poliittinen edustus on sukupuolitunut, jos kansanedustajiksi ja ministereiksi valikoituu enimmäkseen vain toisen sukupuolen edustajia, ja/tai jos naisten ja miesten ajatellaan politiikassa edustavan eri asioita. Demokratian kannalta tämä on ongelmallista, jos se johtaa sellaiseen sukupuolen mukaiseen työn- ja vallanjakoon, jossa toinen sukupuoli on (jatkuvasti) enemmistönä poliittisissa toimielimissä ja pitää hallussaan politiikan johtotehtäviä. Väitöskirjani osoittaa, että juuri näin poliittinen edustus sukupuolitui Suomessa: Naisten poliittisen toiminnan keskittyessä sosiaali- ja koulutuspolitiikkaan, miehille jäivät kaikki muut poliittiset asemat mukaan lukien poliittisen järjestelmän ylimmät virat, kuten presidentin ja pääministerin tehtävät. Oletukseni on, että Suomen kansanedustusjärjestelmä oli jo alunperin sukupuolittunut, mikä johti naisten aliedustukseen poliittisissa toimielimissä sekä miesten hallitsevaan asemaan parlamentaarisessa politiikassa. Tutkimukseni nostaa esiin myös feministisen toiminnan, naisliikkeiden ja -järjestöjen keskeisen roolin naisten poliittisen edustuksen vaatijana ja jatkuvuuden turvaajana, mutta, paradoksaalista kyllä, myös sukupuolittuneen poliittisen edustuksen rakentajana.

Väitöskirja koostuu yhdeksästä, pääosin omaan empiiriseen aineistooni perustuvasta tutkimusartikkelista sekä laajasta, teoreettisesti suuntautuneesta yhteenvetoluvusta. Esittelen nämä artikkelit (luvut 1-10) lyhyesti heti tässä alussa, jotta niiden keskeiset tulokset auttaisivat lukijaa hahmottamaan sukupuolittuneen poliittisen edustuksen historiaa. Lisäksi kuvaus pohjustaa yhteenvetoluvussa käymääni teoreettista keskustelua väitöskirjan tutkimustulosten kontribuutiosta politiikan tutkimukseen ja sukupuolentutkimukseen sekä feministiseen teoria- ja käsitteekritiikkiin. Yhteenvetolukua (luku 1) seuraavan toisen luvun (*Naisena politiikan huippupaikoille*) tutkimuskohteena on hallituksen naisedustus vuosina 1926-1986. Sen tutkimusaineistona ovat vuonna 1986 tekemäni naisministerihaastattelut, poliitikkojen elämäkerrat ja naisjärjestöjen historiikit. Siitä selviää, että tutkittuna ajanjaksona naisministerit toimivat enimmäkseen sosiaali- (ja terveys-) tai opetusministereinä ja että ainakin 1980-luvulle saakka useimmat heistä valittiin tehtävänsä puolueen naisjärjestön tai jonkun muun keskeisen naisjärjestön johtopaikoilta. Tästä voi päätellä, että naisjärjestöjen valtuuttamat naisministerit ovat edustaneet ja ajaneet hallituksissa ainakin osin erilaisia asioita kuin miesministerit. Enimmäkseen sosiaali- ja terveys- sekä opetusministeriön johdossa toimineet naisministerit olivat myös keskeisessä roolissa suomalaista hyvinvointivaltiota ja sen perustoja rakennettaessa.

Tätä päätelmää vahvistaa kolmas luku, *Emännät ja työläisnaiset 1930- ja 1950-lukujen politiikassa - oppaina Tyyne Leivo-Larsson ja Vieno Simonen*, jossa analysoin kahden naisministerin poliittisten elämäkertojen kautta 1930- ja 1950 -lukujen naispolitiikkaa. Tämän tutkimuksen mukaan naisministerit ajoivat hallituksessa naisten tai edustamiensa naisryhmien etuja. Esimerkiksi kansaneläke- ja sairausvakuutus uudistusten yhteydessä naisministerit vaativat, että näiden etuuksien tulisi koskea kaikkia kansalaisia, jotta myös maalaisemännät saataisiin niiden piiriin. Vaatimukseen suostuminen vei läpi pohjoismaiselle hyvinvointimallille tyypillisen universaalin sosiaaliturvan periaatteen. Neljäs luku, *Suomalaiset naiset politiikassa*, on kokoava kuvaus politiikan sukupuolittumisen historiasta Suomessa runsaan 100 vuoden aikana (vuoteen 1999). Siinä jaksotetaan naisten pääsyä parlamentaarisen politiikan toimijoiksi myös naiskansalaisuutta koskevien muutosten seurauksena.

Sekä kansainvälinen että suomalainen naistutkimus on osoittanut, että moderni (sosiaalinen ja poliittinen) kansalaisuus on sukupuolittunut. Näin ollen kansalaisuutta ja sen historiaa on myös tutkittava sukupuolittuneena, kuten tässä väitöskirjassa on tehty. Väitöskirjani tulosten mukaan naiset pääsivät Suomen eduskuntaan ja hallitukseen nimenomaan *äitikansalaisina*. Myös feministiset (niin porvarilliset kuin sosialistiset) järjestöt perustelivat naisten yhtäläisiä poliittisia oikeuksia sukupuolierolla. Naisten väitettiin toimivan politiikassa eri tavoin kuin miehet ja ansaitsevan juuri siksi oikeuden saada edustajiaan politiikkaan. Naisten miehistä eroavaa poliittista toimintaa ja edustusta selitettiin äidillisellä toimintaorientaatiolla ja politiikalla. Äitikansalaisuuden kyseenalaisti 1960-luvun tasa-arvoliike, jonka tavoitteena oli samanlaistaa naisten ja miesten toiminta kansalaisina. Naisten sukupuolierityinen toiminta (naisjärjestöt) hylättiin ja naisten haluttiin siirtyvän työelämään ja osallistuvan yhteiskunnalliseen toimintaan yhdessä miesten kanssa.

Naisten osuus eduskunnassa alkoi nousta 1970-luvulla ja naisministerit saivat silloin tällöin muitakin ministerinsalkkuja kuin sosiaali- tai opetusministerin. Näistä muutoksista huolimatta sukupuolen mukainen työn- ja vallanjako politiikassa pysyi lähes ennallaan 1970- ja 1980 -luvuilla. Naisten poliittinen agenda säilyi sekin suurelta osin samana, sillä naisjärjestöjen ja naispoliitikkojen toiminnan keskiössä olivat edelleen äidit, lapset ja vähäosaiset, joiden etuja naisten oletettiin ajavan myös hyvinvointivaltion palvelujärjestelmiä luotaessa. Mutta toisin kuin aikaisemmin, jolloin tämä *maternalistinen politiikka* oli tukenut lähinnä äitien kotiin jäämistä, naispolitiikan keskiöön tuli äitien työssäkäynnin turvaaminen. Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, työn ja perheen yhteensovittamiseen vaadittiin myös valtion toimia. Tässä onnistuttiinkin ainakin periaatteessa, kun laki lasten päivähoidosta (1973) teki päivähoidon järjestämisestä kuntien velvollisuuden, vaikka käytännössä vanhempien oikeus päivähoitoon toteutuikin vasta 1990-luvulla.

Lasten päivähoitoa koskevasta poliittisesta kamppailusta kertoo väitöskirjan sisältyvä artikkeli *Keskustelu lastenhoitopolitiikasta*, jonka kirjoitin yhdessä Christina Bergqvistin ja Audur Styrkársdóttirin kanssa (luku 5). Tutkimuksemme mukaan naisliikkeet, naisjärjestöt ja naispoliitikot olivat Suomen, Ruotsin ja Islannin lastenhoitopolitiikan keskeisiä toimijoita 1960-luvulta 1990-luvun puoliväliin. Kun tässä artikkelissa käy ilmi poliittisen naiseliitin vahva kontribuutio *naisystävällisen* pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin rakentamisessa, väitöskirjan kuudes luku *Life and Career in North and South Europe* arvioi tämän mallin merkitystä naiseliitin oman urakehityksen kannalta. Tässä Kaisa Kauppinen ja Iira Nuutisen kanssa kirjoittamassani artikkelissa tarkastellaan laajan kansainvälisen vertailuaineiston valossa, miten yhtäältä Pohjois-Euroopan ja toisaalta Etelä-Euroopan huippujohtajat ovat yhdistäneet perhe- ja työelämän. Tulostemme perusteella hallitseva perhemalli vaikuttaa niihin tapoihin, joilla eliitti yhdistää työn ja uran. Pohjoismaissa, joissa naisten työssäkäynti normalisoitiin pohjoismaiselle hyvinvointimallille tyypillisten laajojen julkisten palvelujen avulla, naisjohtajien on ollut helpompi yhdistää perhe ja ura kuin Etelä-Euroopassa, jonka hallitseva miesperheenelättäjä -malli ja julkisten palvelujen vähäisyys eivät tue äitien työssäkäyntiä, eivätkä myöskään naisten uralla etenemistä.

Väitöskirjan seitsemännessä luvussa, *Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: politiikan sukupuolittuminen Suomessa*, naisten roolia suomalaisessa politiikassa arvioivat itse naisministerit, joita haastattelin toisen kerran vuosina 1994 ja 1995. Useimmat näistä Harri Holkerin ja Esko Ahon hallituksissa istuneista naisministereistä kannattivat sukupuolikiintiöitä ja varsin yhtä mieltä oltiin myös siitä, että suomalainen hyvinvointivaltio on pitkälle naisten luomus. Naisministerien yksimielisyys näissä naispoliittisissa kysymyksissä saattaa liittyä, Jallinojan (1983) terminologiaa lainatakseni, suomalaisen feminismin "kolmanteen taistelukauteen", joka oli kuumimmillaan juuri 1990-luvun puolivälissä, jolloin haastattelut tehtiin. Lähes vuosisadan ajan naisten poliittisen toiminnan keskiössä ollut maternalistinen agenda sai tulkintani mukaan jopa uutta potkua 1980-luvulla. Tämä johtui siitä, että tuolloin alkanut suomalaisen feminismin "kolmas aalto" sai vahvoja vaikutteita *naiskeskeisestä feminismistä*, joka pyrki uudelleen arvottamaan ja arvostamaan naisille kulttuurisesti ja historiallisesti tyypillistä toimintaa.

Tähän pyrki myös suomalainen naistutkimus, joka alkoi vakiinnuttaa asemaansa yliopistollisena opiaineena ja tieteenalana 1990-luvulla. Erityisesti yhteiskuntatieteellisessä naistutkimuksessa sai jalansijaa *standpoint* -metodologia, jonka mukaan androsentrisen eli mieskeskeisen tieteellisen ajattelun asemesta tutkimuksen ja teoreettisen ajattelun lähtökohdaksi oli otettava naisten kokemus ja toiminta. Historiantutkimuksessa kasvatti suosiotaan *her-storyksi* -nimetty tutkimusote, jonka mukaan

naisten oli kirjoitettava oma historiansa, mutta ei mieshistoriaa (*his-storya*) täydentävänä lisänä, vaan naisille tyypillisestä toiminnasta ja arvomaailmasta lähtevänä ja historiaa uudelleen tulkitsevana naishistoriana. Tämän lähestymistavan mukaisesti esimerkiksi naisjärjestöjä ei enää nähty miehistä toimintaa avustavana puuhasteluna, vaan naisten omista arvoista ja tavoitteista kumpuavana järjestäytyneenä *poliittisena* toimintana. Naiskeskeinen tutkimusote vaikutti vahvasti omaan tutkimukseeni ja samalla myös väitöskirjan vanhimpiin artikkeleihin.

Naistutkimuksen vakiintuminen ja medianäkyvyys lisäsivät naisten itsetuntoa ja taistelutahtoa myös politiikassa. Naiskeskeinen ("naisnäkökulmainen") tutkimus teki näkyväksi naisten kontribuution suomalaisen yhteiskunnan rakentamisessa, mutta toisaalta myös naisten toiminnan sivuuttamisen ja vähättelyn valtavirtatutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämä oivallus lienee vaikuttanut myös siihen, että naisten aliedustus poliittisissa elimissä muuttui silmiinpistäväksi ja poliittisen vallan keskittymistä miehille ei enää hyväksytty. Myös kentällä tapahtui: Naisjärjestöt ja naiskansanedustajat yhdistivät voimansa verkostoissa, jotka pyrkivät lisäämään naisedustusta ja naisten vaikutusvaltaa politiikassa ja tuomaan poliittiselle agendalle naisten tärkeitä pitämiä asioita. Naisten vaikutusvaltaa pyrittiin lisäämään myös työmarkkinapolitiikassa ja talouselämässä, mutta tämä jäi vain yritykseksi verrattuna siihen, mitä puoluepolitiikassa alkoi tapahtua. Naisia alkoi nousta ensin pienten puolueiden puheenjohtajaksi, ja vähältä piti, ettei Suomen Keskustaan valittu ensimmäistä naisjohtajaa jo 1990, jolloin Eeva Kuuskoski oli Eskon Ahon vastaehdokkaana puolueen puheenjohtajavaaleissa. Kuuskoski yllätti suosiollaan myös vuoden 1994 presidentinvaalien ennakkogallupeissa, joskin Elisabeth Rehn otti myöhemmin hänen paikkansa naisten suosikkina.

Feministinen tavoite saada naisia politiikan huipulle kristallisoitui "naispresidenttiliikkeessä", jonka tärkein tavoite meni läpi vuoden 2000 presidentinvaaleissa, kun Suomeen valittiin ensimmäinen naispresidentti. Hallituksessa naisten osuus oli noussut jo 1990-luvun alussa, jolloin se kohosi ensimmäistä kertaa yli 40 prosenttiin. Vuonna 1995 tasa-arvolakiin lisätyt sukupuolikiintiöt nostivat naisedustusta valtion komiteoissa sekä kunnanhallituksissa ja lautakunnissa. Naisministerit alkoivat saada tehtäviä, joista he aikaisemmin olivat voineet vain haaveilla, kuten puolustusministerin (1990) ja ulkoministerin (1995) salkun. Toisin sanottuna, sukupuolen mukainen työn- ja vallanjako politiikassa alkoi murtua. Oireellista kuitenkin on, että tämä tapahtui samaan aikaan, kun kansallisen politiikan liikkumavara alkoi kaventua Suomen EU-jäsenyyden (1995) myötä. Tätä murroskautta analysoin Elisabeth Rehnin poliittista uraa tarkastelevassa artikkelissa *Elisabeth Rehn - kvinnan som krossade glastaket i politiken* (luku 8), jonka mukaan Rehnistä tuli 1990-luvun naisliikkeen

"sankaritar". Vaikka Rehn pääsi tähän asemaan ikään kuin vahingossa, hän osasi vastata naisliikkeen odotuksiin, joihin kuului myös oikeus "esiintyä naisena" politiikassa.

Vaaleja alettiin käydä yhä enemmän mediassa samalla kun vaalien henkilöityminen ja markkinointuminen viihteellisti poliittista julkisuutta ja toisin päin. Tuntui siltä, että tärkeämmäksi kuin *mitä* puhutaan tuli *miten* puhutaan ja miltä puhuja näyttää. Ehdokkaiden julkisesta esiintymisestä tuli tarkkaan harkittua julkista *esittämistä* mukaan lukien "sukupuolen esittäminen". Kaikki tämä lisäsi erityisesti nuorten naisten nostetta poliittisilla markkinoilla. Naispoliitikoille oli tästä muutoksesta sekä etua että haittaa. Kansainvälinen feministinen liike kritisoi jo 1960-luvulla median ja kulttuurituotteiden naisia halventavaa naiskuvaa. Suomessakin asiaan alettiin kiinnittää huomiota, ja julkinen kohu tästä nousi 1990-luvun presidentinvaalien yhteydessä. Naisehdokkaiden julkinen molaaminen ei enää tullut kysymykseen vuoden 2000 vaaleissa jo senkin tähden, että Rehn oli saanut tällaisesta kohtelusta sympatiapisteitä edellisissä presidentinvaaleissa. Toisaalta juuri vuoden 2000 presidentinvaaleissa, joissa ehdokkaiden enemmistö oli naisia, media asetti suurennuslasin alle nais-ehdokkaiden ulkopoliittisen tietämyksen ja arviointikyvyn, kuten väitöskirjan yhdeksännessä luvussa, *Sukupuolen rooli kampanjoissa*, esitän.

Ei ole sattumaa, että epäily naisehdokkaiden pätevyydestä kohdistui juuri ulkopoliitiikan asiantuntemukseen, vaikka se luonnollisesti kuuluukin presidentin pätevyysvaatimuksiin. Ulko- ja talouspolitiikan ylin vallankäyttö on perinteisesti kuulunut *valtiomiehille*, koska se ilmeisesti edellyttää jotain "miehistä kykyä" arvioida päätösten vaikutuksia koko kansakunnan (edun) kannalta; juuri näiden politiikan sektoreiden ministerintehtäviin naisten on nimittäin ollut erityisen vaikea päästä. Tätä seikkaa pohdin myös väitöskirjan viimeisessä luvussa (10), *Presidenttipelin sukupuolittuminen*, jossa kiinnitän huomiota siihen tapaan, jolla *valtiomiehen* kategoriaa rakennettiin vuoden 2006 vaalikeskusteluissa. Huomion arvoista on, että valtiomiehen kategoriaan kelpasivat vain miesehdokkaat, Tarja Halosta ei siihen kelpuutettu. Artikkelin lopuksi tosin arvelen, että "valtiomiehet" ovat katoavaa kansanperinnettä ainakin kansallisilla poliittisilla markkinoilla.

Yhteenvetoluvussa (luku 1) esitellään väitöskirjan teoreettinen viitekehys, tutkimuskohde, -kysymykset, -aineistot ja -menetelmät sekä keskeiset käsitteet ja tutkimustulokset. Keskustelen myös tutkimukseni teoreettis-metodologisista lähestymistavoista ja tuloksista feministisen teoria- ja käsitekritiikin valossa. Väitöskirjan tutkimuskohde on poliittisen edustuksen subjektin sukupuolittuminen ja tutkimus vastaa kysymykseen, *miten* poliittinen edustus on Suomessa sukupuolittunut. Samalla se tarjoaa välineitä tutkia naisten edustusta politiikassa muissakin maissa kuin Suomessa.

Yhteenvetoluvun ensimmäinen kappale (*Johdanto*) tutustuttaa lukijat väitöskirjan teemoihin, tämentää tutkimusongelmaa ja listaa tutkimuksessa käytetyt aineistot ja metodit. Toisessa kappaleessa (*Naisten aliedustus politiikassa*) esittelen lyhyesti politiikan sukupuolittumiseen ja naisten poliittiseen edustukseen (tai paremminkin aliedustukseen) liittyvää tutkimusta. Feministisen teoriakritiikin näkökulmasta aliedustus on seurausta poliittisen ajattelun sukupuolittavista dikotomioista, joista perustavin on jako henkilökohtaiseen/yksityiseen ja poliittiseen/julkiseen. Tätä dikotomiaa ja sen seurauksia feministiselle politiikalle ja poliittiselle ajattelulle selvitän kolmannessa kappaleessa (*Teoreettinen viitekehys*). Siinä luodaan myös katsaus feministisen ajattelun erilaisiin suuntauksiin (liberaali, sosialistinen ja radikaali feminismi) ja teoreettisiin positiioihin (tasa-arvofeminismi, naiskeskeinen feminismi ja jälkistrukturalistinen feminismi). Tämä katsaus on tarpeellinen, jotta kävisi selväksi, miten naistutkimuksessa yleensäkin tapahtunut muutos naiskeskeisestä feministisestä epistemologiasta jälkistrukturalistiseen dekonstruktioon eli subjektien rakentuneisuuden osoittamiseen, on muuttanut myös omaa käsitystäni siitä, miten sukupuolittunutta poliittista edustusta pitäisi tutkia.

Seuraavissa kappaleissa 4 (*Käsitteet ja niiden feministinen purkaminen*) ja 5 (*Äidillistä politiikkaa*) tarkastelen feministisen liikkeen vaatimusta 'naisten' poliittisesta edustuksesta sekä käsiteteoreettisesti että empiirisesti väitöskirjan tutkimusartikkelien tuloksiin nojautuen. Neljännessä kappaleessa analysoin poliittiseen edustukseen liittyvien käsitteiden, kuten 'intressi' ja 'kansalaisuus' feminististä kritiikkiä, jossa hyödynnän em. feministisen teorian kolmijakoa. Naisten poliittisen edustuksen kohteesta/subjektista (naisten intressit vai identiteetti) käyty feministinen keskustelu jakautuu karkeasti siten, että 'intressit' liitetään liberaaliin tasa-arvofeminismiin ja 'identiteetti' naiskeskeisen feminismin rakentamaan edustuksen subjektin. Jälkistrukturalistinen feminismi kritisoi molempia selityksiä siitä, että ne ylläpitävät sukupuolihierarkiaa. Tämän kritiikin näkökulmasta naisten poliittisen edustuksen ongelmaa on lähdettävä purkamaan molemmista päistä, eli sekä edustettavan että edustajan osalta, joista kumpaakaan ei saa ottaa annettuna. Yhtäältä on selvitettävä, miten rakentuu se poliittisen edustuksen subjekti, jonka edustusta vaaditaan, mutta toisaalta on purettava se kategoria ja (feminismin poliittinen) subjekti ('nainen'), joka edustusta vaatii. Purkaminen tarkoittaa näiden kategorioiden ja subjektien rakentuneisuuden osoittamista.

Feminismi syntyi 1700- ja 1800 -luvulla protestina sille, että naisilta kiellettiin modernit poliittiset oikeudet. Feministinen diskurssi tuotti oman poliittisen subjektinsa, 'naiset', jonka poliittisia oikeuksia Suomenkin ensimmäisen aallon feministinen liike alkoi vaatia 1800-luvun lopussa. Yhteenvetoluvun kuudennessa kappaleessa (*'Naisen' poissulkeminen modernin poliittisen edustuksen subjektista*) tutkin niitä erilaisia tapoja, joilla poliittinen filosofia on sulkenut 'naisen' pois poliittisesta toi-

minnasta. Tarkastelen tässä liberaalin ja hegeliläisen poliittisen ajattelun traditioita, joiden keskinäinen kamppailu ja yhteensulautuminen muokkasi Suomen 1800- ja 1900-luvun vaihteen poliittista diskurssia, jonka puitteissa äänioikeustaisteluun huipentunut kamppailu modernin poliittisen edustuksen subjektista (*kansan tahto*) ja sen edustajista käytiin. Siihen osallistuivat myös Suomen sosialistinen työväenliike ja feministinen liike, joista jälkimmäiseen kuuluivat sekä porvarillinen naisasialiike että sosialistinen työläisnaisliike.

Kuten kappaleessa 7 (*Sukupuolittunut poliittinen edustus*) esitetään, feminismillä oli keskeinen rooli poliittisen edustuksen sukupuolittamisessa, koska feministinen argumentaatio vahvisti käsitystä, jonka mukaan naiset edustavat eri asioita (erilaista poliittista subjektia) kuin miehet (7.2). Tämä, näin jälkikäteen nähtynä paradoksaalinen, tilanne selittyy sillä, että feministisen liikkeen subjekti tuotettiin nationalistisen diskurssin kehyksessä. Suomen nationalistinen diskurssi rakensi sukupuolittunutta kansalaisuutta ja kansakuntaa, jonka naispuolisen toimijan (äitikansalainen ja 'naiskansa') kautta suomalainen feminismi rakensi 'naisten' poliittisen edustuksen subjektia, jota voivat edustaa vain naiset (7.3). Yhteenvetoluku kiteyttää väitöskirjan tutkimustulokset, jotka kokoan yhteen sen viimeisessä kappaleessa (8), samalla kun pohdin mitä uutta nämä tulokset tuovat politiikan ja sukupuolentutkimukseen ja millaista jatkotutkimusta niiden pohjalta voi kehittää.

1.2. Tutkimusongelma, aineistot ja metodit

Poliittisessa edustuksessa on kysymys siitä, minkä ryhmien tai aatteiden edustajille poliittinen valta jakautuu tai keskittyy. Historiasta tiedämme, että naiset suljettiin aluksi kokonaan modernin edustuksellisen politiikan ulkopuolelle, koska heille ei myönnetty oikeutta äänestää eikä asettua ehdolle vaaleissa. Ensimmäisen aallon feminismi vaati naisille näitä poliittisia oikeuksia, mutta senkin jälkeen kun ne myönnettiin, naisten osuus parlamenteissa on ollut vähäinen ja on sitä monissa maissa edelleen. Tosin valtioiden välillä on tässä suuriakin eroja; kun naisten keskimääräinen osuus kaikkien maailman maiden parlamenttien alahuoneissa on 19.2 %, Pohjoismaissa se on 41.6 % (*Women in Parliaments* 2010a ja 2010b). Mutta myös Pohjoismaissa politiikan huippuasemat oli pitkään varattu vain miehille, samalla kun naisten poliittinen toiminta kohdentui sosiaali- tai koulutuspolitiikkaan (Haavio-Mannila et al. 1983). Näin oli myös Suomessa, kuten myös pro gradu -tutkielmani (*Naisena politiikan huippupaikoille. Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926-1986*) osoitti. Tutkimukseni mukaan suurin osa Suomen ministereistä oli ollut

miehiä, ja valtaosa naisministereistä oli toiminut joko sosiaali- tai opetusministereinä (Kuusipalo 1989; 1990; 1992; luku 2).

Myös väitöskirjani tarkastelee naisten poliittisen edustuksen ongelmia, kuten naisten aliedustusta poliittisissa toimielimissä. Ennen kaikkea minua kiinnostaa kysymys, miksi naisten toiminta politiikassa on ollut niin tarkkaan rajattua. Tosin tätä kirjoittaessani (2010) nämä ongelmat näyttävät olevan takana päin. Sekä pääministerinä että presidenttinä on nainen ja naisilla on enemmistö hallituksessa. Poliittikan naisedustuksen suhteen Suomi on edelläkävijä: Suomen naiset saivat poliittiset oikeudet toisena maailmassa (1906) ja maan parlamentissa (eduskunnassa) naisten osuus oli alusta lähtien maailman korkeimpia. Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa (1907) valitut 19 naiskansanedustajaa olivat myös maailman ensimmäisiä naiskansanedustajia. Tämä johtuu siitä, että Australiassa ja Uudessa-Seelannissa, jossa naisten äänioikeus toteutui Suomea aikaisemmin (1893 ja 1902), ensimmäiset naiskansanedustajat valittiin parlamenttiin vasta vuosina 1933 ja 1943 (*Women in Politics* 2005). Näiden tietojen valossa tutkimuskysymyksen voi kääntää myös toisin päin: Miten on mahdollista, että naiset pääsivät mukaan Suomen parlamentaariseen politiikkaan niin varhain ja niin runsaslukuisesti?

Väitöskirjassani tutkitaan naisedustusta sekä eduskunnassa että hallituksessa, johon valtioneuvoston lisäksi kuuluu tasavallan presidentti. Hallituksen naisedustuksesta puhuminen on relevanttia, koska sen kokoonpanossa on Suomessa, kuten muuallakin läntisessä Euroopassa, noudatettu poliittisen edustuksen yleisiä periaatteita 1 (Nousiainen 1992, 45-46; ks. Blondel 1985, 189-199). Myös tässä suhteessa Suomi on edelläkävijä: Suomen ensimmäinen naisministeri Miina Sillanpää (1926-1927) oli maailman kolmas naisministeri Neuvostoliiton Aleksandra Kollontain (1917) ja Tanskan Nina Bangin (1924) jälkeen. Mutta oikeastaan Suomessa oli kaksi "naisministeriä" jo ennen Sillanpäää, jos mukaan lasketaan vuoden 1918 vallankumoushallituksen (kansanvaltuuskunnan) kaksi naisjäsentä, Hilja Pärssinen ja Hanna Karhinen (Sulkunen 1989, 90; Lähteenmäki 1990, 17). Jo nämä kolme ensimmäistä naisministeriä vastasivat hallituksen sosiaali- ja opetusasioista, jotka olivat naisministerien pääasiallista työaluetta koko vuosisadan ajan. Vuosina 1926 - 2010 Suomessa on ollut 71 naisministeriä, joista runsas puolet (40) oli virassa ennen Lipposen ensimmäistä hallitusta (1995-1999) ja loput (31) vuosina 1995-2010. Heistä suurin osa toimi joko sosiaali-, sosiaali- ja terveys tai opetusministeriössä. Vaikka tästä säännöstä on aina ollut poikkeuksia, hallituksen avainpaikoille, kuten ulkoministeriksi, nimitettiin ensimmäinen nainen vasta 1995 ja pääministeriksi 2003.

Sen sijaan julkisessa keskustelussa on korostettu Suomen roolia "tasa-arvon mallimaana", jonka tärkeimmän komponentin muodostaa juuri naisten asema politiikassa. Ehkäpä juuri tästä syystä naisten poliittista edustusta on Suomessa pidetty itsestäänselvytenä, vaikka sen historiasta tiedetään oikeastaan aika vähän. Juuri tähän tartun väitöskirjassani, joka luotaa naisten poliittisen edustuksen historiaa 1900-luvun alun äänioikeustaistelusta vuoden 2006 presidentinvaaleihin. Väitöskirjassa tutkitaan naisten pääsyä eduskuntaan, hallitukseen ja presidentiksi. Tavoitteenani on selvittää, mistä naisten poliittisessa edustuksessa on oikein kysymys: Miksi naisliikkeille on ollut niin tärkeää, että politiikassa on naisia ja *miten* 'naisia' on politiikassa edustettu ja esitetty. Poliittinen edustus on valtio-opin keskeisiä tutkimuskohteita, mutta väitöskirjan kysymyksenasettelu ja teoreettiset lähtökohdat sijoittavat sen myös feministisen politiikan tutkimuksen piiriin. Naisten poliittisella edustuksella tarkoitan sekä naisten määrällistä osuutta eduskunnassa ja hallituksessa että 'naisten' edustamista politiikassa. Jälkimmäinen viittaa feministisessä politiikan tutkimuksessa paljon pohdittuun kysymykseen - edustavatko naiset politiikassa naisia tai naisten intressejä vai eivät. Koska naiset ovat toimineet Suomen eduskunnassa ja hallituksissa niin pitkään, tutkimukseni antaa mahdollisuuden tarkastella tätä kysymystä runsaan sadan vuoden aikana. Yhteenvetoluvussa (luku 1) esittelen väitöskirjatutkimukseni tuloksia, jotka perustuvat sekä siihen sisältyvien tutkimusartikkelien (luvut 2-10) päätelmiin että yhteenvetoluvussa tekemääni analyysiin ja sen johtopäätöksiin.

Väitöskirjassa on käytetty pääosin kvalitatiivisia aineistoja ja menetelmiä lukuun ottamatta kuudetta artikkelia, jonka aineistona on strukturoitu kysely. Muissa artikkeleissa tutkimusaineistona ovat puolistrukturoidut haastattelut, omaelämäkerrat, elämäkerrat, matrikkelitiedot, (naisjärjestöjen) historiikit, aikaisemmat tutkimukset, muut kirjalliset dokumentit ja media-aineisto (luvut 8-10). Haastatteluaineistoni koostuu 30 naisministerin haastattelusta, jotka tein vuosina 1986 ja 1994 (ja 1995) 2. Aineisto oli varsin "edustava" 3, sillä vuoteen 1995 saakka Suomen hallituksissa oli ollut vain 40 naisministeriä. Ensimmäisen haastatteluaineiston (1986) keräsin pro gradu -tutkielmaani varten, mutta hyödynsin sitä myös lisensiaattitutkimuksessani (Kuusipalo 1993a). Väitöskirjan toinen artikkeli, jossa tutkin naisministerien poliittista uraa ja neljäs artikkeli, jossa analysoin naisten poliittisen edustuksen historiaa Suomessa, esittelee pro gradu- ja lisensiaattitutkielmieni tuloksia. Näiden opin- näytetöiden haastattelu- ja muita aineistoja käytän myös väitöskirjan kolmannessa artikkelissa, jossa tarkastelen 1930 - 1950-lukujen naispolitiikkaa.

Suomalaisen politiikan sukupuolittumista 1980- ja 1990-luvuilla käsittelevä seitsemäs luku perustuu Holkerin ja Ahon hallitusten (1987-1995) naisministerien haastatteluihin. Molempia haastatteluaineistoja (1986 ja 1994) hyödynnän myös luvuissa 5 ja 8. Viides ja kuudes luku perustuvat kahdessa

kansainvälisessä tutkimushankkeessa kerättyihin aineistoihin. Edellisessä tutkitaan lastenhoitoa koskevaa poliittista keskustelua ja päätöksentekoa Ruotsissa, Suomessa ja Islannissa aikaisemman tutkimuksen ja poliittisten dokumenttien valossa. Jälkimmäisessä verrataan pohjois- ja eteläeurooppalaisten huippujohtajien tapoja yhdistää perhe ja ura 27 maan poliittisen ja taloudellisen eliitin jäsenille tehdyn kyselyn pohjalta **4**. Kolmessa viimeisessä luvussa (8-10) tutkin Suomen vuosien 1994, 2000 ja 2006 presidentinvaalien sukupuolipolitisoitumista analysoimalla tapoja, joilla media (sanoma- ja aikakauslehdet, television vaaliohjelmat) esitteli ja käsitteli eri ehdokkaita ja uutisoi vaalikampanjoita.

Väitöskirjaani sisältävistä artikkeleista kronologisesti vanhin (luku 2) julkaistiin alun perin vuonna 1989 ja tuoreimmat vuonna 2007 (luvut 8 ja 10). Näin ollen väitöskirja tarjosi myös tilaisuuden reflektoida paitsi politiikan naistutkimuksessa myös omassa teoreettisessa ajattelussani tapahtuneita muutoksia. Molempien kohdalla selvin käänne on siirtyminen naiskeskeisestä lähestymistavasta jälkistrukturalistiseen epistemologiaan, jota feministisen tutkimuksen sisällä käyty kiista 'naisen' kategoriasta oli jo ennakoanut. Tässä keskustelussa oli kysymys siitä, *keitä* toisen aallon feminismin ja naiskeskeisen tutkimuksen subjekti, 'naiset', oikein edustaa. Kun naiskeskeisen feminismin lähtökohtana oli naistoimija, jälkistrukturalismi pyrki osoittamaan tämän naissubjektin rakentuneisuuden purkamalla sen. Myös tässä väitöskirjassa purkamisella eli dekonstruktioilla tarkoitetaan subjektin diskursiivisen rakentuneisuuden osoittamista. Väitöskirjan luvuissa (2-5), joissa hyödynnettiin naiskeskeistä tutkimusotetta, 'nainen' ymmärretään poliittisena, kulttuurisena ja historiallisena kategoriana, samalla kun niissä otettiin huomioon naiskategoriaa halkovat luokka- ja sukupolvierot. Toisaalta, jos 'naiset' otetaan *annettuna* kategoriana, josta naiskeskeistä feminismiä on kritisoitu, naisten poliittinen toiminta näyttäytyy naisten kokemusten, intentioiden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen *seurauksena* eli tavalla, joka jälkistrukturalistisen kritiikin mukaan rakentaa subjektia ajattelun ja toiminnan lähteenä.

Väitöskirjan uusimmissa artikkeleissa (luvut 7-10) pyrin irtautumaan tästä *kartesiolaisesta toimijakäsityksestä* **5** tarkastelemalla *miten* 'naista' (subjektina) *edustetaan/esitetään* ja samalla rakennetaan poliittisessa toiminnassa ja julkisuudessa. Tällaisessa tutkimuksessa subjekti nähdään diskursien tuotteena ja alati muotoutuvana konstruktiona. Yhteenvetoluvussa vien tätä analyysia eteenpäin purkamalla sitä 'naisen' kategoriaa ja suomalaisen feminismin subjektia eli poliittista naistoimijaa, jonka pohjalta myös naisten poliittisen edustuksen subjekti rakentui. Toisin sanottuna tutkin sen subjektin rakentumista, jolle 1800- ja 1900-luvun vaihteen naisliikkeet äänioikeutta ja *edustusta* vaativat. Tätä naisten poliittisen edustuksen subjektia rakennettiin äänioikeustaistelussa, jossa

kamppailtiin modernin poliittisen edustuksen kohteesta (subjektista) eli siitä, mitä kansanedustajien ajateltiin tulevassa eduskunnassa edustavan. Samalla tämä diskursiivinen kamppailu edustuksen subjektista tuotti myös sen edustajan eli kuka tätä poliittisen edustuksen kohdetta voi edustaa. Tutkimuskohteen tarkentaminen täsmensi myös väitöskirjan *tutkimusongelmaa*, joka kiteytyi kysymykseen: *Miten poliittinen edustus ja sen subjekti on Suomessa sukupuolittunut*. Naistutkimuksen termi 'sukupuolittava' viittaa sukupuolen tuottamiseen, kun taas käsite 'sukupuolittunut' kuvaa tämän prosessin tulosta (Juvonen - Rossi - Saresma 2010, 14). Näin ollen jo väitöskirjani otsikko *Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa* kyseenalaistaa käsityksen poliittisen edustuksen sukupuolineutraalisuudesta.

1.3. Poliitiikan feministinen kritiikki

Väitöskirjan *teoreettinen viitekehys* nojaa poliittisen ajattelun feministiseen kritiikkiin. Sen tärkein teoreettinen oivallus on liberaalin poliittisen ajattelun konstruoima jako miesten julkiseen ja naisten yksityiseen toimintapiiriin (perheeseen), joka johti naisten syrjäyttämiseen poliittisesta toiminnasta (Brennan ja Pateman 1979; Pateman 1988; Okin 1979; 1991). Patemanin mukaan yhteiskuntasopimusteoriat rakensivat liberaalin poliittisen ajattelun subjektin, yksilö-kansalaisen, sulkemalla 'naisen' tuon subjektin ulkopuolelle. Näin ollen vain miehet saattoivat täyttää poliittisen kansalaisen kriteerit. Näistä tärkeimmät olivat autonomia ja kyky rationaaliseen ajatteluun, joiden ajateltiin edellyttävän taloudellista riippumattomuutta (omaisuus, varallisuus) ja koulutusta. Etenkään naisissa olevat naiset eivät näitä standardeja täyttäneet. Avioliitossa mies edusti perhettä ulospäin ja kuten 1800-luvun Suomessa, vaimo oli miehensä edusmiehisyyden alainen. Vielä senkin jälkeen kun naiset saivat poliittiset oikeudet, poliittisen kansalaisuuden miehinen normi haittasi naisten etenemistä politiikassa marginalisoidessaan naiset poliittisina toimijoina.

Poliittinen ajattelu ja diskurssit ohjaavat poliittisten järjestelmien ja instituutioiden rakentamista ja politiikan käytäntöjä (Voet 1998, 9). Samalla ne rakentavat poliittiset toimijat ja asettavat rajat sille, mitä pidetään poliittisena/politiikkana ja mitä ei. Mutta näitä rajoja voi myös muuttaa, kuten teki 1960-luvun lopulla syntynyt radikaalifeminismi. Sen iskulause "henkilökohtainen on poliittista" sisälsi ajatuksen, että miesvaltaisessa politiikassa ei voi politisoida sukupuolten välisiin valtasuhteisiin liittyviä kysymyksiä, koska niitä pidetään yksityisasioina, mitä ne feministien mielestä eivät tietenkään olleet. Radikaalifeminismi politisoi juuri tällaisia kysymyksiä, kuten naisiin kohdistuva väkivalta, naisten oikeus päättää itse lisääntymisestään, ja oikeus oman seksuaalisuuden määrittelyyn.

Toisaalta radikaalifeministit suhtautuivat epäluuloisesti valtioon, jonka ajateltiin ylläpitävän mies-valtaa eli patriarkaattia. Patriarkaattiteorioiden ongelmana oli niiden universaalisuus ja historiattomuus; naisten alistus nähtiin aina ja kaikkialla miesten ylivallan ja sen luomien rakenteiden seurauksena. Naisliikkeen toiseen aaltoon kuului myös sosialistinen feminismi ja liberaali feminismi. Liberaalifeministien vaatimus oli, että on poistettava ne tosiasialliset esteet, jotka vaikeuttavat naisten poliittisista osallistumisista ja pääsyä edustuksellisiin elimiin.

Radikaalifeministejä naisten asema edustuksellisessa politiikassa ei erityisesti kiinnostanut. Uusvasemmiston tapaan he luottivat enemmänkin osallistuvan kuin edustuksellisen demokratian mahdollisuuksiin saada naisten ääni kuuluviin, eivätkä muutoinkaan halunneet toimia patriarkaalisen valtion "sisällä" (Phillips 1991, 41; Kantola 2006, 5-7). Sen sijaan Pohjoismaissa, joiden hyvinvointivaltioita Esping-Andersen (1990) on kuvannut "sosialidemokraattiseksi regiimiksi", naisten määrän lisääminen politiikassa nähtiin tärkeimmäksi keinoksi saada aikaan naisten asemaa parantavia muutoksia. Pohjoismaissa feministisiä tavoitteita lähdettiin ajamaan poliittisen järjestelmän sisällä. Myös suomalaista feminismiä on kutsuttu *valtiofeminismiksi*, jonka keskeisenä saavutuksena pidetään ns. *naisystävällistä hyvinvointivaltiota*. Tämä Helga Maria Hernesin (1987, 15) lanseeraama termi viittaa pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin, joissa äitiyden ja lastenhoidon politisoiminen ja sitä tukevien julkisten palvelujen ja tulonsiirtojen laajuus ja kattavuus ovat edistäneet sukupuolten välistä tasa-arvoa etenkin työelämässä. Bergman (2002, 195-196) kritisoi tällaista sisällä vs. ulkona-dikotomiaa siitä, että myös radikaalifeministit veivät uusia asioita poliittiselle agendalle (ks. edellä), eivätkä feministit Pohjoismaissakaan suhtautuneet kritiikittömästi valtioon. Tämä dikotomia ei istu myöskään jälkistrukturalistiseen valtiokäsitykseen. Sen mukaan valtio ei ole mikään monoliitti, vaan kirjava joukko diskursiivisia areenoita, joilla on keskeinen rooli valtasuhteiden organisoinnissa (Pringle - Watson 1992, 70). Valtio on sekä diskursiivisten kamppailujen tuote että jatkuvasti käynnissä oleva prosessi.

Parin viime vuosikymmenen aikana feminististä ajattelua on luokiteltu enemmän teoreettisiin kuin poliittisiin perustein, vaikka myös teoreettisen lähtökohdan valinta on aina laajassa mielessä poliittinen valinta tai ainakin sillä on poliittisia seurauksia. Yleisin tapa on jakaa feministinen ajattelu kolmeen teoreettiseen positioon tai epistemologiaan, joita ovat *humanistinen feminismi* (feministinen empirismi), *nais-* tai *gynosentrinen feminismi* ja postmoderni tai *jälkistrukturalistinen feminismi* (Kristeva 1981; 1993, Young 1985; Harding 1986; Saarinen 1986; 1992; Nicholson 1990; Ruotsalainen 1991; Matero 1996). Squires (1999) on tiivistänyt nämä feministiset positiot termeihin: samanlaisuus, erilaisuus ja horjuttaminen (ks. myös Kuusipalo 2002). Jatkossa viitataan näihin suun-

tauksiin myös termeillä tasa-arvofeminismi, naiskeskeinen feminismi ja jälkistrukturalistinen feminismi. Ensimmäinen korostaa nimensä mukaisesti sukupuolten samanlaisuutta ja toinen erilaisuutta. Sen sijaan jälkistrukturalistinen feminismi purkaa samanlaisuuden (yhtäläisyyden) vs. erilaisuuden välistä dikotomiaa samoin kuin itse 'sukupuolen' käsitettä.

Tasa-arvofeminismi uskoo sukupuolten samanlaisuuteen suhteessa yhteisenä (universaalina, kaikkia koskevana) pidettyyn toimijakategoriaan, kuten yksilö, kansalainen tai ihminen. Kuten Suomessa sanotaan, naisetkin ovat *ihmisiä*. Naisten aliedustusta politiikassa selitetään sillä, että naisia jotenkin *estetään* (syrjintä, asenteet, ennakkoluulot) tulemasta täysivaltaisiksi kansalaisiksi tai politiikan toimijoiksi. Sitä vastoin radikaalifeminismin ideoita hyödyntäneen naiskeskeisen feminismin mukaan naisten ei edes kannata lähteä mukaan politiikkaan, koska se on miesten määrittelemää ja siten maskuliinista. Samalla se alkoi jäljittää naisten omia, miehisestä politiikasta eroavia, tapoja ajatella ja toimia poliittisesti. Jälkistrukturalistinen feminismi puolestaan kritisoi edellisiä siitä, että ne ylläpitävät kaksijakoista sukupuolikäsitystä ja sen tuottamaa hierarkiaa kiinnittymällä naisen/feminiinisen ja miehen/maskuliinisen väliseen dikotomiaan ja sen kautta rakennettuun moderniin (miehiseen) poliittiseen subjektiin. Jälkistrukturalistinen feminismi on puolestaan kiinnostunut siitä, miten näitä poliittisia subjekteja rakennetaan ja ylläpidetään.

Naiskeskeisen feminismin ansiona on, että kritisoidessaan tieteellisen tiedon mieskeskeisyyttä se kyseenalaisti normaalitieteen arvovapauden. Samalla se aloitti tämän kritiikin pohjalta oman teoreettisen projektinsa, jossa naisia ei enää pyritty sovittamaan mieskeskeisen tieteellisen tiedon kategorioihin. Sen sijaan pyrittiin luomaan teorioita ja käsitteitä, jotka perustuvat naisten omiin kokemuksiin, toimintaan ja historiaan, ja jotka normaalitiede oli sivuuttanut. Tällaisia käsitteitä ovat esimerkiksi 'hoivatyö', 'maternalismi' ja 'naisystävällinen hyvinvointivaltio'. Toisen aallon (naiskeskeistä) feminismiä arvosteltiin kuitenkin siitä, että se oletti naisten muodostavan (yhtenäisen) naisidentiteetin, joka sulki muunlaiset "naiseudet" toimijuuden ulkopuolelle. Kuten esimerkiksi Pringle ja Watson (1992, 68) toteavat, valkoisilla keskiluokkaisilla naisilla oli taipumus pitää omia kokemuksiaan normatiivisina. Tämän kritiikin mukaan feminismin subjektikategoriaan mahtuivat vain länsimaiset, valkoiset, heteroseksuaaliset ja keskiluokkaaiset naiset. Kantola (2006, 126) esittää, että myös suomalainen valtiofeminismi ja sen "työssäkäyvä äiti -diskurssi" rakensi tällaista yhtenäistä naissubjektia, joka sulki muunlaiset toimijat ja ongelmat ulkopuolelleen.

1.4. Äitikansalaisuus ja maternalistinen agenda

Kansalaisuuden ja kansakunnan sukupuolittuminen selittää sitä tapaa, jolla poliittisen edustuksen subjekti (*kansan tahto*) Suomessa sukupuolittui. Termit sukupuolittuminen tai sukupuolistuminen viittaavat siihen, ettei naiseus ole itsestään selvä tai vakaa identiteetti, vaan sukupuolta tuotetaan jatkuvasti esimerkiksi arjen toiminnassa ja kulttuuristen esitysten puitteissa (Juvonen - Rossi - Saarema 2010, 14). Näin myös naisidentiteettiä on jatkuvasti tuotettava ja toistettava, mikä kertoo identiteettien historiallisuudesta ja kulttuurisidonnaisuudesta. Tähän konstruktivistiseen näkemykseen identiteetin rakentumisesta perustuu myös käsite *sukupuolittunut kansalaisuus*. Termi viittaa tasavaltalaiseen kansalaisuusteoriaan, jossa kansalaisuutta ei ymmärretä vain oikeuksien kautta saavutettuna statuksena, kuten liberaalissa poliittisessa ajattelussa, vaan aktiivisena toimintana poliittisen yhteisön hyväksi (Lister 1997; Anttonen 1997, 170; Oldfield 1990). Juuri tässä mielessä, sukupuolen mukaan eriytyneinä vastuina ja velvollisuuksina, kansalaisuus on Suomessakin sukupuolittunut (Sulkunen 1987; 1990; Ollila 1993; Anttonen et al. 1994; Anttonen 1997, 160-175).

Kansalaisuuden sukupuolittuminen tarkoittaa siis sitä, että nais- ja mieskansalaisten odotetaan toimivan kansakunnan parhaaksi eri tavoin. Myös poliittinen toiminta ja agenda eriytyivät sukupuolen mukaan siten, että naiset suuntasivat tarmonsä äitien, lasten ja vähäosaisten hyvinvoinnin sekä naisten aseman parantamiseen (luvut 2-5 ja 7). Kansainvälisessä keskustelussa tällaista toimintaa kutsutaan *maternalistiseksi* politiikaksi, jollaiseksi on luonnehdittu myös Suomen 1900-luvun alun naisliikkeiden toimintaa (Nätkin 1997, 23). Maternalistiseen poliittiseen agendaan sisältyvät asiat kuuluvat perhe-, sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikkaan eli niihin politiikan sektoreihin, jotka hallituksissakin annettiin naisten hoidettavaksi. Kuten seuraavasta Snellman-sitaatista voidaan havaita, nämä naisille langenneet poliittiset tehtävät muistuttavat naisten velvollisuuksia *äitikansalaisina*.

Vain harvoin voi tulla naisen tehtäväksi - ja silloin pakolliseksi tehtäväksi - itsenäisesti toimien esiintyä perheen ulkopuolellakin muunlaisessa toiminnassa kuin siinä, joka kuuluu myös perheen piiriin. Kaltaistensa hoitaminen, kasvattaminen, opettaminen, neuvominen, ruokkiminen, vaatettaminen, lääkitseminen - semmoinen toiminta on naiselle luonnollista, sillä sitä hän harjoittaa myös perheessä. (J.V. Snellman: *Naisen asema yhteiskunnassa* 1849; *Kootut Teokset V* 1929, 480-481. Tästä lähtien KT.)

J.V. Snellman, jonka hegeliläisen filosofian pohjalta Suomen nationalistinen diskurssi pitkälle muotoutui, liitti miehet *valtioon* ja naiset *perheeseen*. Snellmanin mukaan, naisten tuli "toimia perheessä", jolla hän viittaa kasvatukseen, eli kulttuuristen normien välittämiseen seuraaville sukupolville. Hegelin ja Snellmanin mielestä naiset kykenevät "kantamaan tietoa yhteisestä kulttuuri-identiteetistä", joka on elintärkeää poliittisen yhteisön säilymisen kannalta (Pulkinen 1998, 147). Mutta koska naiset tekevät tämän "ei-tietoisesti", he pelkästään "siirtävät" tapoja ja perinteitä eteenpäin (Hodge 1987, 144). Toisin sanottuna, naiset välittävät lapsilleen normeja ja ajattelutapoja, jotka he itse ovat kyselemättä sisäistäneet. Poliittinen edustaminen eli yleistahdon tai kansallishengen (Snellman) tulkitseminen on tälle vastakkaista toimintaa, sillä se edellyttää vallitsevien olosuhteiden ja normien *kyseenalaistamista* eli kriittistä ajattelua, johon Snellmanin mukaan kykenevät vain älymystön miehet (Virtanen 2001, 79; Liikanen 1995, 124-126; *KT II* 1928, 14-16 ja 193). Tästä seuraa, että vain miehet voivat "toimia valtiossa" eli poliittisesti (Pulkinen 1989, 14). Toimiminen perheessä ja toimiminen valtiossa ovat toisensa poissulkevia (*KT XI* 1931, 132), mutta edellyttävät toisiaan vähän samaan tapaan kuin sukupuolet täydentävät toisiaan komplementaarisessa sukupuolikäsityksessä.

Mutta jos hegeliläis-snellmanilainen (ks. alaviite 10) nationalistinen diskurssi sulki naisen "valtiossa toimimisen" ulkopuolelle, miten naiset sitten pääsivät mukaan "valtiolliseen toimintaan" eli äänestämään ja kansanedustajaksi? Tämä kysymys on mielestäni jäänyt vaille tyydyttävää vastausta, vaikka Suomen 1800- ja 1900 -lukujen vaihteen poliittisiin virtauksiin kuuluivat myös liberalismi, sosialismi ja feminismi, joiden mukaan naisetkin kykenevät tekemään poliittisia valintoja. Edustuksellisen demokratian keskeinen periaate on taata kansalaisille yhtäläiset poliittiset oikeudet (sosiaalisesta asemasta riippumatta), mutta aluksi näitä oikeuksia eivät saaneet naiset, joskaan eivät kaikki miehetkään. Liberaalifeminismi vaati - juuri yhtäläisiin oikeuksiin vedoten - että naisten on saatava poliittiset oikeudet *naissukupuolesta* huolimatta, koska myös naiset ovat kansalaisia, joille kuuluvat samat oikeudet kuin miehille. Tällaisen vaatimuksen esitti myös Suomen Työväenpuolue, jonka puolueohjelman (1899) ensimmäinen artikla kuului: "Yleinen, yhtäläinen ja välitön vaali- ja äänioikeus kaikille 21 vuoden ikäisille Suomen kansalaisille sukupuoleen katsomatta kaikissa vaaleissa ja äänestyksissä."

Yhtäläisten poliittisten oikeuksien vaatimus ei kuitenkaan välttämättä tarkoittanut, että naisia olisi pidetty *samanlaisina* toimijoina kuin miehiä. Ilmeisesti näin ei ollutkaan, koska naisten poliittista kansalaisuutta ja toimintaa varten piti keksiä ihan oma termi - *henkinen* tai *yhteiskunnallinen äitiys* (Ollila 1993, 141-149; Kuusipalo 1993a, 103; Rantalaiho 1994, 22; Häggman 1994, 198). Kuten väitöskirjassani osoitan, naisten saavuttamat poliittiset oikeudet ja pääsy parlamentaariseen politiik-

kaan *eivät* johtuneet (ainakaan pelkästään) yhtäläisten oikeuksien periaatteesta, joka esittää politiikan sukupuolineutraalina alueena. Päinvastoin, juuri kansalaisuuden, poliittisen toiminnan ja edustuksen *sukupuolittuminen* avasi naisille tien moderniin politiikkaan, johon he pääsääntöisesti rekrytoituivat eri reittiä pitkin kuin miehet eli sukupuolierityisten järjestöjen (naisjärjestöjen) ja *äidillis-sosiaalisen* toiminnan kautta. Toisaalta, tämä äidillisen toimintapiirin laajeneminen parlamentaariseseen politiikkaan myös ylläpiti naisten marginaalista asemaa politiikassa, kuten jäljempänä "todistetaan".

Hallitusten naisedustus tarjoaa tästä hyvän esimerkin. Naisten osuus ministereistä oli pitkään pienin mahdollinen eli jos hallituksessa oli naisia, heitä oli vain yksi tai kaksi **7**. Lisäksi nämä hallituksen "naispaikat" eli sosiaali- tai opetusministerin salkut muodostivat *apulaissosiaaliministeri* Sillanpään ministerikaudesta (1926-27) lähtien äidillis-sosiaalisen toimintapiirin myös hallituspolitiikan sisälle. Vaikka tämä epävirallinen naiskiintiö antoi naisille tilaa hallituksessa, siihen naiset saivat tyytyä, sillä aina 1990-luvulle saakka naisministerit saivat harvoin muita kuin sosiaali- (ja terveys), opetus- tai kulttuuriministerin salkkuja. Tämä kuvaa myös sitä tapaa, jolla sukupuolten erillään pitämisen ja hierarkian periaate (Hirdman 1987, 197-198; 1990, 76-77; Rantalaiho 1994, 10-12) on suomalaisessa politiikassa toteutunut. Voidaan nimittäin ajatella, että naisten oma toimintapiiri politiikan sisällä (erillään pitäminen) ylläpiti politiikan miesvaltaisuutta ja -keskeisyyttä estämällä naisten pääsyn muille alueille ja samalla politiikan johtaviin asemiin (hierarkia). Sukupuolten toimintapiirien välisiä rajaa ja hierarkiaa saattaa alleviivata myös sukupuolineutraalina esittäytyvä eliittitutkimus:

Sosiaali- ja terveysministerit ja puolustusministerit taas poikkeavat muista parlamentarisina amatööreinä; lähes puolet salkkujen haltijoista oli luettavissa tähän tyyppiin luokkaan. Sosiaaliala on suuria resurssimääriä liikutteleva, yhteiskuntaa muuttava ja ihmisten elämään syvästi vaikuttava julkisen toiminnan lohko, mutta miesvaltaisessa poliittisessa kulttuurissa sitä ei arvosteta eikä sen johtopaikkoja tavoitella. Molempien sosiaaliministerien salkut onkin monessa hallituksessa suosiolla luovutettu naispoliitikoille. Jos ulkoministeri ja ensimmäinen valtiovarainministeri ovat ministeristön epävirallisen rankilistan kärjessä, niin toinen sosiaaliministeri löytyy sen pohjalta. (Nousiainen 1992, 80-81.)

Tässä lainauksessa sosiaaliala yhdistetään itsestään selvästi naisiin. Voidaan toki ajatella, että sukupuolittunut poliittinen edustus hallituksessa noudatti *sosiaalisen edustuksen* periaatetta eli naisministerit "edustivat naisia" sosiaalisena ryhmänä, joiden elämään juuri sosiaali- ja koulutuspolitiikan

alueilla tehdyt päätökset eniten vaikuttavat. Tätä funktionalistista selitystä alettiin kyseenalaistaa 1960-luvulla kytkemällä sukupuolten välinen työnjako sukupuolten välisiin valtasuhteisiin:

Näyttää ilmeiseltä, että harvojen naisministerien kasautuminen juuri sosiaaliministeriöön liittyy naisiin kohdistuviin, patriarkaaliseen yhteiskunnasta perittyihin rooliodotuksiin, joiden mukaan naisille sopivat nimenomaan sosiaaliset, ikään kuin huoltoon, hoitoon ja hoivaamiseen liittyvät asiat (Törnudd, 37; sit. Kuusipalo 1989, 6).

Samaan aikaan, 1960-luvun puolessa välissä, syntyi Suomen toisen aallon feministinen liike ja sen merkittävin järjestö *Yhdistys 9*, jota tosin Suomessa pidetään enemmänkin tasa-arvo- kuin naisliikkeenä. Tämä "sukupuolirooliliike", kuten Bergman (2002) sitä osuvasti kutsuu, näki tasa-arvon esteenä nais- ja mieskansalaisten erilaisiin tehtäviin perustuvan yhteiskunnallisen työnjaon, jota se pyrki monin tavoin purkamaan. Tasa-arvoaktivistit hylkäsivät äitikansalaisuuden, jota he tosin pitivät naisten - perinteisenä, mutta jo aikansa eläneenä - 'sukupuoliroolina'. Liike kyseenalaisti myös miesten ja naisten erilaiset tehtävät politiikassa. Mutta vaikka naisten osuus eduskunnassa alkoi vihdoin nousta, sukupuolen mukainen työn- ja vallanjako politiikassa säilyi lähes ennallaan. Sen sijaan naisjärjestöjen asema puolueissa heikkeni, kun yhä useampi nainen (ja moni juuri "tasa-arvon nimissä") lähti politiikkaan puolueen perusjärjestön eikä naisjärjestön kautta. Poliittiset naisjärjestöt menettivät otettaan myös hallituspolitiikasta: Toisin kuin aikaisemmin, jolloin naisjärjestöillä oli keskeinen rooli naisministerien valinnassa, (miesvaltainen) puoluejohto otti tehtäväkseen valita puolueen naisministerit (ks. luku 7).

Naiset löysivät toisensa uudelleen 1980-luvulla, kun naiskeskeinen feminismi sai jalansijan myös puolueiden naisjärjestöissä. Naisten välinen poliittinen yhteistyö alkoi kukoistaa ja radikalisoitua ennen näkemättömällä tavalla myös yli puoluerajojen. Tätä selittää myös naisten sosiaalisen aseman samanlaistuminen. Maalaisemännän, tehtaantöyläisen tai virkanaisen asemesta yhä useampi nainen luokiteltiin (alemmaksi tai ylemmäksi) toimihenkilöksi ja työskenteli naisvaltaisilla palvelu-aloilla. Samaan aikaan työssäkäyvien äitien arjen kannalta tärkeimmät poliittiset kysymykset, kuten perheen ja työn yhteensovittaminen, olivat edelleen ratkaisematta. Yhtäältä tämä lisäsi naisten nostetta ja pyrkyä politiikassa, toisaalta se jatkoi naispolitiikkojen keskittymistä maternalistiseen agendaan. Samaan suuntaan vaikutti myös naiskeskeisen feminismin pohjoismainen muoto, joka korosti naisten panosta naisystävällisen hyvinvointivaltion rakentamisessa. Toisaalta juuri naiskeskeinen feminismi kyseenalaisti politiikan sukupuolineutraaliuden ja pyrki horjuttamaan mieskeskeisen

politiikan peruspilareita, joista näkyvimpinä osoituksina olivat 1990-luvun "naispresidentti-liike" ja sukupuolikiintiöiden läpimeno (luvut 4 ja 7-10).

Yhteiskunnallisen äidillisyyden idea eli naisten pätevyyden rajaaminen sosiaalikäsitteisiin, oli vielä vahvasti läsnä vuosien 1994, 2000 ja 2006 presidentinvaalien kampanjoissa ja vaalikeskusteluissa, joissa sitä käytettiin paradoksaalisesti sekä naisehdokkaiden pätevyyden kyseenalaistamiseksi että heidän paremmuuttaan todistavana argumenttina (luvut 8-10). Naiskeskeisen feminismin ideoista syntyi myös vaatimus, jonka mukaan naisilla on "oikeus olla naisia" myös politiikan huipulla. Leena-Maija Rossin (2010, 31) sanoin: "Naissubjekteille on vaadittu paikkaa, näkyvyyttä ja ääntä (niin konkreettisesti äänioikeutta kuin vertauskuvasemmin oikeutta 'naisiseen' esiintymiseen ja toimimisen tapaan) esimerkiksi politiikassa..." Viime vuosikymmeninä vaaleista onkin tullut median rakentamia spektaakkeleita, joissa ehdokkaiden uskottavuutta rakennetaan ei vain "sisäisesti" (sisällöllisesti) vaan myös "ulkoisesti" (ulkonäkö, tyyli ja esiintyminen).

Edustusta merkitsevä englanninkielinen käsite *representation* tarkoittaa myös uudelleen esittämistä (Pitkin 1967, 3 ja 241). Itse asiassa representaation kaksoismerkityksen, edustaminen ja *esittäminen*, hyödyntämisestä on tullut välttämätöntä vaalikampanjan onnistumisen kannalta. Samalla 'naisten' poliittista edustamista koskevaa määrittelykamppailua ohjaa yhä enemmän - ei vain se, mihin asiakäsitteisiin naispolitiikat yhdistetään ja mihin ei - vaan millaisia sukupuolen representaatioita media nostaa esiin ja millaisia ei. Mutta on eri asia puhua naisia halventavista naiskuvista (*naispuolen* representaatioista), joissa 'nainen' otetaan annettuna kategoriana (naiskeskeinen feminismi) kuin *sukupuolen* kategorian diskursiivisesta rakentamisesta normatiivisen vallan tuotteena (jälkistrukturalistinen feminismi).

1.5. 'Naisten' poliittisen edustuksen subjekti

Jälkistrukturalistinen kritiikki on muuttanut myös omaa käsitystäni siitä, miten naisten poliittista edustusta ja esittämistä pitäisi tutkia. Judith Butler (1990, 1-6; 1998; 2006, 48-54) on kiinnittänyt huomiota representaatio-käsitteen kaksoismerkitykseen feministisessä ajattelussa. Butler toteaa, että toisen aallon feminismin kritiikin kohteita olivat sekä naisten aliedustus politiikassa että naisen 'vääranlaiset' representaatiot. Jälkimmäinen viittaa esimerkiksi median ja kulttuurituotteiden tuottamaan naiskuvaan. Butler kritisoi tätä feministisen tutkimuksen tapaa ymmärtää esittämisen - samoin kuin poliittisen edustuksen - kohteena oleva 'nainen' annettuna. Sen sijaan, että pohditaan, eduste-

taanko tai esitetäänkö naista "väärin tai oikein", on tutkittava, miten se sukupuolikategoria ja -diktomia, jonka myötä 'nainen' diskurssiin ilmestyy, rakentuu normeja tuottavan vallan ja diskurssien tuotteena. Jälkistrukturalistisen feminismin keksintöihin kuuluukin ajatus, että eivät vain naiseuden eri muodot, vaan sukupuolisubjektit tuotetaan hegemonisten diskurssien puitteissa ja vallan seurauksena, kuten kaksijakoista sukupuolta ja heteronormia ylläpitävät subjektit 'mies' ja 'nainen'. Näin ollen ei riitä, että feminiininen/naiseus ja maskuliininen/mieheys ymmärretään sosiaalisiksi konstruktioiksi, vaan on jäljitettävä niitä diskursseja, jotka 'naisen' ja 'miehen' kategoriaan perustuvaa kaksijakoista sukupuolta tuottavat.

Kun sovelsin tätä jälkistrukturalistista ajatusta sukupuolen rakentuneisuudesta 'naisten' poliittisen edustuksen tutkimiseen Suomessa, päätin, että minun on purettava myös tuo lainausmerkeillä etäännytetty 'naisen' kategoria. Tästä syystä aloin jäljittää 'naisen' kategorian rakentumista niistä 1800-luvun diskursseista, joissa *modernia* sukupuolen kategoriaa Suomessa tuotettiin. Poliittisen edustuksen subjektin rakentumista on puolestaan haettava niistä diskursiivisista kamppailuista, joissa (kansan)edustuksen subjektia 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa määriteltiin. Toisaalta, kuten toisen aallon feminismi jälkistrukturalistisesta kritiikistä päätin, *naisten* poliittisen edustuksen subjektin rakentumista tutkittaessa on otettava huomioon myös feministisen diskurssin ja toiminnan tuottama poliittinen (nais)subjekti. Näin tutkimuskohteeksi täsmentyi modernin poliittisen edustuksen subjektin sukupuolittuminen. Sitä koskevat tutkimustulokseni perustuvat tuon subjektin dekonstruktion 1800- ja 1900-luvun vaihteen Suomessa, jossa olen pyrkinyt noudattamaan Butlerin ehdottamaa genealogista tutkimusotetta. Lähdin liikkeelle Foucault'n ja Butlerin (2006, 48-49) ideasta, jonka mukaan juridinen valta tuottaa sen, mitä se sanoo ainoastaan edustavansa. Feministiteoreetikot käyttävät tätä foucaultilaista dekonstruktiota tutkiakseen poliittisen naissubjektin diskursiivista rakentamista; eli sitä, miten 'naisesta' tulee poliittinen subjekti (Butler 1990; 1998; 1992, 13; Scott 1992, 26). Mutta näin tehdessään he eivät pidä 'naista' sen oman olemassaolon tai toiminnan lähteenä.

He eivät oleta 'naisiksi' kutsutun homogeenisen yhteisön pysyvää olemassaoloa, jonka kokemuksia voi tarkkailla. Sen sijaan he menevät sisään siihen prosessiin, jossa kategoriaa 'nainen' tuotetaan historiallisena tai poliittisena tapahtumana, ja jonka olosuhteet ja seuraukset ovat analyysin kohteena. 8 (Scott 1999, 206-207; käänös J.K.)

Tätä metodologista mallia seuraten "menin sisään" siihen historialliseen ja poliittiseen prosessiin, jota luonnehtivat 1800-luvun suuret projektit - kansakunnan, kansalaisuuden, valtion ja modernin

poliittisen järjestelmän rakentaminen tai tekeminen ja joissa myös sukupuolen ja 'naisen' kategoriaa tuotettiin. Koska jäljitin poliittisen edustuksen subjektin rakentuneisuutta, minua kiinnosti erityisesti se diskursiivinen kamppailu, jota kansanedustuksen subjektista ja sen edustajista käytiin ja johon myös Suomen feministinen liike osallistui. Tämän tutkimuksen tuloksena esitän hypoteesin siitä, *miten* modernin poliittisen edustuksen subjekti Suomessa sukupuolittui (luku 1). Tätä varten oli tutkittava myös sen poliittisen subjektin diskursiivista rakentumista, jota edustamaan kansanedustusjärjestelmä aikanaan luotiin (*kansan tahto*). Samassa prosessissa muotoutui myös se (naisten) poliittisen edustuksen subjekti, jonka edustusta feministinen liike äänioikeuskamppailussa vaati.

Vaikka analyysini kaipaa vielä lisätutkimusta, nimesin naisten poliittisen edustuksen subjektin *naiskansan tahdoksi*. Tämä tarkoittaa sitä, että moderni poliittinen edustus oli Suomessa jo alun perin sukupuolittunut siten, että naisten ajateltiin politiikassa edustavan eri asioita kuin miesten. Vaikka sukupuolittunutta poliittista edustusta ylläpitävät diskurssit ja käytännöt ovat ajan saatossa muuttuneet, tätä tulosta tukevat myös väitöskirjan muut artikkelit, joissa analysoidaan eri näkökulmista, miten sukupuolittunutta poliittista edustusta on ylläpidetty, mutta myös horjutettu. Seuraavaksi esittelen naisten poliittiseen edustukseen liittyvää empiiristä ja teoreettista keskustelua ja reflektoin samalla väitöskirjaan sisältyvien muiden artikkelien (luvut 2-10) tutkimustuloksia. Aloitan tämän keskustelun liberaalin demokratian keskeisestä ongelmasta eli naisten aliedustuksesta poliittisissa elimissä.

2. Naisten aliedustus politiikassa

2.1. Aliedustus poliittisena ongelmana

Naisten asemasta politiikassa ei Suomessa juuri keskustella, mutta ei siitä puhuttu myöskään 1980-luvulla, jolloin tutkijanuraani aloittelin, vaikka naisten osuus poliittisissa elimissä oli tuolloin varsin vaatimaton: vain vajaa kolmasosa kansanedustajista ja viidesosa ministereistä oli naisia, eikä naispresidentistä tai pääministeristä osattu edes haaveilla. Vasta naiskeskeinen feminismi, 1990-luvun kiintiökeskustelut ja naispresidenttiä vaatinut kansanliike nostivat naisten aliedustuksen julkisen keskustelun kohteeksi. Vaikka naisten osuus eduskunnassa oli heti ensimmäisistä demokraattisista vaaleista (1907) lähtien kansainvälisesti katsottuna korkea (9.5 %), osuus nousi hitaasti: 20 prosenttia ylittyi 1970-luvulla, 30 prosenttia 1980-luvulla ja 40 prosenttia vasta 2007 (42 %). Syitä siihen, miksi naisedustus lähti nousuun juuri 1970-luvulla on etsitty yhteiskunnan rakenteellisista muutoksista, jotka samanlaistivat sukupuolten toimintaa (Haavio-Mannila 1978; 1979; ks. myös luku 4).

Tähän pyrki myös 1960-luvun tasa-arvoliike, joka asetti tavoitteekseen sukupuolten välisen tasa-arvon niin julkisessa kuin yksityisessäkin elämässä. Tasa-arvon esteenä nähtiin sukupuoliroolit - tai kuten näin jälkeempäin voi sanoa - sukupuolittunut kansalaisuus. Sitä pyrittiin purkamaan sekä laajentamalla naisten toimintaa julkisessa elämässä että integroimalla isiä perhe-elämään (luku 5). Mutta vaikka tasa-arvoliike pyrki tekemään naisista "täysivaltaisia" kansalaisia ja miehistä vanhempia, se ei juuri kyseenalaistanut politiikan, eikä kaikin osin kansalaisuudenkaan miesnormia (Kuusipalo 2002, 212; Julkunen 2010, 93). Tämän teki vasta 1980-luvun naiskeskeisen feminismi, joka alkoi arvostella politiikan miehisiä toimintatapoja ja tavoitteita. Sen kritiikki tiivistyi termiin "mies-sydäminen nainen" (Nenola 1986), joka kuvaa maskuliinisen kulttuurin arvot sisäistänyttä naista. Tämä feminismin suuntaus innoitti myös naispresidenttiliikettä: Naisehdokkaan ei enää tarvinnut olla "miehen kaltainen" vaan hänellä oli oikeus "olla nainen" (Rossi 2010, 31; ks. luvut 8-10). Myös naisedustusta lisäävät positiiviset erityistoimet, kuten sukupuolikiintiöt, voi lukea naiskeskeisen feminismin saavutuksiin (Kuusipalo 2002, 217-218; Hoskyns 1996).

Naisten aliedustus poliittisessa päätöksenteossa tunnustettiin maailmanlaajuisesti poliittiseksi ongelmaksi 1990-luvulla - eikä vähiten YK:n naisten asemaa käsitelleen Pekingin maailmankonferenssin julistuksen ja toimintaohjelman (1995) ansiosta. Lukuisissa maissa on viimeisten 20 vuoden aikana otettu käyttöön vapaaehtoiset tai lakisääteiset sukupuolikiintiöt ehdokasasettelussa tai lainsäädäntöelimissä. Naisten poliittisen edustuksen lisäämisestä on tullut valtiollista politiikkaa. (Squires - Wickham-Jones 2001, 34-39; Dahlerup 2008; Tripp-Kang 2008.) Sukupuolikiintiöiden mullistavasta vaikutuksesta parlamenttien sukupuolijakaumaan kertoo Parlamenttien välisen liiton (IPU) naisten osuutta maailman parlamenteissa kuvaava tilasto vuoden 2010 lokakuulta; sen kärjessä on Ruanda (56,3 %, 2008), toisena Ruotsi (45 %, 2010) ja seitsemäntenä Suomi (42 %, 2007) (*Women in Parliaments: World Classification*).

Petra Meierin (2008) mukaan kiintiöiden käyttöönotto viestittää sekä vallan uudelleenjaosta sukupuolten kesken että naisten aliedustuksen tunnustamisesta demokratian ongelmana. Norjassa ja Tanskassa tähän keskusteluun herättiin jo 1970-luvulla, kun useissa näiden maiden puolueissa otettiin käyttöön vapaaehtoiset sukupuolikiintiöt (Dahlerup 1990, 84-90; Christensen 1999, 78-82). Islannissa naisten osuutta parlamentissa nosti 1980-luvulla naislista eli "naisten puolue" (Styrkarsdóttir 2001). Norjassa otettiin ensimmäisenä käyttöön 40 prosentin sukupuolikiintiöt julkisissa toimielimissä vuonna 1988 (Borchorst 2001, 211). Myös Suomen tasa-arvolakiin lisättiin vuonna 1995 julkisten, ei-vaaleilla valittujen toimielinten, kuten valtion komiteoiden ja kunnallisten toimielinten,

kokoonpanoa koskevat sukupuolikiintiöt (40/60). Kiintiöt auttoivat nostamaan naisten osuutta myös hallituksissa, vaikka laki ei hallitusta suoraan koskenutkaan (ks. luku 4).

Naisten korkeaa osuutta Pohjoismaiden parlamenteissa on selitetty monilla tekijöillä, kuten *rakenteellisilla* piirteillä, joita ovat naisten työssäkäynnin yleisyys, korkea koulutustaso ja naisia yksilöinyt modernisaatio (Haavio-Mannila 1978); *kulttuurisilla* piirteillä, joihin kuuluvat sosiaalinen oikeudenmukaisuus, tasa-arvoa painottava arvojärjestelmä (Hernes 1987, 16 ja 25; Skjeie 1992, 32; Squires - Wickham-Jones 2001, 22-23) ja luottava suhtautuminen valtion kykyyn muuttaa asioita (Hernes 1988; Siim 1991, 178; Squires - Wickham-Jones 2001, 23; Kantola 2006, 10); *poliittisen kulttuurin piirteillä*, kuten (sosiaalisen ja alueellisen) ryhmäedustuksen traditio (Skjeie 1988, 22-25; 1992, 32; Christensen 1999, 79); ja *poliittisen järjestelmän* piirteillä, kuten puolue- ja vaalijärjestelmät. Suhteellinen vaalitapa, listavaalit ja vaalipiirit, joista valitaan useampia ehdokkaita, ovat kansainvälisten tutkimusten mukaan edesauttaneet naisten läpimenoa vaaleissa (Duverger 1955; Rule 1981; Sainsbury 1993, 266; Helander 1997; Squires - Wickham-Jones 2001, 25-26 ja 46).

Kuten IPU:n tilastokin kertoi, rakenteelliset tekijät ovat viimeisen parinkymmenen vuoden aikana menettäneet merkitystään naisten parlamentaarisen edustuksen selittäjinä, samalla kun vaalijärjestelmä ja positiiviset erityistoimet, kuten kiintiöt, selittävät nyt parhaiten naisten osuuden kasvua parlamenteissa (Squires - Wickham-Jones 2001, iv, 22 ja 46; Dahlerup 2003). Suomen vaalijärjestelmän ominaisuudet ovat helpottaneet naisten läpimenoa vaaleissa. Lisäksi Suomi jakaa muiden Pohjoismaiden kanssa sekä poliittisen kulttuurin suopeuden ryhmäedustukselle että poliittisen järjestelmän avoimuuden naisten pyrkimyksille parantaa yhteiskunnallista asemaansa valtiollisen politiikan keinoin (ks. myös Bergman 2002). Sekä oman tutkimukseni (luku 4) että Christensenin (1999) tutkimuksen mukaan naisten korkea osuus Suomen ja Ruotsin parlamenteissa on ollut myös *puolueiden naisjärjestöjen* ansiota (ks. myös Squires - Wickham-Jones 2001, 30-31; Holli - Kantola 2005, 62). Poliittisilla naisjärjestöillä oli pitkään ratkaiseva rooli myös naisten pääsyssä Suomen hallitukseen (luvut 2- 4).

Ruotsin (suljetuissa) listavaaleissa valtaosa puolueista otti 1990-luvulla käyttöön vapaaehtoiset sukupuolikiintiöt ehdokaslistoilla ("joka toinen nainen", *zipper system*), mikä nosti naisten osuuden valtiopäivillä nopeasti 50 prosentin tietämiin. Sen sijaan, että ehdokkaan läpimeno riippuisi hänen sijoittumisestaan ehdokaslistalla, kuten Ruotsissa, Suomen henkilövaaleissa läpimenon ratkaisee ehdokkaan saama henkilökohtainen äänimäärä. Suomessa naisehdokkaiden määrää on pyritty lisäämään ilman kiintiöitä, samalla kun naisten läpimenoa on vauhditettu, usein naisjärjestöjen organi-

soimilla, kampanjoilla. (Skard - Haavio-Mannila 1983b, 93-94; Sainsbury 1995; Christensen 1999, 78-84; Squires - Wickham-Jones 2001, 27, 34-35 ja 37-38; Hart - Holli - Kovalainen 2009, 19.) Mutta näillä keinoilla voi olla vaikutusta vain jos naisten läsnäolo eduskunnassa on toivottua, ja jos naisilla itsellään on halu päästä vaikuttamaan päätöksentekoon. Toisin sanottuna, naisehdokkailla täytyy olla sekä ”nostetta” että ”pyrkyä” (Norris 1997, 12-14; Lovenduski - Norris 1995, 14-15; Raaum 1999, 38). Suomen poliittisessa kulttuurissa ehdokkaiden rekrytointijärjestelmä on avoimempi uusille yrittäjille verrattuna esimerkiksi Saksaan, Australiaan ja Iso Britanniaan, jossa ehdokkaaksi pääseminen edellyttää vahvaa asemaa puolueessa ja vankkaa poliittista kokemusta (Norris 1997, 12-13; Helander 1997; Squires - Wickham-Jones 2001, 28). Erot johtuvat myös vaali-järjestelmän piirteistä. Kynnykset, jotka täytyy ylittää päästäkseen ehdokkaaksi, ovat Suomessa ehkä matalammalla kuin edellä mainituissa maissa, jotka ovat myös väestöltään huomattavasti Suomea suurempia.

Naisten osuuden kasvuun Suomen eduskunnassa vaikuttavat myös naisehdokkaiden tarjonnan kasvu ja naisten äänestysaktiivisuus (Holli - Wass 2009, 126). Naisten osuus kansanedustajista on kasvanut samassa tahdissa kuin naisten osuus ehdokkaista, joka esimerkiksi vuoden 1970 eduskuntavaaleissa oli 17.3 prosenttia ja vuoden 2007 vaaleissa 39.9 prosenttia. Naisista 40 prosenttia ja miehistä 7 prosenttia antoi vuoden 1970 vaaleissa äänensä naiselle (Haavio-Mannila 1979; Skard - Haavio-Mannila 1983b, 98). Molemmat osuudet nousivat vuoden 2007 vaaleissa, joissa yli puolet (53 %) naisista ja 28 prosenttia miehistä äänesti naista (Holli - Wass 2009, 131). Toisin kuin naisäänestäjät, joiden äänet jakautuivat tasaisesti nais- ja miesehdokkaille, valtaosa miehistä (72 %) äänesti oman sukupuolensa edustajia. Tästä seuraa, että Suomessa naisedustuksen kasvuun vaikuttaa myös naisten äänestysvilkkaus, joka on ollut miesten äänestysaktiivisuutta korkeampi vuoden 1987 eduskuntavaaleista lähtien (Borg - Paloheimo 2009, 18).

2.2. Suomalaista tutkimusta politiikan sukupuolittumisesta

Seuraavassa luon lyhyen katsauksen politiikan sukupuolittumista koskevaan suomalaiseen tutkimukseen, joka etenkin tutkijanurani alkuvaiheissa oli tärkein innoitukseni lähde. Sijoitan tähän kirjoitukseen myös väitöskirjaan sisältyvät artikkelit, joilla olen osallistunut aiheita koskevaan keskusteluun 1980-luvun lopulta lähtien **9**. Naisten asema parlamentaarisessa politiikassa oli yksi suomalaisen naistutkimuksen ensimmäisiä tutkimuskohteita johtuen sen pioneerien kiinnostuksesta aiheeseen. Elina Haavio-Mannila, Sirkka Sinkkonen ja Riitta Jallinoja, joka väitöskirjassaan (1983) tutki

suomalaisen naisasialiikkeen historiaa, esittelivät naisten asemaa Suomen politiikassa myös alan ensimmäisissä kansainvälisissä antologioissa (Sinkkonen - Haavio-Mannila 1981; Haavio-Mannila 1981a; 1981b; 1983; Sinkkonen 1983; Jallinoja 1986). Myös Tampereen yliopistossa tehtiin jo varhain tutkimusta puolueiden naisjärjestöistä (Ruusala 1967; 1968) ja naisten asemasta eduskunnassa ja hallituksessa (Haapanen - Koskiahon - Saarinen 1974). Näissä tutkimuksissa naisedustuksen kasvua politiikassa selitettiin rakenteellisilla tekijöillä, kuten modernisaatiolla (teollistuminen, kaupungistuminen, yksilöityminen). Oletettiin, että rakenteelliset tekijät muuttavat naisten sukupuoliroolia, ja että työssäkäynti lisää myös poliittista aktiivisuutta.

Naiskeskeisen feminismin vaikutuksesta politiikan naistutkimuksen keskiöön nousi rakenteiden sijasta toiminta. Naistutkijat jäljittivät naisten poliittisia saavutuksia ja kirjoittivat (uudelleen) naisten poliittista historiaa Suomessa (Saarinen 1984; 1985; 1987a; 1987b; 1992; Sulkunen 1987; 1989; Holli 1988; 1991; Kuusipalo 1989; 1990; 1992; 1993a; Lähteenmäki 1990; 1995; luvut 2-5). 1990-luku oli monitieteisten naistutkimusprojektien kulta-aikaa. Olin mukana *Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä* (1991-1994) -hankkeessa, jossa tutkittiin naisten kontribuutiota suomalaisen sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion rakentamisessa (Anttonen et al. 1994; luku 3). Naisten asemaa Pohjoismaiden politiikassa tarkastellut *Keskeneräinen kansanvalta* (1983) "päivitettiin" yhteispohjoismaisessa tutkimuksessa *Equal Democracies?* (1999 ja Bergqvist et al 2001). Tämä tutkimus toi esiin naisliikkeiden ja -poliitikkojen keskeisen roolin pohjoismaisen hyvinvointivaltion ja demokratian kehittäjänä (luku 5). Samaan aikaan osallistuin myös politiikan ja talouselämän nais- ja miesjohtajien uraa ja toimintatapoja vertailevaan kansainväliseen tutkimukseen (1990-2000), jonka tuloksia esiteltiin teoksessa *Gendering Elites* (2000) (luku 6).

Ehkä keskeisin tutkimustulos, jonka suomalainen politiikan (ja historian) naistutkimus 1980- ja 1990-luvuilla tuotti, oli politiikan uudelleen määrittely, joka laajensi 'poliittisen' käsitettä koskemaan myös naisille tyypillisiä toimintamuotoja. Esimerkiksi naisten poliittista kansalaisuutta rakennettiin 1800-luvulta lähtien hyväntekeväisyysjärjestöissä, vapaaehtoisessa sosiaalityössä, raittiusliikkeessä sekä monenlaisissa naisjärjestöissä ja -liikkeissä. (Saarinen 1984; 1985; 1987b; Sulkunen 1987; Ollila 1993; Kuusipalo 1993a; 1994a; Anttonen et al. 1994). Uutta oli tuolloin myös tutkimus, jossa tarkasteltiin naisliikkeiden vaatimusten kanavoitumista eduskuntaan (Sinkkonen - Haavio-Mannila 1980), hallitukseen (Kuusipalo 1989; luvut 2, 3, 5 ja 7) ja tasa-arvopolitiikkaan (Holli 1988; 1991; 2003). Tämä tutkimus osoitti, että Suomessa feministinen liike toimi järjestökentän, puolueiden ja parlamentaariseen politiikan sisällä (ks. myös Bergman 1998; 2002). Suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteet, tiheä järjestöverkko, valtion ja kansalaisyhteiskunnan yhteen kietoutumi-

nen (Rantalaiho 1994, 19) ja sosiaalinen korporatismi (Julkunen 1992) vaikuttivat osaltaan siihen, että feminismi on ollut enemmänkin "valtiota rakentavaa" kuin sitä kritisoivaa (ks. Kantola 2006).

Naistutkijat alkoivat kiinnittää huomiota myös politiikan valtavirtatutkimuksen sukupuolisokeuteen ja naisten teoreettiseen ulossulkemiseen (Keränen 1984; 1992; 1993; Saarinen 1986; 1987; 1992; Pulkkinen 1996). Kesti kuitenkin pari vuosikymmentä ennen kuin poliittisen ajattelun ja käsitteiden feministinen kritiikki alkoi laajemmin kiinnostaa suomalaisia tutkijoita (Holli 2003; Kantola - Valenius 2007). Tähän antoi eväitä myös feministinen nationalismitutkimus (Marakowicz 1996; Juntti 1998; 2004; Gordon - Komulainen - Lempiäinen 2002; Urponen 2002; 2010; Elomäki 2005; 2007; Marttila 2007, ks. myös Mäki 2004). Sen valossa naiskansalaisuutta koskenut tutkimus (mukaan lukien omani) näytti ottaneen kansallisen kehyksen jokseenkin annettuna, minkä seurauksena se oli omalta osaltaan vahvistanut sukupuolittavaa nationalistista diskurssia (ks. Parvikko 1998 ja Koivunen 1998). 2000-luvulla myös naisten edustus ja toiminta parlamentaarisessa politiikassa oli lisääntyvän tutkimuksen kohteena (Holli - Kantola 2005; Raevaara 2005; Holli 2006; Kantola 2006, 47-72; Holli-Kantola 2007; Hart - Holli - Kovalainen 2009; Holli - Wass 2009; Holli - Saari 2009). Toisaalta myös media "politiikan näyttämönä" alkoi kiinnostaa feministitutkijoita ja paljolti sen ansiosta, että sukupuoli nousi avainasemaan 1990-luvun presidentinvaaleissa. Tässä tutkimuksessa analysoitiin, miten mediaesitykset sukupuolittavat politiikkaa ja poliitikkoja (Lammi-Taskula 1994; Koski 1994; Sana 1995; Ruoho 2006; Halonen 1999; 2006; Elomäki 2007; Railo 2011; luvut 8- 10).

Tämän katsauksen valossa väitöskirjassani kiteytyvät monet politiikan sukupuolittumista koskevan suomalaisen tutkimushistorian keskeiset käännteet ja tutkimustulokset. Näihin kuuluu siirtyminen naisten poliittista toimintaa estävien tai edistävien rakenteiden tarkastelusta naistoiminnan ja sen historian tutkimukseen, naisliikkeiden ja -järjestöjen keskeinen rooli naisten poliittisen vaikuttamisen kanavana, feministisen toiminnan kanavoituminen poliittisen järjestelmän sisälle, samoin kuin naisten poliittisen toiminnan keskiössä olleen hyvinvointi- ja tasa-arvopolitiikan merkitys suomalaisen hyvinvointivaltion historiassa. Hyvinvointivaltioideologian vahvistaman kollektiivisen kansakuntasubjektin eheys alkoi kuitenkin rakoilla 1990-luvulla, mikä näkyi myös feministisessä politiikan tutkimuksessa. Merkittävää osaa tässä murroksessa esitti feministinen nationalismitutkimus, joka purki myös naistutkimuksen kansallista kehystä. Tämän jälkeen politiikan naistutkimuksessa alkoi näkyä siirtyminen kansallisen politiikan kehyksistä politiikan sukupuolittumisen kansainväliseen, ylikansalliseen ja globaaliin tarkasteluun.

Tähän suuntaan tutkimusta veivät myös integraatio ja markkinoistuminen, jotka ovat muuttaneet politiikkaa, sen areenaa, agenda, toimintaa ja toimijoita. Samaan aikaan tutkimuksen valokeilaan nousi uudelleen muotoutunut poliittinen julkisuus. Vaalien henkilöityminen ja poliittisen julkisuuden viihteellistyminen reflektoi myös poliittisessa edustuksessa tapahtuneita muutoksia. Tämä on huomioitu myös vaalitutkimuksissa, joihin 2000-luvulla otettiin mukaan myös politiikan sukupuolittumista tarkastelevaa tutkimusta (esim. luvut 9 ja 10). Vuoden 2007 eduskuntavaaleja koskevan tutkimuksen otsikko *Vaalit yleisödemokratiassa* (2009) viittaa Maninin (1997) yleisödemokratia-käsitteeseen (*audience democracy*). Sem voi nähdä myös viittauksena poliittisen edustuksen uuteen subjektiin, 'yleisöön', jonka 'ääntä' mielipidemittaukset ja sosiaalisessa mediassa käyty poliittinen keskustelu ja kannanotot ilmentävät. Näihin poliittisessa edustuksessa tapahtuneiden muutosten tarkasteluun tarvitaan myös feminististä politiikan tutkimusta. Tätä perustelen tarkemmin yhteenvedon lopussa, jossa luonnostelen jatkotutkimukseni aiheita. Seuraavassa kappaleessa esittelen väitöskirjani teoreettista viitekehystä ja tarkastelen politiikkaa koskevassa feministisessä ajattelussa ja tutkimuksessa tapahtuneita muutoksia viimeisen, noin neljänkymmenen vuoden aikana.

3. Teoreettinen viitekehys

3.1. Teoreettisia selityksiä politiikan miehisyydelle

Väitöskirjani teoreettisen perustan muodostaa naisten aliedustusta legitimoivan poliittisen ajattelun kritiikki. Tämän feministisen kritiikin mukaan länsimainen poliittinen ajattelu perustuu sukupuolitaville dikotomioille, jotka sulkevat naisen pois poliittisesta toiminnasta ja toimijuudesta tai marginalisoivat naiset poliittisina toimijoina. Näistä keskeisin on liberaalin poliittisen teorian konstituoina jako miesten *julkiseen* ja naisten *yksityiseen* elämänpiiriin. (Okin 1979; 1991; Pateman 1988; 1989; Pateman - Gross 1986; Shanley - Pateman 1991) Naisten sulkeminen ydinperheeseen teki politiikasta miesten toimintapiirin, johon naisilla ei ollut pääsyä. Mutta senkin jälkeen kun naisille myönnettiin poliittiset oikeudet, naiset ovat olleet vähemmistönä poliittisissa toimielimissä. Suomea voi kuitenkin pitää malliesimerkkinä siitä, ettei sukupuolittava jako yksityiseen ja julkiseen ole kaikissa maissa muotoutunut liberaalin poliittisen teorian mallin mukaisesti.

Vaikka republikanistinen eli tasavaltalainen poliittinen ajattelu perustuu sekin julkisen ja yksityisen väliselle dikotomialle, tasavaltalaisessa ja liberaalissa ajattelussa 'yksityinen' ymmärretään eri tavalla. Toisin kuin liberaalissa ajattelussa, jossa yksityinen yhdistetään *vapauteen* ja sitä suojellaan val-

tion puuttumiselta, tasavaltalaisessa ajattelussa yksityinen liittyy ruumiiseen ja sen tarpeisiin, jotka täytyy pitää julkiselta katseelta piilossa. 'Vapaus' puolestaan yhdistetään julkiseen toimintaan yhteiseksi hyväksi. (Landes 1998, 2). Tasavaltalainen traditio siis sijoittaa vapauden ja autonomian kansalaisten julkiseen toimintaan. Osallistuessaan julkiseen keskusteluun kansalaiset omaksuvat yleisen näkökulman, josta käsin he voivat olla samaa mieltä yhteisestä hyvästä. Juuri tällainen toiminta *poliittisina kansalaisina* on rationaalisuuden ja vapauden aluetta. (Young 1989/1998, 404-405.)

Tasavaltalainen ajattelu muistuttaa joiltakin osin Suomen poliittisen ajattelun yhteisöllistä traditiota (ks. Pulkkinen 1999, 128-129). Suomen 1800- ja 1900-lukujen vaihteen poliittinen ajattelu oli sekoitus hegeliläis-snellmanilaista nationalismia ja liberalismia (utilitarismia) **10** (Pulkkinen 1987; 1989, 5 ja 111-113; 1999, 119), joilla oli varsin erilainen ymmärrys poliittisesta toiminnasta. Vaikka molemmat traditiot pitävät vapautta poliittisen toiminnan edellytyksenä, liberaalissa doktriinissa Hobbes'ilta periytyvä vapauskäsite (*liberty*) viittaa "vapauteen esteistä", kun taas Hegelin kantilainen vapauskäsite (*freedom*) tarkoittaa kykyä toimia moraalisten syiden perustalta (Pulkkinen 1998, 22-25; Werner 2007, 27). Pulkkinen mukaan Hegel sovelsi Kantin vapaus-käsitystä *valtioon* moraalisenä toimijana (subjektina, "joka säättää itselleen lain") ja *poliittiseen toimintaan* tapana "saada määräysvaltaa siihen, joka määrää itseä" (Pulkkinen 1998, 25 ja 32). Tästä seuraa, että liberaali ja hegeliläinen poliittinen ajattelu käsittävät valtion lähes vastakkaisilla tavoilla. "Liberaalille traditiolle kansalaisyhteiskunta merkitsee vapautta ja valtio pakkoa, hegeliläiselle traditiolle kansalaisyhteiskunta pakkoa ja valtio vapautta" (Pulkkinen 1989, 112).

Näin ollen liberaalissa poliittisessä ajattelussa demokratia edellyttää yksilöiden vapaata toimintaa kansalaisyhteiskunnassa, jossa valtio ei sitä rajoita. Hegelin mukaan kansalaisyhteiskunnassa (*bürgerliche Gesellschaft*) tapahtuvaa toimintaa motivoivat itsekäät edut, koska hän ymmärsi kansalaisyhteiskunnan taloudellisen toiminnan kenttänä. Hegelille, samoin kuin Snellmanille, moraalisen vapauden alue on valtio, jossa yhteisöllinen asettuu yksityisen edun edelle. (Pulkkinen 1987; 1989, 130-131; 1996, 23-24.) Ero hegeliläisen ja liberaalin tradition välillä juontuu myös niiden erilaisesta poliittisesta subjektista: liberaalin poliittisen teorian lähtökohta on yksilö, kun taas hegeliläisessä valtioteoriassa yhteisö on yksilön edellä, koska yksilöä ei voi ymmärtää ilman yhteisöä. Myös poliittisen edustuksen subjekti, *yleistahto*, on hegeliläis-snellmanilaisessa ajattelussa yhteisöllinen. Mutta toisin kuin Rousseauilla **11**, Hegelin teoriassa yksilöllinen tahto rakentuu yhteisössä, joten yleistähto on jo olemassa yksilöiden tietoisuudessa. (Pulkkinen 1998, 137-140.) Snellmanin mukaan yleistähtoa voivat tulkita vain älymystön miehet, joten vain he voivat toimia poliittisina edustajina (esim. *KT II* 1928, 240-241).

Toisaalta Snellman ja etenkin hänen suomenmieliset seuraajansa 1800-luvun lopulla ymmärsivät kansalaisuuden kansakunnan jäsenyytenä, joka velvoitti toimimaan kansakunnan hyväksi. Poliittinen toiminta yhdistettiin valtioon, joka nähtiin sekä poliittisen toiminnan välineenä että tavoitteena. Koska kansakunnan menestys riippui sen jäsenten aktiivisuudesta, kansalaisten oli oltava ainakin tietoisia valtiollisen toiminnan tavoitteista, vaikka eivät itse siihen suoraan osallistuisi. Tässä mielessä myös hegeliläis-snellmanilainen samoin kuin marxilainen ajattelu tähdensi *kaikkien* kansalaisten osallistumista poliittisen yhteisön toimintaan eli *yhteiskunnalliseen* toimintaan (vrt. Pulkkinen 1998, 41).

Suomen 1880-luvun kansanliikkeet vetivät myös rahvaan miehet ja naiset yhteiskunnalliseen toimintaan. Tähän heitä rohkaisivat fennomaanijohtajat, jotka näkivät raittius- , nuorisoseura- ja wrightiläisen työväenliikkeen kansanvalistuksen areenoina, joissa rakennettiin kansallista yhtenäisyyttä fennomaanieliitin johdolla (Liikanen 1987). Fennomaanien kiinnostus 'kansaa' (jolla tosin aluksi viitattiin vain talonpoikaistoon) kohtaan liittyi myös Yrjö-Koskisen johtamien fennomaanien pyrkimykseen saada poliittisille tavoitteilleen "kansan tuki" (Liikanen 1998). Näin ollen Suomessa 'yhteiskunnan' eli (liberaalin terminologian mukaan) kansalaisyhteiskunnan ymmärtäminen kaikille avoimena toimintafoorumina saattoi edesauttaa naisten mukaanpääsyä julkiseen politiikkaan, etenkin kun käsitteitä *yhteiskunta* ja *valtio* käytettiin Suomessa jopa toistensa synonyymeina (Kettunen 2003). Toisin kuin liberaalissa ajattelussa, jossa naiset suljettiin ei-poliittiseen yksityiseen, Suomen 1800-luvun lopun nationalistisessa ajattelussa alkoi saada jalansijaa ajatus aktiivisesta ja osallistuvasta 'kansasta', johon kategoriaan sisällytettiin vähitellen myös naiset.

Selityksiä naisten aliedustukseen politiikassa on etsitty myös poliittisen teorian miehisestä subjektista. Taustalla on idea, että koska länsimaista ajattelua määrittävät binääriset oppositiot eli merkitys syntyy vastakohtansa kautta, nainen/naisellinen konstituoitiin maskuliinisen identiteetin ja sen attribuuttien vastakohdaksi. Modernissa poliittisessa teoriassa poliittisen subjektin (yksilö-kansalaisen) tunnusmerkit, kuten aktiivisuus ja kyky tarkastella asioita objektiivisesti, liitetään mieheen, samalla kun näiden attribuuttien vastakohdat, passiivisuus ja subjektiivisuus, yhdistetään naiseen (Lister 1997, 69). Anna Elomäen (2007) vaalimainontaa koskevan tutkimuksen mukaan myös suomalaisessa politiikassa aktiivisuus yhdistetään mieheen ja passiivisuus naiseen (ks. myös luku 10). Tätä sukupuolidikotomiaa tuotettiin myös suomalaisessa valtio-opissa, kuten Marja Keränen (1993) on väitöskirjassaan osoittanut (vrt. Bourque - Grossholtz 1984).

Pateman (1988; 1989) osoitti, että liberaalin poliittisen teorian konstruoima moderni yksilö-kansalainen oli sukupuoleltaan mies tai paremminkin, poliittinen teoria rakensi subjektikseen modernin miehisen identiteetin (Di Stefano 1991; 1996; Squires 1999, 27). Myös hegeliläis-snellmanilaisessa poliittisessa ajattelussa, jossa yksilö-subjektin sijaan rakennettiin yhteisöllistä poliittista subjektia (valtio yleistahdona), naisen kategoria suljettiin poliittisen ajattelun ja toiminnan ulkopuolelle. Hegel väitti, etteivät naiset kykene abstraktiin ja kriittiseen ajatteluun. Koska naiset eivät pysty kyseenalaistamaan vallitsevia olosuhteita, traditioita ja normeja, he eivät myöskään kykene tulkitsemaan (edustamaan) yleistahtoa politiikassa. (Hodge 1987, 145; Pulkkinen 1989, 14; 1996, 153-154; Werner 2007, 123; 154-155.) Samaa mieltä oli Hegelin "oppipoika" Snellman, jonka valtiotieteellisen ajattelun varaan 1800-luvun suomalainen nationalismi rakentui (*KT IV* 1928, 392; Pulkkinen 1989, 14; Saarinen 1985, 46-48). Yleistahdon, tai kuten Snellman tätä poliittisen edustuksen subjektia kutsui, *kansallishengen*, edustaminen oli miesten tehtävä myös työnjaollisista syistä. Naisten tulee toimia perheessä, mikä on välttämätöntä kansakunnan jatkuvuuden ja menestyksen kannalta. Koska miesten toiminta valtiossa ja naisten toiminta perheessä täydentävät toisiaan, toista ei voinut olla ilman toista. Naisten poliittisen toiminnan sulki pois myös se, että nämä toimintatavat olivat toisensa poissulkevia, jos toimit perheessä, et voinut toimia valtiossa ja päinvastoin (*KT XI* 1931, 132-133).

Käsitys naisten kyvyttömyydestä poliittiseen toimintaan vakiinnutettiin 1700-luvun Amerikan ja Ranskan "porvarillisissa" vallankumouksissa. Mutta naisten syrjäyttäminen poliittisesta toiminnasta synnytti myös vastareaktion. Kuten Joan Scott (1996, x ja 3) esittää, feminismi syntyi protestina sille, että nainen suljettiin politiikan ulkopuolelle, mikä oli jo 1700-luvun varhaisfeministien, kuten Mary Wollstonecraftin ja Olympe de Gouges'in, kritiikin kohteena. Tätä arvosteli myös 1800-luvun puolivälissä aktivoitunut ensimmäisen aallon feministinen liike, joka nosti naisten yhtäläiset oikeudet poliittiselle agendalle. 1800-luvulla sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia ajoivat myös eräät liberaalit ajattelijat, kuten John Stuart Mill ja Harriet Taylor **12**. Suuttumusta herätti se, ettei naisten katsottu kuuluvan siihen tasa-arvoisten kansalaisten joukkoon, joiden poliittisia oikeuksia Thomas Hobbes, John Locke ja Jean-Jacques Rousseau olivat perustelleet yhteiskuntasopimuksella. Tämä johtui siitä, kuten Pateman (1988) päättelee, että toisin kuin miehet, joiden ajateltiin sopineen keskenään poliittisen elämän pelisäännöistä, nainen nähtiin osana luonnon järjestystä ja perhettä. Toisaalta juuri poliittisen liberalismien idea kansalaisten yhtäläisistä oikeuksista innoitti niin feminististä kuin sosialististakin ajattelua. Kun yksilösubjekti irrotettiin sosiaalisista sidoksista ja esitettiin universaalina kategoriana, se antoi mahdollisuuden vaatia yhtäläisiä poliittisia oikeuksia niin naisille kuin työväenluokalle.

Ranskan vallankumouksen jälkeen säädetyssä perustuslaissa poliittinen kansalaisuus ja siihen liitettyt oikeudet, jotka nyt irrotettiin säätyprivilegioista, myönnettiin vain "vapaille miehille". Koska yksilön autonomian katsottiin edellyttävän taloudellista riippumattomuutta, naiset, jotka olivat riippuvaisia aviomiehistään, ja työväenluokan miehet, jotka olivat riippuvaisia työnantajistaan, eivät täyttäneet poliittisen kansalaisuuden kriteerejä. Kuten feministinen (ja postkolonialistinen) kritiikki on myöhemmin osoittanut, yksilö-kansalainen ei tarkoita ketä tahansa, vaan kuvaa heteroseksuaalisen, keskiluokkaisen, valkoisen miehen identiteettiä. Tästä seuraa, että muunlaiset identiteetit jäävät yksilökategorian ulkopuolelle, koska ne edustavat kaikkea sitä mitä 'yksilö' ei ole. (Scott 2005; Shanley - Pateman 1991; Pateman 1988; 1989; Lloyd 1984; 2000; Flax 1983.) Autonomisen (mies)-yksilön kategorian mahdollisti sen kääntöpuoli eli epäitsenäinen, irrationaalinen ja passiivinen 'nainen'. 'Naisesta' tuli erilaisuuden merkki, joka viittaa luontoon, ruumiillisuuteen (ruumiin tarpeisiin), sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, joista abstrakti yksilö-subjekti irrotettiin.

Mutta senkin jälkeen, kun naiset saivat yhtäläiset poliittiset oikeudet, modernin yksilökategorian mahdollistaneet dikotomiat säilyttivät tehonsa. Kun jotkut ominaisuudet näyttäytyivät standardeina, muunlaiset marginalisoituvat (Gordon - Lahelma 1998, 255). Tämä selittää myös naisten marginaalista asemaa politiikassa. Gordon ja Lahelma ovat kristallisoineet liberaalin demokratian "sukupuoliongelman" todetessaan, että vaikka 'kansalainen' oli irrotettavissa sosiaalisista yhteyksistään, naiset eivät (luontoon kuuluvina) voineet näin tehdä. Nainen ei sopinut kansalaisen normiin ja siksi naista edusti mies. "Muodolliset oikeudet viittaavat samuuteen", mutta "(i)hmiset eivät kuitenkaan ole sosiaalisista kytköksistään irrallisia, joten retorinen samuus ei poista erilaisuutta". (Gordon-Lahelma 1998, 256-257.) Kun erot hierarkkisoidaan eriarvoisuudeksi, se johtaa erilaisten marginalisointiin.

3.2. Feministisen liikkeen poliittiset teoriat ja strategiat

Koska tutkin naisten poliittista edustusta feministisen poliittisen ajattelun valossa, esittelen lyhyesti feministisen liikkeen ja ajattelun historiaa. Samalla tämä tarkastelu taustoittaa väitöskirjani teoreettis-metodologisia lähestymistapoja ja valintoja. Liberaali poliittinen ajattelu on teoria ihmisoikeuksista, joka antoi sysäyksen vaatia myös naisten *oikeuksia*. Juuri tätä kuvaa (liberaalia) naisasialiikettä tarkoittava englanninkielinen termi *women's rights movement*. Ratkaisevan sysäyksen liberalismille, kuten muillekin 1800-luvun suurille aatteille, sosialismille ja feminismille, antoivat Amerikan ja Ranskan vallankumoukset ja niissä kiteytyneet poliittisen tasa-arvon periaatteet: tasa-arvo,

vapaus ja veljeys. Tosin naisten yhtäläiset poliittiset oikeudet, joita ensimmäisen aallon feministinen liike ohjelmassaan vaati, ei vielä tarkoittanut *yleistä* äänioikeutta, josta tuli yleinen tavoite vasta työväenliikkeen radikalisoituessa.

Marxilainen teoria piti taloudellista ja sosiaalista tasa-arvoa poliittisen tasa-arvon edellytyksenä, ja väitti, että todellinen tasa-arvo mahdollistuu vasta kommunistisessa yhteiskunnassa, jossa tuotantovälineet ovat proletariaatin hallussa. Mutta myös sosialistinen feminismi, kuten Suomessa 1900-luvun alussa syntynyt sosialidemokraattinen työläisnaisliike, ajoi *työläisnaisten oikeuksia* vaatimalla yleistä äänioikeutta, vaimon yhtäläisiä oikeuksia avioliitossa sekä erityisesti työläisäitien työehtojen parantamista (Lehto 1980; Sulkunen 1989; Lähteenmäki 1990; 1995; 2000). Nämä naisliikkeen ensimmäisen aallon liberaalit ja sosialistiset ideat innoittivat feminististä ajattelua myös toisen aallon feministisissä liikkeissä 1960- ja 1970-luvuilla. Seksuaalisuuden politisointi taas muodosti radikaalifeminismin yhteiskuntakritiikin ytimen. Poliittista tasa-arvoa ajava liberaalifeminismi, taloudellista tasa-arvoa korostava sosialistinen feminismi ja seksuaalista tasa-arvoa ja itsemääräämisoikeutta tähdentävä radikaalifeminismi, muodostivat toisen aallon kolme poliittista teoriaa. Nämä suuntaukset olivat yhtä mieltä naisten epäoikeudenmukaisesta ja alistetusta asemasta yhteiskunnassa, mutta olivat eri mieltä sen syistä, minkä tähden ne myös kehittävät toisistaan poikkeavia poliittisia strategioita. (Eisenstein 1984, xiv-xvi; Jaggar 1983; Randall 1982, 5-6; Lovenduski 1990, 139; 1986, 67-70; Bryson 1992.)

Liberaalifeminismi tavoitteli naisten emansipaatiota (yksilöitymistä) ja yhtäläisiä mahdollisuuksia, jotka takaisivat sukupuolten välisen tasa-arvon. Sosialistinen feminismi ja radikaalifeminismi syntyivät 1960-luvun opiskelijaliikkeissä, joita innoitti uusvasemmistolainen ideologia. Niiden tavoitteena oli naisten vapauttaminen alistetusta asemasta, jonka uskottiin häviävän niiden valtajärjestelmien - kapitalismi pääoman valtana ja patriarkaatti miesvaltana - myötä, jotka tätä alistusta ylläpitivät. Politisoidessaan seksuaalisuutta ja sukupuolieroa radikaalifeminismi tuotti myös uusia teorioita sukupuolesta, politiikasta ja vallasta ja synnytti uudenlaista poliittista toimintaa.

Liberaalifeminismi uskoo sukupuolten väliseen samanlaisuuteen, joka on ajateltavissa, koska yhtäläiset oikeudet perustuvat abstraktiin ja universaaliin normiin; kansalais- tai ihmisoikeudet koskevat sekä miehiä että naisia. Toisen aallon liberaalifeministit joutuivat kuitenkin pohtimaan kysymystä, miksi naiset edelleen - vaikka olivat lain edessä tasa-arvoisia miesten kanssa - nähtiin perheolentoina eikä yksilöinä. Vastausta etsiessään he turvautuivat usein funktionalistisiin sosiologisiin selityksiin, kuten sukupuolirooliteoriaan (Bergman 1995, 49; Hirdman 1990, 75; Connell 1987, 49), jossa

naisten eriarvoista asemaa selitetään sosialisatiolla ja naisiin ja miehiin kohdistuvilla erilaisilla normeilla ja odotuksilla. Rooliteorian keksijä Talcott Parsons oli tyytyväinen miesten rooliin perheenelättäjinä ja naisten rooliin perheenäiteinä. Liberaalifeministit sitä vastoin pitivät "vanhanaikaisia sukupuolirooleja" syynä naisten ja miesten eriarvoiseen asemaan yhteiskunnassa ja väittivät, että naiset kyllä kykenevät oppimaan myös julkisessa elämässä tarvittavia kykyjä. Toisin sanottuna, eriarvoisuudesta päästäisiin muuttamalla naisten sukupuoliroolia. *Tasa-arvofeminismin* poliittinen projekti oli katkaista yhteys biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä ja tehdä edellisestä epärelevantti, josta seuraisi, että myös naiset voisivat osallistua julkiseen toimintaan (Squires 1999, 55).

Ensi silmäyksellä sukupuolirooliteoria näytti olevan tehokas väline biologisen determinismin vastustamisessa. Sen kriitikot puolestaan väittivät, että sukupuolirooliteoria ei vain epäsuorasti nojannut biologiseen determinismiin, vaan oli sosiaalisen determinismin muoto, koska se jätti selittämättä, miksi ihmiset ylläpitävät traditionaalisia normeja rooliodotuksillaan. Sukupuolirooliteoria ei myöskään näe sukupuolta valtasuhteena, mikä on ilmeistä kun verrataan sukupuolirooli -termiä muihin sosiaalisia eroja kuvaaviin käsitteisiin: emme puhu "luokkarooleista" tai "roturooleista". Koska rooliteoria ei näe sukupuoleen sisältyviä valtasuhteita, se vain uusintaa niitä palauttamalla kaikki feminiinisyydet ja maskuliinisyydet kaksinapaiseen kategoriaan, jonka ominaisuudet johdetaan miesperheenelättäjä -perheen roolimalleista. Nojaamalla funktionalistiseen selitykseen, jossa ydinperhe selittää sukupuolirooleja ja sukupuoliroolit selittävät ydinperhettä, rooliteoria on epähistoriallinen ja kykenemätön selittämään niitä mekanismeja, jotka ylläpitävät "rooleja ja normeja". (Connell 1987, 50-53; Hirdman 1990, 75.)

Liberaalifeministisessä ajattelussa epätasa-arvoa on selitetty sosialisatiolla, asenteilla ja syrjinnällä. Connellin (1987, 49) mukaan sukupuolirooliteoriat ylittivät klassisen liberalismiin yksilökeskeisyyden korostamalla sosiaalisten stereotyyppien kollektiivista ulottuvuutta. Koska naiselliset ja miehekkäät ominaisuudet ja sukupuoliroolit omaksutaan sosialisatioprosessissa, sukupuolirooleja voidaan muuttaa kasvatuksella ja koulutuksella. Tämä on ollut myös suomalaisen tasa-arvopolitiikan strategia Tasoitukseksi naisten tietä julkiseen elämään tasa-arvofeminismi vaati yhtäläistä kohtelua ja syrjinnän kieltoa. Sen sijaan naisiin kohdistuvia positiivisia erityistoimia on, kuten edellä todettiin, perusteltu enemmänkin naiskeskeisen feminismin ideoista käsin (Kuusipalo 2002, 220).

Toisen aallon *sosialistiset feministit* omaksuivat sosialistien kannan "naiskysymykseen", mutta kritisoivat Engelsin teoriaa, jossa naisten alistus johdetaan suoraan taloudellisesta tuotantotavasta. Tämä näet sivuuttaa sen seikan, että myös miehet ovat hyötäneet naisten alistuksesta. Toisen aallon sosia-

listifeministit pyrkivät modifioimaan Engelsin teoriaa selittämällä naisten alistusta sekä luokka- että sukupuoliasemalla, mutta palauttivat molemmat taloudelliseen järjestelmään. (Scott 1999/1986, 35.) Kapitalismi hyötyy naisten riistosta, koska naiset ovat kaksinkertaisesti alistettuja. sekä työelämässä että perheessä: naiset ovat työvoimareservi, heillä on pienempi palkka, he tekevät palkatonta työtä kotona ja heitä riistetään myös kuluttajina ja seksiohjeina (Bouchier 1983, 69). Yhdistämällä naisten alistuksen yhteiskunnan taloudelliseen perustaan, johon sisällytettiin myös sukupuolen mukainen työnjako - mukaan lukien lasten synnyttäminen ja hoito - sosialistinen feminismi laajensi poliittisen alaa myös perheeseen ja seksuaalisuuteen. (Jaggar 1983, 147; Bryson 1992, 263.)

Tämä näkemys avasi tietä *marxilaisille* feministisille teorioille, jotka tekivät näkyviksi tuotannon ja uusintamisen välisen sukupuolittuneen suhteen; uusintaminen on naisten työtä (Lovenduski 1986, 68; Rubin 1975). Ne eivät kuitenkaan kyseenalaistaneet marxilaisen teorian perustaa, jossa sukupuolten välisiä suhteita pidettiin toissijaisina poliittisessa taistelussa (luokkataistelussa), mikä palautti sukupuolten väliset suhteet luokkasuhteisiin. Vaikka kaksoisjärjestelmä-teorian (*dual-system theory*) edustajat argumentoivat, että sen koommin patriarkaattia kuin kapitalismiakaan ei voi palauttaa toisiinsa (Hartmann 1981), tässäkin teoriassa selitys löytyy taloudellisista syy-seuraus -suhteista (Scott 1999/1986, 35). Näin sosialistinen feminismi juuttui marxilaisen "isäteoriansa" käsityksiin vallasta ja politiikasta samoin kuin liberaalifeminismi, joka liberaalin ajattelun tapaan piti politiikkaa (sinänsä) sukupuolineutraalina toimintakenttänä.

Sitä vastoin *radikaalifeminismi* politisoi sukupuolen uudella tavalla, mikä mullisti myös käsitykset vallasta ja politiikasta. Radikaalifeministit väittivät, että sukupuoli on perustavanlaatuinen sosiaalinen ja poliittinen kategoria, joka heijastaa naisten ja miesten välisiä valtasuhteita ja on kaiken alistuksen alkumuoto (Jaggar 1983, 84; Eisenstein 1984, 127; Bryson 1992, 181). Vaikka radikaalifeministit saattoivat olla keskenään eri mieltä patriarkaatin perimmäisestä "syystä", yhtä mieltä oli siitä, että patriarkaatti on universaali ja kaiken kattava valtajärjestelmä, joka tuttuudessaan vaikuttaa luonnolliselta (Millet 1970; Jaggar 1983, 283). Patriarkalisessa kulttuurissa miesten tehtävät näyttävät tärkeämmiltä kuin naisten tehtävät, jotka yhdistetään yksityiseen sfääriin ja 'luontoon'. Naisten "alemmuutta" ylläpitävät etenkin avioliitto ja perhe. Koska perhe on institutionalisoitunut naisten alistuksen ja seksuaalisuus on miesten vallan päänäyttämöitä, miehet nähtiin "intiimeinä vihoillisina" samalla kun miehinen seksuaalisuus assosioitiin väkivaltaan ja agressioon (Lovenduski 1986, 69; 1990, 139). Koska miesten ylivalta, radikaalifemistisen ajattelun mukaan, perustuu naisen ruumiin kontrolliin, naisen alistus voidaan lopettaa vain antamalla naisten määrittellä omaa seksuaalisuuttaan ja kontrolloida omaa lisääntymistään (Jaggar 1983, 147).

Perhesuhteiden ja seksuaalisuuden ('yksityisen' ja 'henkilökohtaisen') politisointi johti radikaaliin politiikan uudelleen määrittelyyn (Millet 1970; Bryson 1992, 184-186). Radikaalifeminismi laajensi politiikan alaa myös intiimeinä pidetyille elämänalueille, jota sen iskulause "henkilökohtainen on poliittista" julistaa (Hanisch 1971; Eisenstein 1984, 12 ja 152). Liike synnytti myös uudenlaisia poliittisia toimintatapoja, kuten feministiset tiedostamisryhmät, joita pidettiin luotettavana tapana saada tietoa naisten kokemuksista. Ideana oli, että keskustellessaan omista henkilökohtaisista kokemuksistaan toisten naisten kanssa naiset huomasivat henkilökohtaisina pitämiensä ongelmien olevan kaikille naisille yhteisiä ja siis poliittisia. Tiedostamisryhmät eivät kuitenkaan olleet ihan uusi keksintö, sillä niiden mallina oli maolaisten kehittämä "katkeruudesta puhumisen" menetelmä, jolla kiinalaisia talonpoikia oli herätelty poliittiseen tietoisuuteen ja toimintaan. (Eisenstein 1984, 35; Bryson 1992, 183.) Seksuaalisuuden politisointi näkyi kysymyksissä, joita radikaalifeminismi toi poliittisen taistelunsa keskiöön ja julkiseen keskusteluun, kuten abortti, naisiin kohdistuva väkivalta, sukupuolinen häirintä, raiskaus, pornografia ja prostituutio (Lovenduski 1990, 141).

Tutkijat pitävät *kulttuurifeminismiä* radikaalifeminismin yhtenä muotona (Jaggar 1983), toisen aallon neljäntenä suuntauksena (Hoskyns 1996, 34) tai käänteinä gynosentriseen eli naiskeskeiseen analyysiin (Eisenstein 1984, 105). Jälkimmäinen tarkoittaa sitä, ettei naisten erilaisuutta suhteessa miehiin pidetty enää alemmuuden lähteenä, vaan erona, jota kannattaa juhlia (Eisenstein 1984, 46). Feministisessä teoriassa "kurjuusdiskurssi" sai rinnalleen "nais erityisyyttä ja naiskokemusta positiivisesti" argumentoineen puheen (Anttonen 1997, 33). Naiskokemusta seurasi "naisten kulttuurin" käsite, jonka ajateltiin jäsentävän niin ihmiskäsitystä kuin sosiaalisen elämän kaikkia аспекteja. Sukupuolten erilaiset kokemusmaailmat olivat muodostaneet yhteiskuntaan kaksi kulttuuria: näkyvä miehinen kulttuuri ja näkymätön (universaali) naiskulttuuri. (Jaggar 1983, 249.) Jotta naiseudelle voitaisiin antaa sille kuuluvaa arvostusta, naisten kulttuuri oli tehtävä näkyväksi nostamalla esiin naisten kokemuksia ja toiminta-alueita, joissa naiset arvot olivat kehittyneet vastakohtina vallitsevan miehisen kulttuurin arvoille (Saarinen 1984; Anttonen 1997, 34).

Kulttuurifeminismi ei uskonut komplementaariseen sukupuolikäsitykseen, vaan hylkäsi ne arvot, joilla maskuliininen kulttuuri oli itseään palkinnut. Niiden sijaan se arvosti maskuliinisessa kulttuurissa vähäteltyjä naisellisia ominaisuuksia, kuten tunteellisuutta, spontaanisuutta, joustavuutta ja toisista huolehtimista, sekä naisisia arvoja, joita se piti eettisesti miehisiä arvoja parempina (Jaggar 1983, 251-252). Se, mistä nämä naiset ominaisuudet ja arvot johdettiin synnytti "luonto vastaan kasvatus" (*nature vs. nurture*) -debatin. Etenkin sosialistifeministit kritisoivat niitä kulttuurifeminismin piirteitä, joissa vedottiin naisten perimmäiseen luontoon, ja joita he pitivät feminismin pa-

luuna essentialismiin ja biologiseen determinismiin (Lovenduski 1990, 139-140). Toisaalta kulttuurifeminismi toi esiin ja vastusti naisisen (ja naisten) vähättelyä, joten sitä voi pitää myös poliittisena strategiana, joka nosti naisten (historian, työn, kulttuurin) arvostusta ja teki näkyväksi naisten kulttuurista ja symbolista alistusta (vrt. Fraser 1997). Osa kulttuurifeministeistä päätyi kuitenkin selittämään "naisten ylivoimaisuutta" essentialistisilla naisellisilla ominaisuuksilla. Tästä on jäänyt elämään esimerkiksi käsitys, että naiset olisivat ikään kuin "luonnostaan" yhteistyökykyisempiä johtajia kuin miehet (ks. myös Julkunen 2008, 161).

Samalla kun feministit määrittelivät mikä on kulttuurisesti naisista ja mikä miehistä, myös *vallan* käsite joutui uudelleen arvioinnin kohteeksi. Radikaalifeministit hylkäsivät Hobbes'ilta peräisin olevan ja negatiivisena pidetyn valtakäsitteen ja määrittelivät vallan positiivisesti kapasiteettina ja inhimillisten kykyjen yhteisenä kehittämisenä. Morgan (1970, 529) tiivisti sen lauseeseen: "*Power to no one, and to every one, to each the power over his/her own life, and to no others*". Foucaultin ja Arendtin valta-käsitteen määrittelyä muistuttavan feministisen 'valtateorian' mukaan valta on läsnä kaikkialla ja valtasuhteita uusinnetaan jokapäiväisessä elämässä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Etenkin kulttuurifeministit korostivat vallan kollektiivista luonnetta ja puhuivat mieluummin voimaannuttamisesta (*empowerment*) kuin vallasta. Tämä selittää myös kulttuurifeministien poliittisia strategioita: Kieltäytymällä osallistumasta patriarkaalisia suhteita pönkittävien instituutioiden toimintaan, feministit uskoivat voivansa muuttaa näitä instituutioita ja samalla itseään. Vastustaessaan hierarkiaa ja hallintaa he etsivät tapoja järjestää sosiaalinen elämä tavalla, jossa pyrittiin välttämään pakottavan (yli-)vallan käyttöä. Kulttuurifeministien poliittinen strategia oli autonomia ja separatismi. Oman "naistilan" (*womanspace*) luominen oli heille ainoa keino paeta hallitsevaa patriarkaalista kulttuuria, joka pakotti naiset osallistumaan omaan alistukseensa. (Jaggar 1983, 270-271 ja 280-282.)

Vaikka sosialistifeministit perustivat omia järjestöjään, he osallistuivat myös muiden sosialististen järjestöjen toimintaan, mikä heijasti heidän käsitystään kahdesta valtajärjestelmästä, patriarkaattista ja kapitalismista. Sosialidemokraattiset feministit omaksuivat paljolti samanlaisen poliittisen strategian kuin liberaalifeministit, mikä mahdollisti yhteistyön näiden välillä etenkin naisten sosiaalisia ja poliittisia oikeuksia, kuten perheen ja työn yhteensovittamista, koskevista kysymyksistä. Myös liberaalifeministit toimivat sekä omissa että sekajärjestöissä (esim. poliittisissa puolueissa), joissa he ajoivat omia tavoitteitaan perinteisten etujärjestöjen tapaan. Radikaalifeministit arvostelivat tätä strategiaa, joka heidän mielestään johtaa miehisten arvojen omaksumiseen ja feminististen tavoitteiden vesittymiseen. Sen sijaan he perustivat vaihtoehtoisia järjestöjä, joilla he toivoivat voivansa

häiritä ja vastustaa patriarkaalista yhteiskuntaa. Joustavat, verkostomaiset ja anti-hierarkkiset toimintamuodot olivat radikaalifeminismille tyypillisiä toimintamuotoja. (Lovenduski 1990; Hoskyns 1996, 34.) Tietty määrä separatismia liittyi kaikkiin suuntauksiin. Vain naisten omissa yhdistyksissä ja verkostoissa oli mahdollista muotoilla naisten omia poliittisia vaatimuksia, ja varmistaa, että ne otettaisiin vakavasti. Naiset tarvitsivat omaa tilaa myös voidakseen kehittää uudenlaisia tapoja suhtautua toisiinsa, jakaa kokemuksia ja kehittää omia näkökulmiaan. (Jaggar 1983, 293.) Yhteiskunnallisena liikkeenä feminismi tarvitsi naistoimintaa myös yhteisen identiteetin luomiseen. Erityisesti kulttuurifeminismi rakensi naisten kollektiivista poliittista identiteettiä, mikä loi perustaa sekä feministiselle identiteettipolitiikalle että naiskeskeiselle feminismille ja lähestymistavalle.

3.3. Naiskeskeinen lähestymistapa tutkimuksessa

Naiskeskeiseen lähestymistapaan kuuluivat psykoanalyysistä vaikutteita saanut feministinen tutkimus, maskuliinisen tieteen kritiikki (Rich 1976; Chodorow 1978; Keller 1982; 1988; Lerner 1979), *standpoint* -teoria ja naishistoria. Se sai alkunsa feministisistä tiedostamisryhmistä, joissa miehisen kulttuurin sivuuttamia tai trivialisoimia naisten kokemuksia pidettiin legitimiinä tiedon lähteenä. Vaikutteita saatiin myös lesboryhmien identiteettipolitiikasta, jossa kehitettiin sellaisia käsitteitä kuten "naisidentifioitunut nainen" ja "poliittinen lesbous". Naiskeskeinen lähestymistapa oli feminismin epistemologinen projekti, jonka pyrkimyksenä oli tuoda näkyviin ja rekonstruoida naisten kokemukset, jotka oli suljettu pois teoreettisesta ja filosofisesta kielestä. Sen lisäksi feministisen tutkimuksen oli luotava oma tapansa ajatella ja puhua naisten kokemusten pohjalta, jotta se voisi "kirjoittaa naiset sisään" historiaan ja teoriaan ja auktorisoida alistettujen kätkeyty ja vaiennettu ääni. (Rich 1976; Eisenstein 1984, 56-57; Anttonen 1997, 35.) Tämä oli myös niiden historian tutkijoiden tavoite, jotka kirjoittaessaan naishistoriaa pyrkivät asettamaan naiset tutkimuksensa keskiöön ja (re)konstruoimaan naisen historian subjektiksi (Scott 1999/1983, 15-27).

Standpoint -epistemologia kyseenalaisti tieteellisen tiedon tuottamisen ehdot paljastamalla teorian mieskeskeisyyden ja ehdotti vaihtoehtoja, naisten kokemuksista ja toiminnasta lähtevää analyysia (Harding - Hintikka 1983; Hartsock 1983; Harding 1986). *Standpoint*-teoreetikot väittivät, että (tieteellisessä diskurssissa) marginalisoitujen ryhmien, kuten naisten, kokemukset tarjoavat etuoikeutetun näkökulman, josta käsin tehty tutkimus haastaa valtavirtatutkimuksen ymmärryksen yhteiskunnasta (Jaggar 1983, 370; Ho - Schraner 2004; ks. Saarinen 1986; Ronkainen 2000). Toisin sanottuna, *standpoint* -epistemologian lähtökohta oli alistettu tai marginalisoitu identiteetti, jonka torjuttuja

ja sivuutettuja kokemuksia tutkimuksen ajateltiin refleктоivan. Samalla tavalla myös naishistoria nosti näkyviin naisten toimintaa, joka miesten kirjoittamassa historiassa oli jäänyt näkymättömäksi (Lerner 1979, 160).

Analysoimalla naisten marginalisoituja kokemuksia naishistoria teki naisten historiaa näkyväksi ja antoi sille tunnustusta (Scott 1999/1983, 18). Sen kohteena oli usein tavallisten naisten elämä ja erityisesti ne naisiset kokemukset, jotka erosivat miehisistä kokemuksista, kuten perhe-elämä. Tämä naisinen kokemus- ja toimintapiiri ("naiskulttuuri") kehysti myös tutkimuksen tulkintaa. (Smith-Rosenberg 1975; Saarinen 1984; 1985.) Tästä perspektiivistä naisten toiminta ei näyttänyt enää marginaaliselta puuhastelulta, vaan 'naisten' yhteiseltä pyrkimykseltä uudistaa yhteiskuntaa eli *poliittiselta* toiminnalta. Scottin (1999/1983, 19) mukaan naishistoria rakensi naissubjektia, jonka toiminta pyrittiin sovittamaan jo olemassa oleviin kategorioihin. Toisaalta se myös venytti näiden kategorioiden rajoja esimerkiksi määrittelemällä uudelleen 'poliittisen' *alaa* koskemaan myös naisille tyypillistä toimintaa, jota aikaisemmin oli pidetty epäpoliittisena (vähän samaan tapaan kuin radiikaalifeminismi politisoi naisten henkilökohtaisina pidettyjä kokemuksia).

Tämä näkökulma historiaan ja politiikkaan ohjasi 1980-luvun lopulla myös omaa tutkimustani. Sen kannalta tärkeä oli oivallus, että myös poikkeusnaisia, jotka nousevat näkyviin päästessään miesten toimintapiiriin, on tutkittava *naisina* eikä "sosiaalisina miehinä" **13** (Saarinen 1986, 242; 1987b, 145). Esimerkiksi väitöskirjan toisessa luvussa naisministereitä ei verrata miesministereihin, mikä tällaisessa "kurjuustutkimukseksi" (Saarinen 1986, 243) kutsutussa lähestymistavassa olisi saanut naisten toiminnan näyttämään marginaaliselta ja epäpoliittiselta. Sen sijaan tutkin naisministerien poliittista uraa "naisen poliittisen kulttuurin" kehyksessä. Tästä näkökulmasta naisministerien kokemukset politiikasta, joita haastatteluilla kartoitin, alkoivat näyttäytyä osana laajempaa, naisten poliittisen toiminnan historiaa. Tutkimukseni mukaan naistoiminta levittäytyi horisontaalisesti naisjärjestökentälle ja eteni myös vertikaalisesti ruohonjuuritasolta aina hallitukseen asti, jonne kentällä syntyneet innovaatiot saattoivat naisministerien mukana päätyä. Myös Sulkunen (1991, 68) kuvaa naisliikettä verkostomaisena ja moniulotteisena toimintana: "Näin nähtynä naisliike Suomessa aukeakin laajaksi, eri järjestöistä koostuneeksi ja monille yhteiskunnallisille aloille ulottuneeksi toiminnaksi..."

Nämä naishistorian metodologiset ideat ohjasivat tutkimusaineiston valintaa ja niiden tulkintaa väitöskirjan luvuissa 2, 3 ja 7. Analysoin haastatteluja ja omaelämäkertoja kunnioittaen kertojien omaa tulkintaa toimintansa merkityksestä. Tuon ajan politiikan tutkijat olisivat tuskin kiinnostuneet Maa-

laisliiton ministerin Vieno Simosen arviosta, jonka mukaan syynä hänen ministerinimitykseensä oli Marttaliiton puheenjohtajuus, jota tuolloin hallitusta muodostamassa ollut Urho Kekkonen arvosti. Myöskään Simosen poliittisen kiinnostuksen kohde, emäntien ammattikoulutus, ei ehkä olisi päässyt poliittiseen historiaan ilman naistutkimusta. Minulle se sitä vastoin kertoi, että kotitalouspolitiikka, joka 1900-luvun alussa oli muodostunut yhdeksi maternalistisen politiikan tärkeimmistä kehittämiskohteista (Sulkunen 1989; Ollila 1993; Lähteenmäki 1990, 147-158; Julkunen 2010, 83), sai Simosen myötä jalansijaa myös hallituksessa.

Naishistoria edusti feministisen tutkimuksen ensimmäisiä pyrkimyksiä historiallistaa sukupuoli, mutta kuten Scott (1999/1983, 20-21) arvioi, sekoittaessaan naisten kokemusten arvostamisen "naisten sanomisten ja tekemisten" ylistämiseen, se eristi naiset omaan 'naisiseen' toimintapiiriinsä. Jotta sukupuolidikotomiat voidaan ylittää, tutkimuskohteeksi on otettava itse naissubjektin historiallinen rakentuminen (Scott 1992; Östman 2000, 286). Tätä subjektin määrittelyyn liittyvää rajankäyntiä feministisessä epistemologiassa tarkastellaan seuraavassa luvussa, jossa esittelen feministisen ajattelun teorian historiaa siltä osin kuin se selventää väitöskirjani teoreettis-metodologisia lähestymistapoja, käsitteitä ja tutkimuskohdetta.

3.4. Feministiset epistemologiat ja tieteen kritiikki

Koska väitöskirjaani sisältyvät artikkelit tarkastelevat poliittisen edustuksen sukupuolittumista osin erilaisista teoreettis-metodologisista näkökulmista käsin, on niiden asemoimiseksi feministisen ajattelun kenttään syytä kuvata hiukan tarkemmin tämän teoreettisen ajattelun lähtökohtia. Feministisen teorian läpimurtoja esitellään usein kolmen tietoteoreettisen suuntauksen (samanlaisuus, erilaisuus ja horjuttaminen) avulla, jotka esittelen pikaisesti johdannossa (s. 20-21). *Humanistinen feminismi* (samanlaisuus, yhtäläisyys, *equality*) hyväksyy *feministisen empirismin* epistemologian ja liberaalifeminismin poliittisen ontologian. Feministinen empirismi, jonka mukaan tiede sinänsä on objektiivista, yhdistetään positivismiin ja sen kvantitatiiviseen metodeihin ja se käyttää sukupuolta empiirisenä muuttujana. Sitä vastoin *gynosentrinen feminismi* (erilaisuus, ero, *difference*) ja erityisesti *standpoint* -epistemologia kyseenalaistaa normaalitieteen 'arvovapauden' ja tietävän subjektin 'objektiivisuuden' korostamalla tiedon ja tietävän subjektin sitoutuneisuutta sosiaaliseen paikkaan, tilanteeseen ja kokemukseen (Harding 1986; Anttonen 1997, 40; Ronkainen 2000, 173).

Humanistinen feminismi näkee valtavirtatieteen ongelmaksi sen, ettei tieteelliseen yhteisöön rekrytoida tarpeeksi naisia, mitä pidetään paitsi tasa-arvo-ongelmana myös resurssien hukkaamisena. Lisäksi naiset pitäisi ottaa systemaattisemmin tutkimuksen kohteeksi, mikä lisäisi tieteen objektiivisuutta. Naiskeskeinen feminismi puolestaan tutkii niitä seurauksia, joita naisten/naisisen syrjäyttäminen tieteellisen tiedon tuotannosta on aiheuttanut. Sen johtopäätös on, että tiede on maskuliinista toimintaa ja että sen keskeinen kriteeri, objektiivisuus, on mieskeskeinen tavoite. Evelyn Fox Keller kysyy, onko tieteellinen objektiivisuus itse asiassa nimi, joka on annettu miehelle subjektiviteetille (Keller 1982, 589-602; Keränen 1993, 45). Näin siksi, että "(t)iede rakentuu sille, että objekti (luonto) nimetään naiseksi ja vastaavasti subjekti (henki) nimetään mieheksi..." (Keller 1988, 188). Tästä seuraa, että naisesta tehdään "ei-tieteellisen merkki". Sen sijaan, että tiede olisi "vinoutunutta", kuten humanistinen feminismi väittää, naiskeskeisen feminismin mukaan tiede määrittellään 'naisen' poissulkemisen kautta (Haraway 1997, 27-29; Rojola 2000, 141).

Naiskeskeinen feminismi liitetään hermeneutiikkaan eli tulkintaan perustuviin metodologioihin ja suuntauksiin sekä laadullisiin menetelmiin. Naiskeskeisessä lähestymistavassa sukupuoli ymmärrettiin analyttisenä kategoriana, joka merkitsee naisisen alistaiseksi ja maskuliinisen hallitsevaksi. Sellaisena sukupuoli on yhteiskuntaa jäsentävä periaate, samalla kun tämä *sukupuolijärjestelmä* sekä heijastaa että tuottaa sukupuolieroa ja -hierarkiaa. Naiskeskeiseen lähestymistapaan sisältyi myös pyrkimys vahvistaa alistetun osapuolen toimijuutta rakentamalla naissubjektia. Tällainen "*feministinen strukturalismi*" vaikutti myös omaan teoreettiseen ajatteluuni 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Siinä sukupuolta ei palautettu empiiristen "naisten" ja "miesten" kategorioihin, kuten feministisessä empirismissä, vaan analysoitiin mekanismina, joka rakentaa ja legitimoii sosiaalisia suhteita ja valtasuhteita. Nämä valtasuhteet ovat sisäänrakennettuina sukupuolen symbolisessa ymmärtämisessä (kulttuurisena merkitysjärjestelmänä) ja feminiinisen ja maskuliinisen kaksinapaisessa kategoriassa. Feministisen strukturalismin myötä eivät vain toimijat, vaan myös merkitykset, rakenteet ja institutiot alettiin nähdä sukupuolittuneina. (Rubin 1975; Harding 1986, 65; Scott 1986; Saarinen 1992, 51-52.) Näin feministinen strukturalismi lähentyy (*sosiaalista*) *konstruktionismia*, joka esittää sukupuolen sosiaalisesti rakentuneena ja määrittelee feminiinisen suhteessa maskuliiniseen ilman, että näillä käsitteillä olisi mitään niistä itsestään käsin johdettavissa olevaa sisältöä (Squires 1999, 62).

Strukturalistisessa lähestymistavassa sukupuoli nähtiin yhteiskuntaa, sen toimijoita ja toimintaa rakenteellisesti, symbolisesti/kulttuurisesti ja yksilötasolla (identiteetti) jäsentävänä sukupuolijärjestelmänä tai -järjestyksenä, jota ylläpitävät (sukupuoli)eron/erottelun ja -hierarkian (miesnormin) periaatteet. Verrattuna patriarkaattiteorioihin, joissa miesvalta nähtiin universaalina, aina ja kaikki-

alle ulottuvana naisia alistavana valtajärjestelmänä, feministinen strukturalismi teki muutoksen hiukan helpommaksi. Koska sukupuolijärjestelmä ymmärrettiin historiallisena ja kulttuurisidonnaisena ja siten inhimillisen toiminnan tuloksena, sitä voi myös muuttaa "toisin toimimalla". Toisaalta myös naisten nähdään osallistuvan sellaisen järjestelmän ylläpitämiseen, joka marginalisoi naista. Sukupuolen ymmärtäminen suhteena, jossa toista ei voi ymmärtää ilman toista (Saarinen 1992, 51) mahdollisti myös kriittisen miestutkimuksen, jonka mukaan miehetkin voivat olla hegemonisen maskuliinisuuden representaatioiden alistamia (esim. Sipilä - Tiihonen 1994; Lehtonen 1995; Connell 1995; Jokinen 2000).

Sarupin (1989, 43) mukaan strukturalismi on pyrkimys löytää inhimillisen toiminnan yleispäteviä rakenteita. Strukturalistinen (lingvistinen) analyysi alkaa kielellisistä ilmiöistä (kuten sukupuoleen liittyvät) ja tutkii niiden tiedostamatonta infrastruktuuria keskittyen termien (kuten maskuliinisen ja feminiinisen) väliseen suhteeseen. Sitten se esittää järjestelmäkäsitteen (kuten sukupuolijärjestelmä) ja pyrkii löytämään sitä koskevia yleisiä lakeja (kuten eron ja hierarkian/miesnormin periaatteet). Claude Lévi-Strauss on todennut, että strukturalismin tärkein tehtävä ei ole konstituoida 'ihmistä' (selvittää mikä ihminen on), vaan hajottaa se (eli tutkia, miten 'ihmisyyden' rakentuu) (Sarup 1989, 1). Jos ihmisen tilalle vaihtaa 'naisen', samaa voisi ehkä sanoa feministisestä strukturalismista ja sen "purkamis- ja rakentamisprojektista" (Saarinen 1986; Koivunen - Liljeström 1996, 13-14). Jälki-strukturalistit menevät strukturalisteja pidemmälle, sillä subjektin purkaminen (*deconstruction*) kumoaa myös 'rakenteen'. Subjekti ja rakenne ovat toisistaan riippuvaisia siten, että rakenne (sukupuolijärjestelmä) riippuu subjektista (mies/nainen), josta sen kuvitellaan olevan erillään, ja jos subjekti puretaan, häviää myös sitä selittävä rakenne (vrt. Sarup 1989, 2).

Jälkistrukturalismin tuloa yhteiskuntatieteisiin on kutsuttu "kielelliseksi käänteeksi", joka viittaa siihen, että jälkistrukturalismi hylkäsi käsityksen kielestä todellisuuden esityksenä. Jälkistrukturalismi samoin kuin jälkistrukturalistinen feminismi pitää subjekteja vallan ja diskurssien tuotteina, joiden genealogiaa (rakentuneisuutta) voi tutkia purkamalla käsitteiden merkityksiä tuottavia dikotomioita. Jälkistrukturalistinen kritiikki kyseenalaisti sekä feministisen empirismin että gynosentrisen feminismiä. Positivismiin nojaava feministinen empirismi olettaa tietävän subjektin, joka ulkopuolisenä (*outsider*) ja objektiivisena tarkkailijana selvittää (abstraktin ja rationaalisen ajattelun avulla) "miten asiat ovat" havainnoimalla kohteita, joiden ajatellaan olevan olemassa subjektin/tietäjän ulkopuolella. Mutta myös tulkintaan tukeutuvat epistemologiat nojaavat käsitykseen subjektin ja objektin erillisyydestä. Näin siksi, että vaikka ne olettavat tietäjän (*insider*) olevan osa kohdetta, tietäjä tulkitsee merkityksiä, joiden oletetaan olevan tietäjän "ulkopuolella" jonkinlaisena "raaka-

aineena" merkityksille, kuten biologinen sukupuoli on sosiaaliselle sukupuolelle **14**. Jälkistrukturalistit sitä vastoin hylkäävät dikotomian tietäjän ja tiedon kohteen välillä ja ovat Nietzschen tavoin sitä mieltä, että tulkintojemme takana ei ole (havaittavissa olevaa) todellisuutta (Sarup 1989, 50). Toisin sanottuna, kielen ulkopuolella ei ole "todellisuutta", jota ulkopuolinen tarkkailija voisi havainnoida (feministinen empirismi) tai sisäpiiriläinen tulkita (*standpoint* -epistemologia).

Jälkistrukturalismi ei myöskään ole (kielellisten) lakien jäsentämien kulttuuristen (merkitys)järjestelmien tutkimista, kuten strukturalismi. Päinvastoin, se on strukturalismin kritiikkiä, koska se hylkää 'rakenteen', joka selittäisi merkitsijöiden ja merkittyjen tuottamat merkitykset, kuten Derridan kritiikki Saussuren ja Lévi-Straussin strukturalismia kohtaan osoittaa. Jälkistrukturalistinen tutkimus ei ole myöskään merkitysten tulkintaa "sosiaalisesti" tai "kulttuurisesti" rakentuneen maailman esityksistä/representaatioista (feministinen konstruktionismi). Sen sijaan se on kriittistä tekstuaalista analyysia siitä, miten merkityksiä tuotetaan ja käsitteitä rakennetaan kielessä/diskurssissa, jonka ulkopuolella ei ole mitään, josta voisimme tietää - ei edes (tietäviä) subjekteja, jotka nekin rakentuvat tässä samassa diskurssissa.

3.5. Samanlaisuus, erilaisuus, horjuttaminen

Feministiset tieto-opit ymmärtävät tieteen eri tavoin, mutta niin ne ymmärtävät myös 'politiikan'. Tasa-arvofeminismi pitää politiikkaa sinänsä sukupuolineutraalina, mutta miesvaltaisena alueena, jonne naisten olisi sen tähden integroiduttava. Naiskeskeinen feminismi puolestaan näkee politiikan maskuliinisena areenana ja toimintana, jonka arvoja naisten ei pidä omaksua. Sen sijaan se määritteli politiikan alaa ('poliittista') uudelleen laajentamalla poliittista toimintaa, agenda ja areenaa niin, että niihin mahtuvat myös tyypillisesti naisinen toiminta, toimintapiiri ja agenda sekä niitä ohjaavat "naisiset arvot". Jälkistrukturalistinen feminismi taas pitää politiikkaa diskurssina, joka *tuottaa* maskuliinisen poliittisen toimijan, kuten liberaalin poliittisen diskurssin yksilö-kansalaisen, joka edustaa kaikkea sitä mitä 'nainen' ei ole (esim. Keränen 1993; Pulkkinen 1996). Samalla se pyrkii purkamaan poliittista subjektia jäljittämällä niitä binäärisiä oppositioita, joiden varassa sen merkitys muodostuu, ja osoittamaan tuon subjektin rakentuneisuuden ja poissulkevuuden. Esimerkiksi näistä eroista feminismin teoreettisten suuntausten välillä käy 'kansalaisen' käsite, jonka (liberaali) tasa-arvofeminismi ottaa annettuna ja johon se pyrkii naiset integroimaan. Gynosentrinen feminismi sitä vastoin konstruoi (universaalina pidettyä) mieskansalaista vastaavan toimijan, (universaalin) nais-

kansalaisen. Jälkistrukturalistisen subjektikritiikin näkökulmasta 'nainen' ei kuitenkaan voi koskaan tulla moderniksi subjektiksi vaan ainoastaan "alistetuksi subjektiksi" (*subjected subject*).

Erot suuntausten välillä eivät koske vain sitä, miten ne ymmärtävät subjektin, vaan myös sitä, miten ne käsitteellistävät sukupuolen. Gynosentrisiin lähestymistapoihin kuuluvat, kuten totesin, feministinen *standpoint* -teoria ja naiskeskeinen historian tutkimus (*her-story*). Molemmat korostivat naisten omia kokemuksia ja toimintapiirejä, joissa naiset ovat rakentaneet vallitsevalle 'maskuliiniselle kulttuurille' vastakkaisia 'naisisia arvoja' ja 'naisten kulttuuria'. Feministiset *standpoint* -teoriat, jotka tulkitsivat uudelleen marxilaista epistemologiaa ja sovelsivat sen keskeistä periaatetta "yhteiskunnallinen oleminen määrää yhteiskunnallista tietoisuutta" sukupuolten väliseen yhteiskunnalliseen työnjakoon, tekivät naiskokemuksesta feministisen epistemologian normin (Hartsock 1985, 242-246; Rose 1994, 76-79; Anttonen 1997, 39-43). Kritisoidessaan feminististä empirismää siitä, että se ei tunnista tieteen androsentrisyyttä (arvovapauden kyseenalaistaminen) eikä tietävän subjektin (mies)sukupuolta (objektiivisuuden kyseenalaistaminen), gynosentrinen feminismi yritti kääntää sukupuolidikotomian toisin päin rakentamalla naistietäjää ja naisnormia, jolla pyrittiin lisäämään naisten ja naisisen kulttuurista arvostusta. Mutta jos 'nainen' ymmärretään viittauksena luontoon, ruumiiseen, seksuaalisuuteen ja sukupuoleen ja määritellään länsimaisen ajattelun dikotomioiden kautta "ei-miehinä", naiset eivät voi koskaan täyttää abstraktin yksilösubjektin ja 'yksilö-kansalaisen' tunnusmerkkejä.

Tämä "naiseuden paradoksi" (Koivunen - Liljeström 1996, 10) muodostaa ongelman sekä humanistisen (tasa-arvo) että gynosentrisen (erilaisuus) naistutkimuksen tavalle käsitteellistää sukupuoli, josta on keskusteltu ns. tasa-arvo vs. erilaisuus -debatissa (Scott 1999/1988; Bock - James 1992) ja jonka Pateman (1989, 14) on ristinyt "Wollstonecraftin dilemmaksi". Ongelma viittaa siihen käsitteelliseen mahdottomuuteen, että 'nainen' voisi koskaan tulla sen koommin täydeksi ihmiseksi/yksilöksi (miesten tapaan) kuin omaehtoiseksi naissubjektiksi. Ensimmäinen väite viittaa tasa-arvofeminismin pyrkimykseen integroida naiset oletetusti universaaliin normiin, niin että naisetkin sisällytettäisiin tähän normiin. Toisin sanottuna, että naisiakin pidettäisiin ihmisinä ja täysivaltaisina kansalaisina, eikä perheolentoina tai "toisen luokan kansalaisina". Gynosentrinen feminismi, joka hylkäsi tämän näennäisesti universaalin (mies)normin, pyrki puolestaan nostamaan alistetun 'naisen' arvoa rakentamalla naissubjektia, jonka ominaisuudet ovat vastakkaisia länsimaisen ajattelun miessubjektille. Kumpikaan näistä suuntauksista ei voi toteuttaa hankettaan, koska ne eivät kykene kumoamaan miesnormia, joka käy ilmeiseksi, kun katsotaan niiden omaksumien strategioiden seurauksia. Ottamalla universaalin (mutta miehisen) subjektin annettuna yritykset sisällyttää nainen tä-

hän kategoriaan vain vahvistavat 'naista' subjektin miehisen normin anomaliana, jota vasten 'nainen' näyttäytyy erilaisuuden merkinä. Mutta myöskään naiskeskeisen feminismin *käänteisstrategian* (*strategy of reversal*, Squires 1999) pyrkimys korvata miesnormi naisnormilla ei kykene murtamaan hierarkiaa, jota sukupuolittavat dikotomiat tuottavat. Se epäonnistuu, koska gynosentrisen feminismin naissubjekti on rakennettu saman sukupuolidikotomian varaan, jota se pyrkii kumoamaan.

Jälkistrukturalistisen kritiikin kannalta sekä humanistisen että naiskeskeisen eli "*debeauvoirilaisen* feminismin" ongelma on se, että ne nojaavat 'moderniin ajatteluun' ja sen perustoihin, eivätkä näin ollen kykene haastamaan mielen ja ruumiin dikotomiaa, joka on sisäänrakennettu kartesiolaiseen subjektiin (Hekman 1991; Butler 1993, 3-5). Humanistinen tasa-arvofeminismi ottaa tämän subjektin annettuna, mutta ei naiskeskeinen feminismikään sitä loppujen lopuksi kyseenalaista. Pyrkiesään korjaamaan naisten poissulkemista universaalista normista, se yrittää siirtää naissubjektin samalle epistemologiselle tasolle kuin kartesiolainen subjekti. Tämä puoliväliin jäävä kritiikki on ilmeistä myös, kun katsotaan näiden kahden suuntauksen käsitystä sukupuolesta. Sekä tasa-arvo- että naiskeskeinen feminismi ylläpitävät kartesiolaiseen subjektiin sisältyvän "miehisen mielen" ja "naisisen ruumiin" välistä dikotomiaa ja samalla myös kaksijakoista sukupuolen kategoriaa. Naiskeskeinen feminismi korostaa esimerkiksi äitiydestä tai äidin tehtävistä johdettuja kykyjä työelämässä (hoiva- ja vastuurationalisuus), jotka vain vahvistavat sitä Suomessakin 1800-luvulta lähtien rakennettua komplementaarista sukupuolikäsitystä, jolla naisten ja miesten erillisiä, mutta "toisiaan täydentäviä", toimintapiirejä on perusteltu.

Umpikuja johtuu siitä, että vaikka naiskeskeinen feminismi pitää feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta historiallisesti ja kulttuurisesti kontingenttina, se jättää 'nais-' ja 'mies-' kategoriat paikalleen. Näin ns. biologinen sukupuoli (*sex*) jää teoretisoimatta, ja siitä tulee sukupuolen ontologian luonnollistettu perusta (Pulkinen 2000, 48-50; Squires 1999, 61-62). Jako biologiseen (*sex*) ja sosiaaliseen sukupuoleen (*gender*) viittaa tähän 'perustaan' erottamalla sosiaalisesti/kulttuurisesti tuotetun sukupuolen materiaalisesta/ruumiillisesta "luonnosta" tai "merkityksen raaka-aineesta". Sen sijaan jälkistrukturalistinen dekonstruktio purkaa niin subjektia kuin sukupuoltakin osoittamalla niiden olevan (normatiivisen tai normeja tuottavan) vallan seurauksia. Silloin lähdetään liikkeelle sukupuolen genealogiasta. Tällä viitataan Foucault-vaikutteiseen teoreettiseen ajatteluun, jonka mukaan sukupuolta ei voi redusoida mihinkään alkulähteeseen ("syyhyn" tai "perustana" toimivaan symboliseen merkitysjärjestelmään), vaan sen sijaan on kysyttävä, miksi ja miten sukupuoli näyttäytyy meille itseltään selvänä ja luonnollisena (Butler 1990; 2006; Pulkinen 2000, 43, 47-48).

Queer -teorian innoittajan Judith Butlerin (1990; 2006) mukaan sekä sosiaalinen sukupuoli (*gender*) että biologinen sukupuoli (*sex*) ovat molemmat vallan ja diskurssien tuotteita, jotka ylläpitävät kaksijakoista sukupuolikäsitystä ja heteronormia. Butler epäluonnollistaa ja täten politisoii myös biologisen sukupuolen: "Butlerille sukupuoli ja seksuaalisuus muotoutuvat teoissa ja kielessä yhteiskunnan ja kulttuurin voimakkaasti muovaamina, eikä niitä suinkaan voi yksinkertaisesti pukea 'luonnollisen' ydinsukupuolen ylle" (Pulkkinen - Rossi 2006, 9). Butler korostaa sukupuolen performatiivisuutta ja genealogisuutta; oleellista ei ole se, mitä "on olemassa", vaan se, miten se, mikä näyttää olevan olemassa, saadaan aikaan. Feministisen strukturalismin (ja konstruktionismin) ja jälkistrukturalismin välinen ero on siinä, että vaikka edellinen osoittaa sukupuolen sosiaalisen tai kulttuurisen rakentuneisuuden (*gender*), kontingenttina pidetään vain sitä, millaisiksi sukupuolikategoriat ovat niille annettujen kulttuuristen representaatioiden, merkitysten ja tulkintojen, sosiaalisten käytäntöjen ja instituutioiden kautta muodostuneet. Näin ollen analyysin kohteina ovat sukupuolikategorioiden (mies/nainen) ja/tai niiden ominaisuuksien (maskuliinisuus/feminiinisyys) rakentuneisuus. Butlerin teorian myötä *itse sukupuolesta tuli kontingentti käsite*, koska Butler alkoi purkaa myös biologista sukupuolta, joka sosiaalisen sukupuolen (*gender*) "luonnollisena" perustana oli jäänyt teoretisoimatta.

Jälkistrukturalistinen feminismi on myös kritisoinut sellaisia feministisiä lähestymistapoja, joissa 'naiset' nähdään kokemuksen ja toiminnan lähteenä (kartesiolainen naissubjekti). Jälkistrukturalistisessa ajattelussa subjektit ovat aina diskurssin tuotteita. Tämä koskee myös *naisten* poliittisen edustuksen subjektia ja feminismin subjektia, joka rakentuu feministisessä diskurssissa. Tästä seuraa esimerkiksi se, että "naisilla" ei voi olla yhteisiä intressejä feministisen toiminnan ulkopuolella. (Butler 1990; Scott 1999, 212-213.) Näin ollen, näiden kolmen feministisen epistemologian pohjalta piirtyy myös sangen erilainen kuva naisten poliittisesta edustuksesta. Vaikka liberaalifeminismin teoreettisiin oivalluksiin perustuva tasa-arvofeminismi tunnistaa sukupuolisyrynnän, se olettaa politiikan sinänsä olevan sukupuolineutraalia. Sen *integraatiostrategia* (*strategy of inclusion*) (Squires 1999) vaatii nimensä mukaisesti, että naiset pitää ottaa mukaan politiikkaan varmistamalla, että naisilla on (yksilöinä tai intressiryhmänä) yhtäläiset mahdollisuudet edetä poliittisella uralla, mutta katsoo, että vallitseva käsitys politiikasta ei tätä estä. Liberaalin tasa-arvofeminismin mukaan naiset voivat muodostaa intressiryhmän sukupuolisen syrjinnän perustalta, mutta myös miehet, jotka tunnistavat tämän syrjinnän ja pitävät sitä epäoikeudenmukaisena, voivat edustaa naisten intressejä. Liberaalissa poliittisessa ajattelussa naisten poliittisen edustuksen kohde ovat siis *intressit* (funktionaalinen edustus) (Squires 1999, 224; vrt. Pulkkinen 1998, 119).

Naiskeskeinen feminismi, jonka mukaan politiikka on perustaltaan maskuliinista ja mieskeskeistä, pyrkii korvaamaan politiikan miesnormin naisnormilla - tai ainakin vakiinnuttamaan sen rinnalle naisnormin - rakentamalla naisten poliittista identiteettiä ja naissubjektia, joille se vaatii julkista tunnustamista (vrt. Fraser 1997). Tällöin edustamisen kohteeksi tulee *identiteetti* ja yhteisöllinen *naissubjekti* (sosiaalinen edustus) (ks. Squires 1999, 224; 2001). Myös Pulkkinen (1998, 149) on jakanut feministisen politiikan intressejä ja identiteettiä korostavaan suuntaukseen: liberaali suuntaus "näkee naisten yhteisen toiminnan osoituksena yhteisistä intresseistä", yhteisöllinen suuntaus taas rakentaa naisten yhteistä identiteettiä. Kun naiset ymmärretään identiteettiryhmänä heidän oletetaan myös tulevan politiikkaan eri tavoin kuin miehet. Tästä syystä naiskeskeinen feminismi on, Squiresin (1999, 175) mukaan, puhunut mieluummin äidillisestä kansalaisuudesta kuin universaalien kansalaisen kategoriasta, johon tasa-arvofeministit haluavat naisen upottaa. Yhteenvetoluvussa käytän käsitteitä 'äitikansalaisuus' ja 'naiskansa', mutta en naiskansalaisuutta "ylistääkseni", vaan kuvatakseni kansalaisuuden, kansakunnan ja poliittisen edustuksen subjektin (kansan tahdon) rakentuneisuutta ja sukupuolittumista.

Jälkistrukturalistinen feminismi kritisoi sekä liberaalia intressipolitiikkaa että naiskeskeistä identiteettipolitiikkaa siitä, että ne toistavat ja näin vahvistavat kaksijakoista sukupuolta tuottavia binaarisia oppositioita. Sen oma lähtökohta on, ettei 'naisia' tai 'sukupuolieroa' oteta tutkimuksen lähtökohdaksi esimerkiksi tutkimalla "naisten toimintaa", vaan käännetään ne tutkimuksen kohteiksi. Kuten Scott asian ilmaisee, sen sijaan että vahvistetaan sukupuolieron luonnollistettuja ehtoja, joiden varaan erottelun ja hierarkian järjestelmät nojaavat, analyysi alkaa prosessin aikaisemmasta vaiheesta ja kysyy, miten seksuaalista (sukupuoli)eroa on artikuloitu sosiaalisen ja/tai poliittisen järjestyksen periaatteena ja käytäntönä (Scott 1999, 206-207). Tällaisen purkamisen kohteeksi tulee asettaa myös 'naiset' -kategorian, naisidentiteetin ja poliittisen naissubjektin rakentuneisuus, niiden diskursiivisen tuottamisen edellytykset ja seuraukset (ks. myös Brown 1995).

4. Käsitteet ja niiden feministinen purkaminen

4.1. Ketä/mitä naiset edustavat - intressit ja identiteetti

Suomen poliittisessa keskustelussa vältetään puhumasta naisten edustuksesta. Ilmeisesti siksi, koska termi viittaa implisiittisesti siihen, että naiset edustavat sukupuolensa perusteella jotain muita asioita kuin miehet, mitä ei pidetä tasa-arvon kannalta toivottavana asiana. Totuus on kuitenkin toi-

senlainen. Lähes koko 1900-luvun naisten oli Suomessa vaikea saada muita kuin sosiaali- (ja terveys-) tai opetusministerin salkkuja. Lisäksi naispolitiikkojen odotettiin ajavan ensisijassa naisten elämän kannalta tärkeitä kysymyksiä, joita kuitenkin pidettiin vain ohuena siivuna politiikan koko spektrissä, ja usein vähäpätöisenä sellaisena (s. 24-25). Poliittisen edustuksen sukupuolittuminen näkyy edelleen esimerkiksi äänestyskäyttäytymisessä. Äänestäjän sukupuoli vaikuttaa samaa sukupuolta olevan ehdokkaan äänestämiseen niin eduskuntavaaleissa kuin presidentinvaaleissakin (Hellsten - Holli - Wass 2007; Holli - Wass 2009). Vaikka miehillä on suurempi taipumus äänestää sukupuolenmukaisesti (miestä), naisilla sukupuolenmukainen äänestysvalinta "on vahvemmin kyöksissä arvioihin naisedustajien tarpeellisuudesta oman sukupuolensa edustajina ja sille tärkeiden asioiden puolustajana" (Holli - Wass 2009, 145). Sukupuolenmukainen äänestäminen jatkunee myös tulevaisuudessa, koska nuoremmat naiset äänestävät vanhempia useammin sukupuolenmukaisesti (emt. 137).

Nämä tulokset tukevat väitöskirjani johtopäätöksiä poliittisen edustuksen sukupuolittumisesta ja sen jatkuvuudesta. Haluan kuitenkin selvittää myös teoreettisesti, mitä "naisten edustamisella" tarkoitetaan ja mihin tätä koskevat erilaiset näkemykset ovat käytännössä johtaneet. Poliittisella edustuksella viitataan yleensä edustamiseen toimintana tai sen kohteeseen. Jo Yhdysvaltain perustuslakia laadittaessa kiisteltiin siitä, pitäisikö poliittisen edustuksen koskea aatteita vai sosiaalisia ryhmiä. Edustajan riippumattomuutta korostavan näkemyksen mukaan tärkeämpää kuin *ketä* edustetaan on *mitä* edustetaan. Riippumattomuus tarkoittaa tässä sitä, että edustajalle tulee sallia riittävä määrä vapautta määritellä kantansa käsiteltäviin asioihin. Ryhmäedustuksen kannattajat puolestaan katsoivat, että edustajien tulee kuulua samaan ryhmään, jota he edustavat. Jälkimmäinen liitetään ns. mandaatti-näkemykseen, jonka mukaan edustettavat antavat edustajalleen ikään kuin valtuutuksen toimia edustettavien puolesta; edustaja toimii niinkuin edustettavat toimisivat, jos olisivat hänen paikallaan. (Pitkin 1967, 86; 144-147; Ball 1988, 61-67; Phillips 1995; 34-35; Seitz 1995, 39.) Tämä, kuten Pitkin sitä nimittää, "peiliedustus" muistuttaa identiteettiiliikkeiden käsitystä ryhmäedustuksesta, jonka mukaan vähemmistöjen ja/tai marginalisoituneiden ryhmien ääni kuuluu vain jos sen edustajat ovat *läsnä* päätöksenteossa (Young 1990; Kymlicka 1995; 1998; Phillips 1995).

Jos edustajien sitä vastoin ajatellaan edustavan abstrakteja aatteita, ei ole väliä 'kuka' niitä edustaa - nainen vai mies, lesbo vai hetero. Feministisessä liikkeessä kysymykset naisten edustuksesta tai *läsnäolosta* (Phillips 1995) politiikassa on useimmiten liitetty ryhmäedustukseen. Pitkinin (1967) mallia seuraten Holli ja Wass nimeävät nämä erilaiset poliittisen edustuksen määritelmät substantiiviseksi ja deskriptiiviseksi edustukseksi. Substantiivisella edustuksella he viittaavat intressiedus-

tukseen, jolloin edustajan taustaominaisuuksilla ei ole väliä. Tärkeintä on, että hän toimii valitsijoille tärkeiden asioiden puolesta. Deskriptiivinen edustus viittaa ryhmäedustukseen, joka tarkoittaa sitä, että "valitun edustajan ajatellaan edustavan valitsijakuntaa ominaisuuksiensa, taustansa tai ryhmäidentiteettinsä perusteella; esimerkiksi naiskansanedustajan edustavan naisia yleensä" (Holli ja Wass 2009, 135). Deskriptiivinen eli naisten yhteiseen identiteettiin perustuva näkemys poliittisesta edustuksesta olettaa mandaattinäkemys mukaisesti, että naisedustajilla on lupa puhua "naisten suulla". Mutta keitä tai mitä "naisten nimissä" edustetaan ei ollut selvää edes ensimmäisille suffrageteille. Vielä hankalampi kysymys se on nykyfeministeille, koska jälkistrukturalistinen kritiikki on kyseenalaistanut käsityksen 'naisista' yhtenäisenä kategoriana ja poliittisen edustuksen subjektina. Squiresin (1999) mukaan feministien vaatimukset naisten läsnäolon lisäämisestä politiikassa perustuivat implisiittiseen oletukseen, että naisilla on yhteisiä *intressejä*, joita naiset voivat parhaiten edustaa. Tämä oletus ei kuitenkaan saanut yleistä kannatusta edes feministien itsensä keskuudessa, vaan siitä väiteltiin kiivaasti 1980- ja 1990-luvulla (Squires 1999, 206; 2001, 15). Myös teoreettista keskustelua naisten intresseistä jääsensivät em. klassiset käsitykset edustuksesta (Sapiro 1981; Diamond - Hartsock 1981; Jónasdóttir 1987; Jones - Jónasdóttir 1988; Phillips 1995).

Suomea koskevat tutkimustulokseni osoittavat, että naisilla on ollut ainakin yhteisiä poliittisia *ta-voitteita* ja myös yli puoluerajojen, vaikka ne eri sukupolvien kohdalla ovat saattaneet olla jopa toisilleen vastakkaisia. Toisin kuin 1900-luvun alussa, jolloin naispoliitikot puhuivat äitien oikeudesta jäädä kotiin (luku 3), vuosisadan loppupuolella feministisen politiikan tärkeimpiä kysymyksiä oli vanhempien (lue: äitien) oikeus julkiseen päivähoitoon (luvut 5 ja 7). Tämä viittaa siihen, että naisilla oli yhteisiä etuja ajettavanaan juuri äiteinä. Toisaalta kysymys siitä, miten äitiys määritellään ja mitä vastuita siitä seuraa on jakanut naisia myös vastakkaisiin leireihin, kuten 1970- ja 1980-luvuilla käyty kamppailu lasten päiväkotij- ja kotihoitoon välillä osoittaa (luku 5). Nämä myrskyt tosin laantuivat 1990-luvulle tultaessa. Kun kysyin 1980- ja 1990-luvun vaihteessa toimineilta naisministeriteiltä "ajavatko naispoliitikot naisten etuja", valtaosa heistä vastasi kysymykseen varauksettoman myönteisesti. Yhtä itsestään selvänä pidettiin, että naisten yhteiset edut koskevat hyvinvointipoliittikkaa, kuten työn ja perheen yhteensovittamista tai terveys- ja koulutuspolitiikka. (Luku 7.)

Vuonna 1994 haastattelemani naisministerit olivat myös sitä mieltä, että naisilla ja miehillä on omat alueensa politiikassa. Naisten alueena pidettiin sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa ja miesten reviirinä ulko- ja talouspolitiikkaa. Sukupuolittunutta agendaä pidettiin kuitenkin naisten kannalta ongelmallisena johtuen "naisten alueiden" marginalisoitumisesta ja "miesten alueiden" ylikorostumisesta. Joidenkin haastateltujen mielestä tämän voisi välttää, jos purettaisiin sektorijakoa, jossa talous-

politiikka on "määrävässä" asemassa. Päätöksenteko tulisi mieluummin nähdä kokonaisuutena, jossa poliittiset tavoitteet olisi helpompi toteuttaa sen sijaan, että "talouden näkymätön käsi" ohjaa poliittista päätöksentekoa. Verrattuna joidenkin 1970-luvun naisministerien nihkeään suhtautumiseen naisten väliseen yhteistyöhön (Kuusipalo 1989; luku 2) 1990-luvun naispoliittinen konsensus yllätti. Seuraavassa esittämäni teoreettinen tarkastelu identiteetin ja intressien rakentuneisuudesta auttaa ymmärtämään myös tätä ilmiötä. Naiskeskeisen feminismin läpimurto parlamentaarisessa politiikassa, jonne feminismi suomalaiseen tapaan kanavoitui, rakensi naisten yhteistä poliittista identiteettiä ja näin ollen myös "yhteisiä intressejä". Toisaalta, naisten poliittisesta yhteistoiminnasta on lukuisia esimerkkejä myös 1900-luvun alkupuolelta. Syitä siihen - eli mitä (yhteistä) naisten ajateltiin edustavan - on etsittävä myös poliittisen edustuksen subjektin sukupuolittumisen historiasta, kuten yhteenvetoluvun loppupuolella teenkin.

Teoreettisella tasolla naisten ryhmäedustusta on perusteltu paitsi identiteettipolitiikalla myös liberaalilla ja marxilaisella ajattelulla. Liberaalissa traditiossa intressit voidaan yksilöiden lisäksi yhdistää myös ryhmiin (Squires 1999, 224), jolloin voidaan puhua naisten ryhmäintresseistä. Naisten yhteisiä intressejä on perusteltu myös marxilaisesta ajattelusta lainatulla *objektiivisten intressien* käsitteellä (ks. Pitkin 1967, 158). Marxilaisessa teoriassa työväenluokalla on ajateltu olevan kapitalistisista tuotantosuhteista johtuen objektiivisia intressejä, jotka luokkatietoiset työläiset voivat tiedostaa. Analogiaa luokan ja sukupuolen välillä hyödyntäen feministisissä keskustelussa on esitetty, että myös naisilla on tuotannon ja reproduktion välisen jaon sukupuolittumisesta ja sukupuolen mukaisesta työnjaosta johtuen objektiivisia intressejä, joiden tunnistaminen edellyttää feminististä tietoisuutta.

Liberaalin poliittisen ajattelun kehyksessä ideaa naisten yhteisistä intresseistä kehittäli Virginia Sapiro artikkelissaan *When Are Interests Interesting. The Problem of Political Representation of Women* (1981). Sapiron mukaan se, onko naisilla "edustettavia intressejä" ja muodostavatko naiset tästä syystä intressiryhmän edellyttää sekä "naisten objektiivisen aseman" tarkastelua että sen tutkimista, ovatko naiset "tietoisia omista intresseistään". Toisin sanottuna, naisilla voi olla yhteisiä intressejä johtuen heidän yhteiskunnallisesta asemastaan, mutta se ei vielä tarkoita, että naiset olisivat niistä tietoisia. Sapiro korostaa, etteivät poliittiset järjestelmät edusta sellaisia ryhmiä, joilla ei aikaisemmin ole ollut edustusta tässä järjestelmässä ennen kuin ne alkavat itse kehittää käsitystä omista intresseistään ja asettavat sen pohjalta vaatimuksia järjestelmälle. Tämä edellyttää ryhmätietoisuuden pohjalta kehittynyttä poliittista tietoisuutta ja aktivismia. Sapiron mukaan tämä on juuri se tapa, jolla uudet yhteiskunnalliset liikkeet saivat vaatimuksensa poliittiselle agendalle. Ei ole sattuma, et-

tä myös toisen aallon feministinen liike puhui (marxilaisittain) feministisestä tiedostamisesta, jonka tavoitteena oli, että naiset tiedostaisivat yhteiset (objektiiviset) intressinä. (Sapiro 1981, 703-705; Squires 2001, 15.)

Irene Diamond ja Nancy Hartsock (1981) kirjoittivat Sapiron artikkelille vastineen, jossa he kritisoivat maskuliinisen taloudellisesti-poliittisen ajattelun pohjalta syntyneen intressi-käsitteen käyttöä naisten poliittisen edustuksen perusteluna (Jónasdóttir 1988, 45). Intressien kieli ilmaantui samaan aikaan kuin sukupuolen mukainen työnjako, joka mahdollisti voittonsa maksimoimaan pyrkivän rationaalisen miestoimijan. Siksi juuri naisten kokemukset ja tavoitteet muodostavat radikaalin vastavoiman intresseihin perustavalle maskuliiniselle poliittiselle ajattelulle. Mutta ennen kaikkea Diamond ja Hartsock, jotka pitävät sukupuolta politiikan keskeisenä konfliktiulottuvuutena, vastustivat Sapiron ajatusta naisista "yhtenä intressiryhmänä muiden joukossa". Naisten poliittista edustusta Sapiro perusteli oikeudenmukaisuus -argumentilla ja kannatti feminististä integraatiostrategiaa (s. 52), jonka mukaan naisten pitää päästä mukaan politiikkaan samanlaisina poliittisina toimijoina kuin miestenkin. Tämä on tyypillistä liberaalille tasa-arvofeminismille, joka vaatii naisten määrän lisäämistä politiikassa, mutta ei kyseenalaista politiikan sukupuolineutraaliutta eikä tunnista sen maskuliinista genesistä (ks. Pateman 1988).

Diamond ja Hartsock puolestaan edustavat kantaa, jota Squires kutsuu käänteisstrategiaksi (s. 51). Termi viittaa myös feministiseen *standpoint*-epistemologiaan, jonka mukaan naiskokemus voi muodostaa perustan teoreettiselle lähestymistavalle, josta käsin maskuliininen poliittinen ajattelu - joka perustuu naisen/naisen pois sulkemiseen - paljastuu puutteelliseksi ja vääristyneeksi (Diamond - Hartsock 1981, 718). Tästä seuraa, ettei naisten vaatimuksia voi noin vain integroida olemassa olevaan poliittiseen agendaan, sillä reproduktioon ja seksuaalisuuteen liittyvien kysymysten sisällyttäminen poliittiseen prosessiin tulee väistämättä muuttamaan myös itse politiikan käsitettä rikkomalla julkisen ja yksityisen välistä rajaa (Diamond - Hartsock 1981, 720). (Squires 2001, 16.) 1970-luvun Yhdysvalloissa, jossa naisedustus politiikassa oli minimaalista, tämä kuulosti järkeenkäyvältä. Sen sijaan Pohjoismaissa monet reproduktioon liittyvät kysymykset olivat jo tuolloin politisoituneet eikä vähiten hyvinvointivaltion ekspansio myötä. Suomessa naiset toivat parlamentaariseen politiikkaan reproduktioon liittyviä kysymyksiä jo vuosisadan alkupuoliskolla, mutta muuttiko tämä 'politiikan' käsitettä on jo toinen kysymys, johon palaan tuonnempana.

Diamond ja Hartsock (1981, 720) ajattelivat, että olemassa olevan edustuksellisen järjestelmän sisällä vain naiset voivat toimia "naisten puolesta" identifioimalla vielä näkymättömissä olevia on-

gelmia, jotka vaikuttavat naisten enemmistön elämään. Samalla he kyseenalaistivat edustuksellisen politiikan toimivuuden (naisten kannalta) ja halusivat muuttaa sitä osallistuvan demokratian suuntaan (Squires 2001, 16), mihin Youngin (1990) ryhmäedustusteoriakin paremmin soveltuu. Youngin tapaan myös Diamond ja Hartsock kannattavat naisten ryhmäedustusta, mutta intressiryhmän sijaan (vrt. Sapiro 1981) he pitävät naisia identiteettiryhmänä ja argumentoivat *identiteettiin* perustuvan poliittisen edustuksen puolesta.

Toisin kuin Diamond ja Hartsock Anna Jónasdóttir (1988, 53) on sitä mieltä, ettei intressi-käsitettä ole syytä hylätä naistenkaan kohdalla, vaan se on määriteltävä uudelleen niin, että naisten ("*as sex-gender*") *objektiivisena intressinä* on olla konkreettisesti läsnä poliittisessa päätöksenteossa. Intressi-käsitteen "sisältömomentin" (mitä asioita ajetaan) asemesta hän korostaa sen "muotomomenttia" eli vaatimusta saada "olla joukossa" (*inter esse*). Jónasdóttirin "läsnäolon intressin" voi nähdä pyrkimyksenä yhdistää intressiin ja identiteettiin perustuva edustusteoria tai paremminkin, marxilainen objektiivisen intressin käsite ja feministinen identiteettipolitiikka. Jónasdóttir uskoo naisten konkreettisen läsnäolon riittävän siihen, että naisten objektiivisesta yhteiskunnallisesta asemasta johtuvat seikat tulevat huomioon otetuksi päätöksenteossa: "Naisten on voitava toimia sen takia, että he ovat naisia eikä pelkästään siitä huolimatta että he ovat naisia: Heidän tulee voida näkyä politiikassa naisina siksi, että heillä koko ajan voi - joskaan ei tarvitse - olla erilaisia tarpeita ja mielipiteitä kuin miehillä" (Jónasdóttir 1987, 182). Tällainen, *naisena* toimimiseen ja "näkymiseen" - eli yhteiseen identiteettiin - perustuva näkemys naisten poliittisesta edustuksesta olettaa mandaattinäkemys mukaisesti, että naisedustajilla on lupa puhua "naisten suulla". Samalla se jättää naisten läsnäolon varaan sen, mitä naisten edustuksesta seuraa.

Joan Scottin (1999, 212) mukaan naisten läsnäolo ei vielä oikeuta nimeämään 'naisia' poliittiseksi kategoriaksi eli että he olisivat mobilisoituneet naisina (vrt. Bergman 2002, 9). Naisten toimintaan ei voi myöskään *etukäteen* liittää erityisiä intressejä, sillä kuten Scott toteaa Hana Havelkovaan (1997, 61) viitaten, vasta naisten intressien artikulointi merkitsee naisten erillisen poliittisen identiteetin syntyä (Scott 1999, 213-214; vrt. Diamond - Hartsock 1981, 720). Naisten yhteistä identiteettiä rakentavalle naiskeskeiselle feminismille on ollut tyypillistä esittää, että naisilla on reproduktioon ja hoivaan liittyvästä naiskokemuksesta johtuen yhteisiä tarpeita ja vaatimuksia poliittiselle koneistolle, joiden toivotaan samalla muuttavan radikaalisti myös itse politiikan käsitettä ja teoriaa (esim. Diamond - Hartsock 1981; Hartsock 1985). Scottin mukaan 'kokemus' on käsite, joka kuten muutkin käsitteet, on aina tulkinta ja vaatii tulkintaa. Kokemus ei ole koskaan kokemusta itsestään selvästi eikä suoraan, vaan se on aina kiistanalainen ja siksi poliittinen. Myös tutkimuksessa pitäisi

kyseenalaistaa käsitys, jonka mukaan kokemus voisi toimia historiallisen selityksen lähteenä, eikä tutkimus saisi välittää tietoa, jonka sanotaan syntyneen kokemuksen kautta. Sen sijaan tulisi analysoida tämän ("kokemukseen perustuvan") tiedon tuotantoa. (Scott 1992, 37-38.) Tämä on erityisen tärkeää feministisessä tutkimuksessa, jotta se ei naiskokemuksia toistaessaan uusintaisi luonnollistettuja sukupuolikategorioita.

Scottin analyysi 'intressin' käsitteestä antaa tästä esimerkin. Käsitteen voi ymmärtää objektiivisesti määriteltynä universaalina intressinä tai diskursiivisesti tuotettuna ja kontekstiinsa sidottuna käsitteenä. Molemmissa tapauksissa sosiaalisten ryhmien, kuten luokkien tai sukupuolten, muodostuminen nähdään intressien seurauksena. Mutta nämä näkemykset eroavat toisistaan siten, että kun edellinen erottaa aineelliset olosuhteet ja niiden seurauksena syntyvän inhimillisen ajattelun (feministinen tietoisuus, luokkatietoisuus) ja toiminnan (feministinen liike, luokkataistelu) toisistaan, jälkimmäisessä tapauksessa sellainen erottelu ei ole mahdollista. Näin siksi, että intressejä ei nähdä toimijoiden ominaisuuksina tai rakenteellisten olosuhteiden seurauksina. Toisin sanottuna, kokemusta ei pidetä identiteetin edellytyksenä olevana objektiivisena olosuhteena (alustus, riisto), eikä identiteettiä nähdä objektiivisesti määräytyvänä, tarpeiden ja intressien kautta määriteltynä käsityksenä 'itsestä'. Sen sijaan poliittinen subjekti ('naiset', 'työväenluokka') rakentuu samassa diskurssissa kuin sen intressitkin. "... (p)olitiikka ei ole kollektiivista tietoiseksi tulemista samalla tavalla sijoittuneiden yksilösubjektien välillä. Poliitiikka on enemmänkin *prosessi*, jossa vallan ja tiedon pelit konstituoivat identiteetin ja kokemuksen." **15** (Scott 1999, 5; käänös J.K.)

Oletus naisten yhteisistä intresseistä on ongelmallinen silloin, kun sen ajatellaan johtuvan naisten *etukäteen määritellyistä* yhteisistä kokemuksista 'naisina'. Tällöin myös syrjinnän historiaa koskeva tutkimus päättyy helposti (funktionalistiseen) kehäpäätelmään, jossa "naiskokemus" (kuten naisille tyypillinen hoivatyö) selittää sukupuolieroa ja sukupuoliero selittää nais- ja mieskokemuksen epäsymmetriaa (naisten hoivatyötä ei arvosteta). Tällä tavoin sukupuoliero alkaa näyttää luonnolliselta eikä sosiaaliselta kategorialta. (Scott 1999, 4.) Sama ongelma tulee vastaan myös sukupuolittuneesta kansalaisuudesta käydyssä keskustelussa, joka näyttäisi tukevan ajatusta, että historiallisesti naisilla (äitikansalaisina) olisi ollut paljonkin yhteisiä intressejä.

4.2. Sosiaalisen ja poliittisen kansalaisuuden yhteen kietoutuminen

Patemanin mukaan yleinen tulkinta naisten äänioikeustaistelun perusteluista on se, että naiset vaativat yhtäläisiä oikeuksia, koska ovat samanlaisia kansalaisia kuin miehet. Mutta jo Wollstonecraftin ajoista asti naiset ovat vaatineet *myös* erilaisuutensa tunnustamista. Useimmat suffragetitkin vaativat äänioikeutta *sekä* vetoamalla yhtäläisiin oikeuksiin *että* siihen erilaiseen kontribuutioon, jonka naiset voisivat antaa poliittiseen elämään. (Pateman 1992, 17-18; Bryson 1992, 36-37). Myös Suomen porvarillinen naisasialiike samoin kuin sosialidemokraattinen työläisnaisliike vetosivat enemmänkin naisten erilaisuuteen kuin samanlaisuuteen argumentoidessaan naisten äänioikeuden puolesta (Sulkunen 1987; Offen 2000, 214-216; kappaleet 5.1 ja 7.2). Patemanin johtopäätös on, että feminismiin luokitteluun samanlaisuus- ja erilaisuusajatteluun ei historiallisessa tarkastelussa kestä, sillä ne ovat kietoutuneet yhteen. Tämä selittää myös sitä tapaa, jolla naiskansalaisuus rakentui poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien punoksena.

Naistutkimuksen käsite sukupuolittunut kansalaisuus (*gendered citizenship*) viittaa enemmänkin *sosiaaliseseen* kuin poliittiseen kansalaisuuteen (Hernes 1987, 138-140; Siim 1991, 178; vrt. Pateman 1992), mutta etenkin Pohjoismaissa ne ovat monin tavoin kietoutuneet yhteen (Siim 2000, 2 ja 4). Feministinen kansalaisuuskeskustelu on kiinnittynyt sekä liberaaliin että tasavaltalaiseen poliittiseen ajatteluun, joiden käsitys kansalaisuudesta on selvästi erilainen. Kun edellinen määrittelee kansalaisuuden oikeuksina ja niiden suomena statuksena, tasavaltalainen poliittinen teoria korostaa kansalaisten velvollisuuksia ja toimintaa yhteisön hyväksi. Itse asiassa käsitys sukupuolittuneesta kansalaisuudesta syntyi oivalluksesta, että toisin kuin liberaalissa poliittisessä teoriassa, jossa nainen syrjäytettiin yksilö-kansalaisen kategoriasta, tasavaltalaisen ajattelun kontekstissa naisten voidaan ajatella olleen "alusta lähtien" kansalaisia, vaikkakin erilaisia kansalaisia kuin miehet. (Pateman 1992, 19; Anttonen 1997, 171; Lister 1997, 13, 91, 93 ja 145; Squires 1999, 168.) Tämän jaon pohjalta erottuu myös kaksi erilaista näkemystä naiskansalaisuuden historiasta.

Tasavaltalaista kansalaisuutta voidaan jäljittää muinaisiin valtioihin ja niiden sotilaskansalaisten patrioottisiin velvollisuuksiin (Lister 1997, 68). Aristotelinen kansalaisuus oli täydellistä omistautumista *poliksen* palveluun ja Machiavellin sotilaskansalaisen yksityiselämä oli irrelevanttia Prinssin näkökulmasta. Vasta liberaali kansalaiskäsitys erotti kansalaisuuden yksityiselämästä ja siitä tuli kokopäivätyön asemesta osa-aikaista toimintaa. (Hernes 1987, 139.) Mutta samoin kuin liberaali kansalaisuus myös tasavaltalainen poliittinen aktiivisuus oli vain miehiä varten. Naisten kansalaisvelvollisuuksistakin alettiin kantaa huolta vasta väestöpolitiikan myötä (Pateman 1992, 24-25;

Anttonen 1997, 181). Äitiyden kautta määriteltiin myös ne naiselliset ominaisuudet, joiden perusteella naiset jätettiin poliittisen kansalaisuuden ulkopuolelle. Tästä syystä äitiys/erilaisuus ja kansalaisuus/tasa-arvo (yhtäläisyys) ovat näyttäneet toisensa poissulkevilta kategorioilta. Patemanin mukaan äitiys ei kuitenkaan ollut pelkästään syy, jolla naisilta evättiin poliittinen kansalaisuus, vaan myös argumentti, jolla naisten kansalaisuutta ja sen poliittista statusta (poliittisen yhteisön jäsenyytenä) on perusteltu (Pateman 1992, 18-19). Patemanin näkemyksellä äitikansalaisuudesta (*republican mother*) on yhtymäkohtia feministiseen teoriaan *sosiaalisen* kansalaisuuden sukupuolittumisesta.

Sukupuolittunut sosiaalinen kansalaisuus viittaa palkkatyökansalaisen (*citizen worker*) ja äitikansalaisen (*citizen mother*) muodostamaan pariin ja teollisille yhteiskunnille tyypilliseen mieselättäjä -perheeseen, jota sosiaalilainsäädäntö ja sosiaaliset oikeudet ovat rakentaneet ja ylläpitäneet (Hernes 1987, 140; Bock - Thane 1991; Skocpol 1992; Anttonen 1994, 210-212; 1997, 172). Sosiaalinen kansalaisuus edellyttää sosiaalisia oikeuksia. T.H. Marshallin (1950/1992) mukaan 1700-luku oli vapausoikeuksien, 1800-luku poliittisten oikeuksien ja 1900-luku sosiaalisten oikeuksien vuosisata. Sosiaaliset oikeudet pyrkivät tasaamaan resurssien ja vallan epätasaisesta jakautumisesta johtuvaa eriarvoisuutta, joka esti kansalaisia toteuttamasta muita oikeuksiaan. (Anttonen 1997, 160.) Naisten kohdalla Marshallin marssijärjestys ei aivan päde. Esimerkiksi naisille tärkeä vapausoikeus, vaimon tasavertainen asema avioliitossa, toteutui Suomessakin vasta 1929, eli paljon myöhemmin kuin naisten poliittiset oikeudet (1906 ja 1917). Idea sosiaalisesta kansalaisuudesta alkoi toteutua laajamittaisesti vasta toisen maailmansodan jälkeen rakennetussa hyvinvointivaltiossa (Anttonen 1997, 161). Hyvinvointivaltion palkkatyöläis- ja äitikansalaisista, eli sosiaalisen kansalaisuuden sukupuolittumisesta, puhuivat ensimmäisinä pohjoismaiset naistutkijat (Hernes 1987, 140; 1988; Siim 1988; 1991, 178; 1993, 42; vrt. Hirdman 1990).

Hernes korosti, että naisille täyden kansalaisuuden saavuttaminen edellyttää aktiivista valtiota, joka tarjoaa naisten työssäkäynnin mahdollistavia universaaleja etuja ja palveluja (Hernes 1984; 1987). Mutta sosiaalisina kansalaisina naiset eivät olleet ainoastaan politiikan kohteita, vaan ajoivat aktiivisesti sosiaalisten oikeuksien laajentamista. Samalla tämä tavoite mobilisoi naisia poliittiseen toimintaan eli aktiiviseen poliittiseen kansalaisuuteen. Tällainen sosiaalisen ja poliittisen kansalaisuuden yhteen kietoutuminen kuvaa erityisesti pohjoismaisia demokratioita, joissa universaali sosiaalipolitiikka satoi sosiaaliset oikeudet kansalaisuuteen ja sosiaalisten oikeuksien institutionalisoituminen tuki naisten roolia äiteinä, työntekijöinä ja kansalaisina (Marques-Bereira - Siim 2002, 187). Pohjoismaille tyypillinen aktiivinen kansalaisuus näkyi myös naisten kansalaistoiminnassa.

Pohjoismaista valtiofeminismiä onkin kuvattu ruohonjuuritasolla toimivien naisten ("alhaalta päin") ja politiikan sekä hallinnon naistoimijoiden ("ylhäältä päin") tapahtuneen mobilisaation yhteispeliksi (Hernes 1987, 29 ja 153; Bergman 2002, 194 ja 211-212). Hernesin mukaan naisystävällinen hyvinvointivaltio, joka lisäsi sukupuolten välistä tasa-arvoa erityisesti työelämässä, on valtiofeminismin tuote, joka eskaloitui hyvinvointivaltion laajenemisvaiheessa, jolloin reproduktioon liittyvät kysymykset politisoituivat ("*reproduction going public*"). Kun naiset "vedettiin" kotoa julkiselle sektorille, he alkoivat ajaa intressiensä mukaisia uudistuksia politiikassa. (Hernes 1987, 9, 15 ja 162.)

Tosin Scottin (1999, 5) ajatuksia seuraten, "naiset eivät ajaneet omia intressejään", vaan valtiofeminismin subjekti ('työssäkäyvät äidit') rakentui saman diskurssin tuloksena kuin Hernesin kuvaamat intressitkin. Mutta määriteltiinpä 'naisten intressit' feministisen diskurssin tuotteiksi tai naisten toimintaa motivoineiksi tarpeiksi, naisia työllistäneiden ja heidän työssäkäyntiään tukeneiden julkisten hyvinvointipalvelujen laajeneminen on pitkälle naisten oman poliittisen toiminnan seurausta. Julkinen päivähoito, jonka läpimenoa Pohjoismaissa kuvataan luvussa 5, on tästä hyvä esimerkki. Näin ollen hyvinvointivaltion ekspansio 1970- ja 1980-luvuilla voidaan nähdä myös seurauksena naisten lisääntyneestä poliittisesta vaikutusvallasta, jota Suomenkin naispuoliset sosiaali- ja terveysministerit käyttivät kehittääkseen julkisia palveluja (luvut 5 ja 7). Tätä väitettä on kuitenkin syytä tarkentaa Suomen osalta, sillä täällä naisten osuus kansanedustajista oli kansainvälisesti katsottuna korkea jo vuosisadan alussa (toisin kuin muissa Pohjoismaissa). Toiseksi, kuten esimerkiksi luvussa 3 esitän, naisten varhainen integroituminen työmarkkinoille ja politiikkaan ei välttämättä johtanut sensitiivisyyteen työssäkäyvien naisten tarpeille politiikassa - tai ei ainakaan ennen 1960-lukua. Senkin jälkeen Suomessa menivät läpi vain sellaiset uudistukset, jotka edesauttoivat (halvan) naistyövoiman saantia (Räsänen 1982, 24; Julkunen 2010, 92). Tosin naisten osuus eduskunnassa ylitti 30 prosentin rajan vasta 1980-luvun alussa. Tämä on Dahlerupin (1988) mukaan on se kynnyks, jonka ylittämisen jälkeen vähemmistöllä on paremmat mahdollisuudet muuttaa politiikkaa omien tavoitteidensa mukaiseksi.

Marshallin kansalaisuusteorian väitetään olleen varhainen yritys yhdistää liberaali, oikeuksia paimottava ja tasavaltalainen, osallistumista korostava kansalaisuusajattelu (Parry 1991; Lister 1997, 14 ja 35). Myös feministisen tutkimuksen on nivottava yhteen nämä kaksi lähestymistapaa, jotta kansalaisuutta voidaan tarkastella toiminnan tuloksena, kuten Ruth Lister on esittänyt. Tällainen analyysi voisi osoittaa myös naisten kontribuution sosiaalisten ja poliittisten oikeuksien sekä niihin perustuvan kansalaisuuden rakentamisessa. Näin naisia ei nähtäisi vain rakenteiden vankeina tai politiikan kohteina, vaan aktiivisina toimijoina, jotka osallistuvat sosiaalisten ja poliittisten instituutioi-

den rakentamiseen. (Lister 1997, 5-6, 22 ja 35-36; Anttonen 1997, 167-168.) Suomessa tällaista tutkimusta on tehty jo pitkään (ks. 2.2), samalla kun kansalaisuuden ymmärtäminen toimintana muutti radikaalisti käsitystä naisista poliittisina toimijoina. "Kansalaisuus osallistumisena edustaa toimintaa poliittisella areenalla laajasti määriteltynä; kansalaisuus oikeuksina mahdollistaa ihmisten toimijuuden" 16 (Lister 1997, 36). Myös skandinaavinen hyvinvointivaltiotutkimus yhdisti jo varhain nämä kansalaisuuden kaksi elementtiä, oikeudet ja osallistumisen, joista jälkimmäinen tosin liitetään sosialidemokraattiseen eikä tasavaltalaiseen kansalaisuuskäsitykseen (Hernes 1987, 139-140; Siim 1991, 177-178; Siim 2000, 145). Lister (1997, 35) ja Birte Siim (2000, 29) ovat ehdottaneet, että myös feministisessä demokratiateoriassa otettaisiin huomioon molemmat aspektit. Molemmat viittaavat Chantal Mouffen (1992) luonnostelevaan "radikaalin ja moniarvoisen demokratian" edellyttämään kansalaisuuteen, jossa yhdistyisivät liberaalin ja tasavaltalaisen tradition vahvat puolet.

Tämä kansalaisuuden määrittelystä käyty feministinen keskustelu auttaa täsmentämään myös liberaalin tasa-arvofeminismin ja naiskeskeisen feminismin eroja. Liberaalin poliittisen ontologian omaksunut tasa-arvofeminismi pitää keskeisenä tasa-arvo-ongelmana syrjintää: naisyksilöiden oikeudet eivät toteudu käytännössä, koska naisia pidetään "toisen luokan kansalaisina". Naiskeskeinen feminismi taas ymmärtää kansalaisuuden enemmänkin yhteisöllisenä käsitteenä kuin yksilön attribuuttina. Näin ollen syrjintää ei ymmärretä niinkään naisten oikeuksien loukkauksena, vaan naisten marginaalisen aseman ja naiseuden aliarvostuksen seurauksena. Juuri tästä syystä naiskeskeinen feminismi, joka rakentaa naisten yhteisen identiteetin pohjalta "poliittista (nais)kansakuntaa" (Pulkinen 1998, 143), pyrkii nostamaan naisten kulttuurista arvostusta. Tämä myös selittää, miksi naiskeskeinen tutkimus on ollut niin kiinnostunut siitä, miten naiset ovat omalla toiminnallaan rakentaneet naiskansalaisuutta.

Toisin kuin (liberaali) tasa-arvofeminismi, naiskeskeinen feminismi määritteli uudelleen sekä politiikkaa että kansalaisuutta, mistä johtuvat myös niiden erilaiset poliittiset strategiat. Kun edellinen vaatii naisten ja miesten yhtäläistä kohtelua (samanlaisina) kansalaisina (kuin miehet), naiskeskeisen feminismin *identiteettipolitiikka* edellyttää naisten/naisisen erilaisuuden tunnustamista ja arvostamista eli "tunnustamisen politiikkaa" (Fraser 1997). Mutta, kuten kappaleen alussa todettiin, historiallisesti naiset ovat vaatineet sekä oikeutta olla samanlaisia että erilaisia. Tämä on kuitenkin mahdollon tehtävä, sillä samanaikainen sukupuolineutraalin ja sukupuolittuneen kansalaisuuden tunnustaminen on ontologinen ansa, kuten "Wollstonecraftin dilemma" osoittaa (Pateman 1989, 14; 1992). Yhtäläisen kohtelun vaatimus johtaa toteutuessaan myös (miehisen) kansalaisen *identiteetin* omaksumiseen eli "naisista täytyy tulla (kuin) miehiä". Mutta myös naiskeskeisen feminismin tavoit-

te, jonka mukaan naiskansalaisten erilainen kontribuutio yhteisön toimintaan täytyy tunnustaa yhtä arvokkaaksi kuin mieskansalaisten, on yhtä lailla mahdollon, sillä miehisen kansalaisuuden suurempi kulttuurinen arvostus perustuu juuri sille, että se sulkee pois naisisen (äidillisen) identiteetin ja toiminnan (Pateman 1992, 20; 1989, 196-197; Lister 1997, 93; Squires 2001, 11).

Toisin sanottuna, (nais)erilaisuuden tunnistamisen politiikalla ei voi murtaa sukupuolihierarkiaa. Kun sukupuolitettua kansalaisuutta tutkitaan naiskeskeisen feminismin premisseistä käsin, kuten Suomessa on paljolti tehty, on suuri vaara päätyä juuri jälkimmäiseen paradoksiin. Ongelmaa eivät ratkaise esimerkiksi pyrkimykset konstruoida sukupuolineutraalin hoivan käsite, kuten "hoivan tunnistava kansalaisuus" (Knijn - Kremer 1997) tai "jaettu hoiva" (Pateman 1989, 135; 1991; Bergqvist 1999, 123; Julkunen 2010, 215 ja 217), joka vain verhoaa äitikansalaisen "hoivakansalaisen" kaa-puun. Kuten väitöskirjani osoittaa, myös naisten poliittinen kansalaisuus on toteutunut juuri sukupuolitettun kansalaisuuden puitteissa. Näin ollen on turhaa kysyä, pitäisikö naisia pitää erilaisina vai samanlaisina kuin miehiä. Sen sijaan voi kysyä, miten tästä kysymyksestä tuli feministisen ajattelun pulma.

Lopuksi on vielä syytä tarkentaa republikanistisen ajattelun sisäisiä eroja. *Kommunitaristisessa* poliittisessa ajattelussa (Sandel 1982; MacIntyre 1985; Taylor 1989) kansalaisuus ymmärretään aktiivisena osallistumisena ja toimintana yhteisössä, jonka jäsenet jakavat samat arvot. Toiminta yhteisön parhaaksi ylläpitää yhteistä kulttuuria, jonka uskomukset ja arvot opitaan traditioita jäljittelemällä. (Voet 1998, 10; kommunitarismien feministisestä kritiikistä, ks. Phillips 1991, 54-55.) Tämä kommunitarismien kuvaus muistuttaa hätkähdyttävästi hegeliläis-snellmanilaisen kulttuurinationalistista käsitystä kansakunnasta (suomalaisista) kulttuurisena yhteisönä. Kommunitarismien feministinen versio on, Siimin termiä lainatakseni, angloamerikkalainen "maternalistis-kommunitaristinen" kansalaisuusteoria (Elshtein 1981; Ruddick 1989), joka asettaa äidilliset arvot kansalaisuuden kriteeriksi (Siim 2000, 41; Squires 1999, 176).

"Kansalais-tasavaltalainen" (*civic-republican*) traditio puolestaan korostaa yksityisestä jyrkästi erotetun poliittisen alueen itsenäisyyttä ja itseisarvoa sekä kansalaisten poliittista osallistumista. Aristotelesta ja Machiavellia pidetään tämän tradition edelläkävijöitä ja Hannah Arendtia (1958) sen modernina edustajana. Toisin kuin kommunitarismi, se ei sisällä ajatusta poliittisen yhteisön kulttuurisesta yhtenäisyydestä. Sen sijaan korostetaan kansalaishyveitä (*civic virtues*) eli kansalaisten toimintaa valtion puolesta ja aktiivista osallistumista julkiseen keskusteluun ja poliittiseen toimintaan, joita pidetään arvokkaimpana inhimillisen kanssakäymisen muotona. (Phillips 1991, 16 ja 46;

Oldfield 1990; 1998, 79-81; Voet 1998, 10.) Tältä osin myös kansalais-tasavaltalaisessa ajattelussa on yhtymäkohta hegeliläis-snellmanilaiseen valtioteoriaan, jonka mukaan valtiossa toimiminen eli poliittinen toiminta edustaa korkeinta vapauden (moraalisen toiminnan) aluetta (ks. s. 83).

Phillips kuitenkin kritisoi kansalais-tasavaltalaista käsitystä siitä, että se rajoittaa poliittisen aktiivisuuden vain liberaalin edustuksellisen demokratian määrittelemään poliittiseen tilaan, jonka laajentamiseksi *osallistuva demokratia* korosti sosiaalisen ja poliittisen tasa-arvon keskinäistä riippuvuutta (Phillips 1991, 46; Pateman 1970). Tässä suhteessa se eroaa myös hegeliläis-snellmanilaisesta ajattelusta, jossa "valtiossa toimiminen" (poliittinen toiminta) on toiminnan aspekti eikä toimintakenttä. Myös pohjoismaisessa *sosialidemokraattisessa* kansalaisuusajattelussa kansalaisten poliittinen aktiivisuus ulotetaan "yksityiseen sfääriin", kuten työ- ja perhe-elämään, osallistuvan demokratian tapaan (Hernes 1987, 144; 1988, 194; Siim 1988; 1991; 2000; 2004). Ranskan republikanismi on noussut kansalaisuuden ja politiikan feministisen tutkimuksen suosikkikohteeksi ja on kiinnostava tapaus myös Suomen kannalta. Ranskan tasavaltalaisessa ajattelussa 'poliittinen' yhdistetään universalismiin ja tasa-arvoon, kun taas 'yksityinen' edustaa partikularismia ja erilaisuutta. Tämä liittyy myös poliittiseen edustukseen siten, että kansakunnan yleistähtoa ei voi määrittellä jälkimmäisen kategorian perusteella. Kansalaisuus on spesifisti poliittista kansalaisuutta, joka oikeuttaa äänestämään ja määrittelemään kansakunnan tahtoa. (Marques-Bereira - Siim 2002, 179.) Ranskassa kansalaisuuden käsite on kiinnittynyt puheeseen demokratiasta ja poliittisista oikeuksista ja se on pidetty erillään sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalisia oikeuksia koskevasta keskustelusta (Siim 2000, 46).

Tämä on ongelmallista erityisesti naisten kannalta, joiden kansalaisuutta juuri sosiaaliset oikeudet ovat vahvasti muovanneet ja liittyyne siihen, että yleistähtoa määriteltäessä sosiaalisiin suhteisiin liittyvät erot, kuten sukupuoliero, ovat tasavaltalaisen ajattelun kannalta irrelevantteja. Kuten Touraine toteaa: "Ranskan poliittista elämää on tähän saakka hallinnut näkemys demokratiasta, joka alistaa poliittiset toimijat yhteiskunnan/kansakunnan/kansan tarpeille, kollektiiviselle tietoisuudelle ja intresseille" **17** (Touraine 1994, 118; sit. Siim 2000, 47). Tästä myös johtuu, että sosiaalisiin eroihin ja ryhmäedustukseen viittaavat sukupuolikiintiöt eivät kuulu ranskalaisen feminismin keinovalikoimaan. Lisätäkseen naisten edustusta poliittisissa elimissä feministit vaativatkin kiintiöiden asemesta naisten tasapuolista poliittista edustusta *pariteetidemokratian* tai *parité* -ajattelun pohjalta. Tällä tarkoitetaan suurin piirtein sitä, että yleistahdon edustamisesta "sovitaan uudestaan", siten että myös naiset saisivat oikeuden edustaa yleistähtoa. (Scott 2004, 42; Raevaara 2005, 237-239.) Rans-

kalaisen republikanismin poliittinen subjekti muistuttaa sitä poliittisen edustuksen yhteisöllistä subjektiä, jota Suomeen rakennettiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.

Samoin kuin republikanismi (ja sosialismi) myös hegeliläis-snellmanilainen traditio edustaa ei-liberaalia poliittista ajattelua, joka rakentaa yhteisöllistä poliittista subjektiä. Suomessa termit kansalaisuus (*citizenship*) eli oikeudet ja velvollisuudet kansalaisina, ja kansallisuus (*nationality*) kansallisuuden jäsenyytenä ovat kielellisestikin lähempänä toisiaan kuin esimerkiksi englannin, saksan ja ruotsin kielissä (ks. myös Gordon - Lahelma 1998, 257). Tämä johtunee siitä, että kansakuntaa alettiin 1800-luvulla rakentaa samaan aikaan kuin modernia kansalaisuuttakin (ks. 7.3). Feministisen nationalismiteorian mukaan kansallisuus sukupuolittuu siten, että nainen edustaa uusintamista; "'nainen' uusintaa kansakuntaa biologisesti, kulttuurisesti ja symbolisesti" (Yuval-Davis 1997, 2; Gordon et al. 2002, 11-14). Myös Suomen nationalistinen diskurssi rakensi sukupuolittunutta kansakuntaa, jossa nainen edustaa uusintamista (äitiyttä) sekä uuden sukupolven synnyttäjänä että kasvattajana, ja joka turvaa kansakunnan kulttuurisen jatkuvuuden.

5. Äidillistä politiikkaa

5.1. Henkinen äitiys

Sukupuolittuneen kansalaisuuden käsite terävöittää analyysia sukupuolittuneesta poliittisesta edustuksesta. Demokratioissa valintaa ehdokkaaksi ja edustajaksi edeltää yhteiskunnallinen aktiivisuus ja poliittinen osallistuminen, jotka yhdistävät edustamisen *poliittiseen kansalaisuuteen*. Tutkittaessa poliittisen edustuksen sukupuolittumista on siis selvitettävä, millainen käsitys *naiskansalaisuudesta* mahdollisti naisten osallistumisen politiikkaan ja naisten etenemisen poliittisella uralla eduskuntaan ja hallitukseen asti. Historioitsija Irma Sulkunen lienee ollut ensimmäinen suomalainen tutkija, joka oivalsi, että "demokraattinen" (poliittinen) kansalaisuus oli Suomessa jo alun perin sukupuolittunut, mistä hän käytti termiä *kaksijakoinen kansalaisuus* (Sulkunen 1987; 1989, 12; 1990, 50). Sulkunen osoitti, että ylä- ja keskiluokan naiset rakensivat 1800- ja 1900-luvun vaihteen suomalaiseen yhteiskuntaan äidillistä toimintakenttää (Sulkunen 1987; 1990, 51; 1991, 68-70), ja että myös sosialidemokraattisen naisliikkeen 1900-luvun alkupuoliskon agenda, "feminiinistä yhteiskuntapolitiikkaa" (Sulkunen 1989, 111-114), voi luonnehtia äidilliseksi. Myös muualla kuin Suomessa tällainen maternalistinen agenda on ollut naisten tärkein väylä politiikkaan (ks. Bock - Thane 1991; Skocpol 1992; Anttonen 1997, 175).

Maternalismi voidaan määritellä poliittiseksi ajatteluksi ja diskurssiksi, joka hyväksyy sukupuoli-eron ja äitikansalaisuuden, mutta pitää naisten velvollisuutena toimia perhe-elämän arvomaailman mukaisesti myös julkisessa toiminnassa (vrt. Michel - Rosen 1992, 364, Anttonen 1997, 175). Liisa Rantalaihon mukaan naiset eivät Suomessa kyseenlaistaneet sukupuolihierarkiaa, vaan "halusivat aktiivisesti pitää yllä sukupuolieroa ja samalla muovata sitä itse naisten ja miesten erillisiksi toiminta-alueiksi yhteiskunnassa" (Rantalaiho 1994, 22 ja 24). Samalla naiset tekivät yhteiskunnasta "kodin", josta heidän oli omalta osaltaan otettava vastuu. Maternalistinen politiikka perustui "äidilliseen kutsumukseen", joten myös poliittista naiskansalaisuutta voi kutsua *äitikansalaisuudeksi*, vaikka tätä käsitettä ei Suomessa ole juuri käytetty (ks. kuitenkin Anttonen 1994; 1997, 186; Elomäki 2005). Anttonen ja Sipilän (2000, 43) mukaan naiskansalaisen tehtäviin kuului "huolehtia kodin, perheen ja etenkin lasten hyvinvoinnista", mikä ulotettiin myös laajemmin yhteiskuntaan ja "etenkin yhteiskunnan vähäosaisiin jäseniin".

Tämä tieto on olevat tärkein, kuulukoonpa hän mihin yhteiskunnan luokkaan tahansa; sillä kasvavan sukupolven *henkinen äitiys* on kunkin tytön varsinainen, Jumalan säättämä kutsumus, olkoonpa että hän ei joutuisikaan naimisiin ja saisi omia lapsia hoidettavakseen; ja ainoastaan uskollisesti täyttäen tämän vaatimattoman, hiljaisen, mutta kuitenkin pyhän kutsumuksensa, saavuttaa hän itse todellisen onnellisuutensa, samaten kuin hän siten voimakkaasti edistää kasvavan sukupolven jalostumista ja onnea, vieläpä koko yhteiskunnan sisäisen siveellisen voiman perustamista. (Cygnaeus 1859; *Suomen Sana* 3, 1963, 590; kurs. U.C.)

Suomalaisen kansakoulun isä, Uno Cygnaeus, perustelee tässä lainauksessa tyttöjen kansakoulun tärkeyttä samalla kun hän kuvailee äitikansalaisen tehtäviä perheen ulkopuolella. "Henkinen äitiys" oli todennäköisesti käänös saksankielisestä termistä *geistige Mütterlichkeit*, jolla äidilliset hyveet transformoitiin kansalaishyveiksi. Käppeli (1993, 500) kertoo sen olleen tehokas argumentti puolustettaessa naisten julkista toimintaa. Myös Gisela Bock mainitsee tämän "vanhan metaforan", joka tarkoitti "naisellista työtä kodin ulkopuolella". Bockin mukaan sitä käytettiin myös natsi-Saksassa perustelemaan naisten työtä "kansan" hyväksi. Saksassa iskulause "naisen paikka on kotona" laajennettiin koskemaan koko kansakuntaa (Saksaa) "kotina" (vrt. Ruotsin "kansankoti"). (Bock 1994a, 162.) Saksan "maltilliset" feministit pyrkivät lisäämään naisten palkkatyötä erityisesti sellaisissa (sosiaali-, terveys- ja opetusalan) ammateissa, joita pidettiin henkisen (tai yhteiskunnallisen) äitiyden ilmauksina (Bock 1994b, 423). Myös Cygnaeuksen tekstissä "henkinen äitiys" viittaa äitikansalaisen velvollisuuteen, jonka myös lapsettomat naiset voivat täyttää esimerkiksi opettajattari-

na. Henkinen äitiys kuvaa naisten *eettistä* orientaatiota julkisessa elämässä, jolla voitiin myös perustella keskiluokan naisten astumista työelämään "säädyllysten" ammattien ja virkojen puitteissa.

Kuten edellä todettiin, naisasianaiset perustelivat naisten tuloa julkiseen politiikkaan äidillisillä arvoilla ja toimintatavoilla (Sulkunen 1987; Offen 2000, 214-216), mutta näin teki myös sosialidemokraattinen työläisnaisliike. Sen johtaja Hilja Pärssinen (1902) korosti, että työläisnaisten taistelu perustuu "rakkaudelle eikä itsekkäille pyyteille. Naisilla oli äiteinä, siskoina ja puolisoina 'jaloja ihania tehtäviä'. Heidän tulisi tehdä 'kotiliesi lämmön ahjoksi, omata laaja yhteiskunnallinen katsantokanta'" (Asikainen 1994, 39). Pärssisen feministinen visio sisälsi "(k)oko naissukupuolen kohottamisen vuosituhantisesta halveksitusta asemasta ... itsekasvatuksen ja arvonsa tuntemisen kautta" (*Työläisnaisten edustajakokous 1902*; sit. Asikainen 1994, 30). "Näin me tekisimme työn, johon sukupuolemme ja *henkinen äiteys* meitä vihkii" (Pärssinen 1902; sit. Asikainen 1994, 39). Huomion arvoista on, että tässä lainauksessa myös Pärssinen käyttää 'henkisen äitiyden' metaforaa. Asikaisen mukaan työläisnaiset halusivat keskiluokan naisten tapaan luoda kodista "onnen tyyssijan". Lisäksi Pärssinen omaksui Saksan ja kansainvälisen työläisnaisliikkeen johtavan teoreetikon Clara Zetkinin ajatuksen, jonka mukaan työläisäidin paikka on kotona, jossa hän voi kasvattaa lapsensa omaksumaan sosialistisen ajattelun (Lähteenmäki 1995, 227; 2000, 41; Hentilä 1989, 164). Pärssisen kirjoituksissa työläisnainen esitetään kuitenkin itsenäisenä toimijana niin itsekasvatuksessa, kotilieden valtiattarena kuin kasvattajanakin, joissa rooleissaan hän toimii "sukupuolensa synnynnäisten, äidillisten ominaisuuksien mukaisesti" (Asikainen 1994, 40). Toisin sanottuna, myös Työläisnaisliitto rakensi äitikansalaisuutta, joka tosin erosi porvarillisesta versiosta sen suhteen milaisia arvoja naisten tuli vaalia ja siirtää seuraavalle sukupolvelle.

Kai Häggmanin (1994, 198) mukaan ruotsalainen kirjailija Frederika Bremer käytti termiä *samhällsmoderlighet* (yhteiskunnallinen äitiys) 1850-luvun kirjoituksissaan, joissa hän laajensi "äitikutin" koskemaan myös naimattomia naisia ja työelämää. Bremer, jonka mukaan Ruotsin ensimmäinen naisasiajärjestö (*Frederika-Bremer-Förbundet* 1884) nimettiin, tunnettiin myös Suomen sivistyneistön piirissä. Häggman päätelee, että Uno Cygnaeus ja Wilhelm Bolin jatkoivat keskustelua yhteiskunnallisesta äitiydestä 1860-luvulla. Häggman käyttää tässä samassa yhteydessä myös termiä 'henkinen äitiys', josta Cygnaeus em. lainauksessa puhuu. Anne Ollila (1994, 70) mainitsee, että naisia alettiin 1920- ja 1930 -luvuilla kutsua yleisemminkin "yhteiskunnan äideiksi". Myös tutkijat ottivat käyttöön termin *yhteiskunnallinen äitiys* tai *äidillisyyys*, jolla he kuvasivat naisten toimintaa julkisessa elämässä, kuten työelämässä, hyväntekeväisyystyössä ja kansalaisjärjestöissä

1800-luvulla ja 1900-luvun alussa (Sulkunen 1987, 167; Ollila 1993, 136-149; Rantalaiho 1994, 21-22; Häggman 1994, 198-199; Anttonen 1997, 186; Nätkin 1997, 28; ks. myös Siltala 1999, 232).

Yhteiskunnallisen äitiyden käsitteellä voi kuvata myös naisten toimintaa politiikassa (Kuusipalo 1993a, 103; luvut 3 ja 4; Ollila 1993, 141-145; Rantalaiho 1994, 23), samalla kun se luonnehtii *naisten poliittista kansalaisuutta*. Tätä naiskansalaisten julkista toimintaa perustelevaa ja kuvaavaa 'äitiyttä' ei kuitenkaan johdettu biologisesta vaan sosiaalisesta äitiydestä, jota myös Snellman korosti (*KT XI*, 1931, 130; ks. myös Sulkunen 1990, 51). Sekä Snellman että Cygnaeus määrittelivät äitiyden kasvatuksen ja koulutuksen, ja kuten erityisesti Snellman tähdensi, kansallisen kulttuurin tuotteeksi. Molemmat myös perustelivat kansakoulu-uudistuksen yhteydessä tyttöjen koulutuksen tarpeellisuutta heidän tulevilla tehtävillään perheen äiteinä, johon tytöt tuli kouluttaa (ks. myös Ojakangas 1997 ja Siltala 1999, 242-243). Mutta kuten edellä on esitetty, jos kansalaisuus oli sukupuolittunut siten, että äidillisen etiikan ajateltiin ohjaavan naiskansalaisten kaikkea toimintaa, voiko sitten edes naiskansanedustajien toimintaa pitää 'poliittisena' samassa mielessä kuin miesten poliittista toimintaa, josta 'nainen' oli teoreettisesti suljettu juuri erilaisuutensa tähden? Seuraavassa luvussa käsittelen tätä ongelmaa väitöskirjaan sisältyvien artikkelien valossa.

5.2. Äidillinen politiikka - "toimintaa valtiossa" vai "toimintaa perheessä"?

Väitöskirjan toisessa luvussa *Naisena politiikan huippupaikoille* esittelen naisministerien poliittista uraa ja toimintaa koskevan tutkimukseni tuloksia. Niiden perusteella voi todeta, että ainakin tutkimusajanjakson (1926-1986) hallituksissa poliittinen edustus oli sukupuolittunut. Naiset tulivat politiikkaan useimmiten eri väyliä pitkin kuin miehet, ja erityisen selvää tämä sukupuolittunut rekrytointi oli hallituksissa. Suurin osa naisministereistä oli valittu tehtäväänsä joko oman puolueensa naisjärjestöjen tai jonkun muun naisjärjestön johtopaikoilta. Sukupuolittuminen koski myös hallituksen agenda, sillä valtaosa naisministereistä oli toiminut joko sosiaali- (ja terveys-) tai opetusministerinä. Luvussa jäsennetään myös naisten poliittista historiaa, jossa keskeisen vedenjakajan muodostavat 1960- ja 1970 -lukujen vaihde sekä 1980-luvun alku. Tämä periodisointi jakoi myös naisministerit kolmeen sukupolveen. Ne muistuttavat profiileiltaan Australian naiskansanedustajien vastaavia sukupolvia, jotka asiaa tutkinut Marian Sawyer on nimennyt "äideiksi", "individualisteiksi" ja "sisariksi" (Sawyer 1986; Sawyer - Simms 1993).

Suomessa naisministerisukupolvet erosivat toisistaan siten, että ennen 1970-lukua nimitetyt naisministerit pitivät maternalistista politiikkaa ja omaa paneutumistaan siihen itsestään selvänä. Sitä vastoin 1970-luvun naisministerit alkoivat kyseenalaistaa tällä tavoin sukupuolitettua poliittista toimintaa ja agenda ja halusivat tulla identifioituksi mieluummin yleispoliitikoiksi kuin naispoliitikoiksi. Kolmas ja iältään nuorin sukupolvi taas ainakin tunnisti 1980-luvun feministisen politiikan synnyttämän nosteen omalla urallaan. Tuloksiani voi näin jälkikäteen tulkita myös siten, että kun ensimmäinen naisministerisukupolvi otti äitikansalaisen eettisen periaatteen, yhteiskunnallisen äidillisyyden, annettuna, toinen sukupolvi pyrki enemmänkin samaistumaan (mies)kansalaisen ja -politiikan identiteettiin. Nuorimman sukupolven käsitykset sukupuolen merkityksestä politiikassa olivat epäselvempiä. Yhtäältä he olivat vakuuttuneita omista yksilöllisistä meriiteistään, mutta toisaalta he olivat huomanneet myös ne poliittiset paineet, jotka olivat lisäämässä naisten edustusta hallitustasolla. Väitöskirjani toista lukua voi myös pitää esimerkkinä naiskeskeisestä tutkimuksesta, jossa naisten poliittista toimintaa tarkastellaan naisten omista kokemuksista käsin ja tulkitaan 'naisten poliittisen kulttuurin' kehyksessä.

Naiskeskeinen tutkimusote välittyi myös väitöskirjan kolmannesta luvusta, jossa analysoin 1950-luvun naisministerien, Vieno Simosen (Maalaisliitto) ja Tyyne Leivo-Larssonin (SDP), poliittista uraa ja toimintaa. Siitä käy ilmi, miten naisjärjestöjen kautta hallitukseen rekrytoituneet naisministerit ajoivat 'edustamiensa' naisten (maalaisemäntien ja työläisnaisten) ja naisjärjestöjen keskenään ristiriitaisiakin tavoitteita. Mutta huolimatta uudistuspyrkimysten puolue- ja luokkasidonnaisuudesta tapa, jolla esimerkiksi Simonen puolusti emäntien etuja kansaneläke- ja sairausvakuutus uudistuksissa, hyödytti pitemmän päälle myös työläisnaisia luodessaan perustan universaalille eli koko väestön kattavalle sosiaaliturvajärjestelmälle. Toisaalta myös Leivo-Larssonin ajama samapalkkaisuuslaki koitui 1960-luvun rakennemuutoksessa kaikkien palkkatyötä tekevien naisten parhaaksi.

Äitikansalaisten tehtäväksi 1900-luvun politiikassa tuli maternalistisen poliittisen agendan suunnittelu ja siihen liittyvien tavoitteiden ajaminen. Maternalistinen politiikka on äitien, lasten ja vähäosaisten oloja parantamaan pyrkivää (naisliikkeiden ja -järjestöjen ajamaa) politiikkaa (Michel - Rosen 1992, 364; Anttonen 1997, 175-176). Näitä tavoitteita edistäviin toimiin naisilla oli hyvät mahdollisuudet myös valtionhallinnossa, jossa he sijoittuivat pääosin hyvinvointisektorin tehtäviin (Hänninen-Salmelin 1987; Karento 1989; 1992; 1999; Sinkkonen - Hänninen-Salmelin 1989; Sinkkonen - Laitinen 1989; Hänninen-Salmelin - Karento 1999; Karento - Hänninen-Salmelin 2003). Naisten asemat politiikassa ja valtionhallinnossa viittaavat siihen, ettei maternalistinen politiikka välttämättä kuvaa vain vuosisadan alkupuoliskon naispolitiikkaa, jolloin naisten paikan aja-

teltiin olevan kotona. Äidillistä agendaa rakennettiin etenkin puolueiden naisjärjestöissä, joiden rooli naisten poliittisen edustuksen takaajana sekä eduskunnassa että hallituksessa on ollut erittäin keskeinen (ks. luvut 2-4). Naisten 1900-luvun poliittiseen agendaan kuului äitiys- ja perhepolitiikkaa, terveydenhuoltoa, vähäosaisten asemaa parantavaa sosiaalipolitiikkaa, kasvatusta ja koulutusta, kulttuurikysymyksiä, mutta myös sukupuolten tasa-arvoa parantavia tavoitteita, kuten naisten yhtäläiset oikeudet avioliitossa ja työelämässä. Tosin vasemmiston naiset ajoivat työelämään myös nais erityisiä oikeuksia, kuten yötyökieltoa ja äitiysvakuutusta. (Innala 1967; Lehto 1980; Laisi 1987; Lähteenmäki 1995, 269-280; 2000; Sulkunen 1989; Palmunen 1992; Ollila 1993; Kuusipalo 1993a; Asikainen 1994, 47; Nätkin 1997.)

Väitöskirjassani on pohdittu myös niitä rakenteellisia edellytyksiä, jotka ovat tehneet mahdolliseksi naisten menestymisen suomalaisessa politiikassa. Näihin kuuluu *naisystävällinen hyvinvointivaltio* laajoine julkisine palveluineen sekä naisten merkittävä rooli sen rakentajina (Saarinen 1985, 44-86; 1987b; Sulkunen 1989; Julkunen 1990; Kuusipalo 1993b; 1994b; Anttonen et al. 1994). Raija Julkunen huomauttaa, että Hernesin (1987) lanseeraamat käsitteet - naisystävällinen hyvinvointivaltio ja valtiofeminismi - ovat parin viime vuosikymmenen ajan olleet pohjoismaista sukupuoliregii-miä arvioivan kansainvälisen keskustelun avainkäsitteitä. Väitöskirjani osallistuu tähän keskusteluun pohtimalla, millä tavalla naisystävällinen hyvinvointivaltio on ollut sekä naisten poliittisen edustuksen edellytys että sen tulos (ks. myös Julkunen 2010, 96-99; 1990; Siim 2000, 30; 1993; 1988, 182; Bergqvist et al. 1999; Lister 1997, 35-36; Kuusipalo 1993b; 1994b; Lovenduski 1990, 157; Hernes 1988, 203; vrt. Kantola 2006, 47-72). Samalla tutkimukseni kuvaa valtiofeminismin historiaa Suomessa, jossa feministinen politiikka pyrki 1960-luvulta lähtien rakentamaan valtiota, joka mahdollistaisi sukupuolten välisen tasa-arvon niin perhe- kuin työelämässäkkin. Valtiofeminismi kuvaa liikettä, jossa feministinen politiikka kanavoituu puolueiden, eduskunnan, hallituksen ja valtionhallinnon kautta päätöksentekoon (Holli 1988; 1991; 2003, 11; 2006; Kuusipalo 1993a; Bergman 1998, 166; 1999, 117; 2001, 131-132; Holli - Kantola 2005; 2007; Julkunen 2010, 98; kritiikistä, ks. Kantola 2006, 47-72).

Yksi suomalaisen valtiofeminismin saavutuksia on, että perheen ja työn yhteensovittamisesta tuli julkisen vallan, valtion ja kuntien, tehtävä. 1960-luvun tasa-arvoliike sekä valtionhallinnossa ja politiikassa toimineet naiset ajoivat läpi myös yksilöllisen elatusvastuun idean, joka edellytti äitien palkkatyön normalisointia ja naisten taloudellista itsenäisyyttä (ks. Julkunen 2010, 89-90). Kuten luvusta 5 käy ilmi, työn ja perheen yhteensovittamisesta tuli myös naispolitiikan "kuuma peruna", josta naisilla oli eriäviä näkemyksiä puoluekannan mukaan; vasemmisto ajoi julkista päiväkotii-

hoitoa (ns. "laitoshoitoa") ja erityisesti Keskustapuolueen naisjärjestö piti kiinni (tosin julkisin varoin tuetusta) lasten kotihoidosta (äidinpalkasta). Silti laki lasten julkisesta päivähoidosta (1973) meni läpi, mikä velvoitti kunnat järjestämään päivähoitopaikkoja. Kaikille tarvitseville hoitopaikkoja ei tosin herunut ennen vuoden 1996 lainmuutosta, joka antoi alle kouluikäisten lasten vanhemmille oikeuden saada lapsensa päivähoitoon. Tätä ennen naispoliitikot olivat jo ratkaisseet kiistansa ja avanneet vanhemmille molemmat lastenhoitovaihtoehdot. Kun yhteistyö tässä kysymyksessä mahdollistui, naispoliitikot yli puoluerajojen veivät läpi em. uuden 'sosiaalisen oikeuden' 1990-luvun alun lamasta ja uudistuksen lykkäysuhasta huolimatta (ks. myös luku 7).

Naisten palkkatyön normalisoituminen 1980-luvuilla muutti myös naiskansalaisuutta, jota tutkimuksessakin alettiin kuvata uudella käsitteellä *palkkatyöäitiys* (Rantalaiho 1994, 24) tai palkkatyöäitikansalaisuus (*mother worker citizen*) (Julkunen 2010, 89). Tästä huolimatta luonnehtisin 1970- ja 1980-lukujen naispolitiikkaa edelleen maternalistiseksi tai ehkä paremminkin *uusmaternalistiseksi*. Vaikka naisten lisääntynyt työssäkäynti kodin ulkopuolella ohjasi naispolitiikan painopistettä työn ja perheen yhteensovittamiseen ja hoivapalvelujen laajentamiseen, naisten poliittista agenda määritti edelleen äitiys. Toisin sanottuna, naisten poliittinen toiminta keskittyi edelleen "äitien, lasten ja vähäosaisten aseman parantamiseen", johon katsottiin tarvittavan valtion apua, kuten tulonsiirtoja ja julkisia palveluja. Kuten luvusta 7 käy ilmi, naisministerit osallistuivat aktiivisesti hyvinvointivaltion sosiaali- ja terveystaloustalouden kehittämiseen, jota naisministerit yli puoluerajojen pitivät nimenomaan *naisten* poliittisena saavutuksena.

Palkansaajanaisten etuja nämä uudistukset ainakin ajoivat, sillä samalla kun kunnalliset päivähoitopalvelut ulotettiin vähitellen kaikkien saataville, kotihoidontuki mahdollisti myös lasten kotihoidon. Kuten luvussa 6 osoitetaan, julkinen päivähoito on auttanut myös pohjoismaista huippueliittiä (niin naisia kuin miehiä) työn ja perheen yhteensovittamisessa. Tiivistäen voikin todeta, että maternalismi avasi naisille tien Suomen politiikkaan ja vakiinnutti naisten edustuksen parlamentaarisessa politiikassa kansainvälisesti katsottuna korkealle tasolle. Toisaalta, naisministerien poliittisen toiminnan keskittyminen hyvinvointivaltion palvelusektorin kehittämiseen kielii siitä, että naiset juutuivat tuohon *äidillis-sosiaaliseen* toimintapiiriin, joka rajasi heidät muun poliittisen päätöksenteon ja johtoasemien ulkopuolelle. Uusäidillisen hallituspolitiikan marginaalista asemaa kuvasi ministerisalkkujen arvostusta mittaavasta kyselystä tehty johtopäätös, jonka mukaan "miesvaltaisessa poliittisessa kulttuurissa" sosiaalialaa ei arvosteta "eikä sen johtopaikkoja tavoitella" (Nousiainen 1992, 80; ks. myös edellä, s. 24).

Vaikka naisinen poliittinen agenda on 2010-luvulle tultaessa laajentunut käsittämään esimerkiksi ympäristö-, kehitysyhteistyö-, ihmisoikeus-, yhdenvertaisuus- ja vähemmistökysymyksiä, voi kysyä, eikö tämäkin politiikka (ympäristöpolitiikkaa ehkä lukuun ottamatta) kohdistu 2000-luvun uusiin "vähäosaisiin"? (Raija Julkusen suullinen kommentti, 2010). On myös totta, että aikaisemmin pelkästään miesten hallussa olleet hallituspolitiikan alueet avautuivat naisille etenkin 1990-luvulla; esimerkiksi Elisabeth Rehnistä tuli ensimmäinen naispuolustusministeri (1990) ja Tarja Halosesta ensimmäinen naisulkoministeri (1995). Tosin 2000-luvulla nämäkin salkut ovat jälleen olleet pitkään miesten hallussa. Rantalaihon (1994, 23) mukaan naisisen marginalisointi johtuu sukupuolijärjestelmän logiikasta, joka "erottaa naisten ja miesten toiminta-areenat ja asettaa miesten areenat hierarkkisesti ylemmäksi". Samalla se normalisoi miesten politiikan ja sukupuolistaa naisten politiikan, jota esimerkiksi termi "puolueen *naisjärjestö*" implikoi. Nytemmin naisjärjestöjen rooli puolueissa on muuttunut. Vaikka ne edelleen nostavat tasa-arvokysymyksiä puolueiden asialistoille, niillä ei enää ole ratkaisevaa roolia naisten rekrytoimisessa puolueisiin. Uutta on myös miestoiminta puolueissa (*Vihreä miesliike* 2009 ja *Vasemmistoliiton miespoliittinen ryhmä* 2010). Myös eduskuntaan perustettiin naiskansanedustajien verkoston (1991) mallin mukainen mieskansanedustajien verkosto (2010).

Toisaalta myös *naiskeskeinen valtiofeminismi* on ylläpitänyt sukupuolittuneen edustuksen edellytyksiä korostaessaan naisten roolia ja panosta "naisystävällisen hyvinvointivaltion" rakentamisessa, mikä osaltaan laajensi maternalistisen politiikan alaa ja vahvisti erillistä naispolitiikkaa. Näin siitä huolimatta, että naispolitiikalla pyrittiin nimenomaan purkamaan sukupuolittunutta kansalaisuutta ja edustusta (sukupuolikiintiöt ja naispresidenttiliike) (luvut 7-10). Huolimatta monista saavutuksistaan valtiofeminismin agenda rajautui pääosin äidillis-sosiaalisen toimintapiiriin sisään, johon eivät pitkään aikaan kuuluneet esimerkiksi kysymykset naisiin kohdistuvasta väkivallasta (Bergman 2002, 197) tai lesbojen oikeuksista (Juvonen 2002). Ydinperheihannetta ja heteronormia haastaessaan tällaiset kysymykset olisivat saattaneet vaarantaa lasten ja perheen hyvinvointiin vedonneen ja nojanneen poliittisen konsensuksen. Virallisessa tasa-arvopuheessa viljelläänkin mieluusti sukupuolineutraalia retoriikkaa, kuten 'perheväkivalta' ja 'vanhempainvapaa', joka peittää alleen juuri sen mikä pitäisi tunnustaa. Tässä mielessä myös termi 'sukupuolineutraali avioliitto', jota on käytetty oikeuttamaan samaa sukupuolta olevien avioliitto, on ambivalentti käsite. Myös sellainen tasa-arvopuhe, jossa miehet määritellään pelkästään isyyden (perheen) kautta voi itse asiassa vain vahvistaa sitä sukupuolijärjestystä, jota se (ehkä) pyrkii purkamaan.

Sukupuolen mukaista pystysuoraa työnjakoa (vallanjakoa) politiikassa horjutettiin 1990- ja 2000-luvuilla, kun kansa halusi presidentikseen naisen. Tästä kamppailusta kerrotaan väitöskirjan luvuissa 8-10. Naisen valinta tasavallan presidentiksi (2000 ja 2006) tai pääministeriksi (2003 ja 2010) ei kuitenkaan riitä purkamaan sukupuolittunutta poliittista edustusta ja sen ylläpitämää sukupuolihierarkiaa. Sukupuolittuneen kansalaisuuden ja edustuksen tunnusmerkkejä viljeltiin vielä runsaasti vuoden 2006 presidentinvaalien kampanjoissa ja ehdokkaiden mediarepresentaatioissa. Miesehdokkaiden tueksi esitetyt argumentit nojasivat maskuliinisen politiikan ('naisen' kategorian poissulkeviin) subjekteihin, kuten "valtiomieheen", sekä komplementaariseen sukupuolikäsitykseen (ks. luku 10).

Snellmanin poliittiseen ajatteluun viitaten voikin kysyä, onko naispoliitikkojen uusäidillinen toiminta 'sosiaalsektorilla' ollut toimintaa valtiossa vai perheessä? Mirja Satkan mukaan Suomessa 'yhteiskunnallinen äitiys' tarkoitti myös sosiaalisen toiminnan sukupuolittumista; sosiaalsektorilla yhdistyivät naisten hoivaan ja kasvatukseen liittyvä asiantuntemus sekä miesten kontrolli ja hallinto, jonka rinnalla naistoiminta (äitiyden jatkeena) oli sekundaarista (Satka 1995, 29-30). Denise Riley (1988, 40-43) väittää, että naisten perhehyveeseen liittyvä partikulaarinen etiikka erotettiin 1800-luvulla jyrkästi miesten rationaalisesta ja universalistisesta poliittisesta ajattelusta (vrt. Hegel) ja liitettiin "sosiaaliseen" (ks. myös Juntti 2010). Pauli Kettusen mukaan "'sosiaalinen' oli talouden vasta-prinsiippi" ja "viittasi taloudellisen rationalisoinnin seurausten rajoittamiseen ja kompensoimiseen, nimenomaan niiden seurausten, jotka vaaransivat asianosaisten hyvinvoinnin ja uhkasivat yhteiskunnan kiinteyttä" (Kettunen 2003, 196).

'Yhteiskunnallisen' ja 'sosiaalisen' ero oli yksi yhteiskunnan käsitteen sukupuolittumisen aspekti, samoin kuin 'julkisen' ja 'yksityisen' erokin. 'Yhteiskunnan' vahva kytkös valtioon välitti 'yhteiskunnalliseen' niin julkisen vallan kuin julkisen elämänpiirin maskuliiniset merkitykset. 'Yhteiskunnallisen' ja 'sosiaalisen' käsiteparin jälkimmäinen jäsen taas rajautui tarkoittamaan sellaista, mikä oli yhteiskunnan ja perheen tai julkisen ja yksityisen elämänpiirin välissä, ja 'sosiaalinen' leimautui feminiiniseksi. Teollisuusyhtiöiden aiemmin työväenhuolloksi kutsutut toiminnot nimettiin 1940-luvulla 'sosiaalihuolloksi' ja 'sosiaalseksi toiminnaksi'. Toiminta laajeni Suomessa suuresti heti toisen maailmansodan jälkeen, ja sitä toteuttivat pääasiassa naispuoliset 'sosiaalivirkailijat', tosin yleensä miespuolisten 'sosiaalipäälliköiden' johdolla. Valtiollisen sosiaalipolitiikan historia, erityisesti hyvinvointivaltioksi kutsuttujen käytäntöjen vaihe, tarjoaa runsaasti todisteita 'sosiaalisen' feminiinisyydestä. (Kettunen 2003, 196.)

Sitaatissa myös Kettunen yhdistää 'sosiaalisen' naisiseen. Näihin argumentteihin tukeutuen voikin kysyä, *edustivatko* (ainakin 1900-luvun alun) suomalaiset naispoliitikot enemmän *äidillis-sosiaalista* toimintaa, joka ei kuulunutkaan miehiseen poliittiseen toimintaan ja edustukseen kansantahdon tulkintana, vaan oli jo määritelmällisesti tämän kategorian ulkopuolella tai reunalla? Tämän väitteen arvioimiseksi nostan esiin Snellmanin käsityksiä perheen ja valtion tehtävistä, jotka vaikuttivat suomalaisuusliikkeeseen ja sitä kautta myös kansakunnan rakentamiseen (vrt. Anttonen - Sipilä 2000, 42) ja miksei siis myös politiikan sukupuolijakoihin. Vaikka monimuotoistuva perhe on jälkiteollisessa yhteiskunnassa saanut uudenlaisia emotionaalisia tehtäviä, ns. familistisen käänteen myötä ydinperheen arvostus on vain kasvanut 2000-luvulla (Jallinoja 2006). Myös lastenhoito on edelleen pääosin äidin vastuulla, mitä Snellmankin piti aikanaan perheen tärkeimpänä funktiona. Snellmanin mukaan perhe ja valtio täydentävät eli tarvitsevat toisiaan, kuten esimerkiksi Häggman (1994, 181) asian tulkitsee. Perhe on siis oleellinen osa valtiota. Tämä edustaa aivan erilaista tulkintaa perheen ja valtion suhteesta kuin liberaalissa poliittisessä ajattelussa, jossa nämä kaksi erotetaan jyrkästi toisistaan yksityisen ja julkisen sfäärin dikotomian kautta. Se, että hyvinvointivaltio on ottanut hoidaakseen perheen (äidin) tehtäviä on vain kiinnittänyt perheen entistä tiiviimmin valtioon.

Pulkkisen (1987; 1989) tulkinta Snellmanin valtiokäsitteestä antaa kuitenkin ymmärtää, etteivät perheen, naisen ja valtion väliset suhteet olleet Snellmanin ajattelussa näin yksioikoisia. Snellman määritteli *valtion* moraalisenä ja uudistavana (poliittisena) *toimintana*, jota saattoi tapahtua myös perheessä. Toisaalta *naisten toiminta* perheessä ei Snellmanin ajattelussa voinut olla valtiollista eli poliittista toimintaa, vaikka se sitä välillisesti tukeekin. Tästä voisi päätellä, ettei naisten äidillis-sosiaalinen toiminta edes yhteiskuntaan ja poliittisiin instituutioihin laajentuneena kuuluisi "toimintaan valtiossa" vaan "toimintaan perheessä". Tähän kysymykseen haen lisäselvitystä seuraavassa kappaleessa, jossa pohditaan, miten 'nainen' syrjäytettiin poliittisesta toiminnasta yhtäältä liberaalin ja toisaalta hegeliläisen poliittisen ajattelun traditioissa mukaan lukien Snellmanin poliittinen filosofia. Samalla esittelen Snellmanin "feministisen ohjelman", joka tosin feminismi-termin vastaisesti perusteli naisten poissulkemista poliittisesta toiminnasta.

6. 'Naisen' poissulkeminen modernin poliittisen edustuksen subjektista

6.1. Liberaalin poliittisen teorian miehinen toimija

Seuraavassa tarkastelen, miten Suomen poliittista diskurssia muovanneet poliittiset teorit, hegeliläis-snellmanilainen ja liberaali poliittinen ajattelu, sulkivat naisen politiikan ulkopuolelle. 1600- ja 1700-lukujen yhteiskuntasopimusteoreetikot, kuten Thomas Hobbes, John Locke ja Jean-Jacques Rousseau, perustelivat modernin poliittisen järjestyksen syntyä yhteiskuntasopimuksella, jonka (vapaat ja tasa-arvoiset) yksilöt tekivät ns. luonnontilassa **18**. Yhteiskuntasopimusteorioista sai alkunsa liberaali poliittinen ajattelu ja kansalaisyhteiskunta, joka nimensä mukaisesti on kansalaisten toiminta-alue. Sopimusteoria perusteli myös kapitalistisen markkinatalouden toimintaa. Brennan ja Pateman (1979) toteavat, että yksilöt eivät voisi solmia työ- tai kauppasopimuksia tai ajaa omia intressejään ellei heidän ajateltaisi olevan vapaita ja tasa-arvoisia suhteessa toisiinsa. Yksilö-käsite oli välttämätön, jotta voitaisiin konstituoida *yksilö-kansalainen*, jonka suostumusta sopimukset edellyttivät. Voidakseen kuvata yksilöt vapaina ja tasa-arvoisina, heidät täytyi eristää muista ja irrottaa sosiaalisista suhteistaan ("luonnontilassa"). (Brennan - Pateman 1979/1998, 94.) Liberaalin ontologian lähtökohta on kaikesta erityisyydestä irrotettu yksilösubjekti, jolla "on vain 'intressinsä'" ja rationaalinen "kyky valita" (Pulkkinen 1998, 144). Tästä abstrahoinnista seuraa, että yksilön oikeudet voivat olla universaaleja eli koskea kaikkia.

Pateman (1988) haastoi tämän tulkinnan ja väitti, että yhteiskuntasopimusteorioiden 'yksilöllä' on (miehen) sukupuoli. Yhteiskuntasopimuksen solmivat yksilöt ovat väistämättä miehiä, koska "seksuaalinen sopimus", joka loogisesti edeltää yhteiskuntasopimusta, luo valtasuhteen sukupuolten välillä - eli miesten vallan naisiin. Seksuaalinen sopimus teki naisista alamaisia, minkä vuoksi naiset eivät voineet solmia yhteiskuntasopimusta **19**. Tällä sopimuksella "veljet" jakoivat keskenään patriarkaalisen perheen "Isän" absoluuttisen vallan naisiin ja tekivät tästä vallasta yleispätevän eli se koski *kaikkia* miehiä. Patemanin mukaan *moderni patriarkaatti* perustuu juuri tähän: Isän patriarkaalinen valta jaettiin kahteen (poliittisen) vallan ulottuvuuteen: koko perheeseen ulottuvaan absoluuttiseen valtaan ja naisiin kohdistuvaan maskuliiniseen (seksuaaliseen) valtaan (*the masculine sex-right*). Vaikka "veljet" hylkäsivät isänvallan ensimmäisen ulottuvuuden ja korvasivat sen yhteiskuntasopimuksen legitimoimalla uudella poliittisella järjestyksellä, toinen ulottuvuus jätettiin ennalleen ja sitä sovellettiin sukupuolten välisiin suhteisiin, mikä *depolitisoi* ja täten luonnollisti naisten alistuksen **20**. (Pateman 1988, 77-115; 1989, 33-57.)

Varhaisfeministit, kuten Mary Astell ja Mary Wollstonecraft, vertasivat aviomiehen valtaa itse-valtiaan (kuninkaan) valtaan, mikä oli räikeässä ristiriidassa kansalaisten poliittiseen tasa-arvoon perustuvan liberaalin poliittisen ajattelun kanssa. Miehen absoluuttisesta vallasta naiseen puhuttiin myös ensimmäisen aallon feministisen liikkeen *Seneca Fallsin* julistuksessa (1848). Koska seksuaalinen sopimus oikeutti kaikkien miesten vallan kaikkiin naisiin, se oli poliittinen sopimus: "Vain miehet syntyvät vapaina ja tasa-arvoisina. Yhteiskuntasopimusteoreetikot konstruoivat seksuaalisen eron *poliittisena* erona, erona miesten luonnollisen vapauden ja naisten luonnollisen alistuksen välillä" **21** (Pateman 1989, 5). Seksuaalinen sopimus selittää myös jaon miesten julkisen ja naisten yksityisen sfäärin välillä (Pateman 1988, 12; Anderson 1997, 287.) Miesten toimintapiiri oli kansalais-yhteiskunta, *yksilöiden* universaali - vapauden, tasa-arvon, individualismin, järjen ja sopimuksen - maailma. *Naisten* toimintapiiri oli edellisen vastakohta, yksityinen ja partikulaari - luonnollisen alistuksen, verisiteiden, tunteiden, rakkauden ja seksuaalisen intohimon - maailma, jota miehet hallitsivat **22**. (Pateman 1989, 43.)

Yhteiskuntasopimusteoria siis olettaa yhteiskunnan, joka rakentuu (mies)yksilöiden julkisesta sfääristä ja naisten yksityisestä sfääristä, mutta tosiasiassa yksilöiden maailma näyttäytyy universaalina vain suhteessa vastakohtaansa, naisten luonnolliseen alistukseen (Pateman 1988, 113-114). Autonomiaa, itsenäisyyttä ja rationaalisuutta edustava yksilö oli mahdollista asettaa modernin maskuliinisen identiteetin malliksi vain koska naiset ja heidän yksityinen, kotoinen elämänsä tekivät sen mahdolliseksi (Di Stefano 1996, 95-116; Squires 1999, 27). Tai kuten Pitkin (1984, 306) toteaa: "Miehet eivät sinänsä sovi paremmin kansalaisuuteen kuin naisetkaan, ja se näyttää tältä vain yhteiskunnassa, jossa naiset on sidottu kodinhoitoon ja yksityisiin asioihin samalla kun heiltä on kielletty pääsy julkiseen elämään." Kun julkisessa elämässä toimivasta yksilöstä tuli maskuliinisen identiteetin malli, 'naisesta' tuli ruumiillinen ja seksuaalinen olento, joka sidottiin yksityiseen, konkreettiseen ja erityiseen. Listerin (1997, 71) mukaan julkinen-yksityinen -dikotomia edustaa binaaristen oppositioiden luetteloa, joista ensimmäinen konstituoii kansalaisuuden ja toinen representoi sitä mikä ei kuulu kansalaisuuteen eikä politiikkaan.

Julkinen (mies)kansalainen

Abstrakti, aineeton, mieli

Rationaalinen, kiihkoton
ja oikeudenmukainen

Puolueeton, kiinnostunut
yleisestä edusta

Itsenäinen, aktiivinen,
sankarillinen ja vahva

Ylläpitää vapauden
(ihmisen) valtakuntaa

Yksityinen ei-kansalainen (nainen)

Erityinen, kehollinen, luonnosta peräisin

Irrationaalinen, tunteellinen, halun ja intohimon
kohde; ei kykene oikeudenmukaiseen ajatteluun

Puolueellinen, syventynyt yksityisiin, kotoisiin huoliin

Epäitsenäinen, passiivinen, heikko

Ylläpitää välttämättömän, luonnollisen ja toistuvan valta-
kuntaa

Lähde: Ruth Lister (1997, 69)

6.2. Hegel: sukupuolitettu tietoisuus ja yleistahdon miehiset tulkitsijat

Myös Hegel rakensi kansalaisuutta sukupuolittavan binaaristen oppositioiden luettelon liittämällä miessukupuolen universaalisuuteen, tietoon, tahtoon, valtaan, aktiivisuuteen, työhön, taisteluun ja valtioon ja naissukupuolen subjektiivisuuteen, tunteisiin, passiivisuuteen ja perhehyveeseen. Mutta Rousseau'n lailla Hegel sukupuolitti myös *eettisen toiminnan* vedoten "sukupuolien välisiin fyysisiin eroihin", joilla on "intellektuaalisia ja eettisiä" seurauksia". Hegelin mukaan tästä seuraa, että naisen kohtalo on perheessä ja hänen eettistä toimintaansa ohjaa perhehyve, kun taas miehen "todellinen elämä on valtiossa". (*Philosophy of Right* 1967, 114; Hodge 1987; Pateman 1988, 176; 1989, 21; Pulkkinen 1998, 147). Sekä Hegel että Rousseau johtivat tämän sukupuolieron seksuaalisesta halusta ja sen hallinnasta: Toisin kuin naiset, miehet kykenevät sublimoimaan seksuaalisen halunsa ja suuntamaan sen poliittiseen toimintaan (Pateman 1988, 98; Werner 2007, 132). Mutta vaikka Hegel liittää miehen 'valtioon' ja naisen 'perheeseen', tapa, jolla hän perheen ja valtion määrittelee ei vastaa liberaalin poliittisen teorian julkinen-yksityinen -erottelua (Pulkkinen 1998, 145 ja 148). Pulkkinen mukaan tämä johtuu näiden ajattelutraditioiden erilaisesta poliittisesta ontologiasta: Kun liberaalin poliittisen teorian subjekti on yksilö, hegeliläisen teorian subjekti on yhteisöllinen (yleistahto) (Pulkkinen 1998, 9; Werner 2007, 26).

Hegel kutsuu yhteisöä myös "kansan tiedoksi ja tahdoksi" (Pulkkinen 1998, 139). Suomessa 'kansan tahdosta' tuli demokraattisen poliittisen edustuksen subjekti (vrt. Liikanen 1998, 68). Toisin kuin sopimusteoreetikot, jotka lähtevät liikkeelle yksilöiden tahdosta, Hegelin teoriassa "yksilöllinen tahto rakentuu yhteisössä". Pulkkisen mukaan Hegel näki ihmisen kulttuurinsa tuotteena, minä vuoksi häntä voi jopa pitää sosiaalisen rakentumisen (konstruktionismin) varhaisena edustajana (Pulkkinen 1987, 66; 1996, 146; 1998, 139; ks. myös *Philosophy of Right*, 1967, 156). Myös valtio ja perhe ovat yhteisöllisiä subjekteja, joissa niiden jäsenten yhteisöllinen identiteetti rakentuu. Toisaalta perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio eroavat toisistaan toimintansa luonteen mukaan; perheen hallitseva periaate on rakkaus, kun taas kansalaisyhteiskuntaa ohjaa oman edun tavoittelu. (Pulkkinen 1998, 145; *Philosophy of Right* 1967, 110, 122-123 ja 160). Sen sijaan, että yhteiskunta perustuisi autonomisten yksilöiden väliselle sopimukselle, kuten liberaalissa poliittisessa ajattelussa, Hegelin kansakunta on poliittinen yhteisö, joka rakentuu yhteisen kulttuurisen identiteetin pohjalta (Pulkkinen 1998, 140), ja joka "tahtona" muodostaa poliittisen subjektin.

Hegelin poliittinen filosofia rakentaa poliittisen tilan yhteisösubjektin muodossa. "Valtio" on Hegelille prosessi, jossa kulttuurinen yhteisö tulee tietoiseksi itsestään ja toimii aktiivisesti itseensä nähden. Kulttuurinen yhteisö on jo valmiiksi olemassa - tavoissa. Valtio on nimitys kulttuurisen yhteisön tulemiselle tietoiseksi erityisyydestään ja sille, että se hallitsee itseään itsereflektiivisenä kansakuntana. (Pulkkinen 1998, 139-140.)

Tästä yhteisöllisestä poliittisesta subjektista - valtio yleistahdona - johtuu, että Hegel sulkee naisen pois poliittisesta tilasta eri tavoin kuin sopimusteoreetikot sen tekevät (Pulkkinen 1998, 144 ja 148). Naiset eivät voi osallistua poliittiseen toimintaan, jossa kulttuurinen yhteisö tulee tietoiseksi itsestään ja hallitsee itseään, koska se edellyttää itsereflektiivistä tietoisuutta, jota naisilla ei ole. Näin siksi, että Hegel sukupuolittaa modernin tietoisuuden: Miessukupuoli on mieli, "joka jakautuu kahdella" ja naissukupuoli on mieli, "joka säilyy yhtenä" **23** (*Philosophy of Right* 1967, 114; käännös Pulkkinen 1998, 147). Toisin sanottuna, Hegel jättää naiset poliittisen toiminnan ulkopuolelle konstituimalla "seksuaalisesti eriytyneen tietoisuuden" (Pateman 1988, 179). 'Miehin tietoisuus' ei ole vain poliittisen toiminnan edellytys, vaan se on poliittinen toimija eli *valtio*. Näin siksi, että Hegel johtaa valtiokäsitteensä ontologiasta, jossa maailmankaikkeus käsitetään "yhdeksi mieleksi, joka on etsimässä tietoa itsestään" (Pulkkinen 1998, 139). Koska naiset eivät voi tätä tietoa hankkia, Hegelin maailmankaikkeus on miehin tietoisuus. Miehin on myös perheen tai valtion muodostama moraalinen toimija, joita voi *edustaa* vain mies. (Pulkkinen 1998, 146-147; *Philosophy of*

Right 1967, 116.) Naissukukunta on sitä vastoin "yhteisön sisäinen vihollinen" **24**, koska Hegel samaistaa naissukupuolen intressit perheen intresseihin ja asettaa ne vastakkain yleistahdon ohjaaman poliittisen toiminnan kanssa (*Phenomenology of Spirit* 1807/1977, 288; Hodge 1987, 129; Werner 2007, 123).

Benhabibin mukaan Hegel kyllä ymmärsi sukupuolierojen olevan kulttuurisesti, sosiaalisesti ja symbolisesti tuotettuja. Mutta huolimatta siitä, että hän ei pitänyt niitä luonnollisina, vaan ikään kuin "kansan hengen" ominaispiirteinä, Hegel piti rationaalisenä ja normatiivisesti oikeana vain yhdenlaista perhemallia ja sukupuolen mukaista työnjakoa, joka oli Euroopassa kehkeytynyt ydinperhe. Tästä mallista käsin Hegel perustelee miesten ylivertaisuutta vetoamalla sukupuolten toisiaan täydentävän suhteen funktionaalisuuteen modernissa valtiossa. (Benhabib 1991, 133.) Tästä tosin seuraa, että myös naisilla on kansalaisina tärkeitä tehtäviä, kuten ylläpitää yhteisön traditioita. Tästä esimerkkinä Hegel esittää Sofokleen tarinan Antigonestä, jonka tulkinnasta myös Irigaray (1985) ja Butler (2000) ovat keskustelleet (ks. myös Hodge 1987, 129; Pulkkinen 1996, 154; Hutchings 2003; 82-102; Werner 2007, 115-136). Hodgen (1987, 144) tulkinnan mukaan Hegelin metaforassa on kysymys siitä, että Antigone hyväksyy traditionaaliset arvot sellaisena kuin ne ovat, sen sijaan, että kyseenalaistaisi ne. Vain miehet kykenevät toimimaan, kuten Hegelin moderni yksilö, "joka ei reflektoi pelkästään yksityistä moraalista toimintaansa vaan myös yhteisöllistä olemista" (Pulkkinen 1998, 33).

Juuri naisten kyvyttömyys moderniin, abstraktiin ja teoreettiseen ajatteluun estää heitä tulemasta tietoisiksi yleistahdosta. Pulkkinen (1998, 147) toteaa sarkastisesti: "Naisten traagisesta ja selittämättömästä kyvyttömyydestä itsereflektioon ja naisten ei-tietoisesta tavasta tuntea kulttuurinen identiteetti seuraa, että naisilla ei ole paikkaa valtiossa, jossa kulttuurinen ykseys muuttuu itsetietoiseksi poliittiseksi toiminnaksi." Pulkkinen mukaan sekä liberaalissa että hegeliläisessä ajattelussa 'nainen' suljetaan pois politiikasta jo siinä aktissa, jossa teoria luo uuden poliittisen tilan. Yhteiskuntasopimusteoreetikoille se on kansalaisyhteiskunta, Hegelille valtio. Samalla tavoin kuin sopimusteoreetikot rakensivat kaksi toimintapiiriä, miesten julkisen ja naisten yksityisen sfääriin, myös Hegelin sosiaalinen järjestys on sukupuolittunut. Mutta Hegelin tapauksessa sukupuoliero konstituoitiin sukupuolittuneen tietoisuuden (ajattelun ja toiminnan) avulla.

Nämä erot johtuvat liberaalin ja hegeliläisen poliittisen ajattelun tradition erilaisista tavoista määrittellä *vapaus*, mikä, kuten edellä (s. 35) selostin, selittää niiden lähes vastakkaiset tavat ymmärtää 'kansalaisyhteiskunta' ja 'valtio' (Pulkkinen 1996, 14-16; Werner 2007, 26). Hyödyntämällä Stanley

Bennin (1967) tekemää eroa liberaalin demokratiateorian (liberaali individualismi) ja kansansuvereniteettiteorioiden välillä Pulkkinen on pohtinut, mitä liberaalin ja hegeliläis-marxilaisen ajattelutradition erilaisista politiikkakäsityksistä seuraa kansalaisten osallistumisen kannalta. Liberaalisessa ajattelussa demokratia tarkoittaa pyrkimystä turvata yksilön vapaus (*liberty*), jota valtio potentiaalisesti uhkaa. Lähempänä hegeliläis-marxilaista ajattelua on kansansuvereniteettiteoria, jonka mukaan demokratia on kansan itsehallintoa. Sen lähtökohtana on kansa, joka määritellään yleistahdoksi tai (suvereeniksi) kansan tahdoksi, jonka ulkopuolella eivät ole hallitsijatkaan; 'kansa' siis hallitsee itse itseään (valtiona) eli on vapaa. (Pulkkinen 1998, 39-41; 1989, 9.) Kun liberaalissa kansanossa riittää, että kansalaiset voivat halutessaan vaihtaa hallitsijansa, hegeliläis-marxilainen ontologia rohkaisee, ainakin periaatteessa, kaikkia kansalaisia poliittiseen aktiivisuuteen. Tietoisuuteen ja tiedostamiseen perustuva ontologia edellyttää, että kansalaiset tulevat tietoiseksi osaksi poliittista prosessia eli tulevat "poliittisiksi henkilöiksi". (Pulkkinen 1998, 32-36 ja 41-42.) Tästä seuraa, että toisin kuin liberaalissa ajattelussa, jossa kansalaisyhteiskunta viittaa vapaaseen ja tasa-arvoiseen julkiseen keskusteluun ("vapauden valtakuntaan"), Hegelille moraalisen eli vapaan toiminnan alue on valtio **25**. Sen sijaan kansalaisyhteiskuntaa luonnehtii Hegelin ajattelussa välttämättömyys, koska hän liittää sen taloudelliseen toimintaan, keskinäiseen riippuvuuteen ja omien etujen ajamiseen **26**. (Pulkkinen 1989, 24-27; 1998, 20, 29-36.) "Hegelille kansalaisyhteiskunta on yhteiskunta taloudellisena järjestelmänä, ja valtio on yhteiskunta normiyhteisönä eli yhteiskunta eettisestä näkökulmasta nähtynä" (Pulkkinen 1987, 65).

Summa summarum, johtuen naisten kyvyttömyydestä korkeimpaan moraaliseen (eli poliittiseen) toimintaan Hegel pudotti naiset pois politiikasta **27** (ks. *Phenomenology of Spirit* 1977, 274-276). Toisin kuin miehet, jotka voivat toimia kaikilla kolmella yhteiskunnallisen olemisen sfäärillä, perheessä, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiossa, naisten toimintaa ohjaa *ainoastaan* perheen eettistä elämää kuvaava rakkaus "mielen tunteena omasta yhtenäisyydestään" **28** (*Philosophy of Right* 1967, 110). Koska Hegel samaistaa 'naisen' perherakkauteen ja -hyveeseen, valtiollisen toiminnan alue avautuu vain miehille, jotka osallistuvat kodin ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan, sen konflikteihin ja kamppailuihin. Hodgen Hegel-tulkinnan mukaan miehistä tulee kansalaisia juuri tietynlaisen toiminnan eli työn, teoretisoinnin ja taistelun kautta (Hodge 1987, 145; vrt. Werner 2007, 106-107). Miehin toiminta selittää miesten kyvyn samaistua yleistahtoon eli kykyyn kyseenalaistaa yhteisön normit ja pyrkiessään muuttamaan niitä, vaikuttamaan vallitseviin olosuhteisiin. Tähän eivät naiset pysty, koska he eivät pysty etäännyttämään itseään olemassa olevasta, 'traditionaalisesta', vaan ottavat sen annettuna. Vain miehet kykenevät toimintansa kautta irrottamaan itsensä tästä yhteisyydestä (yhtenä olemisesta) ja hankkivat näin kyvyn abstraktiin, kriittiseen ja luovaan ajatteluun.

6.3. Snellman: naisten emansipaatio perheessä

Snellman oli hegeliläinen filosofi, mikä vaikutti hänen tapaansa konstruoida sukupuoliero ja tuottaa naisen kategoria. Myös Snellmanin mielestä naisten toiminta rajautuu perheessä tapahtuvaan eettiseen toimintaan (Pulkkinen 1989, 14), eikä naisten pidä astua kodin ulkopuoliseen elämään, jossa "väkevämpi hänet kukistaa, pakottaa palvelijakseen, ja että hän siten tuhoutuu" (*KT IV* 1928, 392; ks. myös *KT XI* 1931, 132). Myös Snellmanille, kuten Hegelille, yhteisö on normiyhteisö, joka Snellmanin ajattelussa perustuu yhteiseen kieleen, kulttuuriin ja historiaan. Hegeliläisessä ajattelussa yksilöstä tulee moraalinen toimija vasta kulttuuriyhteisössä. Poliittisessa teoriassaan Snellman keskittyi Hegelin tapaan yksilön moraalisen toiminnan arviointiin, joka on "toimintaa, jossa oman tunnon mukainen pyrkimys oikeaan yhdistyy olemassa olevaan käsitykseen oikeasta". (Pulkkinen 1989, 13 ja 61.) Siveellinen toiminta ilmenee kolmessa eri muodossa - perheessä, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiossa - jotka eroavat sen suhteen millainen suhde yksilöllä on vallitseviin normeihin. Kuten Pulkkinen tiivistää: "Perheessä suhde on välitön ja siveellisyys ilmenee rakkautena, kansalaisyhteiskunnassa se ilmenee kuuliaisuutena annetulle laille, kun taas valtiossa suhde oikeaan on uudistava: laki ei ole annettu vaan se tehdään itse" (emt. 13).

Perheessä "yksilöllinen tahto ei ole irrottautunut yleistahdosta"; yksilö samastuu vallitseviin normeihin siinä määrin, ettei hänen yksityistä intressiään ole erillään olemassa, ja siveellisyys ilmaisee itsensä rakkautena (Pulkkinen 1989, 62). Kansalaisyhteiskunnassa **29** toimintaa motivoi oma etu, jolloin normit näyttäytyvät ulkoisena pakkona, joita on toteltava. Yksilöllinen tahto erottuu yleistahdosta, koska henkilö toimii omien etujensa mukaisesti. Mutta koska häneltä tässä toiminnassa puuttuu eettinen vakaumus tai hän ei usko voivansa vaikuttaa normeihin, hän vain noudattaa niitä. (Pulkkinen 1987, 65; 1989, 62 ja 129.) Millaisesta toiminnasta kulloinkin on kysymys ei kuitenkaan johdu paikasta eli *missä* toiminta tapahtuu, kuten "perhe" tai "julkinen sfääri", vaan toimijan suhteesta yhteisön normeihin: jos henkilö liittyy taloudelliseen yhdistykseen ajaakseen omia etujaan, hän toimii kansalaisyhteiskunnassa, mutta jos hän toimii siinä tarkoituksenaan lisätä yhteiskunnan hyvinvointia, hän toimii valtiossa eli poliittisesti. (Pulkkinen 1987, 66; 1989, 63; ks. myös *KT XI* 1931, 129.)

Poliittinen toimintaa liittyy siis valtioon, jossa yksilön suhde vallitseviin normeihin on uudistava; hän tahtoo omantuntonsa ääntä noudattaen, eikä vain puolustaakseen omia etujaan, uudistaa normeja tavalla, jonka ymmärtää koituvan yhteisön parhaaksi (Pulkkinen 1987, 66; 1989, 62-66). Toisin sanottuna, valtiota ei ymmärretä instituutiona vaan uudistavana moraalisena toimintana, johon

naiset eivät kuitenkaan, Snellmanin mukaan, kykene. Jos nainen voi toimia vain perheessä, siitä seuraa, etteivät naiset kykene uudistamaan kulttuuria. Itse asiassa päinvastoin "(n)ainen on kulttuurin konservatiivinen voima. Hänen sivistyksensä on tarpeen vain olemassa olevan kulttuurin välittämiseksi lapsille" (Pulkkinen 1989, 14). Tämä vastaa Hegelin käsitystä naisista, jotka eivät kykene irrottautumaan 'traditionaalisesta'. Nainen, joka toimii perheessä "ei-tietoisella tavalla", ei sen enempää noudata eikä kyseenalaista vallitsevia normeja. Sen sijaan mies kykenee tulemaan tietoiseksi olemassa olevista normeista, kyseenalaistamaan ja muuttamaan niitä. Kuten Snellman sanoo, noudattaessaan lakeja hän toimii kansalaisyhteiskunnassa, mutta uudistaessaan niitä hän toimii valtiossa, mikä Snellmanille edusti "korkeimman vapauden aluetta" (emt. 12 ja 35).

Snellmanin ajattelussa valtiollista (eli poliittista) toimintaa luonnehtii termi *siveellinen*: se on "menettelytapa, joka ei ainoastaan ole sopusoinnussa tavan ja lain kanssa (toiminnan *legaliteetti*), vaan on myöskin vapaaehtoista, vakaumukseen perustuvaa (toiminnan *moraliteetti*)..." (KT II 1928, 15). Toisin sanottuna poliittinen toiminta perustuu vapaaseen tahtoon valita oikean ja väärän välillä eli on moraalista toimintaa. Vapaus tarkoittaa tulemistä tietoiseksi kulttuurin määräävästä luonteesta ja pyrkimyksistä määrittää niitä itse (Pulkkinen 1989, 17, 35 ja 65). Tämä poliittisen toiminnan määritelmä sopii myös feministiseen politiikkaan, joka kyseenalaistaa sukupuolen kulttuurisia representaatiota ja/tai niiden diskursiivista tuottamista ja pyrkii näin uudistamaan kulttuuria. Mutta tätä ajatusta Snellman ei olisi hyväksynyt. Vaikka hän kannatti eräitä naisten asemaa parantavia uudistuksia, kuten naisten yhtäläistä perimisoikeutta miesten kanssa (Pulkkinen 1989, 13; KT XI 1931, 278 ja 478), Snellman vastusti naisten vapautusliikettä juuri siitä syystä, että se pyrki ulottamaan naisten toiminnan perheen ulkopuolelle **30**.

Artikkelissaan *Naiskasvatuksesta* (1844) Snellman kirjoittaa: "Tarkoituksenamme ei ole vaatia naisille niitä oikeuksia, joita on nykyisempänä aikana yhteisesti mainittu naisvapautuksen nimellä. Tämä kumoo perheen ja siten sen yhteisön, jossa nainen voi päästä nauttimaan yleisinhimillisistä oikeuksista." (KT IV 1928, 392). Toisin sanottuna, naiset voivat olla vapaita vain perheessä. Tätä hän perustelee seuraavasti. Vaikka "äidinhoito" on luonnon lahja ihmiskunnalle, "äidin kutsumus" ei sitä ole, vaan se on "naisten vanhin, varmin ja alaltaan avarin oikeus" (KT XI, 1931, 130). Tehdäkseen tämän selväksi hän vertaa naisten asemaa "sivistysmaissa" naisten epävapaaseen asemaan "itämaissa" ja päättelee, että "naisen halpa asema perheessä on kaikkina aikoina johtunut orjuudesta". Ei kuitenkaan naisten orjuudesta, vaan siitä, että orja täyttää "perheen hyväksi toimiessaan sen sijan, joka korkeammalla sivistystasolla oltaessa kuuluu äidille ja emännälle". (Emt. 158.)

Tämän ideansa pohjalta Snellman ehdotti uutta mallia sukupuolten välisten suhteiden järjestämiseksi, jota hän itse kutsui *naisvapautukseksi*, vaikka toteaaakin, että se on "suunnilleen nykyajan emansipaatio-vaatimusten selvä vastakohta, koska niiden mukaan toimintaa perheessä pidetään naiselle liian alhaisena ja rajoitettuna" (*KT XI* 1931, 159). Sen sijaan, että nainen emansipoitaisiin perheestä, Snellman tahtoi emansipoida naisen perheessä. Tätä hän perustelee kolmella argumentilla. Perheenäidin tärkein tehtävä eli lasten kasvatus ja sen kautta kullekin kulttuurille ominaisen elämäntavan säilyttäminen ja välittäminen sekä perheen siveellisen järjestyksen vaaliminen ovat kansakunnan säilymisen kannalta välttämättömiä: "...(*P*)erhe-elämän puhtaudesta tai rappeutumisesta johtuu kansakuntien säilyminen tai häviö, että ne tunteet ja käsitykset, jotka tehdään perheessä vallitseviksi, määräävät totuuden ja oikeuden edistymistä maan päällä" (*KT IV* 1928, 392). Toiseksi, naisen luonnolliset ominaisuudet tekevät hänet sopivaksi juuri tähän tehtävään, ja kolmanneksi, nainen ei ole vapaa ellei hän täytä äidinkutsumustaan.

...(L)ähinä nainen on perinnäisen tavan säilyttäjä. Se on oikein, koska hänen tulee vallita perheen siveellistä elämää. Se on luonnonmääräys, mutta ennen kaikkea myös siveellinen säännös. Lasten hoitaminen ja kasvattaminen, suvun säilyttäminen ja siveellisen järjestyksen voimassa pitäminen ovat perhe-elämän tärkeimmät momentit. (*KT XI* 1931, 145.)

Se, että juuri äiti-vaimo hoitaa nämä tehtävät on historian kuluessa paitsi lisännyt naisten arvostusta myös taannut "sivistyneiden" yhteiskuntien menestymisen, sillä "(v)aikka näet perhetapa on kansallisen tavan juuri, täytyy sen seurata viimeksimainitun historiallista kehitystä" (*KT XI* 1931, 158). Tällä perusteella Snellman pitää "ihmiskunnalle todella tärkeänä naisvapautuksena sitä, että naisen vaikutus perheessä on yhä enemmän tunnustettu - mutta tietysti, että hän on myös tullut yhä kykenevämmäksi tähän vaikutukseen". Tämän voi tulkita niin, että teollistuvan yhteiskunnan ja etenkin kansallisvaltion menestyksen edellytys on ydinperhe, jossa perheenäiti itse kasvattaa lapset kotona. Tärkein seikka naisten itsensä kannalta on perheenäidin tehtävien kautta avautuva siveellinen toiminta, joka mahdollistaa naisillekin oman (vaikkakin rajatun) "vapauden valtakunnan", ja jossa hänen täytyykin käyttää omaa arvostelukykyyään. Koska "kaiken inhimillisen vapautuksen täytyy ilmetä teoissa", tahdon vapaus, jota siveellinen toiminta edellyttää, on "todellinen ainoastaan toimissaan". (Emt. 159.)

Mutta ollakseen siveellistä "toiminnassa tulee olla vapaata päätösvaltaa oikeaan ja väärään katsoen, syyntakeisuutta ja siveellistä vapautta, siveellinen omatunto. Perhe-elämässä nainen saavuttaa tä-

män vapauden etupäässä lastenhoidon ja lastenkasvatuksen nojalla". Sen sijaan toimettomuus eli "vapaus perhesiteestä ja perheeseen kohdistuvasta huolenpidosta on johtanut naisen epäsideellisuuden ja alennukseen". (KT XI 1931, 159.) Snellman ei siis anna naiselle paljon vaihtoehtoja sideelliseen elämään. Naista ei voi pakottaa äitiyteen, mutta hän ei myöskään ole "vapaa" ellei hän täytä äidinkutsumustaan. Sideellisenä toimintana se on oikeiden valintojen tekemistä lastenkasvatuksessa ydinperheessä, joka oli Snellmanille kehittynein perhemuoto. Mutta mikä tärkeää, Snellman oli hyvin varauksellisesti valmis hyväksymään naisen toiminnan myös kodin ulkopuolella, jos tämä toiminta oli sopusoinnussa hänen äidinkutsumuksena kanssa (KT V 1929, 480-481; ks. s. 22).

Tästä voisi päätellä, että Snellman antaa naisille mahdollisuuden myös perheen ulkopuoliselle poliittiselle toiminnalle, joka, kuten todettiin, ei Snellmanin mukaan ole riippuvainen toiminta-alueesta tai instituutiosta vaan toimijan suhteesta vallitsevaan normistoon. Niinpä "sellaisen henkilön toiminta, joka kasvattaa perhe-elämässään lapsiaan uudella tavalla pyrkien näin uudistamaan yleisiä kasvatustapoja kulttuurissaan ei Snellmanin luokituksen mukaan kuulu Perheen vaan Valtion piiriin" (Pulkkinen 1989, 63). Pulkkinen antaa toisenkin vihjeen perheessä toimimisen ja valtiossa toimimisen suhteesta kirjoittaessaan: "Perheeseen kuuluvan asenteen eli huolenpidon, yksityisen edun syrjäytymisen jne. kohdistaminen suurempaan kokonaisuuteen, Snellmanin tapauksessa kansakuntaan, on tyypillistä sellaisille patriotismin ja valtion käsitteille, joista hegeliläis-snellmanilaisessa näkemyksessä on kysymys" (emt. 39). Pulkkinen myös tulkitsee Snellmanin "piirtävän muotokuvan 'poliittisesta henkilöstä', aktivistista, joka identifioi itsensä kansakunta-subjektiin, ja ottaa vastuun kaikkien hyvinvoinnista omille harteilleen" (emt. 104).

Eivätkö naisetkin voineet tehdä näin - samastua kansan tahtoon ja ottaa vastuun kansakunnan hyvinvoinnista - tahtoessaan kehittää vaikkapa äitiyshuoltoa tai lastenhoitoa, joiden he ajattelevat koituvan koko yhteisön parhaaksi? Tällaisia uudistuksiaahan naiset lähtivät toteuttamaan eduskuntaan päästessään. Toimivatko he silloin kulttuurin normeja uudistaen eli valtiossa vai perheessä, johon uudistuksen substanssi viittaa? Oliko naisten maternalistinen toiminta eduskunnassa "varsinaista" poliittista toimintaa hegeliläis-snellmanilaisessa mielessä vai oliko se äidillistä, perhe-rakkauden sanelemaa toimintaa *kansankodissa*? Näihin mielenkiintoisiin kysymyksiin palaan vielä tämän luvun lopussa. Tämän kappaleen pohjalta voimme kuitenkin päätellä, että hegeliläis-snellmanilaisen ajattelun mukaan naisten on mahdotonta "toimia valtiossa" eli poliittisesti. Ensinnäkin heiltä puuttuu yleistakoon samaistumisen edellyttämä älyllinen kapasiteetti ja toiseksi, he eivät voi tätä kykyä hankkia ilman, että tuhoaisivat kansakunnan ja valtion sen mukana (koska jättävät silloin toiminnan

perheessä). Sitä paitsi "perheessä toimiminen" ja "valtiossa toimiminen" olivat toisensa poissulkevia (KT XI 1931, 132). Kaikesta tästä seuraa, että naiset eivät voi *edustaa* kansakunnan/valtion tahtoa.

Yhteenvedona voi todeta, että sekä yhteiskuntasopimusteoriat että hegeliläis-snellmanilainen valtio-teoria sulkivat 'naisen' pois politiikasta siinä aktissa, jolla ne rakensivat modernin poliittisen tilan. Sopimusteoreetikoille se oli kansalaisyhteiskunta, jonne naiset eivät pääse, koska heiltä puuttuivat ne ominaisuudet (vapaus ja tasa-arvo), joita yhteiskuntasopimuksen solmivilta yksilöiltä vaaditaan. Tämä johtui siitä, että yhteiskuntasopimusteoria jätti teoretisoimatta (patriarkaalisen perheen Isän) seksuaalisen vallan ja samalla sukupuolten välisen valtasuhteen, mikä jätti naiset (näin luonnollis-tettuun) yksityiseen sfääriin, joka rakentui miesten julkisen sfäärin vastakohtaksi. Hegel ja Snell-man konstituoivat poliittisen tilan, valtion, yhteisöllisenä tahtona (yleistahtona), johon naiset eivät voi samastua, koska heiltä puuttuu kyky abstraktiin ja kriittiseen ajatteluun. Yhteistä molemmille teorioille on, että naiset *eivät voi* täyttää poliittisen toiminnan ja toimijan kriteereitä, koska naisen kategoria on kummankin poliittisen teorian subjektin vakauden uhka: 'nainen' edustaa sekä yksilö-subjektin että yleistahdon vastakohtaa.

Naisten integroitumisen politiikkaan tekee näin mahdottomaksi myös se, että 'nainen' oli poliittisen subjektin tuottamisen edellytys, sen ulkopuolelle konstituoitu kategoria. Molemmat poliittisen ajat-telun traditiot liittivät naisen perheeseen, joka depolitisoitiin joko konstruomalla se sopimukseen perustuvalla kansalaisyhteiskunnalle vastakkaiseksi "luonnolliseksi perustaksi", kuten yhteiskunta-sopimusteorioissa tai esittämällä (traditioita säilyttävä ja välittävä) 'perheessä toimiminen' uutta luo-van poliittisen toiminnan vastakohtana, kuten hegeliläis-snellmanilaisessa ajattelussa. Toisin sanot-tuna, nainen sijoitettiin joko "luonnolliseen" tai "traditionaaliseen". Hegeliläis-snellmanilaisessa ajattelussa poliittinen tila maskulinisoitiin tietoisuuden ontologialla, joka liitti miehisen identiteetin moderniin, edistykseen, toimintaan, aktiivisuuteen ja tulevaisuuteen, kun taas naisidentiteettiä mää-rittelivät traditio, säilyttäminen, pysyvyys ja menneisyys.

7. Sukupuolittunut poliittinen edustus

7.1. Edustuksen subjektia jäljittämässä

Tässä kappaleessa tarkastelen poliittisen edustuksen subjektin sukupuolittumista 1900-luvun alun Suomessa. Analyysiani ohjaa jälkistrukturalistinen teoria 'poliittisen edustuksen' ja sen subjektin

(edustettavan) rakentuneisuudesta. Suomen vuoden 1906 eduskuntauudistuksessa luotu 'kansan edustus' ei välttämättä tarkoittanut, että 'naisen' olisi sallittu tuota poliittista subjektia edustaa, olivathan aikakauden poliittiset teoriat sulkeneet 'naisen' pois poliittisesta toiminnasta, kuten edellisessä kappaleessa (6) esitin. Mutta koska naiset kuitenkin saivat poliittiset oikeudet ja pääsivät kansanedustajiksi, voi kysyä, mitä naisten sitten ajateltiin politiikassa edustavan. Seuraavassa tutkitaan, miten tämä naisten poliittisen edustuksen subjekti Suomessa mahdollisesti rakentui. Tämä edellyttää sekä poliittisen edustuksen subjektin (kansan tahdon) että feminismin oman poliittisen subjektin ('naisen') rakentuneisuuden osoittamista eli dekonstruktiota, jossa olen pyrkinyt noudattamaan Butlerin ehdottamaa genealogista tutkimusotetta.

Feministisessä teoriassa on enimmäkseen oletettu, että on olemassa jokin naisen kategorian kautta ymmärrettävissä oleva identiteetti, joka ei ainoastaan tuo feministisiä intressejä ja tavoitteita keskusteluun vaan myös muodostaa sen subjektin, jolle tavoitellaan poliittista edustusta. Mutta politiikka ja representaatio ovat kiistanalaisia termejä. (Butler 2006, 48.)

Lainauksessa Butler kuvaa feminismin poliittista subjektia ('naista'), jonka nimissä feministinen liike on vaatimuksiaan esittänyt ja jolle edustusta vaaditaan. Tämän luvun lopussa esitän oletuksen siitä, miten tuo feminismin subjekti rakentui Suomessa ja miten se haastoi vallitsevan poliittisen diskurssin tuottaman poliittisen edustuksen subjektin (yleistahto, kansan tahto). Tarkasteluani ohjaa Brian Seitzin (1995) argumentti, jonka mukaan poliittisen edustuksen diskursiiviset ja käytännön mekanismit tuottavat poliittisen subjektin samaan aikaan kun ne tuottavat sen edustajan. Seitzin (1995, 4) mukaan poliittinen subjekti, eli se "kenestä tai mistä poliittisessa diskurssissa on kysymys", on seurausta tietystä poliittisen edustuksen muodosta, eikä sillä ole tästä muodosta riippumattonta olemassaoloa. Sama koskee feminismin subjektia.

... (P)oliittinen subjekti ei ole riippumaton olio, eikä myöskään alkuperäinen tietoisuus, joka yksinkertaisesti käyttää edustusta instrumenttinaan - käyttää sitä hyvin tai huonosti - saavuttaakseen tiettyjä pohjimmiltaan rationaalisia tavoitteita. Päinvastoin ... tutkimus tunnustee sellaista mahdollisuutta, että poliittisen edustuksen diskursiiviset ja käytännön mekanismit tuottavat tämän poliittisen subjektin samalla kun ne tuottavat sen edustajan. **31** (Seitz 1995, 5; käännös J.K.)

Tästä seuraa, että sekä poliittisen edustuksen subjekti että sen edustaja ovat kontingentteja ja avoimia poliittiselle kamppailulle. Historian kuluessa on kuitenkin ollut monenlaisia poliittisen edustuksen subjekteja samoin kuin niiden edustajia. Ranskan ja Amerikan vallankumoukset tekivät selväksi, että modernit keskitetyt kansallisvaltiot tarvitsivat toisenlaisen poliittisen subjektin kuin feodaaliajan valtiot legitimoidakseen valtansa. Kjellén on kuvannut tätä liikettä muinaisten valtioiden "territoriaalisesta edustuksesta" ja feodaaliajan yhteiskuntien "sosiaalisesta edustuksesta" modernien kansallisvaltioiden "kansalliseen edustukseen" (Kjellén 1915, 6; sit. Kurunmäki 2000, 135). Myös Seitzin mukaan modernien kansallisvaltioiden "kansalliset intressit" korvasivat feodaaliajan säädyt ja/tai "alueellisesti organisoituneen yhteisön" poliittisen edustuksen subjektina (Seitz 1995, 32-33; 52; alaviite 17, 183-184). Toisin kuin muinaisten ja feodaaliajan valtioiden poliittisen edustuksen paikallinen ja partikulaarinen subjekti, modernin poliittisen edustuksen subjekti on universaali abstraktio, kuten "kansakunta", "kansa" tai "yksilö" (Pitkin 1967, 190).

Mutta mihin nämä subjektit viittaavat, eli mitä edustetaan ja kenen toimesta? Jälkistrukturalistinen teoria- ja käsitekritiikki edellyttää, että näihin kysymyksiin vastataan jäljittämällä ja purkamalla poliittisen diskurssin tuottama poliittisen edustuksen subjekti. Poliittisen teorian ontologian, käsitteiden ja subjektin rakentuneisuuden osoittaminen avaa ne kriittisen tarkastelun kohteeksi, jolloin on mahdollista selvittää, millaisten valtasuhteiden ja diskursiivisten kamppailujen seurausta ne ovat. Koska tutkin poliittisen edustuksen subjektin sukupuolittumista Suomessa, asetan tällaisen dekonstruktion kohteeksi myös suomalaisen feminismin subjektin.

Ei riitä, että pohditaan, miten naiset tulisivat paremmin edustetuiksi ja pääsisivät paremmin esiin kielessä ja politiikassa. Feministisessä kritiikissä tulisi myös ymmärtää kuinka "naisen" kategoria, feminismin subjekti, on tuotettu ja kuinka sitä rajoittavat samat vallan rakenteet, joiden välityksellä vapautusta haetaan. (Butler 2006, 49.)

Jälkistrukturalistisen feminismin mukaan *naiset* - poliittisena subjektina - on feministisen toiminnan/diskurssin tulos (Butler 1990; 1992; 2006; Scott 1996; Hekman 1991; Riley 1988, 17). Tässä katsannossa toiminta ei edellytä toimijan *a priori* olemassaoloa, vaan juuri subjektin *rakentuneisuus* on toiminnan näyttämö, joka asettaa ne ehdot, joiden puitteissa toimintaa artikuloidaan **32** (Butler 1990, 147; Hekman 1991, 60). Foucault'n (1990/1978, 95-96) mukaan hegemoniset subjektit synnyttävät aina vastarintaa ja Hekman (1991, 54, 59) pääättelee, että diskurssit tuottavat sitä vastustavia subjekteja. Myös feminismin subjekti oli tällainen hegemonista subjektia haastanut konstruktio. Feministinen toiminta riitautti hallitsevan poliittisen diskurssin maskuliinisen subjektin (kuten yk-

silö-kansalaisen) rakentamalla oman poliittisen subjektin, 'naisen'. Toisaalta feminismi itsessään on paradoksi, sillä sen oma poliittinen subjekti, jonka nimissä naisten poliittisia oikeuksia ja edustusta vaaditaan, on saman diskurssin tuote, joka sulkee naiset pois politiikasta. (Scott 1996, x ja 3; 1999, 207.) Tämä on jatkuva prosessi, mikä selittää myös feministisen toiminnan historiallista jatkuvuutta. Aina valistusajattelusta lähtien vallitsevan poliittisen diskurssin subjekti on saanut haastajakseen feministisen diskurssin, joka tuottaa oman (nais)subjektin. Toisaalta, koska subjekteja tuotetaan diskursseissa, joita jatkuvasti riitautetaan, ne eivät pysy samoina. Feminismin historiaa voi kuvata sarjana protesteja, jotka kohdistuivat toistuviin poissulkemisiin (Östman 2000, 289). Mutta, kuten todettiin, feminismin subjekti on itse sen saman poliittisen diskurssin tuote, jonka subjektin se riitauttaa (Hekman 1991, 59). "Voidakseen protestoida naisten pois sulkemista vastaan, heidän täytyi toimia naisten puolesta ja näin vedota juuri siihen (sukupuoli)eroon, jonka he pyrkivät kielämään" 33 (Scott 1996, x). Toisin sanottuna, feminismin subjekti, jolle poliittista edustusta vaaditaan, viittaa siihen, mikä on poissuljettu modernin maskuliinisen subjektin 'toisena' ja vastakohtana.

Sekä Brian Seitz (1995) että Judith Butler (1990) kehottavat kysymään, millaisten diskurssien ja käytäntöjen tulos poliittisen edustuksen subjekti on. Foucault'n mukaan "juridiset valtajärjestelmät tuottavat samat subjektit, joita ne sitten myöhemmin edustavat" (Butler 2006, 48) tai "(j)uridinen valta 'tuottaa' väistämättä sen, mitä se väittää ainoastaan edustavansa ja esittävänsä" (Butler 2006, 49). Seuraavassa sovellan tätä ajatusta feminismin subjektin rakentumiseen Suomessa. Miten Suomessa rakentui tämä vallitsevan poliittisen diskurssin (maskuliinisen) subjektin pois sulkema ('naisen') kategoria. Tämä dekonstruktio edellyttää myös sukupuolitetun kansalaisuuden ja kansakunnan käsitteiden avaamista (ks. 7.3). *Kansalaisuus* liittyy valtion ja *kansallisuus* kansakunnan (*nation*) syntyyn. Suomessa kansakunta ja kansallisvaltio alkoivat muodostua 1800-luvun loppupuolella, minkä seurauksena, ja yllättävänkin nopeasti, Venäjän autonomisesta ruhtinaskunnasta alettiin puhua kansakuntana, Suomea. "Valtion tekemistä" (*state making*) joudutti "kansakuntaa rakentaneen" (*nation building*) suomalaisuusliikkeen (fennomania) lisäksi alueen oma keskushallinto ja modernin poliittisen järjestelmän luominen Venäjän imperiumin sisällä vuoden 1906 eduskunta-uudistuksen myötä.

Tässä prosessissa sukupuolittui niin kansalaisuus kuin kansakuntakin: feministisen nationalismiteorian mukaan kansakunta on aina sukupuolittunut tai kansakunta ja sukupuoli konstituoituvat yhdessä (McClintock 1995; Yuval-Davis 1997; Urponen 2002, 12). Näin ollen Suomessa modernin (teollistuvan) yhteiskunnan sukupuolitettu kansalaisuus rakentui sukupuolittuneen kansakunnan ke-

hyksessä. Nais- tai äitikansalaisuuden myötä 'naisesta' tuli universaali (sääty - ja luokkarajat ylittävä) sosiaalinen ja poliittinen kategoria, joka mahdollisti puheen (kaikkien) naisten nimissä. Tässä mielessä juuri äitikansalaisuus mahdollisti feminismin subjektin rakentamisen. Toisaalta feminismin subjekti on sen saman poliittisen ja juridisen diskurssin tuote, joka sulkee naiset ulos politiikasta ja rakentuu siksi politiikasta pois suljetun 'naisen' kategorian kautta.

Suomessa naimattomat ja eronneet naiset sekä naispuoliset lesket saivat oikeuden äänestää kunnallisvaaleissa samoilla ehdoilla kuin miehet vuonna 1865 (maaseudulla) ja vuonna 1873 (kaupungeissa) (Krusius-Ahrenberg 1981a, 163; Tuominen 1981, 477-479). Käytännössä tämä oikeus koski vain varakkaita leskiä, jotka joissakin kaupungeissa olivat ajoittain voineet osallistua vaaleihin jo 1700-luvulla (Mustakallio 1988, 32). Säätyvaltiopäiville naiset eivät päässeet: aatelis- ja pappissäädyn edustajat olivat miehiä ja porvaris- ja talonpoikaissäädtyjen vaaleihin saivat osallistua vain miehet (Krusius-Ahrenberg 1981b, 271-275; Innala 1967, 42-44; Koskinen 1997, 28-29). Samoihin aikoihin kun naisten poliittisia oikeuksia laajennettiin 'kuntakansalaisina', naishenkilöiden osallistuminen porvarissäädyn vaaleihin haluttiin nimenomaan kieltää uutta valtiopäiväjärjestystä (1869) laadittaessa (Krusius-Ahrenberg 1981b, 276). Koska (naisen) identiteetti määrittyi sääty-yhteiskunnassa syntyperän tai säädyn ja aviosäädyn eikä sukupuolen perusteella (vrt. Sulkunen 1990, 45), tämä "juridinen kieltäminen" antoi todennäköisesti ensimmäistä kertaa nimen 'valtiokansalaisuudesta' poissuljetulle, sääty- ja luokkarajat läpäisevälle 'naisen' kategorialle. Tätä havaintoa tukee myös Eira Juntin tutkimus, jonka mukaan suomenkielen sana 'nainen' alkoi viitata muuhunkin kuin 'vaimoon' vasta 1800-luvun loppupuolella, jolloin lainsäädäntö alkoi laajentaa erityisesti naimattomien naisten oikeuksia (Juntti 2010, 100-101).

Näin alkoi muodostua se poissuljetun 'naisen' kategoria, jonka varaan suomalainen feminismi poliittisen subjektinsa rakensi, vaikka kesti vielä toistakymmentä vuotta ennen kuin ensimmäinen naisasiajärjestö Suomeen perustettiin (*Suomen Naisyhdistys* 1884). Mutta samaan aikaan kun naiset suljettiin eksplisiittisesti pois säätyedustuksesta, kansanedustusjärjestelmän perustaa oli jo ryhdytty valamaan. Fennomaanien vuonna 1869 lanseeraama poliittisen edustuksen subjekti, 'kansan tahto' (Liikanen 1998, 67-68) livahti ideana sisään jo em. valtiopäiväjärjestykseen (1869), jonka mukaan valtiopäiville kokoontuvat säädyn "edustavat Suomen kansaa". Lisäystä esittäneen perustuslakikomitean mukaan valtiopäivämiesten tuli "paikallisten ja säätyihin sidottujen etujen" sijasta edustaa "koko maan ja kansan etuja" (Krusius-Ahrenberg 1981b, 263). Tässä otettiin mallia Ruotsista, jonka valtiopäiväjärjestykseen oli vuonna 1810 ensimmäistä kertaa kirjattu, että valtiopäivämiehet ovat koko "Ruotsin kansan edustajia" (Kjellén 1915, 6-8; sit. Kurunmäki 2000, 135). Myös 1880-luvulla

perustetut kansanliikkeet, kuten raittius- ja työväenliike, alkoivat rakentaa demokraattista kansalaisuutta - ja modernin poliittisen edustuksen subjektia - vaatimuksellaan yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta (Sulkunen 1986, 206; Alapuro 1988, 103-105).

Demokratisoitumiskehitys oli modernin kansallisvaltion perustamisen edellytys, sillä sen legitimeetti perustuu kansansuvereniteettiin ja kansalaisten yhtäläisiin oikeuksiin. Kansalaisten yhtäläisten oikeuksien idea alkoi radikalisoitua myös säätyjen ja säätyedustuksen ulkopuolella olevaa rahvasta. Kamppailua käytiin kuitenkin siitä, ketkä ovat poliittisia kansalaisia eli kansalaisia, joille poliittiset oikeudet voidaan myöntää. Euroopassa näitä periaatteita testattiin Ranskan vallankumouksessa, jossa tulikokeeseen joutui myös kansanedustuksen idea. Scott toteaa, että kun Ranskan Kansalliskokous, joka "edusti kansaa", otti itselleen ylimmän vallan, se merkitsi perustavanlaatuista muutosta itse edustuksen käsitteeseen. "Enää ei edustus merkinnyt 'kansakunnan tekemistä läsnä olevaksi' kuninkaan hahmossa ... vaan nyt edustajat yksinkertaisesti puhuivat sen abstraktin kokonaisuuden puolesta, jonka kansakunta muodosti" 34 (Scott 2005, 13). Scottin mukaan Ranskan vallankumouksellinen poliittinen diskurssi ymmärsi poliittisen edustuksen kahden abstraktion - kansakunnan ja yksilön - kautta. Suvereeni valta oli kansalla, jolla viitattiin kansalaisiin, jotka yhdessä muodostavat *kansakunnan*. Kansakunta edusti itseään parlamentissa. Liberaalin poliittisen ajattelun subjekti, *yksilö* (ks. Pulkkinen 1998, 119), legitimoitua puolestaan kansalaisten yhtäläiset oikeudet, jotka ilmaistiin vallankumouksellisilla periaatteilla: tasa-arvo, vapaus ja veljeys. Poliittiset yksilöt irrotettiin sosiaalisista sidoksistaan, mikä teki mahdolliseksi vaatia yhtäläisiä oikeuksia sosiaalisesta statuksesta riippumatta. Mutta, kuten Scott väittää, tämä oli myös keino perustella kansakuntaa kuvitteellisena kokonaisuutena eli 'kansana'. Tällä tavoin määriteltynä poliittiset oikeudet alkoivat vähitellen tarkoittaa kenen tahansa kansalaisen kykyä edustaa kansakuntaa parlamentissa. (Scott 2005, 13-14.)

Mutta tämä ei vielä tarkoittanut, että kuka tahansa saattoi äänestää tai tulla edustajaksi. Jo se tapa, jolla näennäisesti universaali yksilö-kansalaisen kategoria konstruointiin, sulki naiset pois poliittisesta toiminnasta (Pateman 1988), minkä seurauksena naisista ei voinut tulla myöskään kansakunnan tahdon edustajia. Naisten poissulkeminen ei edes ollut vastoin modernin poliittisen ajattelun omaa logiikkaa. Jos abstraktit yksilöt olivat vaihdettavissa, miksi ei valittaisi niitä, jotka parhaiten kykenevät ilmaisemaan kansakunnan tahtoa (Scott 2005, 14). Ne, jotka parhaiten tähän kykenivät olivat poliittisia yksilöitä, joilta edellytettiin itsenäistä ja riippumatonta järjenkäyttöä (rationaalista ajattelua), jota politiikassa katsottiin tarvittavan. Nämä ominaisuudet - riippumattomuus ja rationaalisuus - erottivat poliittiset kansalaiset muista kansalaisista ja perustelivat kansalaisten jakamisen

kahteen ryhmään: (aktiivisiin) toimijoihin ja (passiiviseen) yleisöön (Scott 2005, 14). Vain edelliset saivat poliittiset oikeudet, jälkimmäisiin kuuluivat muun muassa naiset ja työläiset. Myös Suomessa ns. laillisen suojelun järjestelmä luokitteli ihmiset itsenäiseen tai epäitsenäiseen väestöön. Markkolan (1994, 16) mukaan, "(k)aikkien piti työllään edistää valtion parasta, epäitsenäisten itsenäisten palveluksessa." Epäitsenäisyys tarkoitti siis kyvyttömyyttä elättää itsensä muulla tavoin kuin toisen palveluksessa.

Koska naiset olivat riippuvaisia isästään tai aviomiehestään ja työväki isännästään, mestaristaan tai patruunastaan, kumpikaan näistä ryhmistä ei olisi kelvannut edustamaan kansakuntaa. Sitä paitsi Suomessa oli vuoteen 1906 saakka Ruotsin vallan ajoilta periytyvä säätyedustusjärjestelmä. Säätyvaltiopäivillä omia säätyjään edustivat aatelis-, pappis-, porvaris- ja talonpoikaissäädtyt, jotka lukumäärältään vastasivat vain murto-osaa maan väestöstä. Ei vain naiset, vaan suurin osa miesväestöstä oli vailla poliittisia oikeuksia. Naisten tilanne oli kuitenkin huonompi siinä mielessä, että aina 1800-luvun lopulle saakka naisilta evättiin poliittiset oikeudet kaikkialla maailmassa. Tuolla samalla vuosisadalla syntyivät myös sosialismi ja feminismi. Työväenliike ja naisasialiike vaativat yhtäläisiin oikeuksiin vedoten - poliittisten oikeuksien laajentamista edustamiinsa ryhmiin eli "työväenluokkaan" ja "naisiin". Toisin sanottuna, oikeuksia vaadittiin niille uusille poliittisille subjekteille, joita nämä 1800-luvun "identiteettiliikkeet" rakensivat. Feminismin subjektia rakennettiin sen 'naisen' kategorian varaan, joka oli suljettu pois poliittisesta kansalaisuudesta. Voi ajatella, että myös työväenliikkeen poliittisen subjektin muodostuminen mahdollistui vasta kun politiikasta poissuljetut kategoriat nimettiin. Tässä mielessä nämä molemmat poliittiset subjektit, 'naiset' ja 'työväenluokka', ovat juridisen ja poliittisen vallan tuottaman poliittisen edustuksen subjektin *negatiivisia* eli muodostuivat niiden kategorioiden pohjalta, joilta poliittiset oikeudet evättiin.

Suomessa modernin poliittisen edustuksen subjekti avautui diskursiiviselle kamppailulle viimeistään 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin syntyivät ne yhteiskunnalliset liikkeet, mukaan lukien feministinen liike ja sosialistinen työväenliike, jotka olivat äänioikeustaistelun eturintamassa. Nämä liikkeet riitauttivat liberaalin ja hegeliläis-snellmanilaisen poliittisen ajattelun tuottamat poliittisen edustuksen subjektit - yksilön ja yleistahdon: työväenliike kritisoi poliittisen edustuksen luokkasi-donnaisuutta ("porvarillisuutta") ja naisliike kyseenalaisti poliittisen subjektin sukupuolen eli "miehisyyden". Kuitenkin juuri *yhteisöllinen poliittinen subjekti* yhdisti niin hegeliläis-snellmanilaista nationalismia, sosialistista työväenliikettä kuin (nationalistista) feminististä liikettä ja erotti ne liberaalista poliittisesta ajattelusta ja sen yksilö-subjektista. Seuraavassa kappaleessa analysoin, miten

suomalaisuusliikkeen sisällä syntynyt *fennomaaninen feminismi* alkoi riitauttaa nationalistisen diskurssin tuottamaa (maskuliinista) subjektia.

7.2. Porvarillinen naisasialiike feminismin subjektia rakentamassa

Suomen ensimmäisen aallon feministisen liike (*Suomen Naisyhdistys*, *Naisasialiitto Unioni* ja *Työläisnaisliitto*) rakensi äänioikeuskamppailussa feminismin poliittista subjektia, jolla naisten äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta perusteltiin. Mutta samalla se asetti naisten poliittiselle toiminnalle tiukat rajat, jotka sukupuolittivat suomalaista politiikkaa pitkälle tulevaisuuteen. Tämä johtuu siitä, että riitauttaessaan vallitsevan poliittisen diskurssin tuottaman maskuliinisen subjektin myös feminismin oma subjekti rakentui tuon saman diskurssin puitteissa (Scott 1996, 3-4; ks. 7.1). Äänioikeustaistelussa oli kysymys modernin edustuksellisen poliittisen järjestelmän luomisesta, joka liberaalin poliittisen teorian mukaan rakentuu ennemminkin yksilön poliittisten oikeuksien ja intressien kuin 'kansan tahdon' varaan. Suomessakin nämä kaksi käsitystä elivät rinnakkain, mutta yhteisöllinen poliittinen subjekti (kansan tahto) oli lähempänä sekä fennomaanien nationalistista (Liikanen 1998, 68) että työväenliikkeen sosialistista ajattelua (Pulkkinen 1999, 133). Tämän poliittisen diskurssin puitteissa rakennettiin myös suomalaisen feminismin subjekti, johon vedoten niin porvarillinen naisasialiike kuin sosialidemokraattinen työläisnaisliike vaativat naisille poliittisia oikeuksia, joiden läpimenossa niillä oli ratkaiseva rooli.

Kuten edellisessä kappaleessa (6) selvitettiin, naista ei kelpuutettu liberaalin poliittisen ajattelun yksilö-kansalaisen kategoriaan, eikä pidetty kykenevänä tulkitsemaan Hegelin 'yleistahtoa' tai Snellmanin 'kansallishenkeä'. Työläisnaisetkin tekivät harvoin sellaista "tuottavaa" työtä, joka olisi oikeuttanut heidät (luokansa historiallisesta tehtävästä tietoisena) tulkitsemaan (koko) "työväenluokan tahtoa". Suomessa naisten äänioikeuden nosti julkiseen keskusteluun Adelaide Ehrnrooth, joka esitteli John Stuart Millin teoksen *The Subjection of Women* *Helsingfors Dagbladet* -lehdessä vuonna 1869. Liberaalin poliittisen teorian keskeisiin ajattelijoihin kuuluvan J.S. Millin teosta lukivat myös Suomen ensimmäiset naisasianaiset, joista valtaosa oli fennomaanisen liikkeen aktivisteja tai sellaisten vaimoja (Jallinoja 1983, 38-39). Siten he olivat enemmänkin hegeliläis-snellmanilaisen nationalismin kuin liberaalin ajattelun vaikutuspiirissä. Seuraavassa tarkastelen, millaisia argumentteja naisasialiike kehitti äänioikeusvaatimustensa tueksi. Vaikka äänioikeuskamppailun lopputulos oli pitkälle sosialistisen työväenliikkeen ansiota (esim. Sulkunen 1997, 17-19), erityisesti naiskansalaisuuteen liittyviä porvarillisen naisasialiikkeen argumentteja käytettiin myös työläisnais-

liikkeen retoriikassa, jolla puolestaan oli keskeinen rooli Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen naispolitiikan artikuloijana.

Suomen ensimmäisen feministisen yhdistyksen, Suomen Naisyhdistyksen (1884), ohjelma oli lähes identtinen samana vuonna perustettujen Ruotsin ja Norjan naisasiayhdistysten ohjelmien kanssa. Niiden mallina oli kansainvälisen feministisen liikkeen lähtölaukauksena pidetty *Seneca Falls*'in julistus (1848). Naisten äänioikeus kuului ensimmäisen aallon feminismiin tavoitteisiin, mutta ei niihin kaikkein kiireellisimpiin. Näin oli myös Suomessa, jossa "valtiollinen äänioikeus samoin perustein kuin miehille" (Jallinoja 1983, 321) oli Suomen Naisyhdistyksen kymmenkohtaisen ohjelman tavoitteista viimeisenä ja tavoite itsessäänkin melko vaatimaton: "Valtiollinen äänioikeus naiselle samoin perustein kuin miehelle". Heti perustamisvuotenaan Suomen Naisyhdistys tuki säätyvaltiopäiville annettua esitystä naisten rajoitetusta äänioikeudesta, joka yhdistyksen mukaan tulisi myöntää veroa maksaville täysivaltaisille naisille (*Hufvudstadsbladet* 12.11.1884; sit. Laine 1995, 29). Uudistus olisi merkinnyt vain (suhteellisen varakkaiden) naimattomien naisten oikeutta äänestää porvarissäädyn vaaleissa. Naimisissa olevien naisten poliittisia oikeuksia naisasianaiset eivät edes ajaneet, mitä he eivät katsoneet voivansa tehdä ennen kuin aviomiehen edusmiehisyyden vaimoonsa nähden kumottaisiin. Naisasianaiset siis olettivat, että henkilökohtaiset vapausoikeudet ovat edellytyksenä poliittisille oikeuksille, kuten yleensä olivat olleetkin.

Tämän jälkeen asiasta ei keskusteltu ennen vuotta 1902 - lukuun ottamatta Naisyhdistyksen kokouksia vuosina 1887 ja 1889. Alli Tryggin vuonna 1887 asiasta tekemä aloite jätettiin kuitenkin pöydälle (Laine 1995, 32). Varovaisella linjalla oli etenkin Alexandra Gripenberg, josta tuli Naisyhdistyksen puheenjohtaja vuonna 1889. Hän piti äänioikeuskysymyksen tuomista julkiseen keskusteluun "vaarallisena" johtuen Suomen ja sen emämaan välisistä jännittyneistä suhteista. Toini Topelius ja Lucina Hagman korostivat kommenteissaan naisten ja miesten välistä eturistiriitaa. Hagman oli sitä mieltä, että "naissukupuolta" hallittiin miesten säätämällä laeilla, eikä tilanne muutu ennen kuin naiset saavat oikeuden osallistua lainsäädäntötyöhön (Laine 1995, 31). Myös Topeliuksen mukaan lainsäädäntö heijasti vain toisen sukupuolen näkemyksiä. Äänioikeuden kautta naiset saisivat mahdollisuuden puolustaa etujaan, laajentaa oikeuksiaan ja ajaa heille tärkeitä asioita, kuten avioliittolain muutosta, samapalkkaisuuden toteuttamista ja laillisen prostituution lakkauttamista. Lisäksi arveltiin, että äänioikeuden myötä naisten edustamat moraalikäsitykset leviäisivät koko yhteiskuntaan. (*Suomen Naisyhdistyksen pöytäkirja*, tästä lähtien SNP, 16.4.1889; sit. Laine 1995, 33-35.)

Så länge qvinnan står stum och utan influtande vid de förhandlingar, der hennes närmaste intressen avgöras, skola aldrig de reformer kunna helt genomdrivas af vilka hennes väl og sjelfständiga escistens bero. (Toini Topelius, *SNP 16.4.1889*; sit. Laine 1995, 35.)

Alexandra Gripenberg puolestaan totesi, etteivät miehet pysty säätämään lakeja, joissa naisten ja *koko* yhteiskunnan etu huomioidaan. Naiset toisivat hänen mielestään kodin vaikutuksen yhteiskuntaelämän kaikille aloille. (*SNP 16.4.1889*; sit. Laine 1995, 36.) Gripenbergin argumentti erosi edellisistä siinä, että hän puhui "koko yhteiskunnan edusta", jota miehet yksin eivät voi edustaa. Myöhemmin Gripenberg totesi, että naisenkin asema "äitinä ja kasvattajana" kärsii, jos hänellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa valtion ja kansan yhteisiin asioihin (*SNP 1892*; sit. Laine 1995, 48). Toisin sanottuna, naisten otetta valtion asioihin tarvitsevat sekä yhteiskunta että naiset itse.

Naisten äänioikeutta perusteltiin, ja usein vielä samaan hengenvetoon, kahdella erilaisella tavalla. Yhtäältä tukeuduttiin sukupuolten samanlaisuuteen ja tasa-arvoon ja toisaalta vedottiin sukupuolten erilaisuuteen, mutta samanarvoisuuteen. Vaikka tämä vaikuttaa epäloogiselta, ristiriidalle löytyy selitys tuonaikaisesta poliittisesta ajattelusta, jossa käytiin kamppailua kahden erilaisen poliittisen teorian välillä. Suomalaisen feminismin piti kumota tai ainakin riitauttaa kummankin teorian oletus naisten kyvyttömyydestä poliittiseen ajatteluun ja toimintaan. Kun liberaali poliittinen teoria rakensi (miehisestä) yksilö-kansalaisesta politiikan toimijaa, hegeliläis-snellmanilaisen nationalismin subjekti oli yleistähto tai kansan tahto, jota vain miehet voivat tulkita. Feministinen käsitys sukupuolten samanlaisuudesta suhteessa yhteiseen normiin (kansalainen) syntyi liberalismiin kritiikistä. Idea äidillisestä kansalaisuudesta omaksuttiin puolestaan hegeliläis-snellmanilaisesta nationalismista.

Jälkimmäisessä ajattelussa sukupuolten samanarvoisuus perustui sekä mies- että naiskansalaisen velvollisuuteen edistää yhteistä etua ja toimia isänmaan parhaaksi. Toisin sanoen, sekä miesten että naisten panosta ajateltiin tarvittavan kansakunnan kehitykseen, samalla kun tämä yhteistyö nähtiin kansakunnan olemassaolon edellytyksenä. Tämä oli täysin Snellmanin ajattelun mukaista paitsi naisten äänioikeusvaatimuksen suhteen; Snellmanhan oli sitä mieltä, ettei naisten pidä puuttua politiikkaan, eivätkä he siihen kykenisikään. Liberaalin feminismin argumentteihin puolestaan kuului väite, että naisten tulee saada samat oikeudet kuin miestenkin, koska molemmilla on samat velvollisuudet kansalaisina, kuten velvollisuus maksaa veroa ja noudattaa lakeja. Tämä kanta perustui liberaalin poliittisen teorian käsitykseen 'kansalaisuudesta' statuksena, jonka kansalaisoikeudet luovat (Lister 1997, 13; Squires 1999, 168). Tähän ideaan nojasi myös Hämeen läänin kuvernööri E.R.

Almondin vuonna 1884 tekemä aloite naisten rajoitetusta äänioikeudesta sillä perusteella, että naisten on miesten tavoin noudatettava lakeja. Naisasianaiset käyttivät aluksi paljon juuri tätä argumenttia, joskaan lähteeni eivät kerro, olisiko Almond saanut tuon ajatuksen juuri heiltä. Myös naisten rajoitettu äänioikeus kunnallisvaaleissa oli seikka, jolla puolustettiin naisten vastaavaa oikeutta kansallisella tasolla. Tätä vaatimusta tuki lainsäädännön johdonmukaisuus. Äänioikeuden vastustajat puolestaan viittasivat naisten passiivisuuteen kunnallisvaaleissa ja ihmettelivät, miksi myöntää uusia oikeuksia, jos entisiäkään ei käytetä. Myös naisasianaiset koettivat saada naiset äänestämään kunnallisvaaleissa. (Laine 1995, 29, 33). Tämä argumentointi viittaa (ehkäpä juuri hegeliläis-snellmanilaiseen) velvollisuusetiikkaan; äänestämisenkin nähtiin kansalaisvelvollisuutena. Sen sijaan liberaalissa poliittisessa ajattelussa äänestäminen tai äänestämättä jättäminen nähdään yksilön omalla valintana, jota pitää kunnioittaa.

Pian kuitenkin huomattiin, ettei tasa-arvoargumentilla, joka vetosi naisten ja miesten samanlaisuuteen kansalaisina, ollut toivottua tehoa. Eihän naisilla ja miehillä "kansalaisina" ollut juuri muuta yhteistä kuin velvollisuus maksaa veroa ja totella lakia. Tätä seikkaa saattoivat käyttää hyväkseen myös naisten äänioikeuden vastustajat vedotessaan poliittisen kansalaisuuden edellytyksiin, joita useimmat naiset eivät täyttäneet. Riippumattomuus poliittisen arviointikyvyn edellytyksenä sulki naiset pois poliittisesta kansalaisuudesta liberaalissa poliittisessa ajattelussa: vaimot eivät olleet täysivaltaisia eivätkä riippumattomia myöskään taloudellisesti. Naisten koulutus ei myöskään vielä tuolloin ollut miesten tasolla. Tämä oli myös vaikea asia korjata, koska naisilta oli evätty pääsy yliopistoon vuoteen 1901 saakka. Tosin naisilla oli ollut mahdollisuus päästä yliopistoon jo tätä ennen, mutta vain anomalla "vapautusta sukupuolestaan".

Myös naisasianaiset itse näyttivät hyväksyneen nämä poliittisen kansalaisuuden ehdot, sillä he pitivät naisten holhouksenalaista asemaa avioliitossa samoin kuin koulutuksen, poliittisen kokemuksen ja kiinnostuksen puutetta suurimpana esteenä naisten äänioikeudelle (Laine 1995, 29, 31, 33 ja 38). Hagman oli tästä eri mieltä, sillä hänen mielestään naiset olivat kiinnostuneita yleisistä asioista, eikä naisten koulutustasoa voinut pitää äänioikeuden ehtona, koska miestenkään äänioikeus ei riippunut koulutuksesta vaan lainsäädännöstä (Laine 1995, 31). Hagman saikin Suomen Naisyhdistykseltä tehtäväksi puolustaa naisten äänioikeutta artikkelilla, joka ilmestyi vuonna 1889 (Laine 1995, 39). Tässä tekstissään Hagman käyttää "käänteisstrategiaa", josta myöhempien aikojen naiskeskeinen feminismi tunnetaan (s. 51). Hagman nimittäin perusteli naisten äänioikeutta samoilla "naisellisilla ominaisuuksilla", joiden perusteella (tai jotka rakentamalla) poliittinen teoria oli alun perin sulkenut naiset ulos politiikasta.

Näitä naisten pyrintöjä vastustetaan sillä väitteellä, etteivät ne sovi naisen luontoon. Se on niin toisellainen kuin miehen, sanotaan. Mutta senpä tähden juuri että nainen on toisellainen kuin mies, että hänellä on miehestä eroavia katsantotapoja, mielipiteitä, tarpeita, taipumuksia, senpätähden on sitäkin tärkeämpi että hänen mielipiteensä saavat laillisella tavalla vaikuttaa yhteisten asiain järjestämiseen ja niiden lakien laatimiseen, joiden mukaan hänen tuolla miehestä eroavalla luonnollaan täytyy asettaa elämänsä ja käytöksensä... Mutta kun ne ominaisuudet ... joita on tapana kutsua naiselliseksi ominaisuuksiksi, tulisivat naisen osanoton kautta edustetuiksi, niinkuin miehelliset ominaisuudet nyt edustetaan miehen kautta, vasta silloin astuisi yhteiskunta tasa-puolisen kehityksen suuntaan..." (Hagman: *Naisten äänestys-oikeudesta. Keskustelun perusteeksi* 1995/1889.)

Tällainen feministinen argumentointi rakensi poliittista naissubjektia, jota vain naisten voitiin ajatella edustavan, sillä Hagmanin mukaan naiseus sinänsä riittää naisten poliittisen toiminnan ja oikeuksien perusteeksi. Naisten yhteiseen identiteettiin perustuva identiteettipolitiikka johdettiin intressiargumentista. Vallitseva poliittinen toiminta oli luonut "miehisen poliittisen yhteisön", jonka intressejä lainsäädäntö puolusti ja jonka tahtoa se noudatti. Väittäessään, että naisten poissaolo lainsäädäntöelimistä oli johtanut koko yhteiskuntaelämän vinoutuneisuuteen (mieskeskeisyyteen) (Laine 1995, 34-35), naisasianaiset kyseenalaistivat politiikan sukupuolineutraalisuuden ja rakensivat naisista poliittista yhteisöä, jolla on yhteisiä intressejä ja yhteinen poliittinen tahto. Mutta, kuten edellä olen todennut, myös suomalaisen feminismin subjekti rakentui sen saman nationalistisen poliittisen diskurssin ehdoilla, jonka se riitautti. Snellman kritisoi oman aikansa "naisvapautusta", jonka tarkoituksena oli hänen mukaansa vieroittaa naiset pois todellisesta tehtävästään.

Jos tahtoo tämän seikan perusteella tehdä käytännöllisen johtopäätöksen nykyaikaisiin naisvapautusteorioihin katsoen, täytyy pitää ihmiskunnalle todella tärkeänä naisvapautuksena sitä, että naisen vaikutus perheessä on yhä enemmän tunnustettu - mutta tietysti, että hän on myös tullut yhä kykenevämmäksi tähän vaikutukseen. Tämä on suunnilleen nykyajan emansipaatio-vaatimusten selvä vastakohta, koska niiden mukaan toimintaa perheessä pidetään naiselle liian alhaisena ja rajoitettuna. (*KT XI* 1931, 159.)

Toisin sanottuna, Snellmanin mukaan naisvapautus on toteutettava äitikansalaisuuden asettamissa puitteissa eli "toimimalla perheessä". Näin Snellman asetti feminismille rajat, jonka yli sen koom-

min fennomaanifeministit kuin työläisnaisliikekään eivät itse asiassa astuneet. Kun Gripenberg joutui vastaamaan hyökkäyksiin, joiden mukaan naisasia vieroittaa naiset perheestä, hän kirjoitti Naisyhdistyksen *Koti ja yhteiskunta* -lehdessä (1897): "Me naisasian ystävät emme tahdo emansipeerautua kodeistamme vaan kodeissamme" (Laine 1995, 56). Vielä voimakkaammin äitikansalaisuutta ja siihen yhdistettyä *siveellistä vastuuta* painotti Hilda Käkikoski, josta Suomen Naisyhdistyksen haajottua (1892) tuli Naisyhdistyksen pääpuhuja äänioikeusasiassa.

Jos meidän onnistuisi vakuuttaa heille, että naisasia ei tuhoa kotia, ei hävitä naisellisuutta, ei ole ristiriidassa kristinuskon kanssa, niin he rauhoittuisivat. Jos me vielä sen lisäksi saisimme heidät uskomaan, että naisasiatyö tarkoittaa kodin onnellisuutta, että se tahtoo saattaa oikeaan arvoonsa tosi naisellisuuden, että sen tarkoituksena on siveellisesti voimakkaan ja puhtaan naisluonteen kehittäminen, niin minä olen varma siitä, että moni heistä innolla yhtyisi meidän lippumme ympärille. (Käkikoski 1995/1898.)

Vähitellen naisasianaiset alkoivat yhä enenevässä määrin vedota juuri sukupuolieroon, jota miesten ja naisten erilaisten kansalaisvelvollisuuksien nähtiin heijastavan ja joka perusteli myös naisten ja miesten erilaista eettistä toimintaa. Kun Gripenberg, Käkikoski ja muut fennomaanifeministit puhuivat naisista "äiteinä ja kasvattajina" he saattoivat tukeutua Snellmaniin, jonka mukaan lastenkasvatus oli naisen tärkein kansalaisvelvollisuus. Snellmanin poliittiseen ajatteluun sisältyvä yhteisöllinen kansalaisuuskäsitys tarkoitti kansakunnan jäsenyyttä ja korosti jokaisen kansalaisen velvollisuutta toimia kansakunnan parhaaksi. Naisten ei kuitenkaan ajateltu kykenevän varsinaiseen poliittiseen toimintaan. Suomen Naisyhdistys sitä vastoin piti äänestämistä sekä (täysivaltaisten) naisten oikeutena että velvollisuutena:

Kun niillä perusteilla, joita tässä kirjoituksessa olemme tuoneet esille, tahdomme valtiollista äänestysoikeutta täysvaltaisille naisille, teemme sitä siis sen vuoksi, että katsoimme asian 1) hänen luonnollisimmaksi ja järkähtämättömäksi oikeudeksensa, jota vaatimasta hän ei saata luopua, ja 2) hänen *kalliiksi velvollisuudeksensa*, josta hän on siveellisesti vastuunalainen ja joka hänen tulee täyttää..." (Hagman 1995/1889).

Edellä olevassa lainauksessa Hagman vetoaa sekä samanlaisuusargumenttiin - perustelemalla naisten äänioikeutta ("luonnollisilla") oikeuksilla - että erilaisuusargumenttiin puhumalla äänestämisestä naisten "siveellisenä velvollisuutena". Jälkimmäinen argumentti voisi viitata hegeliläis-snellmani-

laisen valtioteorian näkemykseen naisille ominaisesta ja sopivasta siveellisestä toiminnasta. Tähän naisten äidilliseen toimintaorientaatioon alkoi vedota myös Suomen Naisyhdistyksen hajaannuksen jälkeen perustettu *Naisasialiitto Unioni* (1892), jonka ensimmäisenä puheenjohtajana Lucina Hagman toimi. Myös Naisasialiitto Unioni rajoitti aluksi äänioikeusvaatimuksensa "kaikkiin veroa maksaviin naisiin". Ratkaisevaa oli kun Tekla Hultin pyyhki yhdistyksen vuoden 1904 valtiopäiville laatimasta aloitteesta sanat "veroa maksavat". Sen jälkeen poliittisia oikeuksia vaadittiin naisille "samojen perusteiden mukaan kuin mitkä ovat voimassa miehille" (Hagner - Försti 2006, 71). Liberaalin naisasialiikkeen, jota Unioni edusti, ongelma Suomessa oli ei-liberaali poliittinen diskurssi, joka yksilösubjektin sijaan rakensi yhteisöllistä subjektia. Samaan asiaan kiinnitti huomiota suomalaisen feminismin historiaa tutkinut Riitta Jallinoja, jonka mukaan "... on tavallaan paradoksaalista, että kansallisuusliike sai Suomessa naisasialiikkeen syntytahtumissa niin keskeisen aseman. Individualismia korostava liberalismi oli sittenkin vierasta kansallisuusliikkeen vaatimuksille yksityisen vapauden uhraamisesta kollektiivisesti käsitetyn kansankokonaisuuden hyväksi" (Jallinoja 1983, 42).

Mutta toisaalta juuri tämä seikka tukee väitettäni, että naisasialiikkeen erilaisuusargumentti pyrki integroimaan naiset yhteisölliseen poliittiseen subjektin. Taustalla oli ajatus, että jos poliittinen edustus perustuu yhteisöllisen subjektin, kansan tahdon, tulkinnalle, on väärin, että sen tulkitsijoiksi (edustajiksi) hyväksytään vain kansakunnan "miehinen puoli". Feministinen diskurssi haastoi vallitsevan poliittisen diskurssin tuottaman yhteisöllisen subjektin, jota voi edustaa vain mies, rakentamalla komplementaarisen sukupuolikäsityksen mukaisesti kansakuntasubjektia täydentävän yhteisöllisen poliittisen subjektin, *naiskansan tahdon*. Vaikka termiä "ihmisrodun toinen puoli" oli käytetty feministisessä retoriikassa aikaisemminkin (esim. Thompson 1825), seuraavista lainauksista tulee mieleen suomenkielen sana 'sukupuoli', joka viittaa suvun/perheen kahteen erilaiseen, mutta samanarvoiseen puoleen. Näiden metaforien varaan rakensivat argumenttinsa Naisasialiitto Unionin asialle laittamat valtiopäivämiehet K.J. Karlsson ja G.L. Topelius, jotka vaativat valtiopäiväaloitteessaan sekä naisten äänioikeutta että vaalikelpoisuutta talonpoikais- ja porvarissäädyn vaaleissa 35 (Hagner - Försti 2006, 71 ja 305).

...(S)iveellisen oikeuden loukkaus on epäämättä tapahtunut meidän yhteiskuntamme asettaessa *kansan toisen puolen* - naiset - heitä alentavaan poikkeusasemaan kansalais-oikeuksiin nähden. Syyllä ei suinkaan voida väittää, että tämä mielivaltaisen, ehdoton poissulkemissysteemi *kansan toista puolta* kohtaan on aiheutunut siitä, että tämän olemassaolo tahi sen työ olisi kansan elämälle ja kehitymiselle vähemmän arvoista kuin toisen puolen. (K.J. Karlssonin ja G.L. Topeliuksen aloite valtiopäiville 1904; sit. Mustakallio 1988, 54; kurs. J.K.)

Tässä lainauksessa yhteisöllinen poliittinen subjekti (kansa) sukupuolitetaan ja syy tähän samoin kuin äitikansalaisten moninaiset, mutta miesten toimista eroavat, velvollisuudet kansakunnan ja isänmaan hyväksi selvitetään argumentin loppuosassa:

Päinvastoin on katsottava, että naisten päivätyö suvun pysyvyyden ja edistymisen hyväksi on yhtä raskas ja täysin saman arvoinen kuin miesten, olipa sitten puhe naimisissa olevista tahi naimattomista naisista, ja käännettäköönpä katse syvien rivien naisiin, jotka otsansa hiessä tekevät raskainta ja huonoimmin palkattua työtä leipänsä itselleen ja lapsilleen ansaitaksensa tai sivistyneitten piirien naisia, joista suuri ja yhä kasvava määrä valistuneita, lämminsydämisiiä naisia harjoittaa hedelmiäkantavaa toimintaa kansan ja isänmaan hyväksi... (emt.)

Toisin sanottuna, olipa nainen naimaton, naimisissa, äiti tai lapseton ja olipa hän työläis- tai virkainainen taikka hyväntekeväisyyden tai muunlaisen vapaan kansalaistoiminnan kautta velvollisuuttaan täyttämässä, naisten toimia ohjaavat äitikansalaisen velvollisuudet ja etiikka. Kuten edellä (ks. 5.1.) selostettiin, myös naimattomien naisten työssäkäynti ja muu julkinen aktiivisuus nähtiin äitikansalaisuuteen kuuluvana henkisenä äitiytensä. Mielenkiintoista edellisessä lainauksessa on kansan "syvien rivien" naisten "yksinhuoltajuus", sillä isää ei perheenelättäjänä mainita. Tämä voi viitata siihen, että Suomen agraarikulttuurissa naisten työpanosta on arvostettu miesten lailla (Rantalaiho 1994, 17; Sulkunen 1997, 16) jo senkin vuoksi, että molempien sukupuolten työ oli perheenelätyksen kannalta välttämätöntä. Karlsson ja Topelius (ja Naisasialiitto Unioni) olivat sitä mieltä, että yhteiskunta tarvitsee naisten äänioikeutta, koska yhteiskunnallisen kehityksen "todellinen tasapaino" sitä vaatii. Toisin sanottuna, samoin kuin naisten työtä pidettiin välttämättömänä, myös "yhteisten asioiden hoito" edellyttää molempien sukupuolten panosta.

Joukko muitakin seikkoja on sisällykseltään ontuvia sen kautta että ainoastaan miehet ovat olleet osallisena niiden järjestämisessä. Unohtaa ei myöskään saa, että vaikka nämä puolet yhdyskuntajärjestystä lähemmin koskevat naista, niillä kumminkin on vastavaikutus miehiin ja siis *sukuun* kokonaisuudessaan. (K.J. Karlssonin ja G.L. Topeliuksen aloite valtiopäiville 1904; sit. Mustakallio 1988, 54; kurs. J.K.)

Kuten tämäkin lainaus vihjaa, suomalainen feminismi kehitteli ajatusta kansakunnasta/valtiosta "suurena perheenä", joka muuallakin kuului nationalistiseen retoriikkaan (Komulainen 2002, 142). Kansalla ajateltiin olevan *yhteinen* tahto, jonka tulkintaa poliittinen edustaminen on. Koska tähän kansakunnan muodostamaan "sukuun" kuuluu myös "äiti", on vain johdonmukaista, että myös hänen tulisi saada omalta osaltaan päättää "suvun" asioista. *Koko* kansan tahtoa eivät vain miehet voi tulkita, vaan siihen vaaditaan molempia sukupuolia, kuten emäntä talossa huolehtii omista tehtävistään. Unohtaa ei myöskään sovi, että lainauksessa viitataan niihin puoliin yhteiskuntajärjestystä, jotka "koskevat naista", eli naisten ajateltiin politiikassa huolehtivan nimenomaan "omista asioistaan". Jos feministinen diskurssi rakentaa *naiskansakuntaa* (vrt. Pulkkinen 1998, 136), niin ei liene kaukaa haettu, että näin oli juuri Suomessa. Suomalainen feminismi rakensi *naiskansan* kansakunnan puolikkaaksi. Tällä naiskansalla oli kuitenkin oma *tahto*, naiskansan tahto, jota vain naiset saattoivat tulkita.

Snellmanin mukaan naisilta puuttuu kyky poliittiseen toimintaan, koska he ovat kykenemättömiä abstraktiin ja kriittiseen ajatteluun, jota tarvitaan, jotta yksilö kykenee tulkitsemaan yleistähtoa eli voidakseen hahmottaa, mikä ratkaisu kulloinkin on kansakunnan kannalta paras. Sen sijaan "nainen on perinnäisen tavan säilyttäjä" (KT XI 1931, 145). Hän ylläpitää kansakunnan "moraalista selkärankaa" ja kulttuurista jatkuvuutta, joka ilmenee kansan tavoissa, perinteissä ja tyypillisissä ajattelutavoissa. Mutta nainen ei tee tätä kysellen, vaan olemassa olevan hyväksyen (ks. 6.3). Feministit eivät itse asiassa pyrkineetkään, ainakaan suoraan, kumoamaan Snellmanin naisille antamaa tehtävää, vaan hyväksyivät äidillisen kansalaisuuden naisten julkisen toiminnan lähtökohdaksi. Mutta sen lisäksi he ottivat Snellmanin moraalisen/siveellisen toiminnan käsitteen (jonka Snellman liitti poliittiseen toimintaan) ja yhdistivät sen länsimaissa 1800-luvulla yleistyneeseen käsitykseen (säätyläis)naisten "moraalisesta ylemmyydestä". Nämä elementit yhdistettiin siten, että nainen voi täyttää äitikansalaisen velvollisuudet myös palamentarisessa politiikassa.

Suomalaiset naisasianaiset eivät kuitenkaan edes pyrkineet miesten apajille siinä mielessä, että olisivat väittäneet pystyvänsä tulkitsemaan yleistähtoa siinä missä miehetkin, vaan perustelivat osallistu-

mistaan "yhteisten asioiden hoitoon" naistapaisella ajattelu- ja toimintatavalla, jota kutsun *äidillis-sosiaaliseksi* (eettiseksi) toiminnaksi ja johon miehet vastaavasti eivät kykene. Kun tämä "kyky" yhdistettiin naiskansan tahtoon tai kansakunnan "sukupuolitettuun tahtoon", pystyivät feministit perustelemaan senkin, että naisten on edustettava 'naisia' so. tulkittava naiskansan tahtoa eduskunnassa. Eikä vain siksi, että tähän *kykenevät* vain naiset, vaan koska ilman sitä 'kansan tahto' ei ole *koko* kansan tahto. Siitä mitä feministit arvelivat naiskansan tahdon sisältävän, antaa vihjeen Adelaide Ehrnroothin kirjoittama artikkeli.

Terve järki... ei vastusta sitä, että nainen, täysikäiseksi tultuaan, hyvän kasvatuksen kautta kypsyttyään arvostelukykynsä, kokemusta saavutettuaan äitinä ja emäntänä, voisi kaikkien hyödyksi täyttää sen paikan, joka hänelle kuuluisi kansalaisena ja niiden lakien säätäjänä, joita hänen ja hänen lastensa täytyy totella ja noudattaa... Meillä ei ole osaa politiikan neuvotteluihin, mutta suuri tehtävä meillä on, joka oikein oivallettuna ja kärsivällisyydellä toteutettuna, ennemmin tai myöhemmin on tekevä sodan mahdottomaksi. Se on äitien tehtävä ... Pilkallisten epäilijäin suu vetäytyy hymyyn, kun toivotaan, että rauhan kausi alkaa, jos naiset saavat samat kansalaisoikeudet kuin miehet ... Naiset eivät ole luonnostaan enkeleitä ... Mutta se ei kumoo väitettä, että lempeys ja uhraavaisuus ovat enemmän nais- kuin miesominaisuuksia (N)iiissä harvoissa yhteiskunnissa, joissa naiset ottavat osaa tuon suuren kodin, yhteiskunnan, järjestämiseen, on heidän vaikutuksensa ollut hyödyllinen; se on tuottanut sinne senlaista järjestystä, joka puuttuu poikamiehen kodeista ja siirtoloista, joissa on ainoastaan miehiä. Esimerkkinä noista yllämainituista Yhdysvaltain länsivaltioista mainitaan vielä, että kerjääminen siellä on outo ilmiö ja että vankilat, joissa ennen oli väkeä, nyt ovat miltei tyhjät. (Ehrnrooth 1963/1899.)

7.3. Sukupuolittunut kansalaisuus, kansakunta ja edustus

Väitöskirjani tarkastelee eri näkökulmista, miten sukupuolittunutta kansalaisuutta, kansakuntaa ja poliittista edustusta on Suomessa rakennettu, ylläpidetty, mutta myös horjutettu. Sukupuolittunut *kansalaisuus* rakentui modernisaation myötä. Teollisuusyhteiskunta, markkinatalous samoin kuin kansallisvaltio ja sen edustuksellinen demokratia synnyttivät uusia toimijoita ja edellyttivät uudenlaista sosiaalista järjestystä, jonka perustaksi muodostui palkkatyö ja ydinperhe eli miesperheenelättäjä -malli. Tässä yhden elättäjän perheessä elannon hankkii mies, samalla kun perheenäiti hoitaa

lapsia kotona. Tämä oli sivistysporvariston perheideaali, jota se 1800-luvulla pyrki juurruttamaan myös työväestön keskuuteen. Termi 'perheen tekeminen' (*family making*) viittaa niihin prosesseihin, joilla ydinperheestä tehtiin koko väestöä koskeva normi. Se oli prosessi, jossa miehistä tehtiin palkkatyöläisiä, perheenelättäjiä ja aktiivisia poliittisia kansalaisia (mieskansalaisuus) ja naisista inhimillisestä ja sosiaalisesta uusintamisesta huolehtivia äitikansalaisia (naiskansalaisuus).

Perheen tekemisen välineinä olivat hyväntekeväisyys, sosiaalityö, kansanvalistus ja sosiaalilainsäädäntö. Näin myös perheen tekeminen oli olennainen osa "(sosiaali)valtion tekemistä", jolla tarkoitetaan modernin valtion perustavanlaatuisten instituutioiden ja instrumenttien luomista. Suomessa ydinperheestä tuli *koko* väestön perhemalli vasta 1920- ja 1930-luvuilla (Nätkin 2003, 18), mutta ideologisenä ja sosiaalisena projektina perheen tekeminen alkoi paljon aikaisemmin (Markkola 1994; Häggman 1994, 23-24; Satka 1995; Vuori 2003, 42). Samoin kuin muualla Euroopassa, myös Suomessa se oli alun perin "nousevan sivistyneistön" (Häggman 1994, 23-24) tai "koulutetun luokan" (Satka 1995) projekti, joka jatkui myös 1800-luvun lopun kansanliikkeissä. Sivistyneistön naisten opastuksella rahvaan ja työväenluokan naiset opetettiin tuntemaan raittiuden, hygienian ja huolellisen kodinhoidon merkitys perheenjäsenten ruumiilliselle ja henkiselle hyvinvoinnille (Sulkunen 1987; Ollila 1993, 19-33; Markkola 1994, 173-183). Toisin sanottuna, suomalaisista naisista kasvatettiin taitavia perheenäitejä. Miesperheenelättäjä - perheen varaan rakentui myös hyvinvointivaltio ja sen sukupuolittunut sosiaalinen kansalaisuus (ks. s. 61).

Mutta vaikka yhden elättäjän perhemallilla oli Suomessakin ideologisesti vahva asema, käytännössä se ei koskaan toteutunut siinä laajuudessa kuin varhain teollistuneissa maissa (Rantalaiho 1994, 21; Markkola 1994, 152-162). Julkunen (2010, 85) onkin kuvannut Suomen mallia "säröileväksi kotiäitisopimukseksi". Toisin kuin monissa muissa (Suomea pidemmälle teollistuneissa) maissa, joissa sosiaalilainsäädäntö ohjasi naisia pysymään kotona ja miehiä käymään töissä (Wilson 1977; Julkunen 1990, 143-144; Skocpol 1992; Anttonen 1997, 155-159), Suomen sosiaalilainsäädäntö edellytti niin miesten kuin naistenkin viime kädessä elättävän itsensä (Markkola 1994; Satka 1995; Anttonen ja Sipilä 2000, 49). Tämä kertoo paitsi Suomen köyhyydestä myös agraarisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista, johon mieselättäjyydelle perustuva perhemalli ei istunut. Vuoden 1879 vaimohuoltoasetuksesta käytiin valtiopäivillä kiivas keskustelu, joka koski aviomiehen velvollisuutta elättää vaimonsa. Sen sijaan että miehen pitäisi elättää vaimonsa, talonpoikaissäädystä oltiin sitä mieltä, että molempien puolisoiden tulee elättää toinen toisensa.

Tämän asian pitäisi olla selvän selvä, kuin kerta kahdesta on tehty kokonainen ja yksi ei voi olla muuta kuin puoli molemmista sukupuolista; ... kuinka kohtuutonta olisi antaa yhdelle puolelle oikeus, toiselle ei, pitämättä lukua tasa-arvoisuuden toimeenpanemisesta... (*Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat* 1.10.1877, 888-890; sit. Markkola 1994, 153.)

Tasa-arvoa tulkittiin siis yhteisen taakan jakamisena, velvollisuuksien tasaamisena. Tästä huolimatta perheen pää oli mies ja vaimo sen sydän ihan kirjaimellisestikin, sillä sana 'vaimo' tarkoitti alun perin sydäntä (Yrjö-Koskinen - Voionmaa 1915; sit. Mustakallio 1988, 11). Nationalismin myötä äitkansalaisen uusista tehtävistä tuli myös *poliittisesti* tärkeitä, koska perhe nähtiin olennaisena osana kansakunnan ja siis myös valtion jatkuvaa rakentamista. Ehkä juuri tästä syystä äitiyttä ei Suomessa koskaan täysin yksityistetty (Pylkkänen 1999, 32). Sukupuolierolla ja sukupuolten toisiaan täydentävillä ominaisuuksilla perusteltiin äidin kutsumusta perheessä ja miehen velvollisuuksia julkisessa elämässä, samalla kun naisten ja miesten toimintapiirit täydensivät toisiaan (Sulkunen 1989; Häggman 1994, 192-193). Sukupuolta rakennettiin vastakkaisten ominaisuuksien ja kykyjen kautta toisiaan täydentävinä periaatteina. Minna Canth, Suomen ensimmäisen aallon feminismin pioneeri, totesi: "Sillä yhtä varmasti kuin voima ja järki ovat miehen suurimpia kykyjä, ovat taas sydämen ominaisuudet, rakkaus, alttiiksi antavaisuus, sympaattiset tunteet ylipäänsä, varsinkin heikkoja ja kärsiviä kohtaan, naisluonteen vahvimpia avuja." (*Sanoi Minna Canth* 2006, 22).

Myös Suomen nationalistinen diskurssi sukupuolitti kansalaisuutta, jossa keskeistä oli naisisen perheessä toimimisen ja miehisen valtiossa toimimisen erottaminen toisistaan eli kansalaisten toiminta-orientaation sukupuolittaminen. Juuri tämä määritteli miesten ja naisten erilaisia tehtäviä ja toimintaa. Poliittiset teoriat rakensivat nekin heteronormille perustuvaa kaksijakoista ja komplementaarista sukupuolikäsitystä, jonka pohjalta miesten ja naisten toimintapiirit erotettiin siten, että *naisinen toiminta* suljettiin pois poliittisen toiminnan kategoriasta. Tämä *uusi* sukupuolikäsitys vakiintui 1800-luvulle tultaessa, kun antiikin ajoista asti vallassa ollut yhden sukupuolen malli, jossa nainen nähtiin puutteellisena miehenä, korvattiin kahden sukupuolen mallilla. Siinä sukupuolet nähtiin erilaisina, toisiaan täydentävinä. Myös nainen tunnustettiin sukupuoleksi, jolla on oma elämänpiirinsä, mutta samalla tämä uusi sukupuolikäsitys legitimoivat naisten yksityisen ja miesten julkisen toiminnan erottamisen toisistaan. (Laqueur 1990; Werner 2007, 154.) Poliittiset filosofit näkivät paljon vaivaa osoittaakseen, miksi sukupuolten toimintakentät oli pidettävä erillään. Tärkeintä näytti olevan selittää, etteivät naiset kykene poliittiseen toimintaan. Sukupuoliero perusteli niin Rousseau'n, Hegelin

kuin Snellmaninkin ajattelussa kummallekin sukupuolelle ominaista eettistä toimintaa; vaikka miehet ja naiset toimivat yhteisen päämäärän hyväksi, heidän ajateltiin tekevän sen eri tavoin.

Uusi sukupuolikäsitys ohjasi myös 1830- ja 1840-luvuilla käynnistynyttä modernia järjestötoimintaa, joka sukupuolittui säätyläisnaisten erillisjärjestäytymisen ja -toiminnan myötä. Mutta vaikka ydinperhediskurssi pyrki yksityistämään naisen työn ja kyvyt, projekti, jossa tämä perhemalli vakiinnutettiin, tuotti myös vastakkaisia seurauksia. Perheen tekeminen synnytti uudenlaista julkista keskustelua ja toimintaa, johon myös säätyläisnaiset osallistuivat hyväntekeväisyisyhdistysten ja vapaaehtoistoiminnan kautta, mutta myös työntekijöinä, ammattilaisina, asiantuntijoina ja viranhaltijoina. Naisten hyväntekeväisyys- ja kansalaistoiminta loi erillisen, naisisen julkisen toiminnan alueen, mikä teki mahdolliseksi perustaa naisille suunnattuja ammatteja koulutuksen, sosiaalityön ja terveydenhoidon aloilla. Naisille jopa perustettiin erityisiä naisvirkoja, kuten "ammattientarkastuksen naispuolinen apulaisylitarkastaja" tai "köyhäinhoidon naispuolinen apulais-tarkastaja", vaikka heitä ei muutoin pidetty pätevinä valtion virkoihin (Kuusipalo 1993a, 91-92; Hänninen-Salmelin 1987). "Naisten virkakielto" purettiin vasta vuonna 1926, mutta ei silloinkaan kaikilta osin. Toisaalta juuri naisten lisääntyvä julkinen toiminta venytti "perheessä toimimisen" eli äidillis-sosiaalisen toimintapiiriin rajoja ja avasi heille tien myös poliittiseen päätöksentekoon, joka kuitekin rajattiin juuri sosiaali- ja terveyssektoreille tai kasvatuksen ja kulttuurin alueille.

Naisten toimintapiiriä oli laajentanut erityisesti suomalaisuusliike, jonka johtajat huomasivat naisten potentiaalin jo sangen aikaisessa vaiheessa ja antoivat sille paljon julkista huomiota. J.V. Snellman kirjoitti vuonna 1849 että, on tehtäviä, jotka näyttävät sopivan erityisen hyvin naisille, etenkin kaupunkien säätyläisnaisille, jotka nyt ovat käytännössä työttömiä - kuten köyhäinhoito ja lasten opettaminen. Suomessa "waimot" ovat jo ottaneet paikkansa julkisessa elämässä juuri näillä aloilla perustamalla kouluja ja auttamalla hädänalaisia. (*Suometar* 30/27.7.1849, 1-2; sit. Juntti 2004, 272.) Sen kaltainen vapaaehtoistoiminta, johon Snellman viittaa, avasi naisille pääsyn myös kunnallispolitiikkaan. Tanskassa ja Norjassa naiset saivat äänestää vaaleissa, joissa valittiin jäsenet kunnallisiin köyhäinhoito- ja lastensuojelulautakuntiin jo kauan ennen kuin naiset saivat täydet poliittiset oikeudet kunnallispolitiikassa (Skard - Haavio-Mannila 1983a, 65-66; ks. Bergqvist et al. 1999, 297). Myös Suomessa säätyläisnaisten hyväntekeväisyystyössä ja vapaaehtoistoiminnassa lisääntynyt asiantuntemus köyhäinhoidon, sosiaalityön ja kansanopetuksen (alkeiskoulut) aloilla avasi naisille tien kunnalliseen päätöksentekoon.

Rouvasväenyhdistykset, jotka olivat suomenkielisen kansanopetuksen pioneereja, saivat tästä työstään virallisen tunnustuksen vuoden 1866 kansakouluasetuksessa, jonka mukaan koulujen johtokuntiin oli valittava myös rouvasväenyhdistysten edustajia (Saarinen 1992, 167). Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus naisen valitsemisesta jäseneksi vaivaishoitohallitukseen (27/1889) mahdollisti täysivaltaisten (täysikäisten, ei-naimisissa olevien) naisten jäsenyyden kunnallisissa vaivaishoitohallituksissa (köyhäinlaitokunnissa) (Saarinen 1985, 61; Satka 1995, 23). Tätä naisten "(sosiaali)poliittista" *kansalaisuutta* rakennettiin samaan aikaan kun sukupuolittunutta *kansakuntaa*. Kuten Anttonen ja Sipilä (2000, 43) toteavat, myös "kansakuntaprojekti oli vahvasti sukupuoli-projekti" tai sukupuolittunut projekti, sillä "naiset rakensivat kansakuntaa omalla tavallaan ja osin omissa järjestöissään". Nationalismilla oli merkittävä rooli (säätyläis)naisten pääsyle julkiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan, mutta samalla suomalaisuusliike konstruoi ei vain sukupuoleen, vaan hierakkiseen veljeyteen ja sisaruuteen perustuvaa kansalaisuutta.

Kansalaiskasvatusta rahvaalle antoivat eliitin jäsenet. Tässä ylhäältä alaspäin tapahtuvassa "demokratisoitumisprosessissa" säätyläismiehet valistivat rahvaan miehiä (esim. eliitin kontrolloimassa wrightiläisessä työväenliikkeessä), ja säätyläisnaiset rahvaan naisia. Myös naisasianaiset auttoivat järjestäytymisaallon alkuvaiheissa työläisnaisia perustamaan omia yhdistyksiä. Eliitin johtama suomalaiskansallinen, fennomaaninen liike rakensi Suomea kansakuntana (suomalaisuutena), mikä jatkui 1800-luvun lopun kansanliikkeissä, joissa 'kansa' alkoi harjoitella ja vähitellen harjoittaa aktiivista *poliittista* kansalaisuutta. Seitzin (1995) mukaan poliittisen edustuksen diskursseissa ja käytännöissä tuotetaan paitsi edustuksen subjekti myös sen edustajat. Rahvaan joukkojärjestäytyminen avasi kamppailun 'kansan' ja sen 'tahdon' määrittelystä ja siitä, kuka sitä voi edustaa. Rahvaan naiset liittyivät miesten rinnalla kansanliikkeisiin, joiden aktivoima 'kansan tahto' mahdollisti eduskuntaudistuksen radikaalisuuden (Liikanen 1998, 76). Naiset pääsivät mukaan historian näytämölle erityisesti radikaalissa raittiusliikkeessä, jonka työväenluokkaiset jäsenet siirtyivät 1900-luvun alussa (wrightiläisestä työväenliikkeestä irronneeseen) sosialistiseen työväenliikkeeseen (Sulkunen - Alapuro 1987, 150). Tätä ennen työväenliike ja porvarillinen naisasialiike olivat kuitenkin käyneet kiivaan kamppailun "työläisnaisten sielusta", kun molemmat yrittivät saada työläisnaiset omiin riveihinsä (Saarinen 1985, 68-69; Kuusipalo 1993a, 57-58; Asikainen 1994, 23-25).

Koska sosialistinen työväenliike tähdensi myös naisten velvollisuutta tulla tietoiseksi luokka-asteestaan, työläisnaiset olivat tervetulleita liikkeen toimintaan, mutta samalla heille puuhattiin sukupuolierityisiä toimintamuotoja eli omia naisjärjestöjä. Näitä yhdisti vuonna 1900 perustettu valtakunnallinen *Työläisnaisliitto* (vuodesta 1905 *Sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto*), joka omaksui

sekä sosialistisia että feministisiä tavoitteita. Työläisnaisliike kyseenalaisti sekä sosialistisen diskurssin tuottaman yhteisöllisen (mutta miehisen) poliittisen subjektin (työväenluokan) että porvarillisen naisliikkeen tarjoaman "hierarkkisen sisaruuden". Porvarillinen naisasialiike ja erityisesti Aleksandra Gripenbergin johtama Suomen Naisyhdistys ei katsonut hyvällä työläisnaisten järjestäytymistä sosialistiseen työväenliikkeeseen. Gripenberg vastusti myös työläisnaisten poliittisia oikeuksia ja etenkin vaalioikeutta (Hentilä 1989). Toisaalta juuri naisten aktiivinen rooli työväenliikkeen politiikassa on yksi niitä tekijöitä, joilla naisten varhaisesta äänioikeudesta on selitetty (Saarinen 1987; Kuusipalo 1993a; Sulkunen 1997). Porvarillinen naisasialiike vaati vain maltillisia uudistuksia säätyedustusjärjestelmän puitteissa ja (aluksi) ainoastaan naisten äänioikeutta, mutta ei vaalioikeutta (Jallinoja 1983; Laine 1995). Radikaalin latauksen äänioikeuskamppailulle antoi juuri työläisnaisliike, joka vaati naisille täysiä poliittisia oikeuksia. Myös sosialistinen feminismi rakensi yhteisöllistä poliittista (luokka- ja nais)subjektia. Mutta koska sekin rakentui vallitsevan poliittisen diskurssin puitteissa, "naiskansan edustus" alkoi myös työläisnaisliikkeen retoriikassa ja käytännön työssä suuntautua maternalistiseen, äidillis-sosiaaliseen toimintaan. Työläisnaisliiton puheenjohtajan, Hilja Pärssisen, teesit suurlakkovuodelta 1905 (*Naiset mukaan: vähän äänioikeusasiasta*) sukupuolittavat kansanedustuksen subjektia.

Äänioikeus ei siis ole vain päämäärämme, vaan se on keino päämäärään pyrittäessä. Ja äänioikeuden kanssa täytyy käydä käsikädessä vaalikelpoisuuden, sillä me uskomme, että ainoastaan nainen, joka luonnon rakentamien erilaisuuksien johdosta on monessa suhteessa miehen vastakohta, kykenee eduskunnassa tulkitsemaan naisten mielteitä ja kokemuksia. (Pärssinen 1995/1905.)

Argumentti, jonka mukaan vain nainen voi tulkita *naiskansan tahtoa*, edellyttää feminististä toimintaa ja diskurssia, joka rakentaa yhteisöllistä poliittista naissubjektia ja 'naisia' poliittisena kansakuntana. Hegeliläis-snellmanilaisessa diskurssissa naiset suljettiin pois varsinaisesta poliittisesta toiminnasta, yleistahdon tulkinnasta, sukupuolittamalla eettinen toiminta. Naisten äidillistä toimintaa ei kuitenkaan rajattu yksityiseen sfääriin eli perheeseen (toiminta-alueena), kuten liberaalissa poliittisessa ajattelussa, vaan "toiminta perheessä" eli äidillis-sosiaaliseen toimintaan suuntautua myös ulospäin eli yhteiskuntaan. Oletukseni onkin, että siinä samassa prosessissa, jossa muodostui Suomen modernin edustuksellisen poliittisen järjestelmän subjekti - kansa tahtona eli kansan tahto - rakentui myös sukupuolitettu *poliittinen* kansakunta, jonka molempien (suku)puolien ajateltiin yhdessä muodostavan. Nationalistisen diskurssin rakentama äitikansalaisuus ja suomalaisen feminismin omak-

suma henkisen tai yhteiskunnallisen äitiyden argumentti antoivat perusteet vaatia naisten mukaantuloa myös parlamentaariseen politiikkaan. Tähän lienee saatu mallia Ruotsista ja Saksasta, jossa iskulause "naisen paikka on kotona" ei rajoittanut naisten toimintaa vain omaan kotiin ja perheeseen, vaan koko yhteiskuntaan (Bock 1994a, 162; ks. 5.1).

Suomessa feministit esittivät, että naisia tarvitaan myös parlamentarisessa politiikassa, koska eduskunnassakin äidillistä toimintaa voivat harjoittaa vain naiset. Voisi olettaa, että tällainen vaatimus olisi voitu viedä läpi nationalistisen (ja miksei myös marxilaisen) diskurssin kehyksissä siten, että sukupuoliyhdistyisivät poliittisen edustuksen subjektissa niin, että niistä olisi tullut "yksi kansa ja yksi tahto". Naiskansan tahto poliittisen edustuksen subjektina viittaa kuitenkin siihen, että Suomesta tuli "kansaa, joka ei ole yksi", mikä legitimoiti poliittisen edustuksen sukupuolittumisen. Tämä väite tosin kaipaa vielä vahvistusta, etenkin kun naisten eettisen toiminnan "ominaislaatu", äidillis-sosiaalinen toiminta, viittaa myös siihen mahdollisuuteen, että naisia ei ainakaan vielä 1900-luvun alkupuoliskolla otettu mukaan ("varsinaiseen miehiseen") poliittiseen toimintaan eli edustamaan (koko) kansan tahtoa. Joka tapauksessa voi sanoa, että suomalainen feminismi *riitautti* poliittisen diskurssin tuottaman edustuksen subjektin, jota aluksi vain miesten ajateltiin voivan edustaa, rakentamalla sen rinnalle ja haastajaksi naissubjektin, jota kykenivät *edustamaan* vain naiset. Tästä syystä naisliikkeiden täytyi äänioikeuden lisäksi vaatia myös vaalioikeutta, mikä olikin työläisnaisliikkeen keskeinen tavoite, johon yhtyivät myöhemmin myös porvarilliset naisasiajärjestöt.

Väitöskirjan luvuissa 2-7 tutkitaan 1900-luvun alussa rakentuneen, ja kuten väitän - sukupuolittuneen - kansanedustusjärjestelmän vakiintumista ja seurauksia naisten poliittisen edustukseen, niin edustajien kuin heidän edustamansa agendan, kannalta. Väitöskirjan kolmessa viimeisessä luvussa (8-10) analysoin naisten poliittisessa edustuksessa tapahtuneita dramaattisia muutoksia viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Tänä aikana naiset ovat nousseet Suomen poliittisen järjestelmän korkeimpiin asemiin, jotka aikaisemmin olivat - ainakin käytännössä - naisilta suljettuja. Suomi ei tosin ole tässä kehityksessä mitenkään ainutlaatuinen, sillä naiset ovat päässeet johtamaan maataan presidentteinä tai pääministereinä yhä useammassa maassa. Toisaalta nais- ja miesehdokkaiden välinen kamppailu Suomen presidentinvaaleissa (1994, 2000 ja 2006) osoittaa, ettei naisia noin vain päästetty "valtiomiesten joukkoon" yleistahdon tulkitsijoiksi (ks. myös Koski 1994). Naisehdokkaat pyrittiin leimaamaan epäpäteviksi juuri sellaisten politiikkasektoreiden ja asiakysymysten osalta, jotka ovat perinteisesti kuuluneet (valtio)miehille, kuten talous- ja ulkopolitiikka (luvut 9 ja 10). Naisehdokkaiden vahvaa asiantuntemusta sosiaalipoliittisissa kysymyksissä taas pidettiin joko "luonnollisena" (eikä siis palkittavana) ellei jopa dismeriittinä (ks. luku 10).

Eeva Jokisen ja Soile Veijolan lanseeraamia termejä, nais- ja miestapainen työ, hyödyntäen voidaan puhua myös nais- ja miestapaisesta politiikasta ja poliitikoista. Naisten tekemää naistapaista työtä ei arvosteta, koska sitä pidetään naisille luontaisena, kun taas naistapaisia ominaisuuksia opetelleet tai omaksuneet miehet voivat saada runsaankin palkkion vaivannäöstään (vrt. Adkins 2002). Toisaalta miespoliitikkoja pidetään ikään kuin "luonnostaan" pätevinä puhumaan taloudesta ja kansainvälisistä suhteista, kun taas naisten pätevyys näillä alueilla on (ainakin ollut) jollain lailla epäilyttävää ja erityisen tarkkailun alla. Sitä vastoin perhepolitiikkaa esiin nostava miespoliitikko saa helposti ylimääräistä suitsutusta. Niinpä en olisi vielä valmis julistamaan Suomea tasa-arvon mallimaaksi poliittisen edustuksen suhteen. Toki määrällisesti ollaan jo lähellä tavoitetta, mutta sukupuolittunut agenda ja edustus näkyy edelleen esimerkiksi ministeristöjen ja eduskunnan valiokuntien kokoonpanossa (Hart - Holli - Kovalainen 2009). Toisaalta väitöskirjani osoittaa, että ilman feminististä toimintaa emme ehkä olisi Suomessa naisedustuksen kannalta näinkään suotuisassa tilanteessa. Vaikka sukupuoli määrittää politiikkaa, politiikka voi myös muuttaa käsityksiä sukupuolesta.

8. Johtopäätökset ja pohdintaa

Ei ole kovin kiinnostavaa toistaa yhä uudestaan sitä tosiasiaa, että naiset on suljettu valtion ja valtioteorian ulkopuolelle: Tärkeämpää on analysoida, millä lailla menneisyyden pois sulkemisen tavat vaikuttavat nykyisiin tapoihin ajatella. Koska ne eivät vaikuta ainoastaan sulkemalla ulkopuolelle vaan muotoilevat myös tapaamme tehdä politiikkaa, on tärkeää tietää, miten ne sen tekevät. (Pulkinen 1998; 148-149; vrt. Scott 1996.)

Politiikka on miesvaltainen ala. Niin se on ollut myös Suomessa, etenkin kun poliittista edustusta tarkastellaan viimeisen sadan vuoden aikana, kuten tässä väitöskirjassa on tehty. Sen lisäksi, että naiset olivat aliedustettuja parlamentarisessa politiikassa, he myös ajoivat ja edustivat siellä eri asioita kuin miehet. 1800-luvulta lähtien rakennettu kansalaiskategoria, äitkansalaisuus, muovasi suomalaisten naisten identiteettiä ja toimintaa. Yhteiskunnallinen tai *henkinen äitiys* naisten eettisenä toimintaorientaationa sukupuolitti myös julkista elämää. Tämä *äidillis-sosiaalinen* julkinen toiminta asetti rajat myös naisten poliittiselle aktiivisuudelle ja muodosti naisisen toimintapiirin parlamentaarisen politiikan sisään. Naiskansalaisuuden historiaa on Suomessa tutkittu paljonkin, mutta sen yhteys naisten poliittisen edustuksen historiaan on jäänyt vähemmälle huomiolle. Poliittisen edustuksen teoreettinen tutkimus taas ei ole huomionnut poliittisen edustuksen ja sen subjektin su-

kupuolittumista. Tässä mielessä väitöskirjaani voi luonnehtia sekä sukupuolentutkimuksen että valtio-opin perustutkimukseksi.

Hain vastauksia naisten poliittisen edustuksen herättämiin kysymyksiin poliittista edustusta rakentavista ja sukupuolittavista poliittisista diskusseista ja käytännöistä (luvut 1, 8-10), naisministerien poliittisesta urasta ja toiminnasta, naisliikkeiden ja -järjestöjen politiikasta (luvut 2-7), naisten poliittisen edustuksen ja hyvinvointivaltion historiasta (luvut 3-5 ja 7) sekä presidentinvaalikampanjoista ja -keskusteluista (luvut 8-10). Tiiviisti ilmaistuna väitöskirjani kertoo naisten poliittisen ja sosiaalisen kansalaisuuden yhteen kietoutumisesta ja sen seurauksista naisten poliittiseen toimintaan ja edustukseen suomalaisessa politiikassa. Yhteenvetoluvussa (luku 1) dekonstruoin 'naisten' poliittisen edustuksen käsitettä ja sen erilaisia merkityksiä ja jäljitin modernin poliittisen edustuksen subjektin sukupuolittumista Suomessa. Tämän jälkistrukturalistisen dekonstruktion kohteeksi otin myös 'naisen' kategorian, jonka genealogia liittyy feminismin historiaan.

Joan Scottin mukaan feministinen toiminta syntyi protestina naisten syrjäyttämiseksi modernista politiikasta. Näin tapahtui myös Suomessa, jossa feministinen toiminta riitautti hegeliläis-snellmanilaisen diskurssin tuottaman poliittisen subjektin, yleistahdon (kansallishengen), liberaalin poliittisen ajattelun (miehisen) yksilö-subjektin ja sosialistisen ajattelun radikalisoiman demokraattisen edustuksen subjektin, kansan tahdon. Mutta myös feminismin oma subjekti rakentui saman diskurssin puitteissa, jonka se riitautti. Näin siksi, että feminismin oli puhuttava 'naisten' puolesta, jotka sen kyseenalaistama diskurssi oli syrjäyttänyt politiikasta. Suomalaisen feminismin subjekti rakentui politiikasta pois suljetun 'naisen' kategorian ja nationalistisen diskurssin konstruoiman sukupuolieron pohjalta.

Sukupuolittuneen sosiaalisen ja poliittisen kansalaisuuden sekä kansakunnan rakentaminen 1800-luvun Suomessa muodosti universaalin (säätö- ja luokkarajat) ylittävän naiskategorian, (nationalistisen) äitikansalaisuuden, jonka äidillis-sosiaalisen toiminnan pohjalta rakennettiin se feminismin subjekti, jonka "nimissä" niin porvarillinen naisasialiike kuin sosialistinen työläisnaisliikekin vaativat naisille poliittisia oikeuksia ja *edustusta*. Yhteenvetoluvussa äänioikeuskamppailua kuvataan diskursiivisena kamppailuna, jota käytiin naisten kelpuuttamiseksi kansan edustajaksi. Jälkimmäinen mahdollistui vain rakentamalla sellainen poliittisen edustuksen subjekti, jota naisetkin voivat edustaa. Naisten poliittisen edustuksen subjektin rakentuneisuuden osoittamiseksi analysoin porvarillisen naisasialiikkeen argumentteja äänioikeuden puolesta. Tämän *fennomaanisen feminismin* retoriikassa alkoi rakentua se naisten poliittisen edustuksen yhteisöllinen subjekti, jonka edus-

tusta feministit äänioikeustaistelussa vaativat, ja jota myös työläisnaisliike omalla tahollaan ja tavallaan rakensi. Nimesin tämän 'suomalaisten naisten' edustuksen subjektin *naiskansan tahdoksi*, jota vain naiset voivat edustaa. Näin suomalaisen feminismin subjekti riitautti demokratisoitumisprosessissa radikalisoituneen kansanedustuksen subjektin - kansan tahdon - joka yhteisöllisenä subjektina on jakamaton, eikä sukupuolitettu ja jaettu.

Suomalaisessa kamppailussa modernin poliittisen edustuksen subjektista on yhtymäkohtia Ranskassa 1990-luvulla puhjenneseen kiistaan feministien vaatimasta pariteettiedustuksesta, joka loisi myös naisille oikeuden edustaa yleistähtoa. Tätä oikeutta eivät Suomen naiset kuitenkaan saaneet vuoden 1906 eduskuntauudistuksessa, sillä feministinen vaatimus kansan tahdon sukupuolittamisesta johti käytännössä siihen, että naiset jäivät politiikan marginaaliin ja heiltä evättiin pääsy juuri sellaisiin poliittisiin asemiin, joissa puhtaimmin edellytettiin kansan tahdon (yleistahdon) tulkintaa (*valtiomiehisyyttä*). Väitöskirjatutkimukseni mukaan tämä johtuu siitä, että feminismin subjekti rakentui nationalistisen diskurssin sisällä ja näin ollen tuon diskurssin rakentaman naiskategorian, -identiteetin ja -toiminnan pohjalta, joka sulki 'naisen' pois sen poliittisesta subjektista. Tämän seurauksena äidillis-sosiaalinen toiminta muodosti naisten pääasiallisen toimintakentän Suomen politiikassa lähes koko 1900-luvun. Itse asiassa kiista siitä, voiko nainen olla 'valtiomies' ja edustaa yleistähtoa eli puhua 'kansakunnan' nimissä alkoi Suomessa vasta 1990-luvun presidentinvaalikeskusteluissa. Mutta se jatkui vielä 2000-luvulla (ks. luvut 9-10) eli vielä senkin jälkeen kun ensimmäinen nainen oli valittu tasavallan presidentiksi (2000) ja pääministeriksi (2003).

Väitöskirjan keskeinen tutkimustulos onkin se, ettei naisten varhaista ääni- ja vaalioikeutta selitä (ainakaan pelkästään) tasa-arvo- argumentti, jonka mukaan naisille on myönnettävät yhtäläiset poliittiset oikeudet, koska he ovat *samanlaisia* kansalaisia kuin miehet. Asia oli pikemminkin 'päin vastoin', naiset pääsivät mukaan Suomen parlamentaariseen politiikkaan siksi, että 'naisten' ajateltiin olevan *erilaisia* kansalaisia ja poliitikkoja kuin 'miesten'. Toisin sanottuna, poliittisen kansalaisuuden, toiminnan, agendan ja edustuksen *sukupuolittuminen* aukaisi naisille tien Suomen parlamentaariseen politiikkaan. Tämä saattaa myös selittää, miksi naisten osuus eduskunnassa ja hallituksissa säilyi kansainvälisesti katsottuna korkeana koko 1900-luvun. Siinä tosin auttoi myös naisten poliittisen toiminnan kanavoituminen puolueiden vahvoihin ja itsenäisiin (mutta maternalistisiin) naisjärjestöihin ja niiden ponnistelut naisedustuksen säilyttämiseksi ja lisäämiseksi (etenkin 1930-luvulta lähtien). Samalla tämä sukupuolierityinen organisoituminen tosin ylläpiti poliittisen edustuksen sukupuolittumista ja sukupuolihierarkiaa.

Väitöskirjani toinen tärkeä johtopäätös koskee sukupuolen mukaista työn- ja vallanjakoa Suomen politiikassa, joka sekin voidaan nähdä seurauksena tavasta, jolla kansanedustuksen subjekti, kansan tahto, sukupuolittui. Äitikansalaisten äidillis-sosiaalisessa toiminnassaan tulkitsemasta naiskansan tahdosta voidaan johtaa naisten paneutuminen sosiaali- ja koulutuskysymyksiin, kun taas naisten oletettu kyvyttömyys tulkita yleistähtoa esti heitä pääsemästä politiikan johtaviin asemiin. Näin ollen muut kuin sosiaali- ja koulutuspolitiikan sektorit ja asemat jäivät miesten hoidettavaksi. Tästä johtui tai seurasi sekä naisten aliedustus eduskunnassa ja hallituksissa että miesten suvereeni asema poliittisina johtajina (yleistähtoa tulkitsevina 'valtiomiehinä'). Vaikka Suomessa on ollut naiskansanedustajia kauemmin kuin missään muualla, 1900-alussa rakentuneen sukupuolittuneen poliittisen edustuksen ylläpitämä sukupuolihierarkia kyseenalaistettiin vasta 1990-luvulla ja silloinkin vasta voimakkaan feministisen liikehdinnän ansiosta. Kamppailu sukupuolten tasapuolisesta poliittisesta edustuksesta kulminoitui sukupuolikiintiökeskustelussa ja 1990-luvun presidentinvaaleissa, joissa naisäänestäjät nousivat ratkaisevaan asemaan politiikan sukupuolihierarkian murentamisessa (ks. luvut 8-10).

Kolmas johtopäätökseni liittyykin feministiseen toimintaan. Väitöskirjani analyysit naisedustuksesta Suomen hallituksissa (luvut 2, 3 ja 7) ja politiikan sukupuolittumisen historiasta Suomessa (luku 4) tarjoavat myös empiiristä evidenssiä naisliikkeiden ja -järjestöjen ja erityisesti puolueiden naisjärjestöjen keskeisestä roolista naisten poliittisen edustuksen takaajana. Naisjärjestöjen aktiivinen rooli politiikassa ja niiden yli puoluerajat ylittävä yhteistoiminta ja verkostoituminen luonnehtivat suomalaista feminismiä, mutta ennen kaikkea sitä kuvaa valtiofeminismi eli feministisen toiminnan kanavoituminen poliittisen järjestelmän sisälle ja valtionhallintoon. Toisaalta, kuten väitöskirjani osoittaa, myös feministinen toiminta oli alusta lähtien rakentamassa sukupuolittunutta kansanedustusta. Tämän jälkeen juuri naisjärjestöt ja -liikkeet ovat aktiivisesti rakentaneet naisten maternalistista, äidillistä agendaa. Vaikka maternalistinen (hyvinvointi)politiikka antoi mahdollisuuden parantaa naisten/äitien, lasten ja vähäosaisten asemaa, äidillis-sosiaalinen toiminta ja agenda eittämättä rajoittivat naisten toimintamahdollisuuksia politiikassa eikä vain horisontaalisesti vaan myös vertikaalisesti.

Väitöskirjani perusteella voi myös väittää, että Suomen *maternalistisen feminismin* ja sukupuolittuneen poliittisen edustuksen yhteen kietoutuminen ei päättynytkään esimerkiksi 1960-luvun tasa-arvolikkeeseen. On nimittäin vaikea kuvitella, että hyvinvointivaltion palvelujärjestelmät olisivat 1970- ja 1980-luvuilla laajentuneet tavalla, joka johti naisystävällisen hyvinvointivaltion syntyyn ilman 1900-luvun alussa rakentunutta, naisten äidillis-sosiaalisesta toimintaan nojaavaa sukupuolit-

tunutta poliittista edustusta. Pohjoismaissa naisystävällistä hyvinvointivaltiota pidetään valtiofeminismin aikaansaannoksena. Suomalainen valtiofeminismi sai vahvoja vaikutteita naiskeskeisestä feminismistä ja jopa niin, että sitä voi kutsua *naiskeskeiseksi valtiofeminismiksi*. Eikö juuri suomalaisten naisten äitikansalaisuutta ja *naiskansakuntaa* rakentanut äidillis-sosiaalinen toiminta tarjonut malliesimerkin naiskeskeisen feminismin ylistämästä naisten (äitien) kokemuksista ja tavoitteista kumpuavasta naisesta poliittisesta toiminnasta, jonka arvostusta naiskeskeinen feminismi pyrki kohottamaan?

Huolimatta 1960-luvun tasa-arvofeminismistä, joka kyseenalaisti miesperheenelättäjä -mallin ja tätä kautta myös äitikansalaisuuden, sukupuolen mukainen työn- ja vallanjako politiikassa säilyi lähes ennallaan 1990-luvulle saakka. Tämä jatkuvuus saattoi siten liittyä myös tapaan, jolla naisliikkeet ja -politiikat jatkoivat maternalistista projektia rakentaessaan naiskeskeisen valtiofeminismin ylistämää 'naisystävällistä hyvinvointivaltiota'. 1990-luku oli naisten poliittisen edustuksen murroskausi, jolloin naisten poliittista tilaa pyrittiin laajentamaan sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti, kuten presidentinvaalien naisnoste kertoo. Väitöskirjan presidentinvaaleja analysoivat luvut 8-10 avasivat tutkimustani uudelle areenalle, poliittiseen julkisuuteen ja sen uusiin muotoihin. Tässä yhteydessä tuli myös pohdittavaksi *representaatio*-käsitteen kaksoismerkitys: 'edustus' ja 'esittäminen'. Representaatio viittaa sekä vaatimukseen naisten edustuksesta poliittisessa päätöksenteossa että 'naisen' esittämiseen (representaatioihin) esimerkiksi poliittisessa julkisuudessa.

Väitöskirjani kertoo paitsi jatkuvuudesta myös niistä haasteista, joita edustuksellinen politiikka on kohdannut 2010-luvulle tultaessa. Muutoksiin kuuluu jälkiteollisen yhteiskunnan muuttuva sosiaalinen järjestys, jonka vakauttamiseksi perustettu naisystävällinen hyvinvointivaltio on siirtymässä historian aikakirjoihin. Globalisaatiota on käytetty perusteena sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelujen heikentämiselle ja yksityistämiseksi ("ulkoistamiselle") sekä työvoiman joustavuuden lisäämiselle eli prekarisaatiolle. Näillä prosesseilla on vakavia seurauksia etenkin naisten työssäkäynnille ja työolosuhteille. (Hobson - Lister 2002, 43.) Tämän muutoksen taustalla on uusliberalistinen diskurssi ja politiikka, joka yhteisöllisyyden ja yhteisvastuun sijaan rakentaa yksilöitä, jotka ovat (näennäisen) riippumattomia muista (joista he eivät puolestaan ole vastuussa). Tällaista puhetta ruokkii taloudellinen *integraatio* ja kansallisen talouspolitiikan lisääntyvä riippuvuus globaalista markkinataloudesta, joista seuraa kansallisen politiikan tilan kaventuminen. Kansallisvaltion joutuessa yhä enemmän "globaalin pääoman armoille" tuloksena on depolitisoitunut valtio, jossa poliittiset kysymykset redusoidaan taloudellisen tehokkuuden kysymyksiksi ja julkisista kansalaisista tulee yksityisiä kuluttajia (ja "yrittäjiä"). (Marchand - Runyan 2000, 18.)

Edustuksellista poliittista järjestelmää tarvittiin rakentamaan ja ylläpitämään Suomi-nimistä sukupuolittunutta kansakuntaa ja kansallisvaltiota. Voikin kysyä, onko kansallis- ja hyvinvointivaltioon kiinnittynyt sukupuolittunut poliittinen edustus häviämässä murenevan kansallisvaltiomme mukana. Vai ovatko kamppailut sukupuolittuneen edustuksen säilyttämiseksi tai murtamiseksi siirtyneet poliittiseen julkisuuteen, joka representoi ja rakentaa politiikan sukupuolta? Samalla myös vaaleista on tullut politiikan henkilökohtaistavaa viihdettä. Termi *politainment* kuvaa tätä traditionaalisen poliittisen journalismin ja populaarikulttuurin sekoitusta (Dörner 2001; Meyer 2002, 53 ja 77). Poliittisen edustuksen henkilöitymistä, poliittisten kysymysten trivialisoitumista ja (myös vihan) tunteisiin vetoavaa populismia ruokkii keskittyvän ja kaupallistuvan median kasvanut merkitys poliittisen julkisuuden rakentajina. Tällaisen julkisuuden rakentajana voi olla myös Internetissä laajentunut sosiaalinen media. Toisaalta sekä perinteinen että sosiaalinen media ovat väistämättä myös uudenlaisen, keskusteleavan ja kiistelevän, mutta vastapuolta kunnioittavan ja moniarvoisen radikaalin demokratian rakentamisen areenoja (vrt. Mouffe 1992).

Rosalind Gillin (2007) mukaan mediakulttuurissa sukupuolesta puhumista jäsentää nykyään "postfeminismi", joka feministisessä keskustelussa on yhdistetty myös uusliberalismiin ja kuluttajakansalaisuuteen. Uusliberalistinen diskurssi tuottaa näennäisen autonomista, rakenteellisista pakoista vapaata yksilösubjektia, jonka keskeinen ominaisuus on mahdollisuus valita ja 'vapaus' toimia omien intressiensä ja halujensa mukaisesti. Näin rakennetaan myös naissubjekteja, jotka tulkitsevat mukautumisensa taloudellisen järjestyksen ja sukupuolijärjestyksen tarpeisiin oman yksilöllisen identiteettinsä rakentamiseksi. Mutta samalla kun naisyksilöt rakentavat "itse itsensä" he myös kontrolloivat "itse itseään". Tämä koskee sekä ulkonäköä että henkisiä ominaisuuksia, joita niin työn kuin politiikan markkinoilla myydään ja ostetaan (vrt. Julkunen 2008, 153). Postfeministinen mediakulttuuri yhdistää feministisiä ja antifeministisiä aineksia (Gill 2007) tai käyttää kvasifeministisiä käsitteitä (Macdonald 2004, 57).

Tämä näkyy myös Suomen poliittisessa julkisuudessa, joka hyödyntää etenkin naiskeskeisen feminismien ideoita "naiseuden paremmuudesta". Naispolitiikan ideaaliksi on noussut nuori, pehmoseksikäs nainen, joka ei ole enää velkaa tasa-arvostaan edellisille naissukupolville. Paluu naisellisuuteen (sukupuolieron korostamiseen) esitetään emansipatorisena, eli naiset on nyt "vapautettu feministien pyrkimyksiltä samanlaistaa sukupuolet": "Myös kaunis nainen voi olla älykäs". "Paluu naisellisuuteen" sisältää myös pehmopornosta lainattuja elementtejä. Radikaalifeminismin kritiikki naisista miehisen katseen ja halun kohteensa on käännetty toisin päin. "Entinen seksi-objekti" on nyt "subjekti". Naista rohkaistaan asettumaan "omasta tahdostaan" ja siitä nauttien miehisen halun

(kiusoittelevaksi) kohteeksi myös julkisilla areenoilla. Kaikki tämä "naisellistaminen" esitetään (feministisestä terminologiasta lainatulla idealla) naisten 'voimaannuttamisena', joka tosin koskee vain nuoria (ja hoikkia) ja pyyhkäisee muunlaiset naiset pois näkyvistä. Ageismiin vetoaminen ei auta, mutta onhan meillä hormonihoitot ja kauneuskirurgia (ks. esim. Kinnunen 2008).

Postfeministiseen ja uusliberalistiseen diskurssiin kuuluu myös (jo politisoitujen) feminististen kysymysten *depolitisoinen* eli selittäminen henkilökohtaisiksi valinnoiksi. Niinpä naisten paluu kotilieden ääreen ja kouluttautuminen matalapalkka-aloille nähdään naisten omina (huonoinakin) valintoina tai pakollinen hoivatyö esitetään "itsensä toteuttamisen projektina" (Macdonald 2004). Nämä seikat johtavat kysymään, onko feministisestä tai tasa-arvonäkökulmasta enää järkevää vaatia "Naisen" poliittista edustusta/esittämistä, koska se näyttää vain vahvistavan sukupuolittunutta poliittista edustusta ja siihen sisältyvää sukupuolierottelua ja -hierarkiaa. Tästä voi tulla mahdollonkin tehtävä integroituvassa Suomessa, jossa kansakunnan yhtenäisyyttä rakentavalle ja äitikansalaisia politiikkaan vetäneelle hyvinvointivaltioideologialle ei enää tunnu olevan tarvetta. Tai sitten kuvaamani sukupuolittunut poliittinen edustus on siirtynyt, sinne missä 'yleistahtoa' nyt todellisuudessa tulkitaan eli ylikansallisten poliittisten yhteisöjen, kuten Euroopan Unionin, "rakennepiirteeksi". Ehkä teoriani siitä, miten kansanedustusjärjestelmää legitimoinut poliittisen edustuksen subjekti, *kansan tahto*, Suomessa sukupuolittui, voi antaa teoreettisia eväitä tämänkin seikan pohdintaan.

Leikkimielisesti voi kysyä, onko Snellmanin ennustus kansakunnan tuhosta naisten hylätessä "perheessä toimimisen" tullut todeksi. Samaan aikaan kun lastenhoito ja -kasvatus (perhehyveen vaaliminen) on siirtynyt yhä enemmän julkisen sektorin huoleksi (jossa naiset siitä tosin enimmäkseen vastaavat), kansakunta on alkanut natista liitoksissaan. Jos naisten syrjäyttäminen valtiomiehen kategoriasta (yleistahdon tulkitsijoina) oli Suomen modernin kansallisvaltion edellytys, mitä tapahtuu, kun naiset pääsevät päättämään Suomen asioista? Yvonne Hirdman ennakoii jo parikymmentä vuotta sitten, että naisten edustus politiikassa tulee kasvamaan, mutta siinä vaiheessa kansallisen politiikan liikkumatila on jo dramaattisesti kaventunut, koska sitä ohjaavat ylikansallisella tasolla tehdyt taloudelliset poliittiset raamit (Hirdman 1990, 113). Samaan tulokseen päätyy Raija Julkunen (2009, 102), jonka mukaan naiset ovat nyt paremmin edustettuina politiikassa, mutta tätä kautta on yhä vähemmän saavutettavissa, koska "valtion, politiikan ja julkisen sektorin valta on kutistunut finanssi- ja markkinavetoisessa" yhteiskunnassa. Jatko-tutkimuksen aiheita riittää, joskin olisi hyvä kytkeä ne intersektionaalisen ja/tai moniperustaisen syrjinnän analyysiin - tai ehkä sittenkin toisinpäin. Tutkimalla poliittisen edustuksen subjektin rakentumista voidaan havaita ne mekanismit, jotka *tuottavat* poissuljettuja ryhmiä

Viitteet

- 1 Parlamentarismin periaate edellyttää, että hallituksen jäsenet valitaan ottaen huomioon puolueiden voimasuhteet - oli sitten kysymyksessä enemmistö- tai vähemmistöhallitus. Hallituspuolueiden ministerivalinnoissa on Suomessa pyritty takaamaan tasapuolinen alueellinen edustus ja 1990-luvulta lähtien myös sukupuolten tasapuolinen edustus. Tosin jo tätä ennen oli tapana, että hallitukseen valittiin ainakin suurimpien hallituspuolueiden naisjärjestöjen johtajat (Kuusipalo 1993a, 112-113).
- 2 Vuonna 1995 haastattelin vain yhden naisministerin, Anneli Tainan, joka nimettiin tuona vuonna Ahon hallitukseen. Selkeyden vuoksi viittaan tähän aineistoon puhumalla vuoden 1994 naisministerihaastatteluista.
- 3 Vaikka tätä ei laadullisessa tutkimuksessa vaaditakaan, haastatteluaineistoni oli varsin "edustava", sillä vuonna 1986 jo edesmenneitä seitsemää ministeriä (Miina Sillanpää, Hertta Kuusinen, Tyyne Leivo-Larsson, Aino Malkamäki, Kyllikki Pohjola, Marja Lahti ja Alli Lahtinen) ja kolmea eri syistä haastattelusta kieltäytynyttä lukuun ottamatta, haastattelin vuosina 1926-1995 toimineista 40 naisministeristä 30. Vuoden 1986 aineistoa (16 haastattelua) täydensi yksi kirjallinen vastaus (Margit Eskman) ja ministeri Irma Toivasen ministerinä toimineesta sisarestaan Marja Lahdesta antamat tiedot oman haastattelunsa yhteydessä. Vuosina 1994 ja 1995 haastattelin kaikki Holkerin (1987-1991) ja Ahon (1991-1995) hallitusten naisministerit, joihin kuuluivat mm. ensimmäinen naispresidentti Tarja Halonen (SDP) ja naispääministeri Anneli Jäätteenmäki (KESK) sekä 1990-luvun presidentinvaalien naisehdokkaista Eeva Kuuskoski (KESK), Elisabeth Rehn (RKP) ja Riitta Uosukainen (KOK). Kuuskoski oli mukana molempien ajanjaksojen hallituksissa, joten haastattelin häntä sekä 1986 että 1994. Haastatellut edustivat 75 prosenttia kaikista ajanjakson (1926-1995) naisministereistä.
- 4 Kuudes artikkeli perustuu kansainvälisen eliittitutkimushankkeen (1990-2000) loppujulkaisuun *Gendering Elites. Economic and Political Leadership in 27 Industrialised Societies* (2000). Tutkimus perustui maailman teollistuneimpien maiden (27) eliiteille tehtyyn kyselyyn. Se toteutettiin niin, että kussakin maassa tehty (suullinen tai posti-) kysely osoitettiin talouselämän ja politiikan eliittien ylimmissä asemissa (politiikassa esimerkiksi pääministerille tai presidentille) oleville naisille, joille etsittiin vastaavassa asemassa oleva miespuolinen vastinpari. Näin jatkettiin ylhäältä alaspäin, kunnes kummastakin eliitistä saatiin 15 nais- ja miesvastaajaa (jokaisesta maasta 60 vastaajaa). Lisäksi eliittiasemat oli jaettu neljään eri tasoon; jos ensimmäiseltä tasolta ei löytynyt yhtään naista, siirryttiin seuraavaan jne. Esimerkiksi aineiston naispolitiikot olivat suurimmaksi osaksi kansanedustajia. Kaikkiaan kyselyyn vastasi 1647 johtajaa, joista 846 oli naisia. (Sansonetti et al. 2000, 11-15.)
- 5 Jälkistrukturalistit kyseenalaistavat käsityksen yhtenäisestä, vakaasta ja autonomisesta subjektista tietoisuuden lähteenä ja väittävät, että (tällainenkin) käsitys subjektista rakentuu kielessä. Tämä liittyy kartesiolaisen subjektin ("ajattelen, siis olen") kritiikkiin, joka käynnistyi jo Marxin, Freudin ja Nietzschen teorioissa. Postmodernista ja jälkistrukturalismista alettiin puhua sen jälkeen kun strukturalismi hylkäsi toimijakeskeisen epistemologian, mikä alkoi Derridan, Foucaultin ja Lacanin ideoista. Derridan "kelluvat merkitsijät" ja dekonstruktio

- purkivat binaaristen oppositioiden tuottamia merkityksiä, Foucault väitti, että subjektit rakentuvat diskursseissa vallan tuotteina ja Lacan selitti subjektin rakentuvan symbolisen järjestyksen puitteissa. (Sarup 1989.)
- 6 Käännän *equality* -käsitteen tässä yhteydessä 'samanlaisuudeksi' enkä 'yhtäläisyydeksi' (Kuusipalo 2002). Näin ovat tehneet myös Elizabeth Hackett ja Sally Haslanger (2006), joiden mukaan feminismin kolme teoreettista lähtökohtaa ovat: *the sameness approach*, *the difference approach* ja *postmodern feminism*.
- 7 Myös muiden Pohjoismaiden hallituksissa oli aluksi vain 1-3 naisministeriä. Vuonna 1976 Ruotsissa oli ensimmäistä kertaa viisi ja Norjassa neljä naisministeriä hallituksessa. Tanskan hallitukseen otettiin ensimmäisen kerran neljä naista 1982 ja Suomen hallitukseen 1987. Norja oli ensimmäinen maa maailmassa, jossa naisten osuus ministereistä oli 40 prosenttia (Gro Harlem Brundtlandin 1986 muodostama hallitus). Suomessa näin tapahtui 1991 ja Ruotsissa 1994, jolloin naapurimaamme ministereistä jo puolet oli naisia. Suomi meni Ruotsin edelle vuonna 2007, jolloin Suomen hallituksessa oli 60 prosentin naisennemmistö.
- 8 "They do not assume the abiding existence of a homogeneous collectivity called 'women' upon which measurable experiences are visited. Rather, they interrogate the production of the category of 'women' itself as a historical or political event, whose circumstances and effects are the object of analysis" (Scott 1999, 206-207).
- 9 Tämä ei ole ihan perinteinen opinnäytetöissä vaadittava aiemman tutkimuksen esittely, jollainen edellyttäisi tutkimuskohteeni kannalta yhtenäisempää tutkimusperinnettä. Kunkin teeman kannalta oleellista aiempaa tutkimusta esitellään myös väitöskirjan kaikissa luvuissa.
- 10 Suomen poliittiseen ajatteluun vaikuttanut hegeliläis-snellmanilainen traditio on saanut nimensä suomalaisuusliikkeen perustajiin ja johtohahmoihin kuuluvalla Johan Vilhelm Snellmanilla (1806-1881) ja hänen oppi-isältään Georg Wilhelm Friedrich Hegeliltä (1870-1831). Tuija Pulkkinen (1989, 5) mukaan hegeliläinen traditio juurtui Suomeen 1820-luvulla, mutta vuosisadan puolivälissä koulutettu sukupolvi alkoi suuntautua englantilaiseen empiristiseen filosofiaan. Tätä murrosta, jossa hegeliläisyys alkoi muuttua empiiriseen luonnontutkimukseen ja liberalismiin suuntautuvaksi traditioksi, ovat tutkineet Krusius-Ahrenberg (1934), Klinge (1967) ja Juva (1950). Hegeliläis-snellmanilaisen poliittisen ajattelun ymmärtäminen on tärkeää siksi, että Suomessa snellmanilainen nationalismi on vaikuttanut keskeisesti tapaamme ymmärtää kansalaisuus, poliittinen toiminta ja osallistuminen sekä valtio (Pulkkinen 1989, 111-116; 1999).
- 11 Toisin kuin Hegel, Rousseau palautti yleistahdon (*la volonté générale*) yksilön tahtoon tai yksilöiden tahdon summaan (Pulkkinen 1998).
- 12 On yleinen käsitys, että J.S. Mill kirjoitti teoksen *Naisen asema* (1869) yhdessä vaimonsa *Harriet Taylorin* kanssa (Pateman 1988, 160).
- 13 Tämän idean sain Aino Saariselta (1985, 97), jonka mukaan "... myös naisten julkis-poliittisten instituutioiden hierarkian huipulla erityisintressien hoitamiselta näytävä toiminta asettuu marginaalitoiminnan sijasta itsenäiseksi osaksi naisten sekä kansalaisyhteiskunnan että julkis-poliittisen alueen kattavaa naisten poliittisen toiminnan ominaislaatua."
- 14 Esimerkiksi Liljeström (1996, 114) käyttää tällaista luonnehdintaa Rubinin (1975) strukturalistista "*sex-gender system*" -teoriaa analysoidessaan kun hän toteaa, että "sekä 'sex' seksuaalisuutena että 'gender' sukupuoli-identiteettinä ovat sosiaalisia konstruktioita. Niiden 'takana' tai 'perustana' on kuitenkin 'sex' biologisena raaka-aineena ja lisääntymiskykyä".

- 15 "Experience is not seen as the objective circumstances that condition identity; identity is not an objectively determined sense of self defined by needs and interests; politics is not the collective coming to consciousness of similarly situated individual subjects. Rather politics is the process by which plays of power and knowledge constitute identity and experience." (Scott 1999, 5.)
- 16 "Citizenship as participation represents an expression of human agency in the political arena, broadly defined; citizenship as rights enables people to act as agents" (Lister 1997, 36).
- 17 "French political life has until now been dominated by a perception of democracy that subordinates political actors to the needs, collective consciousness and interests of society/the nation/the people" (Touraine 1994, 118; engl. käännös, Siim 2000, 47).
- 18 Käsité *yhteiskuntasopimus* kuvaa siirtymää luonnontilasta moderniin poliittiseen järjestykseen. Se tarkoittaa sopimusta, jonka henkilöt solmivat esipoliittisessa tai -sosiaalisessa tilassa. Tämä 'luonnontila' täsmentää ne ehdot, joiden puitteissa he ovat valmiita alistumaan julkisen auktoriteetin alaisiksi. Hobbes, Locke ja Rousseau tutkivat, mihin rationaalinen toimija (yksilö) olisi valmis suostumaan ottaen huomioon hyödyt ja haitat, jotka seuraavat alistumisesta moderniin poliittiseen järjestykseen. (McLean 1996, 455.)
- 19 Yhteiskuntasopimusteoreetikot väittivät seksuaalisten valtasuhteiden perustuvan luonnollisiin valtasuhteisiin. Locken ja Rousseau'n teorioissa avioliitto ja perhe olivat jo olemassa luonnontilassa eli naiset nähtiin luonnostaan epätasa-arvoisina, koska nainen oli (avioliitossa ja perheessä) miehen alamainen. Sitä vastoin Hobbesin luonnehtimassa 'luonnontilassa' naiset ja miehet olivat tasa-arvoisia, mutta sen jälkeen kun naiset antoivat suostumuksensa alistua vaimona miehelle (avioliittosopimuksessa), naisista tuli miesten alamaisia. Näin naiselta puuttuivat rationaalisen yksilön ominaisuudet eli hän ei ollut "vapaa" eikä "tasa-arvoinen" eikä voinut olla yhteiskuntasopimuksen osapuoli. (Pateman 1988, 40-55; Anderson 1997, 288.)
- 20 Lukuun ottamatta Isän seksuaalista valtaa sopimusteoreetikot hylkäsivät oman aikansa patriarkaaliset poliittiset teoriat. Ne perustuivat patriarkaalisen perheen Isän rajoittamattomaan valtaan, joka rinnastettiin kuninkaan valtaan. Yhteiskuntasopimusteorioiden konstruoimat "luonnolliset oikeudet", yksilön vapaus ja tasa-arvo, olivat jo käsitteinä täysin vastakkaisia patriarkaalisten poliittisten teorioiden olettamalle "luonnolliselle" hierarkialle. Niinpä ei ollut mitään syytä syrjäyttää naisia yksilökategoriasta, minkä sopimusteoreetikot kuitenkin tekivät. (Brennan - Pateman 1979/1998, 94-95.)
- 21 "Only *men* are born free and equal. The contract theorists constructed sexual difference as a *political* difference, the difference between men's natural freedom and women's natural subjection" (Pateman 1989, 5).
- 22 Patemanin (1988, 113) mukaan aviolliset oikeudet ovat seksuaalisia oikeuksia ja valtaa, jota miehet harjoittavat miehinä - eivät isinä - ja jota miehet käyttävät myös julkisilla markkinoilla (prostituutio, pornografia).
- 23 "Thus one sex is mind in its self-diremption into explicit personal self-subsistence and the knowledge and volition of free universality, i.e. the self consciousness of conceptual thought and the volition of the objective final end. The other sex is mind maintaining itself in unity as knowledge and volition of the substantive, but knowledge and volition in the form of concrete individuality and feeling. In relation to externality, the former is powerful and active, the latter passive and subjective. It follows that man has his actual substantive life in

- the state, in learning, and so forth, as well as in labour and struggle with the external world and with himself so that it is only out his diremption that he fights his way to self-subsistent unity with himself. In the family he has a tranquil intuition of this unity, and there he lives a subjective ethical life on the plane of feeling. Woman, on the other hand, has her substantive destiny in the family, and to be imbued with family piety is her ethical frame of mind." (*Philosophy of Right* 1967, 114.)
- 24 "Since the community only gets an existence through its interference with the happiness of the Family, and by dissolving [individual] self-consciousness into the universal, it creates for itself in what it suppresses and what is at the same time essential to it an internal enemy - womankind in general. Womankind - the everlasting irony [in the life] of the community - changes by intrigue the universal end of the government into a private end, transforms its universal activity into a work of some particular individual, and perverts the universal property of the state into a possession and the ornament for the Family." (*Phenomenology of Spirit* 1977, 288.)
- 25 "The state is the actuality of the ethical Idea. It is ethical mind *qua* the substantial will manifest and revealed to itself, knowing and thinking itself, accomplishing what it knows and in so far as it knows it. The state exists immediately in custom, mediately in individual self-consciousness, knowledge, and activity, while self-consciousness in virtue of its sentiment towards the state finds in the state, as its essence and the end and product of its activity, its substantive freedom." (*The Philosophy of Right* 1967, 155.)
- 26 "In the course of actual attainment of selfish ends - an attainment conditioned in this way by universality - there is formed a system of complete interdependence, wherein the livelihood, happiness, and legal status of one man is interwoven with the livelihood, happiness, and rights of all ..." (*Philosophy of Right* 1967, 123). Hegelille kansalaisyhteiskunta (*bürgerliche Gesellschaft*) oli taloudellisen toiminnan alue, jossa "muut ovat välineitä yksittäisen henkilön omille päämäärille". Mutta koska nämä suhteet toisiinsa ovat välttämättömiä, jotta he saavuttaisivat tavoitteensa, kansalaisyhteiskuntaa kuvaa keskinäinen riippuvuus. Juuri sen tähden, että vapaus saksalaisessa idealismissa liittyi moraalisen toimijan aikomuksiin, Hegelille kansalaisyhteiskunta ei ollut vapaa, koska yhteiskunnallinen sidos muodostuu ilman, että kukaan sitä varsinaisesti haluaa, ja toimintaa ohjaavat "itsekkäät motiivit" (Pulkkinen 1998, 29-30). Sen sijaan valtio on moraalisen vapauden alue; siinä yhteisöllinen asettuu yksityisen edun edelle.
- 27 "The difference between the ethical life of the woman and that of the man consists just in this, that in her vocation as an individual and in her pleasure, her interest is centred on the universal and remains alien to the particularity of the desire; whereas in the husband these two sides are separated; and since he possesses as a citizen the self-conscious power of universality, he thereby acquires the right of desire and, at the same time, preserves his freedom in regard to it." (*Phenomenology of Spirit* 1977, 274-275.)
- 28 "The Family as the immediate substantiality of mind, is specifically characterized by love, which is mind's feeling of its own unity" (*Philosophy of Right* 1967, 110).
- 29 Snellmanin kansalaisyhteiskunta-käsite eroaa Hegelin porvarillisen yhteiskunnan käsitteestä siten, että Snellman sivuuttaa kansalaisyhteiskunnan taloudellisen toiminnan, jota Hegel painottaa, ja keskittyy kansalaisyhteiskuntaan liittyvään lainkuuliaisuuteen (Pulkkinen 1989, 60).

- 30 Snellmanin näkemyksen mukaan naisasianaiset ovat "epäonnistuneita naisia".
"Mutta aatteen naispuoliset asianajajat ovat noita iäkkäitä naimattomia naisia, ja
lisäksi tulee joitakin naisia, jotka ovat avioliitossaan ajautuneet karille, luultavas-
ti harvoin olematta itse siihen syypäitä." (KT XI 1931, 131.)
- 31 "The political subject is not an autonomous creature, not an originary
consciousness that simply uses representation as an instrument - uses it well or
poorly - in order to achieve certain fundamentally rational ends. In contrast, this
study probes the possibility that the discursive and practical mechanisms of
political representation produce this political subject at the same time that they
produce a representative for it." (Seitz 1995, 5.)
- 32 "Construction is not opposite to agency; it is the necessary scene of agency, the
very terms in which agency is articulated and becomes culturally intelligible"
(Butler 1990, 147).
- 33 "But their arguments were also paradoxical: in order to protest women's
exclusion, they had to act on behalf of women and so invoked the very
difference they sought to deny" (Scott 1996, x).
- 34 "No longer did representation denote the 'making present' of the nation in the
body of the king ... now representatives simply spoke on behalf of the abstract
entity that was the nation" (Scott 2005, 13).
- 35 Vuoden 1904-1905 valtiopäivillä käsiteltiin äänioikeuden laajentamista talonpoi-
kais- ja porvarissäädyssä. Tässä yhteydessä nousi esiin myös kysymys naisten
poliittisista oikeuksista neljässä anomuksessa, joista kaksi tehtiin porvarissäädyn
edustajien - Santeri Ingman (Ivalo) ja G.J. Winter sekä Kustaa Killinen - ja kaksi
talonpoikaissäädyn edustajien - Karl Julian Karlsson ja G.L. Topelius sekä
Nestor Emanuel Huoponen - toimesta (Mustakallio 1988, 54-55; Laine 1995, 95-
96; Hagner - Försti 2006, 71 ja 305.). Killisen ja Huoposen esityksissä vaadittiin
naisten äänioikeutta samoilla ehdoilla kuin miehillekin, kun taas Ivalo ja Karls-
son esittivät myös naisten vaalikelpoisuutta, samoilla ehdoilla kuin miehille.
Killinen oli luvannut Suomen Naisyhdistykselle esittää yhdistyksen anomuseh-
dotuksen porvarissäädyssä ja N.E. Huoponen talonpoikaissäädyssä (*Suomen
Naisyhdistyksen pöytäkirjan liitteet* 26.11.1904; sit. Laine 1995, 70 ja 95).
Huoposen aloite naisten äänioikeudesta oli Alexandra Gripenbergin käsialaa ja
Killisen aloite noudatti samaa linjaa (Laine 1995, 95). Naisasialiitto Unionin
kanta naisten poliittisiin oikeuksiin oli tuolloin radikaalimpi kuin Suomen Nais-
yhdistyksellä. Sen lisäksi että Lucina Hagman ja monet muutkin Unionin jäsenet
hyväksyivät työläisnaisten vaatimuksen yleisestä äänioikeudesta vuoden 1904
marraskuussa pidetyssä "naisten suuressa äänioikeuskokouksessa", Unioni oli
kokouksessaan (1904) päätenyt kannattamaan sekä naisten äänioikeutta että
vaalikelpoisuutta samoilla ehdoilla kuin miehille. Unionin kuukausikokous-
pöytäkirjan (16.11.1904) mukaan tämän esityksen jätti porvarissäädyille Santeri
Ingman ja talonpoikaissäädyille K.J. Karlsson (Hagner 2006, 71 ja 305).
Mustakallion (1988, 54-55) ihmettelylle siitä, miksi nämä kaksi esitystä olivat
lähes identtiset, löytyi näin selitys. Valtiopäivien perustuslakivaliokunnan mie-
tinnössä naisten äänioikeuteen suhtauduttiin myönteisesti, mutta asian käsittely
siirrettiin seuraaville valtiopäiville. Säätyjen käsitellessä äänioikeuskysymystä
säätytaloa piiritti kiihtynyt väkijoukko, joka vaati asialle radikaalimpaa rat-
kaisua. Tämä "säätyjen häpeäyö" huhtikuussa 1905 enteili suurlakkoa, joka johti
yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden hyväksymiseen vuonna 1906. (Mustakallio
1988, 55-59.)

Lähdeluettelo

- Adkins, Lisa (2002): *Feminization, mobility and cultural economy*. Teoksessa Adkins, Lisa: *revisions, gender and sexuality in late modernity*, 57-84. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Alapuro, Risto (1988): *State and Revolution in Finland*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Anderson, Perry (1997): Pateman, Carole (1940-). Teoksessa *The A-Z Guide to Modern Social and Political Theorists*, 286-289 (toim. Noel Parker ja Stuart Sim). London-New York-Toronto-Sydney-Tokyo-Singapore-Madrid-Mexico City-Munich-Paris-Prentice Hall: Harvester Wheatsheaf.
- Anttonen, Anneli (1994): Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Anttonen, Anneli - Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 203-226. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli (1997): *Feminismi ja sosiaalipolitiikka*. Tampere University Press.
- Anttonen, Anneli - Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.) (1994): *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli - Sipilä, Jorma (2000): *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Arendt, Hannah (1958): *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Asikainen, Sari (1994): *"Me toivomme ihannemaata"*. Hilja Pärssisen varhainen aatemaailma ennen kansanedustajuutta. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Naistutkimusyksikkö. Julkaisuja - Sarja N 9/1994. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ball, Terence (1988): *Transforming Political Discourse. Political Theory and Critical Conceptual History*. Oxford-New York: Basil Blackwell.
- Benhabib, Seyla (1991): On Hegel, Women and Irony. Teoksessa Shanley, Mary Lyndon - Carole Pateman (1991) (toim.): *Feminist Interpretations and Political Theory*, 129-145. Cambridge: Polity Press.
- Benn, Stanley (1967): "Democracy". *The Encyclopedia of Philosophy*. Volume two, 338-341. New York: Macmillan.
- Bergman, Solveig (1995): *Feministisk motkultur och kvinnomakt. "Nya" kvinnorörelser och en studie av feminismen i Västtyskland*. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Sociologiska institutionen. Ser. A:432. Åbo: Åbo Akademi.
- Bergman, Solveig (1998): Naisliikehdinnän moninaisuus. "Uusi" suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, Kaj - Martti Siisiäinen (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*, 165-186. Tampere: Vastapaino.
- Bergman, Solveig (1999): Women in New Social Movements. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, 97-117. Nordic Council of Ministers. Oslo: Scandinavian University Press.
- Bergman, Solveig (2001): Naiset uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, 112-132. Pohjoismaiden ministerineuvosto. Helsinki: Edita.
- Bergman, Solveig (2002): *The Politics of Feminism: Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s*. Turku: Åbo Akademis Förlag - Åbo Akademi University Press.
- Bergqvist, Christina et al. (toim.) (1999): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*. Nordic Council of Ministers. Oslo: Scandinavian University Press.

- Bergqvist, Christina (1999): Childcare and Parental Leave Models. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, 121-136. Nordic Council of Ministers. Oslo: Scandinavian University Press.
- Bergqvist, Christina et al. (toim.) (2001): Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa. Pohjoismaiden ministerineuvosto. Helsinki: Edita.
- Blondel, Jean (1985): *Government Ministers in the Contemporary World (Political Executives)*. London: Sage Publications.
- Bock, Gisela (1994a): Nazi Gender Policies and Women's History. Teoksessa Thébaud, Françoise (toim.): *A History of Women in the West V. Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century*, 149-176. Cambridge, Massachusetts-London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Bock, Gisela (1994b): Poverty and Mothers' Rights in the Emerging Welfare States. Teoksessa Thébaud, Françoise (toim.): *A History of Women in the West V. Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century*, 402-432. Cambridge, Massachusetts-London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Bock, Gisela - Pat Thane (toim.) (1991): *Maternity and Gender Policies. Women and the Rise of the European Welfare States 1880s-1950s*. London - New York: Routledge.
- Bock, Gisela - Susan James (toim.) (1992): *Beyond Equality and Difference. Citizenship, feminist politics and female subjectivity*. London-New York: Routledge.
- Borchorst, Anette (2001): Tasa-arvolainsäädäntö. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, 203-220. Pohjoismaiden ministerineuvosto. Helsinki: Edita.
- Borg, Sami - Heikki Paloheimo (2009): Johdanto. Teoksessa Borg, Sami - Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*, 13-27. Tampere: Tampere University Press.
- Bouchier, David (1983): *The Feminist Challenge*. London: Macmillan.
- Bourque, Susan - Jean Grossholtz (1984): Politics as Unusual Practice: Political Science Looks at Female Participation. Teoksessa Siltanen, Janet - Michelle Stanworth (toim.): *Women and the Public Sphere: a critique of sociology and politics*, 103-121. London-Sydney-Melbourne-Auckland-Johannesburg: Hutchinson.
- Brennan, Teresa - Carole Pateman (1998/1979): 'Mere Auxiliaries to the Commonwealth': Women and the Origins of Liberalism. Teoksessa Phillips, Anne (toim.): *Feminism & Politics*, 93-115. Oxford-New York: Oxford University Press.
- Julkaistu alun perin 1979, *Political Studies*, Vol. 27.
- Brown, Wendy (1995): *States of Injury. Power and Freedom in Late Modernity*. Princeton: Princeton University Press.
- Bryson, Valerie (1992): *Feminist Political Theory. An Introduction*. Houndmills, Basingstoke-London: The Macmillan Press Ltd.
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York-London: Routledge.
- Butler, Judith (1992): Contingent Foundations: Feminism and the Question of "Postmodernism": Teoksessa Butler, Judith - Joan W. Scott (toim.): *Feminists Theoretize the Political*, 3-21. New York-London: Routledge.
- Butler, Judith (1993): *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York-London: Routledge.
- Butler, Judith (1998/1990): Subjects of Sex/Gender/Desire. Teoksessa Phillips, Anne (toim.): *Feminism & Politics*, 273-291. Oxford - New York: Oxford University Press.
- (Ote luvusta 1 teoksessa Butler, Judith, 1990: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York-London: Routledge.)

- Butler, Judith (2000): *Antigone's Claim*. New York: Columbia University Press.
- Butler, Judith (2006): *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. (Suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi.) Helsinki: Gaudeamus.
- Canth, Minna (2006): *Sanoi Minna Canth. Pioneer reformer. Otteita Minna Canthin teoksista ja kirjeistä*. Toimittanut Ritva Heikkilä. *Extracts from Minna Canth's Works and Letters*. Edited by Ritva Heikkilä. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Chodorow, Nancy (1978): *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: The University of California Press.
- Christensen, Ann-Dorte (1999): Women in the political parties. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, 65-87. Oslo: Scandinavian University Press.
- Connell, Robert W. (Raewyn) (1987): *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press in association with Blackwell Publishing Ltd.
- Connell, Robert W. (Raewyn) (1995): *Masculinities*. Cambridge: Polity Press in association with Blackwell Publishing Ltd.
- Cygnæus, Uno (1963/1859): Matkakertomus ynnä mietintö kansakouluasiasta, alamaisuudessa jätetty Suomen Keisarilliselle Senaatille joulukuussa 1859. Suom. A.J. Tarjanne teokseen "Uno Cygnæuksen kirjoitukset kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä" (1910). Teoksessa *Suomen Sana. Kansalliskirjallisuutemme valiolutemisto* 3, 587-591. WSOY 1963.
- Dahlerup, Drude (1988): From a small to a large minority. Women in Scandinavian Politics. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 11, No. 4, 275-298.
- Dahlerup, Drude (1990): *Odotuksen aika on ohi. Naispolitiikan käsikirja*. Kööpenhamina: Pohjoismaiden ministerineuvosto.
- Dahlerup, Drude (2003): *Comparative Studies of Electoral Gender Quotas*. Paper presented at international IDEA workshop. The Implementation of Quotas: Latin American Experiences, Lima, Peru, 23-24 February 2003.
- Dahlerup, Drude (2008): Gender Quotas - Controversial But Trendy. *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 10, No. 3, 322-328.
- Diamond, Irene - Nancy Hartsock (1981): Beyond Interests in Politics: A Comment on Virginia Sapiro's 'When are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women'. *The American Political Science Review*, Vol. 75, No. 3, 717-721.
- Di Stefano, Christine (1991): *Configurations of Masculinity. A Feminist Perspective on Modern Political Theory*. Ithaca-London: Cornell University Press.
- Di Stefano, Christine (1996): Autonomy in the Light of Difference. Teoksessa Hirschmann, Nancy J. - Christine Di Stefano (toim.): *Revisioning the Political. Feminist Reconstructions of Traditional Concepts in Western Political Theory*, 95-116. Oxford: Westview Press.
- Duverger, Maurice (1955): *The Political Role of Women*. UNESCO. Paris.
- Dörner, Andreas (2001): *Politainment: Politik in der medialen Erlebnisgesellschaft*. Suhrkamp Verlag KG.
- Ehrnrooth, Adelaide (1963/1899): Koska kuuluu naisten ääni politiikan neuvotteluissa? Isänmaan puolesta. Teoksessa *Suomen Sana. Kansalliskirjallisuutemme valiolutemisto* 4, 224-227. WSOY 1963.
- Eisenstein, Hester (1984): *Contemporary Feminist Thought*. London-Sydney: Unwin Paperbacks.
- Elomäki, Anna (2005): *Kansalainen vai äitikansalainen? Naisten kansalaisuuden ja äitiyden yhteenkietoutumisesta*. Naistutkimuksen pro gradu -tutkielma. Syyskuu 2005. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Elomäki, Anna (2007): Kansalaisuuden sukupuolituneet representaatiot suomalaisissa eduskuntavaalijulisteissa. *Naistutkimus-Kvinnoforskning*, 20. vuosikerta, N:o 2, 4-15.

- Elshtein, Jean Bethke (1981): *Public Man, Private Woman: women in social and political thought*. Oxford: Martin Robertson.
- Esping-Andersen, Gösta (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Flax, Jane (1983): Political Philosophy and the Patriarchal Unconscious: A Psychoanalytic Perspective on Epistemology and Metaphysics. Teoksessa Harding, Sandra - Merrill Hintikka (toim.) (1983): *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*, 245-281. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Foucault, Michel (1990/1978): *The History of Sexuality. An Introduction. Volume I*. New York: Vintage Books. A Division of Random House, Inc.
- Fraser, Nancy (1997): *Justice Interruptus. Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York-London: Routledge.
- Gill, Rosalind (2007): Postfeminist media culture. Elements of sensibility. *European Journal of Cultural Studies*, Vol. 10, No. 2, 147-166.
- Gordon, Tuula - Elina Lahelma (1998): Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli. Teoksessa Alasuutari, Pertti - Petri Ruuska (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*, 251-280. Tampere: Vastapaino.
- Gordon, Tuula - Katri Komulainen - Kirsti Lempiäinen (toim.) (2002): *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Haapanen, Pirkko - Tapio Koskiahio - Aino Saarinen (1974): *Nainen ja politiikka*. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia 33.
- Haavio-Mannila, Elina (1970): Sex Roles in Politics. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 5.
- Haavio-Mannila, Elina (1978): Changes in Sex Roles in Politics as an Indicator of Structural Change in Society. *International Journal of Sociology*, No. 3.
- Haavio-Mannila, Elina (1979): How Women Became Political Actors: Female Candidates in Finnish Elections. *Scandinavian Political Studies*, No. 4.
- Haavio-Mannila, Elina (1981a): Finland. Teoksessa Lovenduski, Joni - Jill Hills (toim.): *The Politics of the Second Electorate. Women and Public Participation*, 228-251. London-Boston-Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Haavio-Mannila, Elina (1981b): Women in the Economic, Political and Cultural Elites in Finland. Teoksessa Epstein, Cynthia F. - Rose L. Coser (toim.): *Access to Power*. London: George Allen & Unwin.
- Haavio-Mannila, Elina et al. (toim.) (1983): *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*. Oslo: Pohjoismaiden ministerineuvosto.
- Hackett, Elizabeth - Sally Haslanger (2006): *Theorizing Feminisms: A Reader*. OUP.
- Hagman, Lucina (1995/1889): *Naisten äänestys-oikeudesta: Keskustelun perusteeksi*. Helsinki: G.W. Eklund 1889, 13-37. Julkaistu uudelleen teoksessa Husu, Liisa - Elina Katainen - Eeva Peltonen - Pia Purra - Eeva Raevaara - Liisa Tiukka (toim.): *Lukukirja Suomen Naisille*, 127-132. Gaudeamus.
- Hagner, Minna - Teija Försti (2006): *Suffragettien sisaret*. Helsinki: Unioni Naisasialiitto.
- Halonen, Irma Kaarina (1999): *Matka journalismin sukupuolittumisen strategisille alueille*. Acta Universitatis Tamperensis 669. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Halonen, Irma Kaarina (2006): Sukupuolitettu uutishuone. Teoksessa Mäkelä, Anna - Liina Puustinen - Iris Ruoho (toim.): *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*, 193-206. Helsinki: Gaudeamus.
- Hanisch, Carol (1971): The Personal is Political, Teoksessa Agel, Jerome (toim.): *The Radical Therapist*, 152-157. New York: Ballantine Books.
- Haraway, Donna (1997): *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan0_Meets_Onco MouseTm. Feminism and Technoscience*. New York-London: Routledge.

- Harding, Sandra (1986): *The Science Question in Feminism*.
Ithaca-London: Cornell University Press.
- Harding, Sandra - Merrill Hintikka (toim.) (1983): *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*.
Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Hart, Linda - Anne Maria Holli - Anne Kovalainen (2009): Gender and Power in the Nordic Countries: Report on Finland. Teoksessa Niskanen, Kirsti - Anita Nyberg (toim.): *Kön och makt i Norden. Del I Landsrapporter*. Pohjoismaiden ministerineuvosto Kööpenhamina: TemaNord.
- Hartmann, Heidi (1981): The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism. Toward a More Progressive Union. Teoksessa Sargent, Lydia (toim.): *Women and Revolution. A Discussion on the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism*, 1-42.
Boston: South End Press.
- Hartsock, Nancy C.M. (1985): *Money, Sex and Power. Toward a Feminist Historical Materialism*.
Boston: Northeastern University Press. (Alun perin julkaistu 1983, Longman.)
- Havelkova, Hana (1997): Transitory and Persistent Differences: Feminism East and West. Teoksessa Scott, Joan - Cora Kaplan - Debra Keates (toim.): *Transitions, Environments, Translations: Feminisms in International Politics*, 56-62.
New York-London: Routledge.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1967): *Hegel's Philosophy of Right*.
Translated with notes by T.M. Knox. London: Oxford University Press.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1977/1807): *Phenomenology of Spirit*. Translated by A.V. Miller.
Oxford: Oxford University Press.
- Hekman, Susan (1991): Reconstituting the Subject: Feminism, Modernism, and Postmodernism. *Hypatia*, Vol. 6, No. 2, 44-63.
- Helander, Voitto (1997): Finland. Teoksessa Norris, Pippa (toim.): *Passages to Power. Legislative recruitment in advanced democracies*, 56-75. Cambridge University Press.
- Hellsten, Villiina - Anne Maria Holli - Hanna Wass (2007): Sukupuolenmukainen äänestäminen vuoden 2006 presidentinvaaleissa. Teoksessa Isotalus, Pekka - Sami Borg (toim.): *Presidentinvaalit 2006*, 178-206. WSOY.
- Hentilä, Marjaliisa (1989): Maa jossa pihatkin saivat äänestää. Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdistössä 1906-1914. Teoksessa Laine, Leena - Pirjo Markkola (toim.): *Tuntematon työläisnainen*. Tampere: Vastapaino.
- Hernes, Helga Maria (1984): Women and the Welfare State. The Transition from Private to Public Dependency. Teoksessa Holter, Harriet (toim.): *Patriarchy in a Welfare Society*, 26-45. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Helga Maria (1987): *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*.
Oslo: Norwegian University Press.
- Hernes, Helga Maria (1988): The Welfare State Citizenship of Scandinavian Women. Teoksessa Jones, Kathleen B. - Anna G. Jónasdóttir (toim.): *The Political Interests of Gender. Developing Theory and Research with a Feminist Face*, 187-213.
London-Newbury Park-New Delhi: Sage Publications.
- Hirdman, Yvonne (1987): Makt och kön. Teoksessa *Maktbegreppet*, 188-206.
Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hirdman, Yvonne (1990): Genussystemet. Teoksessa *Demokrati och makt i Sverige*, Maktutredningens huvudrapport, 73-116. Stockholm: Statens offentliga utredningar (SOU) 1990: 44.
- Ho, Christina - Ingrid Schraner (2004): *Feminist Standpoints, Knowledge and Truth. A Literature Review*. University of Western Sydney. School of Economics and Finance. Working Paper Series. Paper No. 2004/2, June 2004.

- Hobson, Barbara - Ruth Lister (2002): Citizenship, introduction. Teoksessa Hobson, Barbara - Jane Lewis - Birte Siim (toim.): *Contested Concepts in Gender and Social Politics*, 23-54. Cheltenham, UK-Northampton, Ma, USA: Edward Elgar.
- Hodge, Joanna (1987): Women and the Hegelian State. Teoksessa Kennedy, Ellen - Susan Mendus (toim.): *Women in Western Political Philosophy. Kant to Nietzsche*, 127-158. Brighton: Wheatsheaf Books.
- Holli, Anne Maria (1988): Yhdistys 9:n politiikan ja politiikkakäsityksen suhteen merkityksestä tasa-arvopolitiikan syntyhistoriassa. *Politiikka*, N:o 4, 321-332.
- Holli, Anne Maria (1991): *Miehisestä tasa-arvosta kohti naisten käsitteellistä tilaa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan tasa-arvopoliittinen diskurssi vv. 1972-86*. Helsingin Yliopisto. Valtio-opin lisensiaattitutkielma joulukuu 1991 (julkaisematon).
- Holli, Anne Maria (2003): *Discourse and Politics for Gender Equality in Late Twentieth Century Finland*. Department of Political Science, Acta Politica 23. Helsinki University Press.
- Holli, Anne Maria (2006): Strong Together? A Comparative Study of the Impact of the Women's Movement on Policy-Making in Finland. Teoksessa Hellsten, Sirkku K. - Anne Maria Holli - Krassimira Daskalova (toim.): *Women's Citizenship and Political Rights*, 127-153. Houndmills, Basingstoke-New York: Palgrave Macmillan.
- Holli, Anne Maria - Johanna Kantola (2005): A Politics for Presence: State Feminism, Women's Movements and Political Representation in Finland. Teoksessa Lovenduski, Joni et al. (toim.): *State Feminism and Political Representation*, 62-84. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holli, Anne Maria - Johanna Kantola (2007): State Feminism Finnish style: Strong Policies clash with Implementation Problems. Teoksessa Outshoorn, Joyce - Johanna Kantola (toim.): *Changing State Feminism*, 82-101. Houndmills, Basingstoke-New York: Palgrave Macmillan.
- Holli, Anne Maria - Hanna Wass (2009): Sukupuoli ja äänestäminen. Teoksessa Borg, Sami - Heikki Paloheimo (toim.): *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*, 126-148. Tampere: Tampere University Press.
- Holli, Anne Maria - Milja Saari (2009): *Sukupuoli eduskunnan asiantuntijakuulemisissa*. TANE-julkaisuja 11/2009. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoasiainneuvottelukunta.
- Hoskyns, Catherine (1996): *Integrating Gender. Women, Law and Politics in the European Union*. London-New York: Verso.
- Hutchings, Kimberly (2003): *Hegel and Feminist Philosophy*. Cambridge: Polity Press in association with Blackwell Publishing Ltd.
- Häggman, Kai (1994): *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Hänninen-Salmelin, Eva (1987): Naiset muuttuvassa hyvinvointivaltion hallinnossa. Teoksessa Saarinen, Aino - Eva Hänninen-Salmelin - Marja Keränen (toim.): *Naiset ja valta. Naisnäkökulmia "hyvinvointivaltioon"*, 93-101. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Hänninen-Salmelin, Eva - Helena Karento (1999): Julkisen sektorin johtajat. Teoksessa *Onko huipulla tyyntynyt* (toim. Eeva-Sisko Veikkola), 63-75. Helsinki: Tilastokeskus. Työmarkkinat 1999: 12.
- Innala, Aune (1967): *Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä 1907-1917*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Irigaray, Luce (1985): *This Sex Which is Not One*. Ithaca-New York: Cornell University Press.
- Jaggar, Alison M. (1983): *Feminist Politics and Human Nature*. Brighton, Sussex: The Harvester Press & Totowa, New Jersey: Rowman & Allanheld.
- Jallinoja, Riitta (1983): *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

- Jallinoja, Riitta (1986): Independence or integration: the women's movement and political parties in Finland. Teoksessa Dahlerup, Drude (toim.): *The New Women's Movement. Feminism and Political Power in Europe and in the USA*, 158-178. London: Sage.
- Jallinoja, Riitta (2006): *Perheen vastaisuus. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arto (2000): *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta, kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Jónasdóttir, Anna (1987): Naisten intressissä: kahleeton muoto ja avoin sisältö. Teoksessa Saarinen, Aino - Eva Hänninen-Salmelin - Marja Keränen (toim.): *Naiset ja valta. Naisnäkökulmia 'hyvinvointivaltioon'*, 173-189. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jónasdóttir, Anna (1988): On the Concept of Interest. Women's Interests, and the Limitations of Interest Theory. Teoksessa Jones, Kathleen B. - Anna G. Jónasdóttir (toim.): *The Political Interests of Gender. Developing Theory and Research with a Feminist Face*, 33-65. London-Newbury Park-New Delhi: Sage Publications.
- Julkunen, Raija (1990): Women in the Welfare State. Teoksessa Manninen, Merja - Päivi Setälä (toim.): *Lady With the Bow: The Story of Finnish Women*, 42-53. Helsinki: Otava Publishing Company Ltd.
- Julkunen, Raija (1992): *Hyvinvointivaltio käännekohtassa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2008): *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2009): *Työelämän tasa-arvopolitiikka*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009: 53. Helsinki.
- Julkunen, Raija (2010): *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Juntti, Eira (1998): Pohjolan naisten viemiset Eurooppaan. Suomalaisten naistenlehtien EU-keskustelu. Teoksessa Keränen, Marja (toim.): *Kansallisvaltion kielioppi*, 64-89. Jyväskylä: SoPhi.
- Juntti, Eira (2004): *Gender and Nationalism in Finland in the Early Nineteenth Century*. Dissertation (The Graduate School of Binghamton University, State University of New York).
- Juntti, Eira (2010): Development of the Concept of 'Woman' (nainen) in Finnish Language Newspaper Texts, 1830-1860. *Redescriptions: Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, Vol. 14, 83-106.
- Juva, Mikko (1950): *Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848-1869*. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 51.
- Juvonen, Tuula (2002): *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tuula - Leena-Maija Rossi - Tuija Saresma (2010): Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa Saresma, Tuija - Leena-Maija Rossi - Tuula Juvonen (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*, 9-17. Tampere: Vastapaino.
- Kantola, Johanna (2006): *Feminists Theoretize the State*. Houndmills, Basingstoke-New York: Palgrave Macmillan.
- Kantola, Johanna - Johanna Valenius (toim.) (2007): *Toinen maailmanpolitiikka. 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten suhteiden tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Karento, Helena (1989): Sukupuolten tasa-arvo valtion ja kuntien hallinnossa. *Hallinnon Tutkimus*, N:o 4, 261-277.
- Karento, Helena (1992): Behind the Formal Equality: Finnish Women in State Administration. Teoksessa Keränen, Marja (toim.): *Gender and Politics in Finland*, 37-68. Aldershot: Avebury, Ashgate Publishing Limited.
- Karento, Helena (1999): *"Olen tehnyt parhaani". Tutkimus naisista valtion ja kuntien johtajina ja vaativissa asiantuntijatehtävissä*. Acta Universitatis Tamperensis 718. Tampereen yliopisto.

- Karento, Helena - Eva Hänninen-Salmelin (2003): Johtajuus valtiolla ja kunnissa: naisten asema vahvistui. *Tilastollinen Aikakauslehti* 4 (2003).
- Keller, Evelyn Fox (1982): Feminism and Science. *Signs*, Vol 7, No. 3, 589-602.
- Keller, Evelyn Fox (1988): *Tieteen sisarpuoli. Pohdintoja sukupuolesta ja tieteestä*. Tampere: Vastapaino.
- Keränen, Marja (1984): Kön och politik - en ofrågbar fråga? *Politiikka*, Vuosikerta 26, N:o 1, 46-62.
- Keränen, Marja (1992): Modernity, modernism, women. Teoksessa Keränen, Marja (toim.): *Gender and Politics in Finland*, 112-127. Aldershot: Avebury, Ashgate Publishing Limited.
- Keränen, Marja (1993): *Modern Political Science and Gender. A Debate between the Deaf and the Mute*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 103. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Kettunen, Pauli (2003): Yhteiskunta. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsittehistoria* (toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius), 167-212. Tampere: Vastapaino.
- Kinnunen, Taina (2008): *Lihaan leikattu kauneus. Kosmeettisen kirurgian ruumiillistuneet merkitykset*. Helsinki: Helsinki University Press. Gaudeamus.
- Kjellén, R (1915): *Politiska handböcker II. Rösträttsfrågan 1869-1909. Ett bidrag till den svenska statsförfattningens historia*. Stockholm: Hugo Geber.
- Klinge, Matti (1978): *Ylioppilaskunnan historia 2. Kansalaismielen synty*. Helsinki: Gaudeamus.
- Knijn, Trudie - Monique Kremer (1997): Gender and the Caring Dimension of Welfare States: Toward Inclusive Citizenship. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, Vol. 4, No. 3, 328-328.
- Koivunen, Anu (1998): Suomalaisuus ja muita sitoumuksia. Kommentteja Tuija Parvikon teeseihin. *Naistutkimus-Kvinnoforskning*, 11. vuosikerta, N:o 3, 23-30.
- Koivunen, Anu - Marianne Liljeström (toim.) (1996): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Komulainen, Katri (2002): Kansallisen ajan esitykset oppikoulun juhlissa. Teoksessa: Gordon, Tuula - Katri Komulainen - Kirsti Lempiäinen (toim.): *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*, 133-154. Tampere: Vastapaino.
- Koski, Anne (1994): *Valtiomies: Valiomieheyttä ja maskuliinista virtuositeettia: Urho Kekkosen ja Elisabeth Rehnin valtiotaito kuvasemioottisessa analyysissä*. Kansainvälisen politiikan pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Koskinen, Pirkko K. (1997): Äänioikeuden lainsäädäntöhistoriaa. Teoksessa *Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*, 26-41. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Helsinki: Eduskunnan kirjasto.
- Kristeva, Julia (1981): Women's Time. *Signs*, Vol. 7, No 1, 13-35.
- Kristeva, Julia (1993): Naisten aika. Teoksessa *Puhuva subjekti: Tekstejä 1967-1993*. Helsinki: Gaudeamus.
- Krusius-Ahrenberg, Lolo (1934): *Der Durchbruch des Nationalismus und Liberalismus im Politischen Leben Finnlands 1856-1863*. Annales Academiae Scientiarum Fennicae B, XXXIII, Helsinki.
- Krusius-Ahrenberg, Lolo (1981a): Uutta luovaa valtiopäivätoimintaa vanhoissa puitteissa (1863-1867). Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia, II osa: Säätyedustuslaitos 1850-luvun puolivälistä 1870-luvun loppuun*, 95-250. Helsinki: Eduskunnan historiakomitea.
- Krusius-Ahrenberg, Lolo (1981b): Vuoden 1869 valtiopäiväjärjestys. Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia, II osa: Säätyedustuslaitos 1850-luvun puolivälistä 1870-luvun loppuun*, 253-374. Helsinki: Eduskunnan historiakomitea.

- Kurunmäki, Jussi (2000): *Representation, Nation and Time. The Political Rhetoric of the 1866 Parliamentary Reform in Sweden*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 170. Jyväskylä.
- Kuusipalo, Jaana (1989): *Naisena politiikan huippupaikoille: Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926-1986*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen Sarja A, Tutkimuksia 13/1989.
- Kuusipalo, Jaana (1990): Finnish Women in Top-Level Politics. Teoksessa Keränen, Marja (toim.): *Finnish 'Undemocracy'. Essays on Gender and Politics*, 13-26. Helsinki: The Finnish Political Science Association.
- Kuusipalo, Jaana (1992): Finnish Women in Top-Level Politics. Teoksessa Keränen, Marja (toim.): *Gender and Politics in Finland*, 13-36. Aldershot: Avebury, Ashgate Publishing Ltd.
- Kuusipalo, Jaana (1993a): *Valtionkansalaisuudesta valtiofeminismiin: tutkielma naisten järjestäytymisestä ja naispoliittisista strategioista Suomen valtiollisessa politiikassa*. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Poliitiikan tutkimuksen laitos, valtio-opin lisensiaattitutkielma, kesäkuu 1993 (julkaisematon).
- Kuusipalo, Jaana (1993b): Die Macht der Frauen im finnischen Wohlfahrtsstaat. Teoksessa *Sprache, Denken und Kultur des Politischen. Perspektiven zur deutschen und finnischen Politik im sich verändernden Europa*, 247-268. Unter Mitarbeit von Andreas Dörner und Matti Hyvärinen herausgegeben von Tapani Kaakkuriniemi und Kari Palonen. Jyväskylän yliopisto. Valtio-opin laitos. Studia Politica Jyväskyläensia. Julkaisuja 5.
- Kuusipalo, Jaana (1994a): Kvinnorörelsens strategier - i går och i dag. *Nordisk Kontakt* 39, No. 2, 26-35.
- Kuusipalo, Jaana (1994b): Women as political actors in the Finnish Welfare State. Teoksessa Anttonen, Anneli (toim.): *Women and the Welfare State: Politics, Professions and Practices*, 52-72. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita, N:o. 87, 1994.
- Kuusipalo, Jaana (2002): Mitä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee? Teoksessa Holli, Anne Maria - Terhi Saarikoski - Elina Sana (toim.): *Tasa-arvopolitiikan haasteet*, 208-220. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. WSOY.
- Kymlicka, Will (1995): *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.
- Kymlicka, Will (1998): Multicultural Citizenship. Teoksessa *The Citizenship Debates: A Reader* (toim. Gershon Shafir), 167-188. Minneapolis-London: University of Minnesota Press.
- Käkikoski, Hilda (1995/1898): Siemenkirjasta. Teoksessa Hilda Käkikoski kirjeittensä ja kirjoitelmiansa valossa. Julkaissut Tilma Hainari. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja, 1913, 158-159, 166-168. Julkaistu uudelleen teoksessa Husu, Liisa - Elina Katainen - Eeva Peltonen - Pia Purra - Eeva Raevaara - Liisa Tiukka (toim.): *Lukukirja Suomen Naisille*, 63-65. Gaudeamus.
- Käppeli, Anne-Marie (1993): Feminist Scenes. Teoksessa Fraisse, Geneviève - Michelle Perrot (toim.): *A History of Women in the West (IV. Emerging Feminism from Revolution to World War)*, 482-514. Cambridge, Massachusetts-London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Laine, Riitta (1995): *Suomen Naisyhdistyksen äänioikeustoiminta vuosina 1884-1906*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma syyskuu 1995, politiikan tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto.

- Laisi, Helena (1987): Porvarillisen naisasialiikkeen ja työläisnaisliikkeen näkemyseroja työläisäidin asemasta vuosisadan alussa. Teoksessa Saarinen, Aino - Eva Hänninen-Salmelin - Marja Keränen (toim.): *Naiset ja valta. Naisnäkökulmia 'hyvinvointivaltioon'*, 133-139. Tampere: Vastapaino.
- Lammi-Taskula, Johanna (toim.) (1994): *Sukupuoli, media ja presidentinvaalit*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, tasa-arvojulkaisuja 1/1994.
- Landes, Joan B. (1998): Introduction. Teoksessa Landes, Joan B. (toim.): *Feminism, the Public and the Private*, 1-17. Oxford-New York: Oxford University Press.
- Laqueur, Thomas (1990): *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge-London: Harvard University Press.
- Lehto, Marja (1980): 80 vuotta sosialidemokraattista naistoimintaa. Teoksessa *Naisen työ: sosialidemokraattinen naisliike 80 vuotta*, 9-100. Sosialidemokraattiset Naiset. Kansan voima Oy.
- Lehtonen, Mikko (1995): *Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen*. Tampere: Vastapaino.
- Lerner, Gerda (1979): *The Majority Finds Its Past. Placing Women in History*. Oxford-New York-Toronto-Melbourne: Oxford University Press (Paperback 1981).
- Liikanen, Ilkka (1995): *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Jyväskylä: Historiallisia tutkimuksia 191.
- Liikanen, Ilkka (1987): Kansanvalistajien kansakunta. Teoksessa Alapuro, Risto - Ilkka Liikanen - Kerstin Smeds - Henrik Stenius (toim.): *Kansa liikkeessä*, 126-141. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Liikanen, Ilkka (1998): Fennomania poliittisena liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, Kaj - Martti Siisiäinen (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*, 59-78. Tampere: Vastapaino.
- Liljeström, Marianne (1996): Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu - Marianne Liljeström (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, 111-138. Tampere: Vastapaino.
- Lister, Ruth (1997): *Citizenship: Feminist Perspectives*. Houndmills, Basingstoke-London: Macmillan.
- Lloyd, Genevieve (1984): *The Man of Reason. 'Male' and 'Female' in Western Philosophy*. Methuen & Co.
- Lloyd, Genevieve (2000): *Miehin järki. "Mies" ja "Nainen" länsimaisessa filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Lovenduski, Joni (1986): *Women and European Politics. Contemporary Feminism and Public Policy*. Brighton, Sussex: Wheatsheaf Books.
- Lovenduski, Joni (1990): Feminism and Western European Politics. Teoksessa Urwin, Derek W. - William E. Paterson (toim.): *Politics in Western Europe Today: Perspectives, Policies, and Problems Since 1980*, 137-161 London-New York: Longman.
- Lovenduski, Joni - Pippa Norris (1995): *Political Recruitment. Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lähteenmäki, Maria (1990): *Naisia liikkeessä. Työläisnaisliike poliittisena ja yhteiskunnallisena liikkeenä (1918-1930)*. Helsingin yliopisto. Suomen historian liseniaattityö.
- Lähteenmäki, Maria (1995): *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30 -luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 2. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Lähteenmäki, Maria (2000): *Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa*. Sosialidemokraattiset naiset. Helsinki: Hakapaino.
- Macdonald, Myra (2004): From Mrs Happyman to Kissing Chaps Goodbye. Advertising reconstructs femininity. Teoksessa Carter, Cynthia - Linda Steiner (toim.): *Critical Readings: Media and Gender*, 41-67. Maidenhead: Open University Press.
- MacIntyre, Alasdair (1985): *After Virtue. A Study in Moral Theory*. London: Duckworth.

- Manin, Bernard (1997): *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marakowicz, Ellen (1996): Gender and National Identity in Finland. *Women's Studies International Forum*, Vol. 19, No. 1, 55-63.
- Marchand, Marianne H. - Anne Sisson Runyan (toim.) (2000): *Gender and Global Restructuring: Sightings, Sites and Resistances*. London: Routledge.
- Markkola, Pirjo (1994): *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 187. Helsinki: SHS.
- Marques-Bereira, Bérengère - Birte Siim (2002): Representation, agency and empowerment. Teoksessa Hobson, Barbara - Jane Lewis - Birte Siim (toim.): *Contested Concepts in Gender and Social Politics*, 170-194. Cheltenham, UK-Northampton, USA: Edward Elgar.
- Marshall, T.H. (1950/1992): Citizenship and Social Class. Teoksessa Marshall, T.H. - Tom Bottomore: *Citizenship and Social Class*, 1-51. London: Pluto Press.
- Marttila, Anne-Maria (2007): Nationalismi. Teoksessa Kantola, Johanna - Johanna Valenius (toim.): *Toinen maailmanpolitiikka. 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten suhteiden tutkimukseen*. 61-97. Tampere: Vastapaino.
- Matero, Johanna (1996): Tieto. Teoksessa Koivunen, Anu - Marianne Liljeström (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, 245-269. Tampere: Vastapaino.
- McClintock, Anne (1995): *Imperial Leather. Race, Gender and Sexuality in the Colonial Context*. New York-London: Routledge.
- McLean, Iain (1996): *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Meier, Petra (2008): A Gender Gap Not Closed by Quotas. *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 10, No. 3, 329-247.
- Meyer, Thomas with Lew Hinchman (2002): *Media Democracy. How the Media Colonize Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Michel, Sonia - Robin Rosen (1992): The Paradox of Maternalism, Elizabeth Lowell Putnam and the American Welfare State. *Gender and History*, Vol 4, No. 3, 364-386.
- Millet, Kate (1970): *The Sexual Politics*. New York: Garden City.
- Morgan, Robin (toim.) (1970): *Sisterhood is Powerful. An Anthology of Writings from the Women's Liberation Movement*. New York: Vintage Books.
- Mouffe, Chantal (1992): Feminism, Citizenship, and Radical Democratic Politics. Teoksessa Butler, Judith - Joan W. Scott (toim.): *Feminists Theorize the Political*, 369-384. New York-London: Routledge.
- Mustakallio, Sinikka (1988): *Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa*. Kansan Sivistystyön liitto.
- Mäki, Kirsi (2004): Feministit ja nationalismitutkimus. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi - Pasi Saukkonen (toim.): *Nationalismit*, 124-145. Porvoo: WSOY.
- Nenola, Aili (1986): *Miessydäminen nainen. Naisnäkökulmia kulttuuriin*. Helsinki: SKS.
- Nicholson, Linda J. (toim.) (1990): *Feminism/Postmodernism (Thinking Gender)*. New York-London: Routledge.
- Norris, Pippa (toim.): *Passages to Power. Legislative recruitment in advanced democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nousiainen, Jaakko (1992): *Politiikan huipulla. Ministerit ja ministeristöt Suomen parlamentarisessa järjestelmässä*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Nätkin, Ritva (1997): *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nätkin, Ritva (2003): Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele - Ritva Nätkin (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*, 16-38. Helsinki: Gaudeamus.

- Offen, Karen (2000): *European Feminisms 1700-1950. A Political History*. Stanford: Stanford University Press.
- Ojakangas, Mika (1997): *Lapsuus ja auktoriteetti. Pedagogisen vallan historia Snellmanista Koskenniemeen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Okin, Susan Moller (1979): *Women in Western Political Thought*. Princeton: Princeton University Press.
- Okin, Susan Moller (1991): Gender, the Public, and the Private. Teoksessa Held, David (toim.): *Political Theory Today*, 67-90. Cambridge: Polity Press.
- Oldfield, Adrian (1990): *Citizenship and Community: Civic Republicanism and the Modern World*. London-New York: Routledge.
- Oldfield, Adrian (1998): *Citizenship and Community: Civic Republicanism and the Modern World*. Teoksessa *The Citizenship Debates: A Reader* (toim. Gershon Shafir), 75-89. Minneapolis-London: University of Minnesota Press.
- Ollila, Anne (1993): *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 173.
- Ollila, Anne (1994): Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Martta-yhdistys halusi riveihinsä "kaikkien kansanluokkien naiset". Teoksessa Anttonen, Anneli - Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 53-72. Tampere: Vastapaino.
- Palmunen, Ritva (1992): *Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906-1985*. Suomen Keskustanaiset r.y.
- Parry, Geraint (1991): Conclusion: paths to citizenship. Teoksessa Vogel, Ursula - Michael Moran (toim.): *The Frontiers of Citizenship*, 166. MacMillan Publishing Company.
- Parvikko, Tuija (1998): Kriittisiä kysymyksiä naistutkimukselle. *Naistutkimus-Kvinnoforskning*, 11. vuosikerta, N:o 2, 62-65.
- Pateman, Carole (1970): *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press.
- Pateman, Carole (1988): *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press.
- Pateman, Carole (1989): *The Disorder of Women. Democracy, Feminism and Political Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Pateman, Carole (1992): Equality, Difference, subordination: the politics of motherhood and women's citizenship. Teoksessa Bock, Gisela - Susan James (toim.) (1992): *Beyond Equality and Difference: Citizenship, feminist politics and female subjectivity*, 17-31. London-New York: Routledge.
- Pateman, Carole - Elizabeth Gross (toim.) (1986): *Feminist Challenges: Social and Political Theory*. Boston: Northeastern University Press.
- Phillips, Anne (1991): *Engendering Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Phillips, Anne (1995): *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Pitkin, Hanna Fenichel (1984): *Fortune is A Woman: Gender and Politics in the Thought of Niccolò Machiavelli*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Pitkin, Hanna Fenichel (1967): *The Concept of Representation*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Pringle, Rosemary - Sophie Watson (1992): 'Women's Interest' and the Poststructuralist State. Teoksessa Barret, Michèle - Anne Phillips (toim.): *Destabilizing Theory. Contemporary Feminist Debates*, 53-73. Cambridge: Polity Press.
- Pulkkinen, Tuija (1987): Kansalaisyhteiskunta ja valtio. Kaksi perinnettä poliittisen julkisuuden muotoutuessa. Teoksessa Alapuro, Risto - Ilkka Liikanen - Kerstin Smeds - Henrik Stenius (toim.): *Kansa liikkeessä*, 54-69. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Pulkkinen, Tuija (1989): *Valtio ja vapaus*. Tutkijaliitto.
- Pulkkinen, Tuija (1996): *The Postmodern and Political Agency*. Department of Philosophy. Helsinki: University of Helsinki.

- Pulkkinen, Tuija (1998): *Postmoderni politiikan filosofia*. Gaudeamus.
- Pulkkinen, Tuija (1999): One Language, One Mind. Teoksessa Lehtonen, Tuomas M. (toim.): *Europe's Northern Frontier. Perspectives on Finland's Western Identity*, 118-137. PS-Kustannus.
- Pulkkinen, Tuija (2000): Judith Butler - Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa Anttonen, Anneli - Kirsti Lempiäinen - Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä - Aikamme ajattelijoita*, 43-60. Tampere: Vastapaino.
- Pulkkinen, Tuija - Leena-Maija Rossi (2006): Suomentajilta. Teoksessa Butler, Judith (2006): *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*, 7-13. Helsinki: Gaudeamus.
- Pylkkänen, Anu (1999): Suomalainen tasa-arvo. Agraarinen perintö ja valtioon kiinnittynyt yksityisyys. Teoksessa *Suomalainen nainen*, 24-38. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.
- Pärssinen, Hilja (1902): "Naiset, hankkikaa aseita". *Työmies* 15.12.1902. Lainaukset teoksesta Asikainen, Sari (1994): *"Me toivomme ihannemaata"*. Hilja Pärssisen varhainen aatemaailma ennen kansanedustajuutta. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Naistutkimusyksikkö. Julkaisuja - Sarja N 9/1994. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pärssinen, Hilja (1995/1905): "Naiset mukaan: vähän äänioikeusasiasta". Kotka: Kirjapaino Kotka. Julkaistu uudelleen teoksessa Husu, Liisa - Elina Katainen - Eeva Peltonen - Pia Purra - Eeva Raevaara - Liisa Tiukka (toim.): *Lukukirja Suomen Naisille*, 133-136. Helsinki: Gaudeamus.
- Raaum, Nina C. (1999): Women in Parliamentary Politics: historical lines of development. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, 27-47. Oslo: Scandinavian University Press.
- Raevaara, Eeva (2005): *Tasa-arvo ja muutoksen rajat. Sukupuolten tasa-arvo poliittisena ongelmana Ranskan parité- ja Suomen kiintiökeskusteluissa*. TANE-julkaisuja 2005:7. Helsinki: Tasa-arvoasiainneuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Railo, Erkki (2011): *Henkilökohtainen on poliittista. Neuvottelu politiikan sukupuolittuneesta työnjaosta Annan julkaisemissa poliitikkojen henkilökuvissa vuosina 1975-2005*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja - ser. C osa - tom. C 310. Scripta Lingua Fennica Edit.
- Randall, Vicky (1982): *Women and Politics*. New York: St. Martin's Press.
- Rantalaiho, Liisa (1994): Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anneli - Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 9-30. Tampere: Vastapaino.
- Rich, Adrienne (1976): *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*. New York-London: W.W. Norton & Company (1st edition).
- Riley, Denise (1988): *"Am I That Name?" Feminism and the Category of "Women" in History*. Minnesota: University of Minnesota.
- Rojola, Sanna (2000): Donna Haraway - Mieluummin kyborgi kuin jumalatar. Teoksessa Anttonen, Anneli - Kirsti Lempiäinen - Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä - Aikamme ajattelijoita*, 137-160. Tampere: Vastapaino.
- Ronkainen, Suvi (2000): Sandra Harding - Sijoittautumisen ja sitoutumisen teoreetikko. Teoksessa Anttonen, Anneli - Kirsti Lempiäinen - Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä - Aikamme ajattelijoita*, 161-186. Tampere: Vastapaino.
- Rose, Hilary (1983): *Love, power and knowledge. Towards a Feminist Transformation of the Sciences*. Cambridge: Polity Press.
- Rossi, Leena-Maija (2010): Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin. Teoksessa Saresma, Tuija - Leena-Maija Rossi - Tuula Juvonen (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*, 21-38. Tampere: Vastapaino.

- Rubin, Gayle (1975): *The Traffic in Women: Notes on 'Political Economy' of Sex*. Teoksessa Reiter, Rayna R: (toim.): *Toward an Anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press.
- Ruddick, Sara (1989): *Maternal Thinking: Towards a Politics of Peace*. New York: Ballantine Books.
- Rule, Wilma (1987): Electoral systems, contextual factors and women's opportunities for parliament in 23 democracies. *Western Political Quarterly*, Vol. 40, 477-498.
- Ruoho, Iris (2006): Julkisuudet, naiset ja journalismi. Teoksessa Mäkelä, Anna - Liina Puustinen - Iris Ruoho (toim.): *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*, 171-192. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruotsalainen, Ritva (1991): Utelias sfinksi. Naistutkimus perimmäisten kysymysten äärellä. *Naistutkimus-Kvinnoforskning*, N:o 1, 21-31.
- Ruusala, Raili (1967): *Vasemmiston naisjärjestöjen tavoitteet ja toimintamenetelmät*. Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia N:o 4/1967.
- Ruusala, Raili (1968): *Vasemmiston naisjärjestöjen aktiivijäsenistö*. Tampereen Yliopiston Tutkimuslaitos. Tampere - monistesarja 46. 1968.
- Räsänen, Leila (1982): Suomen hallituksen tasa-arvopolitiikka. Teoksessa Sinkkonen, Sirkka - Eila Ollikainen (toim.): *Toisenlainen tasa-arvo*, 20-26. Kustannuskiila Oy.
- Saarinen, Aino (1984): Uusista ja vanhoista naisliikkeistä ja naisten poliittisen toiminnan erityispiirteistä. *Tiede & Edistys*, N:o 4, 277-287.
- Saarinen, Aino (1985): *Vapautta naisille*. Helsinki: Tutkijaliiton julkaisusarja 35.
- Saarinen, Aino (1986): Naistutkimus - paradigmahaaste yhteiskuntatieteille? Teoksessa Rantalaiho, Liisa (toim.): *Miesten tiede, naisten puuhut. Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta*, 235-280. Tampere: Vastapaino.
- Saarinen, Aino (1987a): Naisten poliittinen kulttuuri ja kamppailu äänioikeudesta - taustaa ja kysymyksenasetteluja. *Poliittikka*, N:o 1, 3-13.
- Saarinen, Aino (1987b): Valtaa vai vaikutusvaltaa? Valtiosta, naisliikkeistä ja naisten poliittisen kulttuurin muodostumisesta. Teoksessa Saarinen, Aino - Eva Hänninen-Salmelin - Marja Keränen (toim.): *Naiset ja valta. Naisnäkökulmia 'hyvinvointivaltioon'*, 143-163. Tampere: Vastapaino.
- Saarinen, Aino (1992): *Feminist Research - an Intellectual Adventure? A research autobiography and reflections on the development, state and strategies of feminist research*. Centre for Women's Studies and Gender Relations. Publications 4/1992. Tampere: University of Tampere. Research Institute for Social Sciences.
- Sainsbury, Diana (1993): The Politics of Increased Women's Representation: the Swedish Case. Teoksessa Lovenduski, Joni - Pippa Norris (toim.): *Gender and Party Politics*, 263-289. London: Sage.
- Sana, Elina (toim.) (1995): *Naiset, miehet ja uutiset*. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja. Sarja A:1/1995. Yleisradio Oy.
- Sandel, Michael (1982): *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Polity Press.
- Sansonetti, Silvia - Dawn Lyon - Gwen Moore - Jenny Neale - Michal Palgi (2000): Methodology. Teoksessa Vianello, Mino - Gwen Moore (toim.): *Gendering Elites. Economic and Political Leadership in 27 Industrialised Societies*, 11-15. Houndmills, Basingstoke: Macmillan Press Ltd.
- Sapiro, Virginia (1981): When Are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women. *The American Political Science Review*, Vol. 75, No. 3, 701-716.
- Sarup, Madan (1989): *An Introductory Guide to Post-structuralism and Postmodernism*. Athens, Georgia: The University of Georgia Press.

- Satka, Mirja (1995): *Making Social Citizenship: Conceptual practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work*. SoPhi. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä.
- Sawer, Marian (1986): From Motherhood to Sisterhood: Attitudes of Australian Women MPs to Their Roles. *Women's Studies International Forum*, Vol. 9, No. 5, 531-541.
- Sawer, Marian - Marian Simms (1993): *A Woman's Place. Women and politics in Australia*. St Leonards: Allen & Unwin.
- Scott, Joan (1983): Women in History: The Modern Period. *Past and Present. A Journal of Historical Studies* 101, 141-157.
- Scott, Joan (1986): Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *American Historical Review*, Vol. 91, No. 5, 1053-1075.
- Scott, Joan (1988): Deconstructing Equality-Versus-Difference: Or, the Uses of Poststructuralist Theory for Feminism. *Feminist Studies*, Vol. 14, No. 1, 134-148.
- Scott, Joan W. (1992): "Experience". Teoksessa Butler, Judith - Joan W. Scott (toim.): *Feminists Theorize the Political*, 22-40. New York-London: Routledge.
- Scott, Joan Wallach (1996): *Only Paradoxes to Offer. French Feminists and the Rights of Man*. Cambridge MA.: Harvard University Press.
- Scott, Joan (1999): *Gender and the Politics of History*. Revised Edition. New York: Columbia University Press.
- Scott, Joan (2004): French Universalism in the Nineties. *Differences - A Journal of Feminist Cultural Studies*, Vol. 15, No. 2, 31-53.
- Scott, Joan (2005): *Parité! Sexual Equality and the Crisis of French Universalism*. Chicago-London: The University of Chicago Press.
- Seitz, Brian (1995): *The Trace of Political Representation*. Albany: State University of New York Press.
- Shanley, Mary London - Carole Pateman (1991) (toim.): *Feminist Interpretations and Political Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Siim, Birte (1988): Towards a Feminist Rethinking of the Welfare State. Teoksessa Jones, Kathleen B. - Anna G. Jónasdóttir (toim.): *The Political Interests of Gender. Developing Theory and Research with a Feminist Face*, 160-186. London-Newbury Park-New Delhi: Sage Publications.
- Siim, Birte (1991): Welfare State, Gender Politics, and Equality Policies: Women's Citizenship in the Scandinavian Welfare States. Teoksessa Elizabeth M. Meehan - Selma Sevenhuijsen (toim.): *Equality Politics and Gender*, 175-192. London: Sage.
- Siim, Birte (1993): The Gendered Scandinavian Welfare States: the interplay between women's roles as mothers, workers and citizens in Denmark. Teoksessa Lewis, Jane (toim.): *Women and Social Policies in Europe. Work, Family and the State*, 25-48. London: Edward Elgar.
- Siim, Birte (2000): *Gender and Citizenship. Politics and Agency in France, Britain and Denmark*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Siim, Birte (2004): Globalisation, Democracy and Participation - The Dilemmas of The Danish Citizenship Model. Teoksessa Anderson, John (toim.): *Politics of Inclusion and Empowerment: Gender, Class and Citizenship*, 64-83. Gordonsville, V.A. USA: Palgrave Macmillan.
- Siltala, Juha (1999): *Valkoisen äidin pojat: Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.
- Sinkkonen, Sirkka (1983): Naiset ja kunnallispolitiikka. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina et al. (toim.): *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*, 131-170. Oslo: Pohjoismaiden ministerineuvosto.

- Sinkkonen, Sirkka - Elina Haavio-Mannila (1980): Naisliikkeen heijastuminen kansanedustajien lainsäädäntötoiminnassa: mies- ja naiskansanedustajien 1907-1977 valtiopäivillä tekemien aloitteiden vertailu. *Politiikka*, N:o 2, 101-117.
- Sinkkonen, Sirkka - Elina Haavio-Mannila (1981): The Impact of the Women's Movement and the Legislative Activity of Women MP's on Social Development. Teoksessa Rendel, Margherita (toim.): *Women, Power and Political System*. London: Gross Helm.
- Sinkkonen, Sirkka - Eva Hänninen-Salmelin (1989): Nais- ja miesjohtajien uran kehityksestä valtionhallinnossa ja sitä määräävistä tekijöistä. *Hallinnon Tutkimus*, N:o 1, 24-52.
- Sinkkonen, Sirkka - Anna Laitinen (1989): Naiset hyvinvointivaltion valtarakenteissa. *Hallinnon Tutkimus*, N:o 4, 287-299.
- Sipilä, Jorma - Arto Tiihonen (toim.) (1994): *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino.
- Skard, Torild - Elina Haavio-Mannila (1983a): Naisten liikkeellelähtö vaaleissa. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina et al. (toim.): *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*, 65-85. Oslo: Pohjoismaiden ministerineuvosto.
- Skard, Torild - Elina Haavio-Mannila (1983b): Naiset parlamentissa. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina et al. (toim.): *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*, 87-129. Oslo: Pohjoismaiden ministerineuvosto.
- Skjeie, Hege (1988): *The Feminization of Power: Norway's Political Experiment (1986-)*. Institutt for Samfunnsforskning. Rapport 88:8. Oslo: Institute for Social Research.
- Skjeie, Hege (1992): *Den politiske betydningen av kjønn. En studie i norsk topp-politikk*. Institutt for Samfunnsforskning, Rapport 92:11. Oslo: Institute for Social Research.
- Skocpol, Theda (1992): *Protecting Soldiers and Mothers. The Political Origins of Social Policy in the United States*. Cambridge-London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Smith-Rosenberg, Carroll (1975): The New Woman and the New History. *Feminist Studies*, No. 3, 185-198.
- Snellman, J.V. (1928): *Kootut teokset II*. Valtio-oppi. Oikean ehdoton pätevyys. Kansallisuus ja kansallisuusaate. WSOY.
- Snellman, J.V. (1928): *Kootut teokset IV*. Tutkielmia ja kirjoitelmia. WSOY.
- Snellman, J.V. (1929): *Kootut teokset V*. Tutkielmia ja kirjoitelmia. WSOY.
- Snellman, J.V. (1931): *Kootut teokset XI*. Konsistorissa, senaatissa ja valtiopäivillä annettuja lausuntoja sekä yliopistossa pidettyjä luentoja. WSOY.
- Squires, Judith (1999): *Gender in Political Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Squires, Judith (2001): Representing groups, deconstructing identities. *Feminist Theory* 2001, Vol. 2, No. 1, 7-27.
- Squires, Judith - Mark Wickham-Jones (2001): *Women in Parliament: A Comparative Analysis*. Equal Opportunities Commission. Research Discussion Series.
- Styrkársdóttir, Audur (2001): Islannin naislistat - reaktio pysähtynyttä naispolitiikkaa vastaan. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, 103-111. Pohjoismaiden ministerineuvosto. Helsinki: Edita.
- Sulkunen, Irma (1986): *Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Suomen Historiallinen Seura: Historiallisia tutkimuksia 134.
- Sulkunen, Irma (1987): Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto - Ilkka Liikanen - Kerstin Smeds - Henrik Stenius (toim.): *Kansa liikkeessä*, 157-172. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Sulkunen, Irma (1989): *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Hanki ja jää.

- Sulkunen, Irma (1990): The Mobilization of Women and the Birth of Civil Society. Teoksessa Manninen, Merja - Päivi Setälä (toim.): *Lady With the Bow: The Story of Finnish Women*, 42-53. Helsinki: Otava Publishing Company Ltd.
- Sulkunen, Irma (1991): *Retki naishistoriaan*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sulkunen, Irma (1997): Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa *Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*, 11-25. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Helsinki: Eduskunnan kirjasto.
- Sulkunen, Irma - Risto Alapuro (1987): Raittiusliike ja työväen järjestäytyminen. Teoksessa Alapuro, Risto - Ilkka Liikanen - Kerstin Smeds - Henrik Stenius (toim.): *Kansa liikkeessä*, 142-152. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Taylor, Charles (1989): *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Thompson, William (1970/1825): *Appeal of One Half of the Human Race, Women, Against the Pretensions of the Other Half, Men, to Retain them in Political, and Thence in Civil and Domestic, Slavery*. New York: Source Book Press.
- Touraine, Alan (1994): *Qu'est-ce que la démocratie?* Paris: Fayard.
- Tripp, Aili Mari - Alice Kang (2008): The Global Impact of Quotas: On the Fast Track to Increased Female Legislative Representation. *Comparative Political Studies*, Vol. 4, No. 3, 338-361.
- Tuominen, Uno (1981): Valtiopäivätyön satoa (1863-1878). Teoksessa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia, toinen osa. Säätyedustuslaitos 1850-luvun puolivälistä 1870-luvun loppuun*, 461-646. Helsinki: Eduskunnan historiakomitea.
- Törnudd, Klaus (ei vuosilukua): *Ministeristöjen rakenne 1917-1968*. Laina on suomenkielisestä käsikirjoituksesta artikkeliin: Törnudd, Klaus (1969): Composition of Cabinets in Finland 1917-1968. *Scandinavian Political Studies*, Vol 4, Issue 4, 58-70.
- Urponen, Maija (2002): *Kansakunnan sukupuolittuneet rajat: Kaksi keskustelua aidsista 1990-luvun lopun Suomessa*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Urponen, Maija (2010): Kansalaisuus, kansallisuus, sukupuoli. Teoksessa Saresma, Tuija - Leena-Maija Rossi - Tuula Juvonen (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*, 292-304. Tampere: Vastapaino.
- Virtanen, Matti (2001): *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. SKS: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 831. Sosiaali- ja terveystieteen tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes) julkaisuja.
- Voet, Rian (1998): *Feminism and Citizenship*. London: Sage.
- Vuori, Jaana (2003): Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, Hannele - Ritva Nätkin (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*, 39-63. Gaudeamus. Helsinki.
- Werner, Laura (2007): *"The Restless Love of Thinking". The concept of Liebe in G.W.F Hegel's philosophy*. University of Helsinki. Helsinki: Helsinki University Press.
- Wilson, Elizabeth (1977): *Women and the Welfare State*. London: Tavistock Publications.
- Women in Parliaments (2010a): *Women in National Parliaments*. Women in Parliaments: World and Regional Averages. Inter-Parliamentary Union (IPU). Situation as of 31 October 2010. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> (haettu 9.12.2010).
- Women in Parliaments (2010b): *Women in National Parliaments*. Women in Parliaments: World Classification. Inter-Parliamentary Union (IPU). Situation as of 31 October 2010. <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (haettu 9.12.2010).
- Women in Politics (2005): *Women in Politics 1945-2005*. Inter-Parliamentary Union (IPU). Data Sheet No. 1. Historical Table as at February 2005. http://www.ipu.org/PDF/publications/wmn45-05_en.pdf (haettu 9.12.2010).

- Young, Iris Marion (1985): Humanism, Gynocentrism and Feminist Politics. *Women's Studies International Forum* 1985, Vol. 8, No. 3, 173-183.
- Young, Iris Marion (1998/1989): Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship. Teoksessa Phillips, Anne (toim.): *Feminism & Politics*, 401-429. Oxford University Press. (Julkaistu aikaisemmin: *Ethics* 9/1989, 250-274.)
- Young, Iris Marion (1990): *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.
- Yrjö-Koskinen - Väinö Voionmaa (1915): *Kansakoulun oppi- ja lukukirja historiasta*.
- Yuval-Davis, Nira (1997): *Gender & Nation*. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage.
- Östman, Ann Catrin (2000): Joan Scott ja feministinen historiankirjoitus. Teoksessa Anttonen, Anneli - Kirsti Lempiäinen - Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä - Aikamme ajattelijoita*, 275-294. Tampere: Vastapaino.

Luku 2.

Kuusipalo, Jaana (1989): Naisena politiikan huippupaikoille?
Sosiologia 26:2, s. 89-103.

Julkaistu väitöskirjassa Sosiologia -lehden luvalla.

Eripainos
Sosiologia 26, 1989:2

Naisena politiikan huippupaikoille?

Jaana Kuusipalo

Politiikan naistutkimus "vastadiskurssina"

"Yritin alkuun oppia miesmallia; silloin se ei näyttäytynyt miesmallina vaan sukupuolineutraalina... aloin pukeutuakin kuin mies... Halusin näyttää tiukan asialliselta, vähän niin kuin eduskunnan mietinnöltä. Ja minut otettiin todesta, sain luottamusta ja kannatusta... mutta jokin jäi silti kaihertamaan. Miksi en juurikaan kuullut arvostavaa puhetta naisista yleensä, miksi naisia ei laajalti haluttu kannustaa politiikkamme subjekteiksi. Kun uusia ihmissuhteita, uusia kokemuksia, sekä poliittisen kokemuksen tuomaa itseluottamusta tuli, alkoi näkyä paljon sellaista mitä en ollut aikaisemmin nähnyt, ainoastaan tunteissa tunnistanut. Poliitiikka halusi aivan tietynlaisia ihmistyyppejä; osa itsestä oli leikattava pois, jos halusi yleisen hyväksynnän." (Alppi 1988, 112—113).

Sitaatti on Ulla-Leena Alpin kirjasta "Kosketuskohtia". Alppi jätti eduskuntatyön kyllästyttyään politiikkaan, jossa ihanteilla ja tunteilla on niin vähän sijaa. Naisten kritiikin kärki kohdistuu politiikan miehiseen arvomaailmaan: politiikka on miesten peliä, jossa pärjätäkseen on oltava kova ja tehokas, kouliintunut esiintymään, nokkela sanankäyttäjää jne. Näitä ominaisuuksia on etenkin "vallan miehillä", joiden toimintaa määrää vallan logiikka, vahvimman oikeus (Hassi 1988, 59). Poliitiikkaa on arvosteltu yleisemminkin, erityisesti 1970-luvun puolivälistä lähtien, mutta mielenkiintoista on se, että naisten kritiikki nojautuu usein naistutkimuksen tutkimustuloksiin. Traditionaaliseen so. sukupuolineutraaliin politiikan tutkimukseen naistutkimuksella sen sijaan on ollut varsin vähän vaiku-

tusta. Syitä tähän on etsitty mm. siitä, että naisia on ollut alalla hyvin vähän.

Kuitenkin naistutkimus on kyseenalaistanut, purkanut ja uudelleenmääritellyt erityisesti politiikan tutkimuksen keskeisimpiä käsitteitä: valta/valtasuhteet, yksityinen/julkinen ja itse politiikka. Naisnäkökulmasta sukupuolten välinen suhde on asymmetrinen valtasuhde, joka strukturoi kaikkea inhimillistä vuorovaikutusta. Valtasuhteiden ulottaminen yksityisen alueelle, henkilökohtaisiin suhteisiin, liittyi uuden naisliikkeen teesiin "henkilökohtainen on poliittista". Vaikka ei olisikaan sitä mieltä, että *kaikki* on poliittista, on selvää, että mm. yksityisen/ei-poliittisen ja julkisen/poliittisen -dikotomian purkaminen ja uudelleenarviointi tulee muuttamaan radikaalisti politiikan tutkimuksen kysymyksensetteluja.

Naistutkimuksen kaksoistehtävä teoreettisena ja poliittisena toimintana edellyttää naisten itseymmärryksen lisäämistä myös poliittisina toimijoina. Näin tutkimus voi palvella politiikan tekoa nimenomaan naisnäkökulmasta (Sinkkonen 1980, 15). Naisliikkeen ja naistutkimuksen vaikutus alkoi suomalaisessa politiikan naistutkimuksessa näkyä 1970-luvun lopulla. 1980-luvulla alettiin tutkia mm. naisia poliittisissa liikkeissä, naisliikettä, naisten politiikan sisältöä ja esimerkiksi tasa-arvopolitiikkaa naisnäkökulmasta, mutta myös edelleen naisten rekrytoitumista politiikkaan ja hallintoon. Poliitiikan naistutkimuksessa politiikka ja valtio nähdään myös sukupuolivallan (patriar-

kaalisen vallan) välineenä, mutta samalla naisia tarkastellaan toimijoina, subjekteina, oman historiansa luojina.

Kuten ote Ulla-Leena Alpin kirjasta osoittaa, myös naispolitiikot ovat alkaneet etsiä politiikassa kohtaamiensa ristiriitojen syitä enemmänkin poliittisen järjestelmän arvomaailmasta ja toimintäsäännöistä kuin kyvyttömyydestä sopeutua politiikan kuvioihin. Naispolitiikkojen "vastadiskurssi" on saamassa konkreettisia muotoja, kuten saman puolueen tai puoluerajat ylittävien naispolitiikkojen yhteistyöelinten perustaminen osoittaa (NYTKIS). "Näkymättömät seinät" (vrt. Hassi 1988) on tehtävä näkyviksi. Se että naiset ja muut alistetut ryhmät alkavat ymmärtää, mistä heidän alistuksessaan on kysymys, mahdollistaa myös vapautusstrategiat. Naistutkimus on osa tätä tiedostusprosessia.

Tutkimuksessani naisten rekrytoitumisesta politiikan huippupaikoille (Kuusipalo 1988) tarkastelin suomalaisten naisten rekrytoitumista hallituksiin ja ministereiksi. Vaikka ministerien urakehitystä on Suomessakin tutkittu, naisministereitä ei näissä eliittitutkimuksissa ole huomioitu erikseen. Naistutkimuksen metodologinen ohje, kysymysten asettaminen naisten kokemuksista ja elämänpiireistä lähtien ohjasi tutkimusprosessia. Halusin tutkia naisministereitä naisina enkä pelkästään "sosiaalisina miehinä" (vrt. Saarinen 1986, 245). Tutkimusta varten haastattelin 14 entistä ja silloista (1986) naisministeriä. Haastatteluissa pyrin nostamaan esiin subjektin ja toimijan; mitä jää matrikkeliä henkilötietoja ja luottamustehtäviä luettelevien rivien väliin, mitä naisuus merkitsee politiikassa ja erityisesti niiden naisten kohdalla, jotka ovat selvinneet valtahierarkian huipulle.

Naisena politiikan huipulle

Suurin osa vuosina 1926—1986 nimitetyistä 27 suomalaisesta naisministereistä oli joko sosiaali- tai opetusministereitä. Naisten osallistumista politiikkaan määrittää politiikan sisältö, mutta myös naisten poliittisilla toimintamuodoilla on omat erityispiirteensä. Voidaan puhua *naisten poliittisesta kulttuurista*: naisten poliittinen toiminta on kaikilla tasoilla — ruohonjuuritasolla, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiollisen politiikan alueella — liittynyt sosiaalisiin, kulttuurisiin, terveydellisiin ja moraalisiin kysymyksiin. On jopa väitetty, että nämä kysymykset ovat kaikilla tasoilla olleet naisten aktiivisuuden varassa. (Saarinen 1985, 87.) Naisten poliittisia toimintatapoja taas luonnehtivat ruohonjuuritason toiminta ja aktiivisuuden kanavoituminen erilaisten kansalaisjärjestöjen ja liikkeiden kautta. Suomalaiset naiset toimivat kuitenkin verraten varhain myös kunnallispolitiikassa ja eduskunnassa.

Ensimmäisen naisministerimme Miina Sillanpään (nimitysvuosi 1926) jälkeen naisministereitä alettiin suhteellisen säännöllisesti nimittää vasta toisen maailmansodan jälkeen valtion ns. hyvinvointitehtävien lisääntyessä. Toinen murrosvaihe sijoittui 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen, jolloin suomalaisen hyvinvointivaltion kehittyminen varsinaisesti pääsi vauhtiin. Murrosvaiheeseen liittyi myös julkisen sektorin voimakas kasvu, joka osaltaan imi naisia palkkatyöhön ja aiheutti naisten yhteiskunnallisessa asemassa perustavanlaatuisia muutoksia.

Naisten ristiriitainen asema kodin ja palkkatyön suhteen nostatti jo 1950- ja 1960-luvuilla keskustelua sukupuolirooleista, mutta vasta 1960-luvun lopun nopean yhteiskunnallisen muutoksen vaiheessa alettiin sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamiseen suhtautua vakavas-

ti. Tasa-arvovaatimukset ja tasa-arvopoliitiikan institutionalisoituminen vaikuttivat osaltaan naisten edustuksen kasvuun myös politiikassa, esimerkiksi naisministeriä alettiin nimittää säännöllisesti jatkaiseen hallitukseen vasta vuoden 1968 jälkeen. Hyvinvointivaltion päätöksentekojärjestelmään liittyvä ns. korporatiivinen järjestelmä on kuitenkin vähentänyt naisten tosiasiallista päätöksentekovaltaa, koska he ovat aliedustettuja kaikissa korporatiivisen järjestelmän kannalta strategisissa elimissä.

Naisministerien poliittista uraa analysoiden *elämänkokonaisuuden näkökulmasta* (jota on kehitellyt Ulrike Procop) eli tarkastelin poliittista uraa suhteessa elämänhistoriaan ja eri elämänalueisiin. Kokonaisvaltaisemman, ”julkisen ja yksityisen sfäärin” välistä rajaa kyseenalaistavan näkökulman avulla oli mahdollista pohdita mm. sellaisia poliittiseen uraan vaikuttavia tekijöitä kuin lapsuuskodin, perhesuhteiden, lastenhoitojärjestelyjen, opiskelun ja yleensä arkipäivän merkitystä politiikon uralla.

Lapsuuskodin poliittinen perintö korostui kaikkien naisministerien urakuvauksissa ja sukulaisuussuhteilla ja/tai aviomiehen kautta hankituilla suhdeverkostoilla oli merkitystä useimpien naisministerien rekrytoimisprosessissa. Aviomiesten ja isien lisäksi myös aktiivisten naissukulaisten tai esim. opettajattarien esikuva ja tuki olivat olleet naisministerille tärkeitä. Vuosi 1972 oli ”maaginen” vuosi naisministerien perhesuhteiden kannalta, sillä ennen sitä yli puolet heistä oli ollut naimattomia tai ainakin lapsettomia (lähinnä SDP:n naisministerit), mutta sen jälkeen kaikki naisministerit olivat ainakin olleet naimisissa ja suurimmalla osalla oli lapsia. Arkielämän merkitystä maailmankuvaa strukturoivana tekijänä korostivat erityisesti nuorimmat naisministerit.

Tutkimusaineistosta hahmottui kolme uramallia, jotka olivat tyypillisiä kolmelle ”naisministerisukupolvelle”. Näiden kolmen sukupolven edustajat erosivat toisistaan paitsi uraprofiileiltaan myös esimerkiksi käsityksissään siitä, mitä sukupuoli merkitsee politiikassa. Vanhin naisministerisukupolvi nimitettiin 1940–1960-luvuilla. Lähinnä 1970-luvulla nimitetyn keskimmäisen naisministerisukupolven edustajia olivat mm. Anna-Liisa Tieksö (SKDL), Pirkko Työläjärvi (SDP) ja Marjatta Väänänen (Kesk). Nuorimpaan, 1980-luvulla nimitettyyn naisministerien ”sukupolveen” kuuluivat SDP:n Kaarina Suonio, Vappu Taipale ja Pirjo Ala-Kapee sekä Keskustapuolueen Eeva Kuuskoski-Vikatmaa. Suomen ensimmäinen naisministeri, Miina Sillanpää, edusti suomalaisten naispoliitikkojen ensimmäistä pioneerisukupolvea.

Ministeri-Miina

Ensimmäiset naisministerit nimitettiin pääasiassa työväenpuolueista niiden ensimmäisinä hallituskausina. Suomessakin ensimmäinen naisministeri nimitettiin 1920-luvulla, jolloin työväenpuolue oli ensimmäistä kertaa hallitusvastuussa. Sillanpää nimitettiin Tannerin sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen apulaissosiaaliministeriksi v. 1926. Kahta vuotta aikaisemmin oli Tanskan sosialidemokraattisessa hallituksessa ollut naisministeri. Tämä ehkä osaltaan vaikutti siihen, että Tanner katsoi ajan olevan kypsä naisministerille myös Suomessa. Tanner ja Sillanpää olivat tuttuja jo vuosien takaa, he olivat molemmat mm. Elannon perustajajäseniä. Tanner kertoo muistelmissaan, että Sillanpään valitseminen ministeriksi oli ollut hänen vaimonsa ehdotus (Tanner 1966, 80). Työläisnaisliikkeessä Sillanpään nimitys nähtiin merkki-

nä naisten poliittisen kompetenssin tunnistamisesta.

Miina Sillanpää kuului siihen naissukupolveen, joka loi ensimmäisiä organisaatioita työläisnaisten poliittiselle toiminnalle. Hän oli mukana perustamassa erästä Suomen ensimmäistä naisten ammattiyhdistystä (Palvelijatyhdistys) ja Työläisnaisliittoa. Sillanpää osallistui myös aktiivisesti suomalaisten naisten äänioikeustaisteluun ja oli yksi ensimmäisistä naiskansanedustajista. Kansanedustajana hän toimi lähes yhtäjaksoisesti 40 vuotta. ”Köyhän torpan tytön”, entisen palvelijattaren ja työläisnaispoliitikon poliittisessa toiminnassa korostui kolme asiakokonaisuutta: kotitalouspolitiikka, palvelijattarien työolot sekä yleensä naisten ja lasten asema.

Ensimmäisessä eduskunnassa pitämässään puheessa Sillanpää pohti aviottomien äitien asemaa. Puhe liittyi Hilja Pärssisen 1907 tekemään eduskunta-aloitteeseen kotien perustamisesta aviottomia äitejä ja au-lapsia varten. Seuranneessa keskustelussa nousi esille väite, jota tuolloin käytettiin vasta-argumenttina tuon, kuten nykyään sanottaisiin, syrjäytyneen ryhmän elinolojen parantamista koskeviin ehdotuksiin. Väitettiin, että työläisnaiset olisivat jo syntyessään siveettömiä ja että heidän tukemisensa vain lisäisi siveettömyyttä. Miina Sillanpää vastasi kärkeväällä tavalla työläisnaisiin kohdistuvaan loukkaukseen:

”Menkää kansan syvien rivien joukkoon, opikaa ne tuntemaan ja sanokaa vasta sitten, etteivät mitkään saarnat auta. Pitää tuntea ne vaikuttimet ja syyt, jotka pakottavat köyhälistön naiset sellaiseen asemaan, jossa he ovat. Rikkaalla on rahaa mennä ulkomaille peittämään tilaansa, köyhän täytyy antaa asian tulla julkisuuteen. Siinä on ero.” (Mäkikossa 1947, 180—181.)

Sillanpää oli muiden työläisnaiskansanedustajien tavoin herkkä tajuamaan työ-

läisten elinoloja, koska oli itsekin kokenut työläisnaisten elämään liittyvän taloudellisen ja sosiaalisen turvattomuuden. Myös moraaliset kysymykset koskettivat työläisnaisia toisella tavalla kuin muita yhteiskuntaryhmiä.

Ministerinä ollessaan hän jätti eduskunnalle seitsemän hallituksen esitystä: mm. laiksi kansanlastentarhain valtionavusta, eräistä muutoksista avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annettuun lakiin ja luonnonsuojelualueiden perustamisesta valtion maille. Oma Mäkikossa (eräs Sillanpään elämäkerran kirjoittajista) kertoo Satakunnan Kansan maininneen, että ne olivat ”vähäpätöisiä, eivät-
kä juuri kenenkään mielenkiintoa erikoisemmin herättäneet, mutta sitä enemmän mielenkiintoa herätti Miina itse...” (Mäkikossa 1947, 259—260). Sillanpään elämäntyötä Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä esittelevässä kirjassa Maarit Vallinharju totesi: ”Takapajulla oleva sosiaalinen lainsäädäntömme alkoi liikkahdella Miina Sillanpään ministerinkautena ja siitä lähtien eteenpäinmenoa on jatkunut.” (Vallinharju 1967, 297.)

Naiset valtiollisen politiikan toimijoina toisen maailmansodan jälkeen

Toinen maailmansota merkitsi murroskautta myös naisten poliittisessa historiassa. Naiset joutuivat suurelta osin kantaamaan vastuun sekä maatalous- että teollisuustuotannosta ja yleensä siviilielämän jatkuvuudesta murtaen näin sukupuolen mukaista työnjakoa. Sodan loppuvaiheessa oli teollisuuden työvoimasta jo lähes puolet naisia. Suomen voimakkaan teollistumiskehityksen ansiosta naiset saivat enimmäkseen myös pitää työpaikkansa sodan jälkeen, toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa (Haavio-Mannila 1986, 121). Naisten palkkatyö oli kuitenkin Suomessa vakiintunut jo vuosisadan

alkupuolella, eikä naisten osuus työvoimasta enää radikaalisti kasvanut heti toisen maailmansodan jälkeen. Sen sijaan naimisissaolevien naisten työssäkäynti lisääntyi, kun naimattomat naiset eivät enää kyenneet täyttämään kasvanutta työvoimatarvetta. (Jallinoja 1984, 228.)

Muutokset poliittisissa voimasuhteissa, vasemmiston kasvanut vaikutusvalta ja SKDL:n toiminnan laillistaminen, lisäsivät kilpailua äänestäjistä. Naisten sodan aikainen työpanos ja aktiivinen toiminta kansalaisjärjestöissä, kasvatti naisten organisatorista voimaa sekä järjestöjen sisällä (esim. ay-liike) että naisten omissa järjestöissä. Maalaisliiton naiset saivat pitkän kamppailun tuloksena naisjärjestön, ja vastaperustetut SKDL ja Suomen kansanpuolue omansa. Naisten äänestysaktiivisuus kohosi ja naisten osuus kansanedustajista kääntyi — joskin varovasti — kasvuun. Puolueiden naisjärjestöillä oli keskeinen rooli naisten aktivoimisessa vaaliuurnille. Samanaikaisesti naiset (järjestöjensä kautta) alkoivat entistä innokkaammin pyrkiä edustuksensa lisäämiseen hallinnossa ja poliittisissa päätöksentekoeleimissä. Ainakin SDP:n ja Maalaisliiton naisjärjestöt sekä esimerkiksi Suomen Naisjärjestöjen Keskusliitto vaativat naisministerien nimittämistä valtioneuvostoon, josta oli sodan jälkeen muodostunut poliittisen päätöksenteon keskeinen foorumi.

”Kun hallitusta muodostettiin 1943 presidentinvaalien jälkeen, sosialidemokraattiset naiset ottivat esille jatkuvasti vireillä olleen kysymyksen naisministerin saamisesta hallitukseen. Asiasta neuvoteltiin eduskuntaryhmän ja puoluetoimikunnan kanssa ja yhteiseksi ehdokkaaksi asetettiin Tyyne Leivo-Larsson. Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän naiset neuvottelivat muiden puolueiden naisedustajien kanssa ja näissä neuvotteluissa valittu lähetystö kävi tasavallan presidentin luona esittämässä naisten toivomukset (tk. 1943, s. 59). Yhteinen lähetystö ei johtanut tulokseen sen enempää kuin esitykset Sosialidemo-

kraattisen puolueen toimikunnalle (tk. 1943, ss. 64—65).” (Ruusala 1967, 8.)

Naisten edustuksen lisäämistä poliittisessa päätöksenteossa perusteltiin asiantuntemuksella — erityisesti sosiaali- ja koulutuspolitiikan alueilla — sekä (lähinnä vasemmiston naiset) tasa-arvovaatimuksilla (Naisen työ 1980, 37). SDP:n naisjärjestön esityslistalle kuului myös nais-työläisten etujen valvominen. Maalaisliiton Naiset -järjestö puolestaan kiinnitti huomiota emäntien ja yleensä maaseudun naisten elämänolosuhteiden parantamiseen. Naisten kannalta keskeisiksi tulivat sosiaali- ja opetusministerin salkut sekä Maalaisliiton naisille myös toisen maatalousministerin paikka, sillä hänen tehtäviinsä kuului tuolloin mm. maatalouden ammatillinen koulutus.

Vuonna 1948 nimitettiin ministeriksi SKDL:n johtohahmoihin kuulunut Hertta Kuusinen. Hän ehti kuitenkin toimia (salkuttomana) ministerinä vain pari kuukautta. Samana vuonna SDP taipui naisjärjestönsä vaatimuksiin ja nimitti sosiaaliministeriksi Tyyne Leivo-Larssonin. Ay-politiikassakin kunnostautunut Leivo-Larsson oli edellisenä vuonna valittu sos. dem. naisjärjestön puheenjohtajaksi. Maalaisliiton naisten pyynnöille saada ”emäntäministeri” antoi lisäpontta se, että vasemmistopuolueet olivat nimittäneet jo kolme naista hallitukseen. Vuonna 1950 Aino Luostarinen (Maalaisliiton Naiset-järjestön silloinen puheenjohtaja) kävi Urho Kekkosen 50-vuotissyntymäpäivillä esittämässä naisjärjestön onnitte-
lut:

”Jumala on antanut Sinulle terävän järjen. Sinä olet kehittänyt sitä ja se on Sinun ansiosi. Ja minä olen varma, että Sinä olet kiittänyt joka päivä Jumalaa terveestä järjestäsi. Minä uskon myös, että Sinä olet käyttänyt järkeäsi isänmaan palvelukseen. Me Maalaisliiton Naiset kiitämme Sinua siitä. Minä toivon, että Sinä kasvaisit vielä edelleen ja kas-

vaisit niin pitkälle, että tunnustaisit myös suomalaisen emännän hallituskelpoiseksi.” (Väänänen 1980, 194.)

Toivomukseen suostuttiin, kun Vieno Simonen, Marttaliiton vastavalittu puheenjohtaja, nimitettiin toiseksi sosiaaliministeriksi vuonna 1953. Kerttu Saalasti toteasi nimityksen taustasta seuraavaa:

”Se seikka, ettei Maalaisliitossa ollut koskaan ollut naisministeriä oli johtanut siihen, että omaa työtään tekevä ja maaseudun nainen elämänolosuhteineen oli jäänyt lainsäädännön ulkopuolella. Puolueen naiskannattajien joukossa oli tämän puutteen korjaaminen noussut huomion kohteeksi. Perustettu naisjärjestö oli lähtenyt järjestöohjelmineen niiden epäkohtien selvittämiseen, jotka vaativat pikaista korjaamista.” (Kerttu Saalastin kirje, 1986. Lainaus: Kuusipalo 1989, 160.)

Naisministereitä nimitettiin vuosina 1948—1968 lähes kaikista tuolloin toimineista puolueista: SKDL:stä (Hertta Kuusinen), SDP:stä (Tyyne Leivo-Larsson ja Aino Malkamäki), ML/Keskustapuolueesta (Vieno Simonen, Kerttu Saalasti ja Marja Lahti), Suomen kansanpuolueesta (Irma Karvikko ja Armi Hosia) ja Kokoomuksesta (Kyllikki Pohjala).

Naiset hyvinvointivaltion poliittisina toimijoina

Toisen maailmansodan jälkeen vauhtiin päässeeseen suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys laantui 1950-luvun puolivälistä lähtien mm. poliittisten voimasuhteiden kääntynyt vasemmistolle epädulliseen suuntaan. Valtion ns. hyvinvointipolitiikka alkoi nopeasti laajentua jälleen 1960-luvun puolivälistä lähtien. USA:ssa ja Länsi-Euroopassa 1960-luvun lopussa syntynyt uusi naisliike ei vielä tuolloin saanut jalansijaa Suomessa, mutta naisten muuttuneiden elämänolosuhteiden, mm. naimisissaolevien naisten lisääntynyt työsäkäynti, vaatimia muutoksia ryhdyttiin

sen sijaan vaatimaan valtiollisessa politiikassa mm. Yhdistys 9:n toimesta.

Yhdistys 9:ää on pidetty vanhakantaisen naisasialiikkeen ja uuden naisliikkeen välimuotona. Ideologisesti se ilmensi 1960-luvun tasa-arvo- ja sukupuolirooliajattelua, jonka päämääränä oli sukupuolten välinen tasa-arvo, ei vapautuminen. Kysymys oli enemmänkin tasa-arvoilikkeestä, jonka nimissä esimerkiksi Tanskassa lakkautettiin 1960-luvun lopussa kaikki puoluepoliittiset naisjärjestöt. Suomessa näin ei tapahtunut, minkä on katsottu viittaavan siihen, että naiset kannoivat suuren osan toiminnastaan näiden järjestöjen kautta. (Dahlerup ja Gulli 1983, 52-53 ja 57.)

’Naisten asemaa tutkiva komitea’ perustettiin SDP:n naisjärjestön aloitteesta vuonna 1966. Komitean työn tuloksena v. 1972 perustettu Tasa-arvoasiain neuvottelukunta loi organisatoriset puitteet valtion viralliselle tasa-arvopolitiikalle. Tasa-arvopolitiikan institutionalisoituminen vaikutti osaltaan naisten edustuksen kasvuun poliittisissa päätöksentekokelemissä 1970-luvulla (”pakolliset naiset”). Helga Hernesin mukaan naisten pääsy ”julkiselle sfäärille” voidaan selittää johduttavaksi osittain taloudellisesta kehityksestä, osittain naisten oman painostuksen tulokseksi ja osittain hallinnollisten toimenpiteiden avulla aikaansaaduiksi (Hernes 1984, 29).

Vähintään yksi naisministeri hallituksessa, mikä oli ollut käytäntönä Skandinavian maissa toisen maailmansodan jälkeen, vakiintui Suomessa vasta 1970-luvulla. Vuonna 1970 nimitettiin hallitukseen ensimmäistä kertaa kolme naisministeriä, yksi kustakin suuresta hallituspuolueesta. 1970-luvun hallituksissa oli keskimäärin kaksi naisministeriä per hallitus. Kolmen naisministerin ”kiintiö” vakiintui 1980-luvulla (v. 1987 nimitettiin jo neljä naisministeriä). Viimeisen

parin vuosikymmenen aikana naiset ovat siis saaneet hallituksissa suhteellisen vakiintuneen *edustuksen*. Naisministerien osuuden kasvua selittää osaltaan se, että naisia ryhdyttiin nimittämään sekä ensimmäiseksi että toiseksi sosiaaliministeriksi ja että opetusministereitäkin alettiin nimittää kaksin kappalein, jolloin naisille saatettiin antaa lisäksi toinen näistä salkuista.

Jonkin verran on kyetty poikkeamaan hallituksen sukupuolen mukaisesta työajaosta: 1970-luvulla nimitettiin ensimmäistä kertaa nainen toiseksi valtiovarainministeriksi (Margit Eskman, SDP) ja oikeusministeriksi (Inkeri Anttila). 1980-luvun lopulle tultaessa naisten käsiin on luovutettu vain pari "uutta" ministeriötä: v. 1981 kauppa ja teollisuusministeriksi nimitettiin Pirkko Työlä-järvi ja v. 1984 Kaisa Raatikainen sisäasiainministeriksi.

Vaikka naiset 1980-luvulla ovat jo suhteellisen hyvin edustettuina eduskunnassa (tosin vain n. 30 %:n osuudella), eduskunnan "statuksen" heikkeneminen on vähentänyt naisten tosiasiallisia mahdollisuuksia vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Eduskunnan päätösvaltaa on vähentänyt poliittis-hallinnollisen järjestelmän korporatisoituminen, joka on määritelty mm. etujärjestöjen muodostumisena keskeisiksi ja välittömiksi hallitsemiselementeiksi (Helander 1979, 5). Valtioneuvoston vaikutusvaltaa on puolestaan rajoittanut sen sidonnaisuus etujärjestöihin, jotka ovat vallankäytöllään voimakkaasti vaikuttaneet hallituksen toimienpiteisiin. (Myllymäki 1979, 225.) Toinen keskeinen muutos liittyy hallintokoneiston voimakkaaseen laajenemiseen hyvinvointivaltion kehittämispyrkimysten seurauksena. Valtion hyvinvointitehtävien toteuttamiseksi julkiset viranomaiset ovat turvautuneet etujärjestöjen asiantuntemukseen ja tulleet samalla niistä

yhä enemmän riippuvaiseksi. Kasvanut ja pysyväistynyt komitealaitos on muodostunut järjestöjen keskeiseksi vaikuttamisfoorumiksi. (Helander 1977, 71.)

Helga Hernesin mukaan korporatiivinen järjestelmä liittyy keskeisesti pohjoismaisen modernin valtion eli 'hyvinvointivaltion' päätöksentekojärjestelmän luonteeseen (Hernes 1984, 32). Naisten tosiasialliset mahdollisuudet vaikuttaa tässä järjestelmässä ovat kiteytettävissä seuraavasti: "Tähän suureen komiteoiden, toimikuntien ja työryhmien verkostoon osallistuvat henkilöt ovat paljolti samat kuin hallintovirkamiesten, järjestöjohtajien, asiantuntijoiden ja joidenkin poliitikkojen muodostama poliittis-strateginen eliitti. 'Verkoston' jäsenet 'edustavat' vaaleilla valittuja edustajia selkeämmin kollektiivisia etuja ja yhteenliittymiä." (Hernes ja Hänninen-Salmelin 1983, 174.) Naisilla ei ole sijaa tässä järjestelmässä, sillä heitä ei ole tai he ovat aliedustettuina kaikilla järjestelmän kannalta strategisilla paikoilla: ylimmässä valtionhallinnossa, taloudellisissa organisaatioissa, yliopistojen hallinnossa jne. Lisäksi naisvaltaiset tai yksinomaan naisille tarkoitetut järjestöt ovat poliittiselta merkitykseltään marginaalisia (ema. 175).

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion ('the corporative, redistributive state') 'tulonjaon' perusteet ovat yhä enemmän määrittäneet korporatiivisen järjestelmän puitteissa, joissa naisilla on parlamentaariseen järjestelmään verrattuna ollut marginaalinen asema (Hernes 1984, 29–30). Naiset ovat kuitenkin valmiimpia puolustamaan valtiollista politiikkaa, koska se vaikuttaa heidän elämäolosuhteisiinsa suoremmin kuin miehiin (esim. budjetin sosiaalimenojen leikkaaminen vaikuttaa välittömämmin naisten elämäolosuhteisiin). Mutta myös valtio on riippuvainen naisten työpanoksesta sekä kotona että

työelämässä. Hernes puhuu yksityisen patriarkaatin muuttumisesta *julkiseksi patriarkaatiksi*, jossa "miehen paikan" on hyvinvointivaltion kehittyessä ottanut valtio. (ema. 35—36.)

Hernesin antamaa naisten kannalta hiukan lohdutonta kuvaa "rakenteellisesta patriarkaatista" on kommentoinut esimerkiksi Drude Dahlerup (1987). Vaikka naiset ovat edelleen aliedustettuja poliittisissa elimissä, naispoliitikot ovat kuitenkin osaltaan voineet vaikuttaa naisten aseman parantamiseen muilla areenoilla, kuten työmarkkinoilla ja koulutusjärjestelmässä. Patriarkaalisia rakenteita voi murtaa yhtäaikaistavilla muutoksilla useilla eri areenoilla. (Dahlerup 1987, 103.) Suomessakin naisia on ollut jo suhteellisen varhain kunnallispolitiikassa samoin kuin valtionhallinnossa, erityisesti sosiaalisektorilla (Hänninen-Salmelin 1987).

Naisministerien kolme sukupolvea

Vanhin naisministerisukupolvi koostui suurimmaksi osaksi naisjärjestöjen kautta valtakunnalliseen politiikkaan rekrytoituneista naispoliitikoista. Useimmat heistä olivat nimityshetkellä jonkin naisjärjestön johtohenkilöitä. Keskimmäisen naisministerisukupolven urakuvauksissa erotin kaksi hiukan toisistaan eroavaa uraprofiilia, joita nimitin *pitkän linjan järjestöuraksi* ja *asiantuntijauraksi*, joista viimeksi mainittu kuvaa nuorimpienkin naisministerien urakehitystä.

Pitkän linjan järjestöuraan liittyi politiikan ammatillistuminen. Poliitiikasta kiinnostuttiin jo lapsena ja poliittinen toiminta oli alkanut nuorisojärjestöistä. Järjestöuraa edenneet olivat suorittaneet korkeintaan opistotasoisien tutkinnon (usein puolueopistossa), eikä heillä yleensä ollut varsinaista ammattia, vaan leipä oli ansaittu erilaisissa järjestötehtävissä. Asiantuntijauraa pitkin edenneet

olivat suhteellisen hyvin koulutettuja. Lisäksi he toimivat poliittisen uransa ohessa useimmiten sosiaali-, terveydenhuolto-, kulttuuri- tai opetusalan ammattitehtävissä. Poliitiikassa he kiinnostuivat samoista asioista, joiden parissa olivat työskennelleet työelämässä. Tässä ryhmässä oli myös eniten niitä, jotka koulutuksen, ammattiuran ja poliittisen asiantuntemuksen avulla pääsivät eteenmään myös miehisillä politiikan alueilla (valtiovarainministerinä, oikeusministerinä ja kauppa- ja teollisuusministerinä).

Ministerinimityksensä syinä nämä keskipolven naisministerit pitivät eräitä valitsemiskriteerejä: pitkäaikaista järjestötoimintaa, parlamentaarista kokemusta, asiantuntemusta, ammattia ja koulutusta (asiantuntijat) sekä "sopeutuskriteerejä" (esim. edustivat puolueessa oikeaa linjaa jne.). Näiden ohella eräänä valintaperusteena mainittiin sukupuoli. Hallituksen piti saada se *pakollinen nainen*. Naiset eivät nimitystilanteessa kuitenkaan olleet samalla maaliviivalla miesten kanssa, vaan heidät valittiin hallituksen "naispaikoille":

"... (K)yllä käsitykseni mukaan myös SKDL:n ryhmässä ajattelu kulki sitä latua, että tietyt valiokunnat eduskunnassa ja tietyt ministeriposit... olivat naisten posteja — siis nämä harvat — ja muut olivat miesten posteja..." (Anna-Liisa Korpisen haastattelu, 1986. Lainausta: Kuusipalo 1989, 91.)

Viime vuosikymmenen alussa koulutuksesta alkoi muodostua keskeinen poliittinen resurssi — myös Keskustapuolueessa ja vasemmistopuolueissa, joissa poliitikojen koulutustaustaan ei aikaisemmin oltu pantu niin paljon painoa. Koulutuksesta tuli tärkeä valintakriteeri myös naisministereitä nimitettäessä. Valtaan nousi uusi hyvin koulutettu naissukupolvi. Marjatta Väänänen (kesk) kertoi nimityksensä syistä mm. näin:

"... Katsottiin, että kun naisministerit siihen asti olivat yleensä keskikoulun käyneitä... että nyt oli aika ottaa huomioon akateemisen loppututkinnon suorittanut" (Marjatta Väänänen haastattelu, 1986. Lainaus: Kuusipalo 1989, 93.)

SDP:ssäkin tapahtui 1970-luvun alussa eräänlainen naissukupolvenvaihdos. "Naisen paikan" SDP:n johdossa peri Margit Eskmanilta Pirkko Työläjärvi, josta tuli myös ministeri.

"Henkilökohtainen käsitykseni on se, että poliittiseen elämään tarvittiin Sosialidemokraattisessa puolueessa uusi kasvo. Minä saatiin olemaan se. Sen jälkeen tietysti painoi esimerkiksi se, että jos katsotaan silloista eduskuntaryhmää, silloista puolueen johtoryhmää, minä olin suurin piirtein ainoa, jolla oli taloudellinen koulutus. Ja sen lisäksi aikamoinen työelämän kokemus... Tottakai siinä sitten vaikutti silloin esiinnoussut tarve ottaa naisia selvästi huomioon..." (Pirkko Työläjärven haastattelu, 1986. Lainaus: Kuusipalo 1989, 96.)

Nuorimmilla naisministereillä naisjärjestöjen merkitys rekrytoitumisessa väheni ja koulutuksen ja ammattiuran merkitys kasvoi. Tämän "sukupolven" urakuvaukset olivat mielenkiintoisella tavalla samantapaisia. Poliittinen toiminta oli alkanut vasta opiskeluaikana, vaikka he olivat kasvaneet ns. poliittisissa kodeissa. Yhteistä oli myös akateeminen loppututkinto ja ammatillinen asiantuntemus terveydenhuolto- ja koulutuspoliittisissa asioissa, joita heidät myös ministeriössä valittiin hoitamaan: Taipale ja Kuuskoski-Vikatmaa olivat lääkäreitä, Ala-Kapee oli aikuiskouluttaja ja Suonio psykologi. Nimityksensä syitä arvioidessaan he eivät kuitenkaan enää korostaneet sen enempää koulutusta kuin poliittista kokemustaankaan, vaan kyse näytti olleen enemmänkin siitä, että he olivat, vaikkakin asiantuntijoita, myös sopivia naisia hallituksen naispaikoille:

"Sitten minusta oli aika selkeästi kysymys uuden naisministerin löytämisestä puolueelle. Siinähän lähdettiin — meillä on viisi ministerinpaikkaa — hyvin selkeästi liikkeelle siitä, että yksi nainen. Ei siellä paljon keskusteltu siitä, että olisi voinut olla enemmänkin. Mutta kun sen valinnan tekee puoluehallitus ja eduskuntaryhmä, siellä syntyi tavallaan semmonen ajatus, että pitää saada nuorempia naisia ja vähän toisentyyppejä..." (Eeva Kuuskoski-Vikatmaan haastattelu, 1986. Lainaus: Kuusipalo 1989, 100.)

Pirjo Ala-Kapee valittiin vuonna 1986 opetusministeriksi Kaarina Suonion eron jälkeen. Valintaa edelsi pitkä keskustelu ministerin henkilöstä, mihin vaikutti osaltaan myös Norjan hallitukseen tuolloin nimetyt kahdeksan naisministeriä. Mielenkiintoisia olivat tiedotusvälineiden kommentit nimitysprosessista:

"Ala-Kapee ei ehkä alunperin ollut täsmälleen sitä, mitä puolueen johtavat miehet olivat ajatelleet. Heidän mielessään väikkyi jotain nuorta, tuoretta ja räiskyvää, mutta kuitenkin tasapainoista. Haussa oli sopiva vaalinukke. Uudelta opetusministeriltä toivottiin lähinnä koristeellisuutta. Kausi oli liian lyhyt todelliseen työntekoon." (HeSa 16.5.1986.)

Vappu Taipale ei ollut kansanedustaja eikä liioin ollut mukana päivänpolitiikassa. Hän arvosteli Sosialistisessa Aikakauslehdessä kitkerästikin poliittisen vallan käytön luonnetta:

"Eräänä toukokuuisena kevätpäivänä ollessani innostuneesti neuvottelemassa Kuopion yliopistollisen keskussairaalan suurvastuualueen mielenterveystyön yhteistyömahdollisuuksista Savonlinnassa, yksi puhelinsoitto sekoitti perusteellisesti korkeakoulunopettajan elämäni. Puolueen rivijäsenenä, nelilapsisen perheen äitinä, uutta toimintaa rakentavana korkeakoulunopettajana ensivaikutelmani oli, että olin joutunut vallankäytön kohteeksi. 1.7.1982 aloitin sosiaali ja terveysministerinä, vailla omakohtaista syvempää kokemusta sen paremmin hallinnosta kuin politiikastaan." (Taipale 1983, 20.)

Taipale siirtyi ministerin tehtävistä sosiaalihallituksen pääjohtajaksi vuonna 1984. Pekka Vuoristo arvioi Helsingin Sanomissa: "Kun Sosialidemokraattinen puolue oli ammentanut loppuun hänen käyttövoimansa 'epäpoliittikkona' ja 'pehmona', hänestä tehtiin pääjohtaja." (Vuoristo, HeSa 23.11.1986).

"Kyllä se oli ihan tietoista harkintaa... se oli tämän sopiva jakso vaaleihin, että mitään hirveän dramaattista ei varmaan kerkeä tapahtua... Oli sellanen aika, että jos laskelmoidaan, että nainen ja monen lapsen äiti ja akateemisesti koulutettu, niin voisi sopia kuvioihin... Mulla oli semmonen tunne, että ne viivat olis voinut mennä ristiin jossain muualla, jonkun muun pään kohdalla." (Vappu Taipaleen haastattelu, 1986. Lainausta Kuusipalo 1989, 99.)

Naisena politiikassa

Politiikan perinteisesti miehisenä areenana voi olettaa heijastavan etupäässä "miesten kulttuurin" aineksia, jotka näkyvät esimerkiksi arvostuksissa, normeissa ja toimintamuodoissa. Naisten arvioiminen poliittisina toimijoina — myös valittaessa naisia ministereiksi — tapahtuu pääasiassa miesten ehdoilla, miesten normeilla. Miten huippupaikoille nousseet naiset sitten itse arvioivat sukupuolensa merkitystä politiikassa?

Vanhin naisministerisukupolvi katsoi, että naisten oli toimittava politiikassa voidakseen ajaa naisten etuja, koska miehet eivät niitä aja. He eivät kuitenkaan myöntäneet kokeneensa syrjintää, vaikka saattoivatkin esimerkiksi kertoa, että vaaleissa oman puolueen miehet vaikeuttivat naisehdokkaiden valintaa. Erityisesti ML/Keskustapuolueen vanhemman ja osin keskipolvenkin naisministerit näyttivät hyväksyvän sukupuolen mukaisen työnjaon myös politiikassa: naiset hoitakoot politiikassakin omia tehtäviään "yhteiskunnallisina huolenpitäjinä" ja tulevan

sukupolven kasvattajina. Samanlaisia näkemyksiä edustivat myös Sos.dem. Naisliiton naiset vielä 1940- ja 1950-luvuilla. Samoihin aikoihin alkoi kuitenkin sos.dem. naisjärjestön sisällä esiintyä vaatimuksia naisjärjestön "politisoimisesta", arvosteltiin mm. järjestön toiminnan keskittymistä pelkästään sosiaalipoliittisiin kysymyksiin ja vaadittiin, että naistenkin olisi toimittava miesten lailla "poliittisesti" (Ruusala 1967, 12—13).

Naisten asemassa tapahtuneen edistyksen seurauksena voidaan jopa puhua ns. *tasa-arvoiluusiosta*. Michillä ja naisilla uskotaan olevan samanlaiset edellytykset toimia yhteiskunnassa. Erot johtuvat kulttuurisesta viiveestä ja tasoittuvat, kunhan naiset alkavat suuremmassa määrin siirtyä miesten alueille, murtaa sukupuolten mukaista työnjakoa niin kodissa, työelämässä kuin politiikassakin. Tämän-tyyppinen "kehitysusko" näkyi erityisesti naisministerien keskimmäisen sukupolven mielipiteissä: Sukupuolten välinen tasa-arvo tulee toteutumaan politiikassa ikään kuin "luonnollisesti", sitä mukaa, kun naisten osallistumisen esteet poistetaan, naisia tulee lisää miehille politiikan alueille ja kun he oppivat "politiikan pelisäännöt" — siis, kun heistä tulee samanlaisia poliittisia toimijoita kuin miehistä.

1940- ja 1950-luvuilla naisministerit nimitettiin useimmiten puolueen naisjärjestöjen edustajana ja ministeriehdokkaana hallitukseen. Miesvaltaiset puolue-elimet valitsivat naisten ehdokkaista sopivimman, tosin tuolloin ei ehdokkaista välttämättä ollut liiemmin tarjolla.

"Aiemmin, naisliikkeellä oli suurempi merkitys ja ennen vanhaan naiskansanedustajat hyvin paljon tukeutuivat naisjärjestöjen tukeen... Tänä päivänä naiset eivät enää tukeuduakaan sillä lailla naisjärjestöön kuin ennen. Monethan ovat työväenyhdistyksen jäseniä ja... ottavat tehtäväalueekseen asioita, joita ei ennen. Ennen oli sosiaalipoliittikka ja kult-

tuuripolitiikka hyvin läheisiä naisille. Nyt kenttä on vapaa kaikilla alueilla... sanotaan 70-luvun puolivälin jälkeen tilanne on muuttunut. Nyt pidetään ihan luonnollisena, että naisia pitää olla... nuoria, järjestöpolitiikassa paljon mukana olleita ja hyvän muun koulutuksen saaneita naisia on hyvä nimetä tehtäviin." (Meeri Kalavaisen haastattelu, 1986. Lainausta: Kuusipalo 1989, 168.)

Keskimmäinen tasa-arvon vuosikymmenen naisministerisukupolvi piti sukupuoliedustusta saavutuksena. Naiset hakeutuivat yhä enemmän miehisisille politiikan alueille, mutta toisaalta *ainokaisina* (ks. käsitteestä Kanter 1977) ja ehkä ilman muiden naisten tukea heidän oli vaikeampi toimia "naisena" miesten joukossa. 1970-luvulta lähtien näyttää yhä useammin käyneen niin, että miesvaltaiset puolue-elimet ja eduskuntaryhmä alkoivat valita jo sopivat *ehdokkaatkin* naisministereiksi. Naisjärjestöillä ja naisilla alkoi olla yhä vähemmän sanavaltaa naisministerien rekrytoinnissa. Tämä johtui osin naisjärjestöjen merkityksen vähenemisestä naispoliitikkojen uraväylinä, mutta — paradoksaalista kyllä — myös tasa-arvopolitiikan vaikutuksesta.

"Kun aina teemavuosia haukutaan, niin YK:n naisten vuosikymmenen esimerkiksi... ovat aina kuitenkin avanneet uria sille kohderyhmälleen. Kyllä nyt on jo aika pitkään ollut jo semmonen moraalinen velvoite — tasa-arvolaki tuo sen laillisestikin velvoitteeksi — että pitää olla naisia mukana yhteisiä asioita hoidettaessa. Se merkitsee käytännössä sitä, että pitää olla naisia mukana silloin, kun kootaan esim. valmistelu- tai päätöksentekolimii ja siinä mielessä se on auttanut aktiivisia naisia. Näitähän on tietysti vieläkin ilman muuta liian vähän, mutta on semmonen tilanne, että ruvetaan funtsaamaan, että meidän pitää saada tänne yksi tai kaksi naista. Sitten ne miettii, että mitäs naisia meillä nyt on ja näin tulee siis vedettyä — loppujen lopuksi aika helpostikin — mukaan. Siinä tavallaan edustaa paitsi itseään... myös sukupuoltaan. Kuvittelisin, että minua on autta-

nut se, että olen nainen..." (Kaarina Suonion haastattelu, 1986. Lainausta: Kuusipalo 1989, 172.)

Naisministerien nuorin "sukupolvi" ja osittain jo eräät keskipolven naisministerit suhtautuivat hiukan kriittisesti sukupuoliedustukseen. Kiitettiin kyllä tasa-arvopolitiikkaa, jonka myötä syntyi vaatimus, että naisten tulee olla edustettuna kaikissa päätöksentekoeleimissä, mutta pidettiin ongelmana sitä, että tähän edustukseen riittää yksikin nainen. Tasa-arvopolitiikka on kyllä auttanut aktiivisia naisia, mutta *tokenismi* ei vielä takaa naisten näkemysten huomioonottamista päätöksenteossa. Taipaleesta tuntui kummalliselta tulla ministerinä ollessaan nimettyksi tytöksi, "tyttöministeriksi", häntä pidettiin "pienempänä ja heikompana" (Dahlerup 1985, 166). Häntä ei siis otettu vakavasti?

Naisministerien nimityksiin on vaikuttanut myös julkisuuden luoma kuva naispoliitikoista. 1970- ja 1980-luvulla poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä tapahtuneet muutokset ovat nakertaneet demokraattisten elinten uskottavuutta. Puolueiden ideologinen samankaltaistuminen on heikentänyt luottamusta niiden kykyyn tai haluun ajaa kannattajakuntansa asioita. Vaihtoehtoliikkeet kyseenalaistivat perinteisen politiikan agendamuodostusta ja toimintatapoja. Poliittikan kritiikki on saanut puolueet tarkistamaan strategioitaan. Tiedotusvälineiden vaikutus politiikan uralla on kasvanut ja imagon luominen myös puolueille on tullut keskeiseksi. Naisliikkeen tulo Suomeen 1970-luvun lopulla lieene vaikuttanut myös nimityspolitiikkaan, kun v. 1982 nimitettiin ensimmäinen julkisesti feministiksi tunnustautunut naisministeri. Lehdistössä puhuttiin avoimesti vaalinukeista.

Eräs feministinen käsitys sukupuolten välisistä suhteista korostaa naisten histo-

riallisten, uusintamiseen liittyvien yhteiskunnallisten käytäntöjen puitteissa kehittyneitä inhimillisesti arvokkaita ja välttämättömiä ominaisuuksia ja toimintatapoja. Naisten on toki laajennettava toiminta- ja kontrollialueitaan, mutta lisävaatimuksena on sukupuolille perinteisesti osoittautuneiden toiminta-alueiden keskinäissuhteen muutos, jolloin uusintamisen alue nousisi yhteiskunnallista elämää 'määrääväksi' (Saarinen 1984, 278). Naisten näkökulmaa politiikkaan ja vallankäyttöön pohti myös "feministiministeri":

"Me on liian kauan oltu siinä tilanteessa, että on yksi nainen panttivankina. Sehän toteutuu hirveän monessa kuviossa yhteiskunnassa. Silloin on hyvin eristettynä, hyvin yksin ja helposti ylistämällä alistettu tai se 'kauhea akka', joka ei saa ajatuksiaan ja tahtoaan läpi. Mitä enemmän meillä on naisia ja mitä pidemmälle ne on kouliintuneita tässä politiikan tekemisessä ja vallankäytössä, niin sitä tärkeämpi se tietysti on. Mutta kyllä minusta ongelma on selvästi se, että ei naisilla koskaan ole ollut sillä lailla valtaa, että heillä olisi vastuullinen kokemus jonkun naislinjan vetämisestä täällä yhteiskunnassa. Näin ollen ajattelen, että meitä täytyisi olla hirveen paljon enemmän. Ja sitten täytyy olla vielä se tietoinen pyrkimys siihen, että me ei haluta toimia miesten tavalla, miesten ehtoilla, vaan jonkin uudemman, persoonallisen ajattelutavan ja yhteiskunnan myötä — ja se onkin vaikeaa. Vaikka mä pidän itseäni todella feministinä, niin miten monesti sitä on sellaisessa tilanteessa, jossa saa todella pinnistellä löytääkseen sen logiikan, jonka mukaan itsekään toimii." (Taipaleen haastattelu 1986; Kuusipalo 1989, 173.)

Naisnäkökulma vallankäyttöön

Politiikan toimijat ovat olleet ja ovat edelleenkin suurimmaksi osaksi miehiä. Naisten on aivan käytännöllisistä syistä ollut vaikeampi osallistua politiikkaan heille sysätyn suuremman perhevastuun (lastenhoito, kotityöt) takia, mutta myös naisten historiallinen suhde politiikkaan

on erilainen kuin miehillä. Poliitiikan keskeiset rajalinjat ja konfliktit syntyivät ja muotoutuivat pääasiassa miesten yhteiskunnallisissa käytännöissä (tuotanto, markkinat) (Hernes 1984, 28—33).

Miehillä ja naisilla on poliittisina toimijoina ollut paitsi erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa, mutta myös osittain erilaiset intressit. Poliitiikan huippupaikoilla naiset ovat nousseet sitä mukaa kun sosiaalista uusintamista on ryhdytty sääntelemään valtiollisen politiikan kautta. Yhtäältä naiset ovat aktiivisesti pyrkineetkin sellaisiin asemiin, jossa he ovat ehkä voineet vaikuttaa erityisesti hyvinvointipoliitiikan sisältöön, toisaalta naisten pääsy politiikan huippupaikoille voidaan nähdä myös patriarkaalisen vallankäyttönä; naisille on annettu valtaa (esim. nimittämällä ministereiksi), mutta huippupaikoillakin vain lähinnä naisten "omilla sektoreilla".

Mikä sitten voisi olla se "logiikka" tai "erilainen rationaliteetti", joka naisten pitäisi tuoda politiikkaan? Näkemystä naisten erilaisesta arvomaailmasta tai rationaliteetista perustellaan usein sukupuolen mukaisella työnjaolla, jossa naisten toiminta on palautettu ns. yksityiselle sfäärille. Eräät naistutkijat, esimerkiksi Carole Pateman, ovat kritisoineet julkisen/yksityisen välisen dikotomian epähistoriallista tulkintaa, jossa on unohdettu dikotomian synty "liberalistisen patriarkaatin" ideologisena ja poliittisena välineenä (Pateman 1987). Dikotomian itsesäänselvyys on mm. johtanut (liberalistiset) feministit ajattelemaan, että naisten asema paranee, kun he siirtyvät yksityisestä julkiseen, jota on perusteltu mm. sillä, että naisten osuus poliittisissa elimissä on kasvanut yhteiskunnan modernisoituessa. Se, että naisten tosiasiallinen vaikutusvalta ei tästä huolimatta ole lisääntynyt, on puolestaan ruokkinut näkemystä, että "moderni" merkitsee nai-

selle pelkkää tappiota. (Keränen 1987, 24—25.)

Naisten edustuksen lisäämistä poliittisissa instituutioissa on perusteltu sillä, että naiset nostavat esiin ja/tai haluavat ajaa naispoliittisia kysymyksiä. Naispoliittisia asioita voivat olla naisten aseman parantamiseen tai pitemmällä tähtäyksellä naisten vapauttamiseen tähtäävät kysymykset. Nämä kysymykset voivat koskea mitä tahansa yhteiskuntaelämän aluetta, keskeistä on, että naispolitiikka artikuloi naisten vaatimuksia, joista patriarkaalisessa järjestelmässä joko kokonaan vaetaan tai jotka marginalisoidaan ns. erityiskysymyksiksi.

Minkälaisia mahdollisuuksia naisilla on sitten vaikuttaa, kun he ovat ainokaisina tai vähemmistönä poliittisina elimissä? Drude Dahlerup on tutkinut naisten vähemmistöasemaa Pohjoismaiden politiikassa *kriittisen massan* käsitteen avulla. Käsite viittaa siihen, että vähemmistön koko on ratkaiseva. Dahlerup nojautuu Moss Kanterin havaintoon (Kanter 1977) siitä, että kun vähemmistö muodostaa 15—40 prosenttia koko ryhmästä, se voi vaikuttaa koko ryhmän kulttuuriin ja kykenee liittoutumaan keskenään. Ainokaisista tulee vähemmistö. Dahlerupin mielestä 'kriittinen massa' voi syntyä esimerkiksi silloin, kun vähemmistö muodostaa 30 prosentin osuuden koko ryhmästä (Dahlerup 1988, 275 ja 280.)

Naiset ovat jo kauan muodostaneet merkittävän vähemmistön Pohjoismaiden kunnallisvaltuustoissa ja heidän hallussaan on jo tuo 30 prosenttia Pohjoismaiden parlamenttipaikoista. Dahlerupin mukaan naisvähemmistöllä on myös ollut vaikutusta politiikassa. Empiiristen tutkimusten perusteella hän päätelee, että naisvähemmistö on aiheuttanut muutoksia mm. poliittiseen keskusteluun ja kulttuuriin (Dahlerup 1988, 275).

Vaikka muutosprosesseja on vaikeaa

liittää pelkästään naisten osuuden kasvuun erottaen sen vaikutukset yleisestä yhteiskunnallisesta muutoksesta (esim. naisten lisääntynyt palkkatyö), eräitä muutoksia voidaan Dahlerupin mukaan johtaa suoraan siitä, että naisten osuus poliittisessa elimissä on kasvanut pienestä suureksi vähemmistöksi. Hän kirjaa mm. seuraavat asiat. Naisten stereotypisointi politiikassa on vähentynyt, vaikkei olekaan kokonaan hävinnyt: Mitä enemmän naisia, sitä erilaisempia naisia. Poliitiikkaan on tullut uusia naispolitiikon malleja, esikuvia, esimerkiksi "feministiministeri". Naisten asemasta on tullut osa poliittista keskustelua, ja politiikassa toimivat naiset voivat osaltaan vaikuttaa siihen, miten naisten asemasta keskustellaan ja minkälainen preferenssi sille poliittisessa päätöksenteossa annetaan. (ema. 295—296.) Vastaavasti voidaan ajatella, että mitä enemmän naisia on politiikassa, sitä helpompi heidän on nostaa poliittiseen keskusteluun muitakin naispoliittisia asioita.

Dahlerup antaa varsin positiivisen kuvan muutoksen mahdollisuuksista. Kuitenkin naiset poliittisina toimijoina ovat myös tukeneet sellaista valtiollista politiikkaa, joka on pönkittänyt patriarkaalista sukupuolijärjestelmää ja sen valtasuhteita ja siten juurruttaneet naiset entistä tiukemmin sosiaalisen uusintamisen alueelle. Ovatko naiset sitten pyrkineet muuttamaan politiikan kysymyksenasetteluja ja agendanmuodostusta, esimerkiksi toimiessaan poliittisissa liikkeissä? Jos perinteinen puoluepoliittinen toiminta asettaa naisten osallistumiselle esteitä, kuten on ilmeistä (naiset ovat aliedustettuja poliittisessa elimissä), naisten aktiivisuus yhteiskunnallisissa liikkeissä selittyy yhtäältä sillä, että naisten on niissä helpompi toimia ja toisaalta naiset ehkä pitävät liikkeiden toimintamuotoja itselleen läheisempinä. Aktiivisuus ruohon-

juuritason toiminnassa saattaa myös olla reaktio virallisen poliittisen järjestelmän kyvyttömyyteen/haluttomuuteen artikuloida naisten (mutta myös osin miesten) poliittisia vaatimuksia (esim. Peterson 1987).

Arvioitaessa naisten mahdollisuuksia vaikuttaa politiikan kysymyksenasetteluihin ja sisältöihin on otettava huomioon poliittisen järjestelmän muutokset ja niiden vaikutus poliittiseen kulttuuriin. Kiintoisa tutkimuskohde voisi olla naisten politiikan sisällön ja naispoliittisten asioiden esiintulon historiallinen tarkastelu naisten poliittisesta kulttuurista käsin ottaen samanaikaisesti huomioon naisten toiminta eri tasoilla: ruohonjuuritason, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiollisessa politiikassa.

Kirjallisuus

Alppi, Ulla-Leena: Kosketuskohtia. Kirjayhtymä. Hämeenlinna 1988.

Dahlerup, Drude: Blomster & Spark: Samtaler med kvindelige politiker i Norden. Nordisk Ministerråd. Oslo 1985.

Dahlerup, Drude: Confusing concepts — confusing reality: a theoretical discussion of the patriarchal state. Teoksessa Showstack Sassoon, Anne (toim.). Women and the State: the shifting boundaries of public and private, 93—127. Hutchinson. Tiptree 1987.

Dahlerup, Drude: From a small to a large minority: women in Scandinavian politics. Scandinavian Political Studies 4/1988, 275—298.

Dahlerup, Drude & Gulli, Brita: Pohjolan naisjärjestöt — voimattomia vai vastavoimia. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina ym. (toim.). Keskeneräinen kansanvalta: naiset Pohjoismaiden politiikassa, 9—64. Pohjoismainen ministerineuvosto. Oslo 1983.

Haavio-Mannila, Elina: History of women's paid work in Finland — a brief introduction. Teoksessa Sinkkonen, Sirkka & Milén, Anneli (toim.). Toward Equality: Proceedings of the American and Finnish Workshop on Minna Canth, June 19—20th, 1985 Kuopio, 119—137. Kuopion yliopisto. Kuopio 1986.

Hassi, Satu: Seinä, jota ei ole. Tottelemattomuusharjoituksia. WSOY. Juva 1988.

Helander, Voitto: Korporatismi: traditiosta, esiintymisestä ja ilmiöllisestä tulkinnasta. Gaudeamus. Mänttä 1977.

Helander, Voitto: Etujärjestöt ja komitealaitos. Tutkimus etujärjestöjen korporatiivisuudesta osallistumisesta valtionhallintoon komitealaitoksen kautta toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Turun yliopisto. Poliittikan tutkimuksen ja sosiologian laitos. Valtio-oppi. RESPO 33/1979.

Helsingin Sanomat 16.5.1986

Helsingin Sanomat 23.11.1986 (Pekka Vuoristo)

Hernes, Helga Maria: Women and the Welfare State: The Transition from Private to Public Dependence. Teoksessa Holter, Harriet (toim.). Patriarchy in a Welfare Society, 26—45. Universitetsforlaget. Oslo 1984.

Hernes, Helga Maria & Hänninen-Salmelin, Eva: Naiset korporatiivisessa järjestelmässä. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina ym. (toim.). Keskeneräinen kansanvalta: naiset Pohjoismaiden politiikassa, 172—207. Pohjoismainen ministerineuvosto. Oslo 1983.

Hänninen-Salmelin, Eva: Postimestarinleskestä pääjohtajaksi — vaiheita naisten virkaurien kehityksestä. Teoksessa Tulenkesyttäjät: suomalaista naistutkimusta, 157—174. Helsingin Akateemisten Naisten 60-vuotisjuhlakirja. WSOY. Porvoo ja Juva 1987.

Jallinoja, Riitta: Miehet ja naiset. Teoksessa Valkonen, Tapani ym. (toim.). Suomalaiset: yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana, 222—225. WSOY. Juva 1984.

Kanter, Moss: Men and women of the corporation. Basic Books. New York 1977.

Keränen, Marja: Sukupuolijärjestelmä ja julkisen ja yksityisen siirtyvä raja. Teoksessa Saarinen, Aino & Hänninen-Salmelin, Eva & Keränen, Marja (toim.). Naiset ja valta: naisnäkökulmia 'hyvinvointivaltioon', 21—28. Tutkijaliitto. Jyväskylä 1987.

Kuusipalo, Jaana: Naisena politiikan huippupaikoille: Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926—1986. TaY, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Sarja A, tutkimuksia 13/1989, Tampere 1989.

Myllymäki, Arvo: Etujärjestöt, tulopolitiikka ja ylimmät valtioelimet. Finn publishers Oy. Tampere 1979.

Mäkikossa, Oma: Yhteiskunnalle omistettu elämä: Miina Sillanpään elämän ja työn vaiheita. Tammi. Helsinki 1947.

Naisen työ: Naisen työ: sosialidemokraattinen naisliike 80-vuotta. Sosialidemokraattiset naiset. Kansan voima Oy. Joensuu 1980.

Pateman, Carole: Feminist Critiques of the

Public/Private Dichotomy. Teoksessa Phillips, Anne (ed.) *Feminism and Equality*, 103—126. Basil Blackwell. Worcester 1987.

Peterson, Abby: Women in Political Movement. Monograph from the Department of Sociology. University of Gothenburg, No 37. Göteborg 1987.

Ruusala, Raili: Vasemmiston naisjärjestöjen tavoitteet ja toimintamenetelmät. TaY, Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia 4, Tampere 1967.

Saarenen, Aino: Uusista ja vanhoista naisliikkeistä ja naisten poliittisen toiminnan erityispiirteistä. *Tiede & Edistys* 4/1984, 277—287.

Saarenen, Aino: Naistutkimus — paradigmahaaste yhteiskuntatieteille? Teoksessa Rantalaiho, Liisa (toim.). *Miesten tiede, naisten puuhut: yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta*, 235—280. Vastapaino. Tampere 1986.

Saarenen, Aino: Vapautta naisille! Puheenvuo-

roja naisten historiasta, naisliikkeistä ja teoriasta. Oulun yliopiston historian laitos. Tutkijaliiton julkaisusarja 35. Jyväskylä 1985.

Sinkkonen, Sirkka: Nainen ja politiikka tutkimuksen kohteena. *Akkaväki* 1/1980, 9—15.

Taipale, Vappu: Naisnäkökulmia vallankäyttöön. *Sosialistinen Aikakauslehti* 2/1983.

Tanner, Väinö: Kahden maailmansodan välissä. WSOY. Helsinki 1966.

Vallinharju, Maarit: Miina Sillanpää: sosiaalipoliitikko — ensimmäinen nainen ministerinä. Teoksessa Soikkanen, Hannu (toim.). *Tiennäyttäjät 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin*, 283—323. Tammi, Helsinki 1967.

Väänänen, Marjatta: Aino Luostarinen. Teoksessa Pohjanpalo, Suoma ym. (toim.) *Työtä ja tuloksia: suomalaisia vaikuttajanaisia (I)*, 184—194. WSOY. Juva 1980.

Luku 3.

Kuusipalo, Jaana (1994): Emännät ja työläisnaiset 1930-1950 -lukujen politiikassa. Oppaina Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa Anttonen, Anneli - Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, s. 157-178. Tampere: Vastapaino.

Julkaistu väitöskirjassa Vastapainon luvalla.

Jaana Kuusipalo

Emännät ja työläisnaiset 1930–1950-lukujen politiikassa. Oppaina Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson ¹

Kaikissa länsimaisissa hyvinvointivaltioissa naiset ovat pyrkineet vaikuttamaan sosiaalipolitiikkaan. Kun useimmissa maissa naisten osuus parlamentaarisessa politiikassa on ollut vähäinen, vaikuttaminen on tapahtunut hyväntekeväisyystyössä, kansalaisjärjestöissä ja ulkoparlamentaarisena painostuksena. Suomen tekee kansainvälisesti kiinnostavaksi naisten varhainen pääsy ja mukaantulo miesten kanssa samoille poliittisille alueille.

Yleinen äänioikeus (1906) koski sekä miehiä että naisia. Naiset saivat myös vaalikelpoisuuden ensimmäisinä Euroopassa. Jo ensimmäisistä eduskuntavaaleista lähtien naisten osuus kansanedustajista oli maailman korkeimpia. Miina Sillanpäästä tuli Suomen ensimmäinen naisministeri vuonna 1926. Seuraavan kerran naisia tuli hallitukseen sodan jälkeen, josta lähtien naisministereitä alettiin nimittää useimpiin hallituksiin.

Mikä naisia veti politiikkaan, miten naiset pääsivät mukaan ja jättivätkö naispoliitikot jälkensä sosiaalipolitiikkaan? Etsin vastauksia näihin kysymyksiin kahden naisministerin, 1950-luvun päähallituspuolueita edustaneiden Tyyne Leivo-Larssonin (SDP) ja Vieno Simosen (maalaisliitto) kautta. Kumpikin heistä nimitettiin viiteen hallitukseen: Leivo-Larsson vuosien 1948–1958 ja Simonen vuosien 1953–1962 välisenä aikana.²

Tyynen ja Vienon väylät politiikkaan

Työmiehen tytär Tyyne Leivo (1902–1977) ja kirkkoherran tytär Vieno Vartiainen (s. 1898) syntyivät vaatimattomiin oloihin. Molemmat kävivät tyttökoulun. Tyyne kertoo tutustuneensa aikakauden naisaatteisiin, raittius- ja naisasialiikkeeseen, jo koulussa.

Kiitos lapsuuteni aikoihin esiintyneen Alli-tädin, Alli Trygg-Heleniuksen, ja hänen nukkensa, olin vakaumuksellinen raittiusnuori. Olin myös jo silloin päättänyt hakeutua naisasiayhdistykseen, koska koulun johtajatar oli minun suuri ihanteeni ja hän edusti naisasiaa varsin viehättävästi. (Leivo-Larsson 1966, 188) ³

Opettajattaret olivat naisasialiikkeen ydinjoukkoa (Jallinoja 1983, 85). Tyynen koulun johtajatar Hanna Asp ihaili Minna Canthia ja piti tärkeänä, että työt hankkivat itselleen oman ammatin ja itsenäisyyttä (Leivo-Larsson 1970, 18). Tyynen koulu jäi viiteen luokkaan, kun hän meni konttoritöihin. Naimisiin hän meni vasta keski-ikäisenä (1937) eikä hänellä ollut lapsia.

Vieno Vartiainen hakeutui yhteen ensimmäisistä naisille avautuneista valtion viroista, postineidiksi. Ansiotyö sai jäädä, kun Vieno avioitui maatalon isännän kanssa. Aviomies oli maalaisliittolainen kunnallispolitiikko, joka sai emännästään sihteerin kunnallisasioiden hoitoon.

Mutta sitten alkoi todellakin 'alkeiskoulu' tätä tulevaa elämäntehtävää varten... Kunnantoimistoa ei ollut, joten asiat hoidettiin meidän talossa kuusi vuotta. Siinä 'siivellä' minä tutustuin kunnalliselämään, josta oli sitten tulevaisuudessa paljonkin hyötyä. Vaikka silloin joskus tuntui, kun seitsemän lasta pyöri ympärillä, että en nyt joutaisi näitä kirjoittamaan. (Simosen haastattelu 1986)

Pääasiassa Vieno kuitenkin hoiti lapsia ja lehmiä, kun aviomies ”hoiti yhteiskuntaa”. Isännän kuoltua sodan kynnyksellä (1938) emäntä piti kunnia-asianaan, että nainen kykeni hoitamaan talon ja täyttämään kaikki poikkeusolojen aiheuttamat tehtävät. (Simosen haastattelu 1986; Kangas 1988, 74) ”Sinne yhteiskuntaan” Vienokin vedettiin, kun hän jäi leskeksi. Itäsuomalainen kyläympäristö uskoi naisisännän kykyihin, sillä Vieno peri tilan lisäksi myös isännän luottamustehtäviä.

Vieno Simonen oli kirjaston johtokunnan, raittius-, kansakoulu-,

huolto- ja kansanhuoltolautakunnan jäsen ja kunnalliskodin johtokunnan puheenjohtaja. Tuohon aikaan luottamusmiehet suorittivat huomattavan määrän myös kunnallishallinnon tehtävistä. (Kangas 1988, 64–65) Näistä kokemuksista oli hyötyä myöhemmin ministerinä:

Minä muistan, kun ensimmäisen kerran jouduin sinne ministeriöön. Vähän jännittyneenä ootin, kun ilmoitettiin, että tulee joku esittelijä... No, se tuli sisään ja sitten rupes puhumaan asiaansa. Se oli sotilasperheavustuksesta. No, minähän helpottuneena sanoin: ”No, minähän oon hoitanut siellä kentällä näitä asioita, jotta tämähän on aivan tuttua!” (Simosen haastattelu 1986)

Osa Simosen luottamustehtävistä oli jo vakiintunut naisten paikoiksi. Asetusten mukaan koulujen johtokunnissa ja huoltolautakunnissa vaadittiin naisedustusta (ks. Saarinen 1992, 167). Näin oli tunnustettu naisten asiantuntemus kansanopetuksen ja sosiaalihuollon alalla. Samalla nämä tehtävät tarjosivat naisille väylän politiikkaan.

Tyyne Leivon poliittinen ura rakentui toisenlaisista kokemuksista. Hän hakeutui jo koululaisena sosiaalidemokraattiseen nuorisoliittoon ja töihin mennessään liikeapulaisten ammattiosastoon. Kansalaissodan jälkeen hänestä tuli Suomen Ammattijärjestön (SAJ) toimistonhoitaja. Vuonna 1924 Leivo valittiin Liiketyöntekijöiden Liiton liittohallitukseen yhtäaikaan tulevien ministeritovereidensa Karl-August Fagerholmin ja Emil Skogin kanssa.

Emäntä Simonen rekrytoitui politiikkaan aviomiehensä kautta, naisasianainen Leivo-Larsson työväenliikkeen nuoriso- ja ammattiyhdistys-toiminnan myötä. Tulevien ministerien poliittista ajattelua suuntasivat kuitenkin myös ne lukuisat naisjärjestöt, joissa he olivat mukana. Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto tarjosi ponnahduslaudan Tyyne Leivo-Larssonin poliittiselle uralle. Vieno Simosesta tuli puolestaan suomalaisen ”emäntäliikkeen” ensimmäinen ministeri.

Emäntäliike ja työläisnaisliike

Muuttaessaan pohjoiskarjalaiseen maalaiskylään Vieno Simonen liittyi Lotta Svärd- ja Martta-järjestöön. Marttojen puheenjohtajaksi hänet valittiin vuonna 1953. Simonen ei ollut poikkeus. Kaikki maalaisliiton vuosi en 1920–1950 välillä valitut naiskansanedustajat toimivat joko Marttaliiton tai maatalousnaisten luottamustehtävissä. Emäntien järjestäytyminen liittyi ideologisesti 1920- ja 1930-lukujen talonpoikaisliikkeeseen (Virrankoski 1982, 549). Isännät järjestäytyivät maamiesseuroihin, suojeluskuntiin ja maalaisliittoon, emännät puolestaan maatalousnaisiin, lottiin ja marttoihin.

Maalaisemäntien voimakas järjestäytyminen maailmansotien välisenä aikana oli kansainvälinen ilmiö, mutta Suomen kaltaisessa maatalousvaltaisessa maassa liike sai poikkeuksellisen laajat mittasuhteet (Ollila 1993, 100). Emäntäliikkeen tuottaman naiskansalaisuuden prototyyppi oli ”emäntä”. Se oli sekoitus porvariston ydinperheideologian synnyttämää kotirouvaa ja suomalaiskansallista maatalon emäntää. Jälkimmäinen osallistui myös maanviljelykseen ja karjanhoitoon.

Työne Leivo-Larsson nousi Suomen sodanjälkeisen politiikan johdohahmoksi emäntäliikkeen poliittisen kilpailijan, sosiaalidemokraattisen työläisnaisliikkeen, riveistä. Liikettä halkoi kansalaissodan jälkeinen jakautuminen sosiaalidemokraatteihin ja kommunisteihin. Vuoden 1921 pesäerossa SDP:n naisjärjestöksi perustettiin Sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto.

Työläisnaisten toiminta oli monikärkistä. Yhtäältä naiset haluttiin ”vapauttaa” kapitalismin riistosta koteihin, joiden tasoa kotitalousvalistuksen uskottiin kohentavan. Toisaalta pyrittiin parantamaan työssäkäyvien naisten oikeuksia vaatimalla samasta työstä samaa palkkaa miesten kanssa. Kun äitien työssäkäynti oli käytännön pakko, koitettiin heidän elämäänsä helpottaa äitiyslomaa ja -vakuutusta, yötyökieltoa ja lasten yhteiskunnallista päivähoitoa koskevilla vaatimuksilla. Aluksi ay-toiminnan ja poliittisen toiminnan yhteys piti palkkatyöläisnaisten ongelmat etusijalla, mutta 1920-luvulta alkaen myös työläisnaisliikkeen toimintaa ja tavoitteita alkoi ohjata äitiys- ja perhekeskeinen naiskäsitys.

Työne Leivon liittyessä 1932 Työläisnaisliittoon, maltillinen reformismi ja kotitalouslinja olivat vahvistuneet puheenjohtaja Miina Sillanpään valtikan alla (Sulkunen 1989, 108–111). Työläisnaisliiton poliittisia

tavoitteita alkoi hallita työläisäidin ja työläisperheen elinolojen parantaminen sekä kotitalouden yhteiskunnallisen arvostuksen kohottaminen. Kotitalousvalistuksen ottamista liiton keskeiseksi toimintamuodoksi perusteltiin jäsenistön tarpeilla. 1920-luvulla suurin osa jäsenistä oli kotiäitejä. Toiseksi, sillä haluttiin torjua porvarillisten naisjärjestöjen (erityisesti marttojen) saavuttama vaikutusvalta työläisnaisten keskuudessa. Aloittaessaan kotitalousneuvonnan myös Työläisnaisliitto alkoi saada siihen valtion tukea. (Lehto 1980, 30–31; Lähteenmäki 1990, 152 ja 156)⁴

Kotiäitilinjaa oli vahvistanut pesäero vasemmistososialisteista ja kommunisteista, joiden kannattajakunta koostui pääosin palkkatyöläisnaisista. 1920-luvulla SAJ oli vasemmistososialistien käsissä. Työläisnaisliittoon ei kuulunut kuin pari ammattijärjestöä. Tilanne muuttui 1930-luvulla, jolloin SAJ oli lakkautettu ja sosiaalidemokraatit perustivat SAK:n (1930). Nyt Työläisnaisliittokin alkoi kiinnostua ay-toiminnasta. Palkkatyöläisnaisten asioita alkoivat ajaa erityisesti SAK:n naisaktivistit ja vuonna 1937 perustettu SAK:n naisjaosto. (Lähteenmäki 1990, 120–122)

Naisjaoston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin tehtaalaisnaisten edustaja, kutomotyöläinen Laura Härmä ja varapuheenjohtajaksi ”henkisen työn” edustaja Tyyne Leivo (Leivo-Larsson 1970, 86). Jaoston tehtävänä oli pyrkiä lisäämään naisten järjestäytymistä ja nostaa julkiseen keskusteluun naisten ongelmia työelämässä. Työläisnaisliikkeen strategiaongelma ratkesi nyt osittain sisäisellä työnjaolla: Työläisnaisliitto ajoi lähinnä työväestön äitien ja SAK:n naisjaosto palkkatyöläisnaisten asioita. Tyyne Leivo-Larsson kohosi merkittävään asemaan kummassakin fraktiossa.

Emäntäliikkeessä oli sotien välisenä aikana varsin ristiriidaton näkemys naisten paikasta ja tehtävistä. Talonpoikaisen naisliikkeen rakentama naiskansalaisuus näytti sulkevan naiset koti- ja pihapiiriin. Maalaisliittoonkaan ei yrityksistä huolimatta oltu perustettu omaa naisjärjestöä. Agraariyhteisön työnjako edellytti isännän ’edustavan taloa’ myös puoluepolitiikassa. Vienokaan ei aluksi ollut politiikasta innostunut (Kangas 1988, 94). Vasta emännän leskeydyttyä siitä tuli naisisännän velvollisuus. Jonkunhan taloa piti edustaa.

Naisedustus ja sosiaalipolitiikka

Niin poliittiset kuin ”epäpoliittisetkin” naisjärjestöt ryhtyivät 1930-luvulla aktiivisesti vaatimaan naisten edustuksen lisäämistä politiikassa (Kuusipalo 1993). Kansalaissodan jälkeen naisten osuus eduskunnassa olikin laskenut, alimmillaan vuonna 1930 se oli vain kuusi prosenttia.⁵

Naisjärjestöjen kautta tiivistyvä kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö lienee herättänyt myös emännät oivaltamaan poliittisen toiminnan merkityksen. Samaan suuntaan vaikutti Marttaliiton pyrkimys toimia perheenemäntien etujärjestönä (Ollila 1993). Yhteiskunnallinen osallistuminen alettiin 1930-luvun Marttaliitossa nähdä jopa naisten velvollisuutena (Ollila 1993, 248). Marttaliiton omassa poliittisessa ohjelmassa korostuivat kotitalouskysymykset, kansanterveys, asuntopolitiikka, lasten hoito, nuorten ammattikoulutus ja maalaisemäntien aseman parantaminen (Ollila 1989, 90 ja 94).

Sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto etsi naisedustuksen vähene-
misen syitä myös omasta pesästä, naisia esimerkiksi syrjittiin vaalien ehdokasasettelussa (Lähteenmäki 1990, 89–90). SAK:ssa, jossa naisia oli noin neljännes jäsenistöstä, naisten asemaa pyrittiin vahvistamaan erillis-
toiminnan avulla. Kun SAK:hon perustettiin oma naisjaosto (1937), vaadittiin samalla lisää naisia liittojen ja keskusliiton päättäviin elimiin (Ala-Kapee ym. 1979, 69–74). Vaatimusten seurauksena liittojen johon alettiin nimittää ”pakollisia naisia”, kuten Tyyne Leivo Liiketoimintakijöiden liittojohtoon.

Naisedustusvaatimusten yhtenä vaikuttimena oli puolueiden kiristynyt kilpailu naiskannattajista. Yhteinen uhka olivat kommunistit, jotka pitivät naisten mobilisoimista puolueen kannattajiksi avainkysymyksenä (Lähteenmäki 1990, 79). Tämä pakotti etenkin sosiaalidemokraatit nostamaan naisprofiiliaan.

Vaatimukset naisedustuksen lisäämisestä ajoittuivat samalle kymmenluvulle, jolloin Suomen takapajuista sosiaalilainsäädäntöä alettiin modernisoida. 1930-luvulla alkanut sosiaalipolitiikan uudistuskausi jatkui sodan jälkeen vaimentuen 1950-luvulle tultaessa (Haatanen 1992b). Sosiaalipoliittisia uudistuksia vauhditti yhteiseurooppalainen huoli väestöstä (Sulkunen 1989, 120–121; Haatanen 1992a, 192). Raskaus, äitiys, lastenhoito, kasvatusta ja kotitalous politisoituivat. Reproductio ei ollut enää pelkkä yksityisasia. Valtiota vaadittiin laajentamaan vastuutaan uu-

den sukupolven terveydestä ja kasvatuksesta.

Sosiaalipolitiikan sisään alkoi muodostua alue, jonka esityslistaa niin emäntäliike kuin työläisnaisliikekin olivat muotoilleet. Naiset katsoivat, että lapsi- ja äitipolitiikassa oli kysymys naisten eduista ja asiantuntemuksesta. ”Väestöpolitiikan” myötä eduskunnasta tuli naisille yhä tärkeämpi toimintakenttä. Vaikka naisia jakoivat luokkaerot, lapsiin ja äitiin kohdistuvan politiikan puitteissa alkoi löytyä yhteisiäkin tavoitteita.

Vuonna 1936 hyväksyttyä lastensuojelulakia olivat olleet ajamassa sekä vasemmiston että oikeiston naiset. Tosin juuri Työläisnaisliitto oli pyrkinyt lastensuojelun valtiolliseen organisointiin ja demokraattiseen kontrolliin. Paljolti järjestöjen varassa ollut lastensuojelu oli varsinkin kansalaissodan jälkeen nähty vihollisen ideologian soluttamisena työväestön lapsille (Pulma 1987, 133). Uuden lain taakse siirtyi kuitenkin myös porvariston naisia, jotka lastenkasvatuksen ammatillistamisen nimissä tukivat lastensuojelun irrottamista köyhäinhoidosta (Sulkunen 1989, 128).

Sen sijaan äitiyssuojeluun liittyvien reformien etenemistä porvariston naisetkin jarruttivat useaan otteeseen ⁶. Äitiysvakuutusta vaatiesssaan työläisnaiset pyrkivät menetettyjen ansiotulojen kompensatioon, eli sosiaalivakuutukseen. Porvariston mielestä aviomiehen tuli olla vaimon ja lasten elättäjä, ei työnantajan tai valtion. (Lehto 1980, 59). Sittemmin äitiysvakuutusta lykkäsi sen kytkeminen sairausvakuutukseen, joka Suomessa ”viivästyi” palkkatyöläis- ja talonpoikaisväestön intressierojen takia puolella vuosisadalla muuhun Eurooppaan verrattuna (Haatanen 1992a, 178–183; Lehto 1980, 58; ks. viite 6). Vuoden 1922 työsopimuslaki määräsi naisen pakolliselle synnytyslomalle, mutta ei taannut korvausta menetetyistä tuloista. Kun SDP:n vähemmistöhallituksen (1926–27) esitys sairaus- ja äitiysvakuutuslaiksi torjuttiin, SDP ehdotti edes äitiysavustusjärjestelmän toteuttamista, mutta tuloksetta. Sen sijaan kymmenen vuotta myöhemmin esitelty äitiysavustuslaki (1937) hyväksyttiin lähes vastustuksetta.

Äitiysavustuslaki oli esimakua sille agraaris-huollolliselle sosiaalipoliittiselle linjalle, johon 1940-luvulle ajoittuva sarja äitiys- ja perhepoliittisia uudistuksia tuli nojaamaan. Näiden reformien läpimenoa helpottivat väestöpoliittiset paineet ja maalaisliiton kannattajakunnan laajeneminen ja proletarisoituminen.

Äitiysavustuslaki koski kaikkia vähävaraisia synnyttäjiä, mutta vero-äyreiin perustuvana se suosi maaseutua ja kattoi vain n. 60 prosenttia synnyttäjistä (Haatanen 1992a, 193). Kapeaa kattavuutta kritisoitiin niin maalaisliiton kuin SDP:n naistenkin taholta. Saajien piiriä laajennettiin, kunnes tulorajat poistettiin kokonaan vuonna 1949.

Äitiysavustus sidottiin neuvolakontrolliin, jota oli pohjustettu vuoden 1944 laeilla kunnallisista äitiys- ja lastenneuvoloista sekä kunnallisista terveyssisarista ja kättilöistä. Kattavaa kunnallista järjestelmää perusteltiin Itä- ja Pohjois-Suomen lapsikuolleisuudella – järjestelmä oli saatava ulottumaan sinne, missä hätä oli suurinta (Suonoja 1992, 391). Maaseudun pientilallisten tarpeet alkoivat suunnata myös sodan aikana toteutettuja perhepoliittisia uudistuksia, minkä käynnisti monilapsisia ja vähävaraisia perheitä koskeva perhelisälaki vuonna 1943 (Suonoja 1992, 394–395).

Vasemmiston naisten pitäessä huolta palkkatyöläisnaisten ja maalaisliiton naisten emäntien eduista päädyttiin kaikkia äitejä (kuin myös lapsia ja perheitä) koskeviin sosiaalietuuksiin. Näin tapahtui sodan jälkeen niin äitiysavustuksen (1949) kuin lapsilisälainkin (1948) kohdalla, jotka molemmat toteutuivat Tyyne Leivo-Larssonin ollessa sosiaaliministerinä.

Maalaisliiton Naiset emäntien etujärjestöksi

Työläisnaisliikkeen pyrkiessä vaikuttamaan runsaan edustuksensa turvin välittömästi eduskunnan sosiaalipoliittisiin ratkaisuihin maalaisliiton eduskuntaryhmässä oli sotien välisenä aikana parhaimmillaankin vain kaksi naisedustajaa. Maalaisliiton järjestösihteeri ja puolueen naistoiminnan organisoiija Alma Mäkelä kirjoitti vuonna 1936, että jokaisen maalaisliittolaisen naisen pitäisi välittömästi ja omakohtaisesti vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin (Palmunen 1992, 184). Enää ei luotettu isäntien kykyyn tai tahtoon ajaa emäntien asioita. Mäkelän ajatukset herättivät vastakaikua. Naisten saamiseksi mukaan puoluepoliittiseen toimintaan, tarvittiin oma järjestö, jonka maalaisliiton naiset perustivat vuonna 1941.

Järjestönsä kautta maalaisliiton naiset pääsivät osallistumaan naisten sodanaikaisiin yhteistoimintajärjestöihin, kuten Tyyne Leivo-Larssonin johtamaan Naisten Työvalmiusliittoon. Useimpien naisjärjestöjen toi-

mintaprofiiliin kuului sosiaalinen huoltotyö, joka käynnistettiin myös Maalaisliiton Naiset -järjestössä. Sodanaikaisen huoltotyön nähtiinkin viitoittaneen tietä myöhemmälle toiminnalle, joka tähtäsi maaseudun vähävaraisten suurperheiden äitien aseman parantamiseen (Palmunen 1992, 196).

Maalaisliiton johtomiehet eivät naisjärjestöä varauksetta hyväksyneet, vaan jarruttivat sääntöehdotuksen hyväksymistä vuoteen 1945 saakka. Sääntötoimikunta piti naisjärjestöä valtiona valtiossa, joka verottaisi puolueen omien aktivistien määrää paikallistasolla. Naiset perustelivat poliittisen toimintansa oikeutusta vetoamalla naisten sodanaikaiseen työpanokseen huoltotyössä, lottina ja maataloudessa. (Palmunen 1992, 194–196) Miesten pelkoa toiminnan hajautumisesta koetettiin liennyttää:

...samoin kuin isäntä ja emäntä talossa, kumpikin omalla sarallaan työskentelevät yhteisen kodin hyväksi, tasa- arvoisena toistensa kanssa neuvotellen – ei hajottaen. (Elsa Punkeri Liitto-lehdessä 30.4.1941; sit. Väänänen 1956, 73).

Maalaisliiton johtomiehet alkoivat käsittää naistoiminnan tarpeellisuuden vasta vuoden 1945 eduskuntavaalien jälkeen, jolloin SKDL sai huomattavan vaalivoiton ja maalaisliitto kärsi pahoja tappioita. Maalaisliiton naisjärjestössä katsottiin, että runsas naisedustus oli lisännyt vasemmiston vaikutusvaltaa (Väänänen 1956, 130). Maalaisliitolla puolestaan ei ollut edes naisehdokkaita kaikissa vaalipiireissä.

Mäkelän käydessä puhumassa naistoiminnan aloittamisesta Joensuuissa kokousyleisö ilmaisi käsityksensä, että ”onnistuuhan se tässä maakunnassa, jos sen johtoon saadaan Häyrylän emäntä”. Lehestä Vieno Simonen sai lukea tulleen valituksi maalaisliiton Pohjois-Karjalan piirin naistoimikunnan puheenjohtajaksi. (Kangas 1988, 94–95; Simosen haastattelu 1986).

Vieno Simosen mukaan maalaisliiton naistoiminta otettiin vastaan hyvin innostuneesti. Se oli ”ikään kuin jatketta sodan jälkeen lopetetulle lottatyölle, johon naiset niin suurin joukoin olivat osallistuneet” (Palmunen 1992, 355). Naistoimikunta, joka oli ”lottien kouluttamaa naisjoukkoa”, viljeli pellavaa, teki käsitöitä, piti arpajaisia ja hankki itse rahat toimintaansa (Simosen haastattelu 1986). Polkupyörällä Vienokin kiersi kalastamassa ääniä vuoden 1948 eduskuntavaalien alla ja tuli valituksi heti ensimmäisellä kerralla.

Maalaisliiton naisjärjestön vaaliagitaatio sai potentiaalisen kannattajakunnan liikkeelle, sillä sodan jälkeen maalaisnaisten äänestysaktiivisuus kohosi (Väänänen 1956, 132) ja naiset alkoivat myös äänestää naisia. Maalaisliiton ryhmässä on 1950-luvulta lähtien ollut vähintään neljä naiskansanedustajaa.

Naiset vaativat naisia hallitukseen

Naisten vaatimukset edustuksensa lisäämiseksi politiikassa liittyivät yhtäältä puolueiden väliseen kilpailuun naisten kannatuksesta. Toisaalta naiset halusivat päästä vaikuttamaan heitä itseään koskevien asioiden käsittelyyn. Näillä argumenteilla naisjärjestöt alkoivat myös painostaa puolueitaan ottamaan naisia hallitukseen. Jo jatkosodan aikana muodostettaessa Edwin Linkomiehen hallitusta sosiaalidemokraattiset naiset olivat vaatineet naisen nimittämistä hallitukseen.

Asiasta neuvoteltiin eduskuntaryhmän ja puolue toimikunnan kanssa ja yhteiseksi ehdokkaaksi asetettiin Tyyne Leivo-Larsson. Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän naiset neuvottelivat muiden puolueiden naisedustajien kanssa ja näissä neuvotteluissa valittu lähetystö kävi tasavallan presidentin luona esittämässä naisten toivomukset... (Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton toimintakertomus vuodelta 1943, sit. Ruusala 1967, 8)

Sodan oloissa naisten itseluottamus oli kasvanut, ja naisten sodanaikainen yhteistoiminta huoltojärjestöissä oli madaltanut ideologista raja-aitaa sosiaalidemokraattisten ja oikeistonaisten välillä. Erityisesti Tyyne Leivo-Larssonista oli Naisten Työvalmiusliiton, puheenjohtajana tullut merkittävä yhdysside ”huoltosisko-akselissa”. Naiset katsoivat, että koska heidän panoksensa sosiaalisen huoltotyön organisoinnissa ja toteuttamisessa oli ratkaiseva, oli oikeus ja kohtuus, että heidän edustajansa pääsee päättämään näistä asioista myös hallitustasolla, sosiaaliministerinä. Presidentti Ryti ei lämmennyt naisten ehdotukselle.

Naisia on ehdotettu. En tiedä, onko oikein sopivia. Onko heitä semmoisia. Kansanhuoltoministeriössä voisi olla joku nainen. Ja luultavasti niillä onkin joitakin. Niin, se on tavallisesti niin, että eivät hyväksy niitä naisia jotka on. Mutta heillä on tietysti, naisilla, määrätty

asiantuntemus määrätyillä aloilla. Mutta ei se nyt edellyttä, että täytyisi naisen olla ministerinä. Ministerinä täytyy olla suuria organisaattoreita. Se on nyt tietysti poikkeus – opetusministeri ja kauppa-ministeri – joiden ei tarvitse niin paljon tietää. (Presidentti Rytin pohdiskeluja vuonna 1943 hallitusta muodostettaessa; sit. Tihiönen 1990, 137)

Mahdolliselta naisministeriltä edellytettiin kokemusta valtion hallinnossa. Hallintokokemus, asiantuntemus naisten aloilla ja kokemus sodan aikaisen huoltotyön organisoinnista eivät kuitenkaan vakuuttaneet Rytiiä naisten kelvollisuudesta, vaikka etenkin sosiaalishallinnossa alkoi olla naisia jo ylemmissäkin viroissa. Näihin naiset olivat aluksi rekrytoituneet erityisten naisille suunnattujen virkojen kautta.⁷ Naisia oli ollut mukana komiteoissa, joihin valikoitui jäseneksi myös kansalaisjärjestöjen naispuolista johtoa ja asiantuntijoita.

Työläisnaisliitto perusteli em. vaatimustaan naisministeristä tasa-arvo-, PR-, resurssi- ja intressiargumentein. SDP:n toimenä se osoittaisi ”miten meidän puolueemme on todella ainoa kansanvaltainen puolue, joka pyrkii toteuttamaan myös naisten oikeutettuja tasa-arvovaatimuksia”. Naisministeri olisi ”asianmukainen tunnustus naisten lisääntyneestä yhteiskunnallisesta harrastuksesta”. Korostettiin myös naisten asiantuntemusta sosiaalisissa kysymyksissä ja naisten erityiskysymyksiä, kuten työssäkäyvien naisten asemaa. (Lehto 1980, 37). Naisten edustus siis lisäisi miesten ja naisten tasa-arvoa, ottaisi naisten asiantuntemuksen yhteiseen käyttöön ja antaisi heille mahdollisuuden vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon.

Tyyne ja Vieno ministereiksi

Vuonna 1948 Pekkalan kansanrintamahallitukseen valittiin Hertta Kuusinen (SKDL), tosin vain pariaksi kuukaudeksi. SKDL:n esimerkki rohkaisi sosiaalidemokraattisia naisia naisministeriä koskevissa vaatimuksissa. Vielä samana vuonna toive toteutui, kun Tyyne Leivo-Larsson nimitettiin toiseksi sosiaaliministeriksi Fagerholmin (I) sosiaalidemokraattiseen vähemmistöhallitukseen.

Leivo-Larssonin poliittinen ura oli lähtenyt nousuun sodan aikana.

Vuonna 1946 hänet valittiin Helsingin kaupunginvaltuustoon ja sen ensimmäiseksi naisvarapuheenjohtajaksi (1948). Vuonna 1947 Leivo-Larssonista tuli Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton puheenjohtaja ja seuraavana vuonna hänet valittiin sekä eduskuntaan että vanhan ay- ja puolueoverin johtamaan hallitukseen. Paitsi että Leivo-Larsson oli yksi naisten sodanaikaisen yhteistyön johtajista, hän oli jo 1920- ja 1930-luvuilla luonut yhteyksiä puoluerajat ylittäviin naisverkostoihin ja järjestöihin. Leivo-Larssonilla oli hyvät suhteet myös oikeistolaiseen eliittiin (Leivo-Larsson 1970).

Miina Sillanpää ja Leivo-Larsson valittiin kumpikin sosiaalidemokraattiseen vähemmistöhallitukseen. Samoin kuin SDP:n johtoelimiin oli varattu paikka naisjärjestön edustajalle, yhden naisen ”sukupuolikiintiötä” sovellettiin – joskaan ei kaikkiin – sodanjälkeisiin hallituksiin, jossa SDP oli mukana. SAK:n naisjaoston varapuheenjohtaja Leivo-Larsson sai nimityksen sosiaaliministeriöön, jossa oli jo kaksi miestä. Useata ministeriä tarvittiin, sillä säännöstelykauden aikana ministeriön alaan kuului myös hinta- ja palkkasäännöstely (Haatanen 1992a, 55).

Sosiaaliministeriö jakautui ikään kuin miesten aloihin (työasiat ja sosiaalivakuutus) ja naisten aloihin (raittius- ja huoltoasiainosasto ja lastensuojelutoimisto). Erityisesti huoltoasiainosaston alaiset asiat olivat tuon ajan naispolitiikan keskiössä. Ministeriön organisaatiouudistus vuonna 1951 osoitti naisisen agendan laajenemista huoltoasiainosaston jakautuessa entistä lukuisampiin toimistoihin.

Pian myös emännät katsoivat tarpeelliseksi päästä valtioneuvoston kokoushuoneisiin. Piikahan (Miina Sillanpää) siellä oli jo ollut. Vuonna 1950 naisjärjestön silloinen puheenjohtaja Aino Luostarinen moitti Kekosta siitä, että tämä ei ole ”tunnustanut suomalaista emäntää hallituskelpoiseksi” (Väänänen 1980, 194). Vaatimuksille antoi pontta vasemmiston esikuva, sillä vasemmistonaisten riveistä oli nimitetty jo kolme ministeriä.

Ensimmäisen emäntäministerin postin sai vuonna 1953 Vieno Simonen, joka oli samana vuonna valittu Marttaliiton puheenjohtajaksi. Tätä Simonen itse piti yhtenä syynä valintaansa: ”Kekkonen antoi arvoa nais-työlle, joka mitään vaatimatta tahtoo palvella yhteiskuntaa.” (Simosen haastattelu 1986). Orvokki Kangas puolestaan mainitsee, että Kekkonen piti Vieno Simosta neuvottelukykyisenä ja sopuisana henkilönä (Kangas 1988, 125). Maalaisliiton naisjärjestön puheenjohtajan, Kerttu Saalastin,

Kekkonen otti vasta seuraavan hallituksensa (1954) opetusministeriksi ⁸.

Vuoteen 1953 tultaessa olivat niin työläisnaisliike kuin emäntäliikekin saaneet edustajansa hallitukseen, eikä vähiten puolueiden naisjärjestöjen sinnikkään työn tuloksena. Jalanjälkiä seurasi Suomen kansanpuolue, joka valitsi Irma Karvikon, puolueen naisjärjestön puheenjohtajan, kolmeen otteeseen sosiaaliministeriksi. 1950-luvun Suomessa muodostettiin viisitoista hallitusta. Näistä viidessä ei ollut naisia, neljässä oli yksi naisministeri ja kuudessa kaksi (Kuusipalo 1989a). Naiset hoitivat enimmäkseen sosiaali- tai opetusministerin tehtäviä. Sosiaalipoliittinen suhdanne oli kuitenkin vaihtunut. 1950-luku oli epävakaa kasvun, valtion kassa- ja hallituskriisien aikaa. Miten tulokkaat, naisministerit, pysyivät näissä oloissa hoitamaan naisten asioita?

Äitien edut kassakriisin kourissa

Työne Leivo-Larssonin ensimmäisellä ministerikaudella (1948–1950) toteutettiin siihen asti mittavin sosiaalipoliittinen uudistus, lapsilisälaki. Monissa Euroopan maissa lapsilisä rajoittui ensin palkkatyöväestöön ja maksettiin perheenelättäjälle. Suomessa lapsilisä oli alunalkaen yleinen ja maksettiin äidille. Tarkoitus oli kyllä luoda työnantajien maksamien lapsikorotusten järjestelmä, josta työmarkkinajärjestöt jo olivat sopineet. Eduskunnassa maalaisliitto ja kansandemokraatit antoivat lapsilisäasialle uuden suunnan. Olivathan maaseudun 'omaa työtään tekevät', ja erityisesti köyhät pientilalliset, jäämässä kokonaan ilman. Uudistuksella oli suuri merkitys "lapsiluvultaan rikkailla mutta rahavaroiltaan köyhillä syrjäseuduilla" (Haatanen 1992b, 49). Omien työntekijöidensä lapsikorotusten sijasta työnantajat joutuivat yleisen lapsilisäjärjestelmän maksumiehiksi, ja suomalaiset sosiaalimenot nousivat kuopasta pohjoismaiselle tasolle.

Lapsilisälaki joutui sosiaalipoliittisesti nihkeällä 1950-luvulla monen hyökkäyksen kohteeksi, mihin antoivat aiheen valtion toistuvat kassakriisit. Varsinkin Juho Niukkanen "niukkasbudjetti" on jäänyt historiaan. 1950-luvun "juustohöylälinja" iski ensimmäisenä lapsilisiin, jotka olivat budjetin suurin sosiaalimenot. Vuonna 1953 juuri sosiaaliministeriksi valitun Vieno Simosen työpöydälle tuotiin luonnos lapsilisälain huonontamiseksi:

Ensimmäinen tehtäväni ministerinä oli antaa esitys lapsilisälain muuttamisesta... Olin suurimman lapsijoukon omistaja maalaisliiton ryhmässä ja minut haluttiin panna tämän arkaluontoisen asian esittäjäksi. (Simosen haastattelu 1986)

Vaikka Simonen oli lapsilisäjärjestelmän kannattaja, hän päätyi näkemykseen, että valtiontalouden vaikeuksissa oli pakko säästää (Kangas 1988, 125–127). Eduskunnassa säästöesitykset kuitenkin tyrmättiin kaikkien muiden paitsi kokoomuksen eduskuntaryhmän taholta (Hyvämäki 1977, 396).

Seuraavana ministerikautenaan (1954) Simonen hallituksensa linjan mukaisesti vastusti eduskunnan esityksiä, joissa vaadittiin lapsilisien korottamista. Ilmeisesti pääministeri Törngren oli uskonut, että Simonen hoitaisi tämän arkaluontoisen asian, koska oli pyrkinyt vaikuttamaan siihen, että Simonen tulisi hänen hallitukseensa (Kangas 1988, 130–131). Olihan Simonen puolustanut hallituksen politiikkaa lapsilisikysymyksessä aiemminkin.

Näinä vuosina valtio oli alituisissa kassakriiseissä ja jopa Kansainvälinen jälleenrakennuspankki kieltäytyi antamasta Suomelle luottoa (Hissa 1977, 472). Vuonna 1957 tapahtui kuuluisa lapsilisien maksamatta jättäminen. Tuolloinkin oli sosiaaliministerinä nainen, Irma Karvikko. Äänestäjäkunnan, varsinkin naisten, tunteet kävivät kuumina. Vieno Simonen selvisi säikähdyksellä ja hänet valittiin uudelleen eduskuntaan. Sen sijaan Irma Karvikko putosi eduskunnasta lapsilisien jäädytystä seuranneissa vaaleissa.

Työssäkäyvien naisten uudistukset viivästyvät

Sodan jälkeisessä vasemmistosuhdanteessa (1944–48) myös palkkatyöläisnaisten ongelmat oli helpompi nostaa esille. Tyyne Leivo-Larsson oli eduskunnassa ja hallituksessa myös SAK:n naisjaoston luottonainen ja hänen ministerikaudellaan pyrittiin ratkaisemaan monia Työläisnaisliiton vanhoja tavoitteita. Palkkaerot, yötyökielto, avioituvien naisten irtisanomissuoja ja lasten päivähoito tulivat 1940-luvun julkiseen keskusteluun SAK:n naisjaoston välityksellä. Ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvalta kasvoi tammikuun kihlauksen jälkeen, SAK:n jäsenmäärän kasvaessa ja

työnantajien hyväksyessä työehtosopimusjärjestelmän. Myös hallitukseen nimitettiin SAK:n johtajia, joihin Leivo-Larssonkin kuului. SAK:n naisjaostolla ja työväenliikkeen naisjärjestöillä oli enemmän vaikutusvaltaa kuin koskaan. Järjestöt tekivät aloitteita ja niiden edustajia kuultiin niin komiteoissa kuin eduskunnan työväenasiaain valiokunnassakin. Näin tapahtui erityisesti Tyyne Leivo-Larssonin ministerikausina. (Ala-Kapee ym. 1979, 86–87).

Sotilaiden kotiuttaminen ja siirtolaisten työllistäminen herättivät pelkoa naistyöttömyydestä, varsinkin kun julkisuudessa työttömyyden torjuntakeinona pidettiin naisten vetämistä kotiin. Naisjaosto vaati valtion toimenpiteitä naisten oikeuksien turvaamiseksi ja työttömyyden torjumiseksi. Sodan vielä kestäessä (1944) asetettiin komitea tutkimaan naistyöttömyyttä. (Ala-Kapee ym. 1979, 88–89)

Pelko työttömyydestä osoittautui kuitenkin aiheettomaksi. Vuonna 1949 teollisuuden työvoimasta oli naisia 38 prosenttia. Sen sijaan naimissaolevien naisten lisääntynyt työssäkäynti alkoi huolestuttaa mm. Väestöliittoa. Vuonna 1945 asetettiin Väestöliiton, SAK:n naisjaoston, Työläisnaisliiton ja eräiden muiden naisjärjestöjen aloitteesta komitea, jonka tehtävänä oli tutkia ansioaitien ongelmia. (Suonoja 1992, 384; Ala-Kapee ym. 1979, 90)

Puheenjohtajana toimi Aune Mäkinen-Ollinen⁹ ja komitean yhdeksästä jäsenestä kuusi oli naisia, jotka edustivat erilaisia poliittisia näkemyksiä. Komitean radikaalissa välimietinnössä (1947) otettiin huomioon niin palkkatyöläisnaisten kuin kotiäitienkin intressit. Siinä vaadittiin naisten irtisanomissuojan parantamista, synnytyslomaa ja -palkkaa, lastenhoitopaikkoja, erillisverotusta, kotitalouden rationalisointia edistävää tutkimustyötä, kodinhoitajajärjestelmän kehittämistä, kotiapulaispulan helpottamista sekä mukavuuksin, yhteiskeittiöin ja lastenhoitopaikoin varustettuja asuntoja. (Suonoja 1992, 384; ks. myös Julkunen, tämä teos)

Samalla naisten ja äitien oikeus palkkatyöhön nostettiin näyttävästi poliittiseen päiväjärjestykseen. Fagerholmin I hallitus ja sen sosiaaliministeri Tyyne Leivo-Larsson tekivät vuonna 1949 komitean ehdotusten mukaiset esitykset 12 viikon synnytyslomasta ja -korvauksesta sekä kihlautuvien, avioliiton solmivien ja synnyttävien naisten irtisanomissuojasta. Hallituksen esitys tuli kuitenkin liian myöhään. Eduskunnassa oli jälleen porvarienemmistö. Työnantajien ja oikeistopuolueiden kanssa kielteiselle kannalle asettui maalaisliiton naisjärjestö, jonka mukaan ”äitiys-

huoltoa kehitettäessä ei saa jatkuvasti huomioida vain palkkannauttijoita”. Samalle kannalle asettui myös lähinnä oikeistonaisia edustava Naisjärjestöjen Keskusliitto (Väänänen 1956, 155). Myöhemmätkään Leivo-Larssonin tekemät esitykset äitiyslomasta ja sen korvauksesta eivät johtaneet tulokseen (Ala-Kapee ym. 1979, 101–102). Äitiyspäiväraha toteutui vasta sairausvakuutusjärjestelmän yhteydessä vuonna 1964.

Työläisnaisliikkeen tavoite, sama palkka samasta työstä, nousi voimakkaasti esiin heti sodan jälkeen. Sodan aikana naiset pääsivät ja joutuivat tekemään myös ”miesten töitä”, ja nauttivat samalla miesten palkkaeduista. SAK:n naiset nostivat samapalkkaisuuden esiin sen jälkeen, kun valtioneuvosto SAK:n myötävaikutuksella vuonna 1945 jähdytti naisten palkat miesten palkkoja alemmiksi. Tästä käytiin SAK:n vuoden 1947 edustajakokouksessa kitkerää keskustelua. Kokouksen kannaksi tuli ”samanarvoisesta työnsuorituksesta on maksettava sama palkka sukupuoleen ja siviilisäätyn katsomatta”, mikä jäi kuitenkin periaatteelliseksi. (Ala-Kapee ym. 1979, 91–92)

Naiset taistelivat samapalkkaisuuden puolesta SAK:ssa, työehtosopimusneuvotteluissa, komiteoissa ja ILO:ssa. Leivo-Larsson toimi kaikilla näillä areenoilla. Hän oli Suomen edustaja ILO:n vuoden 1950 konferenssissa, jonka seurauksena järjestö hyväksyi samapalkkaisuutta koskevan julkilausuman vuonna 1951. Vuonna 1954 asiaa pohtimaan asetettiin komitea, jossa Leivo-Larsson jälleen istui. Palkkasäännöstelyn lakatua (1955) SAK:n naiset nostivat samanpalkkaisuuden esiin työehtosopimusneuvotteluissa, mutta tuloksetta. (Ala-Kapee ym. 1979, 102–104) Samapalkkaisuuskomitean mietintö valmistui vasta vuonna 1961, kun SAK oli vihdoinkin vuonna 1959 asettunut ILO:n sopimuksen ratifioinnin taakse. ILO:n sopimus ratifioitiin Suomessa vuonna 1962. Miesten ja naisten erilliset palkkataulukot poistettiin, mutta muodollinen samapalkkaisuus ei ole onnistunut poistamaan sukupuolen mukaista palkkausta tähän päivään mennessä.

Emäntien työolojen kohentaminen

Emäntien tarpeita palvelevilla sosiaalipoliittisilla uudistuksilla oli vähemmän vastustusta kuin työssäkäyvien naisten kaipaamilla uudistuksilla. Maalaisliiton Naisten vuoden 1946 ohjelma keskittyi maalaisnaisten

työolojen kohentamiseen kotitalouspoliittisin keinoin, erityisenä perusteluna maaltapaon lopettaminen. Maatilatalouksien rationalisointi edellytti viemäreitä, vesijohtoja ja sähköä, joita ohjelmassa vaadittiin suunnattavan myös koti- ja karjatalouden tarpeisiin (Palmunen 1992, 310). Naiset vaativat maaseudun asuttamiseen ja rakentamiseen emäntänäkökulmaa.

Maalaisliiton kansanedustaja Aino Luostarinen ehdotti vuonna 1949 lakia naisten työn helpottamiseksi myönnettävästä valtionavusta. Esitystä tuki myös sosiaalidemokraattisten naisten kotitalousasiantuntija Elli Nurminen (Kangas 1988, 110–111). Tarkoitukseen alettiin kuitenkin myöntää valtion tukea vasta 1950-luvun alusta, kun maalaisliitto muodosti hallituksen.

Vieno Simosen sydäntä lähellä oli kotitalousministeriön perustaminen. Kun asia ei edennyt, alkoi Simonen toisena maatalousministerinä (1956–57) rakentaa ministeriön kakkososastosta sellaista. Toisen maatalousministerin tehtäviin kuuluivat myös maa- ja karjatalouskoulutus. Vieno Simonen puuttui erityisesti emäntien koulutukseen, silloisista karjanhoitokouluista kun valmistui lähinnä karjakkoja suurtilojen tarpeisiin. Pientilojen lisääntyessä karjanhoitokouluihin hakeutui kuitenkin yhä enemmän pientilojen emäntiä.

Ja nämä pientalojen emännät, niillähän ei ollut mitään ammattikasvatusta, mutta kun ne tulivat karjanhoitokouluun, niin sen yhteyteen oli aivan helppo saada kotitalousopetusta ja käsityöopetusta... (Simosen haastattelu 1986)

Esitys meni läpi. Emäntien ammattikasvatus tarkoitti koulutusta perheenemännän ammattiin. Simonen rakennutti myös uuden emäntäkoulun Pohjois-Karjalaan. SDP:n valtiovarainministeri Aarre Simonen oli tyrmännyt aloitteen, mutta Vieno sai apua toiselta naisministeriltä, Työne Leivo-Larssonilta. Kotitalouspolitiikassa, johon kuului sekä kotitalouksien olosuhteiden parantaminen että kotitaloustyön ammatillistaminen, naisten oli helppo löytää yhteinen sävel.

Emännän kädenjälki sosiaalivakuutuksessa

Sosiaalipolitiikan tutkimuksessa on erilaisia tulkintoja siitä, kenen aikaansaannosta pohjoismainen universaali sosiaalipolitiikka oikein on. ”Isäksi” on ehdotettu niin työväenluokkaa kuin keskiluokkaakin (ks. Ervasti & Kangas 1993), vaikkakin Suomen osalta maatalousväestön intressiä on pidetty ratkaisevana. Universalismin äitejä kannattaisi etsiä nykyistä ahkerammin. Vieno Simosen kertomuksen mukaan emäntien läsnäolo politiikassa muokkasi vuoden 1957 kansaneläkeratkaisua yleisen tasaeläkkeen suuntaan, samoin kuin vaikutti vuoden 1964 sairausvakuutuslain ulottamiseen myös ”omaa työtään tekeviin”.

Sosiaalivakuutuskomitea (1945–54) oli tehnyt esityksen vuoden 1937 kansaneläkejärjestelmän uusimisesta. Ehdotuksen mukaan järjestelmän tuli edelleen rakentua vakuutusperiaatteelle. Sen tavoitteena oli minimiturvan takaaminen kaikille työkykynsä menettäneille (tukiosa), mutta siihen sisältyi myös ansiotuloihin suhteutetun lisäturvan asteittainen kehittäminen tulonsaajille (ns. vakuutustekninen osa) (Kuusi 1963, 213).

Komitean työtä jatkettiin Tyyne Leivo-Larssonin johtamassa sosiaaliministeriössä, erikseen nimitetyn ”pikkukomitean” avustuksella (Suonoja 1992, 429). Leivo-Larsson ehdotti mm. tukiosien korottamista ja yleisen eläkeikän laskua komitean ehdottamasta 67 vuodesta 65 vuoteen. Lisäksi Leivo-Larsson kiinnitti ILO:n suosituksiin vedoten huomiota naisten asemaan ja esitti, että yksinäiselle naiselle voidaan maksaa vanhuudentukea jo 63 vuoden iässä (Suonoja 1992, 429–431).

Kekkosen hallitus antoi vuonna 1955 esityksen uudesta kansaneläkelaista pikkukomitean ehdotuksen mukaisesti. Asiaa käsittelemään eduskunta asetti erityisen kansaneläkevaliokunnan (Suonoja 1992, 432), johon myös Vieno Simonen valittiin.

Sosiaalivakuutuskomitean esityksen mukaisesti vähätuloiset ja tulottomat henkilöt piti vapauttaa vakuutusmaksuista ja eläkkeen tukiosa maksaa pelkästään toimeentulonäkökohtien mukaan (Kuusi 1963, 213). Esitys suosi niitä, joilla oli tuloa ja jotka maksoivat veroa (tai ”joiden nimellä verokuitit oli kirjoitettu”). Muut jäivät huoltoperiaatteisen tukiosan varaan. Tämä tuntui erityisen epäoikeudenmukaiselta maatalojen emännistä, jotka osallistuivat kyllä tuotannolliseen työhön, mutta joilla ei ollut omia tuloja.

Tyyne Leivo-Larsson oli sosiaaliministeri ja hän oli antanut tämän

lakiesityksen ja tuli esittämään sitä sinne valiokunnalle. Ja siinä ensimmäkseen aiottiin jättää entiselleen se pykälä, että kansaneläkettä maksetaan vaan niille, jotka maksavat veroa. Ja kun maatilalla ja tommosissa itsenäisissä yrityksissä siihen aikaan, verot kulki kaikki isännän nimellä. Ja kun vuodesta 1937... oli semmoinen laki, että emäntä ei saanut kansaneläkettä, mutta vain isäntä, ja tällöinen esitys tuotiin sinne kansaneläkevaliokuntaan. (Simosen haastattelu 1986)

Maalaisliiton naiset, Simonen ja Hilja Väänänen, eivät hyväksyneet lakia, joka jätti suuren osan naisista ulkopuolelle. Paikalla ollut Leivo-Larsson oli kehottanut valiokunnan jäseniä korjaamaan asian, koska ”heillä oli siihen valta” (Kangas 1988, 115).

Hilja Väänänen oli politiikkaan enempi perehtynyt kuin minä, ja hän käytti siellä ensin puheenvuoron ja sano, että hän ihmettelee, että naisministeri tulee tällöisen esityksen kanssa, jossa jätetään naiset pois... ja että hän esittää, että laki koskee kaikkia, ja minä kannatin sitä hyvin innokkaasti. Mutta meidän miesjäsenetkin sanoivat, että mistäs ne rahat otetaan... Minä käytin sitten puheenvuoron, jonka ne miehet risti ’paukkupäiseksi puheenvuoroksi’... kun minä sanoin, että oon ollu täällä jo niin kauan, että oon nähnyt, että mitä täällä on päätetty, niin jostakin on rahat löytyneet. Ja näin me saimme sen, mutta jos ei ois naisia ollut siinä valiokunnassa, niin se ois siinä sivussa, se ois vain mennyt noin... (Simosen haastattelu 1986)

Valiokunnan ehdotus kansaneläkeläiksi valmistui vuoden 1955 lopussa, ja se mullisti täysin alkuperäisen esityksen. Osittaisen vakuutusperiaatteen asemasta ehdotettiin tasaeläkejärjestelmää, jonka mukaan kaikille eläkkeeseen oikeutetuille kuuluu samansuuruinen eläke sekä vähävaraisille lisäeläkettä (Hyvämäki 1977, 445–446). Eläkeoikeus oli kaikille kuuluva yhtäläinen oikeus, sillä jokainen 16-vuotta täyttänyt henkilö oli vakuutettu vanhuuden ja työkyvyttömyyden varalta.

Vuonna 1957 voimaantunut kansaneläkelaki hyödytti erityisesti maatalousväestöä. Toisaalta tasaeläke hyödytti myös naisia ja pienituloisia, kun taas miehille ja hyvätuloisille eläke oli pieni (Kuusi 1963, 217). Varsin pian ruvettiin palkansaajia (miehiä) varten kehittämään työeläkejärjestelmää.

Sama kuvio toistui sairausvakuutuslain yhteydessä. Vieno Simonen oli Miettusen hallituksen (1961–62) I sosiaaliministeri, kun valtioneuvosto asetti ministerivaliokunnan laatimaan esitystä sairausvakuutuslaiksi. Simonen sai ministerivaliokunnan jäsenenä myös sairausvakuutuslakiesityksen koskemaan ”kaikkia kansalaisia”.

Esittelijä esitti aivan entiseen malliin, että se, jonka nimillä on verolippu, saa sairausvakuutuksen... siinä kans esittelijä kylmästi esittelee, että näin tehtäs. Minä sitten sanoin, että ei varmasti tällä vuosikymmenellä enää voida tämmöstä lakia esittää, että se ei koske kaikkia kansalaisia, ja minä esitän, että siihen pannaan, että laki koskee kaikkia kansalaisia... niin me saimme sen siihen. (Simosen haastattelu 1986)

Varsinaisesti sairausvakuutuslain toteuttaminen jäi kuitenkin seuraavalle hallitukselle (Karjalainen I, 1962–63), jonka sosiaaliministerinä oli kokoomuksen ensimmäinen naisministeri, Sairaanhoidtajaliiton puheenjohtaja Kyllikki Pohjala. Pohjalaa on sanottu ”sairausvakuutuksen äidiksi”, josta Vieno Simonen on hiukan katkera:

...jos tässä vähän politiikkaan menis, niin Kyllikki Pohjala tuli minun jälkeen sosiaaliministeriksi, ja hän otti kyllä sitten koko sairausvakuutuslaista kunnian itselleen... Ja mie tän ... tärkeän asian, niin minä sen siihen sain. (Simosen haastattelu 1986)

Kyllikki Pohjala ajoi sairausvakuutuksen läpi lähinnä maalaisliiton kannattamassa muodossa, jossa hän toimi vastoin oman puolueensa eduskuntaryhmän kantaa. Kokoomus olisi mieluummin lykännyt esitystä. (Suonoja 1992, 470–471; Pohjala 1966, 320). Myös maaseudun kiertävänä sairaanhoidtajana toimineen Pohjalan mielestä sairausvakuutus oli ulotettava kaikkiin kansalaisiin (Pohjala 1966, 319).

Sairausvakuutuslaki, jonka mukaan jokainen maassa pysyvästi asuva on vakuutettu sairauden varalle, tuli voimaan 1964. Suomalainen sairausvakuutus on ainutlaatuinen. Se ei ainoastaan kompensoi ansiotulojen poisjäämistä, vaan maksaa sairaudesta ja äitiydestä myös tulottomille, kuten opiskelijoille ja kotiäideille.

Emännän positio herkisti ”omaa työtään tekevien” oikeuksille. Osa-na vahvaa agraaripuoluetta ja riittävän edustuksensa turvin emännät saattoivat jättää jälkensä suomalaiseen sosiaaliturvaan.

Luokka erotti, maternalismi yhdisti

Julkunen (1990) on luonnehtinut 1920–1940 -lukujen suomalaista sosiaalipolitiikkaa agraariseksi, porvarilliseksi ja feminiiniseksi, mutta sitä voisi nimittää myös maternalistiseksi (vrt. Anttonen, tämä teos). Theda Skocpolin mukaan maternalistisen sosiaalipolitiikan traditiossa uudistukset kohdistuivat äitiin ja lapsiin, sosiaalipoliittisina toimijoina olivat naisten järjestöt, ja naisia oli myös julkisissa byrokratioissa (Skocpol 1992).

Myös Suomessa 1930–1950 -luvuilla laajentunut lapsi-, äiti- ja perhepolitiikka sai naisjärjestöt aktivoitumaan sosiaalipoliittisissa kysymyksissä. Samalla vaadittiin lisää naisia politiikkaan ja valtion hallintoon. Kun kotiäitiyteen perustuva naiskansalaiskäsitys määritteli sekä emäntäliikkeen että SDP:n naisliikkeen politiikkaa, ne löysivät yhteisiä tavoitteita niin kotitalous- kuin äiti- ja lapsipolitiikassakin.

Työläisnaisliike sai kannatusta vaatimuksilleen lasten ja äitien yhteiskunnallisesta huollosta. Emäntäliike takasi kenttensä edut pyrkimällä laajentamaan etuudet koskemaan kaikkia äitejä ja lapsia. Näin yksinäiset äiditkin saatiin etuuskien piiriin. Sen sijaan palkkatyöläisnaisten vaatimukset eivät saaneet oikeistonaisten eivätkä emäntien tukea.

Sodan jälkeen naisjärjestöt alkoivat vaatia paikkoja myös hallituksista. Naisia nimitettiin etupäässä sosiaali- tai opetusministeriksi, mikä sopi naisjärjestöjenkin käsitykseen naisten asiantuntemuksesta ja ensijaisista vaikuttamisalueista. Sukupuolen mukaista työnjakoa politiikassa ei kyseenalaistettu.

Nais erityisyyden strategiaa alkoi murtaa Työläisnaisliiton oppositio, jonka mielestä naistenkin on toimittava ”poliittisesti” – kuten miehet. Huoltotyö oli epäpoliittista ja pitäytyminen sosiaali- ja koulutuspolitiikkaan lukitsi naiset ”naisten alueille”. Tämä oli alkusoittoa sukupuoli-ideologiselle murrokselle, joka huipentui 1960-luvun tasa-arvoliiikkeeksi.

Tässä murroksessa myös naissukupolvi vaihtui. Vieron ura eduskunnassa päättyi vuonna 1961, Tyynen ensimmäinen kymmenvuotiskausi 1958.¹⁰ Toisen polven naispioneerien aika oli ohi, mutta vähävaraisten äitien ja lasten aseman parantamiseen sitoutuneet naiset olivat jättäneet jälkensä suomalaiseen sosiaalipolitiikkaan.

Viitteet

- 1 Kirjan toimittajien lisäksi kiitän erityisesti Raija Julkusta, jonka kommentit edesauttoivat merkittävällä tavalla käsikirjoituksen työstämistä artikkeliksi.
- 2 Haastattelin suomalaisia naisministereitä pro gradu -tutkielmaani (Kuusipalo 1989a) varten. Vieno Simosen haastattelun (15.7.1986) lisäksi olen käyttänyt aineistona Tyyne-Leivo Larssonin muistelmia ja naisjärjestöjen historiikkeja.
- 3 Trygg-Helenius oli raittius- ja naisasialiikkeen aktivisteja.
- 4 Naishistorioitit itse vaikuttivat rahanjakoon Valtion Kotitaloustoimikunnassa, josta pitkälle naiskansanedustajien aktiivisen aloitetoiminnan ansiosta saatuja rahavaroja jaettiin myös kotitalousneuvontaan (Lähtenmäki 1990, 173).
- 5 Vuoden 1907 eduskuntavaaleissa naisten osuus oli 10 % ja seuraavissa vaaleissa (1908) 13 %. Tämän jälkeen naishedustus pysytteli keskimäärin 9 %:ssa aina 1940-luvun lopulle. Vuoden 1930 vaalitulosta selittää osaltaan vasemmistososialistien ja kommunistien poissaolo, useimmat naiskansanedustajat kun valittiin vasemmistopuolueista. Vuosien 1908–1945 aikana oikeistopuolueista vain kokoomuksella oli eduskuntaryhmässään edes yksi naishedustaja, muilla oikeistopuolueilla naiskansanedustajia ei välillä ollut lainkaan.
- 6 Jo vuonna 1908 olivat sosiaalidemokraatit Hilja Pärssisen johdolla tehneet aloitteen äitiysvakuutuksesta yhdistettynä vanhuus- ja ansiokyvyttömyysvakuutukseen, joka sisältäisi vähävaraisten kohdalla myös 14 viikon palkallisen synnytysloman ja maksuttoman kätilö- ja lääkärinavun (Innala 1967, 127–128). Tällainen järjestelmä oli toteutettu jo Norjassa, Tanskassa, Itävallassa, Saksassa, Englannissa ja Unkarissa (Lehto 1980, 58).
- 7 Näitä virkoja olivat naispuolinen ammattientarkastaja (1903), ammattientarkastuksen naispuolinen apulaisylitarkastaja (1917), köyhäinhoidon naispuolinen apulaistarkastaja (1918) ja lastensuojelutoimiston naispuolinen tarkastaja.
- 8 Kerttu Saalastille oli luvattu paikka Kekkosen toiseen hallitukseen (1951), mutta salkun saikin Lennart Heljas. Heljas itse piti tähän syynä ”yhteistyökykyään”. Marjatta Väänänen kertoi, että ”tämä oli pieni viittaus Kerttu Saalastiin, joka oli hyvin aktiivinen ja oman ideansa puolesta hyvin voimakkaasti toiminut, eikä suinkaan myötäsukaan miesväkeen nähden...” (Marjatta Väänänen haastattelu 19.8.1986; ks. Kuusipalo 1989a, 61)
- 9 Aune Mäkinen-Ollinen oli huolto-asiainosaston hallitusihteeni.
- 10 Tyyne Leivo-Larsson valittiin ensimmäisenä suomalaisena naisena suurlähettilääksi. Oslon vuosien (1958–65) jälkeen hän palasi eduskuntaan TPSL:n riveissä.

Kirjallisuus (luku 3):

- Ala-Kapee, Pirjo - Marjaana Valkonen (1979): Naiset ammattiyhdistysliikkeessä. Teoksessa Ala-Kapee, Pirjo - Marjaana Valkonen - Pirkko Österberg: *nainen SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä. Katsaus naisten ansioiden kehitykseen sekä naisten järjestäytymiseen ja toimintaan*, 33-169. SAK.
- Ervasti, Heikki - Olli Kangas (1993): Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliturvan suunta. *Talous & Yhteiskunta* 1993: 21, 40-56.
- Haatanen, Pekka (1992a): Elämän varjopuolelle joutuneiden parissa. Sosiaaliministeriö 1917-1939. Teoksessa Haatanen, Pekka - Kyösti Suonoja: *Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon: Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Haatanen, Pekka (1992b): Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys. Teoksessa Riihin, Olavi (toim.): *Sosiaalipolitiikka vuonna 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. WSOY.
- Hissa, Jaakko (1977): Ministeristöt ja hallituspolitiikka 1957-1966. Teoksessa *Valtioneuvoston historia 1917-1966 (II)*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Hyvämäki, Lauri (1977): Valtioneuvosto 2. maailmansodan jälkeen vuoteen 1957. Teoksessa *Valtioneuvoston historia 1917-1966 (II)*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Innala, Aune (1967): *Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä 1907-1917*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Jallinoja, Riitta (1983): *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Julkunen, Raija (1990): *Suomalainen hyvinvointivaltio - naisten liittolainen?* Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmän tutkimusprojekti. Julkaisuja nro 1. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita. Nro 58 1990. Jyväskylä.
- Kangas, Orvokki (1988): *Ystäväni Vieno Simonen*. Helsinki: Sley-kirjat.
- Kuusi, Pekka (1963): *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. WSOY.
- Kuusipalo, Jaana (1989a): *Naisena politiikan huippupaikoille: Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926-1986*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen Sarja A, Tutkimuksia 13/1989.
- Kuusipalo, Jaana (1993): *Valtionkansalaisuudesta valtiofeminismiin: tutkielma naisten järjestäytymisestä ja naispoliittisista strategioista Suomen valtiollisessa politiikassa*. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Poliitiikan tutkimuksen laitos, valtio-opin lisensiaattitutkielma, kesäkuu 1993 (julkaisematon).
- Lehto, Marja (1980): 80 vuotta sosialidemokraattista naistoimintaa. Teoksessa *Naisen työ: sosialidemokraattinen naisliike 80 vuotta*, 9-100. Sosialidemokraattiset Naiset. Kansan voima Oy.
- Leivo-Larsson, Tyyne (1966): Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa Eskelinen, Heikki (toim.): *Kansanedustajat kertovat itsestään*, 187-189. WSOY.
- Leivo-Larsson, Tyyne (1970): *Elämässä tapaa ja tapahtuu*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Lähteenmäki, Maria (1990): *Naisia liikkeessä. Työläisnaisliike poliittisena ja yhteiskunnallisena liikkeenä (1918-1930)*. Helsingin yliopisto. Suomen historian lisensiaattityö.
- Ollila, Anne (1989): *"Yhteiskunta kaipaa äidin sydäntä ja naisen kättä" - Martta-aate vuosina 1918-1939*. Turun yliopisto. Kulttuurihistorian lisensiaattitutkimus.
- Ollila, Anne (1993): *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 173.

- Palmunen, Ritva (1992): *Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906-1985* Suomen Keskustanaiset r.y.
- Pohjala, Kyllikki (1966): *Kuljin tietäni*. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Pulma, Panu (1987): Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma, Panu - Oiva Turpeinen: *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Ruusala, Raili (1967): *Vasemmiston naisjärjestöjen tavoitteet ja toimintamenetelmät*. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia N:o 4/1967.
- Saarinen, Aino (1992): *Feminist Research - an Intellectual Adventure? A research autobiography and reflections on the development, state and strategies of feminist research*. Centre for Women's Studies and Gender Relations. Publications 4/1992. Tampere: University of Tampere. Research Institute for Social Sciences.
- Skocpol, Theda (1992): *Protecting Soldiers and Mothers. The Political Origins of Social Policy in the United States*. Cambridge-London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Sulkunen, Irma (1989): *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Hanki ja jää.
- Suonoja, Kyösti (1992): Kansalaisten parhaaksi - yhteistuntoa ja politiikkaa. Sosiaali- ja terveysministeriö 1939-1992. Teoksessa Haatanen, Pekka - Kyösti Suonoja: *Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon: Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Tiihonen, Seppo (1990): *Hallitusvalta: valtioneuvosto itsenäisen Suomen toimeenpanovallan käyttäjänä*. Hallintohistoriakomitea. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Virrankoski, Pentti (1982): Talonpoikaiskulttuuri. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen kulttuurihistoria III. Itsenäisyyden aika*. Helsinki WSOY.
- Väänänen, Marjatta (1956): *Maaseudun nainen. Puoli vuosisataa maalaisliittolaista naistyötä 1906-1956*. Helsinki.
- Väänänen, Marjatta (1980): Aino Luostarinen. Teoksessa Pohjanpalo, Suoma et al. (toim.): *Työtä ja tuloksia. Suomalaisia vaikuttajanaisia* (I), 184-194. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Luku 4.

Kuusipalo, Jaana (1999): Suomalaiset naiset politiikassa.
Teoksessa *Suomalainen nainen*, s. 55-78.
Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Julkaistu väitöskirjassa Otavan luvalla.

This article is also published in English.

Kuusipalo, Jaana (1999): Finnish Women in Politics.
In *Women in Finland*, p. 55-78.
Otava Book Printing Co. Ltd .

JAANA KUUSIPALO

Suomalaiset naiset politiikassa

Naisten osuus parlamentissa on yksi tärkeimpiä kansainvälisiä tasa-arvoindikaattoreita. Tällä mittarilla suomalaiset naiset ovat kiistatta pioneereja. Äänioikeuden he saivat ensimmäisinä Euroopassa (1906) ja vaalikelpoisuuden toisina maailmassa Australian jälkeen.¹ Heti ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 naisten osuus valituista oli 10 prosenttia ja on siitä lähtien ollut kansainvälisesti korkea. Muut Pohjoismaat pääsivät Suomen tasolle vasta 1970-luvulla.²

Naisten poliittista osallistumista selitetään usein naisten työssäkäynnin yleisyydellä ja koulutustasolla. Suomessa naisten ansiotyöllä on pitkät perinteet eikä naisten ja miesten koulutustasossa ole ollut suuria eroja. Nämä tekijät eivät kuitenkaan sellaisinaan riitä selittämään naisten asemaa politiikassa. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Ranskassa naisten työssäkäynti on

¹ Äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden suomalaiset naiset saivat ensimmäisinä Euroopassa. Ennen ensimmäistä maailmansotaa naisilla oli täydet poliittiset oikeudet vain neljässä maassa: Uudessa-Seelannissa (äänioikeus 1893 ja vaalikelpoisuus 1919), Australiassa (1902), Suomessa (1906) ja Norjassa (vaalikelpoisuus ja rajoitettu äänioikeus 1907, täysi äänioikeus 1913). Suomessa ensimmäiset naiskansanedustajat valittiin jo vuonna 1907, mutta Australiassa vasta vuonna 1943.

² Esimerkiksi vuosien 1960–1970 välillä valituista kansanedustajista oli naisia Suomessa 17 %, Ruotsissa 14 %, Tanskassa 10 % ja Norjassa 9 %.

lisääntynyt ja koulutustaso noussut, mutta naisten osuus poliittisessa päätöksenteossa ei ole noussut samassa tahdissa.

Myös poliittisen järjestelmän ja kulttuurin piirteet selittävät naisten osallistumista parlamentaariseen päätöksentekoon – eduskuntaan ja hallitukseen. Seuraavassa artikkelissa tarkastelen naisliikkeiden ja naisjärjestöjen merkitystä naisten poliittisen edustuksen takaajina, ja miten ne ovat pyrkineet lisäämään naisten läsnäoloa politiikassa, joka Suomessakin on ollut pääosin miesten johtamaa ja määrittelemää toimintaa miesvaltaisissa instituutioissa.

Esimerkiksi Norjassa naisten osuutta poliittisissa elimissä nostivat feministisen liikkeen vaatimat sukupuolikiintiöt. Suomessa samoihin tuloksiin päästiin voimakkaiden poliittisten naisjärjestöjen avulla. 1960-luvun tasa-arvoliike korosti naisten ja miesten yhteistoimintaa ja puolueiden naisjärjestöjen rooli naisten poliittisen osallistumisen ensisijaisena kanavana alkoi menettää merkitystään. Naisten erillistoimintaan kuitenkin palattiin, joskin vähän eri muodoissa, 1980- ja 1990-luvulla. Pohdin myös, mitä seurauksia näillä naisten poliittisilla strategioilla on ollut politiikan sukupuolijaoille.

NAISET LIIKKEESSÄ

Suomen myöhäisen teollistumisen johdosta vuosisadan vaihteessa muotoutunut kansalaisyhteiskunta rakentui pitkälle agraarikulttuurin sosiaalisten rakenteiden varaan. Suurin osa naisista teki töitä maatiloilla, eikä heillä ollut varaa jäädä kotiin teollisuustaaajamissakaan. Naisia arvostettiin työntekijöinä, ja emännillä oli »avainvaltaa» myös maatilán asioissa. Yhteiskunnalliseen toimintaan naisia veti erityisesti raittiusliike, joka yhdisti suomalaisia yli sukupuoli- ja säätyrajojen.

Naiset toimivat miesten kanssa samoissa liikkeissä, mutta loivat myös omia toimintamuotojaan. Erillistoimintaa rohkaisivat naisasiayhdistykset – Suomen Naisyhdistys (1884) ja Naisasialiitto Unioni (1892). Jälkimmäinen oli perustamassa esimerkiksi perheenemäntien Marttaliittoa. Aluksi naisasinaiset tukivat myös työläisnaisten ammatillista järjestäytymistä wrightiläisessä hengessä, mutta työväenliikkeen radikalisoituessa naisten tiet erosivat.

Toisin kuin Ruotsissa ja Tanskassa, joiden työväenliikkeissä aluksi vas-

tustettiin erillisiä naisjärjestöjä, Suomessa työläisjohtajat jopa auttoivat naisia perustamaan omia osastojaan työväenyhdistyksiin. Työläisnaisliike perusteli poliittista toimintaansa luokkaintresseistä käsin, mutta myös työväenliikkeen toiminta alkoi jakautua sukupuolen mukaan.

Erillisjärjestäytyminen teki naisista vahvan intressiryhmän, joiden vaatimuksia poliittisesta edustuksesta oli vaikea sivuuttaa kansalliseen yhtenäisyyteen pyrkivässä maassa. Naisten ryhmästatusta legitimoiti sukupuolittunut kansalaisuus. Miesten ja naisten tehtävät nähtiin erillisinä, mutta kompensatorisina. Kaunis ajatus kätki hierarkian: naisten toiminta täydensi miesten toimintaa, ei toisin päin. »Yhteiskunnallinen äitiys» esitti naiskansalaisuuden julkisena toimintatapana, joka toisi äitiyteen liitetyt altruistiset hyveet myös miehiseen politiikkaan. Kompensatorinen sukupuolikäsitys vietiin julkisen sisään, eikä se uhannut miesten valta-asemaa.

Työväenpuolueen ensimmäisessä ohjelmassa 1899 vaadittiin yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta ja työläisnaiset pitivät huolta, että se koski myös naisia. Naisasialiike rajasi äänioikeusvaatimuksensa säätyläisnaisiin. Suomen autonomisessa suuriruhtinaskunnassa demokratiasta taisteltiin myös Venäjän hallitsijan kanssa. Otollinen tilanne syntyi, kun emämaan levottomuudet levisivät Suomeen kärjistyen vuoden 1905 suurlakkoon, jolloin eduskuntauudistusta ajettiin jo yli sääty- ja sukupuolirajojen. Tsaari antautui ja eduskuntauudistus toteutui vuonna 1906. Ensimmäiset eduskuntavaalit, joihin naiset osallistuivat sekä äänioikeutettuina että ehdokkaina pidettiin vuonna 1907.

POLIITTISET NAISJÄRJESTÖT

Naisliikkeiden luontevana jatkona oli erillisjärjestäytyminen puolueissa. Naisten ammatillisten ja poliittisten yhdistysten kattojärjestöksi 1900 perustetusta Työläisnaisliitosta tuli Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) naisjärjestö. Mallia seurattiin konservatiivisissa ja liberaaleissa puolueissa, joiden naisjärjestöjä olivat perustamassa naisasialiikkeen johtajat. Vain Maalaisliittoon (vuodesta 1965 Keskustapuolue) naisjärjestö perustettiin vasta vuonna 1941.

Valtaosa ensimmäisistä naiskansanedustajista oli naisasia- tai työläisnaisliikkeen kaaderistoa. Suomen itsenäistymiseen saakka vajaa puolet

naiskansanedustajista oli oikeistopuolueista. Naisasia- ja raittiusliikkeen aktivistien jättäessä eduskuntatyön naisedustajien osuus oikeistopuolueissa väheni. Kolmia eduskuntavaaleja (1907, 1936 ja 1975) lukuun ottamatta naisedustajien ryhmässä oli vuoteen 1983 vasemmistoenemmistö.

Politiikkaan pyrkiville naisille puolueen naisjärjestö oli pitkään lähes välttämätön ponnahduslauta eduskuntaan ja hallitukseen. Naisjärjestöt hankkivat uusia jäseniä, kouluttivat naisia poliittiseen työhön, järjestivät vaalikampanjoita ja huolehtivat, että vaaleissa oli nais ehdokkaita. Naisjärjestöt saivat edustajiaan myös puolueen johtoelimiin ja tavoitteitaan puolueohjelmiin.

Poliittiset naisjärjestöt ottivat ohjelmiinsa kansainvälisen naisasialiikkeen vaatimuksia, mutta painotukset vaihtelivat vasemmalta oikealle. Oikeistonaiset ajoivat oman luokkansa naisille keskeisiä kysymyksiä, kuten yhtäläistä mahdollisuutta koulutukseen ja valtion virkoihin. Vasemmiston naisille oli tärkeämpää samapalkkaisuus, äitiysvakuutus ja päivähoido. Yhteinen tavoite oli aviovaimon oikeuksien parantaminen, joka naiskansanedustajien lukuisten eduskunta-aloitteiden seurauksena toteutui vuoden 1930 avioliittolaissa.

NAISTEN POLIITTINEN EDUSTUS NAISJÄRJESTÖJEN VASTUULLA

Naisten läpimenoa vaaleissa auttoi monipuoluejärjestelmä, suhteellinen vaalitapa ja henkilövaalit. Mitä enemmän puolueita ja ehdokkaita, sitä helpompi naisten oli päästä mukaan, varsinkin kun pieniinkin puolueisiin perustettiin naisjärjestö siitä huolehtimaan. Henkilövaaleissa voi äänestää naista, toisin kuin listavaaleissa, joissa äänestetään puolueita.

Naisjärjestön asema puolueessa muistutti pienten puolueiden asemaa suhteessa isompiin puolueisiin. Samoin kuin pienpuolueet myös naisjärjestöt pyrkivät vaalipiireissä keskittämään äännet muutamalle ehdokkaalle. Useampi ehdokas olisi voinut hajottaa äännet niin, että kaikki olisivat jääneet valitsematta. Puolueen saamasta äänimäärästä riippuu, kuinka monta kansanedustajaa sen listoilta valitaan. Valituksi tulee henkilökohtaisen äänimäärän perusteella, joten harvojen naisehdokkaiden oli saatava paljon ääniä päästäkseen läpi puolueen muiden ehdokkaiden joukosta.

Etenkin harvaanasutulla maaseudulla naisten oli usein vaikea päästä edes

ehdokkaiksi. Kun kustakin vaalipiiristä valittavien kansanedustajien määrä on sitä pienempi, mitä vähemmän vaalipiirissä on asukkaita, ehdokaspaikkoja ei aina ollut varaa »tuhlata» naisille. Esimerkiksi Maalaisliitto/Keskustapuolueesta, jonka vahvimmat kannatusalueet ovat maaseudulla, on yleensä valittu vähemmän naiskansanedustajia kuin muista suurista puolueista.

Naisjärjestön asema puolueessa oli marginaalinen. Samoin kuin nuorisjärjestöt, ne edustivat erityisryhmiä, joille saatettiin antaa tietty vähimmäisedustus puolueen elimissä ja ehdokasasettelussa, silloin kun se sopi puolue- ja piirijohdolle. Vaaleissa naisjärjestöt pyrkivät saamaan listoille naisia, mutta naisten läpimenosta jouduttiin kamppailemaan myös puolueen sisällä. Naisten diskriminointi ehdokasasettelussa esimerkiksi tasavahoja vastaehdokkaita asettamalla ei ollut harvinaista.

Naisehdokkaiden syrjintä saattaa osaltaan selittää naisjärjestöjen varovaista vaalitaktiikkaa. Mutta pysyttäytyminen »varmoissa ehdokkaissa» esti useamman naisen läpimenon ja myös naisten osuus valituista pysyi pienenä. Kun naisehdokkaiden osuus ei ensimmäisen 40 vuoden aikana pidetyissä eduskuntavaaleissa juuri noussut, se piti myös valittujen naisedustajien osuuden paikallaan.

Vasta vuoden 1951 vaaleissa naisten osuus kansanedustajista (15 %) ylitti vuoden 1908 vaalien ennätyksen (13%). Taustalla oli naisjärjestöjen aktivoituminen vaalityössä, mihin välillisesti vaikutti myös kommunistien toiminnan laillistaminen. Kommunistien ja kansandemokraattien perustama puolue – Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) – voitti vuoden 1945 vaalit ja sai suurin piirtein yhtä paljon eduskuntapaikkoja kuin SDP ja Maalaisliitto. Muut puolueet pelkäsivät Suomen joutuvan samalle tielle kuin Itä-Euroopan kansandemokratiat ja tehostivat vaalityötään, jossa tarvittiin myös naisten apua.

Esimerkiksi Maalaisliiton naisjärjestön vaalikampanjat vuoden 1948 vaaleissa lisäsivät selvästi (maalais)naisten äänestysaktiivisuutta. Näissä vaaleissa Maalaisliitosta tuli eduskunnan suurin puolue samalla kun SKDL menetti paikkojaan. Koska naisten äänestysaktiivisuus oli vielä 1940- ja 1950-luvulla noin 6 prosenttia alempi kuin miesten, »nukkuvien naisten puolueesta» tuli kiihtyvän vaalitaistelun kohde. Tässä työssä naisjärjestöt olivat etulyöntiasemassa, mikä lisäsi niiden arvostusta puolueissa. Naisten osuus eduskunnassa pysyi kuitenkin sodan jälkeen lähes samalla tasolla – keskimäärin 14 prosentissa – aina vuoden 1970 vaaleihin asti.

NAISPAIKAT HALLITUKSESSA

Naiskansanedustajien lisäksi naisjärjestöjä on kiittäminen naisministereistä, joita ne alkoivat vaatia hallitukseen sodan jälkeen. Silloin kun puoluejohdolle sopi, pidettiin luonnollisena, että ministeri oli puolueen naisjärjestöstä, kuten Suomen ensimmäinen naisministeri (1926–27) Miina Silanpää (SDP). Hänet nimitettiin sosiaalidemokraattiseen vähemmistöhallitukseen, jonka kaikki ministerit olivat SDP:stä. Hallituksen naiskiintiö hoidettiin siis samaan tapaan kuin puolueen johtoelimissäkin ottamalla mukaan yksi naisjärjestön edustaja.

Seuraavan kerran Suomeen nimitettiin naisministeri vasta toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1948, jolloin molemmat vasemmistopuolueet ottivat yhden naisministerin kahteen peräkkäiseen hallitukseen (Hertta Kuusinen ja Tyyne Leivo-Larsson). Naisten kiinnostus hallituspolitiikkaan kasvoi sodan aikana, kun valtio otti vastatakseen rintamalla olevien miesten perheistä ja perhepolitiikka alkoi vakiintua parlamentaariselle agendalle.

Sodan jälkeen pyrittiin vasemmiston vahvan parlamentaarisen aseman ja voimistuneen ay-liikkeen turvin toteuttamaan muitakin sosiaalipoliittisia uudistuksia, joiden sisältöön naisjärjestötkin halusivat vaikuttaa. Kun ne olivat osoittautuneet päteviksi apulaisiksi sota-ajan huoltotyössä ja vaalikampanjoissa, naisjärjestöjä alettiin kuunnella myös hallitusneuvotteluissa.

Maalaisliiton naisjärjestö vetosi vasemmiston hallitukseen avaamiin naispaikkoihin ja painosti puolueen moninkertaista pääministeriä Urho Kekkosta »tunnustamaan myös suomalaisen emännän hallituskelpoiseksi». Lupaus lunastettiin vuonna 1953, kun Kekkonen otti hallitukseensa emäntien joukkojärjestöksi kasvaneen Marttaliiton puheenjohtajan Vieno Simosen (ML/Kesk).

Samana vuonna nimitettiin ensimmäinen nainen myös oikeistopuolueesta (Irma Karvikko, Suomen Kansanpuolue). Tätä oli käynyt hallituksen muodostajalta pyytämässä Suomen Naisjärjestöjen Keskusliiton valtuuskunta. Kokoomuksen ensimmäinen naisministeri oli Sairaanhoidtajaliiton puheenjohtaja Kyllikki Pohjala (1962–63).

naisjärjestöt saaneet, tosin ankaran painostuksen kautta, avattua naisille tien hallitukseen. Aluksi naisministereitä oli korkeintaan kaksi kerrallaan ja vain yksi samasta puolueesta. Naisministerien lukumäärää rajoitti sukupuolitetu työnjako. Naisia otettiin pääosin sosiaali- tai opetusministereiksi. 1980-luvulle saakka reilusti yli puolet siihen saakka nimitetyistä naisministereistä toimi sosiaaliministerinä.

Naisjärjestöt itsekkin tukivat sukupuolen mukaista salkkujakoa vaatimalla nimenomaan sosiaali- tai opetusministerin paikkaa, joissa he katsoivat voivansa parhaiten toteuttaa poliittisia tavoitteitaan. Tosin jo 1950-luvulla keksittiin muitakin naispaikkoja, kuten toisen maatalousministerin tehtävät, joihin kuului maa- ja kotitalouskoulutus. Nämä »naisen mentävät aukot» hallituksen lasikatossa mursivat miesten yksinvaltaa hallituspolitiikassa.

MATERNALISTINEN POLITIIKKA

Vaikka ideologiset erot halkoivat myös naispolitiikkaa, viimeistään 1930-luvulta lähtien niin SDP:n kuin keskusta- ja oikeistopuolueiden naisedustajilla oli samat huolenaiheet – äitien ja lasten hyvinvointia ja kodinhoitoa koskevat asiat. Väestöpoliittisilla argumenteilla höystetty maternalistinen politiikka tuki naisten kotiin jäämistä ja miesperheenelättäjämallia.

Vaikka naimisissa olevien naisten työssäkäynti alkoi kasvaa 1950-luvulla, vain vasemmiston (ja erityisesti ay-liikkeessä toimivat) naiskansanedustajat nostivat työssäkäyvien naisten ongelmat parlamentaariseen keskusteluun. Muiden naisedustajien välinpitämättömyys samapalkkaisuusvaatimuksia ja päivähoito-ongelmia kohtaan ei johtunut pelkästään aatteellisista vastakohtaisuuksista. Suurelle osalle suomalaisia naisia, jotka työskentelivät maatalouden piirissä, nämä kysymykset eivät olleet relevantteja. Oikeiston naisia taas saattoivat kiinnostaa esimerkiksi sairaanhoitajien työolot, mutta naimattomiksi ajatellut sairaanhoitajat eivät tarvinneet lasten päivähoitoa.

Työssäkäyvien naisten ongelmat eivät myöskään olleet kaikkein keskeisimpiä SDP:n naisliitossa, jonka kenttätöyssä kotitalousvalistus oli saanut lähes yhtä tärkeän sijan kuin perheenemäntien Marttaliitossa. Tosin lastentarhat alkoivat saada valtionapua ministeri Miina Sillanpään aloitteesta 1927, mutta tuolloin kunnallista päivähoitoa pidettiin enemmänkin köyhäinapuna äideille, joiden oli pakko käydä töissä.

Toisaalta maternalistinen politiikka nosti äitiyttä ja lastenhoitoa koskevat asiat poliittiselle areenalle ja pyrki parantamaan naisten työn arvostusta. Vaadittiin äidinpalkkaa ja pyrittiin ammatillistamaan perheenemännän tehtäviä. Edelliseen liittyivät esimerkiksi Maalaisliiton naisministerien ajamat emäntäkoulut.

1950-luvun naisministerit pitivät myös huolen, että tuolloin valmistellut suuret sosiaalipoliittiset uudistukset, kuten kansaneläkkeet ja sairausvakuutus, hyödyttivät myös perheenemäntiä. 1960-luvulle tultaessa maternalistinen politiikka alkoi kuitenkin törmätä kaupungistuvan ja palkkatyöläistyvän naissukupolven radikaaleihin muutosvaatimuksiin.

1960-LUVUN TASA-ARVOSTRATEGIA

»Kun mä sillä hetkellä pelkäsin, että jos mä otan sen naisjärjestön ennen kuin mä olen saanut ollenkaan nimeä, niin minusta tehdään 'naispoliitikko'. Sillä oli pikkasen oma leimansa, sellanen, joka ajaa sitten vaan naisten asioita. Mä halusin kuitenkin tulla ihan *normaalisti yleispoliitikoksi*, kun mä katsoin, että mun äänestäjäkuntani ei suinkaan koostunut pelkästään naisista, vaan ihan myöskin miehistä.» (Naisministerihaastattelut 1986.)³

Lainaus kertonee yleisemminkin suomalaisten naispoliitikkojen identiteettivaikeuksista 1970-luvulla. Yhtäältä puolueiden naisjärjestöt olivat eduskuntaan pyrkivälle naiselle edelleen lähes välttämätön taustajärjestö. Toisaalta naisten erillistoiminta, joka karsinoi naiset omaan aitaukseensa, alettiin nähdä tasa-arvon esteenä. Tämän ajatuksen taustalla oli 1960-luvun tasa-arvoliike, joka otti tehtäväkseen saattaa vanhentuneet »sukupuoliroolit» ajan tasalle.

Tasa-arvoliike tavoitteli sukupuolten välistä tasa-arvoa, jonka edellytyksenä nähtiin naisten ja miesten yhtäläinen kansalaisuus – samanlaiset roolit niin työntekijöinä kuin vanhempinakin. Miesperheenelättäjämalli hylättiin ja naisille vaadittiin yhtäläistä oikeutta ansiotyöhön, mikä edellytti lasten päivähoidon järjestämistä. Tämän tasa-arvoliike näki vanhan työläis-

³ Lähteenä kirjoittajan tutkimustaan (julkaistu pro gradu -tutkielma 1989 ja tulossa oleva väitöskirja) varten vuosina 1986 ja 1994 tekemät haastattelut, joissa hän haastatteli 31:tä suomalaista naisministeriä.

naisliikkeen tavoin valtion tehtäväksi, mutta ei enää köyhäinhoitona vaan kaikille kansalaisille tarkoitettuna palveluna.

Vaatimus sai laajaa tukea, kun köyhien työläisäitien ongelmasta oli 1960-luvun lopulla tullut myös hyvinkoulutettujen keskiluokkaisten naisten päänsärky. Julkista päivähoitoa alkoivat vasemmistopuolueiden naisten lisäksi kannattaa myös monet oikeistopuolueiden naispoliitikot. Vastapuolena oli Keskustapuolueen naisten ja perheenemäntäjärjestöjen ajama kotiäitilinja äidinpalkkavaatimuksineen.

Tasa-arvoliiikkeen ajamat asiat, naisten ja miesten yhtäläinen osallistuminen tuottavaan työhön ja lastenhoidon yhteiskunnallistaminen, eivät vasemmistolle olleet uusia innovaatioita. Ne olivat myös samaan aikaan syntyneen kansainvälisen feministisen liikkeen toisen aallon tavoitteita. Suomessa haluttiin kuitenkin pysyä erossa militantiksi ja fanaattiseksi tulkittusta feminismistä, jota symbolisoivat TV-uutisten rintaliivejään polttavat kiukkuiset naiset.

Sitä paitsi feministinen liike oli juuri sitä naisten erillistoimintaa, jota suomalainen tasa-arvoliiike karsasti korostaessaan sukupuolten yhtäläisiä toimintamalleja ja naisten ja miesten yhteistoimintaa. Tasa-arvoliiikkeen ydinjärjestön, Yhdistys 9:n, jäsenistökin koostui naisista ja miehistä. Ajateltiin, että sukupuolten samanlaisiin rooleihin perustuva yhtäläinen kansalaisuus tekisi erillisen naistoiminnan tarpeettomaksi.

Erillisen naistoiminnan kritiikki liittyi myös sisällöllisiin kysymyksiin – vanhojen naisjärjestöjen sukupuolijakoja tukevaan maternalistiseen politiikkaan. SDP:n naisliitossa oli jo 1950-luvulla arvosteltu puolueen naistoimintaa. Vaikka kritiikin taustalla olivat puolueen sisäiset kiistat, se sisälsi myös uuden tasa-arvostrategian aineksia. Naisjärjestön »oppositio» vaati naisia tiukemmin mukaan puolueutyöhön sosiaalisen huoltotyön ja kotitalousvalistuksen sijasta.

Naisjärjestön hajaannuksen (1959) jälkeen syntynyt Sosialidemokraattisten Naisten Keskusliitto sitoutuikin tiukemmin puolueeseen ja sen tavoitteisiin kuin itsenäisyyttään vaalinut vanha naisliitto. Lisäksi uusi naisjärjestö alkoi suhtautua edeltäjäänsä kriittisemmin kotiäiti-ideologiaan ja vaati hallitukselta toimenpiteitä naisten yhteiskunnallisen aseman selvittämiseksi.

Vuonna 1966 eduskuntaan oli tullut vasemmistoenemmistö ja SDP sai

pääministerin paikan. Rafael Paasion hallitus nimitti »Naisen asemaa tutkivan komitean» (NAK), jonka jäsenistöön kuului myös Yhdistys 9:n aktiivisteja. NAK vaati mietinnössään 1970 pidempiä äitiyslomia ja julkisen päivähoidon järjestämistä. Se ehdotti myös isyys- ja vanhempainlomaa toteuttaakseen miesten oikeuden vanhemmuuteen.

Muutoksia vaadittiin myös miesten sukupuolirooleihin, mutta vain perhe-elämässä. Julkiset roolit nähtiin sukupuolineutraaleina. Tässä mielessä yhtäläistä kansalaisuutta tavoitellut tasa-arvoideologia oli kuin unisex-muoti: naiset ja miehet pukeutuvat samalla tavalla, mutta miesten vaatteisiin.

NAISEDUSTUS VAKIINTUI, MUTTA SUKUPUOLIJAOIT SÄILYIVÄT

Tasa-arvoliiikkeen ansiosta julkinen päivähoito ja äitiysloma nousivat poliittiseen keskusteluun ja puolueidenkin oli otettava perheen ja työn yhteensovittamisen ongelmat huomioon – etenkin kun yhä suurempi osa naisäänestäjistä kävi töissä. Naisten arkisten ongelmien politisoituminen ja niiden saama julkinen huomio veti lisää naisia politiikkaan. Myös naisten ja miesten välinen ero äänestysaktiivisuudessa katosi vähitellen 1970-luvulla.

Naisten osuus sekä kunnallisvaltuustoissa että eduskunnassa alkoi hitaasti mutta varmasti kasvaa – eduskunnassa osuus nousi yli 20 prosentin ja kunnallisvaltuustoissa keskimäärin 15 prosenttiin. Eduskunnassa suurin hyppäys koettiin heti vuoden 1970 vaaleissa, joissa naiskansanedustajien määrä nousi kymmenellä, mikä oli enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Eniten lisäpaikkoja naisille saivat oikeistopuolueet ja etenkin kokoomus.

Naisten osuuden kasvu ei osunut yksin 1960-luvun radikalismiin, vaan sen vastareaktion kanssa. Vuoden 1970 vaaleja on kutsuttu myös protestivaaleiksi. Voimakas vasemmistolainen liikehdintä ja yhteiskunnan perusarvoja riepottelleet radikaalit liikkeet herättivät vastareaktion. Vaalien voittajia olivat arvokonservatiivinen Suomen Maaseudun Puolue (SMP) ja kokoomus.

Poliittiset naisjärjestöt eivät enää houkuttelleet hyvinkoulutettuja nuoria naisia, jotka tasa-arvoliiikkeen innoittamina alkoivat osallistua politiikkaan samoissa liikkeissä ja järjestöissä miesten kanssa. Sähköisten tiedotusvälineiden merkitys vaalikampanjoissa kasvoi ja mediassa luotu imago alkoi

sivuuttaa henkilökohtaisten kontaktien ja paikallisten vaalitulaisuuksien kautta hankitun maineen. Tasa-arvoliike käytti taitavasti mediaa ja nosti naisia politiikan parrasvaloihin.

Nostajina olivat myös trenditietoiset politrukit, jotka haistoivat hyvin-koulutettujen nuorten naisten mediaimun. Puolueiden johtomiehet eivät pelkästään nostaneet naisia ehdokkaiksi, vaan alkoivat myös valita sopivia naisia puolueen johtotehtäviin. Naisjärjestössä tähän suhtauduttiin risti-riitaisin tuntein, koska ne olivat perinteisesti saaneet valita »naisten edustajat» puolueen johtoelimiin ja hallituksiin.

Mutta naisjärjestön tuki näytti olevan vielä tarpeen ainakin vaaleissa, sillä valtaosalla 1970-luvulla valituista naiskansanedustajista oli naisjärjestötausta. Myös naisministerit olivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta puolueiden naisjärjestöjen johtajia.

Naisministereitä alettiin ottaa säännöllisesti joka hallitukseen vasta vuodesta 1968. Ensimmäistä kertaa hallituksessa oli kolme naisministeriä vuonna 1970, mutta vielä oli hallituksia, joissa oli vain yksi nainen. Valtaosa naisministereistä oli vanhoilla naispaikoilla eli sosiaali- ja terveysministerinä tai opetusministerinä. Uusia aluevaltauksia olivat toisen valtiovarainministerin, ensimmäisenä Margit Eskman (SDP), ja oikeusministerin, Inkeri Anttila, salkut.

Miesten valta-asemia tasa-arvostrategia ei pahemmin horjuttanut.

Työmarkkinajärjestöjen sekä laajentuneen julkishallinnon ja komitealaitoksen panos päätösten valmistelussa kasvoi tulopolitiikan ja valtiontalouden suunnittelun myötä. Näissä ns. korporatiivisissa päätöksentekoli-
missä naisten edustus oli vielä ohuempi kuin parlamentaarisessa politiikassa.

PÄIVÄHOITO- JA TASA-ARVOPOLITIIKKA

Vain yhdessä hallituksessa ei ollut naista sosiaali- ja terveysministerinä 1970-luvulla. Se oli Paasion sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus (1972), joka antoi esityksen laista lasten julkisen päivähoidon järjestämiseksi. Lakia oli tosin valmisteltu jo edellisen virkamieshallituksen aikana, jonka sosiaali- ja terveysministeri oli sosiaalihallituksen pääjohtaja Alli Lahtinen (SDP).

Laki lasten kunnallisesta päivähoidosta (1973) aloitti pitkän kamppailun lähinnä vasemmistonaisten ajaman päiväkotilinjan ja keskustanaisten ajaman kotihoitolinjan (kotihoitontuki) välille. Edelliseen kuului lasten päivähoidon järjestäminen kunnallisten päiväkotien ja valvottujen perhepäivähoitajien avulla. Keskustan naisjärjestö taas kannatti lasten kotihoitontukea, ehkä siitäkkin syystä, ettei maaseudun emännille juuri ollut hyötyä julkisesta päivähoidosta. Kotona lapsiaan hoitavien naisten oli tasapuolisuuden nimissä saatava tukea valtion kassasta. Vasemmistonaiset vastustivat äidinpalkkaa, koska näkivät sen paluuna kotiäiti-ideologiaan.

1970-luku oli vielä vasemmistovetoisen tasa-arvoliikkeen voittokulkua. Sen tavoitteet institutionalisoituivat Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan (Tane) perustamisen (1972) ja päivähoitolain myötä. Edellinen vakiinnutti sukupuolten välisen tasa-arvon osaksi valtiollista politiikkaa, johon kaikki puolueet sitoutuivat. Tane tarjosi poliitikoille ja virkamiehille yhteisen foorumin, jossa tasa-arvopoliittisia uudistuksia innovoitiin ja valmisteltiin.

Päivähoitolailla valtio otti vastuuta perheen ja työn yhteensovittamisesta taatessaan ainakin periaatteessa kunnallisen päivähoitopaikan sitä tarvitseville. Äitiysvakuutus oli säädetty sairausvakuutuslain (1964) yhteydessä, mutta 1970-luvulta lähtien äitiyslomaa alettiin vähin erin pidentää. Jo vuonna 1974 säädetty 29 viikon pituinen äitiysloma oli kansainvälistä huipputasoa. Synnytyksen yhteyteen sijoitettu lyhyt isyysloma toteutui vuonna 1978 ja vanhempainloma vuonna 1980. Nämä uudistukset antoivat miesten uudelle perheroolille lainsäädännölliset puitteet.

Radikaalit reformit eivät kuitenkaan muuttaneet sukupuolen mukaista työnjakoa niin nopeasti kuin oli ehkä odotettu. Kunnallisten päiväkotien perustamiseen ei saatu tarpeeksi resursseja. Naisten työssäkäyntikin lisääntyi odotettua nopeammin. Isät eivät juuri vanhempainlomaa käyttäneet ja pidempi äitiysloma heikensi naisten uramahdollisuuksia. Myös kotihoitontukea ajaneet naisjärjestöt vaativat pidempää äitiyslomaa, merkitsihän se lasten kotihoitoa ja vähensi samalla julkisen päivähoidon tarvetta.

Kun tultiin 1980-luvulle, alkoi näyttää siltä, ettei 60-luvun tasa-arvostrategia riittänyt. Naisten työssäkäynti lisääntyi ja koulutustaso kohosi, mutta sukupuolen mukaiset koulutus- ja työmarkkinat eriytyivät entisestään. Näin myös politiikassa, jossa eduskunnan valiokuntapaikat ja minis-

terinsalkut määräytyvät sukupuolen mukaan. Myös tasa-arvopolitiikka, mukaan luettuna päivähoitopolitiikka, jäi naisten vastuulle. Toisaalta naisten »valloittamista» positioista sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikassa päästiin vaikuttamaan laajenevan suomalaisen hyvinvointivaltion arkkitehtuuriin.

NAISET HYVINVOINTIVALTIOITA RAKENTAMASSA

Vuoden 1983 eduskuntavaalit, joissa naiset äänestivät miehiä vilkkaammin, muistuttivat joiltakin osin vuoden 1970 vaaleja. Naiskansanedustajien määrä lisääntyi jälleen kymmenellä ja suurin osa naisten lisäpaikoista meni oikeistolle. Sekä pienen SMP:n että suuren Keskustapuolueen naisedustajien ryhmä kasvoi neljällä. Kokoomus oli nostanut naisedustajiensa määrää jo edellisissä vaaleissa ja sillä oli ensimmäistä kertaa yhtä paljon (18) naiskansanedustajia kuin SDP:llä. Vuodesta 1983 naiskansanedustajien ryhmässä on ollut oikeistoenemmistö.

Naisten osuus eduskunnassa nousi yli 30 prosentin, jota pidetään kriittisenä rajana vähemmistölle, joka tuon osuuden ylitettyään voi muuttaa enemmistön organisaatiokulttuuria. Eittämättä naisten määrän kasvu eduskunnassa loi pohjaa tällaiselle muutokselle.

Kaikista puolueista valittiin yhä enemmän naisia, joilla ei ollut naisjärjestötaustaa. Naisjärjestöjen portinvartija-asema alkoi heikentyä myös hallitusneuvotteluissa. Esimerkiksi Paavo Väyrynen nosti vuonna 1983 hallitukseen kokoomuksesta loikanneen nuoren lääkärin, Eeva Kuuskosken, syrjäyttäen naisjärjestön puheenjohtajan Marjatta Väänäsen. Myöskään SDP:n naisministerit eivät enää olleet naisjärjestönaisia. Suurten ikäluokkien akateemisesti koulutetut asiantuntijanaiset valtasivat myös hallituksen naispaikat.

Lääketiiteen ja kirurgian tohtori Vappu Taipale otettiin sosiaali- ja terveysministeriksi eduskunnan ulkopuolelta vuonna 1982. Ensimmäinen feministiksi tunnustautunut ministeri oli ollut eduskunnan kuultavana 1970-luvun kiivaassa päivähoitodebatissa ja joutui ministerinäkin puolustamaan päiväkoteja. SDP:n vastustuksesta huolimatta Keskustapuolueen ajama lasten kotihoidontuki toteutui 1985, mutta SDP sai mukaan lasten kunnallista päivähoitoa koskevan ehdon. Sovittiin, että molempia hoito-

muotoja oli kehitettävä tasapuolisesti niin, että alle kolmevuotiaille oli joko taattava julkinen päivähoitopaikka tai perheelle annettava lasten kotihoitontukea.

Suomessa 1980-luku oli hyvinvointivaltion voimakkaan kehittämisen aikaa. »Naispoliittiset» uudistukset, kuten päivähoitopalvelut, vauhdittivat osaltaan universaalien, kaikille kansalaisille tarkoitettujen hyvinvointipalvelujen kehittämistä. Naisilla oli tässä merkittävä rooli paitsi sosiaali- ja terveysministereinä myös sosiaalihallituksen pääjohtajina. Sosiaalipalvelujen kehittämisestä vastaavaa sosiaalihallitusta oli vuodesta 1968 johtanut nainen. Viimeisin heistä oli Vappu Taipale, jonka aikana sosiaalihallitus lakkautettiin (1992).

Vuosikymmenen lopulla alkoi Neuvostoliiton uudistuspolitiikka vauhdittaa Suomenkin poliittisen kulttuurin muutosta ja kokoomus päästettiin vuosikymmeniä kestäneen oppositiokauden jälkeen hallitukseen. Kokoomuksen johtamaan sinipunahallitukseen (1987–91) otettiin mukaan neljä naisministeriä.

Holkerin hallituksen aikana päivähoitokysymys nousi jälleen esiin. Kokoomuksen (Helena Pesola) ja SDP:n (Tarja Halonen ja Tuulikki Hämäläinen) sosiaali- ja terveysministerit valmistelivat päivähoitolain muutoksen 1991. Sen mukaan kaikille alle kouluikäisille lapsille oli taattava kunnallinen päivähoitopaikka ja alle 4-vuotiaiden vanhemmat olivat oikeutettuja kotihoitontukeen, jos lapsi ei ole kunnallisessa päivähoidossa.

Naiskansanedustajat ja -ministerit käyttivät hyväkseen hyvinvointivaltion kehittämisestä vallinnutta konsensusta naisten aseman parantamiseen. Naisten vaikutusvalta kasvoi sitä mukaa kun sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikka tulivat yhä keskeisemmiksi modernin hyvinvointipolitiikan ohjaajiksi. Budjetistakin ne nielevät suurimman osan.

Periaatteellisella tasolla kaikki puolueet kannattivat tasa-arvoa. Suomen hallitus oli ensimmäisenä Pohjoismaana hyväksynyt Tanen valmisteleman tasa-arvo-ohjelman 1980-luvun alussa. Mutta sukupuolijaot säilyivät. Vaikka naisten osuus palkansaajista alkoi olla yhtä suuri kuin miesten, suurin osa naisista työskenteli naisvaltaisilla aloilla. Työelämän syrjintään painottunut tasa-arvolaki tuli voimaan vuonna 1987, mutta silläkään ei voitu puuttua sukupuolten välisiin palkkaeroihin.

Kunnallisvaltuustojen naisedustus nousi 1980-luvulla 22 prosentista

27 prosenttiin, mutta naisten osuus eduskunnassa pysyi lähes paikallaan (31–32 %) koko vuosikymmenen. Hallituksissa naiset olivat enimmäkseen perinteisillä paikoillaan, vaikka joitakin uusia miespaikkoja saivatkin ko-keilla. Pirkko Työläjärvi (SDP) sai kauppa- ja teollisuusministerin ja Kaisa Raatikainen (SDP) sisäasiainministerin salkun. Myös Holkerin hallitus pisti kortensa kekoon, kun Elisabeth Rehnistä (RKP) tuli hallituksen lop-pumetreillä maailman ensimmäinen naispuolinen puolustusministeri 1990.

Naisten kokemukset »miehisistä» ministeripaikoista olivat vähemmän mairittelevia: Sisäasiainministeri ja epäsuosittua verouudistusta toteutta-nut veroministeri Ulla Puolanne (kok) joutuivat armottoman arvostelun kohteeksi. Epäonnistumiset langetettiin koko naissukupuolen kannetta-vaksi – »naisista» ei ole näihin tehtäviin.

VAHVUUSFEMINISMI JA NAISVERKOSTOT

Miesten hallitsemaa politiikkaa voidaan naisten näkökulmasta verrata vie-raaseen kulttuuriin, jossa naisia pidetään muukalaisina. Valtakulttuuriin sopeutuminen ei normista poikkeavalta suju ongelmitta.

Suomalaisten naisministerien haastatteluista (ks. viite 3) kävi ilmi, että politiikassa menestyneiden naisten on täytynyt erityisesti ponnistella voit-taakseen naissukupuoleen liittyvät ennakkoluulot, kuten oletuksen epäpä-tevyydestä ja epävarmuudesta.

Ehkä väite, että naisten on oltava kaksin verroin pätevämpiä päästäkseen samaan asemaan kuin mies, johtuu juuri näistä seksistisistä ennako-ole-tuksista. Erityisesti tilanteissa, joissa naiset joutuvat yksin edustamaan suku-puoltaan, miesryhmän hyväksyntä näyttää edellyttävän »naisellisten piirtei-den» häivyttämistä. Miesten ei politiikassa nähdä edustavan sukupuoltaan, vaan sitä ihmistyyppiä ja tavoiteltavaa toimintamallia, johon naistenkin tulisi pyrkiä. Mies on normi, johon naista verrataan, joten »hyväksi jätäk-si» pyrkivän on varmintaa saada miehet unohtamaan, että on nainen.

Valmiutta lähteä politiikkaan lisäsi naisten koulutustason nousu, jota olivat vauhdittaneet valtion takaamat opintolainat. Akateeminenkaan op-piarvo ei enää riippunut vanhempien varallisuudesta tai valmiudesta uhrata varoja tyttären koulutukseen. Vähitellen naiset pääsivät sellaisille paikoille,

joista edelliset naissukupolvet eivät uskaltaneet edes haaveilla. Puolueet ja järjestöt halusivat parantaa tasa-arvoimagoaan ottamalla hyvin koulutettuja nuoria naisia tärkeisiin tehtäviin, joissa heidät huomattiin – poikkeavan sukupuolensa ja ikänsä takia. Tunnettuus paransi mahdollisuuksia myös vaaleissa.

»Mun mielestäni naispolitiikoille on tyypillistä se, että sitä usein alkuvaiheessa uraa... nostetaan, sanoisko, tilauksenomaisesti... JK: 'Onks se niin että täytyy olla naisia?' Ei, vaan se liittyy poliittiseen kuvaan. Se liittyy siihen, et nuori nainen on vähemmän vaarallisen oloinen kuin vanha. Et jos sä vertaat nuoria poikia ja nuoria tyttöjä politiikassa, niin useimmiten ne on juuri ne tytöt, jotka tuntuu semmosilta, että niitä kuvataan paljon ja ne pääsee esille ja niissä on se sympaattinen... ja ovat vilpittömiä. Ja sitten ne on söpöjä vielä sillon. Ja sitten kun ne oppii ne asiat, niin niihin tulee toinen luonne.» (Naisministerihaastattelut 1994)

Miellyttävä ulkonäkö, sovinainen käytös ja sujuva esiintyminen alkoivat painaa enemmän kuin poliittisen sanoman painavuus tai intressiedustus. Lainauksessa esitetyn arvion kyynisyys on siinä, että iän ja kokemuksen karttuessa naiset eivät enää olekaan yhtä helppoja käsitellä kuin nuorina ja kokemattomina. Näille miesten nostamille naisille ei aina ole käynyt hyvin. Toiset katosivat politiikasta vähin äänin, toiset hyllytettiin marginaalisille johtajanpaikoille.

Toisaalta mitä enemmän naisia politiikkaan tulee, sitä helpompi on huomata, ettei vika ole yksilöissä, vaan niissä tavoissa, joilla naissukupuolen edustajia politiikassa luokitellaan ja kohdellaan. Tällöin syitä »naisten vaikeuksiin» voi alkaa etsiä myös miehiseksi tunnistetusta politiikasta, sen pelisäännöistä ja toimintatavoista. Poliitiikan lasikattojen alla tunnettua avuttomuutta helpotti 1980-luvulla Suomeen rantautuneen feministisen liikkeen yhteiskunta-analyysi.

Suomessa naiskeskeinen feminismi upposi hedelmälliseen maaperään. Myös vahvuusfeminismiksi kutsuttu ajattelutapa hylkäsi 60-lukulaisen tasa-arvostrategian, joka perustui oman kulttuurisen paikan hylkäämiselle ja miehiseen kulttuuriin sulautumiselle. Näkökulman vaihdos – naisnäkökulma – antoi mahdollisuuden arvioida naisten elämänehtoja, työtä, toi-

mintatapoja ja arvomaailmaa uudella tavalla, ei vain valtakulttuurin (miesten) silmin.

Havaittiin, että juuri niitä asioita, joissa naiset poikkeavat miehistä, pidettiin haittana poliittisella uralla tai että naisten valloittamat politiikan alueet, aivan kuten naisammatit, olivat aliarvostettuja. Pitäisikö naisten yrittää muuttua miesten kaltaisiksi, kuten 1960-luvun tasa-arvostrategia näytti ehdottavan, vai pitäisikö sukupuolten välisiä suhteita arvioida uudelleen, kuten 1980-luvun feministinen liike esitti?

Feministisen ajattelun mukaan sukupuolijärjestelmä tai sen logiikka selittää sekä naisten että miesten kulttuurista paikkaa. Sukupuolen mukaisen eriyttämisen ja miehisen ensisijaisuudelle perustuvan hierarkisoinnin tuloksena naisinen sijoittuu valtakulttuurin marginaaliin. Naiset ja naisinen poikkeavat normista, jolle (miehinen) valtakulttuuri rakentuu. Sukupuolihierarkioita kyseenalaistava feministinen liike korosti naisten yhteistoimintaa. Naisten oli yhdistettävä voimansa nostaakseen naisten ja naisisen arvostusta ja murtaakseen sukupuolihierarkiaa, joka oikeuttaa miehisen ensisijaisuuden ja sille perustuvat valta-asemat.

Feminismin nousu näkyi naisjärjestöjen radikalisoitumisena ja naisverkostojen syntyminenä. Ammattiyhdistysliikkeen naiset nostivat esiin syrjinnän ja palkkaerot. Naisjohtajat verkostoituivat. Myös puolueiden naisjärjestöt alkoivat omaksua feministisiä tavoitteita ja toimintamalleja. Vuonna 1988 perustettiin NYTKIS – Naisjärjestöt Yhteistyössä -verkosto, joka yhdisti uudet ja vanhat, feministiset ja traditionaaliset naisjärjestöt. Nytkikseen kuuluvat myös kaikki poliittiset naisjärjestöt, mikä loi uuden areenan naisten poliittiselle yhteistyölle.

Eduskuntaan perustettiin 1991 naiskansanedustajien verkosto, joka manifestoi naisten yhteistyön tarvetta parlamentaarisessa politiikassa. Verkoston idea oli saada naisnäkökulma mukaan kaikkeen poliittiseen päätöksentekoon, josta 1980-luvulla oli tullut myös valtiollisen tasa-arvopolitiikan ohjenuora.

Naisten rintamaa vahvisti vuoden 1990 »Tupolev-jupakka». Kuusi työmarkkinajohtajaa lähetti Tanen erikoistutkijalle rивon postikortin, mikä osoitti, etteivät nämä herrat ottaneet työelämän tasa-arvokysymyksiä vakavasti. Naisten suuttumus miespuolisiin vallankäyttäjiin purkautui lehtien mielipidepalstoilla ja herätti vilkkaan julkisen keskustelun naisten asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa.

NAISTEN POLIITTISET VOITOT 1990-LUVUN ALUSSA...

Suomalaiset naiset liittoutuivat 1980- ja 1990-luvun naisverkostoissa ja poliittisesta päätöksenteosta tuli yksi uusfeminismin keskeisimmistä kamppailukentistä. Tulokset näkyivät vuoden 1991 eduskuntavaaleissa, joissa naisten osuus nousi maailmanennätyslukemiin (39 %).

Kokoomuksen ja vihreiden eduskuntaryhmässä naisten osuus oli tasan puolet ja SDP:ssäkin 46 prosenttia. Vaikka kokoomus ja SKDL:n tilalle 1990 perustettu Vasemmistoliitto hävisivät molemmat kaksi naispaikkaa, vihreät nostivat viisi uutta naista eduskuntaan. Myös keskusta ja SDP saivat molemmat neljä naisedustajaa lisää. Kun pienetkin puolueet, RKP ja Suomen Kristillinen liitto (SKL), saivat yhteensä neljä naisedustajaa lisää ja LKP:n ainoa edustaja oli nainen, voittivat naiset yhteensä 14 lisäpaikkaa. Tämäkin vaalitulos osoittaa, että Suomessa myös pienten puolueiden eduskuntaan nostamat naiset ovat pitäneet naisten osuutta korkealla.

Myös hallituksissa naisten osuus lisääntyi näytävästi. Ahon (kesk) hallituksessa oli ennätysmäärä naisministereitä (41 %). Ympäristöministeriötä johti kaksi naista. Oikeusministerinä oli keskustan naisjärjestön puheenjohtaja Hannele Pokka ja puolustusministerinä jatkoi Elisabeth Rehn. Loput naisministerit toimivat opetusministereinä tai sosiaali- ja terveysministereinä.

Porvarihallitusta koettelivat paha talouskriisi ja suurtyöttömyys. Naisministeritkin joutuivat kantamaan raskaan vastuun juustohöyläpolitiikasta, jossa kaikkien ministeriöiden menoja leikattiin kovalla kädellä. Erityisen raskaaksi vastuunsa koki sosiaali- ja terveysministeri Eeva Kuuskoski, joka erosi hallituksesta 1992 valtiontalouden säästöjen kohdentamista koskeneiden kiistojen seurauksena.

Kuuskoski oli vuoden 1990 puoluekokouksessa vain niukasti hävinnyt keskustan puheenjohtajan paikan Esko Aholle ja oli vahvistuneen asemansa turvin asettanut hallitukseen tulolleen ehtoja. Niihin kuului jäsenyys hallituksen tärkeimmässä valmisteluelimessä, talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa.

Naisministerien asema hallituksen sisäisessä päätöksenteossa nousi laajempaankin julkiseen keskusteluun. Keskeisimpiin ministerivaliokuntiin valitaan raskaiden salkkujen kantajia, kuten valtiovarainministeri ja ulko-

ministeri sekä ministereinä toimivia puoluejohtajia. Koska nämä ovat yleensä miehiä, naisministerit jäivät useimmiten hallituksen ulkorinkiin.

Huippupolitiikan sukupuolijakoa kyseenalaistettiin myös vuoden 1994 presidentinvaaleissa, jolloin presidentti valittiin ensimmäistä kertaa suorilla kansanvaaleilla. Presidenttiehdokkaana nainen (Helvi Sipilä) oli debytoinut jo vuoden 1982 presidentinvaaleissa, mutta vasta vuoden 1994 vaaleissa naisehdokkaat alkoivat vakavasti uhata miesehdokkaiden asemaa, mistä kertoi Eeva Kuuskosken ja Elisabeth Rehnin gallupeilla mitattu kansansuosio.

He nousivat ehdokkaiksi riippumattomien kansanliikkeiden toimesta. Rehnistä tuli myös oman puolueensa virallinen ehdokas. Kuuskosken mahdollisuudet hupenivat puolueen käännettyä hänelle selkänsä. Myös tiedotusvälineet vieroksuivat puolueiden ulkopuolisia ehdokkaita ja naisehdokkaita. Siitä nousi julkinen kohu, joka kääntyi Rehnin voitoksi. Toisella kierroksella olivat vastakkain mies ja nainen. Rehn hävisi vain niukasti Martti Ahtisaarelle. Osa äänestäjistä nosti sukupuolen puolueuskollisuuden edelle, kun Rehn veti »naisimuunsa» myös vasemmistolaisia äänestäjiä.

Näissä naisten protestivaaleissa uskallettiin ensimmäistä kertaa uhmata politiikan sukupuolihierarkiaa huipputasolla. Valtion päämiehen ei välttämättä tarvitse olla mies. Rehn piti miehissä tehtävässäänkin, puolustusministerinä, kiinni naisellisesta imagostaan, jota ei enää pidetty heikkouden merkinä. Päinvastoin nähtiin tärkeäksi nostaa politiikan huipulle naisia, jotka eivät »häpeä» tai »häivyttä» naiseuttaan – miten se sitten kulloinkin määrittyikin.

Vaikka naispresidenttiä ei valittukaan, naisia alettiin nostaa korkeisiin päätöksentekoasemiin, joissa ei aikaisemmin ole ollut naisia, kuten Suomen Pankin pääjohtajaksi 1992, eduskunnan puhemieheksi 1994, ministeriöiden kansliapäälliköiksi 1995 ja hallituspuolueiden puheenjohtajiksi (Vihreiden 1997 ja Vasemmistoliiton 1998).

Eri puolueiden naisten oli helpompi löytää yhteisiä intressejä, kun useimmat naiset kävivät töissä ja vielä samantyyppisillä työpaikoilla. Ongelmana oli yhä työn ja perheen yhteensovittaminen, jonka puitteissa yhteinen sävel löytyi myös eduskunnan naisverkostosta. Sen tarmokas toiminta esti esimerkiksi uuden päivähoitolain (1991) voimaantulon jarruttamisen vuonna 1994. Laki toteutui vuoden 1996 alusta.

NAINEN POLITIIKASSA

Suomalainen nainen osallistuu aktiivisesti politiikkaan. Vuoden 1999 eduskuntavaaleissa naisia valittiin 74 eli 37 %.

Kuvassa (vas. ylh.) nuoret kansanedustajat Anni Sinnemäki, Sari Sarkomaa, Merikukka Forsius ja Ulla Anttila valtakirjojen tarkastustilaisuudessa eduskunnassa.

Presidentinvaaleissa 1994 kovimman vastuksen Martti Ahtisaarelle antoi Elisabeth Rehn (kuva vas. alh.).

Vuonna 1999 valituista suomalaisista euro-parlamentaarikoista lähes puolet on naisia.

Kuvassa (oik.)

EU-vaalien äänikuningatar Heidi Hautala.

Toinen 1990-luvun naispoliittinen projekti koski sukupuolikiintiöitä, jotka toteutuivat tasa-arvolain uudistamisen yhteydessä vuonna 1995. Sitä edelsi kiihkeä julkinen keskustelu, jossa vastakkain asetettiin ilman kiintiöintiä pärjäävät »pätevät» naiset ja kiintiötä tarvitsevat »epäpätevät» naiset. Kiintiön puolustajat pitivät asetelmaa harhaanjohtavana. Naisten ali-edustusta ei selitä miesten pätevyys tai naisten epäpätevyys, vaan sukupuolisyrrjintä.

Sukupuolikiintiötä sovelletaan valtionhallinnon valmistelu-, suunnittelu- ja päätöksentekoeleimissä sekä kunnallisissa toimielimissä lukuun ottamatta vaaleilla valittuja kunnanvaltuustoja. Sukupuolikiintiöt (40/60) ovat merkittävästi nostaneet naisten osuutta komiteoissa (43 %), jotka ovat kokoonpanoltaan lähes 70-prosenttisesti kiintiöperiaatteen mukaisia. Sen sijaan työryhmissä, joita asetetaan enemmän kuin komiteoita, kiintiöperiaatetta noudattaa vain alle puolet (1996).

Kiintiöperiaate on nostanut naisten osuutta myös kunnallisissa elimissä. Vaikka naisten osuus monissa kaupunginvaltuustoissa on jo yli 40 tai jopa 50 prosenttia, naisten keskimääräinen osuus kunnallisvaltuustoissa jäi vuoden 1996 vaaleissa vain 31 prosenttiin. Sen sijaan kunnallishallituksissa naisten edustus on noussut sukupuolikiintiöiden ansiosta jo 45 prosenttiin ja lautakunnissa 47 prosenttiin. Kiintiöperiaate koskee myös tärkeitä alueellisia päätöksentekoeleimiä, kuten maakuntien liittojen valtuustoja ja hallituksia.

... JA NÄKYMÄT 1990-LUVUN LOPULLA

Vuoden 1995 vaalitulos oli kylmä suihku tasa-arvo-optimisteille. Naisten osuus kansanedustajista (34 %) laski ensimmäistä kertaa 33 vuoteen. Naisedustajien määrä putosi kymmenellä. Naispaikkoja menettivät erityisesti hallituspuolueet. Kolme naispaikkaa hävisi SMP:n ja LKP:n pudottua pois eduskunnasta. Vihreiden naiskansanedustajien määrä nousi yhdellä. Vaalivoittajan, SDP:n, 15 lisäpaikasta ei naisille herunut kuin yksi lisäpaikka.

Selvin syy vaalitappioon oli naisehdokkaiden osuuden väheneminen, joka jatkui vuoden 1999 eduskuntavaaleissa. Toisaalta syitä voi hakea myös sukupuolten välisten yhteiskunnallisten valtasuhteiden herkkyydestä.

1990-luvulla naisten määrä eduskunnassa laski vain kolmessa Euroopan maassa – Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Kaikissa sen jälkeen kun naisten osuus kansanedustajista oli kivunnut lähelle 40:tä prosenttia. Näistä maista vain Ruotsissa naisten määrä on tappiovaalien jälkeen noussut yli tuon »maagisen rajan» ja pitkälle feministisen liikkeen kampanjoinnin ansiosta.

Suomessa naisten tappion taustalla saattoi myös olla 1990-luvun alun »kriisipolitiikka», josta naisetkin joutuivat vaaleissa tilille. Yhtäältä naispolitiikkojen oletettiin kantavan vastuunsa kansalaisille vähemmän miellyttävistä päätöksistä, mutta toisaalta heiltä odotettiin humanimpaa politiikkaa ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion puolustamista.

Keskustelu hyvinvointivaltion merkityksestä sukupuolten välisen tasa-arvon takaajana nousi esiin myös Euroopan unionin jäsenyydestä käydyissä keskusteluissa. Erityisesti naiset esittävät pelkonsa jäsenyyden vaikutuksista Suomen mahdollisuuksiin säilyttää tasa-arvoistavat sosiaalipoliittiset järjestelmänsä.

Euroopan parlamentin vaaleissa 1996 saavutettu tulos – tasan puolet nais- ja miesedustajia – antoi uskoa tasa-arvoisen päätöksenteon mahdollisuuksiin Euroopan unionissa. Tosin paljon ei tiedetä naisten vaikutusmahdollisuuksista ylikansallisissa valmisteluelimissä ja virkakoneistoissa.

Naisministerien määrä pysyi jokseenkin vakiona niin kauan kuin naisille ei annettu muita kuin perinteisiä salkkuja. Hallituksen sukupuolen mukainen työnjako alkoi murtua vasta 1990-luvulla, kun naisten määrä hallituksissa lisääntyi eikä »naispaikkoja» enää riittänyt kaikille. Myös Lipposen (SDP) hallituksen (1995–1999) ministerien sukupuolijakauma noudatti kiintiöperiaatetta (39/61).

Puolustusministerin ja toisen valtiovarainministerin lisäksi naiset saivat sellaisia salkkuja, joita heille ei aikaisemmin ollut annettu. Liikenneministerin ja suurtyöttömyyttä puolittamaan asetetun työministerin lisäksi tärkein oli Tarja Haloselle uskottu ulkoministerin salkku. Tosin ulko- ja puolustuspolitiikan merkitys on vähentynyt Suomen EU-jäsenyyden myötä samalla kun pääministerin vaikutusvalta on juuri näillä sektoreilla kasvanut. On kuitenkin todettava, että suomalaiset naiset ovat nyt – ainakin vara- ja kakkosministereinä – hoitaneet kaikkien ministereiden tehtäviä, mikä lie-
nee maailmalla varsin ainutlaatuista.

Ne kansallisen politiikan ylimmät päätöksentekopaikat, jotka naisten

ansiolistalta vielä puuttuvat ovat pääministerin, (ykkös)valtiovarainministerin, suurten puolueiden ykköspuheenjohtajan ja presidentin tehtävät. Seuraavat presidentinvaalit ovat vuonna 2000. Jo nyt gallupit lupaavat menestystä ainakin kahdelle naiselle – samalla kun uusi perustuslaki vähentää presidentin valtaoikeuksia.

SEURAAVA ETAPPI – TASAPUOLINEN EDUSTUS YLIKANSALLISESSA PÄÄTÖKSENTEOSSA

Vuoden 1999 vaaleissa naisten osuus eduskunnassa nousi taas korkeaksi (37 %), vaikka jäikin alle vuoden 1991 ennätyksen. Takaiskuista huolimatta tämä vuosikymmen jää historiaan aikana, jolloin politiikan sukupuolihierarkioita alettiin kritisoida myös huipputasolla, kuten presidentinvaalit ja sukupuolikiintiokeskustelu osoittivat. Asenteiden muutos ei riitä, naisten ja miesten tasapuolinen edustus poliittisessa päätöksenteossa on turvattava poliittisin toimenpitein.

Politiikan sukupuolijakojen kyseenalaistaminen ei ole vain suomalainen ilmiö. Naisten aliedustus päätöksenteossa on viimeisten kymmenen vuoden aikana noussut kansainvälisen huomion kohteeksi esimerkiksi YK:n naiskonferenssien myötä. Naisten osuuden lisääminen kaikessa päätöksenteossa on paitsi Pekingin toimintaohjelman (1995) myös Euroopan unionin tasa-arvo-ohjelman päätavoitteita.

Tulevaisuudessa on syytä tutkia naisten vaikutusmahdollisuuksia kaikilla päätöksenteon tasoilla – samoin kuin ylikansallisella, kansallisella ja paikallisella tasolla – sekä EU:n myötä yhä merkittävämmäksi käyvässä alueellisessa päätöksenteossa. Muuten naisten osuus saattaa kyllä kasvaa kansallisella tasolla, mutta kansallista politiikkaa ohjaava ylikansallinen politiikka jää edelleen herrojen haltuun.

Kirjallisuus (luku 4):

- Bergman, Solveig (1998): Naisliikehdinnän moninaisuus. "Uusi" suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, Kaj - Martti Siisiäinen (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*, 165-186. Tampere: Vastapaino.
- Bergqvist, Christina - Jaana Kuusipalo - Audur Styrkársdóttir (1999): Debatten om barnomsorgspolitik. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*, 129-147. Nordisk Ministerråd. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavio-Mannila, Elina et al. (toim.) (1983): *Keskenkäinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*. Oslo: Pohjoismaiden ministerineuvosto.
- Julkunen, Raija (1994): Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, Anneli - Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 179-201. Tampere: Vastapaino.
- Kuusipalo, Jaana (1989): *Naisena politiikan huippupaikoille: Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926-1986*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen Sarja A, Tutkimuksia 13/1989.
- Kuusipalo, Jaana (1993): Naisten asema ja strategiat politiikan areenoilla: edustuksesta läsnäoloon, eristyksestä esilletuloon. Teoksessa Varsa, Hannele (toim.): *Turhaa työtä, Suomi-neito? Naisten työ rakennemurroksessa*, 11-37. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja. Sarja B: Tiedotteita 1/1993.
- Kuusipalo, Jaana (1994): Emännät ja työläisnaiset 1930-1950 -lukujen politiikassa - oppaina Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 157-178. Tampere: Vastapaino.
- Kuusipalo, Jaana (1994): Kvinnorörelsens strategier - i går och i dag. *Nordisk Kontakt* 39, No. 2, 26-35.
- Sulkunen, Irma (1997): Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*, 11-25. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Helsinki: Eduskunnan kirjasto.
- Tasa-arvoasiain neuvottelukunta: tasa-arvon tiennäyttäjät, tavoitteita, tuloksia, tuokiokuvia 1982-1997*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1997.

Luku 5.

Bergqvist, Christina - Jaana Kuusipalo - Audur Styrkársdóttir (2001):
Keskustelu lastenhoitopolitiikasta (luku 8). Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.):
Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa, s. 151-172.
Helsinki: Edita.

Reproduced with permission of Universitetsforlaget and Edita.

Artikkelin on suomentanut Satu Savolainen.

This article is also published in Swedish and English.

Bergqvist, Christina - Jaana Kuusipalo - Audur Styrkarsdottir (1999):
Debatten om barnomsorgspolitiken (kapitel 8). I Bergqvist, Christina et al. (red.):
Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden, s. 129-147.
Universitetsforlaget. Nordisk Ministerråd.

Bergqvist, Christina - Jaana Kuusipalo - Audur Styrkarsdottir (1999):
The Debate on Child Care Politics (Chapter 8). In Bergqvist, Christina et al. (eds.):
Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic countries, p. 137-157.
Scandinavian University Press.

8 Keskustelu lastenhoitopolitiikasta

***Christina Bergqvist, Jaana Kuusipalo ja
Auður Styrkársdóttir***

Edellinen luku antoi yleiskuvan siitä, miten vanhempainloma ja lasten päivähoito on organisoitu Pohjoismaissa, ja kertoi jotain näiden järjestelyjen seurauksista sukupuolten väliselle muuttuneelle suhteelle. Erilaisten poliittisten ratkaisujen takana piilee usein erityisesti naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus. Tässä luvussa analysoidaan naisten poliittista toimintaa lastenhoitokysymyksissä ja sitä, miten niitä koskevat erilaiset poliittiset näkökannat kehittyivät 1960-luvulta lähtien. Aikaisempi tutkimus on säännönmukaisesti keskittynyt *joko* naisten poliittiseen osallistumiseen ja edustukseen *tai* siihen, miten hyvinvointipoliittikka on muotoiltu, ja sen vaikutuksiin sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Helga Hernesin kirja *Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism* oli kuitenkin esimerkki siitä, miten naisten pääsyä poliittiseen päätöksentekoon ja toisaalta hyvinvointivaltion sisältöä ja kehitystä voidaan analysoida hedelmällisellä tavalla samasta näkökulmasta. Keskeinen argumentti Hernesin kirjassa on ”the way in which advanced Nordic welfare states, through their policies, have ‘pulled’ women into the public sphere, and how women then begun to ‘push’ developments in accordance with their own interests” (1987, 9). Hernes on sitä mieltä, että hyvinvointipoliittiset järjestelyt ja työmarkkinapolitiikka muodostivat institutionaaliset rakenteet, jotka ’vetivät’ naiset työmarkkinoille. Tämä puolestaan avasi naisille lisää toimintamahdollisuuksia, mikä motivoi heitä esittämään vaatimuksia ja aktivoitumaan poliittisesti.

Luvussa analysoidaan lasten päivähoidosta ja vanhempainlomasta käytyä poliittista keskustelua ja päätöksentekoprosessia Suomessa, Islannissa ja Ruotsissa. Analyysissä keskitytään ensisijaisesti poliittisiin toimijoihin ja eräisiin tärkeisiin periaatekysymyksiin, joiden erilaiset ratkaisutavat ovat johtaneet nykyisiin vanhempainloma- ja päivähoitojärjestelyihin kussakin maassa. Nostamme siis erityisesti esiin *politiikan* ja sen *toimijat*. Mitkä poliittiset aatteet ja uudistukset ovat vanhempainloman ja päivähoidon organisoinnin takana? Mitkä poliittiset toimijat ovat olleet tärkeitä? Mikä osa naisilla on ollut tämän politiikan muotoilussa? Toimijasuuntautunut

näkökulma ei merkitse rakenteellisten ja/tai institutionaalisten tekijöiden ohittamista, vaan instituutiot muodostavat perustan, viralliset ja epäviralliset normit, jotka mahdollistavat tai rajoittavat poliittista toimintaa. Emme pyri käsittelemään kattavasti koko keskustelua ja kaikkia tärkeitä toimijoita, vaan keskitymme parlamentaariseen politiikkaan. Näin emme voi tarkastella seikkaperäisesti sellaisten ryhmien kuten naisliike, lastentarhanopettajat tai psykologit toimintaa ja vaikutusta poliittiseen keskusteluun lastenhoidosta. Sen sijaan kiinnitämme huomiota naispoliittikkoihin ja eri puolueiden näkökantoihin ja asemiin lastenhoitopolitiikassa. Kolme valitsemaamme maata voidaan nähdä esimerkkinä siitä, miten vanhempainloman ja päivähoidon eri mallit ovat muotoutuneet historiallisesti, poliittisten voimasuhteiden, mutta myös naisten toiminnan, vaikutuksesta.

Ruotsi: visio tasa-arvoisuudesta

Alva Myrdalin johtaman sosialidemokraattisen ja ammattiyhdistyspohjaisen työryhmän raportista *Jämlikhet* (Tasa-arvo, 1969) käy ilmi sukupuolten välisiä suhteita koskevien näkemysten ydin sellaisena kuin se ilmaistii normatiivisella tasolla ruotsalaisessa hyvinvointipolitiikassa 1960-luvun lopulla.⁶⁵ Tulevaisuuden yhteiskunnassa, todetaan raportissa, käytännön esteet on raivattu tasa-arvon tieltä, ja lähtökohtana on silloin se, että

jokainen aikuinen yksilö ottaa vastuun omasta elämästään. Etuisuudet, jotka aiemmin ovat olleet sidoksissa avioliittoon, täytyy poistaa tai sitoa lapsiin. Lapsilla on oltava taloudellinen ja oikeudellinen turva riippumatta siitä, ovatko heidän vanhempansa naimisissa, yksinhuoltajia vai avioliitossa eläviä. Aikuisia yksilöitä on yhteiskunnassa kohdeltava tasavertaisesti, asuivat he sitten yksin tai elivät jonkinmuotoisessa parisuhteessa. (*Jämlikhet* 1969, 95)

Puoluekeskustelu ja päätös päivähoidon järjestämisestä

Puoluepoliittisella näyttämöllä jakautuivat 1960-luvulla kahteen eri leiriin ne, jotka halusivat harjoittaa *miesperbeenelättäjämallia* vahvistavaa politiikkaa, ja ne, jotka halusivat suunnata politiikan kohti *individualistista mallia*, jossa tulonsaajia ja elättäjiä on kaksi. Tärkein kysymys tässä jaossa oli, panostettaisiinko kotirouviin tai kotiäiteihin hoitotuen kautta, vai edistettäisiinkö kahden elättäjän mallia laajentamalla julkista päivähoitoa. Tämä

⁶⁵ Tämän jakson otsikkoa on inspiroinut Annika Bauden toimittama kirja nimeltä *Visionen om jämställdhet* (1992).

linja kulki myös hallitsevan sosialidemokraattisen puolueen sisällä ja sen naisliitossa.⁶⁶ Kotirouvien sanottiin olevan aliarvostettu joukko huolimatta 1940- ja 1950-lukujen yrityksistä ammatillistaa kotityö. 1950-luku oli ollut ”ydinperheen kulta-aikaa”, jolloin jopa työläisperheellä oli varaa elää yhdellä palkalla (Karlsson 1996, 226 ff.). Lisa Mattson, kansanedustaja ja sosialidemokraattisen naisjärjestön puheenjohtaja, kannatti eduskuntakeskustelussa vuonna 1965 hoitotuen käyttöönottoa. Perhepolitiikasta vastaavan ministerin Ulla Lindströmin tavoin hänkään ei kuitenkaan sulkenut pois julkisen päivähoidon järjestämistä, vaan näki molemmat vaihtoehdot tarpeellisina. (Hinnfors 1992, 108 ff.)

Konservatiivinen *Högerpartiet* (myöh. *Moderata Samlingspartiet*) totesi lausunnossaan vuodelta 1963 ”olevan vastenmielistä, että vanhemmuuteen kuuluvat luonnolliset tehtävät rahoitettaisiin valtion varoista” ja vastusti ajatusta hoitotuesta (sit. Hinnfors 1992, 99). 1970-luvun alussa puolue muutti näkökantaansa ja kannatti hoitotukea. Suunnilleen samoihin aikoihin sosialidemokraatit ottivat kielteisen kannan hoitotukeen päiväkotien hyväksi. Kotihoidon tukeminen johti konservatiivien ja keskustapuolueen liittoon. Liberaali kansanpuolue (*Folkpartiet*) oli tietyissä yhteyksissä 1960-luvulla kannattanut hoitotukea asettamatta sitä kuitenkaan päiväkotitoiminnan kehittämisen vastakohtaksi. Myöhemmin puolue priorisoi päiväkodit. Porvarillisen ja sosialistisen ryhmän välillä ei ollut selvää rajaa lastenhoitokysymyksessä. Etupäässä maanviljelijöiden kannattama keskustapuolue (*Centerpartiet*) on 1960-luvun alusta tähän päivään asti ollut hoitotuen innokas puolestapuhuja. Maltillisen kokoomuksen (*Moderata Samlingsparti*) osittaista vastustusta lukuun ottamatta yksikään porvaripuolue ei periaatteessa vastustanut perheen ja työn yhdistämistä helpottavia julkisia toimenpiteitä. Hoitotuen puolesta argumentoitiin valinnanvapauteen ja oikeudenmukaisuuteen vedoten: naisten (ei miesten) vapaus valita kodin ja työn välillä kasvaisi. Oikeudenmukaisuusargumentin sisältö oli, että kotiäidin työn taloudellinen tukeminen hyödyttäisi näitä perheitä, aivan kuten toiset perheet hyötyvät julkisen lastenhoidon tukemisesta. Aluksi keskustelu koski vain naisia, myöhemmin kielenkäyttö muuttui sukupuolineutraalimpaan suuntaan ja ryhdyttiin puhumaan kotonaolevasta vanhemmasta (Hinnfors 1992).⁶⁷

Individualistisen mallin mukaan mahdollisuus elättää itse itsensä – oli kyseessä sitten aikuinen mies tai nainen – muodosti perustan yksilön riippumattomuudelle ja vapaudelle. Vanhat sukupuoliroolit pitäisi siksi hylätä ja antaa sija uusille tasavertaisille sukupuolirooleille. Sekä naisilla että mie-

⁶⁶ Katso liite 2.

⁶⁷ Ehdotettujen hoitotukien antamaa taloudellista tukea ei voi verrata normaalituloon.

hillä pitäisi olla yhtä suuri vastuu hoivasta ja perheen elatuksesta ja samat mahdollisuudet yhdistää vanhemmuus ja ansiotyö. Ideologisella tasolla vaadittiin radikaaleja muutoksia ihmisten asenteissa ja käsityksissä sukupuolten tehtävistä ja velvotteista. Poliittisella tasolla vaadittiin radikaaleja uudistuksia, jotka mahdollistaisivat tämän uuden, modernin elämän vapaana perinteisten sukupuoliroolien kahleista. Yksi tällainen uudistus oli julkisen päivähoidon laajentaminen naisten työmarkkinoille pääsyn ja työssäkäynnin helpottamiseksi. Edellä mainitussa raportissa (*Jämlikhet*) väitettiin, että "lasten päiväkotien rakentaminen" oli yksi tärkeimmistä uudistuksista sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamiseksi (*Jämlikhet* 1969, 97).⁶⁸

Sukupuolirooli- ja tasa-arvokeskustelujen tultua ruotsalaiseen politiikkaan yksikään parlamenttipuolue ei enää ainakaan yksiselitteisesti puhunut vahvan miesperheenelättäjämallin puolesta tai johdonmukaisesti vastustanut julkisia toimenpiteitä tällä alueella. Alle seitsenvuotiaiden lasten äitien työssäkäynti(aste) kasvoi vuoden 1960 32 prosentista 50 prosenttiin vuonna 1970 ja 60 prosenttiin vuonna 1975. Huolimatta päiväkoteja puolustavista poliittisista kannanotoista ja pikkulasten äitien työssäkäynnin lisääntymisestä varsinainen ekspansio päiväkotiverkon rakentamisessa alkoi vasta 1970-luvun puolella. Esimerkiksi vuonna 1966 runsaalla 90 prosentilla alle seitsenvuotiaista lapsista ei ollut kodin ulkopuolista lastenhoitajaa. Vuonna 1979 vastaava luku oli 61 prosenttia (Hinnfors 1992).⁶⁹ Monet pienten lasten äidit siis siirtyivät työmarkkinoille jo kauan ennen kuin julkista lastenhoitoa oli laajasti saatavilla.

Naiset vaikuttivat voimakkaasti poliittisiin dokumentteihin ja keskusteluihin, jotka parlamentin päätösten pohjana johtivat julkisen päivähoidon priorisoimiseen. Laajojen julkista päivähoitoa koskevien selvitysten takana oli useita naisia, jotka suhtautuivat myönteisesti päiväkotijärjestelmän laajentamiseen tasa-arvosyiden lisäksi myös sosiaalisista ja pedagogisista syistä. Naiset olivat tähän aikaan myös suhteellisen hyvin edustettuina politiikassa verrattuna Pohjoismaiden ulkopuolisiin maihin. Vuosien 1965–1970 välisenä aikana noin 20 prosenttia sosialidemokraattien (alemmman kamarin) edustajista oli naisia.⁷⁰ Vuoden 1970 hallituksessa oli kaksi perhepolitiikasta vastaavaa naisministeriä, Alva Myrdal ja Camilla Odhnoff, jotka olivat tunnettuja tasa-arvopolitiikan puolestapuhujia. Toisaalta, vaikka tasa-

⁶⁸ Raportti tuli SAP-LO:n tasa-arvoasioita käsittelevästä työryhmästä ja esiteltiin sosialidemokraattien puoluekokouksessa 1969. Samoja näkökohtia tuotiin esiin sosialidemokraattisen naisliiton ohjelmassa *För en socialistisk familjepolitik*, 1969 ("Kohti sosialistista perhepolitiikkaa").

⁶⁹ Lukuihin sisältyvät osapäiväryhmään/leikkikouluun osallistuvat lapset.

⁷⁰ Ylempi kamari valittiin välillisillä vaaleilla ja alempi suorilla kansanvaaleilla.

arvoargumentti oli tärkeä naisryhmille, keskustelua hallitsi pikemminkin työvoiman tarve (Hinnfors 1992, 9 ff.).⁷¹

Lasten päivähoidon julkisen rahoittamisen suhteen vallitsi hämmästyttävä poliittinen yksimielisyys. Vaikka porvarilliset puolueet usein kyseenalaistivat lastenhoitopolitiikan eri aspekteja, ne eivät yleensä esittäneet varauksia kasvavia julkisia menoja kohtaan. Porvarilliset puolueet, lähinnä maltillinen kokoomus, alkoivat vasta 1980-luvun jälkipuoliskolla kyseenalaistaa julkisesti rahoitetun lastenhoidon laajentamista (Uddhammar 250 ff.). Tätä yksituumaisuutta on helpompi ymmärtää, jos tarkastelemme vallinneita rakenteellisia oloja. Suotuisat taloudelliset suhdanteet ja työvoimapula loivat edellytykset harjoitetulle politiikalle. Aiemmin osa työvoimapulasta oli tyydytetty maahanmuuttajien työpanoksella, mutta kun julkinen sektori alkoi voimakkaasti laajentua, tehtiin poliittisella taholla päätös panostaa sen sijaan naisten saamiseksi työmarkkinoille. Tämän vuoksi julkisen lastenhoidon laajentamisesta tuli kysymys, jota kaikki keskeiset poliittiset voimat työnantajista työväenliikkeeseen tukivat (Hinnfors 1992; Kyle 1979). Päiväkotimytheinen mielipide sai vetoapua voimakkaasta talouskasvusta ja työvoiman tarpeesta. Suotuisten rakenteellisten olojen ei kuitenkaan pidä antaa hämärtää sitä seikkaa, että harjoitettua politiikkaa tukivat laajat naisryhmät, joiden intressien mukaista se oli. Yhteiskunnan tuki lastenhoidolle oli vanha naiskysymys. Naisten korkean työssäkäynnin ja julkisesti järjestetyn lastenhoidon välillä ei myöskään ole 'automaattista' yhteyttä, minkä esimerkiksi Rianne Mahon osoittaa Ruotsia ja Kanadaa vertailevassa tutkimuksessaan. Molemmissa maissa naiset käyvät paljon töissä, mutta lastenhoitopolitiikka on täysin erilaista (Mahon 1997).

Äitiysrahasta vanhempainrahaan

Yleinen sairausvakuutus (1955) johti äitiysrahan uudistamiseen universaalimpaan suuntaan ja ansiosidonnaisen äitiysvakuutuksen käyttöönottoon. Periaatteessa tämä merkitsi muutosta työssä käyvien naisten hyväksi. 1960-luvun kuluessa äitiysvakuutusjärjestelmää parannettiin edelleen ja tarveharkintainen äitiysavustus lopetettiin. Kasvava kiinnostus tasa-arvoa kohtaan ja keskustelu päiväkodin paremmuudesta verrattuna kotihoidon tukeen teki kysymyksen vastasyntyneiden ja pienten lasten hoidosta ajan-kohtaiseksi. Työssä käyvien äitien, joiden määrä kasvoi nopeasti, mahdol-

⁷¹ Siitä huolimatta, että vahvat voimat tukivat päiväkotijärjestelmän rakentamista, samanaikaisesti harjoitettiin työmarkkinapolitiikkaa, joka monin tavoin näki naiset toissijaisina työntekijöinä. Naimisissa olevia naisia kutsuttiin ansiotyötä tekeviksi kotiäideiksi. Työpaikkoja, joiden katsottiin sopivan erityisen hyvin osa-aikatyötä tekeville kotiäideille, luotiin poliittisin keinoin. Tämä oli tavallista esimerkiksi vanhustenhuollossa. (Möller 1996, 45.)

lisuudet saada päivähoitopaikka lapsilleen olivat kasvaneet samalla kun kahden elättäjän perhemalli alkoi vakiintua. Eikö siis ollut vanhanaikaista, että vain äiti jäisi kotiin, kun lapsi oli pieni?

Tammikuussa 1974 äitiysraha korvattiin vanhempainrahalla lapsen synnyttyä tai adoption yhteydessä. Kuuden kuukauden ajan toinen vanhemmista sai olla kotona ansiosidonnaista korvausta vastaan. Vanhemmat saivat itse päättää, kuka olisi kotona ja kuinka pitkään. Tämä uudistus heijasti käynnissä ollutta muutosta sukupuolten välisessä suhteessa. Uudistus ilmaisi ja institutionalisoi kahtakin radikaalia uutta näkemystä sukupuolten välisestä suhteesta. Ensinnäkin, eivät ainoastaan äidit, vaan myös isät voivat ja heidän tulee huolehtia pienten lasten hoidosta. Toiseksi otettiin jälleen askel pois päin miesperheenelättäjämallista kohti kahden elättäjän perhemallia (Bergqvist 1990). Ensimmäinen askel tähän suuntaan oli erillisverouudistus vuosina 1970–71. Perhepoliittinen komitea oli huolella valmistellut kysymyksen vanhempainrahasta, kun se antoi mietintönsä (*Familjestöd*, 1972). Komitea toi esiin jaetun vanhempainvastuun positiiviset puolet vanhemmille ja lapsille, jotka saivat paremman kontaktin isään. Vanhempainraha tulisi todennäköisesti vaikuttamaan niin, että kotityöt jaettaisiin entistä tasaisemmin ja naiset saisivat näin paremmat mahdollisuudet vahvistaa asemiaan työmarkkinoilla. Mietinnössä tavallaan ilmaistiin toive, että useammat isät jäisivät kotiin, vaikka arveltiinkin, että todennäköisesti äidit tulevat kantamaan suurimman vastuun. Vanhempainrahaa ja -lomaa ei kuitenkaan ehdotettu millään tavoin jaettavaksi säädösten avulla, vaan katsottiin, että vanhempien itsensä pitäisi saada päättää asiasta (SOU 1972:34).

Keskustelu jaetusta vanhempainlomasta

Kuten aiemmin on käynyt ilmi, kaikki vaikuttivat olevan yksimielisiä siitä, että vanhempien itsensä tulisi päättää loman jakamisesta. Siksi onkin mielenkiintoista, että kaksi keskustapuolueen edustajaa, Karin Andersson ja Elvy Olsson, vaativat ensimmäisten joukossa vuoden 1972 valtiopäivillä, ettei kummankaan vanhemman tulisi käyttää lomaa kokonaan.⁷² Aloitteentehtäjät olivat sitä mieltä, että sukupuolten välisiä palkkaeroja ja etenemismahdollisuuksia ajatellen oli todennäköistä, että pääasiassa äidit jäisivät kotiin. Näin olennainen osa uudistuksen tavoitteista jäisi toteutumatta (aloite 1973:1586). Kysymystä käsiteltiin myöhemmin nk. perhetukiselvityksessä. Sosialidemokraattisen naisliiton kehotuksesta selvityksen tehtävänä oli muun muassa tutkia, voitaisiinko vanhempainloman pidennys yhdistää

⁷² Tätä ehdotti myös sosialidemokraattinen naisliitto vuonna 1972 raportissaan *Familjen i framtiden* (Karlsson 1996, 292).

vaatimukseen, että lapsen isän *tulee käyttää* osa ajasta. Mietinnössä ehdotettiin naisliiton ehdotuksen mukaisesti korvausajan pidentämistä seitsemästä kahdeksaan kuukauteen sillä edellytyksellä, ettei kumpikaan vanhemmista saa käyttää lomasta seitsemää kuukautta pidempää aikaa (SOU 1975:62).

Kevään 1976 aikana sosialidemokraattinen hallitus valmisti esitystä vanhempainvakuutuksen pidentämisestä kahdeksaan kuukauteen. Ehdotus ei kuitenkaan ottanut huomioon vaatimuksia, että pidennys tulisi yhdistää niin kutsuttuun ”isän kuukauteen” (*pappamånad*). Joukko sosialidemokraattisia naiskansanedustajia piti tätä tasa-arvoasian pettämisenä, ja se johti ”naiskapinaan” (*Kvinnokuppen*) valtiopäivillä. Historioitsija Gunnel Karlsson (1996) pitää tätä naisten voimakasta protestia puoluejohtoa kohtaan ainutlaatuisena. Vastoin sosialidemokraattien ryhmäkuria 18 sosialidemokraattisen parlamenttiryhmän 36 naisesta teki aloitteen ”isän kuukauden” puolesta. Toiminnan ”kapinallisuus” oli siinä, että naiset jättivät aloitteen parlamentin kansliaan informoimatta puoluejohtoa ja vastoin sen aikaisempaa torjuvaa kantaa. Pääministeri Olof Palmen mukaan tämä oli ensimmäinen kerta, kun ”keskeinen fraktio ryhmän sisällä” toimi vastoin puoluehallituksen ja parlamenttiryhmän johdon torjuvaa kantaa (Karlsson 1996, 293).

”Naisten kapina” oli Gunnel Karlssonin mielestä

tottelemattomuusstrategia, joka herätti huomiota puolueessa, jossa lojaalius puoluetta kohtaan ja puolueen yhtenäisyys normaalisti oli myös naisille muun yläpuolelle nouseva arvo. Se tosiasia, että ’kapina’ järjestettiin ’lottoparlamentissa’, jossa asetelma sosialistisen ja porvarillisen ryhmän välillä oli 175–175, ei tehnyt tapausta vähemmän huomiota herättäväksi. Olof Palme otti tapahtuneen enemmän tai vähemmän puukoniskuna selkään... (emt., 293 f.).

Sosialidemokraatit eivät ehtineet muuttaa vanhempainvakuutusta ennen kuin porvarilliset puolueet ottivat hallitusvallan syksyn 1976 vaaleissa ensimmäistä kertaa 44 vuoteen. Hallituksenvaihdoksesta huolimatta perhepolitiikassa ei tapahtunut periaatteellisia muutoksia, pikemminkin sosialidemokraattien aloittama linja vahvistui. Porvarillisten koalitionhallitusten aikana vuosien 1976 ja 1982 välillä ei esimerkiksi jätetty yhtään aloitetta hoitotuesta (Hinnfors 1992, 166).

Päivähoitolaki, hoitotuki ja ”isän kuukausi”

Julkisen päivähoidon laajentaminen jatkui koko 1980-luvun, ja vuonna 1985 vietiin läpi mittava yleisluontoinen esikoulu-uudistus. Huolimatta päivähoitopaikkojen lisäämisestä niiden kysyntää ei ole koskaan voitu täysin

tyydyttää. Vuoden 1985 uudistuksessa muotoiltiin poliittinen tavoite, että viimeistään vuonna 1991 kaikille lapsille tarjottaisiin vanhempien niin toivoessa hoitopaikka puolentoista vuoden iästä lähtien. 1980-luvun hyvien vuosien jälkeen 1990-luvusta tuli leikkausten vuosikymmen. Kaikkia keskeisiä sosiaalivakuutusjärjestelmiä on karsittu ja korvauksia laskettu. Lastenhoidon järjestämisestä ja yleisemmin siitä, millainen hyvinvointipolitiikka ja sitä kautta hyvinvointiregiimi olisi asetettava etusijalle on viime vuosien yhä tiukemmassa taloudellisessa tilanteessa ja uusliberalistisen suhdanteen aikana tullut jälleen kiistanalainen poliittinen kysymys. Porvarihallitus otti käyttöön lasten kotihoidon tuen ensimmäisen kerran vuonna 1994. Tähän päättyi suhteellisen suuri konsensus, joka oli vallinnut 1960-luvun lopulta lähtien. Hoitotuen käyttöönotto edusti paluuta miesperheen-elättäjämalliin, vaikkakin sen modernista muunnelmasta on tehty sukupuolineutraali.

Vuoden 1991 vaalien jälkeen valtaan tuli porvarillinen koalitiohallitus. Erona 1970- ja 1980-lukujen kolmen puolueen hallituksiin mukaan tuli nyt ensimmäistä kertaa kristillisdemokraattinen puolue (kd). Keskustapuolue sai näin liittolaisen hoitotuen läpiviemiseksi. Vuoden 1991 vaaleissa naisten edustus parlamentissa laski 38 prosentista 33 prosenttiin.⁷³ Tässä tilanteessa keskustalle ja kristillisdemokraateille avautui tilaisuus saada hallitus mukaan ajamaan hoitotukea. Esitys (1993/94:148) hoitotuesta jätettiin vuoden 1993 lopussa, mutta käsiteltiin vasta heinäkuussa 1994, kun uudet vaalit olivat jo lähellä. Ajatuksena oli, että kotiin jäävä vanhempi saisi ensimmäisen vuoden ansiosidonnaista vanhempainrahaa ja sen jälkeen hoitotukea kaksi vuotta. Tukea voitaisiin myös käyttää muiden lastenhoitomuotojen ”ostamiseen”. Tavallisin argumentti hoitotuen puolesta oli vanhempien suurempi vapaus valita itse, miten heidän lapsiaan hoidetaan. Siitä huolimatta, että hoitotuen kannattajat yrittivät pukea argumenttinsa sukupuolineutraaliin kieliasuun, on ilmeistä, että hoitotuki-idean juuret ovat sukupuolten erillisissä vaikutuspiireissä. Sosialidemokraatit ja vasemmistupuolue (*Vänsterpartiet*) argumentoivat voimakkaasti hoitotukea vastaan (Valtiopäiväasiakirjat 1993/94:105, 108). Hoitotuen historia jäi lyhyeksi, sillä sosialidemokraatit palasivat hallitusvaltaan syksyllä 1994 ja poistivat hoitotuen.

Samanaikaisesti hoitotukikeskustelun kanssa käytiin toista keskustelua, joka sopi paremmin ”visioon tasa-arvosta”. Tämä keskustelu koski

⁷³ Osasyynä tähän oli se, että maltillinen kokoomus, jolla oli pitkään ollut matalampi naisedustus kuin muilla puolueilla, menestyi näissä vaaleissa ja se, että parlamenttiin tuli kaksi uutta puoluetta, joissa naisten osuus valituista oli pieni. Kristillisdemokraattien lisäksi sisään pääsi myös populistinen, vihamielisesti maahanmuuttajiin suhtautuva *Ny Demokrati*-puolue. Molemmilla puolueilla oli ryhmässään pienempi osuus naisia kuin muilla ryhmillä. Vaalitappiosta huolimatta naisedustus sosialidemokraattisessa ryhmässä kohosi runsaaseen 40 prosenttiin (Bergqvist 1994, 41 ff.).

isien vähäistä vanhempainloman käyttöä. Huolimatta siitä, että isiä oli pyritty informoimaan tästä oikeudestaan ja rohkaistu käyttämään sitä, vanhempainloman äitien kanssa jakavien isien osuus oli edelleen matala 1990-luvun alussa. Mielenkiintoista on se, että asiaa ajoivat tällä kertaa etupäässä miehet eli isät itse eivätkä poliittiset naisjärjestöt. Hallituksen tasa-arvoyksikön niin kutsuttu ”isäryhmä”⁷⁴ oli keskeisessä asemassa. Raportissaan he keskustelivat ”lännäolevan isän visiosta”. Tämä visio merkitsi muun muassa sitä, että lapset saisivat kokea ”mieheyden voivan olla myös lämpöä, huolenpitoa ja vastuuta”, että ”molemmat vanhemmat alusta lähtien jakavat vastuun ja ilon” ja että ”vanhemmuuden uudet roolit olisivat meriitti työmarkkinoilla ja mullistaisivat työelämän”. Yksi isäryhmän ehdottamista toimenpiteistä oli vähintään kolmen kuukauden mittainen pakollinen isyysloma (Ds 1995:2, 109 f.).

Helmikuussa 1994 hallitus ehdotti vanhempainrahan pakollista jakamista vanhempien kesken, ’isän kuukautta’. Porvarillisessa hallituksessa kansanpuolue (*folkpartiet*) ja sosiaali- ja tasa-arvoministeri Bengt Westerberg ajoivat tätä politiikkaa.⁷⁵ Sosialidemokraattinen hallitus säilytti ’isän kuukauden’, samoin kuin porvarillisen hallituksen valmisteleman lastenhoitolain, joka tuli voimaan tammikuussa 1995. Isän kuukausi ja lastenhoitolain läpimeno voidaan nähdä esimerkkeinä siitä, ettei tasa-arvoa ja kahden elättäjän perhemallia ole hylätty.

Suomi – keskustelu kotihoidon tuesta ja päivähoidosta

Suomessa naisilla on jo historiallisesti ollut keskeinen asema perheen elätyksessä, niin maaseudulla kuin teollisuuspaikkakunnillakin. Miesperheen-elättäjämalli, jossa vaimo on kotirouva (kotiäiti) tai työskentelee osa-aikaisesti, ei ole ollut yhtä yleinen Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. 1960-luvun alun suotuisat taloudelliset näkymät tukivat toiveita, että myös Suomi voisi siirtyä tähän perhemalliin – odotettiin, että naimisissa olevien naisten työssäkäynti vähenisi. Eurooppalainen, yhden perheenelättäjän malli näyttäytyi tulevan, modernin yhteiskunnan perusrakenteena, kun taas vaiemojen työssäkäynti nähtiin negatiivisena, köyhään agraariyhteiskuntaan

⁷⁴ Se koostui seitsemästä miehestä, joista osalla oli yhteyksiä politiikkaan, osalla tiedotusvälineisiin tai muuhun toimintaan.

⁷⁵ Westerberg kuuluu itse siihen kasvavaan joukkoon miespuolisia julkisuuden henkilöitä, joka on pitänyt vanhempainlomaa. Nykyään on mahdollista saada poliittisia pisteitä näyttämällä, ettei työ mene kaiken muun edelle. Myös nykyinen kansanpuolueen johtaja Lars Lejonborg on pitänyt isyyslomaa.

kuuluvana jäänteenä. Tämä käsitys johti ehdotuksiin äidinpalkasta ja muista sosiaalipoliittisista toimenpiteistä, joiden tarkoitus oli tukea äitien kotiinjäämistä (ks. esim. Kuusi 1963, 204; Julkunen 1994, 185). Toisin kuitenkin kävi: naimisissa olevien naisten ansiotyö lisääntyi ja lasten päivähoidosta tai paremminkin sen puutteesta alkoi tulla yhä useampien perheiden ongelma. Esimerkiksi vuonna 1970 vain 10 prosentilla hoitoa tarvitsevista lapsista oli kokopäiväpaikka päiväkodissa (Suonoja 1992, 536). Yhteiskunnan järjestämän päivähoiton ulkopuolelle olevien lasten päivähoito jäi sääntelemättömän ”harmaan sektorin” varaan.

Äitien työssäkäynnin lisääntyminen ja siihen kohdistuva arvostelu johtivat pahaan ristiriitaan, mutta myös kriittiseen keskusteluun vallitsevista perhearvoista ja sukupuoliroolikäsityksistä. Ns. tasa-arvoliiikkeen ydinjärjestö, sukupuolirooleja muuttamaan pyrkivä Yhdistys 9 toi päivähoito-ongelmat poliittiseen keskusteluun. Yhdistys vaati valtiota ottamaan suuremman vastuun lastenhoidon järjestämisestä. Yhdistys 9:ää on luonnehdittu keskiluokkaiseksi liikkeeksi, jonka jäsenistä erityisesti hyvin koulutettujen keskiluokkaisten naisten kasvava joukko alkoi vaatia järjestettyä päivähoitoa. Sosiaali- ja terveysministeri Anna-Liisa Tiekso (Skdl) huomautti vuonna 1970, että päivähoito oli ollut jo pitkään työväenluokan naisten ongelma, jota oli pidetty esillä vasemmiston ja ammattiyhdistysliikkeen toimesta, mutta vasta keskiluokan naisten protestoidessa lastenhoidon puute alettiin nähdä vakavana yhteiskunnallisena ongelmana (Julkunen 1994, 195 f.).

Ruotsin tavoin Suomen poliittisella näyttämöllä erottui kaksi linjaa päivähoitokysymyksessä: vasemmisto kannatti kollektiivista ratkaisua, kunnallista päivähoitoa, kun taas oikeisto ja erityisesti keskusta kannattivat äitien rahallista tukemista ja lasten kotihoitoa. Suomen sosialidemokraattinen naisjärjestö oli ruotsalaisen sisarjärjestönsä tavoin vähitellen siirtynyt kannattamaan kahden elättäjän perhemallia (vrt. Lehto 1980, 43 ff.), mutta poliittiseen keskusteluun tämän kysymyksen toivat Yhdistys 9 ja vuosina 1966–1970 istunut Naisten asemaa tutkiva komitea, jotka näkivät kunnalliset päiväkodit naisten työssäkäyntimahdollisuuksien takaajina. Erityisesti vasemmiston naisjärjestöt pitivät julkisen päivähoiton takaavaa lainsäädäntöä tarpeellisena (Tyyskä 1993, 151 ff.). Päivähoitokysymys toi yhteen Yhdistys 9:n, poliittisten puolueiden ja ammattiyhdistysliikkeen sekä perinteisten lastensuojelujärjestöjen naiset. Yhdessä painostettiin päättäjiä ja vaadittiin julkisen lastenhoidon laajentamista. Naisjärjestöjen vaatimusten seurauksena ongelmaa pohtimaan asetettiin useita työryhmiä ja komiteoita sekä paikallisella että valtakunnallisella tasolla. Laaja, erilaisia intressiryhmiä yhdistävä ”päivähoitoliike” vaikutti merkittävästi päivähoitokysymyksen ratkaisuun sen eri vaiheissa. Merkillepantavaa on, että monesti samat naiset osallistuivat keskusteluun ja päätöksentekoon ruohonjuuritason toiminnassa, komiteoissa, eduskunnassa ja jopa hallituksessa. Naisten läsnäolo tässä päätöksenteossa oli jo 1960- ja 1970-luvuilla huomatta-

va. Esimerkiksi naisministerit, joilla oli yhteyksiä nais- ja muihin kansalaisjärjestöihin, saattoivat ottaa niiden ajamat tavoitteet esille päätöksenteossa (Kuusipalo 1989).

Useimmissa vuosien 1966–1987 aikana muodostetuissa hallituksissa olivat enemmistönä sosialidemokraatit ja keskustapuolue. Tänä aikana toteutettiin myös suuri osa niistä sosiaalisista reformeista, joiden varaan suomalainen hyvinvointivaltio rakentui. Kuten aikaisemmin todettiin, vuosina 1966–1972 asetettiin useita työryhmiä ja komiteoita selvittämään päivähoitokysymystä. Aluksi niiden työskentelyä ohjasi käsitys yhden elättäjän perhemallista, mutta tässä kohden mielipiteet alkoivat nopeasti muuttua. Esimerkiksi juuri Naisten asemaa tutkivalla komitealla oli merkittävä rooli uudenlaisen ajattelun – kahden perheenelättäjän mallin eli molempien vanhempien työssä käynnin normalisoimisen – juurruttamisessa ratkaisujen perustaksi. Yhtymäkohta Ruotsin kehitykseen oli, että komiteamietintö lanseerasi uudenlaisen, jaettuun vanhemmuuteen perustuvan tasa-arvokäsityksen, jota edistämään julkista päivähoitoa vaadittiin (Komiteamietintö 1970: A8).

Julkista keskustelua herätti Alli Lahtisen (Sdp) johtaman sosiaalihallituksen asiantuntijatyöryhmän aikaisempiin mietintöihin perustuva ehdotus päivähoidon järjestämiseksi (1970). Mietinnössä otettiin kantaa ”päivähoitoliikkeen” esittämiin vaatimuksiin, ja ratkaisuksi nähtiin julkisen tuen lisääminen kodin ulkopuolella tapahtuvan lasten päivähoidon organisoinniseksi. Esitys herätti kiivasta vastustusta, jota esimerkiksi Suomen Kuva-lehdessä perusteltiin sillä, että päivähoito uhkaa ”lasten mielenterveyttä” ja että päivähoitoa eivät tarvitse lapset, vaan ”itsekkäät” äidit (Suonoja 1992, 537 ff.; Kiuru 1994, 191 ff.). Kuten Ruotsissakin, vasemmistopuolueet ja liberaalit puolueet kannattivat uudenlaista tasa-arvokäsitystä, joka perustui kahden perheenelättäjän malliin ja julkiseen päivähoitoon, kun taas keskusta ja muut oikeistopuolueet kannattivat perinteisempää mallia. Toisin kuin Ruotsissa, jossa tähän aikaan oli pelkästään sosialidemokraattien muodostamia hallituksia, Suomen hallitukset koostuivat koalitioista, joihin osallistuvilla puolueilla oli erilainen kanta päiväkotiasiaan.

Vuonna 1970 hallitus, jonka sosiaali- ja terveysministereinä olivat Anna-Liisa Tiekso (Skdl) ja Katri-Helena Eskelinen (kesk), asetti lasten päivähoitokomitean pohtimaan sekä julkista päivähoitoa että lasten kotihoidon tukea (jota aikaisemmin oli kutsuttu ”äidinpalkaksi”). Katri-Helena Eskelinen oli itse kotihoidon tuen kannattaja. Ruotsin mallin mukaan komitea katsoi, että vastuu pikkulasten päivähoidosta kuuluu yhteiskunnalle aivan samoin kuin lasten peruskoulutus. Tasa-arvo julkisen päivähoidon saavuudessa pitäisi olla samanlainen poliittinen tavoite kuin tasa-arvo koulutuksen suhteen. Komitea esitti sekä lasten kodin ulkopuolella tapahtuvan hoidon (päiväkodit ja perhepäivähoito) että lasten kotihoidon (kotihoito) tukemista, mutta painopiste oli jälkimmäisessä. (Suonoja 1992, 539 ff.).

Tämän jälkeen muodostettu virkamieshallitus (Aura II 1971–72), jonka sosiaali- ja terveystenisterinä oli em. Alli Lahtinen, ei suhtautunut myönteisesti komitean suosituksiin. Lahtinen asettikin uuden komitean (Lasten päivähoiton säännöstötoimikunta), jonka mietintö (1972) sisälsi ehdotuksen päivähoitolaiksi. Ehdotuksen linjan mukaisesti Rafael Paasion (Sdp) vähemmistöhallitus antoi esityksen laiksi lasten päivähoidosta kesäkuussa 1972. Tässä esityksessä pääpaino oli kunnallisen päivähoiton – päiväkotien ja perhepäivähoiton – kehittämisessä, ja sen tavoitteena oli ainakin pitemmällä tähtäyksellä tarjota päivähoitoa kaikille sitä tarvitseville lapsille (Suonoja 1992, 542 ff.).

Ehdotus meni läpi eduskunnassa, mutta sitä edelsi kiivas keskustelu. Naisten osuus eduskunnassa oli tuolloin 22 prosenttia, ja eduskuntakeskusteluun osallistujien enemmistö oli naisia. Kukaan ei periaatteessa vastustanut julkiseen päivähoitoon suunnatun rahoituksen lisäämistä, mutta konflikti syntyi siitä, mihin yhteiskunnan tulisi panostaa: lasten kotihoitoon vai päiväkoteihin. Keskustapuolue asetti hyväksymisensä ehdoksi, että myös lasten kotihoidon tuki toteutetaan, mikä ei kuitenkaan mennyt läpi. Lopullinen päätös koski ainoastaan kollektiivista, kodin ulkopuolella tapahtuvaa hoitoa. Laki lasten päivähoidosta, joka tuli voimaan huhtikuussa 1973, oli yleinen ja koski periaatteessa kaikkia alle seitsemänvuotiaita lapsia. Se antoi kunnille vastuun päivähoiton järjestämisestä ja valvonnasta. (Rauhala 1996, 170 ff.) Kysyntä kasvoi kuitenkin nopeammin kuin tarjonta, ja puute hoitopaikoista jatkui. Paikkakunnilla, joissa hoitopaikkoja oli vähemmän kuin tarvitsijoita, etusija annettiin käytännössä pienituloisille perheille ja yksinhuoltajille. Näissä kunnissa keski- ja hyvätuloisten perheiden lapset jäivät ilman kunnallista hoitopaikkaa (Kurikka 1992, 97). Tästä seurasi, että keskiluokkaiset naiset, jotka olivat olleet etulinjassa kamppailemassa uudistuksen puolesta, jäivät edelleen vaille päivähoitolain turvaamia palveluja.

Vanhempainloma – naisten poliittinen projekti

Kun äitiysloman pidennykset ja julkinen lastenhoito muuttivat ensisijaisesti naisten ja valtion välistä suhdetta, asetti vaatimus jaetusta vanhemmuudesta muutospaineita myös sukupuolten välisille suhteille. Yhdistys 9:n ja Naisten asemaa tutkivan komitean esittämät uudet näkemykset naiskansalaisuuden sisällöstä ja kahden perheenelättäjän perhemallin astettainen institutionalisoituminen edellyttivät uudenlaista (isän) roolia myös miehiltä. Tähän liittyvät uudistukset menivät kuitenkin Suomessa läpi myöhemmin kuin Ruotsissa. Vuonna 1964 voimaan tulleen sairausvakuutusuudis-

tuksen yhteydessä säädetty äitiysvakuutus oikeutti kaikki äidit äitiyspäivärahan saajiksi riippumatta siitä olivatko he ansiotyössä vai eivät. Ansiosidonnainen osuus oli pieni, naiset nähtiin vielä ensisijaisesti (koti)äiteinä, ei palkansaajina. Äitiyslomaa on kuitenkin tämän jälkeen pidennetty useaan otteeseen: esimerkiksi vuonna 1974 lomaa pidennettiin tuolloin ennätyselliseen 29 viikkoon. Isien oikeudesta vastaavanlaiseen lomaan säädettiin vasta vuonna 1978, jolloin he saivat 12 päivän isyysloman samalla kun äitiyslomaa jälleen pidennettiin. Vuosi tämän jälkeen äitiyslomaa päätettiin jälleen pidentää, ja niissä tapauksissa, joissa äiti ja isä olivat naimisissa keskenään, isä sai äidin suostumuksella pitää korkeintaan neljän viikon vanhempainloman. Myös Suomessa on keskusteltu ”isän kuu-kaudesta”, mutta se ei ole johtanut konkreettisiin toimenpiteisiin. Etenkin naiset ovat yrittäneet viedä tätä asiaa eteenpäin.

Kohti suomalaista päivähoitomallia 1985–1996

Keskustelu julkisesti rahoitetun kollektiivisen lastenhoidon ja eräänlaisen ”äidinpalkan” (lasten kotihoidon tuen) paremmuudesta jatkui 1960-luvun lopulta 1980-luvulle. Vasemmisto kannatti julkiseen päivähoitoon perustuvaa kahden perheenelättäjän mallia ja voitti ”ensimmäisen erän” päivähoitolain voimaantulon myötä, mutta myös toinen puoli jatkoi kamppailua kotihoidon tuen puolesta. Erityisesti keskustapuolueen naisille kotihoidon tuki oli tärkeä vaatimus, koska näin myös harvemmin päiväkoteja tarvitsevat maaseudun naiset saisivat oman osansa lastenhoitoon suunnatusta julkisesta tuesta (Tyyskä 1993).

Tässäkin kysymyksessä päädyttiin lopulta tyypilliseen suomalaiseen kompromissiratkaisuun keskustapuolueen ja sosialidemokraattien välillä. Näitä ratkaisuja leimasivat sekä, Ruotsin tavoin, sosiaalidemokraattien su-kupuolten välistä tasa-arvoa korostavat arvot että keskustan edustamat perinteisemmät arvot. Kotihoidon tuki palasi toden teolla poliittiseen keskusteluun 1980-luvun alussa. Se upposi hedelmälliseen maaperään, sillä kunnallinen päivähoito ei ollut pystynyt vastaamaan nopeasti kasvavaan kysyntään. 1970-luvun lopulla kotihoidon tukea myönnettiin joillakin paikkakunnilla kokeiluluontoisesti vanhemmille, jotka itse hoitivat alle kolmi-vuotiaita lapsia kotona. Useissa kunnissa kotihoidon tuen eri muotoja oli kokeiltu jo aikaisemminkin. Yleinen mielipide kääntyi siihen suuntaan, että yhden ratkaisun – kunnallisen päivähoidon – ei pitäisi sulkea pois toisia hoitomuotoja, kuten lasten kotihoitoa. Eri hoitomuotojen kannattajien välillä vallinnut kärjekäskin konflikti oli johtanut tilanteeseen, joka ei ollut hyödyksi kummallekaan osapuolelle. Jotta päivähoito-ongelmat voi-

taisiin ratkaista, tarvittiin jonkinlaista poliittista kompromissia. (Ks. Suonoja 1992, 548 f.; Palmunen 1992, 461 ff.; Tyyskä 1993.)

Kotihoidon tuen kannalta ratkaiseva päätöksenteko tapahtui vuonna 1983 muodostetussa hallituksessa, jossa keskustapuolue ja Sdp olivat suurimpina hallituspuolueina. Naisten osuus kansanedustajista oli jo 31 prosenttia, ja enemmistö heistä oli porvarillisista puolueista. Sosiaali- ja terveysministerinä oli kaksi naista, joilla oli erilainen näkemys lasten päivähoidosta – Eeva Kuuskoski (kesk) ja Vappu Taipale (Sdp). Keskustapuolueen aloite lasten kotihoidon tuesta kohtasi edelleen vastarintaa sosialidemokraattien taholta, ja kun naisministerit olivat neuvotteluissa vastakkain, media sai aiheen puhua ”riitelevistä naisista” (Kuusipalo 1990, 32). Kun eduskunta vuonna 1984 lopulta hyväksyi hallituksen esityksen lasten kotihoidon tuesta, se oli päähallituspuolueiden johtohenkilöiden lukuisten neuvottelujen ja sopimusten tulos. Keskustapuolueen tuolloinen puheenjohtaja, Paavo Väyrynen, oli kertomansa mukaan jopa esittänyt silloiselle pääministerille Kalevi Sorsalle (Sdp) uhkauksen, etteivät keskustapuolueen ministerit osallistu vuoden 1984 budjettineuvotteluihin ennen kuin kysymys kotihoidon tuesta on ratkaistu (Väyrynen 1993, 115 f.).

Jos vuoden 1973 päivähoitolaki oli voitto sosialidemokraateille, niin vuonna 1985 voimaantullut laki lasten kotihoidon tuesta oli sellainen keskustapuolueelle, vaikkakin samassa yhteydessä sovittiin joistakin myönnytyksistä sosialidemokraateille. Sdp oli nimittäin asettanut hyväksymisensä ehdoksi, että keskustapuolue puolestaan myöntyy sosialidemokraattien vaatimukseen päivähoitopaikkojen lisäämisestä (Kurikka 1992, 99). Lainmuutos edellytti, että 1. tammikuuta 1990 lähtien kuntien oli taattava *joko* kunnallinen päivähoitopaikka *tai* kotihoidon tuki vanhemmalle, joka on kotona alle kolmivuotiaan lapsen kanssa tai jonka lapset eivät ole kunnallisessa päivähoidossa. Jälkimmäisessä tapauksessa tuen voi käyttää yksityisen päivähoidon kustannuksiin. Oikeus kotihoidon tukeen tai kunnalliseen päivähoitoon alkaa, kun vanhempainrahakausi päättyy.

Kuntien velvollisuus huolehtia päivähoitopaikkojen saatavuudesta johti ongelmiin, koska laki velvoitti järjestämään päivähoitopaikan tai kotihoidon tuen vain alle kolmivuotiaille lapsille. Tämä johti esimerkiksi Helsingissä siihen, että siellä yritettiin jakaa olemassa olevia paikkoja uudelleen antamalla yli kolmivuotiaiden paikkoja nuoremmille. Lainkiertämisyritykset johtivat lakimuutokseen (1991) ja uuteen tavoitteeseen, jonka mukaan kaikilla alle seitsemänvuotiaiden, päivähoitoa tarvitsevien lasten vanhemmilla on subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan. Tämän tavoitteen tulisi olla saavutettu vuoden 1995 elokuussa. Tästä muutoksesta käytiin hallituksessa ankara kädenvääntö, jossa lainmuutosta ajoi Sdp:n sosiaali- ja terveysministeri Tuulikki Hämäläinen. Kriittinen taloudellinen tilanne ja paine sopeuttaa Suomi EU- ja EMU-jäsenyyteen oli saanut Esko Ahon (kesk) johtaman ns. porvarihallituksen (1991–1995) tekemään leikkauksia

sosiaalimenoissa. Vuoden 1994 aikana hallitus yritti siirtää eteenpäin myös päätöstä laajentaa subjektiivista oikeutta hoitopaikkaan alle seitsemänvuotiaisiin lapsiin. Jarrutus epäonnistui lähinnä naiskansanedustajien verkoston voimakkaan vastustuksen vuoksi.

Vaalien 1991 jälkeen naisten osuus eduskunnassa nousi 39 prosenttiin, mikä oli tuolloin maailmanennätys. Juuri tuona vuonna naiskansanedustajat päättivät perustaa puoluerajat ylittävän yhteistoimintaverkoston. Näin naiskansanedustajilla oli foorumi, jonka avulla päivähoitouudistuksen siirtäminen voitiin estää (Ramstedt-Silen 1998). Vain pienin muutoksin alkuperäiseen esitykseen päätettiin, että tammikuusta 1996 lähtien kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus joko kunnalliseen päivähoitopaikkaan tai kotihoidon tukeen. Huolimatta lasten päivähoitoa koskeneista ristiriidoista vasemmiston ja keskustan/oikeiston välillä, nykyiseen, vaihtoehtoja ja joustavuutta tarjoavaan päivähoitojärjestelmään ollaan jokseenkin tyytyväisiä molemmilla puolilla. Nykyiseen ratkaisuun vaikutti selkeästi naisten korkea edustus niin kunnallista päivähoitoa tai kotihoidon tukea ajaneiden kansalaisjärjestöjen kuin päivähoitoratkaisuista vastanneiden poliittisten päätöksentekijöiden joukossa. Se, kumpaan vaihtoehtoon kulloinkin kalliututtiin – kunnalliseen päivähoitoon vai kotihoidon tukeen – oli riippuvaista parlamentaarista voimasuhteista, mutta on selvää, että puoluekanasta riippumatta juuri naisaktivisteilla ja -poliitikoilla oli aivan keskeinen rooli laajan, eri naisryhmien tarpeisiin ja toiveisiin perustuvan lasten päivähoitopolitiikan muotoilussa ja toteuttamisessa.

Islanti: vapaaehtoistyöhön perustuva vai julkinen lastenhoito?

Islannissa vapaaehtoisjärjestöjen luomilla ja johtamilla riippumattomilla lastentarhoilla on pitkät perinteet (Ingibjörg Broddadóttir ym. 1997). Ne olivat usein toiminnassa vain kesäisin, koska kalanjalostusteollisuus tarvitsi tuolloin naistenkin työvoimaa. Kun naiset 1960-luvulla siirtyivät suurin joukoin työmarkkinoille, kasvoi kunnissa paine organisoida ja laajentaa päivähoitopalveluja. Julkinen päivähoito lisääntyi, mutta se oli usein riippuvaista järjestöjen aikaisemmin tekemästä työstä. Vapaaehtoisjärjestöjen päiväkodit olivat usein mallina, kun toimintaan alettiin panostaa julkisia varoja. Joissakin voimakkaasti kalateollisuudesta riippuvaisissa kaupungeissa myös alan yritykset harjoittivat päiväkotitoimintaa. Tämä oli kuitenkin luonteeltaan suhteellisen marginaalista ja suuntautui pääasiassa lapsille, joiden äidit olivat yksinhuoltajia tai joiden oli muusta syystä ”pakko” käydä töissä. 1960-luvun loppupuolella kävi yhä ilmeisemmäksi, että lastenhoito vaati sekä koulutettua henkilökuntaa että yleistä säännöstöä. Tämä

sopi sekä vanhan että uuden naisliikkeen vaatimuksiin päiväkotien määrän lisäämisestä ja laadukkaammasta päivähoidosta. Kuten muualla Pohjoismaissa, päivähoitokysymys nähtiin tasa-arvopolitiikan keskeisenä osana.

Vuonna 1971 Islanti sai uuden hallituksen, johon kuuluivat kaikki muut parlamenttipuolueet paitsi konservatiivinen itsenäisyyspuolue (*Sjálfstæðisflokkur*) ja sosialidemokraatit (*Alþýðuflokkur*), jotka olivat muodostaneet sitä edeltäneen hallituksen. Valtaan astuneet puolueet olivat vaalikampanjoissaan luvanneet lisätä päivähoitopaikkoja. Saman vuoden joulukuussa Islannin opetusministeri asetti komitean valmistelemaan *Altingin* ehdotusta valtiollisista toimista päiväkotien rakentamiseksi ja ylläpitämiseksi. Se, että juuri opetusministeriö sai tehtävän, voidaan nähdä tärkeänä myönnötyksenä uudelle naisliikkeelle, joka ajoi päiväkotijärjestelmän rakentamista tärkeänä kasvatuksellisista syistä. Komiteaan kuului neljä naista ja yksi mies. Komitean miesjäsen, joka oli opetusministeriön alempi virkamies, valittiin puheenjohtajaksi. Jäsenillä oli lasten päivähoitoon liittyvää kokemusta ja asiantuntemusta: yksi heistä oli sosiaalityöntekijä, yksi parlamentin jäsen, yksi kotirouva ja yksi päiväkodin johtaja. Tunnetun kirjailijan ja feministisen kansanedustajan Svava Jakobsdóttirin nimittäminen viestitti, että hallitus otti vakavasti huomioon päivähoidon tasa-arvoaspektit.

Komitean raportista kävi ilmi, että päivähoitopaikkojen tarve oli erittäin suuri. Se oli tehnyt tutkimuksen vallitsevasta tilanteesta ja verrannut sitä muihin Pohjoismaihin. Komitea ehdotti, että valtion pitäisi rahoittaa merkittävästi päiväkotien rakentamista ja ylläpitoa. Komitea erotti kokopäivähoidon ja puolipäivähoidon ja suositteli voimakkaampaa panostusta kokopäivähoitoon. Ehdotuksen mukaan valtio rahoittaisi 50 prosenttia rakennuskustannuksista ja 30 prosenttia kokopäivähoidon juoksevista kuluista sekä vastaavasti 25 ja 20 prosenttia puolipäivähoidon aiheuttamista menoista, ja loput kustannukset jäisivät kunnille.

Tämän näkökannan tueksi esitettiin joukko argumentteja. *Pedagogisen argumentin* mukaan olemassa oleva lastenhoito oli vanhanaikaista ja epäajanmukaista. Julkisen tuen lisäämisellä olisi suoraa pedagogista, sosiaalista ja taloudellista arvoa yhteiskunnalle. Oltiin sitä mieltä, että Islannissa pitäisi ottaa oppia pohjoismaisista naapureista ja luoda kaikille lapsille edellytykset saada hoitopaikka riippumatta vanhempien sosiaalisesta tilanteesta tai asemasta työmarkkinoilla, koska päiväkotitoiminnasta on lapselle itsenäinen pedagoginen hyöty. *Tasa-arvo* oli toinen tärkeä syy kehittää lastenhoitoa, koska on vaikea saavuttaa tasa-arvoista suhdetta sukupuolten välillä, jos äidin täytyy yksin kantaa koko vastuu kodista ja lapsista. Koska tilastot lisäksi osoittivat, että monet naiset päiväkotipaikkojen puutteesta huolimatta kävivät ansiotyössä ja vaikuttivat näin yhteiskunnan taloudelliseen kasvuun, oli valtiolla myös vahvoja *taloudellisia* syitä ottaa vastuuta tällä alueella.

Keskustelu *Altingissa* päiväkotien rakentamisesta

Huhtikuussa 1973 päiväkotikysymys oli esillä *Altingissa*, jossa vain kahdeksan 60 kansanedustajasta osallistui keskusteluun. Hieman kärjistäen voidaan todeta, että kaksi keskusteluun osallistunutta naiskansanedustajaa puhui myös naisen roolista yhteiskunnassa, kun mieskansanedustajat taas puhuivat taloudesta. Suurimmat mielipide-erot olivat kuitenkin hallituksen ja opposition välillä. Ne harvat hallituspuolueiden jäsenet, jotka osallistui-
vat keskusteluun, olivat komitean linjoilla.

Svava Jakobsdóttir teki selkoa komitean suosituksista. Hän korosti erityisesti, että komitean ehdotus torjui kunnissa tavallisen näkemyksen päiväkodeista ongelmaperheiden lasten hoitopaikkoina. Hallitus halusi nyt tehdä päiväkotien rakentamisesta korkealle priorisoidun kasvatus- ja tasa-arvokysymyksen. Oppositiossa olleen itsenäisyyspuolueen (*Sjálfstæðisflokkur*) jäsen Auður Auðuns vastusti tätä suuntausta. Hän noudatti puolueensa linjaa esittämällä perinteisiä konservatiivisia argumentteja pitäen arveluttavana, että valtio tukee naisten kodin ulkopuolista työtä rakentamalla päivähoitojärjestelmää. Hän oli myös sitä mieltä, että päiväkodit voisivat olla vahingollisia lapsille ja luoda enemmän ongelmia kuin mitä ne ratkaisisivat. Sitä paitsi hän oli miespuolisten oppositiopuhujien kanssa samaa mieltä siitä, että päiväkotikustannukset olisivat liian korkeita: kunnilla ei olisi varaa ylläpitää niin laajaa päiväkotitoimintaa. Yksi puhujista kannatti sen sijaan panostusta perhepäivähoitajiin, mikä olisi edullisempi vaihtoehto.

Lopullinen päätös merkitsi tärkeää poikkeamista komitean ehdotuksesta. Sen sijaan, että sijoitettaisiin eniten kokopäivähoitoon, tuki päätettiin suunnata niin, että kuntia rohkaistaisiin panostamaan halvempaan puolipäivähoitoon. Puolipäiväkodeissa ei tarvitsisi olla muun muassa ruoanlaittomahdollisuuksia. Kokopäivähoitoa annettaisiin periaatteessa vain erityisryhmille, kuten yksinhuoltajaäitien ja opiskelijoiden lapsille. Sitä vastoin avio- ja avoparien lapset olisivat säännönmukaisesti oikeutettuja vain neljän tunnin päivittäiseen hoitoon, mikä käytäntö on edelleen voimassa.

Keskustelu lastenhoidosta jatkuu

Vuoden 1973 päätös ei näin ollen johtanut tyydyttäviin tuloksiin. Päivähoidon puute oli edelleen ongelma monille naisille. *Rauðsokkahreyfingin* (feministinen punasukkaliike) jatkoi kamppailuaan päivähoidon lisäämiseksi yrittämällä muun muassa vaikuttaa ammattijärjestöihin. 1970-luvun

puolivälissä *Alypuðsamband Íslands* ASÍ (SAK:ta vastaava järjestö) ja työnantajien järjestöt antoivat yhteisen julkilausumansa, jossa valtiota ja kuntia kehoitettiin rakentamaan lisää päiväkoteja sillä perusteella, että naisten ansiotyö on elintärkeää sekä kansantaloudelle että yksittäisille perheille (Ásdís Gudmundsdóttir 1994, 64).

Vuonna 1981 hallitus asetti uuden päivähoitokomitean, joka vuotta myöhemmin esitteli kansallisen kymmenvuotissuunnitelman päiväkotijärjestelmän laajentamiseksi (Menntamálaráðuneytid, 1982). Tämä tavoite ei juuri edennyt 1980-luvulla. Päiväkotipaikkojen puute oli yksi perussy "naisten puolueen" esiinmarssiin Reykjavíkin ja Akureyrin kunnallisvaaleissa vuonna 1982. Vasemmistopuolueet olivat saaneet enemmistön kaupunginvaltuuston paikoista vuonna 1978 Reykjavíkissa, jossa itsenäisyyspuolue oli ollut vallassa 48 vuotta. Monien pettymykseksi vasemmisto ei kuitenkaan vienyt läpi radikaaleja muutoksia päivähoidossa. Päivähoit uudistuksesta tuli sen sijaan yksi vastaperustetun naislistan tärkeimpiä kysymyksiä Reykjavíkin ja Akureyrin kunnallisvaaleissa. Ottaen huomioon sen, että "naisten puolue" oli vasta perustettu ja niinkin epätavallinen lähtökohdiltaan, täytyi ääniosuutta Reykjavíkissa (10,9 %) ja Akureyrissa (17,4 %) luonnehtia erittäin vahvaksi tueksi naisystävällisemmälle poliitikalle (Auður Styrkársdóttir 1986, 149). Koska itsenäisyyspuolue kaikesta huolimatta otti vallan takaisin Reykjavíkissa, ei päivähoitopolitiikka saanut uutta suuntaa, vaan panostus puolipäivähoitoon jatkui.

Vasta kun itsenäisyyspuolue menetti sitä edeltäneet 60 vuotta kestäneen valta-asemansa vuoden 1994 vaaleissa, oli poliittisesti mahdollista uudistaa radikaalimmin Reykjavíkin päivähoitopolitiikkaa. Kaupunginvaltuustoa johti nyt Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, tunnettu feministi. Lisäksi kaksi muuta naislistan naista sai paikan 15-jäsenisestä kaupunginvaltuustosta. Nykyisin myös avio- ja avoparit voivat saada kokopäiväpaikan lapselleen, ja kaupunki panostaa voimakkaasti siihen, että kaikki halukkaat saavat päivähoitopaikan.

Äitiystuki alkaa kehittyä

Kuten olemme nähneet, päivähoidon osalta vastarinta perinteisen miesperheenelättäjämallin muuttamista kohtaan on ollut Islannissa voimakkaampi kuin muissa Pohjoismaissa, vaikkakin Islannilla on yhtäläisyyksiä Norjan kanssa. Tämä käy selvästi ilmi myös äitiystuesta käydyssä keskustelussa. Erona Ruotsiin ja Suomeen Islannin lainsäädäntö on pitkään tehnyt jyrkemman eron naimisissa olevan ja aviottoman äidin oikeuksien välillä sekä yksityisen ja julkisen sektorin työntekijöiden välillä. Kun ensimmäinen äitiysvakuutus tuli voimaan vuonna 1946, se annettiin periaatteessa vain *aviottomille* työssä käyville naisille. Naimisissa olevat naiset saivat

äitiysrahaa vain, jos mies ei voinut elättää heitä. Ne, jotka olivat siihen oikeutettuja, saivat kolmen kuukauden korvauksen kansallisesta sosiaalivakuutusjärjestelmästä huolehtiakseen vastasyntyneestä lapsestaan. Kymmenen vuotta myöhemmin julkiselle sektorille palkatut naiset saivat paremmat edut kuin yksityisellä sektorilla työskentelevät, kun he saivat oikeuden kolmen kuukauden äitiyslomaan ja täyteen palkkakompensaatioon. Etu koski myös naimisissa olevia naisia. Kahden seuraavan vuosikymmenen aikana yksityisen sektorin naiset taistelivat saadakseen paremmat oikeudet. Se onnistui vasta vuonna 1970, kun sekä naimisissa olevat että naimattomat yksityisellä sektorilla työskentelevät naiset saivat oikeuden *yhden* viikon maksettuaan lomaan syntymän yhteydessä. Vuonna 1974 oikeutta laajennettiin kolmeen viikkoon (Altingistíðindi, 1974–1975, B-hluti, 2905).

1970-luvulla, kun uusi naisliike *Rauðsokkabreyfingin*, Punasukkaliike, syntyi Islannissa, oli äitiysloma vilkkaan julkisen keskustelun kohteena. Vaatimus äitiysloman pidentämisestä esitettiin sekä *Altingille* että ammattijärjestöille. Vahva argumentti keskustelussa oli se, että kaikissa muissa Pohjoismaissa oli paremmat ja avokätisemmät säännöt äitiyslomasta. Sitä paitsi *Altingi* oli vuonna 1975 ratifioinut YK:n julkilausuman kolmen kuukauden maksetusta lomasta lapsen syntymän yhteydessä. Oli selvä, että asia tulisi pian myös parlamentin käsittelyyn.

Altingin keskustelu äitiyslomasta

Vuoden 1975 kuluessa kaksi kolmesta *Altingin* naisjäsenestä esitti kahta erilaista esitystä äitiyslomaksi. Opposition edustaja ehdotti hallitukselle, että sen pitäisi saada aikaan ehdotus äitiyslomasta, joka rahoitettaisiin yleisestä sosiaalivakuutusjärjestelmästä. Se koskisi samalla lailla sekä yksityisellä että julkisella sektorilla työskenteleviä naisia. (Hän oli jo kaksi vuotta aiemmin tehnyt samanlaisen ehdotuksen). Toinen ehdotus, jonka esitti hallituksessa olevan itsenäisyyspuolueen edustaja, lähti myöskin siitä, että ansiotyössä olevat naiset saisivat kolmen kuukauden loman, mutta että se rahoitettaisiin työttömyysrahastosta. (Tänä ajankohtana työttömyys oli lähes nollassa, rahaston tila oli hyvä ja hallitus oli jo käyttänyt rahaston varoja eri projekteihin).

Ensimmäinen ehdotus ei koskaan edennyt pidemmälle kuin sosiaalivakuutusvaliokuntaan, kun taas toinen ehdotus johti kiihtyneisiin keskusteluihin sekä *Altingissa* että sen ulkopuolella. 22 parlamentin 60 jäsenestä ilmaisi kantansa, mikä on epätavallisen korkea luku. Ristiriita ei pääasiassa koskenut itse äitiyslomaa vaan sen rahoitusta. Pohjimmiltaan kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että uudistus oli tarpeen. *Altingin* keskustelu koski pääasiassa sitä, rahoitettaisiinko uudistus sosiaalivakuutusjärjestelmästä vai

työttömyysrahastosta. Ehdotuksen muotoillut Ragnhildur Helgadóttir puutui myös julkisella ja yksityisellä sektorilla työskentelevien naisten välillä vallinneisiin suuriin eroihin äitiyslomaeduissa. Hän oli myös sitä mieltä, että ammattijärjestöt olivat osoittautuneet hyödyttömiksi tässä kysymyksessä, kun ne 21 vuoden neuvotteluista huolimatta eivät olleet päässeet asiassa pidemmälle. Vain neljä kansanedustajaa puhui lasten parhaasta. Eräs lääkäri esimerkiksi oli sitä mieltä, että pidempi äitiysloma antaisi islantilaisille naisille mahdollisuuden imettää lapsiaan pidempään kuin kaksi-kolme viikkoa, mikä tuolloin oli tavallista.

Kolme naisjärjestöä sai lausua näkemyksensä ehdotuksesta, *Kvenrétindafélag Íslands*, *Kvenfélagasamband Íslands* ja Punasukkaliike. Kaksi ensinmainittua tuki ehdotusta skeptisyydestään huolimatta. Punasukat eivät voineet tukea ehdotusta, koska se olisi heidän mielestään pitänyt rahoittaa sosiaalivakuutuksen kautta eikä työttömyysrahastosta. Myös työttömyysrahaston johto ja ASÍ suhtautuivat negatiivisesti rahoitukseen. Lopulta *Altingin* kiistelty ehdotus hyväksyttiin, koska Ragnhildur Helgadóttir sai kahden ”raskaan sarjan” ammattiyhdistysjohtajan ja puoluetoverin tuen ja voitti näin rahoituslähteeseen kohdistuneen vastarinnan.

Myöhempiä muutoksia äitiyslomaan

Vuoden 1975 keskustelussa nousi esiin tyytymättömyys siihen, että kotirouvat ja maataloudessa työskentelevät naiset olivat äitiysuudistuksen ulkopuolella. ASÍ:n ja työnantajien välisten neuvottelujen jälkeen syntyi uudistusehdotus, johon kuuluivat yllä mainitut ryhmät ja opiskelijat. Ehdotus, joka toteutettiin vuonna 1981, myönsi työmarkkinoiden ulkopuolella oleville naisille *yhden* kuukauden äitiysloman korvausta vastaan. Korvaus oli kaikille yhtä suuri, ei siis ansiosidonnainen. Se ei siis korvannut menetettyjä tuloja, jotka ylittivät korvauksen määrän. Uudistukseen kuului myös se, että isä sai pitää yhden kolmesta äitiyslomakuukaudesta äidin suostumuksella. On mielenkiintoista, ettei tämä uudistus syntynyt voimakkaan kotimaisen mielipiteen pohjalta, vaan se on lähinnä nähtävä sopeutumisenä muissa Pohjoismaissa toteutettuihin malleihin.

Myöhemmin intensiiviset keskustelut sekä naisjärjestöjen ja naislistan painostus ovat vieneet Islantia vielä lähemmäksi muita Pohjoismaita. Molemmat vanhemmat saivat paremmat oikeudet vuoden 1989 uudistuksessa, kun käyttöön otettiin kuuden kuukauden vanhempainraha. Ensimmäinen kuukausi on nykyisin varattu äidille, muut viisi kuukautta voidaan jakaa vanhempien välillä. Korvaus on edelleen kaikille sama (universaali) ja korvauksen taso vastaa toimeentulotukea. Täyttä korvausta maksetaan kuusi kuukautta työssä käyville ja opiskelijoille, kun taas kotirouvat ja vähemmän kuin 50 prosenttia työajasta työskentelevät saavat puolet sum-

masta. Julkisella sektorilla työskentelevillä naisilla on edelleen oikeus täyteen palkkakompensaatioon. Tämä oikeus ei koske julkisella sektorilla työskenteleviä miehiä, jos he käyttävät vanhempainloma-oikeuttaan, vaan he saavat vain edellä mainitun yleiskorvauksen.

Sekä samanlaisia että erilaisia

Tämä luku käsitteli lähinnä naisten roolia poliittisina toimijoina parlamentaarisessa keskustelussa ja päätöksenteossa päivähoidosta ja vanhempainlomasta. Riippumatta siitä, onko naisedustus ollut suhteellisen korkea, kuten Suomessa ja Ruotsissa, vai suhteellisen matala, kuten Islannissa, huomaamme, että naispolitiikot ovat voimakkaasti ajaneet pikkulasten hoidon politisoimista ja julkista vastuuta lastenhoidosta. Kaikissa kolmessa maassa lastenhoitoon liittyvät kysymykset ovat johtaneet konflikteja sisältäneisiin keskusteluihin parlamentaarisella areenalla. Suomen ja Ruotsin naiset ovat saaneet aikaisemmin läpi politiikkansa, kun taas Islannissa on paljon voimakkaammin vastustettu julkisten varojen käyttöä lastenhoitoon. Naislistan ja naispoliitikkojen sekä vasemmiston painostuksen seurauksena myös Islannissa on tapahtumassa muutos samaan suuntaan. Tämä tukee positiivista tulkintaa naisten integroitumisesta politiikkaan; ts. että naisten integroitumisella on vaikutusta politiikan sisältöön ja poliittisiin prosesseihin, ja että politiikka voi muuttua naisystävällisemmäksi naispäättäji-en määrän kasvaessa ja heidän ponnistelujensa seurauksena. Se merkitsee myös, että maat tietyssä määrin lähentyvät toisiaan.

Pohjoismailla on monia yhteisiä piirteitä, jotka erottavat ne muista maista. Tämä antaa mahdollisuuden tehdä joitain yleistyksiä Pohjoismaiden suhteen. Olemme nähneet, että naisten asema poliittisessa päätöksenteossa, ja vieläpä niillä politiikan alueilla, joilla tehty päätökset ovat eniten vaikuttaneet naisten elämään, on ollut epätavallisen vahva. Tämä on kaikissa kolmessa maassa johtanut politiikkaan, joka on – vaikkakin eri tahtiin – pyrkinyt kohti jaettua vastuuta pienten lasten hoidosta. Tätä vastuun ottamista naiset eivät ole vaatineet pelkästään *valtiolta* vaan myös yksittäisiltä *miehiltä*, isiltä. Huolimatta monista taloudellisista, historiallisista ja poliittisista tekijöitä koskevista eroista, jotka ovat nousseet esiin Pohjoismaita tarkasteltaessa, ei siteistä ja yhtäläisyyksistä niiden välillä päästä kokonaan eroon.

Syvällisempi analyysi kuitenkin osoittaa, että nämä kolme Pohjoismaata eroavat niin monessa kohden, että on vaikea puhua yhtenäisestä mallista, vaikka ne ovatkin lainanneet piirteitä toisiltaan. Ruotsi on panostanut eniten antaakseen työssä käyvien vanhempien lapsille hoitopaikkoja kollektiivisesti toimivissa, standardimallisissa päiväkodeissa yhdenmukaisessa lastenhoidossa. Suomi on sijoittanut sekä kollektiivisiin hoitomuotoihin

että kotihoidon tukeen, kun taas Islanti on priorisoinut osapäivähoitoa ja leikkikouluja. Ruotsissa taas on keskusteltu näkyvimmin poliittisista toimenpiteistä isien rohkaisemiseksi osallistumaan lastenhoitoon jo 1970-luvun puolivälistä lähtien. Visio tasa-arvoisesta vanhemmuudesta on tosin vaikuttanut keskusteluihin ja politiikkaan myös muissa maissa.

Sosialidemokraatit ja vasemmisto ovat kaikissa maissa tukeneet sitä, mikä hyvinvointikirjallisuudessa on edustanut tyypillistä ”skandinaavista mallia”, nimittäin laajaa julkista sektoria, johon kuuluvat laadukkaat päivähoitopalvelut. Toisia hoitomuotoja, kuten kotihoidon tukea, ovat suosineet porvarilliset puolueet, joiden tavoitteena oli alunperin ylläpitää miesperheenelättäjämallia. Suomen tapaus hiukan monimutkistaa tätä yksinkertaista jakoa. Tyypillistä Pohjoismaiden kotihoidon tukipolitiikkaa – etenkin Suomessa, jossa siitä on eniten kokemusta – on se, että kotihoidon tuki ei välttämättä enää tue miesperheenelättäjämallia, sillä tuki annetaan sille henkilölle (ei välttämättä äidille), joka hoitaa lasta kotona. Toisaalta kotihoidon tuki antaa myös kotona lastaan hoitaville henkilöille (myös äideille) jonkin verran taloudellista riippumattomuutta, toisin kuin miesperheenelättäjämallia tukevassa politiikassa on asian laita. Lisäksi kotihoidon tuen ei nähdä olevan ristiriidassa muiden päivähoitomuotojen kanssa tai tarjoavan niitä poissulkevaa vaihtoehtoa. ”Suomen päivähoitomallin” ainutlaatuisuus on siinä, että eri puolueiden naispoliitikkojen vahva panos asian järjestämiseksi on johtanut erilaisten vaihtoehtojen yhteensovitteluun – toisin sanoen, kompromissiin, joka antaa jokaiselle jotakin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että parasta mahdollista päivähoitomuotoa koskevat erimielisyydet vasemmiston/sosialidemokraattien ja keskustan/oikeiston välillä olisivat kokonaan kadonneet.

Lähteet (luku 5):

- Altingistidindi, 1974-1975, B-hluti, 2905.
- Bergqvist, Christina (1990): Myten om den universella Svenska välfärdstaten. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 3, 223-233.
- Bergqvist, Christina (1994): *Mäns makt och kvinnors intressen*. Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 121. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ds 1995: 2: *Pappagruppens slutrapport / Arbetsgruppen (S 1993:C) om papporna, barnen och arbetslivet*. Stockholm.
- Familjen i framtiden: en socialistisk familjepolitik (1972). Stockholm: Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.
- Hernes, Helga Maria (1987): *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hinnfors, Jonas (1992): *Familjepolitik. Samhällsförändringar och partistrategier 1960-1990*. Göteborg Studies in Politics, 26. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Julkunen, Raija (1994): Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, Anneli - Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 179-201. Tampere: Vastapaino.
- Jämlikhet, första rapport från SAP-LO:s arbetsgrupp för jämlikhets frågor (1969). Stockholm: Prisma.
- Karlsson, Gunnel (1996): *Från broderskap till systerskap: det socialdemokratiska kvinnoförbundets kamp för inflytande och makt i SAP*. Lund: Arkiv.
- Kiuru, Sakari (1994): *Taakan tasaaja: Alli Lahtinen pohtijana ja päättäjänä 1926-1976*. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Komiteamietintö 1970: A 8
- Kurikka, Minna (1992): *Päivähoidon politiikan naispolitiikka*. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos, valtio-opin pro gradu -tutkielma.
- Kuusi, Pekka (1963): *60-luvun sosiaalipoliitiikka*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. WSOY.
- Kuusipalo, Jaana (1989): *Naisena politiikan huippupaikoille: Naisedustus Suomen hallituksissa ja naisministerien poliittinen ura vuosina 1926-1986*. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen Sarja A, Tutkimuksia 13/1989.
- Kuusipalo, Jaana (1990): Finnish Women in Top-Level Politics. Teoksessa Keränen, Marja (toim.): *Finnish 'Undemocracy'. Essays on Gender and Politics*, 13-26. Helsinki: The Finnish Political Science Association.
- Kyle, Gunhild (1979): *Gästarbeterska i manssamhället*. Stockholm: Liber.
- Lehto, Marja (1980): 80 vuotta sosialidemokraattista naistoimintaa. Teoksessa *Naisen työ: sosialidemokraattinen naisliike 80 vuotta*, 9-100. Sosialidemokraattiset Naiset. Kansan voima Oy.
- Mahon, Rianne (1997): Child Care in Canada and Sweden. Policy and Politics. *Social Politics*, 4.
- Möller, Tommy (1996): *Brukare och klienter i välfärdsstaten: om missnöje och påverkansmöjligheter inom barn- och äldreomsorg*. Stockholm: Publica.
- Palmunen, Ritva (1992): *Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906-1985*. Suomen Keskustanaiset r.y.
- Ramstedt-Silén, Viveca (1998): *Parlamentariskt Utskott eller kvinnoförening? Det kvinnliga nätverket i Finlands riksdag* (opubl.).
- Rauhala, Pirkko-Liisa (1996): *Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaisten sosiaaliturvaa?* Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 477. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Suonoja, Kyösti (1992): Kansalaisten parhaaksi - yhteistuntoa ja politiikkaa. Sosiaali- ja terveysministeriö 1939-1992. Teoksessa Haatanen, Pekka - Kyösti Suonoja:
Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon: Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta.
Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Tyyskä, Vappu (1993): *The Women's Movement and the Welfare State: Child Care Policy in Canada and Finland, 1960-1990.* Thesis submitted in conformity for the Degree of Doctor of Philosophy. Graduate Department of sociology in the university of Toronto.
- Uddhammar, Emil (1993): *Partierna och den stora staten: en analys av statsteorier och svensk politik under 1900-talet.* Stockholm: City University Press.
- Väyrynen, Paavo (1993): *On totuuden aika. Tosiasioita ja muistikuvia Mauno Koiviston Suomesta.* Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Luku 6.

Kuusipalo, Jaana - Kaisa Kauppinen - Iira Nuutinen: Life and Career in North and South Europe.
In Mino Vianello and Gwen Moore (eds.): *Gendering Elites. Economic and Political Leadership in
27 Industrialised Societies*. 2000.

First published in Great Britain 2000 by
MACMILLAN PRESS LTD
Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS and London.

First published in the United States of America 2000 by
ST. MARTIN'S PRESS, LLC
Scholarly and Reference Division,
175 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10010

Reproduced with permission of Palgrave Macmillan.

This material may not be copied or reproduced without permission from Palgrave Macmillan.

15

Life and Career in North and South Europe

Jaana Kuusipalo, Kaisa Kauppinen and Iira Nuutinen

Introduction

This chapter discusses the differences between Northern and Southern Europe in combining everyday life and a top-level career. Our hypothesis is that the dominant family model has a strong impact on this relationship. Southern Europe represents a male breadwinner model, whereas in Northern Europe a dual-earner family is more dominant. By Northern Europe we mean Finland, Sweden, Denmark and the Netherlands.¹ Italy, Spain, Greece and Portugal are considered the countries of Southern Europe in our study.

There are, however, some problems with this country clustering. While the Nordic countries are regarded as representing a dual-earner model, the Netherlands has been cited as an example of a strong male breadwinner model (Lewis, Jane and Ostner, 1991: 32). On the other hand, the Netherlands resembles the Nordic countries in terms of women's political representation and women's employment rate.²

According to these indicators, the Northern European countries are at a higher level of women employment and the Southern European countries at a lower level than the member states of the EU on average (European Commission, 1996; 1997). However, women's access to managerial posts is equally limited in the North. Most businesswomen get stuck in middle management (Adler and Izraeli, 1994: 7; Kauppinen, 1994). In Sweden (1990) and Finland (1991) only 1 per cent and 4 per cent respectively of the top managers or capital owners of the largest corporations are women (SOU, 1990; Kuusipalo, 1994: 53–4).

The absence of women in top-level positions was not an issue until the late 1970s (Adler and Izraeli, 1994: 3). When studied, it was only to demonstrate how women deviated from the male career pattern. Women's primary role in a family was seen as a 'natural' hindrance to their political or professional career because of feminine socialisation (Diamond, 1987; Randall, 1987: 122–30). Consequently, women's under-representation in top-level

positions was explained by their making a 'choice' between work and family – a choice which only women have to make (Harriman, 1985: 262).

The daily and weekly working time of a leader does not fit in with the time schedule of parents who want to look after their children. The masculine code of a leader presumes that he is willing to sacrifice most of his time (see chapters 8 and 16).

In recent decades, more and more women have refused to make this choice, which excludes them from either a working life or a family. This refusal is most prominent in the Nordic countries, where the dual-earner family model has replaced the male breadwinner model (Lewis, Jane, 1993: 15). Parental leave, flexible working hours and state childcare support women's right to work and men's right to fatherhood. Shared parenthood and normalisation of mothers' work challenges the masculine concept of career, which does not take into account the demands of the family responsibilities of both parents.

In Southern European countries women's employment rate is lower than elsewhere in Europe. But this is changing as more and more women enter the labour market. This causes problems with combining family and work, particularly since these countries cannot afford such extensive and efficient state services as the Nordic countries.

While Nordic welfare states are moving away from a gender order based on difference by making it possible to combine work and family for both genders, the Southern welfare states still maintain a more traditional gender order. Have these different family models explanatory power when studying top leaders? Is it easier for the Northern European women than the Southern European women to combine family duties and a top-level career? And what about the men?

Having a partner is 'easier' for Northern women – more mothers of young children in the South

As reported in chapter 13, it is the female leaders who are most likely to be single or divorced (Table 15.1). The male top leaders are more likely to be married than the male population on an average. This is the case in Denmark, Finland and Sweden where the proportion of married or cohabiting men in the total population is 76 per cent. This implies that a family is an important asset for male top leaders (Valdez and Gutek, 1987: 158).

In Northern Europe the difference between male and female leaders in terms of marriage/cohabiting was not statistically significant. The Northern female leaders, on average, are more likely to be married or cohabiting than the other female leaders ($p < 0.05$) and Northern women in general (the proportion of married or cohabiting women between 35–64 years in three Nordic countries is 74 per cent). Marriage/cohabiting seems to have become, if not an asset, a typical choice for the Northern female leaders. The

Table 15.1 Family Status and Children (%)

Family Status	NM	NW	SM	SW	TM	TW
Married/cohabiting	92	85	89***	71	94***	75
Married/cohabiting and children	86***	65	80***	55	88***	60
Young children (0–12) of those leaders who have children	49***	25	50	41	40**	32
Single/divorced	8	15	11***	29	6***	25
No children	7***	29	16**	31	8***	28
Divorced at least once	27	20	15	26	16***	28

Chi-square: *** = $p < 0.001$; ** = $p < 0.01$; * = $p < 0.05$.

NM = Northern men, NW = Northern women, SM = Southern men, SW = Southern women, TM = total men, and TW = total women.

The same use of the asterisks is adopted in the following tables. Statistical tests refer to the differences between the sexes.

Northern women were also more likely to be cohabiting (16 per cent) than the top leaders in general (6 per cent) ($p < 0.001$).

Combining family and career should not be a more difficult choice for women than for men (Hernes, 1987: 15). The Northern women have started to 'fit' in with the masculine career pattern in terms of having a partner, but not in terms of having children. The great proportion of childless female leaders indicates that children, rather than marriage, pose a problem for career women (Andrew, Coderre and Denis, 1994: 380–1).³

Not everybody wants children or is able to have them. But according to our results, 39 per cent of the childless leaders reported forgoing children because of their career. Even though the absolute number of the childless men is much smaller, some of them also acknowledge the problem of combining children and a career.

The decreasing birth rates in Southern Europe reflect the problems for women of combining children and work. Spain and Italy, for example, have the lowest birth rates in the European Union (European Commission, 1997). Keeping in mind the modest childcare facilities in these countries, women may give up having children in order to continue working. This may also be one reason for the greater proportion of single/divorced female top leaders in the South than in the North ($p < 0.01$).

However, in Southern Europe there was no significant difference between female and male leaders in having young children as there was amongst the Northern leaders, even if the women were on average of the same age as the men. The Southern female leaders who have just started to enter top

positions are obviously refusing to make a 'woman's choice'. This 'silent revolution' may predict future changes in women's career patterns.

Male leaders may have to change their expectations for family life as well. The Southern men seem to report slightly more difficulties in combining family and career than other male leaders. This may reflect the contradictions between the dominant male breadwinner model and the choices women actually make.

The unusually high divorce rates among the Northern male leaders compared with all male leaders ($p < 0.001$) suggest difficulties in combining family and career, at least at the first attempt. The proportion of divorced men (also of those currently married or cohabiting) in the North was of the same magnitude as for the female leaders. However, fewer of these women were currently married, while the Northern men were more likely to have remarried.

The high proportion of married or cohabiting female leaders in Northern Europe indicates that combining family and career is easier there, but a vision of the family as an asset for women is still distant. The 'choice' of not having children was typical among the Northern women too. In conclusion, the relationship between family and career is changing and should be reformulated, not least because the male leaders are facing the problems caused by the changing role of the women both as colleagues and as wives.

An equal partnership for the women and an asymmetrical one for the men – the Northern model differs from the others

What kind of families are top leaders likely to live in, in Northern and Southern Europe? Even if there are now more alternatives in the way the family life of top leaders can be organised (see chapter 14), the most typical are the one-career family and the dual-career family. The one-career family may include a housewife or a spouse working outside the home, but having no career. In dual-career families a spouse has a career, which in our typology means that she or he has supervisory functions (see chapters 14 and 16).

The one-career family is most typical of the male leaders and the dual-career family for the female leaders (Table 15.2). The Northern men ($p < 0.01$) and the Southern men ($p < 0.05$) were, however, more likely to live in a dual-career family than the male leaders in general. Differences among the Southern and Northern men reflected the dominant family model in these regions.

One third of the Southern men live in accordance with the male breadwinner model and have an economically dependent partner, compared with 17 per cent of the Northern men ($p < 0.01$). Consequently, the great

Table 15.2 The Career Families in Southern and Northern Europe (%)

	NM	NW	SM	SW	TM	TW
The spouse is economically active (in paid employment, self-employed, owner of firm) Dual-Career Family	83***	98	67***	100	66***	98
The spouse has supervisory functions is a top leader One-Career Family	39***	66	38***	79	29***	65
The spouse is working but has no supervisory functions, is a Housewife or househusband	19**	35	24**	62	33***	58
Together – one career family	43	32	30	21	37	33
	17***	2	33***	0	34***	2
	60***	34	63***	21	71***	35

N = only those currently married/cohabiting.

majority of the partners of the Northern men are economically active compared with 67 per cent in the South. But since a considerable number of the economically active partners of the Northern men did not have supervisory functions in their work, the proportion of one-career families amongst the Northern and the Southern men is almost the same.

The Southern women were most likely to live in dual-career families and have a spouse in a top position compared with the other female leaders ($p < 0.05$). But the Southern men were also more likely to live in a dual-career family compared with all the male leaders ($p < 0.01$). This did not, however, reflect the privileged background of the Southern leaders as we expected, assuming that a person prefers a partner who belongs to the same social class as her/himself. There were no such differences between the Southern and the Northern leaders.

On the other hand, a high-status family of origin, which was most typical for the Southern female leaders, may be an important condition for a career in terms of economic and cultural capital (Bourdieu, 1984). But it may also imply that it is difficult to break the norm of the male breadwinner model according to which a husband should be the main breadwinner in the families of the Southern women.

There are no differences between the Northern women and all the female leaders in terms of the family model. But, because the Northern men were more likely to live in a dual-career family than the male leaders in general

($p < 0.01$), there seems to be a convergence of the partnership models of the male and female leaders in Northern Europe. The Northern example shows that it is also the changing family models of the *male* leaders which can diminish the inequality between female and male leaders in terms of family life.

Housework: the Northern men do more and the Southern women less than the other leaders of the same gender

The results concerning housework reinforce the impression that the dominant family model – and the level of equality policy – has a strong impact on the everyday life of top leaders. Even at the top level, men do more housework in the countries with a weak male breadwinner model than in those where the male breadwinner family is dominant. The Northern men were the most likely ($p < 0.01$) and the Southern men least likely ($p < 0.05$) to do domestic work compared with all the male leaders (Table 15.3). Men's more positive attitudes towards doing the housework in the Nordic countries seem to apply also to the male top leaders (cf. Lewis, Jane, 1993: 6–7; and this volume Chapter 20).

Most of the leaders, as we saw in chapter 13, do less than half or about half of the housework. But the women much more often than the men do most of the housework, and the men more often than women report doing no housework at all. The question was asked also of single leaders, who were more likely to do housework. Amongst them there were no gender differences.

Because there are many more single women than single men in the sample, this may also increase the number of those female leaders who do most of the housework. However, this alone cannot explain the gender differences. Among the married or cohabiting leaders, the female leaders did more housework than the male leaders. Even if the spouse is working, 18 per cent of the male leaders do nothing, while 27 per cent of the female leaders do more than a half ($p < 0.01$).

Table 15.3 Who Does the Housework? (%)

Doing domestic work	NM	NW	SM	SW	TM	TW
Not at all	13	6	37	13	24	9
Less than half or about half	82	64	62	76	73	60
More than half or completely	6	30	1	11	4	31

The significance of the gender differences in all cells is $p < 0.01$ (NM/NW, SM/SW and TM/TW).

The differences between the South and the North were clear. Almost one third of the Northern women do the majority of the housework, compared with only 11 per cent of the Southern women ($p < 0.001$). The figures are even more impressive, since 29 per cent of the Southern female leaders were single or divorced women, who, according to our results, do more housework. Besides, 13 per cent of the Southern women did not do any housework at all. This was exactly the same proportion as that of the Northern men. The Northern men do less housework than the Northern female leaders ($p < 0.01$), but much more than the male leaders in the South ($p < 0.001$).

In dual-career families at least some of the housework is done by housekeepers or maids. This may partly explain why the Southern women differed so much from the other women. The married/cohabiting Southern women live mostly in dual-career families where neither of the spouses has time for domestic duties. This makes it more likely that they will hire domestic help.

On the other hand, it is probable that in one-career families with a female partner not in paid employment, most of the domestic duties are done by her. This would explain why the proportion of male leaders who do no housework at all is more or less the same as that of the male leaders who have a non-working wife. This was true both in the South and in the North.

The Southern men seem to leave most of the housework to their wives even if they are working, while the Northern women are doing more than their part even if their partners do not have as demanding a career as they have. Unlike in Southern Europe, in Nordic countries it is not so common to pay for extra help and the double burden of work and household accompanies women in top positions. On the other hand, Southern women are either 'forced' to live alone or to find a wealthy husband, who can and will employ extra help and does not need her services as a housewife.

Childcare arrangements: wives for male leaders, day care for female leaders

Keeping in mind that having children is a more difficult choice for female leaders, the childcare arrangements of top leaders should illustrate this situation. In some respects, Northern and Southern European childcare arrangements differ from those of the top leaders in general (Table 15.4).

First, the great majority of all the male leaders in the whole sample have solved the problem by leaving the children to their mothers, but much less so in Northern and Southern Europe ($p < 0.001$). Secondly, only a few of the Southern and Northern women had taken care of their children themselves compared with one fifth of all the female leaders in the whole sample ($p < 0.001$).

Table 15.4 Typical Forms of Childcare among Top Leaders

Northern Men	%	Northern Women	%
wife/partner	28	public day care	31
public day care	24	Other	16
private day care	12	Domestic help	15
himself + partner	8	private day care	14
Southern men	%	Southern women	%
wife/partner	37	private day care	32
private day care	22	relatives	20
relatives	16	domestic help	9
domestic help	7		
Total men	%	Total women	%
wife/partner	57	private day care	26
private day care	11	herself	20
public day care	8	public day care	14
		relatives	11
		domestic help	8

The significance of the gender differences in all cells is $p < 0.001$ (NM/NW, SM/SW and TM/TW).

The regional differences reflected the respective dominant family ideologies and social policies, and consequently the availability of the different forms of childcare. Excluding the spouses of the male leaders, private childcare and the relatives were the most common forms of childcare for both male and female leaders in Southern Europe. Hardly any of the Northern leaders mentioned 'relatives', as did 20 per cent of the Southern women and 16 per cent of the men in the Southern countries.

The principle of subsidiarity in Southern Europe, largely connected with the Catholic idea of the family, implies that it is the family – in a broader sense – which should primarily take care of its own members (Lewis, Jane, 1993: 13). For example, grandmothers take care of their grandchildren, while grandmothers are cared for by their adult children.

This is not the case in Northern Europe. The principle of individual citizenship embedded in Nordic social policy presupposes that adults should take care of themselves and, if not possible, society, not the family, is responsible for their well-being. In Northern Europe, most of the grandmothers are in paid employment themselves and, even if retired, usually do not live in

the same household with their adult children. This makes it more difficult for the Northern leaders to use their relatives as babysitters.

Most of the partners of the Northern male leaders were working, and a quarter of them had left their children in state childcare, which in the Nordic countries has been, in principle, available for all parents. This is not the case in Southern Europe, where hardly anybody mentioned it. Both male and female leaders (31 per cent) in Northern Europe had benefited from the state childcare system. However, without state day care, the Northern women had been forced to find other solutions, such as nannies and private nurseries, while 28 per cent of the Northern male leaders relied on the unpaid work of their spouses.

The state childcare policy of the Nordic countries embodies the principle of gender equality: both parents must have an opportunity to leave their children in good care, while they are working. In Nordic countries, approximately 50–80 per cent of all children aged 3–6 years are in state day care.

The principle of social equality is also important, as the quality of childcare should not vary according to the incomes of the parents. In practice, this has not been so easy. Ten years ago it was quite difficult to get children into state day care due to lack of provision and even private day care was hard to find. Perhaps this is why 16 per cent of the Northern women chose the alternative 'other', when asked about childcare.

Conflicts between family and career

Because leaders are supposed to devote themselves to their work, they have to minimise the time spent on other activities. Both women and men had reported most often that among career-related sacrifices was their personal free time (Table 15.5). The Southern women and men had sacrificed slightly more of their time to be with their children than with their partners.

Compared with all leaders, the Northern men had sacrificed slightly more of their time to be with their children ($p < 0.05$), whereas the Northern

Table 15.5 Sacrifices Made for the Career (%)

Sacrificed Much or Very Much	NM	NW	SM	SW	TM	TW
Personal time/leisure	65	78	71	77	72	77
Social time/friends	51	52	45	60	50	55
Time with partner	54	42	41	36	47*	40
Time with children (only those who have children)	55**	23	47	39	47**	33

women had sacrificed least of their time for their children ($p < 0.01$). The Northern women, who, according to our results, do more housework than other leaders and thus may spend more time with their children, feel least guilty about the time sacrificed for their children. On the other hand, the Northern male leaders were most worried about the time they had not spent with their children. Cultural differences in terms of the father's role probably had some influence on these results.

Career sacrifices were also analysed in another context, which measured reported conflicts between work and private life. More than 40 per cent of the Southern leaders (men and women) as well as the Northern men had recognised these problems often or very often; whereas only 29 per cent of Northern women, had experienced these conflicts often or very often ($p < 0.01$).

The conflicts between work and private life were related to reports of burn-out and mental fatigue ($p < 0.001$). The women were particularly susceptible. As shown in chapter 13, 47 per cent of those often experienced such conflicts, but only 27 per cent of those who seldom had these conflicts experienced great deal of burn-out and mental fatigue.

These symptoms seem unrelated to the number of working hours as such, but to the contradictory demands of private life and working life. The partners' support brought some relief. Of those women whose partners' attitudes were very positive, only 29 per cent reported burn-out, while 45 per cent of women whose partners had less supportive attitudes experienced a great deal of burn-out and mental fatigue ($p < 0.05$).

While most (78 per cent) of the leaders reported a lot of support from their partners, 57 per cent of the female leaders chose the alternative 'very positive', when asked how their partners felt about their jobs, compared with 34 per cent of the male respondents ($p < 0.001$). As the results concerning burn-out and mental fatigue indicate, the partner's support is more important for the well-being of the female leaders.

This could be explained by the different social status of men and women. Even if the woman is in a higher position than her partner, she needs extra support because, as a woman, she is lower in the gender hierarchy and faces more problems in a male-dominated environment.

The Northern women did not experience conflicts between private life and work as often as the others, and consequently are less likely to feel symptoms of burn-out.

Conclusion

In this chapter we have analysed the differences in the everyday life of the male and female top leaders in Northern and Southern Europe. The results support our hypothesis that the dominant family model influences the ways in which top leaders combine family and career.

In Nordic countries with the dual-earner family model, where mothers' waged work is accepted as a normal way of living and strongly supported by government policy, it is easier for female leaders to combine family and career. This is more difficult in Southern Europe, which has a strong male breadwinner tradition and where social policy is less supportive of working mothers.

It is not only mothers' waged work, but also the changing role of fathers which has challenged the relationship between work and private life, and consequently the concept of career. This has had some influence on the attitudes of the Northern male leaders, such as the concern they felt about not being able to spend more time with their children as well as their higher participation in housework compared with other male leaders.

The male leaders in the Northern European countries can no longer rely on the help of their partners, or at least not as much as the other male leaders. Almost a half of them live in a dual-career family, with partners who are not willing to take on all domestic work. This makes male top leaders pay more attention to the duties and joys of everyday life, but not without conflicts, as indicated by the high divorce rates among the Northern male leaders.

The problems related to combining family and career amongst the Southern women were reflected by the high proportion of single/divorced female leaders. When married, the Southern women – mostly living in a high-status family – could depend on the help of private child day care and relatives. Helpful relatives and the availability of domestic services may also explain why they (when married) were more likely to have young children and did less housework than their female colleagues in the North.

The popularity of state childcare among the Northern élite women indicates that it may be one concrete way to remove at least one obstacle to women's careers. But state child day care does not guarantee equality within the family. Small children who need constant care seem to be a problem for the Northern women too. In fact, they do more housework than the Northern men, which must prevent them from devoting as much time to their work as do their male colleagues.

One question remains: whether leaders should sacrifice their personal life for their career or whether the political and business culture should be changed so that both male and female leaders are able – as partners and parents – to take full responsibility for their work, but also enjoy their daily life. This would also give them an opportunity to use their experiences from 'ordinary' everyday life in their work.

Notes

1. Norway was excluded because there were no men in the data from that country. Moreover, the Norwegian welfare state which treats women primarily as wives and

mothers is said to be closer to Britain than it is to Sweden (Leira, 1994; Lewis, Jane, 1993: 14–15).

2. Most of the Dutch women are working part-time (see chapter 9).
3. The highest proportion of childless female leaders was found in the Netherlands (53 per cent), which increased the average number of the childless women in Northern Europe.

Lähdeluettelo - bibliography (luku 6):

- Adler, Nancy J. - Dafna N. Izraeli (1988): Women in Management Worldwide. Teoksessa Adler, Nancy J. - Dafna N. Izraeli (toim.): *Women in Management Worldwide*, 3-16. M.E. Sharpe.
- Andrew, Caroline - Cécile Coderre - Ann Denis (1994): Women in Management: the Canadian Experience. Teoksessa Adler, Nancy J. - Dafna N. Izraeli (toim.): *Competitive Frontiers. Women Managers in a Global Economy*, 377-387. Cambridge, Massachusetts, USA-Oxford, UK: Basil Blackwell.
- Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Diamond, Esther (1987): Theories of Career Development and the Reality of Women at Work. Teoksessa Gutek Barbara A. - Laurie Larwood (toim.): *Women's Career Development*, 15-27. Sage Publications.
- European Commission (1996): *Women in Decision-Making*
- European Commission (1997): *Women and Employment in the European Union*
- Harriman, Ann (1985): *Women/Men/Management*. New York: Praeger.
- Hernes, Helga Maria (1987): *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Kauppinen-Toropainen, Kaisa (1994): Women under a glass ceiling: breaking the masculine gender stamp of the manager. Teoksessa Veikkola, Eeva-Sisko (toim.): *Women at the Top: A Study on Women and Men as Leaders in the Private Sector*, 50-62. Statistics Finland. Studies No. 211.
- Kuusipalo, Jaana (1994): Women as political actors in the Finnish Welfare State. Teoksessa Anttonen, Anneli (toim.): *Women and the Welfare State: Politics, Professions and Practices*, 52-72. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita, N:o. 87.
- Leira, Arnlaug (1993/1994*): The 'Woman-Friendly' Welfare State? The Case of Norway and Sweden. Teoksessa Lewis Jane (toim.): *Women and Social Policies in Europe: Work, Family and the State*, 49-71. Aldershot: Edward Elgar.
- Lewis, Jane - Ilona Ostner (1991): *Gender and the Evolution of European Social Policies*. CES workshop on Emergent Supranational Social Policy: The EC's Social Dimension in Comparative Perspective. Center for European Studies. Harvard University.
- Lewis, Jane (1993/1994*): Introduction. Teoksessa Lewis Jane (toim.): *Women and Social Policies in Europe: Work, Family and the State*, 1-24. Aldershot: Edward Elgar.
- Randall, Vicky (1987): *Women and Politics. An international Perspective*. Basingstoke: Macmillan.
- SOU 1990:44 (1990): *Demokrati och makt i Sverige*. Maktutredningens huvudrapport. Stockholm: Statens offentliga utredningar (SOU).
- Valdez, Roberta L. - Barbara A. Gutek (1987): Family Roles. A Help or a Hindrance for Working Women? Teoksessa Gutek Barbara A. - Laurie Larwood (toim.): *Women's Career Development*, 157-169. Sage Publications.

* Vuosiluvut viittaavat saman teoksen eri julkaisuvuosiin: Tekstissä on Leira 1994 ja Lewis 1993. Lähdeluettelossa Leira 1994 ja Lewis 1994.

Luku 7.

Kuusipalo, Jaana (2006): Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena:
Politiikan sukupuolittuminen Suomessa. Teoksessa Moring, Anna (toim.):
Sukupuolen politiikka: Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa, s. 27-34.
Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Julkaistu väitöskirjassa Otavan luvalla.

This article is also published in Swedish and English.

Kuusipalo, Jaana (2006): Kvinnan som politiker och politikern som kvinna.
Hur könet påverkar politiken i Finland. I Moring, Anna (red.):
Kön och Politik. 100 år av kvinnlig rösträtt i Finland, s. 27-35.
Helsingfors: Otava.

Kuusipalo, Jaana (2006): Women as politicians, politicians as women.
Gender-based politics in Finland. In Moring Anna (ed.):
Politics of Gender. A Century of Women's Suffrage in Finland, p. 27-34.
Helsinki: Otava.

Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: Politiikan sukupuolittuminen Suomessa

Maailman talousfoorumin tasa-arvoindeksissä Suomi sijoittui viidenneksi ja neljänneksi ”poliittisen vaikuttamisen” ja ”terveyden ja hyvinvoinnin” alueilla. Näillä asioilla on yhteys. Suomessa naispoliitikoilla on ollut 100 vuotta aikaa vaikuttaa hyvinvointipolitiikkaan, ja se onkin alue, johon he keskittyivät niin omissa puolueissaan, eduskunnassa kuin hallituksessa¹. Tässä artikkelissa pohdin, miten sukupuoli jakaa politiikan toimijat ja toimintakentät (sukupuolittaminen) ja miten sukupuolen esittäminen politiikassa toistaa ja ylläpitää naiseuden kulttuurisia representatioita² (sukupuolistaminen). Aineistoni koostuu vuosina 1987 ja 1991 muodostettujen hallitusten 14 naisministerin haastatteluista (NMH 1994)³, joissa he arvioivat sukupuolen merkitystä sekä omalla urallaan että yleisemmin politiikassa. Haastattelujen ajankohta (1994) osui murroskauteen, jolloin Suomessa alettiin laajemminkin tiedostaa ”naiseuden” marginalisoinnin poliittiset seuraukset. Tästä kertovat myös ne strategiat, joita naisministerit ehdottivat politiikan sukupuolijakojen ja -hierarkioiden purkamiseksi.

Naiseuden edut ja haitat

Naisten on yleensä miehiä vaikeampi edetä poliittisella uralla, mutta joskus naiseudesta voi olla myös etua. Näin väitti niukka enemmistö aineistoni naisministereistä. Eri mieltä asiasta olivat lähinnä oikeistopuolueiden (kok. ja RKP) edustajat⁴, joista vain yksi allekirjoitti väitteen ja hänkin hiukan empien: ”Kyllä minä uskon, että sillä työllä mitä olin tehnyt oli merkitystä ja varmaan siihen saattoi vaikuttaa sukupuolikin. Haluttiin nainen naisen paikalle.” Hallituksen naispaikat syntyivät, kun

◀ Naisille ja miehille soveliaista käytöstä säätelevät monenlaiset säännöt. Aina ne eivät ole aivan itsestään selviä, vaan varsinkin naisia on hyvä muistuttaa siitä, miten pienillä eleillä voi vaikuttaa olemuksensa viehättävyyteen. Oma koti -lehdessä 4/1933 opastettiin naisia istumaan ryhdikkäästi. Ylhäällä vasemmalla esitetään kuinka ”nojatuolessakin saattaa levätä sievästi” ... mutta ”Ei kukaan saata hyväksyä tällaista raajojen oikomista lepotuolessakaan!” (Vasemmalla keskellä). Saman lehden numerossa 24/1932 näytetään, kuinka tulee seistä: ”Rauhallinen arvokas asento täydentää esitystä tehden sen täysin nautittavaksi.” (Alhaalla vasemmalla). Tällainen asento sen sijaan on ”iltapuvun tyyliä loukkaava” (iso kuva).

puolueiden naisjärjestöt alkoivat 1940-luvun lopulla vaatia ”naisten edustajia” ministereiksi⁵. Tämä yhden tai kahden naisen ”mandaatti”, useimmiten sosiaali- tai opetusministeriön johdossa, vakiintui säännöksi 1970-luvulla, vaikka naisjärjestöt alkoivat menettää merkitystään niin naisten väylänä politiikkaan kuin hallitusneuvottelujen taustavaikuttajinakin⁶.

Hallituksen ”naiskiintiöstä” tuli ongelma 1980-luvulla, kun naisten osuus eduskunnassa nousi yli 30 %:iin, mutta naisille annettiin edelleen vain 12–18 % hallituspaikoista: ”Tänä päivänä, kun naisia on niin paljon, niin nythän tämä johtaa siihen, että naisia selvästi sorretaan, kun edelleen siinä valtakuviossa sanotaan, että täälähän on jo nainen... ja se on sellainen epävirallinen kiintiö” (NMH 1994, kesk.). Muutoksesta kertoi sekin, että niin puolueiden perusjärjestöjen kuin naisjärjestöjenkin kautta edenneet naisministerit arvelivat menestyksensä riippuvan paljolti miesten tuesta:

Leimallisesti minua ei ole kyllä valittu naisena siihen, minä olen aina ollut vähän sellainen, jota ei valita naisena, vaan siitä huolimatta ... Suhteessa niihin, joita ei ole koskaan laskettu kahvinkeittopaikkaa pitemmälle, olen ollut onnekas, ja että on ollut miehiä, jotka ovat olleet tukemassa minua. (NMH 1994, SDP)

Naisjärjestönaisetkin varoivat leimautumista vain naisten edustajaksi. ”(E)i oikeastaan pidä profiloitua minkään ryhmän ehdokkaaksi ... on sitten kyse sukupuolesta tai jostain ammattiryhmästä tai muusta, mieluummin olen itse ehdokkaana tällainen yleisihminen” (NMH 1994, oik.). Koska naisjärjestön tuki turvasi läpimenon vain harvoille, naisjärjestön monopoli naispoliitikkojen rekrytoinnissa ja naisministerien taustajärjestönä alkoi itse asiassa jarruttaa naisten etenemistä. Naisjärjestöjen taas oli vaikea luopua vallastaan ja ”miesten tuella” nousseet naispoliitikot leimattiin joskus ”miesten naisiksi”. Tämä jako näkyi myös naisministerien arvioissa menestyksensä salaisuudesta: Toiset väittivät menestyneensä *siitä huolimatta, että* ovat naisia ja toiset *siksi, että* ovat naisia.

Sukupuolikiintiöt: puolesta ja vastaan

Kun minä en ole koskaan ymmärtänyt, että pitäisi sukupuolellaan kilpailla, mutta että työnjälki pitää olla hyvää. (NMH 1994, oik.)

Politiikkaa sukupuolistetaan (nais)sukupuolen ja pätevyyden vastakkainasettelulla, mikä näkyy erityisesti keskusteluissa sukupuolikiintiöistä. Tämä liittyy, outoa kyl-

lä, oletukseen, ettei sukupuolella ole väliä poliittisessa kilpailussa. Toisin sanoen, jos miehet pärjäävät paremmin, naisissa täytyy olla jotain vikaa. Miesten pätevyys otetaan annettuna, mutta naisten pitää todistaa omansa. Kiintiöistä ja pätevydestä keskustelivat myös naisministerit vastatessaan kysymykseen: Jos saisitte valita hallituksen kokoonpanon, kuinka monta naista sinne valitsisitte? ”No, minä olen kuulunut aina niihin, jotka hakee sitä kyvykkyyttä, mutta kyllä minä löydän naisista paljon kyvykkyyttä, että kyllä varmasti (valitsisin) paljon naisia. Eli en minä tällaisilla kiintiöillä lähtisi ensimmäiseksi askaroimaan.” (NMH 1994, kesk.)

Niukka enemmistö (7) kysymykseen vastanneista kannatti kiintiöitä. Loput (5) olisivat ottaneet hallitukseensa ”ennen kaikkea päteviä ihmisiä”. Kannattajat pyrkivät kumoamaan vastustajien väitteitä, jotka liittyvät epäilyyn ”kiintiönaisten” pätevyydestä: ”Kyllä minun mielestäni on erittäin tärkeä, että on molempia, ilman muuta. Eikä meillä ole mitään semmoista ongelmaa, mikä muka joissakin kunnissa on, ettei olisi kiinnostuneita ja päteviä ihmisiä, sekä miehiä että naisia valittavissa.” (NMH 1994, oik.) Kannattajat eivät myöskään uskoneet, että tasa-arvo toteutuu ”itsestään”, kun *päteviä* naisia on tarpeeksi: ”Minä olen kyllä kiintiöiden kannattaja. En ollut aikaisemmin, kun ajattelin, että naisten pitäisi pärjätä ilman kiintiötäkin, mutta se vähän vaikuttaa siltä, että helpommin pääsee, jos on pakko, kuin että pitäisi odottaa, että joskus tällainen valaistuminen tulisi...” (NMH 1994, kesk.) Samasta asiasta puhutaan seuraavassakin:

Kun olin nuori, olin tällainen kehitysoptimisti... ja olin sitä mieltä, että nämä kiintiöt haittaavat naisia, että sitten naiset ruvetaan luokittelemaan b-luokan kansalaisiksi, että ne saa vain kiintiöiden kautta paikkoja. Ja olin sitä mieltä, että me jaksetaan kyllä pinnistää ja että meillä on aikaa ja että seuraava sukupolvi saa ainakin ansioidensa mukaan. En ole siitä enää niin varma ollenkaan ja minusta on tullut siinä suhteessa radikaalimpi ... ja että tasa-arvolain suoma tuki on tarpeen, jotta murretaan se hegemonia. (NMH 1994, SDP)

Myös väite, etteivät kiintiöt kuulu demokratiaan, on yleinen. Mutta kuten seuraava vastaaja toteaa, ei siihen kuulu myöskään omien suosiminen: ”Kiintiöitä tarvitaan tavallaan siihen, että kun kansa on valinnut tietyn määrän naisia jo hyvässä suhteessa ... niin ne eivät tunnu pitävän sitä arvossa, vaan enemmistön muodostavat sen kuppikunnan miehet, eli miehet valitsee enemmän toisiaan” (NMH 1994, SDP).

Sukupuolikiintiöt, jotka koskevat ei-vaaleilla valittuja julkisia elimiä, tulivat voimaan 1995, ja vaikka ne eivät koske hallitusta, 40/60 prosentin kiintiösääntöä on käytännössä sovellettu myös hallituksen kokoonpanoon. 1990-luvulla naisten osuus

hallituksen jäsenistä (n. 40 %) ylitti naisten osuuden eduskunnassa (37 %, 1999), mikä johti myös sukupuolen mukaisen työnjaon lievenemiseen, siitäkin syystä, ettei perinteisiä naissalkkuja kaikille naisministereille enää riittänyt.

Naiseuden representaatiot vallankäytön välineenä

Vaikka olen ehkä tietyllä tavalla toiminut, niin sanotusti 'miesten ehdoilla', enkä ole tyyppinä mitenkään hirveän naisellinen – niin kyllä minä semmoinen feministi olen ollut. Niin kuin kaikki kieltää ensin, että en minä nyt semmoinen feministi ole, että ottaisin rintsikat pois, mutta kyllä minä aina olen pitänyt naisten puolia ... Mutta minä olen nimenomaan aina ollut sen pienemmän puolella. Minähän olin jo kakarana sellainen, että annoin itseäni isommille pojillekin selkään, jos jotain pikkutyttöä kiusattiin ... olen siinä mielessä kyllä ollut näiden naisten etujen kannalla vaikkon olekaan mikään sosiaalipoliitikko. (NMH 1994, oik.)

Tässä sitaatissa feminismi on ”naisten puolustamista”, mutta siinä viitataan myös 70-luvun radikaalifeminismiin (”rintaliivien polttaminen”) ja naisnäkökulmaiseen feminismiin (”naisellisuus” ja ”sosiaalipoliittikka”), jonka ideoita suomalainen naisliike paljolti omaksui 80-luvulla. Naisnäkökulma kritisoi ”miehistä kulttuuria” ja pyrkii nostamaan naisten ja naisisten ajattelu- ja toimintatapojen arvostusta⁸. Tutkimuksellisenä lähestymistapana se johti muun muassa havaintoon naispolitiikkojen merkittävästä panoksesta hyvinvointivaltion rakentamisessa⁹. Näin erityisesti Pohjoismaissa, joissa naisten edustus politiikassa on ollut maailman huippuluokkaa. Tasa-arvofeminismi sen sijaan pitää epätasa-arvoa yksilöiden valintojen ja toiminnan seurauksena sukupuolineutraaleiksi oletetuilla areenoilla. ”Mutta se on vähän se, että jos pojat hiekkalaatikolla kiusaa, niin siksihän ne haluavat kiusata, että likka rupeaa itkemään, ja jos se menee ja itkee, että äiti, äiti, nuo heitti hiekkaa silmiin, niin nehan nakkaa entistä enemmän seuraavalla kerralla...” (NMH 1994, oik.).

Se, että naiset kuvataan jatkuvien hyökkäysten kohteiksi kertoo sukupuolten välisten suhteiden kärjistymisestä suomalaisessa politiikassa. Mutta puhe naisista ”itkevinä pikkutyttöinä” on sellaista naiseuden esittämistä, joka tuottaa sukupuolta miesten vahvuutena ja ylemmyytenä ja naisten heikkoutena ja periksi antamisena. Erottelua naisten ja miesten välillä, mutta myös naisten kesken, tehdään myös ottamalla jotkut naiset (usein ns. ainokaiset) mukaan meihin (miehiin) erotuksena (muista) naisista: ”On sanottu minun aikanani kokouksessa, että tähän pitäisi saada jotain naisia mukaan, kun ei meillä ole naisia. Ja minä olen tuijottanut takaisin,

että eiköhän tule mitään vaikutusta... ai, niin, joo, joo, meinaan, että 'noin naisia'" (NMH 1994, SDP.)

Esimerkit osoittavat, että helpoimmalla pääsee, jos on miespoliitikko, jonka identiteetti rakentuu hegemonisen maskuliinisuuden varaan. Sen tunnusmerkkeihin kuuluvat vahvuus, itsenäisyys, rationaalisuus ja objektiivisuus, jotka samalla, eivätkä sattumalta, ovat myös poliittisen uskottavuuden kriteerejä. Sen sijaan naispolitiikon on aina sijoitettava itsensä johonkin kohtaan normaalipoliitikon imagoon kuuluvan maskuliinisuuden ja (kulttuurisen) naiseuden muodostamaa janaa eli ratkaistava, "esittääkö" miestä vai naista vai jotain siltä väliltä. Perinteisille naisjärjestönaisille, joiden mielestä sukupuolilla oli omat toisiaan täydentävät tehtävänsä, tämä ei ollut ongelma. 1970-luvun naispoliitikot taas pyrkivät irrottautumaan "naiseudesta", joka näytti erottavan ja marginalisoivan heidät suhteessa politiikan "normaalitoimijoihin" (so. miehiin)¹⁰.

Haastattelujeni perusteella näyttää kuitenkin siltä, että 1980- ja 1990-lukujen naispoliitikot alkoivat vierastaa sekä perinteistä naisjärjestötoimintaa että tasa-arvo-feminismia. Uudenlaisesta ajattelusta todistavat pyrkimykset kyseenalaistaa sellaisia naiseuden representaatioita, jotka ylläpitävät vastakkaisuutta "naisellisten naisten" ja "normaalipoliitikkojen" välillä. Tällainen on myös myytti naisten keskinäisestä kateudesta ja torailusta. Estäessään naisten välistä solidaarisuutta ja yhteistyötä se toimii myös hajota ja hallitse -strategiana. "Tämä on se, mikä oikein kiusasi, että sitten taas kun oli mies ja nainen tai mies ja mies – sosiaaliministeriössä – niin oli ihan samat ristiriidat, mutta ei niistä koskaan sanottu, että 'riitelevät akat', niin kuin meistä sanottiin ja seuraavistakin" (NMH 1986, SDP). Mutta kun kahden eri puolueen naisministerit päättivät rikkoa tämän kuvion, löytyi muita tapoja todistaa naisen epäsopevuus poliitikon kuosiin: teet niin tai näin, se on aina väärinpäin.

Koska jos (poliitikko) ei riitele, ei tule profilia, ja sitten ei kuitenkaan saa riidellä kun on nainen. Niin minä sanoin, että kun meillä on kauhean paljon semmoisia-kin asioita ajamatta, joista olemme samaa mieltä, niin miksi minun pitäisi aina riidellä niistä, joista me olemme eri mieltä. (NMH 1994, SDP)

Toisin sanoen, jos korostat mielipide-eroja, olet "riitelevä akka", jos olet joustava, olet "lepu poliitikko". Tässä esimerkissä oli kyse päivähoitopolitiikasta, joka nousi muutenkin korostuneesti esiin vastauksissa kysymykseen, mikä naisia voisi yhdistää yli puoluerajojen.

”Naispolitiikat ajavat naisten etuja”

Kyllä suomalaiset naispolitiikat ovat ajaneet naisten etuja, mm. koulutusjärjestelmää ja sosiaaliturvajärjestelmiä kehitettäessä, niin kyllä siinä on ollut sen naisen, että koko sen perheen etu kyseessä. (NMH 1994, oik.)

Vaikka feministinen teoria on nyttemmin kiistänytkin ajatuksen naisista yhtenäisenä ja pysyvänä identiteettinä, se ei tarkoita, etteikö kollektiivinen toiminta tuottaisi poliittisia toimijoita ja identiteettejä, jollainen naiseuskin on ollut. Jaettu identiteetti ja sen kautta rakentuneet yhteiset ’intressit’ erottivat aikoinaan naiset miehistä politiikan toimijoina myös Suomessa, jossa poliittisilla naisjärjestöillä on pitkä historia. Tämä selittää osaltaan sen, miksi naisministerit pitivät lähes itsestään selvänä (11/14), että ”naispolitiikat ajavat naisten etuja”, joita lähes yhtä moni väitti itsekin ajavansa. Toisin sanoen, naisilla on yhteisiä etuja, joita ”naiset pääasiassa ajavat” (NMH 1994, kesk.). Lisäksi useimmat vastaajat paikansivat naisten yhteiset intressit hyvinvointipolitiikan alueelle. Naisten eduista, yhteisistä tavoitteista tai yhteistyöstä puhuttaessa käytettiin usein esimerkkinä päivähoitopolitiikkaa. Toisaalta todettiin, että työn ja perheen yhteensovittamisen pitäisi olla myös miesten intresseissä tai että näissäkin on lopulta kysymys ”perheen” tai ”kansakunnan” edusta, mitä yksi vastaaja tosin piti naisnäkökulman vesittämisenä:

Tietysti kaikki sanoo kyllä, että he ajaa myöskin koko maan etua, niin kuin ajaa-kin, mutta että kyllä tämä naisnäkökulma joissakin asioissa korostuu enemmän. Niissä... tämä perheen ja työelämän yhteensovittaminen... että ne on kuitenkin naisten arkipäivää ja se on iso kysymys, että ne on kunnossa. Musta se oli ihan upeaa, että naiset uskalsi tuossa päivähoitolaissa mökästää... (NMH 1994, kesk.)

Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että ”naiset voivat kehittää yhteisiä poliittisia tavoitteita yli puoluerajojen” ja useimmat kannattivat naisten yhteistoimintaa yli puoluerajojen, johon oli myös itse osallistuttu. Tätä selittää sekin, että tuolloin oli perustettu naisjärjestöjen yhteistyöverkosto (NYTKIS, 1988) ja eduskunnan naisverkosto (1991). Yhteistyömyönteisyys saattoi liittyä myös haastatteluajankohtaan, sillä vuodesta 1994 ei puuttunut dramatiikkaa, mitä tulee naisten välisen solidaarisuuden ja yhteistyön tiivistymiseen. Sen lisäksi, että nainen oli vähällä voittaa presidentinvaalit, naiskansanedustajat ja naisministerit yhdistivät voimansa viedäkseen läpi sukupuolikiintiöt sisältäneen uuden tasa-arvolain ja estääkseen päivähoitolain uudistuksen jarrutuksen”.

Miesvalta murtuu – mikä muuttuu

Varsinkin tuohon taloudelliseen päätöksentekoon, niin minä luulen kuitenkin, että naispuolinen Iiro Viinanen ei ehkä ajattelisi näistä asioista niin yksiselitteisesti, vaikka hän olisi insinöörikin. (NMH 1994, kesk.)

Tämä oli vastaus kysymykseen, ”mikä muuttuisi, jos miehiä ja naisia olisi tasaveroisesti mukana päätöksenteossa”. Vastaus riippui siitä, arveltiinko sukupuolella yleensä olevan merkitystä politiikassa. Jos tällaista ei oltu havaittu, ei kysymykseen myöskään vastattu. Mutta ne 10 naisministeriä, jotka vastasivat, olivat yhtä mieltä siitä, että sukupuolten tasaisempi edustus poliittisessa päätöksenteossa muuttaisi politiikan sisältöä ja painotuksia ja/tai työ- ja toimintatapoja parempaan suuntaan. Suurin osa naisministereistä piti siis politiikkaa sukupuolistuneena toimintakenttänä, mikä korostui, kun he pohtivat kysymystä ”onko politiikassa naisten alueita ja miesten alueita”. Naisten alueina pidettiin sosiaali- ja koulutuspolitiikka ja miesten reviireinä talous- ja ulkopoliitiikkaa. Tämän jaon vaarana nähtiin ”naisten alueiden” marginalisoituminen ja ”miesten alueiden” ylikorostuminen. Vähän niin kuin ”tutkimustakin pyritään kaventamaan niin kuin tiede olisi pelkästään teknologiaa” (NMH 1994, oik.).

Mikä sitten ratkaisuksi? Yhtäältä olisi nostettava naisisten politiikan alueiden arvostusta ja saatava lisää naisia talouspoliittiseen päätöksentekoon. Toisaalta haluttiin purkaa sukupuolistunutta valtasuhdetta (naisten) hyvinvointipolitiikan ja (miesten) talouspolitiikan välillä. Tämä jako henkilöityy hallituksessakin naispuolisen sosiaaliministerin ja miespuolisen valtiovarainministerin salkuissa. Suomessa ei ole koskaan ollut naista ensimmäisenä valtiovarainministerinä. Mutta vieläkin radikaalimpia keinoja oli tarjolla, kuten talouden ja politiikan välisen suhteen uudelleen määrittely, johon liittyisi hierarkkisen sektorijaon alasajo:

Talous on yliarvostettua siinä mielessä, että kaikki on taloutta... Minun mielestäni se on horisontaalinen eikä hierarkkinen kysymys. Sama koskee perinteistä ulkopoliitiikkaa... kansainväliset suhteet ovat verkostoitumassa, niin että niitä täytyy tehdä joka alalla. (NMH 1994, kesk.)

Toisin sanoen, talous- tai ulkopoliitiikkaa ei tulisi nähdä erillisinä ja vieläpä muita alueita ”määrävinä” valtakeskuksina, vaan kaikkia politiikan alueita koskevinä ulottuvuuksina. Sektorijaon purkamisen toivottiin johtavan siihen, että poliittinen päätöksenteko nähtäisiin enemmänkin kokonaisuutena, jonka puitteissa poliittiset

tavoitteet olisi helpompi toteuttaa – sen sijaan, että talouden ”näkömätön käsi” ohjaisi poliittista päätöksentekoa. Kolme naisministeriä (SDP, RKP ja kesk.) kritisoi myös perinteistä tapaa nähdä ulkopoliittikka vain valtioiden välisten virallisten suhteiden hoitamisenä. Ulkopoliittikka ei ole vain ulkoasiainministeriön asia, vaan kansainvälisten suhteiden hoitaminen kuuluu kaikkien ministeriöiden toimialaan.

Ulkopoliittikassa miehet ovat aina huippukokouksissa paikalla, ja niitä on pidetty tärkeänä... Ja sitten vastaavasti monissa kansainvälisissä järjestöissä, joissa on tehty paljon enemmän työtä, niin niitä ei ole näkynyt... Naisten tapaa tehdä (tätä työtä) pidetään näpertelynä tai hössöttämisenä. Ja minusta se on kuitenkin se, mikä on uudistanut tämän sinänsä pystyyn kuolemassa olleen organisaation ... se miesten tapa on pystyyn kuollut, eli juuri tällaiset valtiovierailun tyyppiset ... ulkopoliittikassa. (NMH 1994, SDP)

Niin työelämässä kuin politiikassakin miehet tekevät näkyvimvät ja arvostetut työt, naiset puurtavat taustalla. Mutta naisten aliarvostettu ja näkömätön työ on usein ollut avantgardistista ja uutta luovaa suhteessa perinteiseen politiikkaan. Saman voi todeta yleisemminkin. Juuri marginaalisesta asemastaan johtuen naisille on ollut erityisen tärkeää puhua tasa-arvon, demokratian ja hyvinvoinnin puolesta. Tasa-arvoistava sosiaalipoliittikka, kuten julkinen päivähoito, edisti sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja hyvinvointia yleisemminkin. Vaatimus naisten yhtäläisestä osallistumisesta päätöksentekoon syvensi käsitystä demokratiasta ja toi esiin muitakin marginaaliin jääneitä ryhmiä. Näillä kokemuksilla on käyttöä myös globalisaation hallinnassa. Poliittikka on kuitenkin myös työpaikka, jossa naisille näyttää jäävän vain kaksi vaihtoehtoa, joko mukautua miesnormiin tai jäädä marginaaliin. Mutta marginaalissa muhii muutos, joka etsii uudenlaista tapaa määritellä – ei vain politiikka – vaan *sukupuoli*.

Kirjallisuus (luku 7):

- Bergqvist, Christina (2001): Johdanto: Pohjoismaat - yksi vai useampia malleja. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, 15-26. Helsinki: Edita.
- Bergqvist, Christina - Jaana Kuusipalo - Audur Styrkársdóttir (2001): Keskustelu lastenhoitopolitiikasta. Teoksessa Bergqvist, Christina et al. (toim.): *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*, 151-172. Helsinki: Edita.
- Butler, Judith (1998/1990): Subjects of Sex/Gender/Desire. Teoksessa Phillips, Anne (toim.): *Feminism & Politics*, 273-291. Oxford-New York: Oxford University Press.
- Butler, Judith - Joan W. Scott (1992): Introduction. Teoksessa Butler, Judith - Joan W. Scott (toim.): *Feminists Theorize the Political*. New York-London: Routledge.
- Kuusipalo, Jaana (1989): Naisena politiikan huippupaikoille? *Sosiologia* 26:2, 89-103.
- Kuusipalo, Jaana (1994): Emännät ja työläisnaiset 1930-1950 -lukujen politiikassa - oppaina Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lea Henriksson - Ritva Nätkin (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*, 157-178. Tampere: Vastapaino.
- Kuusipalo, Jaana (1999): Suomalaiset naiset politiikassa. Teoksessa *Suomalainen nainen*, 55-78. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kuusipalo, Jaana (2002): Mitä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopolitiikka tavoittelee? Teoksessa Holli, Anne Maria - Terhi Saarikoski - Elina Sana (toim.): *Tasa-arvopolitiikan haasteet*, 208-220. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. WSOY.

Viitteet (luku 7):

1. Vuosien 1926 ja 2000 välisenä aikana nimitetyistä 52 naisministeristä 34 oli joko sosiaali- ja terveysministereitä tai opetusministereitä (65 %).
2. Naiseuden representaatiot viittaavat naisellisen identiteetin tai naisen kategorian esittämiseen, joka kulttuurissamme toistaa ja ylläpitää sukupuolten välistä vastakkainasettelua ja hierarkiaa (Butler 1998 273-274; Scott- Butler 1992).
3. Harri Holkerin (1987-1991) ja Esko Ahon (1991-1995) hallitusten naisministereistä kolme edusti Suomen Sosialidemokraattista Puoluetta (SDP), neljä Suomen Keskustaa (kesk), kuusi Kansallista Kokoomusta (kok) ja yksi Ruotsalaista Kansanpuoluetta (RKP). Kokoomuslaisten yliedustus aineistossa selittyy sillä, että puolue osallistui molempiin hallituksiin. SDP oli mukana vain Holkerin ja keskusta Ahon hallituksessa. Lisäksi vertailin tätä aineistoa vuonna 1986 tekemiini haastatteluihin (NMH 1986), joissa oli mukana suurin osa (17) vuosien 1926-1986 välillä toimineista 27 naisministeristä.
4. Vastaajista (14) suurin osa arvioi sukupuolestaan olleen sekä etua (10) että haittaa (9) poliittisella uralla, kuten vaaleissa. Etuna sukupuolen näki oikeistopuolueidenkin naisministereistä yli puolet (4/7), mutta heistä vain kaksi arveli sukupuolestaan olleen haittaa poliittisella uralla.
5. Kuusipalo 1989.
6. Kuusipalo 1999.
7. Tasa-arvolain (1995) mukaan valtionhallinnon komiteoissa, neuvottelukunnissa, työryhmissä ja muissa vastaavissa valmistelu-, suunnittelu- ja päätöksentekokelemissä samoin kuin kunnallisissa toimielimissä, lukuun ottamatta kunnanvaltuustoja, tulee olla sekä naisia että miehiä, kumpiakin vähintään 40 %.
8. Ks. esim. Kuusipalo 2002.
9. Kuusipalo 1994; Bergqvist 2001, 16-17; Bergqvist - Kuusipalo - Styrkársdóttir 2001.
10. Ks. Kuusipalo 1999 ja 2002.
11. Tässä viitataan vuoden 1991 uudistuksiin, joilla muutettiin päivähoitolakia (1973) ja lakia lasten

kotihoidon tuesta (1985). Niiden mukaan kaikilla alle 7-vuotiaiden lasten vanhemmilla on subjektiivinen oikeus joko päivähoitopaikkaan tai kotihoidontukeen. Aikaa tavoitteen toteuttamiseen oli vuoteen 1995. Ahon hallitus pyrki talouslaman oloissa tekemään leikkauksia sosiaalimenoihin. Näihin kuului myös ko. päivähoitolain siirtäminen. Jarrutus epäonnistui eduskunnan naisverkoston mobilisoiman vastustuksen ansiosta

Luku 8.

Kuusipalo, Jaana (2007): Elisabeth Rehn - kvinnan som krossade glastaket i politiken.
Teoksessa *Feminister i farten. 100 år av kvinnopolitik i Svenskfinland*, s. 224-254
(Redaktörer: Johanna Aminoff-Winberg, Mona Rautelin och Harriet Silius).
Schildts förlags Ab.

Julkaistu väitöskirjassa Schildts förlags Ab:n luvalla.

Suomesta ruotsiksi kääntänyt Lotta Moring.

Elisabeth Rehn – kvinnan som krossade glastaket i politiken

Jaana Kuusipalo

När Tarja Halonen (sdp) blev president år 2000, krossades slutligen det glastak som hindrat en kvinna att bli statschef i Finland. Tre år senare gick även statsministerposten för första gången till en kvinna. Dessa utnämningar föregicks av en tio år lång kamp om kvinnors kompetens och lämplighet som statschef. De första tecknen var Eeva Kuuskoskis (centern) och Elisabeth Rehns (sfp) kometartade uppgång på den politiska stjärnkartan. I början av 1990-talet avancerade de två kvinnorna till ledningen i opinionsmätningarna inför presidentvalet och utmanade sedan de manliga kandidaterna i 1994 års presidentval. Såväl Rehn (1990) som Kuuskoski (1991) tävlade också om partiledarposten inom respektive parti, men förlorade.

Anneli Jäätteenmäki (c) gick i Kuuskoskis fotspår och blev den första kvinnan i ledningen för ett stort parti, och därmed även statsminister. Om Kuuskoski banade väg för Jäätteenmäki, så banade Rehn väg för Halonen. Det förefaller osannolikt att socialdemokraterna skulle ha ställt upp en kvinna i presidentvalet 2000, om inte Rehn hade tagit sig till andra valomgången i föregående val. Rehn förlorade visserligen mot Martti Ahtisaari (sdp), men hon kullkastade det dittills självklara antagandet att presidenten måste vara man. I presidentvalet 2000 kom Rehn fyra i första valomgången och besegrades av bland andra Halonen.

Elisabeth Rehn, blev invald i riksdagen 1979, och satt där till 1994. Hon blev känd för den stora allmänheten då hon 1990 valdes till landets första kvinnliga försvarsminister.
Foto: Matias Uusikylä.

Men Elisabeth Rehn var trots allt den första kvinnan som nästan hälften av befolkningen var redo att anförtro ledningen av Finlands utrikespolitik. I fokus för denna artikel står Elisabeth Rehn och hennes utveckling till att bli kvinnan som krossade glastaket i politiken.

Hemmafrun som gick med i kommunalpolitiken

”... politiken handlar ju egentligen om att sköta gemensamma frågor, och *det* har jag alltid varit intresserad av.”¹

I en levnadsteckning över en toppolitiker söker författaren svar på varför just denna person blev *primus inter pares*, den främste bland likar. Elisabeth Rehns (f. Carlberg 1935) levnadshistoria är berättelsen om hur en finlandssvensk ”societetsdam” utvecklades till en toppolitiker som satte sig upp mot sin tids tabun. Samtidigt påminns läsaren om känslor och spänningar i samhället och rycks med i den gemensamt upplevda historien. Skildringen av Elisabeths barndom tar oss till krigs- och kristiden, som stärkte finländarnas samhörighetskänsla och patriotism.

Under kriget deltog Elisabeth i Lotta Svärd-organisationens verksamhet som flicklotta och fostrades i enlighet med kvinnliga medborgares moderliga förpliktelser: altruism, flit och omsorg om de svagaste. Samma egenskaper förväntades av kvinnor som deltog i politiken. Intresset för ”gemensamma frågor” vaknade hos Elisabeth, eller Lillan, som hon i egenkap av familjens yngsta kallades, då hon hjälpte fadern som var läkare på hans mottagning och följde med på hembesök. I läkararbetet blottades även sociala problem i samhället.

”Det var brist på bandage, så bandagen tvättades, mamma kokade dem och sedan rullade vi ihop dem [...] det är ganska otroligt att föreställa sig det här, men det innebar att samhällsfrågor och omsorgen om människor, det kom med i ett ganska tidigt skede.”²

Under skol- och studietiden var fröken Carlberg en karismatisk ung kvinna, som var föremål för omgivningens uppmärksamhet och drogs med i gemensamma aktiviteter. Men aktiviteterna på Svenska handelshögskolan, ”Hanken”, fick vara när hon blev gravid och ”blev gift” 1955. Därmed anslöt

hon sig till alla de generationer av kvinnor vars val hade begränsats av de institutioner som upprätthåller kärnfamiljen, exempelvis (tvångs)äktenskapet och hemmafruinstitutionen. I äktenskapet med Ove Rehn föddes fyra barn i rask takt. Elisabeth Rehn blev diplomekonom 1957 men sökte inte arbete utanför hemmet, för "barndagvården funkade inte på den tiden, så att jag på ett vettigt sätt skulle ha lyckats ordna något slags dagvård för fyra barn".³ Samma problem förenade 1960-talets unga, välutbildade kvinnor och gav en impuls till andra vågens feminism i Finland.

"Å andra sidan påverkades jag naturligtvis av att jag på sätt och vis blev bunden, just det, i alltför unga år. När man får barn som 20-åring och gifter sig [...] det ledde ju till att jag aldrig kunde lösgöra mig helt och enbart tänka på mig själv, utan jag hade det här ansvaret redan från unga år."⁴

Vid sidan av hemarbetet utnyttjade Rehn också sin utbildning, dels som kontorschef inom familjeföretaget, dels genom att som den första i Finland marknadsföra och utbilda nya försäljare av Tupperware-produkter.⁵ Plastprodukternas braksuccé berättar om hennes öga för marknaden. Försäljningsstrategin utgick från nätverksmarknadsföring och lämpade sig väl för hemmafruar. När barnen började skolan, arbetade Rehn som lärare i yrkesvägledning, samlade in pengar för Grankulla IFK, som leddes av hennes man, och ledde själv idrottsföreningens damlag. Hon valdes också till ordförande för Hem och skola-föreningen i Grankulla. Allt detta medverkade till att hon blev invald i Grankulla stadsfullmäktige 1973.

"Till en början var jag på sätt och vis inte intresserad av politik, utan jag kom med på ett helt naturligt sätt i och med att jag hade, och har, en stor familj som drog med mig i samarbetet mellan hem och skola."⁶

"Den dumma blondinen" visar klorna

För att bli invald i riksdagen krävdes det professionellare tag, som Rehn erbjöds av Carl-Johan Berg, marknadsföringschef på *Hufvudstadsbladet*. Valkampanjens amerikanskinspirerade valannonser bar frukt. "En kvinna från höger" valdes in i riksdagen på första försöket 1979, tvärt emot partiledningens planer. För den hade Rehns uppgift enbart varit att samla in röster till sfp:s (manliga) huvudkandidater. Rehns egen uppfattning är att hon vann den tuffa valkampen just för att hon var kvinna. Hon var en bland några liknande manliga kandidater, och könet blev den avgörande faktorn.⁷ Bakom valet av Rehn låg jämställdhetsrörelsen, som ökade efterfrågan på kvinnor på den politiska marknaden och höjde de kvinnliga riksdagsledamöternas antal framförallt inom högerpartierna. I riksdagsvalet 1970 hade antalet kvinnliga ledamöter inom samlingspartiet fördubblats och sfp fått en kvinnlig riksdagsman efter en paus på nästan tjugo år. Samtidigt växte tv:ns betydelse som en plantskola för politiker. År 1975 invaldes Jutta Zilliacus, känd från både tidningar och tv, i riksdagen. Efter att Zilliacus lämnade riksdagen 1987, var Rehn sfp:s enda kvinnliga riksdagsledamot i fyra år, fram till 1991.

Rehn, som ju själv var expert på marknadsföring, tvekade inte att utnyttja medierna för att ge fart åt sin politiska karriär. Hon drog sig inte heller för mer lättsam publicitet, som många andra politiker på den tiden ännu undvek. I en sådan roll uppträdde Rehn redan i den tidigare riksdagskollegan Ulla-Leena Alppis bok *Kosketuskobtia*.⁸ Där samtalar författaren med en väninna som säger att hon "nog känner till kvinnopolitiker, dem ser man på tv". "Var då?" hade Alppi frågat. Väninnan hade tänkt efter och svarat: "Alltså, hm ... Jag såg Elisabeth Rehn i Kymppitonni!" – en underhållande tv-frågesport. Det här var inte den enda saken där Rehn var före sin tid.

Inte heller riksdagskollegerna tog Rehn på allvar i början. Till och med när hon var med om en flygolycka 1980 skrattade somliga, att Lillan, hon gör vad som helst för att få publicitet. Sfp-ledningen tyckte hon var en "dum blondin", som valts in i riksdagen tack vare en "ful och oschyst valkampanj". Rehns rättframma kritik av finlandiseringen sågs som en politisk dumhet. Hon röstade varken på Kekkonen eller på Koivisto.⁹

Men det som i Kekkonen-Finland var "dumt" blev på 1990-talet avantgardistiskt, och Rehn kunde inte beskyl-las för politisk opportunist. Även epitetet "dum blondin" vändes mot dem som använt uttrycket. Öppet kvinnoförakt väckte förargelse under en tid då den kvinnocentrerade femi-nismen fick understöd i allt vidare kvinnokretsar. Om inte förr, så blev blondinsnacket politiskt inkorrekt i samband med det så kallade snoppkortet, ett porrvykort som några manliga arbetsmarknadsbossar skickade till en specialforsk-are vid jämställdhetsombudsmannens byrå (se *Kortti puhuu*, 1991) och den offentliga indignation som kortet gav upphov till.

I början av sin riksdagskarriär förstärkte Rehn de finsk-språkigas uppfattning om "svenskatalande bättre folk", men familjeföretagets konkurs 1982 förenade "societetsdamen" med vanliga dödliga. I början av 1990-talet väckte Rehn sympati bland personer som förlorat sin egendom under de-pressionen. Den ekonomiska otryggheten avslöjade medel-klassidentitetens sårbarhet, men för Rehns del stärkte pröv-ningarna bara kamplusten. Familjens enda försörjare måste vinna riksdagsvalet 1983, vilket hon också gjorde. Under sin andra riksdagsperiod var Rehn ordförande för lagutskottet. I följande riksdagsval, 1987, var hon röstmagnet; av alla kan-didater i hela landet kom hon på plats nummer fem. Detta gav henne uppdraget som ordförande för sfp:s riksdagsgrupp, den krets därifrån ministrarna rekryteras.

Försvarsminister i reklamsyfte

Elisabeth Rehn, som fortsatte som försvarsminister, var en veritabel guldgruva för svenska folkpartiet. Rehn uppträdde alltid vänligt och orkade svara lugnt även på svåra frågor. Redan i början av regeringsperioden viskades det att Elisabeth Rehn var ett presidentämne.¹⁰

Den kanske allra största lyckosparken i Rehns karriär var utnämningen till försvarsminister i Harri Holkeris regering 1990. Man kan fråga sig om Rehn hade upptäckts som presidentkandidat, ifall hon skulle ha fått en ministerpost som ansågs "lämpligare för en kvinna". Rehns första period som försvarsminister var på sätt och vis ett "tröstepreis", som hon fick efter att ha förlorat sfp:s ordförandekamp mot Ole Norrback. Försvarsministerposten blev ledig när Norrback blev undervisningsminister.¹¹ Därmed blev Rehn världens första kvinnliga demokratiskt valda försvarsminister.

Utnämningen av en kvinna till detta manliga uppdrag var inte problemfri. Ännu i sista stund ombads Rehn i stället bli minister utan portfölj, vilket hon inte gick med på: "Varför skulle jag byta ut en inflytelserik ministerpost mot en sämre?"¹² Sfp:s ledning var inte enig. Högerfalangen motsatte sig utnämningen av Rehn, medan ledartrojkan (Christoffer Taxell, Ole Norrback och Jörn Donner) insåg utnämningens reklamvärde. För övrigt hade Holkeris regering endast ett år kvar till följande riksdagsval.¹³ Rehn ansåg att det inte bara var regeringen som fick reklam utan också hon själv:

"Det att jag blev allmänt känd i den internationella och nationella pressen, visst berodde det uttryckligen på mitt kön och ingenting annat [...] Man ansåg att jag skötte mina uppgifter väl, i olika gallupar och annat, och just därför noterades jag, för att jag var annorlunda i fråga om mitt kön. Ja, det ledde ju till alla de här presidentvalsturererna"¹⁴

Försvarsministerposten var bland de sista på ministrarnas rankinglista i början av 1990-talet,¹⁵ men under Elisabeth Rehns tid som försvarsminister 1990–1994 ökade dess betydelse. Världens uppmärksamhet vändes för ett ögonblick mot Finland, vars försvar leddes av en kvinna. Det internationella intresset ökade även på grund av den exceptionella tidpunkten: Sovjetunionens sönderfall, den tyska återföreningen och de europeiska integrationssträvandena innebar att den utrikespolitiska doktrinen omprövades även på annat håll än i Finland. Men genast under de följande regeringsförhandlingarna, när Rehn varit försvarsminister i drygt tio månader, gjordes det försök att störta henne.

För sfp var proceduren ännu enklare, eftersom Elisabeth Rehn, som blivit mycket populär bland finländarna, skulle fortsätta som försvarsminister. Visserligen hade det förekommit försök att sätta i gång en operation med målet att tränga undan Rehn. I planen ingick att Jörn Donner skulle bli kulturminister. Företaget misslyckades eftersom centern höll hårt fast vid kulturministerposten som lovats till Isohookana.¹⁶

Enligt forskaren och samhällsdebattören Risto E.J. Penttilä stakade Rehn ut Finlands säkerhetspolitik genom att poängtera det nordiska samarbetet och knyta internationella kontakter på hög nivå till både öst och väst. Hon dryftade också, före sin tid, den europeiska integrationens inverkan på Finlands säkerhet, något som landets utrikespolitiska ledning ännu teg om.¹⁷ Men alla uppskattade inte Rehns förhandlingskonst: "När Rehn berättade om sina utrikes- och säkerhetspolitiska samtal, fick diplomaterna på Utrikesministeriet magknip."¹⁸ Själv tog Rehn resolut ställning till sådan kritik:

"Hos oss har det tidigare varit sådant där fjäsk i fråga om utrikespolitiken, att den är så betydelsefull att bara

vissa [...] visa män får yttra sig om den. Men det här är uttryckligen frågor som jag tycker alla ska få säga sin åsikt om utan att det bromsas på något sätt”¹⁹

Penttilä²⁰ skriver att Rehn ”förändrade Finlands säkerhetspolitiska kultur”. Hon ”avmystifierade frågor kring säkerhet och försvar” och visade att också ”en människa som inte kommer inifrån kabinetten” kan driva en lyckad säkerhetspolitik. Efter de inledande tvivlen insåg även generalerna ”vilken PR-kvinna de hade fått”.²¹ Rehn arbetade synligt för anskaffningen av de amerikanska F/A 18 Hornet-jaktplanen och förbättrade bilden utåt av försvarsmakten. Hon ingrep mot den pennalism rekryterna utsattes för och genomförde reformer för jämställdhet och miljövard, vilket var fullständigt nytt inom försvarsförvaltningen.²² Men alla förnyelser som Rehn åstadkom applåderades inte. I synnerhet Hornet-affären och den frivilliga militärtjänstgöringen för kvinnor väckte motstånd.

När rockbandet Popeda sjöng: ”Jag anklagar dig Elisabeth Rehn, för att min fru går i uniform”, förenade sig många feminister med kören. De ansåg att kvinnor skulle stödja fred och inte föra ut andra kvinnor i krig. Frågan var också svår för Rehn själv, som personligen inte ville ha kvinnlig värnplikt och åtminstone inte ansåg det vara en jämställdhetsfråga.²³ Först efter påtryckningar från olika håll lät Rehn göra en utredning om frågan. Impulsen till reformen kom ändå av minister Rehns rekommendation att kvinnor skulle kunna delta i fredsbevarande uppgifter. Rehn själv motiverade reformen med att kvinnors frivilliga militärtjänstgöring gav dem tillträde till nya arbetsuppgifter inom försvarsmakten.²⁴

PR-kvinna för jämställdhet

”Och vi har alltid försökt göra så, att när mina resor förbereds [...] så har jag alltid något evenemang med

anknytning till jämställdhet. Det är ganska viktigt att helt fräckt utnyttja det intresse som riktas mot mig i min egenskap av försvarsminister till förmån för jämställdheten”.²⁵

I Esko Aho (c) regering 1991–1994 var Rehn även jämställdhetsminister, vilket hade stor betydelse åtminstone för de av Rehns kvinnliga anhängare som i presidentvalet 1994 önskade att de kvinnliga kandidaterna skulle stå för en förändring i maktfördelningen mellan könen. Det var viktigt att kandidaten var beredd att initiera verkliga förändringar i fråga om jämställdhet. Ursprungligen var det tänkt att centerpartiet skulle ta hand om jämställdhetsfrågorna i regeringen, och ett alternativ var att justitieminister Hannele Pokka även skulle bli jämställdhetsminister. Men enligt Eeva Kuuskoski ville centerns ledning inte ge Pokka en alltför inflytelserik post, så i stället fick sfp och Rehn ta över jämställdhetsfrågorna.²⁶

”Rehn berättade att hon först efterhand börjat förstå jämställdhetsfrågor, efter att upprepade gånger ha slagit huvudet i pojkarnas kabinetsdörr”.²⁷ Som försvarsminister insåg Rehn ”hur lite man fäster avseende vid kvinnor i det här huset”.²⁸ Under jämställdhetsministerns ledning bereddes en rätt radikal reform av jämställdhetslagen, som innefattade könskvoter till offentliga organ vars medlemmar inte utsågs i val. Lagen trädde i kraft 1995.

”Mitt mål har varit att kvinnliga och manliga sektorer ska skrotas. Och därför är jag glad att jag fick den här uppgiften [som försvarsminister, J.K.], trots att många har påstått att jag militariserar de finländska kvinnorna [...] Vi uppnår inte verklig jämställdhet i politiken och verkliga möjligheter att göra framsteg förrän vi har kvinnor på manliga områden och män i kvinnliga uppgifter. Vi får inte heller jämställdhet i fråga om löner.”²⁹

Redan i sitt agerande som försvarsminister och presidentkandidat skingrade Rehn de fördomar som brukar riktas mot kvinnliga politiker. Den första kvinnan inom ett manligt område får vanligen stå till svars för hela sitt köns rykte. Också i det här avseendet tog Rehn en risk genom att välja en helt ny strategi. Till skillnad från många andra ensamma kvinnor, som försökt "utplåna sitt kön", skämdes Rehn inte för sin kvinnlighet och lyckades trots detta (sic!) övertyga omgivningen om sin kompetens. Både i hemlandet och ute i världen visade hon att en kvinna kan sköta saker som traditionellt anses höra till den manliga kompetensen utan att fördenskull "imitera män".

Med andra ord följde Rehn det centrala budskapet inom den kvinnocentrerade feminismen – kvinnor behöver inte skämmas för sin kvinnlighet – samtidigt som den spreds bland den breda allmänheten. Den kvinnocentrerade feminismen handlar om en ny definition av kön. Den placerar rentav de värderingar och egenskaper som brukar förknippas med kvinnlighet framför traditionellt maskulina egenskaper och värderingar, vilket fungerar som en kritik av ett manligt sätt att arbeta och av könshierarkier (exempelvis inom politiken). Enligt Anne Koski³⁰ låg hemligheten bakom Rehns framgång i hennes kombination av kvinnlig habitus och manlig beslutsamhet eller rationalitet.³¹

Häriifrån var vägen till en presidentkandidatur inte lång, eftersom kraven på en rättvisare fördelning av den politiska makten mellan män och kvinnor fick ny tyngd av den kvinnocentrerade feminismen. Nytt i detta tänkesätt var att kvinnor inte längre skulle anpassa sig till en manlig roll utan man ansåg att företrädare för kvinnliga värderingar också behövdes i manliga uppgifter. Eeva Kuuskoskis och Elisabeth Rehns överraskande popularitet i opinionsmätningarna inför presidentvalet gav en tydlig vink om att många ville ha en sådan förändring också inom den högsta politiska makten.

År 1991 bedömde Kuuskoski att "det att jag hänger med i galluparna berättar någonting om förändringar inom politiken. Kanske det berättar att kvinnornas svängrum inom politiken har ökat klart".³² Kuuskoski var ändå inte kvinnan som skulle ha kunnat utnyttja de här möjligheterna:

"... jag är en torris. Jag förhåller mig allvarligt i alla situationer. Jag kan inte predika, jag kan inte hålla tacktal. Jag filosoferar gärna, fast jag har märkt att alla inte orkar intressera sig för det."³³

Efteråt bedömde Kuuskoskis kampanjchef Riitta Prusti att Kuuskoski inte hade lyckats lösgöra sig från rollen som partipolitiker,³⁴ vilket förväntades av en kandidat som representerade en folkrörelse. Detta gav århundradets chans åt Rehn. Hon lyckades motsvara de förväntningar som ställdes på en kvinnlig kandidat och övertog slutligen också en del av Kuuskoskis anhängare. Rehn förenade sin kvinnliga image med en manlig ledarstil på ett maskulint område av politiken och ifrågasatte därmed uppfattningen om politiken som ett könsneutralt verksamhetsfält.

"Första Kvinnan" i presidentvalet

"Sossarna tippa väl att det blir Kalevi Sorsa. Jag vill nu genast säga att det syns tydligt att en kvinnlig president ligger rätt i tiden."³⁵

Elisabeth Rehns kampanjorganisation hette Första Kvinnan, vilket berättar vad de grupper som stödde henne hoppades på. I början av 1990-talet skakade den finländska välfärdsstaten i sina grundvalar på grund av depressionen, statsekonomins kris, nedskärningarna inom den sociala sektorn samt den europeiska integrationen. Förhoppningarna om en kvinnlig president hängde samman med viljan att slå

vakt om den så kallade kvinnovänliga välfärdsmodellen som kvinnorna själva hade varit med om att bygga upp.³⁶

Kvinnoforskningen, som fick en starkare ställning som akademiskt ämne vid samma tid, gjorde den stora allmänheten medveten om att den finländska välfärdsmodellen till stor del var ett resultat av kvinnors strävanden och att den inte endast ökade den sociala jämlikheten utan också jämställdheten mellan könen.

Kampen om välfärdsstatens framtid hörde samman med maktfördelningen mellan könen, som blev en av de viktigaste politiska frågorna under 1990-talet. Paradoxalt nog fördes den häftigaste kampen om välfärdsstaten i Finland under en tid då andelen kvinnor i både riksdagen och regeringen var rekordhög. År 1991 var kvinnornas andel i riksdagen den högsta dittills (38,5 %) och rekordmånga kvinnliga ministrar – sju stycken jämfört med tio män – inledde sitt arbete i Ahos regering. År 1988 hade Nytkis (Naisjärjestöt Yhteistyössä – Kvinnoorganisationer i Samarbete) grundats, en organisation som sammanför opolitiska och politiska kvinnoorganisationer. Nytkis beredde jordmånen för kvinnosamarbete över partigränserna. Ett av målen för Nytkis var att öka kvinnornas andel i politiken. År 1991 utsträckte sig kvinnornas politiska samarbete även till riksdagen i och med grundandet av Riksdagens kvinnonätverk.

Kvinnornas krav fick eftertryck av det faktum att trots att det fanns rekordmånga kvinnor i riksdagen och regeringen saknades kvinnor på de viktigaste politiska posterna. Statsministern, finansministern och de övriga "superministrarna" var manliga partiordförande som (praktiskt taget inbördes) beslutade om regeringsprogrammet och budgetramarna – det vill säga vad pengarna skulle användas till och tvärtom. Under depressionen hade de övriga ministrarna föga att säga till om ens gällande sitt eget ansvarsområde. Det fanns också få kvinnor i de viktigaste ministerutskotten och i de inofficiella

grupper där de preliminära besluten fattades.³⁷ I den politiska kris som följde på depressionen framhövdes kvinnornas maktlöshet ytterligare, eftersom det saknades försvarare av kvinnornas krav på den politiska toppnivån. Social- och hälsovårdsminister Eeva Kuuskoski gjorde demokratiunderskottet synligt när hon lämnade Ahos regering 1992 och motiverade sitt beslut med att hon inte kunde godkänna det sätt på vilket nedskärningarna inom den sociala sektorn genomfördes. Trots att det egna partiet utdömde Kuuskoski som avfälling, torde avhoppet ha ökat hennes popularitet bland kvinnorna.

Rehn vann understöd på ett annat sätt. Hon krävde inte någon kursändring i den ekonomiska politiken och kritiserade inte heller superministrarnas maktutövning. Däremot uttryckte hon med hela sitt milt stålhårda väsen kampen mot ringaktningen av kvinnorna. I den feministiska forskningen avses med kvinnors politiska representation två olika saker. Dels avses begreppets traditionella politiska betydelse, det vill säga kvinnornas närvaro i de politiska organen, och dels innefattar representation även hur kön framställs exempelvis i medierna.³⁸ De här två sätten att "representera" kön politiserades kraftigt i presidentvalen 1994 och 2000.

Då Elisabeth Rehn tillfrågades på tv när Finland kommer att få sin första kvinnliga president, log hon skälmst och sade: "Säg det, kanske redan i följande presidentval. Inte för att hon är kvinna, utan för att det finns många kompetenta kvinnor som väl uppfyller de krav som kan ställas på Finlands president."³⁹

I denna replik uppträder Rehn som talesman för ett liberalt jämställdhetstänkande, vars mål är att integrera kvinnorna i politiken på samma villkor som männen. Utgångspunkten är att de politiska uppgifterna inte är bundna till kön och att rekryteringen är oberoende av kön, det vill säga könsneutral.

Rehn hamnade dock själv i bräsch för en kamp av ett helt annat slag som utlöstes av den kvinnocentrerade feminismen, och vars mål var att synliggöra könsindelningen och köns-hierarkierna inom politiken.

Hjärtlig järnlady klår socialtant

Presidentvalskampen startade i mars 1993, när president Mauno Koivisto (sdp) meddelade att han inte skulle ställa upp i valet. Därefter började opinionsmätningarna visa ett ökat stöd för Martti Ahtisaari (sdp), som var så gott som okänd bland den breda allmänheten, medan stödet för Rehn sjönk från 20 procent i januari till 10 procent i mars.⁴⁰ Även inom sfp rådde en viss tveksamhet, men inte enbart på grund av det vikande stödet för Rehn. Det var svårt för partiet att börja stödja en kandidat som partiledningen inte heller tidigare så gärna hade stött.

”Först viftade jag ju bort hela saken och tyckte att det var absurt [...] Men sedan noterades jag i galluparna och [...] allt det här ledde till att det hela tiden kom nya frågor. Och sedan blev de ivriga inom partiet, men inte partiledningen, den är ju alltså, helt enkelt, de var inte bland de första som blev ivriga.”⁴¹

Men det fanns de som var övertygade om att Rehn kunde få stöd i vidare kretsar. Rehns svärson Timo Kivi, som planerade hennes kampanj, skrev i sin dagbok: ”Jag har en stark känsla av att en kvinnoprotest är Lillans enda möjlighet att komma igen.”⁴² Även Kuuskoskis kandidatur och kampanj Muutos -94 (Förändring -94) utgick från samma insikt. I april 1993 fick man grönt ljus av sfp och i maj grundades en medborgarorganisation för Rehns kampanj, som leddes av djurvännen och författaren Ulla-Maija ”Uma” Aaltonen. Hon var allt det som man tänkte att Rehns kampanj behöv-

de: en finskspråkig, opolitisk kvinna med goda nätverk.⁴³ Kampanjen med Umas lekfulla motto "mummusta maan äiti" (mormor/mommo blir landsmoder) väckte förtjusning, men också roade skratt. Uma mobiliserade djurvännernas nätverk och omgav Rehn med hundar och barn. Enligt Hannele Pokka⁴⁴ fanns det ingen orsak att förvåna sig över att Rehns popularitet minskade, med en kampanjledare för vilken hästar var viktigare än människor. Kanske en "tant Grön" slickad av hundar inte precis var vad folk förväntade sig av Rehn. I augusti hade Rehns understöd sjunkit till 5 procent. Nedgången förstärktes av den ojämna publicitet kandidaterna fick i massmedierna. Medierna koncentrerade sig på de tre största partiernas manliga kandidater, Martti Ahtisaari, Paavo Värynen (c) och Raimo Ilaskivi (samlingspartiet), den grupp ur vilken presidenterna tidigare blivit valda. De övriga kandidaterna betraktades som "underhållare" och "dekoration". Kuuskoski och Rehn buntades dessutom ihop till en separat kvinnokategori.⁴⁵

Trots att kvinnorna marginaliserades i rollen som presidentkandidat ökade försvarsminister Rehns synlighet i medierna hennes trovärdighet som blivande statschef. Nyhetsbilderna visade Rehn i viktiga förhandlingar med världens makthavare. Hon bekantade sig med presidentens viktigaste arbetsfält, utrikes- och säkerhetspolitiken, som en handlingskraftig aktör. Men lika viktigt var Rehns älskvärda uppträdande. Det signalerade att Rehn, trots att hon verkade inom en manlig domän, inte tänkte "bli en man".⁴⁶

Men hur skulle det ha gått för Rehn om Kuuskoski hade blivit utrikesminister i Ahos regering? Den tanken hade utdömts av Paavo Värynen, som ansåg att "en mamma till en liten bebis" inte skulle klara sig på en så viktig post.⁴⁷ Till den nya regeringens utrikesminister utsågs i stället Värynen. Kuuskoski fanns också på förslag till handels- och industriminister eller miljöminister, men Eeva betraktade

förslagen som herrarnas "trick" och gick endast med på att bli social- och hälsovårdsminister.⁴⁸

På hösten låg de båda kvinnliga kandidaternas understöd på drygt 8 procent, vilket var betydligt lägre också för Rehns del jämfört med nästan 30 procent i de första opinionsundersökningarna.⁴⁹ Rehns officiella kampanjöppning skedde i oktober, då hon presenterade sina viktigaste teman: ekonomi, säkerhet, jämställdhet och framtiden. Jämställdheten fanns högt på listan, eftersom Rehn måste få ett försprång till Kuuskoski. I december höll Rehn ett tal på Kvinnosaksförbundet Unionen som fick mycket publicitet. Hon konstaterade att kvinnorna kan avgöra presidentvalet om de bestämmer sig för att tillsammans stödja en kandidat. Ett par dagar efter talet ökade Rehns väljarstöd medan Kuuskoskis väljarstöd minskade: Rehn hade 11 procent av väljarsympatierna och Kuuskoski 7 procent. Det här var det avgörande ögonblicket, eftersom Rehn därmed blev en av huvudkandidaterna.⁵⁰ Fanns orsaken i Rehns förmåga att vädja direkt till kvinnorna eller hade Kuuskoskis kampanj misslyckats?

Till skillnad från Rehn, som stöddes av sitt eget parti, var Eeva Kuuskoski en kvinnlig kandidat utanför partierna och hade också kvinnor från vänstern med i sin kampanjorganisation. Men det här blev antagligen ett problem även för kandidaten själv som förmodligen kände sig mer hemma inom partipolitiken än som "högsta hönset" i en radikal folkrörelse.⁵¹ Denna konflikt syntes i Kuuskoskis uppträdande. Frigörelsen från det egna partiet jagade de konservativa på flykten och Kuuskoskis spända sätt och föråldrade retorik ("torris") väckte ingen entusiasm hos de radikala. När Rehn gick om Kuuskoski koncentrerade de väljare som ville ha en kvinnlig president sina röster på den andra kvinnliga kandidaten.

Samtidigt blev kritiken mot mediernas diskriminering av de kvinnliga kandidaterna allt mer högljudd. Till och med jämställdhetsombudsmannen Tuulikki Petäjaniemi fördöm-

de offentligt det sätt på vilket de kvinnliga kandidaterna behandlades i medierna. En tv-intervju i början av januari höjde understödet för Rehn med 5 procentenheter, från 10 till 15 procent. Orsaken var inte kandidatens förträfflighet utan att hon hånades i egenskap av kvinna. Valforskaren Risto Sänkiäho konstaterade i *Kansan Uutiset* (11/1 1994) att understödstoppen berodde på tv-intervjun, som framför allt kvinnliga väljare upplevde som sårande mot såväl Rehn som kvinnor i allmänhet.

”Och också det att man drev med mig, säkert på grund av mitt kön, i några tv-utfrågningar, det hjälpte ju också. Det ledde till en väldigt kraftig motreaktion, folk förstod att hon kan ju vara någon att räkna med.”⁵²

Rundradiojournalisterna Jorma Melleri och Hannu Lehtilä frågade bland annat följande av Rehn i intervjun: ”Hjälper offentligt, öppet flirtande er i politiken?” De två journalisterna kom senare att ”stödja” kvinnliga politiker, Melleri gifte sig med Anneli Jäätteenmäki 1994 och Lehtilä skrev Tarja Halonens valbok inför presidentvalet 2006.

Rehns kampanjmaskineri beslutade att ta upp jämställdheten som enda tema för tv-reklamen. Medieexperterna inom kampanjen intygade att ”det här budskapet går nu hem hos kvinnorna”. Man visste att kvinnornas röster skulle avgöra presidentvalet. Rehns kampanj fick även medvind av nya kändisanhängare såsom författaren Kaari Utrio, som i följande presidentval ledde medborgarkommittén för Tarja Halonen. Strax före den första valomgången var understödet för Rehn cirka 15 procent och i den sista opinionsmätningen var det 21,5 procent, samtidigt som hon utlovades seger i andra omgången.⁵³ Efter första valomgången visade det sig att de två som skulle tävla mot varandra i den andra omgången var förhandsfavoriten Martti Ahtisaari (26%) och överraskningsnamnet Elisabeth Rehn (22%).

En kvinna från höger och "en seriös person" från vänster

Medierna gav väljarna några ord på vägen inför den andra valomgången: de två motkandidaterna var en manlig vänsterpolitiker och en kvinnlig högerpolitiker. Samma konstellation upprepades, visserligen omvänt, i presidentvalen 2000 och 2006, när en kvinnlig, socialdemokratisk kandidat tävlade om presidentposten med en manlig högerkandidat (Esko Aho respektive Sauli Niinistö). Skrämda av Rehns framgång försökte socialdemokraterna fösa in de kvinnliga vänsterväljarna i fällan. Risto Sänkiaho påpekade i den socialdemokratiska tidningen *Demari* (26/1 1994) att valet handlade om "sakfrågor" och inte om "kön". Han förundrade sig över att kvinnorna "fanatiskt" höll fast vid Rehn, som trots allt representerade den borgerliga regeringen och dess program.

Det här var en svår nöt att knäcka för kvinnorna inom vänstern. Ahtisaaris kampanjmaskineri gick in för att omvända dem, samtidigt som kandidaten själv började betona välfärdssamhällets värderingar. Ahtisaaris kampanjguruer ställde därmed en kvinnovänlig välfärdspolitik mot en feministisk identitetspolitik. Som företrädare för vänstern var Ahtisaari en mer trovärdig försvarare av välfärdsstaten än högerkvinnan Rehn, som konsekvent tog den sittande regeringens ekonomiska politik i försvar. En röst på Ahtisaari var alltså en röst för den kvinnovänliga välfärdsstaten, medan en röst på Rehn var en protest mot den manliga politiken.

Men när Rehn till råga på allt utpekades som "svensktalande bättre folk" och "societetsdam", började vänsterkvinnorna ge sig av. Genast efter den första valomgången uppgav 61 procent av de kvinnliga väljarna att de skulle rösta på Rehn, men strax före den andra valomgången hade andelen sjunkit till drygt hälften.⁵⁴ Sannolikt hade de flesta av de kvinnliga vänstersympatisörerna trots allt hellre röstat på "Marta Ahtisaari" än "Martti Ahtisaari". I följande presidentval fanns en sådan "Marta", nämligen Tarja Halonen.

Rehns kampanjorganisation var inte förberedd på en andra valomgång, så till och med finansieringen saknades. "I Rehns organisation [...] råder egentligen ett nolläge".⁵⁵ Till skillnad från Ahtisaaris välfinansierade och professionella kampanj sköttes Rehns kampanj till stor del av amatörer.

Trots att den kvinnliga kandidaten inledde den andra omgången som förhandsfavorit var det bara Ahtisaaris aktier som stärktes i massmedierna. Rehn gjorde sig också skyldig till fel, av vilka det obetänksamma "Jesus-uttalandet" väckte störst uppståndelse. I den kyrkliga tidningen *Kotimaa* publicerades (21/1 1994) en insändare i vilken två teologer förundrade sig över ett uttalande av Rehn i november där hon uttryckte tvivel om Jesu existens som en historisk person.⁵⁶ Även biskoparna tog del i den häftiga debatten. När pressen samtidigt redogjorde för Ahtisaaris fromma trosliv, förvandlades Lillan till Judas.

Dessutom lyckades Ahtisaaris kampanjmaskineri, med journalisten, författaren och sdp-politikern Lasse Lehtinen som beställsam guru, få Rehn att tappa fattningen i valdebatterna.⁵⁷ Insinuationerna om "konkursbrottslingar" och arbetet inom Unicef⁵⁸ gjorde Rehn nervös. Ahtisaari myste mot journalisterna: "Jag är inte den typen som blir nervös. Det är andra som blir nervösa."⁵⁹ Här utnyttjades även den stereotypa representationen av kön: till skillnad från en arg man, som endast betar sig på ett sätt som anses normalt för sitt kön, ses en arg kvinna som en hysterika som saknar självkontroll. Pricken över i var en kolumn i kvällstidningen *Ilta-Sanomat*, *Naisia hermoromahduksen partaalla* (Kvinnor på gränsen till nervöst sammanbrott) den 5 februari, en dag före valet:

Ahtisaari, som startade andra valomgången ur underläge, har kunnat hålla sig lugn. Vid sidan av sin motkandidat, som pikar och stampar i golvet, har hans tidigare så klumpiga och stela uppträdande börjat få en *statsmannamässig*⁶⁰ värdighet. (Kursivering J.K.)

Vem var det som sade ”man får inte låta sig provoceras om man blir provocerad”? Ännu i slutet av januari ledde Rehn (53%) trots allt över Ahtisaari (47%) i opinionsmätningarna, men i början av februari vände opinionssiffrorna till Ahtisaaris fördel. Men även då stödde en knapp majoritet av kvinnorna (54%) Rehn medan en majoritet av männen (56%) stödde Ahtisaari. Ahtisaari vann ändå valet med siffrorna 54–46. Åtminstone de borgerliga männen i södra Finland hade bytt ut Rehn mot Ahtisaari.⁶¹ I följande presidentval år 2000 gick det ”tvärtom”, valet avgjordes av de borgerliga kvinnorna i södra Finland till förmån för socialdemokraternas kvinnliga kandidat Tarja Halonen.

Kvinnorna grät över att den kvinnliga kandidaten inte blivit vald, men började genast invänta följande val – då gällde det att visa framfötterna. Elisabeth Rehn var kandidat också i presidentvalet 2000. Men även om hon den gången inte ens nådde en finalplats, hade hon en avgörande roll för slutresultatet även i detta presidentval. Det stabila understödet för Rehn i opinionsmätningarna inför valet förde nämligen upp Riitta Uosukainen (saml) till gallupdrottning vid Rehns sida. De två borgerliga kvinnornas popularitet bland finländarna fick även socialdemokraterna att ställa upp en kvinnlig kandidat, som sedan vann valet.

Rehns revanschförsök

Presidentvalet 1994 gav kvinnorna en chans att visa sin politiska kraft, och den mobiliserades effektivt i följande presidentval. Denna gång valdes presidenten för första gången genom ett direkt folkval, och tack vare partiernas förval och den viktiga roll som opinionsmätningarna fick i ett direkt folkval kunde den gamla traditionen enligt vilken en elit inom partierna handplockade lämpliga (manliga) kandidater utmanas.⁶² I presidentvalet 2000 fanns sju kandidater av

vilka majoriteten var kvinnor: Tarja Halonen, Riitta Uosukainen, Elisabeth Rehn och Heidi Hautala (de gröna). Den enda "beaktansvärda" manliga kandidaten var Esko Aho (c).

Rehn gav sig in i valet som förhandsfavorit, men när valet närmade sig spurtade Uosukainen i fatt henne. I en enkät publicerad i december 1998 var de båda klart populärare än Martti Ahtisaari. Av alla svarande som stödde någon av de föreslagna personerna skulle 32 procent ha röstat på Rehn, och omkring 60 procent skulle ha röstat på någon av de föreslagna kvinnorna (Rehn, Uosukainen eller Hautala). Männen föredrog Ahtisaari och kvinnorna Rehn och Uosukainen. Av socialdemokraternas och centerns anhängare skulle nästan 40 procent ha övergivit det egna partiets manliga kandidat (Ahtisaari respektive Aho) och röstat på antingen Uosukainen eller Rehn. I andra valomgången skulle både Rehn och Uosukainen ha vunnit över Ahtisaari och Rehn därtill över Uosukainen.⁶³

Fortfarande uppskattades Rehn inte av partiledningen inom sitt eget parti. Sfp hade visserligen bett henne ställa upp i presidentvalet redan i december, men bara ett par månader senare berömde Ole Norrback Ahtisaari i en intervju i *Hufvudstadsbladet*. Han förmodade att Rehn var kandidat för att hon "tycker om publicitet".⁶⁴ Partiordförandens budskap var att inte ens det egna partiet hyste förtroende för henne. Men detta påverkade inte Rehns popularitet bland finländarna. Hon ledde i opinionsmätningarna till och med oktober 1999, då Uosukainen gick om henne.

I oktober skulle över hälften av de svarande (55%) ha röstat på Rehn eller Uosukainen. Det var kvinnorna som stod bakom de två kvinnornas popularitet. Bland männen hette den populäraste kandidaten Esko Aho (27%), bland kvinnorna hette hon Elisabeth Rehn (33%) och Riitta Uosukainen (29%). Med andra ord skulle 62 procent av alla kvinnliga svarande ha röstat på endera av de kvinnliga kandidaterna.

Uosukainen fick stöd av majoriteten av de kvinnliga vänsterväljarna, och Rehn fick stöd av majoriteten av de kvinnliga centerpartisterna och gröna. Rehns popularitet koncentrerades till huvudstadsregionen.⁶⁵ Men när året gick mot sitt slut befann sig Rehn och Uosukainen inte längre i täten. Esko Aho och Tarja Halonen hade gått om dem båda.

Uosukainens popularitet minskade långsammare och Rehns popularitet häftigare. I början av januari skulle 13% av väljarna ha röstat på Uosukainen men endast 8% på Rehn. Tarja Halonen var utrikesminister för andra gången, och när hon kom med som tidigare statsministern Esko Ahos antagonist resulterade detta i bådats överlägsenhet i förhållande till de övriga kandidaterna. Eftersom båda företrädde en traditionell politisk erfarenhet och stil, stärktes bådats "statsmannamässighet". Senast i tv:s valdebatter, där huvudvikten lades på utrikespolitiken, profilerade sig Halonen och Aho som "kompetenta huvudkandidater" medan Rehn och Uosukainen blev åsidosatta i egenskap av "utrikespolitiska amatörer".⁶⁶

Nu var Rehn i samma ställning som Martti Ahtisaari sex år tidigare. Hon hade varit borta från den finländska dagspolitiken men skaffat sig erfarenheter i internationella engagemang, bland annat Europaparlamentet (1995–96) och FN-uppdrag. Sedan 1980-talet hade Rehn deltagit i Unicefs arbete och hon var på förslag till posten som generaldirektör för Unicef 1995. Samma år blev hon FN:s människorättsrapportör i forna Jugoslavien (1995–98) och därefter var hon FN:s biträdande generalsekreterare och specialsändebud i Bosnien och Hercegovina (1998–99).⁶⁷ Även som presidentkandidat betonade Rehn människorättsfrågor, som hennes anhängare inte var speciellt intresserade av.

Men Rehn liksom Esko Aho betonade också presidentens maktbefogenheter, till skillnad från de flesta övriga kandidaterna som strävade efter att definiera presidentens uppgifter i enlighet med den nya grundlagen som stiftats 1999 och

trädde i kraft den 1 mars 2000. Rehns uttalanden för ett finländskt Natomedlemskap gav hennes motståndare det definitiva vapnet. Det antydde att hon var "utrikespolitiskt oberäknelig". Detta i förening med Rehns önskan att bli en stark president föreföll som en farlig kombination. Det hjälpte inte att *Hufvudstadsbladet* publicerade gamla intervjuband för att bevisa Rehns "verkliga" inställning till Nato. Men Rehns Natouttalande som då ansågs "oförsiktigt" hade knappast varit det i presidentvalet 2006. Åtminstone följande hade lika väl kunnat sägas av kandidat Halonen:

"En vacker dag kan det säkert vara fullt möjligt att vi är Natomedlemmar. Det är en option som också vår statsledning helt klart har".⁶⁸

I presidentvalet 2006 var sfp:s kandidat Henrik Lax, som flaggade öppet för ett Natomedlemskap. Och Rehns gamle medtävlare Martti Ahtisaari har rentav försökt skynda på Finlands inträde i Nato. I Natofrågan var Rehn med andra ord igen före sin tid i valet 2000 – eller alltför tidigt ute. Det var till stor del just utrikespolitiken som satte stopp för såväl Rehns som Uosukainens växande popularitet i presidentvalet 2000. Uosukainen ansågs inkompetent och Rehn obetänksam.⁶⁹

I presidentvalen 1994 och 2000 riktades kvinnornas protest mot mansdominansen inom toppolitiken. Finlands president symboliserade både den högsta politiska makten och den manliga makten: alla presidenter hade varit män. De populära kvinnliga presidentkandidaterna blottlade motsatsförhållandet mellan kvinnan och statsmannen-presidenten. Kvinnornas oduglighet på det viktigaste området för presidentens maktutövning, utrikespolitiken, intygades i presidentvalen 1994 och 2000. I det förra valet stämplades Rehn som "lösmynt"⁷⁰ och i det senare valet som Natofantast.⁷¹ Det fanns något liknande i det sätt på vilket Finlands förs-

ta kvinnliga statsminister Anneli Jäätteenmäki fälldes, helt oberoende av vad man anser om hennes politiska skicklighet.

Slutord

Elisabeth Rehn kvarstår i Finlands politiska historia som "den nästan första kvinnliga presidenten". Samtidigt blev hon kvinnornas hjältinna, som utmanande sitt eget parti (eller dess ledning) representerade "den finländska kvinnan" i presidentvalet. Så synliggjorde Rehn manligheten hos det politiska ledarskapet och ifrågasatte den könsbundna politiska representationen. Hon blev en symbol för denna feministiska kamp, en utmanare av den manliga makten och en ikon för den kvinnliga makten.⁷² En ikon är en ikon för att symbolen påminner om det som den symboliserar. Elisabeth Rehn är mjuk, moderlig och empatisk, det vill säga kvinnlig, men trots detta den första kvinnan som trängde sig in på urmanliga områden inom politiken, först som försvarsminister och sedan som "nästan" försvarsmaktens kommendör. Rehns smeknamn är en paradox – Lillan blev någonting mycket större än hon själv.

Översättning: Lotta Moring

Källor

Litteratur

Alppi, Ulla-Leena, *Kosketuskobtia*, Helsinki 1998. Kirjayhtymä.

Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (red.), *Naisten hyvinvointivaltio*, Tampere 1994. Vastapaino.

Bruun, Staffan, *Givakt! Fru minister ...* Helsingfors 1990. Schildts.

Bruun, Staffan, Yhdeksäntoista ääntä. I: *Elisabeth Rehn*, 7–37, Helsinki 1995. Otava.

Butler, Judith, Subjects of Sex/Gender/Desire. I: Phillips, Anne (red.): *Feminism & Politics*, 273–291, Oxford-New York 1998. Oxford University Press.

Holli, Anne Maria, Debatten om jämställdhet inom försvaret – en finländsk fallstudie. I: Bergqvist, Christina m.fl. (red.): *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*, 214–228, Oslo 1999. Universitetsforlaget.

Juholin, Elisa, Presidentinvaali kampanjaorganisaation näkökulmasta. I: Isotalus, Pekka & Aarnio, Eeva (red.): *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* 88–105, Jyväskylä 2000. SoPhi 52.

Kauranen, Anja & Saarikoski, Saska, *Kolmas kierros*, Porvoo-Helsinki-Juva 1994. WSOY.

Kortti pubuu: Selvityksiä Tupolev-keskustelusta lehdistössä. Anne Maria Holli & Katarina Wartiovaara. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja. Sarja A: Tutkimuksia 1/1991. Helsinki 1991.

Koski, Anne, *Valtiomies: valtiomieheyttä ja maskuliinista virtuositeettia. Urho Kekkosen ja Elisabeth Rehnin valtiotaito kuvasemioottisessa analyysissä.* Kansainvälisen politiikan pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 1994.

Kuusipalo, Jaana, Sukupuolen rooli kampanjoinnissa. I: Isotalus, Pekka & Aarnio, Eeva (red.): *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* 41–62. Jyväskylä 2000. SoPhi 52.

Kuusipalo, Jaana, Presidenttipelin sukupuolittuminen. I: Isotalus, Pekka & Borg, Sami (red.): *Presidentinvaalit 2006*. Helsinki 2007. WSOY.

Lindstedt, Risto (red.), *Eeva Kuuskoski. Ihmisten kanssa*, Porvoo-Helsinki-Juva 1991. WSOY.

Nousiainen, Jaakko, *Politiikan huipulla. Ministerit ja ministeristöt Suomen parlamentaarisessa järjestelmässä*. Porvoo 1992. WSOY.

Penttilä, Risto E.J., Elisabeth Rehn puolustusministerinä. I: *Elisabeth Rehn*, 38–51, Helsinki 1995. Otava.

Pokka, Hannele, *Porvariballitus*, Porvoo-Helsinki-Juva 1995. WSOY.

Dagstidningar

Aamulehti 18.1.1994: ”Raha on Ahtisaaren kampanjaetu” (Pengarna är fördelen med Ahtisaaris kampanj).

Aamulehti 26.1.1994: ”Presidenttiehdokkaat kummastelivat Derjabinia: Rehnin ja Ahtisaaren kamppailu jatkuu hermostuneella piikitelyllä...” (Presidentkandidaterna förvånade sig över Derjabin: Rehns och Ahtisaaris kamp fortsätter med nervösa gliringar).

Aamulehti 26.1.1994: ”Piispa Kortekangas vastaa Elisabeth Rehnille” (Biskop K. svarar E.R.).

Demari 26.1.1994: ”Risto Sänkiaho muistuttaa: Presidentinvaaleissa kyse asioista ei sukupuolesta” (R.S. framhåller: Presidentvalet handlar om sak, inte om kön).

Helsingin Sanomat 19.12.1998: HS-Gallup.

Helsingin Sanomat 9.10.1999: HS-Gallup.

Helsingin Sanomat 17.10.1999: ”Rehn: Naton jäsenyys on vain yksi mahdollisuus” (R.: Natomedlemskap är endast en möjlighet).

Helsingin Sanomat 1.8.2006: Elisabeth Rehn (kolumn): ”Naiset on saatava mukaan konfliktien ratkaisuun” (Kvinnor måste fås med i konfliktlösningar).

Ilta-Sanomat 5.2.1994: Pekka Ervasti (kolumn): ”Naisia hermoromahduksen partaalla” (Kvinnor på gränsen till nervöst sammanbrott).

Kansan Uutiset 11.1.1994: "Sänkiahho ei usko Rehnin nousuun: Kannatuspiikki johtuu tv-uutisten tentistä" (S. tror inte att R:s väljarstöd ökar: ökningen beror på intervjun i tv-nyheterna).

Viikkolehti 28.1.1994: "'Ne ovat muut, jotka hermostuvat'. Ahtisaari uskoo, että kansa muistaa hallituksen teot" och "'En minä nyt niin pyhä ole'. Suomi voisi saada ensi kerran naispresidentin" ("Det är andra som blir nervösa'. Ahtisaari är förvissad om att folket minns vad regeringen har gjort" och "'Inte är jag så helig'. Finland kunde få sin första kvinnliga president").

Viikkolehti 26.8.1994: "Prusti tilittää myös kampanjakokemuksia: Eeva Kuuskoski liikaa puoluepoliitikko" (P. utvärderar även kampanjerfarenheterna: E.K. alltför mycket partipolitiker).

Viikkolehti 19.2.1999: "Skandaali ankkalammikossa" (Skandal i ankdammen).

Noter

- 1 Intervju med Elisabeth Rehn 16/8 1994, i det följande RH 1994.
Citat ur en intervju från 1994, då jag intervjuade alla kvinnliga ministrar i Harri Holkeris regering (1987–1991) och Esko Ahos regering (1991–1995). I denna artikel används intervjun med Elisabeth Rehn som källa och i kapitlet "PR-kvinna för jämställdhet" hänvisas även till intervjun med Eeva Kuuskoski.
- 2 RH 1994.
- 3 RH 1994.
- 4 RH 1994.
- 5 Bruun 1990, s. 24–25.
- 6 RH 1994.
- 7 RH 1994.
- 8 Ulla-Leena Alppi, *Kosketuskobtia*, 1988, s. 93.
- 9 Bruun 1990, s. 34, 44–47, 87.
- 10 Pokka 1995, s. 36.
- 11 Bruun 1990, s. 102–110.
- 12 Bruun 1995, s. 35.
- 13 Bruun 1995, s. 33–35; RH 1994.
- 14 RH 1994.
- 15 Nousiainen 1992, s. 80–81.
- 16 Pokka 1995, s. 31.
- 17 Penttilä 1995, s. 38, 43, 47.
- 18 Pokka 1995, s. 206.
- 19 RH 1994.
- 20 Penttilä 1995, s. 39.
- 21 Bruun 1995, s. 37.
- 22 Penttilä 1995, s. 42, 46, 49.
- 23 RH 1994; Holli 1999, s. 224.
- 24 RH 1994; Penttilä 1995, s. 41–42.
- 25 RH 1994.
- 26 Intervju med Eeva Kuuskoski 23/11 1994.
- 27 Kauranen & Saarikoski 1995, s. 53.
- 28 RH 1994.
- 29 RH 1994.
- 30 Koski 1994, s. 116.
- 31 Jfr Kauranen & Saarikoski 1994, s. 48.
- 32 Lindstedt 1991, s. 157.
- 33 Lindstedt 1991, s. 118–119.
- 34 *Viikkolehti* 26/8 1994.
- 35 Tarja Halonen i en tv-intervju 8/3 1991, citat ur Pokka 1995, s. 151.
- 36 T.ex. Anttonen m.fl. 1994.
- 37 Se t.ex. Lindstedt 1991, s. 98; Pokka 1995, s. 43, 102.
- 38 Butler 1998, s. 273.
- 39 Pokka 1995, s. 152.
- 40 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 24–25.
- 41 RH 1994.

- 42 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 27.
- 43 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 30.
- 44 Pokka 1995, s. 230.
- 45 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 40, 43.
- 46 Koski 1994, s. 115–116.
- 47 Pokka 1995, s. 28.
- 48 Lindstedt 1991, s. 97.
- 49 *Kansan Uutiset* 11/1 1994.
- 50 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 49, 53–56.
- 51 Se Prusti i det föregående.
- 52 RH 1994.
- 53 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 53–54, 56–57, 59.
- 54 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 82.
- 55 *Aamulehti* 18/1 1994.
- 56 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 85.
- 57 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 82–83. Rehns stödtrupper hade på förhand fått nys om motståndarlägrets förtalskampanj som skulle inriktas på "Oves affärer, Elisabeths lediga dagar och användningen av Försvarsministeriets chaufför". Rehns strategi var att avslöja sådana knep på förhand. På en fråga om valkampanjen skulle bli schyst svarade Rehn: "Med kännedom om medtävlarens bakgrundskrafter, så blir den säkert inte schyst" (*Viikkolehti* 28/1 1994). Rehn var speciellt rädd för Lasse Lehtinen, som kände paret Rehn även privat. Lehtinen kvitterade Rehns kritik i medierna med att skicka henne en blombukett med texten "Jäitä hattuun, Lillan" (Is i magen, Lillan).
- 58 *Aamulehti* 26/1 1994 kommenterade en valdebatt arrangerad av de politiska journalisternas förening: "Rehns karriär som ordförande för Finlands Unicef-förening fick sig en liten törn när Ahtisaari lät förstå att några Unicefrapporter gav en märklig bild av den ekonomiska politiken i olika länder [...] Rehn ansåg att Ahtisaaris kritik var 'ett slag under bälten'." Ahtisaari kritiserade också "konkursbrottslingar". Rehn, som hade personlig erfarenhet av saken, påpekade att alla som gjort konkurs inte är brottslingar. "Ahtisaari ansåg att Rehn numera har en ömhudad inställning till 'allting'. – Det kan aldrig uppstå någon riktig diskussion, suckade Ahtisaari."
- 59 *Viikkolehti* 28/1 1994.
- 60 I presidentvalet 2006 fanns enligt de ledande dagstidningarna sådan "statsmannamässighet" speciellt hos presidentkandidaten Sauli Niinistö (saml). I det valet fick socialdemokraterna smaka sin egen medicin när kandidat Halonens "ilska" ältades i massmedierna. Se Kuusipalo 2007.
- 61 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 103, 105, 110.
- 62 Kuusipalo 2000, s. 44.
- 63 *HS-gallup* 19/12 1998.
- 64 *Viikkolehti* 19/2 1999.
- 65 *HS-gallup* 9/10 1999.
- 66 Kuusipalo 2000, s. 56–57.
- 67 I början av 2000-talet arbetade Elisabeth Rehn och Ellen Johnson-

Sirleaf (som nyligen valdes till Liberias första kvinnliga president) som oberoende experter utsedda av FN för att kartlägga kvinnors och flickors ställning i kriser och i efterspelet efter kriser. I rapporten *Women, War, Peace* redogör de för sina iakttagelser. Rapporten presenterades av FN:s generalsekreterare för FN:s säkerhetsråd 2002. Artikel av Elisabeth Rehn i *Helsingin Sanomat* 1/8 2006.

68 Elisabeth Rehn i *Helsingin Sanomat* 17/10 1999.

69 Se Kuusipalo 2000.

70 Kauranen & Saarikoski 1994, s. 23.

71 Kuusipalo 2000, s. 51; Juholin 2000, s. 13, 102. Elisa Juholin, som var informationsansvarig för Rehns kampanj, skyllde Rehns misslyckande på bland annat resursbrist, kandidatuppställningen och tidpunkterna när olika teman i valdebatten togs upp. Det fanns flera kvinnliga kandidater och Uosukainen knep kvinnliga borgerliga röster av Rehn. Under den första valomgången diskuterades främst inrikespolitik, som Rehn, efter att ha varit länge borta från hemlandet, inte var så insatt i som de övriga kandidaterna. Detta ledde till att Rehn "var rätt ensam om att diskutera säkerhetspolitiska frågor", som började diskuteras mer först under den andra valomgången. Rehns inrikespolitiska program lanserades sex veckor före valet, alltså "alltför sent", "hennes röst hördes inte längre på grund av det minskade väljarstödet".

72 Rehns karaktär av ikon finns fångad på omslaget till boken *Kolmas kierros* (1994). Det täcks av nio lika stora reproduktioner av ett enfaceporträtt av Rehn i olika färger placerade i form av en rektangel. Omslagets förebild torde vara Andy Warhols serigrafi föreställande Marilyn Monroe.

Luku 9.

Kuusipalo, Jaana (2000): Sukupuolen rooli kampanjoinnissa.

Teoksessa Isotalus, Pekka - Eeva Aarnio (toim.): *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?*, s. 41-62.
Jyväskylä: SoPhi.

Julkaistu väitöskirjassa SoPhi:n luvalla.

Jaana Kuusipalo

SUKUPUOLEN ROOLI KAMPANJOINNISSA

Suomen lisäksi myös Islannissa ja Irlannissa nainen on valittu presidentiksi suorilla kansanvaaleilla. Islannin radikaali naisliike oli Vigdis Finnbogadóttirin valinnan taustalla (Styrkarsdóttir 1999, 88-89). Naisten ja seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia ajanut Mary Robinsonin valittiin Irlannin presidentiksi vuonna 1990 (Brill 1995, 155-57). Italia sai ensimmäiset naispuoliset presidenttiehdokkaansa vuonna 1999. Vaikka naista ei valittukaan, ”ensimmäistä kertaa rikottiin se kirjoittamaton sääntö, että maan päämiehen pitää olla mies” (Roncarolo 2000, 106).

Tämä tapahtui Suomessa jo vuoden 1994 presidentinvaaleissa, joista tuli naisten protestin näyttämö. Ensimmäinen suora kansanvaali tarjosi tilaisuuden eräänlaiselle ”naispresidenttiliikkeelle”, josta viestitti Eeva Kuuskosken (kesk) ja Elisabeth Rehnin (rkp) suosio kannatusmittauksissa. Heistä tuli presidenttiehdokkaita kansalaisaktiivismin voimalla. Naisten kannatus presidenttimittauksissa pysyi jatkuvasti korkeana myös seuraavien presidentinvaalien edellä. Etenkin naiset ryhmittivät naisehdokkaiden taakse. Taustalla oli naisliikkeen ja tasa-arvopolitiikan vaatimus miesten ja naisten tasapuolisesta poliittisesta edustuksesta. Puolueidenkin oli vihdoin otettava huomioon sukupuolijako niin ehdokasasettelussa kuin ehdokkaansa kampanjassa.

Artikkelin aluksi pohdin, mikä oli naisten suosion salaisuus presidenttiehdokkaina. Sen jälkeen tarkastelen sanomalehtikirjoitusten valossa, miten ehdokkaat esiteltiin yleisölle ja miten vaalikampanjat uutisoitiin. Analyysiäni jäsentävät kysymykset: miten presidentinvaaleissa kyseenalaistettiin politiikan sukupuolijakoja ja -hierarkioita ja onnistuttiinko vaaleissa horjuttamaan huippupolitiikan maskuliinisia representaatioita.

Sillä, miten tiedotusvälineet käsittelevät eri sukupuolta olevia ehdokkaita, on suuri merkitys äänestäjien heistä muodostamille käsityksille. Naisehdokkaiden saaman mediajulkisuuden on todettu olevan sekä määrältään että laa-

dultaan erilaista kuin miesehdokkaiden. (Kahn 1992; 1996; Devitt 1999; ks. Heldman, Carroll & Olson 2000, 1-3.) Vaalijulkisuuden on todettu sukupuolittuvan myös presidentinvaaleissa (Lammi-Taskula 1994; Roncarolo 2000; Heldman, Carrol & Olson 2000). Myös äänestäjillä on erilaisia odotuksia eri sukupuolta olevien ehdokkaiden suhteen.

Kahnin (1994) tutkimuksen mukaan miesehdokkaan oletetaan hallitsevan paremmin ulkopoliitiikkaa ja naisehdokkaan hyvinvointipoliitiikkaa. Näillä stereotyyppisillä käsityksillä nais- ja miesehdokkaiden pätevyysalueista perusteltiin äänestyspäättöstä myös Suomen presidentinvaaleissa ja etenkin sen toisella kierroksella (Hellsten 2000). Gregory Pettis (2000, 18) kuitenkin väittää, että äänestäjien arviointia ohjaavat enemmänkin ehdokkaan maskuliiniset ja feminiiniset piirteet kuin sukupuoli. Naisehdokkaat voivat yrittää purkaa näitä stereotypioita painottamalla miehistä asiantuntemustaan (Huddy & Terkildsen 1993, 125). Väitän, että Suomen presidentinvaaleissa naisehdokkaat joutuivat erityisen ankaran julkisen tarkastelun kohteeksi juuri sukupuolensa vuoksi. Artikkelin kampanja-analyysin keskiössä ovatkin vaalijulkisuuden sukupuolittuminen ja sen seuraukset vaalien lopputulokseen.

Naisten protesti

Miesten ja maskuliinisen liittäminen julkiseen ja naisten ja feminiinisen kytkeminen yksityiseen marginalisoi naiset politiikan toimijoina (esim. Pateman 1988). Joni Lovenduski ja Vicky Randall (1995) puhuvat politiikan maskulinisoinnista ja miesnormista, mistä seuraa, että nainen on politiikassa anomalia. Tämä pitää paikkansa myös Pohjoismaissa, vaikka täällä naisten on jo pitkään sallittu osallistua julkiseen politiikkaan sen perinteisten jakolinjojen mukaisesti. Tämä edellyttää, että naisten on toimittava yhdessä miesten kanssa sukupuoleen liittyviä konflikteja välttämällä. (Vrt. Eduards 1992, lainaus Rönnblom 1997, 112.) Tämä asetti esteitä naisten yhteistoiminnalle yli puoluerajojen, kun taas naisten yhteistoiminta omassa puolueessa, puolueen hyväksi, sallittiin. Puolueiden naisjärjestöt ovat kuitenkin Suomessa ja Ruotsissa olleet ratkaisevassa asemassa naisten integroimisessa parlamentaariseen politiikkaan (Christensen 1999, 85; Kuusipalo 1989, 1999).

Toisaalta naisia on pidetty puolueen marginaalisena vähemmistöryhmänä. Integroimalla naiset puoluepolitiikkaan sukupuolikonflikti on pidetty piilossa ja poliittinen naistoiminta puolueiden kontrollissa. Asetelma alkoi murtua, kun naisten yhteistyö yli puoluerajojen yleistyi 1980-luvun lopulla, mikä loi pohjaa myös "naispresidenttiliikkeelle". Poliittinen toiminta "naisina" alkoi uusfeminismin ja sen synnyttämien verkostojen myötä. Suomessa naisliike on paremminkin ollut radikaali diskurssi kuin poliittisesta ohjel-

mastaan tai näkyvistä aktioistaan tunnistettavissa oleva yhteiskunnallinen liike. Sen myötä myös tasa-arvopolitiikassa omaksuttiin ns. naisnäkökulma eli sukupuolijaot ja -hierarkiat tunnistava kriittinen yhteiskunta-analyysi. Naisten puoluerajat ylittävä yhteistyö ja liittoutuminen puolue- ja ruohonjuuritason aktivisten välillä on luonnehtinut suomalaista uusfeminismia (Bergman 1998, 181). Esimerkiksi Nytkis-verkosto kokosi yhteen traditionaaliset ja feministiset naisjärjestöt kaikkien puolueiden naisjärjestöt mukaan lukien. Sekin kampanjoi naisten edustuksen lisäämiseksi poliittisessa päätöksenteossa.

Vuoden 1991 vaaleissa naisten osuus eduskunnassa (39 %) nousikin enätyslukemiin. Yhteistyötä yli puoluerajojen manifestoi naiskansanedustajien verkosto. Hallitukseen nimitettiin seitsemän naisministeriä, joiden joukossa oli Esko Aholle niukasti puolueen puheenjohtajuuden hävinnyt Eeva Kuuskoski sekä Euroopan ensimmäinen naispuolustusministeri Elisabeth Rehn. Naisten voittokulkua politiikassa varjostivat lama ja joukkotyöttömyys sekä hallituksen ”juustohöyläpolitiikka”. Sosiaalisektorin leikkauksia perusteltiin julkisen sektorin ”liikakasvulla”. Myös puheet Euroopan unionin jäsenyyden vaikutuksista pohjoismaiseen sosiaalipolitiikkaan, joka oli edistänyt sukupuolten välistä tasa-arvoa, pelottivat. Suomalaisen hyvinvointivaltion, etenkin julkisten palvelujen, ”puolustaminen” yhdisti naisia yli puoluerajojen. (Kuusipalo 1999, 67-68; vrt. Raam 1999, 59- 64.) Esimerkiksi päivähoitolain täytäntöönpanon siirtäminen estettiin naiskansanedustajien verkoston toimesta vuonna 1994 (Bergqvist, Kuusipalo & Styrkarsdottir 1999, 150).

Toisaalta huomattiin, ettei naisten osuuden nostaminen politiikassa riitä. Vaikka hallituksen ministereistä lähes puolet oli naisia, hallituspolitiikan ohjat olivat johtavien miesministerien käsissä. Puhuttiin ”superministereistä” ja hallituksen sisäpiireistä, joihin kuuluivat ainakin pääministeri, valtiovarainministeri ja ministereinä toimivat puoluejohtajat. Ulkopiiriläisiä, joihin useimmat naisministerit luokiteltiin, ei valittu tärkeimpiin ministerivaliokuntiin. (Ks. Lindstedt 1991, 98-99; Pokka 1995, 43.) Kuuskosken ja Rehnin suosio 1990-luvun alun presidenttimittauksissa lienee ollut myös protesti naisten ja naisisen marginalisoinnille huippupolitiikassa. Tätä viestitti yksilöllisellä tasolla tuoreen äidin, Eeva Kuuskosken, ero Ahon hallituksesta vuonna 1992. Kuuskoskea syytettiin rintamakarkuruudesta, mutta toisaalta hänestä tuli ”naisystävällisen hyvinvointivaltion” puolesta käydyn kamppailun symboli.

Kuuskoskessa sekoittuivat naisliikkeen konkreettiset intressit, kuten hyvinvointipolitiikka, ja identiteettipolitiikkaan liittyvät tavoitteet, kuten imettävän naisen ja naisisen identiteetin hyväksyminen huippupolitiikassa. Myös Rehn edusti naisliikkeen kamppailua symbolisella tasolla. Hän kyseenalaisti huippupolitiikan sukupuolijakoja yhdistämällä naisellisen olemuksensa miehisen jämäkkään tyyliin maskuliinisessa toimintaympäristössä

ja osoitti, että naisellinenkin nainen voi olla uskottava turvallisuuspolitiikan päätöksentekijä (Koski 1994, 116).

Vuoden 1994 presidentinvaalit tarjosivat naisille tilaisuuden näyttää poliittista voimaansa ja näpäyttää puolueita, joissa vielä hymähdeltiin naisverkoille. Kannatusmittausten keskeinen rooli suorissa kansanvaaleissa ja puolueiden esivaalit antoivat mahdollisuuden uhmata vanhaa perinnettä, jonka mukaan puolue-eliitti tosiasiallisesti valikoi sopivat presidenttiehdokkaat. Myös puolueiden ulkopuolisten ehdokkaiden asettaminen valitsijayhdistysten kautta oli mahdollista. Sellaiset perustettiin myös Kuuskosken ja Rehnin taakse. Näiden yhdistysten nimet, Muutos 1994 ja Ensimmäinen nainen, julistivat naisten tuomaa muutosta ja miesten privilegioiden purkamista huippupolitiikassa. Rehn yllätti pääsemällä presidentinvaalien toiselle kierrokselle, vaikka hävisikin Martti Ahtisaarelle (sd).

Kannattajien oli vaikea toipua tappion aiheuttamasta pettymyksestä. Rehn itse muisteli: "... (E)n kestänyt, kun kaupoissa ja kaduilla minuun tartuttiin kiinni ja itkettiin, että voi voi, kun sinusta ei tullut presidenttiä" (Iltalehti 8.2.2000). Vaalit synnyttivät kuitenkin voimakkaan poliittisen potentiaalin: "Näissä vaaleissa sytytyslanka jo paloi, mutta räjähdys on vielä edessä" (Kauranen & Saarikoski 1994, 160).

Rehnin kannatus oli heti vaalien jälkeisissä mielipidemittauksissa korkea ja pysyi sellaisena joulukuuhun 1999 saakka. Rehn rinnalle "gallupkunin-gattareksi" nousi toinenkin nainen, puhemies Riitta Uosukainen (kok). Näiden naisten suosio kannatusmittauksissa oli ajoittain korkeampi kuin presidentti Martti Ahtisaaren. Kannatusluvut ennakoivat presidentinvaalien ehdokasasettelua: seitsemästä ehdokkaasta neljä oli naisia, joista Uosukainen ja toista kauttaan ulkoministerinä toiminut Tarja Halonen (sd) olivat suurten hallituspuolueiden ehdokkaita. Euroopan parlamentin jäsen Heidi Hautala nimitettiin Vihreän liiton presidenttiehdokkaaksi toukokuussa 1998.

Vuoden 1998 joulukuussa julkaistun kyselyn mukaan sekä Rehn että Uosukainen ohittivat kannatuksessa Ahtisaaren. Miehet suosivat Ahtisaarta, naiset Rehniä ja Uosukaista. Kaikista vastaajista naisehdokkaita olisi äänestänyt lähes 60 prosenttia. Sekä SDP:n että keskustan kannattajista melkein 40 prosenttia olisi hylännyt oman puolueensa miesehdokkaan ja äänestänyt naista. Näin olisi tehnyt myös kolmasosa Vasemmistoliiton kannattajista. Toisella kierroksella sekä Rehn että Uosukainen olisivat voittaneet Ahtisaaren. Yllättäviä tuloksia selitettiin sillä, että kansalaiset mieltävät presidentinvaalit henkilö- ei puoluevaaleiksi. Henkilöä sanoi äänestävänsä yli viidesosa, ja saman verran vastaajista ei halunnut mainita mitään puoluetta. (HS-gallup 19.12.1998.) Vastaukset kertoivat, että presidentinvaalien äänestyskäyttämistä oli vaikea ennakoida puoluekannan mukaan.

Ehdokasasettelu: ”Kyvykkäistä miehistä huutava pula”

Aikaisemmissa vaaleissa puolueiden sisällä oli käyty katkeriakin kamppailuja presidenttiehdokkuudesta. Tällä kertaa miesten haluttomuus lähteä ehdokkaaksi ja puoluejohtajien sekavat lausunnot tilanteesta veivät SDP:n ja koomuksen ehdokasasettelun farssin suuntaan. Ahtisaari viivytteli vastaustaan, ja Sauli Niinistö (kok) oli alun alkaen vastahakoinen. Esko Aho (kesk) teki päätöksensä kevään hallitusratkaisun jälkeen, mutta ”tuli syttyi hitaasti”. Vain vuotta aikaisemmin hän oli kysynyt: ”Miksi yhteiskunnallinen vaikuttaja lataisi kaiken tarmonsä presidentiksi pyrkimiseen, kun pääministerin tehtävästä on tullut jo aikoja sitten Suomen politiikan painavin posti” (HS 28.9.1999).

Ahon ”keisarilla ei ole vaatteita” -tokaisua selitettiin parhain päin: vaikka uusi perustuslaki vähentääkin presidentin valtaoikeuksia, jää niitä vielä sen verran, että virkaan kannattaa pyrkiä. Toisaalta kilpailtiin edelleen siitä, minä puolueen ehdokas presidentin tehtäviä hoitaa. Riitta Uosukainen totesi Iltalehdessä (3.7.1999): ”Kyllä uusi perustuslaki machiavellit kurissa pitää niin, että voi viran jatkossakin miehelle uskoa.” Miesten empiminen lienee johtunut presidentin itsenäisten valtaoikeuksien kutistumisesta, mutta osasyynä saattoi olla myös puolueiden välistä kilpailua häiritsevä sukupuoliulottuvuus.

Demarien veljesriidat ja Tarja Halonen

Riitta Prusti (sd), joka edellisissä vaaleissa toimi Kuuskosken kampanjapäällikkönä, oli jo kesällä 1997 ehdottanut Tarja Halosta presidenttiehdokkaaksi (Iltalehti 8.2.2000). Kun monet Ahtisaarta kannattaneet vasemmistolaiset tasa-arvonaiset olivat perustelleet valintaansa sillä, ettei vasemmistolla ollut omaa naisehdokasta, näytti nyt siltä, että vasemmiston kannattajat olivat valmiita äänestämään oikeistolaistakin naisehdokasta (HS-gallup 19.12.1998, ks. edellä). Vasemmiston naisehdokkaalla oli tilausta niin SDP:n kuin äänestäjienkin taholta. Huutoon vastasi hallituksen suosituin ministeri ja ulkopoliitikassa uskottavuutta hankkinut Tarja Halonen. Lipposen rinnalla vaalimainoksissa esiintynyt Halonen oli myös SDP:n ääniharava eduskunta-vaaleissa.

Ahtisaaren ja Halosen kannatuslukuja seurattiin kiihkeästi. Tammikuussa yli puolet vastaajista vastusti Ahtisaaren toista virkakautta. Kun huhtikuussa kysyttiin, kuka on sopivin SDP:n presidenttiehdokkaaksi, olivat Ahtisaari ja Halonen tasoissa, kuten he olivat puolueosastojenkin kannatusta mitattaessa (HS 27.4.1999). Tampereen työväenyhdistys asetti Halosen ehdokkaakseen esivaaliin 19. huhtikuuta, joka Ilta-Sanomissa (21.4.1999) tulkittiin mer-

kiksi siitä, että Halonen oli valmis haastamaan Ahtisaaren. Viikkoa myöhemmin Ahtisaari ilmoitti, ettei voi "asettua ehdolle SDP:n esivaaleissa". Sosiaalidemokraattinen naisjärjestö oli jo tuolloin ehtinyt tukea Halosen ehdokkuutta (HS 26.4.1999).

Lehdistössä eläteltiin kuitenkin pitkään toivoa "Ahtisaaren paluusta", etenkin kun hän nousi kansainvälisen median valokeilaan Kosovon rauhanneuvottelijana. Halonenkaan ei näyttänyt uskaltavan iloita esivaalivoitostaan. Tilanne laukesi, kun Ahtisaari ilmoitti, ettei ole käytettävissä toiselle kaudelle. Tämä tapahtui SDP:n puoluekokouksessa, jossa Halosesta tuli virallisesti puolueen presidenttiehdokas (HS 27.5.1999). SDP:n puoluejohtoa moitittiin pitkään Ahtisaaren ohittamisesta. Toisaalta muistettiin, että edellisessä esivaalissa Ahtisaari oli voittanut Kalevi Sorsan puolueen ulkopuolisten äänestäjien tuella. Halosen valinnan taustalla arveltiin olleen "sorsalaisten kosto" Ahtisaarelle. Unto Hämäläisen analyysi tapahtumista lienee osuva: "Ilman Rehnin suosiolukuja Halonen ei olisi koskaan päässyt SDP:n sisällä suosiossa Ahtisaaren ohi. Ilman vanhojen sorsalaisten hyvityshalua Halosen suosio ei olisi jalostunut puolueyhdistysten päätöksiksi, jotka lopulta nostivat Halosen ehdokkaaksi." (HS 28.4.1999.)

Halosen ehdokkuutta kommentoitiin melko myönteisesti. Häntä pidettiin ulkopoliittikan ammattilaisena, joka edusti "oikeaa sukupuolta". Samaan aikaan alkoivat kuitenkin hahmottua myös vastustajien teesit: "Monet kerrat tullaan muistuttamaan esimerkiksi siitä, että hän elää avoliitossa, eikä kuulu kirkkoon" (Kaleva 30.4.1999). Savon Sanomien (30.4.1999) mukaan "on ehditty epäillä, että kansa mieltäisi hänet liian vasemmistolaiseksi". Arveltiin myös, että tällä tavoin suosittu ministeri ja ääniharava siirretään syrjään presidenttikisaan, ja silloin hän ei uhkaa nykyisen puoluejohtajan asemaa (IS 28.4.1999).

Keväällä Lasse Lehtinen muistutti, että "Kehä kolmosen sisä- ja ulkopuolella ajatellaan eri tavalla"... "Presidentiksi valitaan kahdesta suosituimmasta se, jota vähemmän vastustetaan" (IS 28.4.1999). Halonen totesi: "Presidentin valintajärjestelmä on Suomessa siten viisaasti tehty, että se edellyttää hyvinkin erilaisten ihmisten voimien kokoamista tuloksen saavuttamiseksi. Kaksivaiheinen vaali pitää jo sisällään periaatteen, että osa äänestäjistä joutuu vaihtamaan valintaprosessin kestäessä ehdokastaan." (HS 31.5.1999.) Ainakin uutisoiduissa kommenteissa Halonen aloittikin kampanjansa melko varovaisesti. Myös naispolitiikan osalta Halonen pysytteli kultaisella keski-tiellä: "Ehkä ihmisille on jäänyt päälle naiskysymys, ei siten, että ihminen tulisi hyväksi tai huonoksi sillä, että hän on nainen tai mies. Mutta Suomi on aika perusteellisesti tasa-arvotavoitteinen maa. On sellainen tunne, että se mystiikka pitäisi rikkoa, että ainakin kerran on ollut nainen presidenttinä." (Viikkolehti 16.7.1999.) Vasemmistoliiton naisjärjestö antoi syyskuussa tukensa Haloselle (HS 7.9.1999).

Halosen taakse piti kuitenkin houkutella muitakin kuin vasemmistonaisia, kuten eri naisehdokkaiden välillä empiviä oikeistolaisia naisäänestäjiä. Halosen kansalaisvaltuuskuntaa johti naisasianainen Kaari Utrio, joka edellisissä vaaleissa oli ollut Rehnin tukijoukoissa. Utrio selitti ehdokasvalintaansa seuraavasti: ”Pidän tärkeänä tätä naisnäkökulmaa, koska maailmassa on paljon enemmän syrjittyjä naisia kuin syrjittyjä sosialidemokraatteja.” Halosen vastustajaa toisella kierroksella kysyttäessä Utrio vetosi naisiin yli puoluerajojen: ”Varmasti joku mies. Maailmassa on hyvin paljon ihmisiä, jotka ovat valmiita äänestämään ketä tahansa kunhan ei naista.” (Iltalehti 8.9.1999.)

Sukupuolittunut julkisuus

Mahdollisuus, että vaaleissa voisi mukana peräti neljä naisehdokasta, sai jotkut riemuitsemaan: nyt olisi mistä valita, ja puheet ”kiintiönaisista” unohtuivat. Heidi Hautalan mielestä Ahtisaaren vetäytyminen kertoi, että ”kyvykkäistä miesehdokkaista on yhä huutavampi pula... Mitä enemmän on naisehdokkaita, sen paremmin äänestäjät huomaavat naistenkin väliset erot. Se vähentää sukupuolen merkitystä vaaleissa”. (IS 28.4.1999.) Tässä Hautala oli eräällä tavalla oikeassa. Nyt oltiin aivan toisessa tilanteessa kuin edellisissä vaaleissa, joissa naisehdokkaat uhkasivat ensimmäistä kertaa miesten asemia. Ensimmäisiä naisehdokkaita he eivät olleet; tuo kunnia kuuluu Helvi Sipilälle, joka oli ehdolla jo vuoden 1982 presidentinvaaleissa. Rehn ja Kuuskoski herättivät julkisuuden huomion, koska heillä oli ennakko-odotuksia korkeampi kannatus mielipidemittauksissa.

Italiassa Emma Bonino ja Rosa Russo Jervolino saivat paljon julkisuutta, koska he olivat ensimmäisiä naisia, joita Italiassa oli koskaan ehdotettu presidentinvirkaan (Roncarolo 2000). Yhdysvalloissa republikaanien esivaaliin pyrkinyttä Elizabeth Dolea, joka oli mielipidemittauksissa George W. Bushin jälkeen suosituin ehdokas, esiteltiin julkisuudessa yhtenä ensimmäisistä presidentinvirkaa tavoitelleista naisista (Heldman, Carroll & Olson 2000, 7, 18). Sekä Italian, USA:n että Suomen (vuoden 1994 vaalit) tapauksiin pätee, että vaikka naisehdokkaista kertovat jutut ihastelivat tätä pelin avausta, ei naisehdokkaiden todellisiin mahdollisuuksiin uskottu, mikä saattoi toimia itsensä toteuttavana ennustuksena.

Pippa Norrisin (1997) mukaan valtion päämiehiä käsittelevän uutisoinnin kehykset ovat sukupuolittuneet: naisista kerrotaan eri tavalla kuin miehistä, eri kehyksessä. Esimerkiksi ”ensimmäisen naisen” kehys korostaa kyseisen naisen urauurtavaa työtä sukupuolensa ensimmäisenä tai ainoana edustajana jossakin huippupolitiikan tehtävässä tai asemassa. Tämä voi kuulostaa naisten kannalta positiiviselta, mutta jos toistuvasti korostetaan sitä, että nai-

set ovat poikkeuksia huipputehtävissä, ”yleisö saattaa alkaa ajatella, että nämä he ovat enemmänkin seinäkoristeita kuin vakavasti otettavia johtajia” (Braden 1996, 2). (Ks. Heldman, Carroll & Olson 2000, 3.) Kun vakavasti otettavia eli suurten puolueiden asettamia naisehdokkaita on useita, ”ainoan naisen ongelmalta” ehkä vältytään, mutta naisehdokkaiden muodostamasta enemmistöstä huolimatta Suomenkin vaalikeskustelu sukupuolittui ja marginalisoi naisehdokkaita.

Kokoomuksen kompurointi ja Riitta Uosukainen

Tarja Halosen ehdokkuuden varmistuttua alkoivat laskelmat, kuka naisehdokkaiden tulvasta loppujen lopuksi hyötyisi eli pääsisi toiselle kierrokselle. Arveltiin, että jos vaaleissa ovat mukana ”kolme vahvaa naista ja yksi vahva mies”, tilanteesta hyötyisi Esko Aho. Naiset söisivät toistensa ääniä. Niinistön ehdokkuus olisi kokoomuksen kannalta taktisesti viisaampaa, sillä Rehnin ja Uosukaisen kannatuksen jakautuminen veisi Ahon toiselle kierrokselle. (IS 28.4.1999.)

Kokoomuksen huhtikuusta syyskuuhun kestänyt jahkailu siitä, asetetaanko ehdokkaaksi Uosukainen vai Niinistö, nakersi korkeita kannatuslukemia mielipidetiedusteluissa keränneen Uosukaisen uskottavuutta. ”Ei ole myöskään salaisuus, että kokoomuksen sisäpiiri ei todellisuudessa halunnut Uosukaista puolueen ehdokkaaksi toisenlaisista julkisista vakuutteluista huolimatta” (HS 26.9.1999). Uosukaisesta tuli kokoomuksen ehdokas, koska Niinistö ei tehtävää huolinut.

Jo vuoden 1996 tammikuussa oli mitattu Niinistöön kannatusta, joka oli tuolloin vain seitsemän prosenttia. Uosukainen puolestaan nousi mittauksen kärkeen *Liehuva liekinvarsi* -kirjansa (1996) julkistamisen jälkeen, eikä muista kokoomuksen ehdokkaista tuolloin puhuttu. Tammikuussa 1997 Uosukainen oli kannatusmittauksen ykkönen ja sen jälkeen pari vuotta vahva kakkonen. Suosio alkoi laskea Ahtisaaren kieltäytymisen jälkeen. Kesti kuitenkin lähes kesäkuuhun asti ennen kuin Niinistölle mitattiin korkeampia kannatuslukuja kuin Uosukaiselle. (HS 27.8.1999.) Päätös kokoomuksen presidenttiehdokkaasta siirrettiin kuitenkin syysyyn jo toukokuun puoluekokouksessa, jonka oli aiemmin luultu vahvistavan Uosukaisen ehdokkuuden.

Uosukaisen uskottavuus rapisi, kun puolue ei ajoissa lähtenyt ehdokkaan taakse, vaan odotti Niinistön vastausta. Lehdistössä väitettiin, että kokoomuslaisten takinkääntö johtui siitä, että vaaleista oli kehkeytymässä ”politiikan todellisten raskassarjalaisten mittelö”, kun Halonen ja Aho olivat tulossa mukaan (IS 28.4.1999). Toukokuussa enemmistö kokoomuksen kannattajista piti Niinistöä parempana presidenttiehdokkaana. Kaikista vastaajista

naiset kannattivat kuitenkin enemmän Uosukaista kuin Niinistöä (HS 30.5.1999). Elokuisen mittauksen mukaan 3/4 kokoomuksen kannattajista piti Niinistöä sopivimpana ehdokkaana, ja MTV3:n uutisten kyselyssä (26.8.) tiukimman vastuksen Rehnille antaisi Niinistö. Uosukainen kieltäytyi ehdokkuudesta seuraavana päivänä. (HS 27.8.1999.)

Niinistö vakuutti kerta toisensa jälkeen, ettei ollut kiinnostunut ehdokkuudesta, mutta ei tehnyt asiasta lopullista päätöstä. Syyskuun alkuun asetettuun määräaikaan mennessä kokoomuksen esivaaliin ei ilmoittautunut yhtään ehdokasta. Samoihin aikoihin levitettiin juttua Niinistön asenteesta ehdokkuuskysymykseen: hän oli pistänyt asian leikiksi pyytämällä puolue- tovereita vetämään pitkää tikkua, ”väärän tikun vetäjä pääsisi kuulema kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi” (HS 18.9.1999). Syyskuun loppupuolella Niinistö ilmoitti, ettei lähde ehdokkaaksi ja ettei hänellä ole takataskussa muitakaan ehdokkaita.

Puolueväki oli ymmällään, Uosukainenkin oli jo kieltäytynyt. Päivänpolitiikan keskiössä pyörivä Niinistö perusteli päätöstään yksityisyyden menetyksellä: ”Ei puolivallaton leskimies ole omiansa presidentin tehtävään”. Niinistö olisi mieluummin pääministeri kuin ”henkinen johtaja”, joka ei voi käydä oluella lenkin jälkeen. Kirsi Piha ehdotti siirtymistä Rehnin taakse, mitä myös Leena Harkimo harkitsi, mutta mielipiteet jakautuivat. (HS 22.9.1999.) ”Läheskään kaikille Rehn ei varmasti kelpaa. Monen kokoomuslaisenkin mielestä presidentin on oltava mies. Esko Aho on tällä hetkellä ainoa varteenotettava miesehdokas.” (HS 24.9.1999.)

Kokoomuksen presidenttipelin umpisolmun aukaisivat puolueen naiskansanedustajat pyytämällä Uosukaista harkitsemaan uudelleen ehdokkuuttaan. Uosukainen vastasi, että muutkin kuin naiset olivat häntä pyytäneet. Mutta kun naiset avasivat pelin, muiden oli mentävä perässä. Muutaman päivän päästä puoluejohdosta koostuva ”raskaan sarjan miesedustus” kävi pyytämässä Uosukaista ehdokkaaksi. Kosintaan vastattiin myöntävästi ja Niinistö totesi, että ”kerrankos naiset ovat miesten jälkiä paikanneet”. (HS 4.10.1999, HS 6.10.1999.)

Uosukaisesta tuli kokoomuksen, aika lailla nöyryytetty, presidenttiehdokas lokakuun lopussa. Helsingin Sanomien (31.10.1999) kuvateksti kertoi, että ”Riitta Uosukaisella ja kokoomuksen puoluekokouksella riitti hupia, kun puhuja toisensa jälkeen keksi humoristisia määritelmiä presidenttiehdokkaalle”. Näistä luonnehdinnoista ”kokovallaton rouva” viittasi Niinistön aiempaan perusteluun kieltäytymisensä syystä. Tällainen huumori ei kuitenkaan naisen kohdalla toiminut keventävänä yksityiskohtana. Kun hauskaa on esimerkiksi se, että joku on väärässä paikassa, kyseinen leikinlasku vain vahvisti kontrastia ehdokkaan sukupuolen ja huippupolitiikan välillä. Tosin huumori voi joskus toimia myös toisin päin kyseenalaistamalla nuo kytkenät.

Uosukaisen linjapuheen ulkopoliittinen osuus oli ”selvästi suunnattu vastaukseksi arvosteluun, ettei Uosukaisella ole ulkopoliittista kokemusta”, todettiin Helsingin Sanomissa. Mainittiin myös Uosukaisen käsitys presidentistä ”henkisenä johtajana”, ei niinkään valtaoikeuksiensa ahkerana käyttäjänä. (HS 31.10.1999.) Lisäksi Uosukaisen profilointi ”sivistyspresidenttinä” siirsi huomion pois ulkopoliittisista ansioista. Toisaalta kampanjassa korostettiin, ettei ulkopoliitiikan osaaminen ole enää merkittävin valintakriteeri uudenlaisessa presidenttiydessä.

Ulkopoliitiikan taitajana Uosukainen ei kyennyt vakuuttamaan, vaikka puhemiehenä toimi kansainvälisillä areenoilla. Hänen ulkopoliittista osaamistaan epäiltiin julkisuudessa eniten. Kuvaa ulkopoliittisesti taitamattomasta Uosukaisesta vahvistettiin viittaamalla toistuvasti hänen ilmeisen epäkorrektiin ”Karjala-lausuntoonsa” (Karjala pitäisi saada takaisin, mutta tyhjänä, ilman venäläisväestöä).

Ennakkosuosikki – Elisabeth Rehn

RKP:n puheenjohtaja oli pyytänyt Rehniä puolueen presidenttiehdokkaaksi jo joulukuussa 1998. Pari kuukautta myöhemmin puolueen ministerin Ole Norrbackin väitettiin vähätellään häntä Hufvudstadsbladetin haastattelussa. Tapausta puitiin Viikkolehden pääkirjoituksessa ”Skandaali ankkalamikossa” (19.2.1999). Lehden mukaan Norrback ei Ahtisaarta kehuessaan ollut noteerannut Rehnin kansainvälisiä tehtäviä. Lisäksi Norrback oli todennut, että ”varmaankin hän asettuu presidenttiehdokkaaksi, koska pitää julkisuudesta”. Viikkolehden viesti oli, että oman puolueen johtajatkin epäilevät Rehnin ansioita. Norrbackin vihjaus julkisuudenkaipuusta viittasi ehkä Rehnin ehdokkuudesta edellisten presidentinvaalien aikana imettyyn ”hömppäjulkisuuteen”. Tällaista julkisuutta hän sai muita ehdokkaita enemmän ehkä senkin takia, että Uma Aaltonen piti koiria tärkeänä rekvisiittana (Kauranen & Saarikoski 1994, 70).

Muissakin lehdissä arvioitiin Rehnin mahdollisuuksia: ”Viime vaalien ratkaisevalla kierroksella Rehn sai rutkasti lisäarvoa naiseudestaan. Monille äänestäjälle loppusuoran kaksinkamppailu oli myös mies-naisvalinnan paikka.” Nyt kannatus ei ehkä riitä, koska ”pitkä poissaolo kotimaan kuvioista sekä suomalaisia vierastuttava harrastuneisuus Nato-jäsenyyden ajamiseen tuovat omia rasitteitaan hänen vaali-imagoonsa”. (Keskisuomalainen 28.5.1999.) Jos naiseus uutuudenviehätyksensä takia oli Rehnin valtti edellisissä vaaleissa, niin nyt siitä tehtiin Rehnin riippakivi. Tosin sukupuoli ei välttämättä parantanut hänen asemiaan ensimmäiselläkään kerralla. ”Ensimmäisen naisen” kehyksessä naisen mahdollisuuksia epäillään julkisesti – para-

doksaalista kyllä – siksi, ettei tehtävässä ole ennen ollut naista. Samalla tällainen puhe heikentää naisehdokkaan uskottavuutta. (Roncarolo 2000, 112; Heldman, Carroll & Olson 2000, 26.)

Keskisuomalaisen arviosta voi lukea, että sukupuoli on Rehnin ainoa ansio, joka useampien naisehdokkaiden kamppaillessa presidentinvirasta ei enää riitä. Tässä vedottiin myös ns. kiintiökeskustelussa tasa-arvolain uudistamisen yhteydessä esitettyyn väitteeseen, että ”kiintiönaiset” ovat epäpäteviä, koska ovat päässeet tehtävänsä sukupuolensa perusteella. Kävi niin, että Elisabeth Rehn, nainen, joka ensimmäistä kertaa vakavasti uhkasi miesten etuoikeutta tulla valituksi presidentiksi ja jonka ansiota osittain oli, että seuraavissa vaaleissa naisehdokkaita oli kohtuullinen määrä, joutui itse kärsimään tästä pioneerin asemastaan.

Rehnin toiseksi ”ongelmaksi” tuli ulkopoliittinen arvaamattomuus. Etenkin ulkopoliitiikan päättäjän tulee varoa lausumiaan ja olla tallomatta isompien varpaille, mistä Rehniä oli moitittu jo hänen ollessaan puolustusministeri (Kauranen & Saarikoski 1994, 23-24). Rehnin Nato-myönteisyydellä voitiin herkutella vastustajien leirissä, koska suuren osan suomalaisista tiedettiin vastustavan Suomen Nato-jäsenyyttä. Vihjattiin, että Nato-kanta yhdistettynä Rehnin toiveeseen olla vahva presidentti oli vaarallinen yhdistelmä. Tätä käsitystä vahvisti Rehnin linjapuheen uutisointi, jossa hänen kerrottiin hyväksyvän sen, että presidentin valta ulkopoliitikassa kaventuu, mutta toisaalta haluavan selkiyttää, mikä osa ulkopoliittisesta vallasta kuuluu pääministerille ja mikä presidentille. (HS 3.10.1999.)

Kun Rehn kampanjatoimistonsa avajaisissa joutui jälleen kerran selittelemään Nato-kantaansa, hän vastasi: ”Varmaankin yhtenä kauniina päivänä voisi olla mahdollista, että me olemme Naton jäseniä. Se on optio, joka on myös hyvin selkeästi meidän valtiojohdollamme” (HS 17.10.1999). Niin vanhoilta haastattelunauhoilta puretut ”paljastukset Rehnin todellisista Natomakannoista” kuin niiden selittely kuluttivat Rehnin ulkopoliittista uskottavuutta samalla tavoin kuin Karjala-lausunto Uosukaista.

”Ainoa varteenotettava miesehdokas” – Esko Aho

Suurista puolueista vain keskustan ehdokasasettelu sujui odotetusti. Ratkaisu oli ollut itsestään selvä jo keväällä, kun Halonen asetettiin ehdolle. Keskusta saisi vaaleihin mahdollisesti ainoan ”varteenotettavan miesehdokkaan”. Tämä oli mielenkiintoinen ilmaisu, jota lehdistössä painokkaasti toistettiin, milloin paino viimeisellä ja milloin ensimmäisellä sanalla.

Ahon kampanjan alkaessa oli Helsingin Sanomissa (13.9.1999) kuva iloisesta pariskunnasta, Esko ja Kirsti Ahosta samanlaiset paitapuserot päällä.

Pääkirjoituksessa arveltiin, että ”ehkäpä niin moni vierastaa lopulta nais-presidenttiä, että Aho nouseekin presidentiksi. Ainakin vielä keskustassa voidaan elätellä sellaista toivoa.” Ahon kampanjateemoja kerrottiin olevan pääministeriaika, nuoruus ja perheenisän rooli. Nämä toimivat kuulemma kontrastina muille ehdokkaille (HS 9.10.1999).

Koska Ahosta tuli ainoa vakavasti otettava miesehdokas, joka todennäköisesti saisi valtaosan ei-vasemmistolaisten miesten äänistä, kampanja kohdistui erityisesti naisäänestäjiin. Koska keskustan naisten tuesta saattoi olla suhteellisen varma eikä vasemmiston naisiin kannattanut tuhlata ruutia, kampanja näytti keskittyvän oikeistopuolueita kannattavien naisten hurmaamiseen. Ahon ”normaalin ydinperheen” ajateltiin vetoavan konservatiivisiin äänestäjiin, etenkin kun vastapoolina oli Halosen uusperhe.

Toisaalta Ahon kampanjan representoimasta miesperheenelättäjämallista tuli yksi eniten keskustelua herättäneistä kampanja-aseista. Kun suurin osa suomalaisista naisista käy työssä kodin ulkopuolella ja hoitaa siinä sivussa lapset ja kotityöt, Ahojen esittämä perheidylli kotirouvasta ja ”kännykkäisästä” saattoi myös ärsyttää, etenkin naisäänestäjiä. Vaikka tästä vaikutuksesta ei ole tutkittua tietoa, ainakin vanhempien sukupolvien naiset muistavat 1960-luvulla alkaneen kamppailun naisten oikeudesta ansiotyöhön ja tasa-arvo liikkeen pyrkimykset kahden perheenelättäjän mallin vakiinnuttamiseen (ks. Julkunen 1994, 190-91). Samaan kamppailuun kuului myös jaettu vanhemmuus (Bergqvist, Kuusipalo & Audursdottir 1999, 157). Vanha taistelukysymys – kotirouva vai ansioäiti – saattoi tässä nousta pintaan.

Muuten Aho pyrki kampanjassaan pysymään erossa sukupuoleen liittyvistä teemoista. Itse asiassa hän pyrki kieltämään koko asian arvellessaan, ettei sukupuolella olisi vaaleissa suurtakaan merkitystä: ”Valtaosa äänestäjistä tekee päätöksensä muilla perusteilla” (HS 27.10.1999). Kuten artikkelin alussa totesin, ainakin Yhdysvalloissa äänestäjien arvioita ohjaa voimakkaasti myös ehdokkaan sukupuoli: naisehdokkaiden oletetaan olevan pätevämpiä sosiaalipoliittikkoja, kun taas miesehdokkaiden valttina on puolustus- ja ulkopoliitiikan hallinta (Kahn 1992). Toisaalta ehdokkaan feminiiniset ja maskuliiniset piirteet vaikuttavat näihin arvioihin (Huddy & Terkildsen 1993; Pettis 2000). Hellstenin (2000) tutkimuksen mukaan edellä mainitut sukupuoliin liittyvät seikat ohjasivat äänestyspäätöksiä myös vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Vaikka Aho oli suuren puolueen puheenjohtaja ja toiminut myös pääministerinä, myös sukupuoli antoi hänelle etumatkaa naisehdokkaisiin verrattuna. Toisaalta Tarja Halosen ulkoministeriys antoi hänelle ylimääristä etua muihin naisehdokkaisiin verrattuna. Näin hän osoitti kykensä toimimaan myös politiikan maskuliinisella alueella. Suhteessa muihin ehdokkaisiin Aho ja Halonen tukivat toistensa uskottavuutta, etenkin kun media teki heistä presidenttikisan ”raskassarjalaisia”. Molemmat olivat koke-

neita huippupolitiikkoja ja edustivat perinteistä poliittista johtajuutta. Kun vaalikeskustelu kääntyi Ahon ja Halosen vahvoille alueille, muut ehdokkaat oli helppo puhalttaa liian keveinä sivuun, etenkin kun heidät oli sellaisiksi julkisuudessa todettu.

Kamppailun kulku – jyvät erotetaan akanoista

Vielä edellisissä vaaleissa naisehdokkaita oli voitu kohdella väheksyvästi, kuten Rehnille tuolloin kävi. Häneltä kysyttiin televisiohaastattelussa, auttaako julkinen flirttailu politiikassa ja miksi hän ylipäänsä asettui ehdokkaaksi, kun hänellä ei kannatusmittausten mukaan ole mitään mahdollisuuksia tulla valituksi (Kauranen & Saarikoski 1994, 56). Toimittajan karkea haastattelu-tyyli, jonka tulkittiin johtuvan myös ehdokkaan sukupuolesta, koitui kuitenkin Rehnin onneksi, sillä katsojat suivaantuivat ja Rehnin kannatus alkoi nousta (ks. esim. *Kansan Uutiset* 11.1.1994). Naisehdokkaiden suoraa vähätelyä vältettiin, siitäkin syystä, että naiset olivat enemmistönä myös ns. ”vahvoista ehdokkaista”. Tästä saattoi myös johtua, että ainakaan median välittämässä vaalikeskusteluissa ei juuri puututtu tasa-arvoteemoihin. Näitä kysymyksiä ei kai esitetty, koska naisehdokkaiden määrä ilmeisesti jo sinänsä riitti ”todistamaan tasa-arvosta” (vrt. Hellsten 1995).

Tasa-arvoteemoja vältettiin ehkä myös taktisista syistä – toisella kierroksella taakse oli saatava myös ne äänestäjät, joita ”naiskysymykset” ärsyttävät. Tämä oli erityisen tärkeää näissä presidentinvaaleissa, joissa naisehdokkaat näyttivät muutenkin olevan etulyöntiasemassa. Lisäksi eteenpäin pyrkivät naispolitiikot ovat ainakin suurissa puolueissa vältäneet profiloitumasta tasa-arvonaisiksi, puhumattakaan feminismistä. Tämä voi johtua siitä, että miesjohtoisissa puolueissa voisi tämän jälkeen olla vaikea edetä ja lojaalius puoluetta kohtaan joutuisi epäilyksen alaiseksi. Koska sukupuolten välistä tasa-arvoa pidetään usein vain naisten etujen ja siis ”erityisintressien” ajamisena, se saattaisi myös kaventaa poliitikon kannatuspohjaa ja luoda negatiivista kuvaa liian kapea-alaisesta politiikosta. Erityisesti presidentiksi ja siis valtiomieheksi pyrkivän tulee edustaa yhteistä, yleistä ja kansallista etua (Macchiavelli 1993; Morgenthau 1967; ks. Koski 1994, 29-32).

Huolimatta siitä, etteivät sukupuolikysymykset juuri tulleet puheeksi vaalikeskusteluissa, vaalikampanjoissa käytettiin hyödyksi sukupuoleen liitettyjä kulttuurisia merkityksiä. Vaikka kilpailevan ehdokkaan uskottavuuden horjuttaminen näyttää kuuluvan vaalitaisteluun, naisehdokkaiden kohdalla tässä käytettiin hyväksi kaavamaisuuksia, jotka vahvistivat miehisen kuulumista julkiseen ja politiikkaan ja naisisen siteitä ei-poliittiseen yksityiseen.

”Hömppäjulkisuuden” armoilla

Tehokas tapa vetää matto naisehdokkaiden alta oli ns. ”hömppäjulkisuus”. Poliittisen journalismin viihteellistyminen ei toki kohdistu vain naispoliitikkoihin, mutta siinä on piirteitä, jotka ovat omiaan vahvistamaan naispoliitikoille haitallisia kytkentöjä. Tällaisen julkisuuden jutunaiheet käsittelevät usein politiikkojen yksityiselämää, luonteenpiirteitä ja ulkoista olemusta, joista kerrotaan useammin naispoliitikkoja kuin miespoliitikkoja koskevissa jutuissa (Kahn 1994; Devitt 1999; ks. myös Sreberny-Mohammadi & Ross 1996, 108-110).

Esimerkiksi republikaanien presidenttiehdokkaaksi pyrkineestä Elizabeth Dolesta kertovissa jutuissa oli enemmän viittauksia persoonaan ja ulkonäköön kuin samassa kisassa olleita miesehdokkaita koskevassa uutisoinnissa. Lisäksi häntä kuvailtiin sanoilla, joita ei olisi voitu ajatellakaan käytettävän miesehdokkaiden yhteydessä. (Heldman, Carroll & Olson 2000, 24, 26.) ”Hömppäjulkisuuskin” on sukupuolittunutta: naispoliitikoista kerrotaan asioita, jotka eivät miespoliitikkojen kohdalla tulisi kysymyksenäkään.

Tällaisista aiheista on vaalien ajalta paljon esimerkkejä. Yksi näistä oli presidentin ”edustavuus”, jota pohdittiin vain naisehdokkaiden osalta. Jutuista kävi ilmi, että naisehdokkaiden kohdalla sillä ei tarkoitettukaan presidenttivaltiomiehen kykyä edustaa valtiotaan ja puhua sen puolesta (Morgenthau 1967, 240-41), vaan kysymys oli vaatetukseen, tyyliin ja ulkonäköön kiinnittyvästä ”edustuksellisuudesta”. Tämä viestitti, että presidentin edustus tehtävät nähtiin naisehdokkaiden kohdalla enemmänkin edustusrouvan kuin valtiomiehen tehtävinä. Edustusrouva edustaa miehensä valtaa. Presidentin valtaoikeuksien vähenemisen myötä ajatus ”edustavasta” naispresidentistä miespääministerin rinnalla saattoi vallitsevan sukupuolihierarkian mukaan tuntua sopivalta?

Viihteellisessä julkisuudessa samat aiheet toimivat eri tavoin nais- ja miesehdokkaiden kohdalla. Kuvaukset naisehdokkaiden perhe- ja yksityiselämästä vahvistivat naisten kiinnittymistä yksityiseen, ei-poliittiseen. Sitä vastoin Esko Aho sai tämäntyyllisissä jutuissa vain ilmaista mainosta ja vahvistusta ”pehmeän” puolensa olemassaolosta. On muistettava, että samalla kun naisehdokkaiden piti tuoda esiin maskuliinisia kykyjään, Ahon oli tärkeää osoittaa naisäänestäjille, että hallitsee myös naisiseksi mielletty, pehmeämmät toimintatavat ja alueet (vrt. Hellsten 2000).

Tarja Halonen poikkesi muista naisehdokkaista siinä, että hän, tai hänen imagoinsa, ei taipunut viihteellisten juttujen muista naisehdokkaista luomaan kavalkadiin. Tämä johtui siitä, että hänen julkisuuskuvansa oli muutenkin erilainen, enemmän miespoliitikkojen kaltainen, mitä vahvistivat televisio-

uutisten esittämät kuvat Halosesta kansainvälisen politiikan toimijana. Halosen onnistuminen kampanjassaan riippuikin pitkälle samoista tekijöistä, jotka olivat Rehnin vaalimenetyksen takana vuoden 1994 presidentinvaaleissa. Myös ulkoministeri Halosesta kertovat uutis- ja ajankohtaisohjelmat esittivät naisen valtionsa edustajana, joka osallistuu valtioiden väliseen politiikkaan. Uskottavuutta lisäsi korostuneen miehisessä ympäristössä pärjääminen ja miehisten avujen omaksuminen. (Vrt. Koski 1994, 110-11.)

Toisaalta Halonen ei kiireidensä takia tai niihin vedoten kulunut yhtä nopeasti "kenestä tulisi tyylikkään naispresidentti" -muuttumisleikeissä kuin muut naisehdokkaat. Halosen imagoa loivat enemmänkin viralliset uutiskuvat kuin viihteellinen journalismi. Naisehdokkaiden välistä eroa vedettiin tälläkin ulottuvuudella: "naistenlehtityyppinä hän (Halonen) ei ole yhtä hyvä kuin Uosukainen ja Rehn. Hän on pikemminkin sanomalehtityyppi" (Viikkolehti 28.5.1999). Voisiko kuvitella, että miesehdokkaista olisi esitetty tällaisia arvioita?

Ulkopoliittinen uskottavuus ja elämänarvot

Voittopuolisesti maskuliinisen vaali-imagon luoneiden Ahon ja Halosen rinnalla Uosukaisen ja Rehnin naiselliset piirteet korostuivat. Vaikka syynä ei liene vain tämä seikka, juuri näiden ehdokkaiden ulkopoliittista uskottavuutta koeteltiin eniten. Kuten totesin, media tarttui toistuvasti Uosukaisen "Karjala-lausuntoon" ja Rehnin "Nato-kantaan". Voi kuitenkin kysyä, olisivatko nuo lausunnot samojen puolueiden miesehdokkaiden suussa kuulostaneet yhtä epäilyttäviltä. Naisten kohdalla horjuttaminen on helpompaa, koska ulko- ja turvallisuuspolitiikka on erityisen maskuliinista ja naiset ulossulkevaa (esim. Sylvester 1998).

Ahon ulkopoliittisia taitoja ei juuri asetettu kyseenalaiseksi. Tätä ei uskallettu kokeilla myöskään Haloseen, joka kampanjan aikana toimi paitsi Suomen, myös EU-puheenjohtajamaan, ulkoministerinä ja oli näin ollen kansainvälisen politiikan ytimessä. Kun Halosen politiikon taidoista ei löytynyt moitteen sijaa, vastapuolen hyökkäykset kohdistuivat enemmänkin yksityiselämään. Halosen rinnalla Esko Aho alkoi näyttää tässä suhteessa täydellisen moitteettomalta. Toisaalta Ahon amerikkalaistyyppinen perhekuva saattoi olla jo liiankin kiiltokuvamainen, mikä söi tämän vaalistrategian uskottavuutta.

Ensimmäiseksi koeteltiin kirkkoon kuulumattoman Halosen uskonnollista vakaumusta. Myös Rehn oli joutunut uskonasioissa syytetyn penkille vuoden 1994 presidentinvaaleissa (ks. Kauranen & Saarikoski 1994, 85-88). Halonen kielsi väitteet ateismista, ja setlementtiliike sai runsaasti ilmaista mainosta Halosen taustajärjestönä. Se, mihin Ahon kampanja ehkä kovim-

min iski, ei kuitenkaan ollut uskonto, vaan Halosen edustama arvomaailma ja elämäntapa.

Korostamalla perhesuhteissaan ”epäilyttävän” Halosen mainetta radikaalina vasemmistolaisena ja etenkin ”poikkeavuuden” puolustajana vastapuoli vetosi arvomaailmaltaan konservatiivisiin äänestäjiin. Toisella puolella taas sama maine ihmisoikeuksien ja vähemmistöjen oikeuksien puolustajana saattoi olla Haloselle suurempi meriitti kuin vasemmistolaisuus. Halonen profiloitui ihmis- ja vähemmistöoikeuksien advokaattina jo silloin, kun muut radikaalit pitivät näitä asioita lähinnä kiusallisina. Myös Elisabeth Rehn pyrki sovittautumaan ihmisoikeustaistelijan rooliin, mutta ehkä hänen kannattajakuntaansa ei kokenut juuri tätä asiaa omakseen.

Myös Rehnin puolustusministerikausi unohdettiin ja Halosesta tehtiin naisehdokkaiden joukossa ainoa naisehdokas, jolla oli vakuuttavaa työkokemusta ulkopoliitikasta, huippupolitiikan maskuliinisimmalta alueelta. Halonen piti presidentin ulkopoliittisia tehtäviä, uuden perustuslainkin mukaan, ”joukkuepelinä”. Se, mikä onnistui Haloselta, ei onnistunut Uosukaiselta. Kun Uosukainen korosti samaa seikkaa, näytti siltä, että Uosukainen vain väisteli kysymystä ulkopoliittisesta osaamisestaan.

Rehnin korostama vahva presidenttiys saattoi puolestaan karkottaa varovaisempia äänestäjiä – etenkin kun se kytkettiin yhteen ulkopoliittisen ”arvaamattomuuden” kanssa. Ahoa nämä epäilyt eivät koskeneet, vaikka hänkin puhui vahvasta presidentistä. Oli ikään kuin itsestään selvää, että entinen pääministeri kykenisi ”hommat hoitamaan”, varsinkin esiintyessään Uosukaisen ja Rehnin rinnalla, joiden ulkopoliittista uskottavuutta horjutettiin toistuvasti vaalijulkisuudessa.

Raskaan sarjan loppuottelu: mies ja periferia vai nainen ja keskus

Ehdokkaiden jako kevyisiin ja raskaisiin alkoi jo keväällä 1999, kun eri ehdokasyhdistelmiä puitiin julkisuudessa. Mielipidemittauksissa tämä puoluekoneistojen ja poliittisen journalismin tukema jako alkoi kuitenkin näkyä vasta joulukuussa. Tuolloin Rehnin ja Uosukaisen kannatus alkoi laskea, Rehnin rajummin, Uosukaisen hitaammin. Tammikuun alussa Halosen ja Ahon kannatus oli tasoissa, vähän alle 40 prosentin tuntumassa, samalla kun Uosukaisen kannatus jämähti 13:een ja Rehnin kahdeksaan prosenttiin.

Halonen ei ulkoministerikiireidensä vuoksi juuri kampanjoinut alkusyksystä. Suosion laskun vuoksi kampanjointia aikaistettiin, ja Halosen kannatus pongahti nousuun osin ay-liikkeen työntövoiman, mutta ehkä myös television välittämän sähköisen vaalitaistelun myötä. Halosen mukaantulo Ahon vastinpariksi televisiokeskusteluissa kumuloitui kummankin ylivoimaksi suh-

teessa muihin ehdokkaisiin. Edustaessaan perinteistä poliittista kokemusta ja tyyliä vahvistui kummankin valtiomiehisyys. Viimeistään television vaalikeskustelut, joiden pääpaino oli perinteisissä presidentin tehtäviin kuuluvissa kysymyksissä profiloivat Ahon ja Halosen joukon ”asiantunteviksi pääehdokkaiksi”, samalla kun Uosukainen ja Rehn jäivät sivuun ulkopoliitiikan ”harrastelijoina”. Leikit oli leikitty, nyt taisteltiin tosissaan. Ensimmäisen erän voitti Halonen yllättävän ylivoimaisesti (40 %), Ahon saadessa äänistä 34 prosenttia. Naisehdokkaat saivat yhteensä 64 prosenttia kaikista äänistä.

Nais- ja miesäänestäjille oli omat suosikkinsa. Rehnin ja Uosukaisen kannatus oli ollut vastavuoroista, jos toisen suosio nousi, toisen laski. Tammikuun alussa Uosukainen oli menettänyt kannatuksensa Haloselle, josta tuli naisten uusi suosikki. Uosukaisen mieskannatus oli valunut sekä Aholle että Haloselle. Halosta tuki tuolloin noin kolmasosa (34 %), Ahoa 29 ja Uosukaista 21 prosenttia naisäänestäjistä. (HS 31.12.1999 ja HS-gallup 31.12.1999.) Tammikuun puolella välissä Halosen suosio oli lisääntynyt varsinkin kokoomuksen ja RKP:n kannattajien keskuudessa. Ahoa tuki 46 prosenttia miehistä ja Halosta 41 prosenttia naisista. Neljännes vastaajista oli vielä epävarmoja. (HS-gallup 13.1.2000.) Vaalin väitettiin ratkenneen Halosen hyväksi pääkaupunkiseudun nuorten kokoomusta kannattavien naisten siirtymässä helsinkiläisen naisehdokkaan taakse.

Ahon takana olivat miehet ja maaseutu, kun taas Halosen takana olivat naiset ja pääkaupunkiseutu. Presidentinvaalien lopputulos viesti kahdestakin uudesta poliittisista jakolinjasta: vasemmisto–oikeisto-jakoa rikkoi niin sukupuoli kuin keskus–periferia-ulottuvuus tai kansainvälisyys–kansallisuus-ulottuvuus (Paloheimo & Wiberg 1997, 303-305). Jälkimmäisellä jakolinjalla SDP ja kokoomus ovat lähempänä toisiaan kuin keskustaa (Nousiainen 2000, 86).

Presidentinvaalit tarjoavat hyvän esimerkin sukupuolidimension merkityksestä politiikassa. Sukupuoli vaikutti niin puolueiden ehdokasasetteluun, vaalikampanjoihin kuin niiden uutisointiinkin. Kampanjajulkisuuden sukupuolittuminen laittoi naisehdokkaat kovempaan testiin kuin miesehdokkaat. Vaalien aikana puitiin erityisesti naisehdokkaiden kykyä maskuliinisen valtiotaidon hallintaan. Vaikka esimerkiksi Heidi Hautalan ja Riitta Uosukaisen kampanjassa pyrittiin määrittämään uudelleen presidentin tehtäviä ja horjuttamaan samalla niiden perinteisesti maskuliinista luonnetta, ei tässä juurikaan onnistuttu.

Presidentin odotetaan olevan sekä sisäpolitiikan että erityisesti ulkopoliitiikan asiantuntija. Uutta kuitenkin lienee, että äänestäjät näyttivät edellyttävän ehdokkaalta sekä feminiinisten, hyvinvointipoliittikkaan liittyvien asioiden, että maskuliinisen alueen, kuten ulko- ja turvallisuuspolitiikan, hallintaa (Hellsten 2000). Tässä suhteessa Tarja Halonen täytti hiukan useamman äänestäjän toiveet kuin Esko Aho.

Epilogi – valtiomies vai vanha emäntä

”Täällä kaikki toimii ja voit unohtaa siivouksen, sanoi väistävän presidentin rouva Eeva Ahtisaari Haloselle, kun hän kävi tutustumassa uuteen kotiinsa, Mäntyniemeen... Myöhemmin Halonen kertoi pitäneensä juuri tätä tietoa päivän hauskimpana uutisena” (HS 8.2.2000).

Tuokiokuva kertoo melkoisesta muutoksesta poliittisessa julkisuudessa. Puhuminen naisiin ja yksityiselämään liitetyistä töistä, kuten siivouksesta Suomen poliittisen vallan pyhätössä saa Mäntyniemen tapetit näyttämään nuhjuisilta, mutta avaa samalla tuoreita näkökulmia poliittisen vallan luonteeseen. Uuden perustuslain rajaaman presidenttiyden profilointi on nyt naisen, presidentti Tarja Halosen, käsissä. Mäntyniemeen on astunut emäntä – ehkä myös siinä Machiavellin tarkoittamassa mielessä, jossa maskuliinisen *virtun* vastavoimaksi symbolisessa maailmassa asettuu vanhan emännän voima. (Pitkin 1984; sit. Koski 1994, 23-24.)

Presidentinvaaleissa oli kysymys muustakin kuin ”gallupdemokratiasta”, jonka poliittinen eliitti sai tällä kertaa hyvin haltuunsa. Montakin intressiä toteutui Halosen valinnassa, myös naisten. Presidentinvaalit tulevat jäämään historiaan vaaleina, joissa alettiin horjuttaa sekä huippupolitiikan sukupuoli-hierarkiaa että sen maskuliinisia representaatioita.

Kirjallisuus

Sanomalehdet

Helsingin Sanomat 19.12.1998. HS-gallup.

Helsingin Sanomat 26.4.1999. Sdp:n naisliitto tukee Halosta presidentiksi.

Helsingin Sanomat 27.4.1999. Sdp:n ”esivaalihistoria”: 11.1. Ilta-Sanomien teetä tämä mittaus; 10.4. MTV 3 :n kysely kuka on sopiva Sdp:n presidenttiehdokkaaksi; 11.4. Sdp:n puolueosastoissa tehty kysely.

Helsingin Sanomat 28.4.1999. Unto Hämäläinen (näkökulma): Naisten suosio uuvutti Ahtisaaren

Helsingin Sanomat 27.5.1999. Lipposen terveiset presidentiltä: Ahtisaari ei ole käytettävissä toiselle kaudelle: Sdp:n hallitus yksimielinen Halosen valinnasta presidenttiehdokkaaksi.

Helsingin Sanomat 30.5.1999. Kysely: Niinistö kokoomuksen ykkösehdokas presidentiksi.

Helsingin Sanomat 31.5.1999. Sdp asetti Tarja Halosen presidenttiehdokkaakseen: Lipponen: ”Voitamme presidentinvaalit tälläkin kertaa.”

Helsingin Sanomat 27.8.1999. Riitta Uosukainen ilmoittaa ehdokasaikeistaan tänään. Puhemiehen suosio on viime aikoina pudonnut huippuluvuista.

Helsingin Sanomat 7.9.1999. Haloselle tukea vasemmalta.

Helsingin Sanomat 13.9.1999. Pääkirjoitus: Esko Aho sai arvokkaan voiton.

Helsingin Sanomat 18.9.1999. Poliitiikkaa lyhyesti -palsta: Niinistö vedättää pitkää tikkua.

Helsingin Sanomat 22.9.1999. Niinistö kieltäytyi kokoomuksen presidenttiehdokkuudesta. Puheenjohtaja perusteli päätöstään pitkälti henkilökohtaisilla syillä: ”Minä syvästi pahoittelen”, hän sanoi.

Helsingin Sanomat 22.9.1999. Kokoomusväki pettyi, vastustajat hilpeinä: ”Kuu- si viikkoa aikaa etsiä hyvä ehdokas.”

Helsingin Sanomat 24.9.1999. Pääkirjoitus: Takaisku myös keskustalle.

Helsingin Sanomat 26.9.1999. Janne Virkkunen (kolumni): Kokoomus katsoo keräilyeriin.

Helsingin Sanomat 28.9.1999. Risto Uimonen (kolumni): Figuuri vai vallankäyttäjä.

Helsingin Sanomat 3.10.1999. Pääkirjoitus: Ennakkosuosikki haluaa olla vahva presidentti.

Helsingin Sanomat 4.10.1999. Kokoomusjohtajat Helsinkiin pyytämään Uosukaista ehdokkaaksi.

Helsingin Sanomat 6.10.1999. Uosukainen kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi: Niinistö: ”Kerrankos naiset ovat miesten jälkiä paikanneet.”

Helsingin Sanomat 9.10.1999. Keskustan puoluekokous aloitti Ahon vaali- profiloinnin: Pääministeriaika, nuoruus ja perheenisän rooli nostettiin valteiksi.

Helsingin Sanomat 17.10.1999. Rehn: Naton jäsenyys on vain yksi mahdollisuus: Presidenttiehdokkaan kampanjatoimisto avattiin Helsingin keskustassa.

Helsingin Sanomat 27.10.1999. Uutinen Ahon kampanjatoimiston avajaisista: Alaotsikko: Karjalasta turha keskustella nyt.

Helsingin Sanomat 31.10.1999. Uosukainen piti kokoomusväelle ulkopoliittisen linjapuheen: Innostunut puoluekokous taputti puhemiehen yksimielisesti presidenttiehdokkaaksi.

Helsingin Sanomat 31.10.1999. Pääkirjoitus: Kokoomuksen pelastajasta presidenttikilvan kärkeen.

Helsingin Sanomat 31.12.1999. Pääkirjoitus: Aho ja Halonen lähtivät karkuteille.

Helsingin Sanomat 31.12.1999. HS-gallup 31.12.1999

Helsingin Sanomat 13.1.2000. HS-gallup 13.1.2000

Helsingin Sanomat 8.2.2000. Halonen tutustui Mäntyniemeen ja sulatteli voitto- aan.

Iltalehti 3.7.1999. Riitta Uosukainen: Presidentin virka on semmoinen asia, että siihen täytyy todella tahtoa. Puhemiehen kova päätös.

Iltalehti 8.9.1999. ”Maailmassa on enemmän syrjittyjä naisia kuin syrjittyjä sosia- lidemokraatteja”: Kaari Utrio vaihtoi Elisabeth Rehnin Tarja Haloseen.

Ilta-lehti 8.2.2000. Elisabeth Rehnin haastattelu: "Pakenin maasta kun en kestänyt sitä itkemistä."
 Ilta-lehti 8.2.2000. Vallan miehet ja Tarja Halonen.
 Ilta-Sanomat 21.4.1999. Pääkirjoitus: Ahtisaari ja Halonen yhtä suosittu Sdp:ssä.
 Ilta-Sanomat 28.4.1999. Ahtisaaren-tekijä Lasse Lehtinen: "En löisi vetoa Halosen puolesta".
 Ilta-Sanomat 28.4.1999. Demarien rivit sekosivat.
 Ilta-Sanomat 28.4.1999. Heidi Hautala. "Kyvykkäistä miehistä on huutava pula".
 Ilta-Sanomat 28.4.1999. Hannu Savola (kommentti): Aukeneeko Esko Aholle yllättäen tie Mäntyniemeeseen?
 Ilta-Sanomat 28.4.1999. Lähteekö Sauli Niinistö ehdolle?
 Ilta-Sanomat 28.4.1999. Elisabeth Rehn: "Katsotaan joku kuukausi".
 Kaleva 30.4.1999. Kalevi Paakki (kolumni). HS (30.4.1999) Muut lehdet -palsta.
 Kansan Uutiset 11.1.1994. Risto Sänkiähon haastattelu: Kannatuspiikki johtuu tv-uutisten Presitentistä.
 Keski-suomalainen 28.5.1999. HS (28.5.1999) Muut lehdet -palsta.
 Savon Sanomat 30.4.1999. HS (30.4.199) Muut lehdet palsta.
 Viikkolehti 19.2.1999. Pääkirjoitus: Skandaali ankkalammikossa.
 Viikkolehti 28.5.1999. Presidenttipelin palikat hajallaan.
 Viikkolehti 16.7.1999. "Kun homma tulee, se täytyy hoitaa": Tarja Halosen tie työläiskaupunginosan työstä ulkopoliittikan huipulle.

Muu kirjallisuus

Bergman, S. 1998. Naisliikehdinnän moninaisuus. "Uusi" suomalainen naisliike yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa K. Ilmonen & M. Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino, 165-186.
 Bergqvist, C., Kuusipalo, J. & Styrkarsdottir, A. 1999. The debate on childcare policies. Teoksessa C. Bergqvist ym. (toim.) Equal democracies? Gender and politics in the Nordic countries. Oslo: Scandinavian University Press, 137-157.
 Braden, M. 1996. Women politicians and the media. Lexington: University of Kentucky Press.
 Brill, A. (toim.) 1995. A rising public voice: Women in politics worldwide. New York: The Feminist Press at the City University of New York.
 Christensen, A. D. 1999. Women in the political parties. Teoksessa C. Bergqvist ym. (toim.) Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries. Oslo: Scandinavian University Press, 65-87.
 Devitt, J. 1999. Framing gender on the campaign trail: Women's executive leadership and the press. A report for the Women's Leadership Fund.
 Eduards, M. 1992. Against the rules of the game. On the importance of women's

- collective actions. Teoksessa *Rethinking change. Current Swedish feminist research*. HSFR. Uppsala: Swedish Science Press, 83-104.
- Heldman, C., Carroll, S. J. & Olson, S. 2000. Gender differences in print media coverage of presidential candidates: Elizabeth Dole's bid for the Republican nomination. Paper prepared for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association (APSA), Washington D.C., August 31-September 3, 2000.
- Hellsten, S. 1995: Kiintiöt auttavat tiellä tasa-arvoon (vieraskynä). Helsingin Sanomat 14.3.1995.
- Hellsten, V. 2000: Naiset ehdokkaina ja äänestäjinä vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Tilastokeskus: Vaalit 2000/2, 35-44.
- Huddy, L. & Terkildsen, N. 1993. Gender stereotypes and the perception of male and female candidates. *American Journal of Political Science* 37, 119-147.
- Julkunen, R. 1994. Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179-201.
- Kahn, K. F. 1992. Does being male help? An investigation of the effects of candidate's gender and campaign coverage on evaluations of U.S. Senate candidates. *Journal of Politics* 54 (2), 497-517.
- Kahn, K. F. 1994. The distorted mirror: Press coverage of women candidates for statewide office. *Journal of Politics* 56 (1), 154-173.
- Kahn, K. F. 1996. *The Political consequences of being a woman*. New York: Columbia University Press.
- Kauranen, A. & Saarikoski, S. 1994. Kolmas kierros. Porvoo: WSOY.
- Koski, A. 1994. Valtiomies: valtiomieheyttä ja maskuliinista virtuositeettia: Urho Kekkosen ja Elisabeth Rehnin valtiotaito kuvasemioottisessa analyysissä. Tampere: Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos, kansainvälisen politiikan pro gradu -tutkielma.
- Kuusipalo, J. 1989. Naisena politiikan huippupaikoille? *Sociologia* 26 (2), 89-103.
- Kuusipalo, J. 1999, Suomalaiset naiset politiikassa. Teoksessa *Suomalainen nainen*. Helsinki: Otava, 55-78.
- Lammi-Taskula, J. (toim.) 1994. Sukupuoli, media ja presidentinvaalit. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Tasa-arvojulkaisu 1/1994.
- Lindstedt, R. (toim.) 1991. Eeva Kuuskoski: ihmisten kanssa. Porvoo: WSOY.
- Lovenduski, J. & Randall, V. 1995 (3. p.). *Contemporary feminist politics. Women and power in Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Macchiavelli, N. 1993 (suomennoksen 2. p.). *Ruhtinas*. Karisto.
- Morgenthau, H. 1967 (1949) (4. p.). *Politics among nations. The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Norris, P. 1997. Women leaders worldwide: A splash of color in the photo op. Teoksessa P. Norris (toim.) *Women, media, and politics*. Oxford: Oxford University Press.

- Nousiainen, J. 2000. Suomalaisen parlamentarismien kolmas kehitysvaihe: konsensuaalinen enemmistöhallinta, vireytyvä eduskunta. *Politiikka* XLII (2), 83-96.
- Paloheimo, H. & Wiberg, M. 1997. *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Pateman, C. 1988. *The sexual contract*. Oxford: Polity Press.
- Pettis, G. 2000. The role of gender stereotypes in a model of candidate evaluation. Paper prepared for delivery at the Annual Meeting of the American Political Science Association (APSA), Washington D.C., August 31-September 3, 2000.
- Pitkin, H.F. 1984. *Fortune is a woman*. London: University of California Press.
- Pokka, H. 1995. *Porvarihallitus*. Porvoo: WSOY.
- Raaum, N. C. 1999. Political citizenship: New participants, new values? Teoksessa C. Bergqvist ym. (toim.) *Equal democracies? Gender and politics in the Nordic countries*. Oslo: Scandinavian University Press, 48-64.
- Roncarolo, F. 2000. A woman at the quirinal? Thanks, but no thanks: The social construction of women's political agenda in the 1999 Italian presidential election. *The European Journal of Women's Studies* 7 (1), 103-126.
- Rönnblom, M. 1997. Local women's projects. Teoksessa G. Gustafsson, M. Edwards ja M. Rönnblom (toim.) *Towards a new democratic order? Women's organizing in Sweden in the 1990s*. Stockholm: Publica, 88-119.
- Sreberny-Mohammadi, A. & Ross, K. 1996. Women MPs and the media: Representing the body politic. *Parliamentary Affairs. A Journal of Comparative Politics* 49 (1), 103-115.
- Styrkarsdóttir, A. 1999. Women's lists in Iceland. A response to political lethargy. Teoksessa C. Bergqvist ym. (toim.) *Equal democracies? Gender and politics in the Nordic countries*. Oslo: Scandinavian University Press, 88-96.
- Sylvester, C. 1998 (1993). Homeless in international relations? "Women's" place in canonical texts and in feminist reimaginings. Teoksessa A. Phillips (toim.) *Feminism & politics*. Oxford: Oxford University Press.

Luku 10.

Kuusipalo, Jaana (2007): Presidenttipelin sukupuolittuminen.
Teoksessa: Isotalus, Pekka - Sami Borg (toim.):
Presidentinvaalit 2006, s. 98-114. WSOY.

Julkaistu väitöskirjassa WSOY:n luvalla.

5. Presidenttipelin sukupuolittuminen

JAANA KUUSIPALO

Naisten kannatus on ohjannut Suomen presidentinvaalien ehdokasasettelua ja kampanjoita 1990-luvun alusta alkaen. Vuoden 2006 vaalit eivät olleet poikkeus. Vielä joulukuun mielipidemittausten mukaan naisten enemmistö kannatti Tarja Halosta. Kyselyjen mukaan kansalaiset valitsivat ehdokkaansa arvojen ja asiantuntemuksen mutta myös poliittisten taitojen ja karisman perusteella. Ehdokkaiden brändiä tosin pyrittiin muuttamaan toivottuun suuntaan, mutta kuluttajakansalaiset ovat tottuneet arvioimaan poliittisen tuotteen laadun ja suhtautuvat sen mainontaan kriittisesti.

Vastakkainasettelu ”keinotekoisien” (mielikuvat) ja ”aidon” (asiat) välillä kuuluu väistyvään (”moderniin”) ajatteluun. Sen sijaan kannattaa pohtia, miten vastakkainasetteluja rakennetaan ja millaisia valtasuhteita ne vahvistavat tai horjuttavat.

Yhteisöllisen identiteetin rakentaminen mielikuvien ja retoriikan avulla kuuluu politiikkaan. Jo snellmanilainen nationalismi loi kansallisen identiteettimme, ja presidentti vahvistaa kansallista yhteenkuuluvuutta. Mutta mikä on presidentin tehtävä murrosaikana, jolloin kansakunnan rinnalle on rakentumassa uudenlaista globaaleja poliittisia yhteisöjä? ”Kansallisesta identiteettikriisistä” oli merkkejä myös vaalikeskusteluissa, etenkin presidentin tehtäviä ja toimivaltaa koskeissa kiistoissa.

Länsimaisen poliittisen ajattelun traditiossa ”naisuus” ja ”valtiomiehisyys” ovat toisensa poissulkevia määreitä. Valtiomiehen miehinen identiteetti esti edes kuvittelemasta naista presidentiksi ennen 1990-lukua. Itse presidenttinstituution täytyi muuttua ennen kuin nainen pääsi sen edustajaksi. Astuesaan presidentin virkaan Halosella oli kaksi vaihtoehtoa: joko imitoida (valtio)miestä tai muuttaa käsityksiä presidenttiydestä. Hän valitsi jälkimmäisen. Tähän tarttuivat hänen haastajansa, jotka moittivat presidenttiä passiivisuudesta kansallisissa kysymyksissä. Syntyi kiihkeä väittely, eikä vain presidentin roolista globalisoituvassa Suomessa vaan myös poliittisen johtajuuden määrittelystä muuttuvassa maailmassa. Artikkelissa analysoidaan, miten tämä kamppailu sukupuolittui kansalaisten mielipiteissä ja ehdokkaiden linjauksissa. Aineistona on sanoma- ja aikakauslehtien presidentinvaaleja koskevia uutisia ja

artikkeleja. Niiden ohella on hyödynnetty lehtien teettämiä kannatuskyselyjä ja mielipidetutkimuksia.

Naiset poliittisina johtajina

Kun Tarja Halosesta tuli Suomen presidentti, hän oli maailman kahdestoista ja Euroopan kuudes naispresidentti. Anneli Jäätteenmäki oli maailman kahdeskymmenestoinen ja Euroopan kahdeksas naispääministeri. Tätä kirjoitettaessa presidentin virassa on kuusi naista, joista kolme Euroopassa. Nainen valtionpäämiehenä on edelleen harvinaisuus. Kaiken kaikkiaan naispresidenttejä (18) ja naispääministereitä (32) on ollut 50, joista 22 on johtanut Latinalaisen Amerikan ja Aasian valtioita. Jälkimmäisistä suurin osa on entisten poliittisten johtajien tyttäriä tai leskiä (Jalalzai 2004, 100–102). He nousivat valtaan maissa, joissa perhe- ja sukulaisuussuhteilla on suuri merkitys politiikassa (Yuval-Davis 1997, 81).

Myös Euroopan kuningattaret hallitsivat sukunsa edustajina. Vasta moderni ajattelu irrotti poliittisen johtajuuden perinnöllisistä oikeuksista, mutta teki siitä miesten erioikeuden. Tämä synnytti suffragettiliikkeen, jonka toiminnan johdosta naisetkin saivat poliittiset oikeudet. Kun naiset pääsivät mukaan politiikkaan, heitä ei pidetty samanlaisina poliitikkoina kuin miehiä vaan äitikan-salaisilla oli oma miesten toimintaa täydentävä tehtävä: lapsista, vähäosaisista ja kansankunnan moraalista huolehtiminen. Miesten tehtävänä taas oli edustaa yhteisöä myös politiikassa. Näin ajatteli paitsi Hegel (Pulkkinen 1998, 146–147) myös hegeliläinen Snellman, jonka mielestä yleistähtoa voivat tulkita vain älymystöön kuuluvat miehet (KT II 1928, 232; Liikanen 1998, 68).

Naisten johtajuutta on pidetty sopivana vain naisisiksi määrittäneillä ja kotiin liittyvillä aloilla (Freeman & Bourque 2001, 3). Ydinperheen työnjako toistuu politiikassa. Kun emännän talousrahat kuluvat perheen jokapäiväisistä tarpeista huolehtimiseen, perheenelättäjä investoi tulevaisuuteen. Tämä näkyy hallituksenkin työnjaossa: (ensimmäinen) valtiovarainministeri on aina ollut mies ja useimmat sosiaaliministerit naisia. Valtaosa johtajista on ollut miehiä, ja miehiä ovat myös käsitykset johtajuudesta.

Johtaja on rationaalinen, päättäväinen, objektiivinen ja voimakkaasti motivoitunut saavuttamaan tavoitteensa. Hänellä on kyky arvioida asioita laajasti. Naiset, joihin yhdistetään emotionaalisuus, empatia ja vuorovaikutus, edustavat vastakkaisia ominaisuuksia. Naisten vallankäyttöä pidetään epäsuorana, välillisenä ja henkilökohtaisena vastakohtana miesten suoralle, autoritaariselle ja statukseen

perustuvalla vallalla. Miehinä vallankäyttö on kuitenkin se normi, johon naisjohtajan tyyliä verrataan. (Mt. 7–8 ja 14)

Nais- ja miesjohtajia arvioidaan siis eri kriteerein. Jos naisjohtaja omaksuu miehisen (ts. autoritaarisen) johtamistyylin tai on ensimmäinen nainen miehisessä valta-asemassa, hän joutuu helposti negatiivisen arvostelun kohteeksi, koska hän edustaa ”väärää” sukupuolta tai on ”väärässä” paikassa. Jos nainen taas omaksuu naisellisen (ts. ei-autoritaarisen) johtamistavan, häntä ei arvosteta eikä välttämättä edes totella. Sen sijaan mies voi mainettaan menettämättä hyödyntää niin miehistä kuin naisellistakin johtamistyyliä. (Mt. 8.)

Uudet johtajuusteoriat suosittavat enemmänkin jälkimmäistä johtamistapaa. Johtajan henkilökohtaisia ominaisuuksia painottavan visionäärisen johtajuuden (Bennis & Nanus 1985) sijaan korostetaan johtajan ja alaisten vuorovaikutusta yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi. (Freeman & Bourque 2001, 7–8.) Tällainen naisellinen (demokraattinen) johtaminen, joka korostaa yhteistyötä yksinvaltiuden sijaan, on tätä nykyä myös yritysten suosiossa. Mutta kuten todettiin, naisellisen johtamisen arvostaminen ei tarkoita sitä, että naisia pidettäisiin parempina johtajina.

Politiikassa vuorovaikutusjohtajuus aktivoisi kansalaisia ja vahvistaisi demokratiaa. Se on prosessi, jota ei voi palauttaa pelkästään johtajan henkilöön tai ominaisuuksiin, vaan johon vaikuttavat myös kansalaiset ja se, mitä he edustavat (vrt. mt. 8). Tämä määritelmä poliittisesta johtajuudesta ei oikein sovi *valtiomiehiin*, sillä heitä luonnehditaan useimmiten visionäärisiksi johtajiksi, jotka toteuttavat omat näkynsä vastustuksestakin huolimatta. Seuraavissa kappaleissa kerrotaan, millaista johtajuutta presidenttiehdokkaat edustivat ja miten heidän ja kannattajiensa näkemykset hyvästä johtajuudesta osuivat yksiin edellä kuvatujen johtamistapojen kanssa.

Naisten haku

Suoran kansanvaalin käyttöönotto presidentinvaaleissa teki naisista presidentintekijöitä, sillä naisten kannatus ja äänet ovat vaikuttaneet ratkaisevasti suorien kansanvaalien tulokseen. Näin tapahtui myös vuoden 2006 presidentinvaaleissa, vaikka lähtötilanne olikin erilainen. Kun edellisissä vaaleissa (2000) enemmistö ehdokkaista oli naisia, vuoden 2006 vaaleissa naisehdokkaita oli vain kaksi. Naisehdokkaiden vähyyttä kompensoi Halosen gallup-suosio, jonka takana olivat etenkin naiset ja nuoret. Helsingin Sanomien lokakuun kannatusmittauksessa Halosta kannatti 72 prosenttia naisista mutta vain 43 prosenttia miehistä

(HS 30.10.2005). Niinistön kannattajakunta oli selvästi miesvaltainen (Iltalehti 10.–11.12.2005).

Iltalehden teettämän kyselyn mukaan naiset suhtautuivat erittäin positiivisesti Haloseen, kun taas puolet miehistä oli selvästi kriittisiä presidenttiä kohtaan. Jopa viidennes (18 %) naisista kertoi äänestävänsä Halosta siksi, että tämä on nainen, kun taas miehillä vastaava osuus oli vain kaksi prosenttia. (Iltalehti 10.–11.12.2005.) Ehkä tämä joukko kuuluu siihen 29 prosenttiin suomalaisista, jotka kannattivat feministipuolueen perustamista (Aamulehti 15.3.2005). Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjäkunnassa näin ajatteli 40 prosenttia mutta kokoomuslaisistakin 20 prosenttia.

Koska vaa'ankieliasemassa olivat porvarinaiset, Niinistön ja Vanhasen miesjohtoiset kampanjakoneet joutuivat kiinnittämään erityisesti huomioita naisäänestäjiin. Niinistön leiri viestitti, että feminismin aika on ohi, mutta samalla se näki paljon vaivaa, jotta edes oman puolueen naiset saataisiin ehdokkaan taakse. Kampanjatilaisuuksista otetuissa kuvissa Vanhanen ja Niinistö esiintyivät naisten ympäröiminä (”Naisten haku”, SK 5.1.2006). Myös Keskustan ja Kokoomuksen naisjärjestöjen puheenjohtajat asettuivat näkyvästi puolueensa ehdokkaan taakse.

Kärkiehdokkaat nimesivät pahimmaksi tasa-arvo-ongelmaksi miesten ja naisten väliset palkkaerot (Aamulehti 18.12.2005). Valinta oli turvallinen, sillä palkkaeroihin puuttuminen sisältyi vuoden 2003 hallitusohjelmaan. Halosen kampanjatoimisto, jota sitäkin johtivat miehet, ei laskenut naisten varaan. Sukupuolta ei uskallettu korostaa, jotteivät vasemmiston miehet vaihtaisi kelkkaa. Tämä ei pidätellyt Vasemmistoliiton puheenjohtajaa Suvi-Anne Siimestä, joka nimesi Halosen naisten etujen ajajaksi: ”Nykyisen hallituksen miehinen johtotroikka tarvitsee vastapainoksi naispresidentin” (HS 21.11.2005).

Aamulehti (21.11.2005) ei aikaillut niputtaa naisasiaa ja vasemmistolaisuutta yhteen: ”Vasemmistoliitto taputti ehdokkaakseen vasemmistolaisen naisten puolustajan.” Halosen mainetta ”koko kansan presidenttinä” nakersi puhe kolmikantayhteistyön ja yleissitovuuden puolesta STTK:n liittokokouksessa (HS 11.11.2005), koska se yhdistettiin hänen SAK:lta julkisesti saamaansa tukeen. ”Koko kansan presidentistä vasemmiston ehdokkaaksi”, julisti Helsingin Sanomat (14.11.2005). Aamulehden kolumni (11.10.2005) ilmaisi asian pirullisemmin: ”SAK:n pukinsorkka Halosen kampanjaan.”

Halosen suosio alkoi hiipua jo silloin, kun hän aloitteli kampanjaansa. Jaako Nousiainen oli ennustanut tämän jo toukokuussa: ”Gallupluvut tasoittuvat kun kilttinä muumimammana pidetty Halonen laskeutuu ehdokkaaksi politiikkojen joukkoon” (Aamulehti 20.5.2005). Joulukuun alussa ”vain” 62 prosenttia naisista olisi äänestänyt Halosta. Naisten kannatus oli pudonnut 10 prosentti-

yksikköä edellisestä mittauksesta (HS 3.12.2005). Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (3.12.2005) arveltiin, että ”sitoutumattomat ja porvarinaiset ovat vetäneet tukeaan vasemmiston naisehdokkaalta”. Mutta kaikki eivät siirtyneet vastustajien leiriin. Epävarmojen joukko (14 %) kasvoi samassa mittauksessa viisi prosenttiyksikköä.

Joulukuun lopussa Halosen kannatus kasvoi hieman mutta ei enää entiselle tasolle (HS 20.12. ja 31.12.2005). Tammikuussa kannatus pieneni muttei alittanut 50 prosentin rajaa ennen ensimmäistä kierrosta. Vielä tammikuun alussa 14 prosenttia kokoomuslaisista olisi äänestänyt Halosta toisella kierroksella siinäkin tapauksessa, että vastassa olisi ollut Niinistö. (HS 19.1.2006.) Sukupuolijakaumaa ei enää tammikuun kannatusmittauksissa kerrottu.

Ristiriitaisista paineista kertoo kuitenkin se, että epävarmojen osuus vastaa- jista kasvoi ennen ensimmäistä kierrosta lähelle 30 prosenttia (YLEn Taloustutkimuksella teettämä kysely; HS 13.1.2006) ja ennen toista kierrosta noin neljännekseen (HS 27.1.2006). Halonen ja Niinistö kamppailivat etenkin maaseudun keskustanaisten äänistä. Halosen voittoon katsottiin riittävän, että tämä joukko jäisi kotiin ja että ensimmäisellä kierroksella nukkuneet (joista 63 % oli Halosen kannattajia, HS 19.1.2006) kävisivät äänestämässä.

Presidenttipelin saippuaversio ja sen (nais)sankarit

Julkinen sana (ja erityisesti sen ”sänkykammariosasto”) rakensi tehokkaasti ehdokkaiden toivottua, mutta myös vähemmän toivottua, imagoa. Tällä kertaa hömppäjulkisuuden armoille joutuivat naisten sijaan miehet (vrt. Kuusipalo 2000, 54, 55). Sylltätehdas alkoi jauhua sen jälkeen kun Niinistö oli lupautunut kokoomuksen ehdokkaaksi ja Vanhasen avioero julkistettiin. Ensiksi maalina oli Niinistö, jonka ”kovia arvoja” hänen entinen kihlattunsa, Tanja Karpela (nykyisin Saarela) moitti Me Naiset -lehdessä (7.4.2005). Seura (15.4.2005) puolestaan vihjaili Vanhasen ja Karpelan vispilänkaupoista. Tämä ei hetkauttanut Vanhasta, joka lupautui Keskustan presidenttiehdokkaaksi.

Seuraava isku tuli heinäkuussa, kun 7-päivää -lehti (14.7.2005) julkaisi nimettömänä esiintyneen naisen ”paljastuksen” Vanhasen syrjähyypystä. Vies- tintätutkija Erkki Karvonen kommentoi ”Kaarina-kohua” seuraavasti: ”Uutta tässä julkisuudessa on jatkokertomuksenomaisuus. Tarinoita seurataan kuin saippuaopperaa, päivästä toiseen. Vanhasen naisseikkailukohu on saippua- oopperaa parhaimmillaan!” (Iltalehti 23.7.2005). Mutta saippuaopperat ovat myös nykyajan kansansatuja, joissa on opetus: yhteisistä normeista ei tule poi-

keta. Iltalehden pääkirjoitus ("Päivän meili") antoi 23.7.2005 Vanhaselle toisenlaisen vihjeen.

"Olisiko niin ihmeellistä tunnustaa haksahaneensa syrjähyppyyn?
Ette olisi tässä lajissa ainoa suomalainen ettekä edes ensimmäinen
valtiomies."

Niinistön käyttämän mainostoimiston edustaja Petri Pesonen piti kohua hyvänä asiana Vanhaselle: "Se vaikuttaa häneen inhimillistävästi ja harmaaseen profiiliin tulee särmää. Monet ajattelevat, että *parempi mies kuin marjanpoimija*. Jos vielä lausunnoissa olisi samanlaista särmää, niin paketti olisi kasassa." (Aamulehti 23.7.2005; kurs. J. K.) Toisin sanottuna, aviorikosta pidettiin miehisen viitaalisuuden merkinä. Näin taidettiin aikanaan ajatella myös Kekkoesta ja hänen naisjutuistaan. Tästähan voisi päätellä, että myös "naissankaruus" kuuluu jollakin tavalla valtiomiehen ominaisuuksiin. Ainakin Niinistön profiilia tällä saralla korostettiin, mutta hyvin hienovaraisesti.

Me Naiset -lehden ("Kaikkea muuta kuin kovis" 26.5.2005) ja Anna-lehden ("Niinistö toisella tapaa" 7.8.2005) Niinistö-haastattelujen lähtökohtana oli Karpelan todistus lähimmäisestään. Jutut mainostivat Niinistön "pehmuolta", jota korostettiin myös asijulkisuudessa: "Niinistö piirtää itsestään kuvan herkstä ja tuntevasta ihmisestä. Kovuudesta ja tunteettomuudesta ovat muut kertoneet. Niinistö pitää kukista ja tavallisen kansan keskellä pyörimisestä" (Aamulehti 16.8.2005). Tehokkaampia kuin tekstit olivat kuitenkin kuvat. Naistenlehdissä esiintyi rento Niinistö valkoisen paidan ylimmät napit auki.

Suomen Kuvalehden artikkelissa (2.12.2005) Niinistö poseeraa työpaikalla miesten seurassa. Seuraava kuva on ostoskeskuksen liepeiltä, jossa ehdokasta piirittää naisjoukko. Toisin sanottuna, miehet esitettiin työntekijöinä ja naiset kuluttajina. Miesten keskellä Niinistö on vakava ja asiallinen, naisten keskellä hilpeä ja tuttavallinen. Kuvateksti vihjaa: "Hän jakaa nimikirjoituksia... ehkä naisten käsivarsiinkin." Me Naiset -lehden juttu "Idoli laivalla" (1.12.2005) alkoi kuvalla, jossa nainen napsii kuvia Niinistöstä. Kameran takana hän on kasvoton, yksi monista. Niinistön pressiklubin vetäjä Pirjo Kauppinen sanoi asian suoremmin: "... 500 naista kokoontuu kampanjatilaisuuteen. *Saulihan kerää naisia kuin hunaja*" (Aamulehti 20.10.2005; kurs. J. K.).

Kun Niinistöä keuhuttiin empaattiseksi mieheksi, Haloseen liitettiin adjektiivi *kiukkuinen*, jota käytetään yleensä vain naisista ja lapsista. Näin vahvistetaan käsitystä, että naiset olisivat ikuisesti infantiileja. Suomen Kuvalehden (3.11.2005) "johtajuustestissä" Halosta kutsuttiin "sietämättömäksi äkäpussiksi", jonka rinnalla "kärsimätön jepjep-mieskin" näytti ihan mukavalta. Sinikka Mönkäre tosin palautti mieliin "vanhan Niinistön" kertomalla, kuinka valtiovarainministeri

aikoinaan itketti häntä (Aamulehti 19.9.2005). Molemmille annettiin anteeksi. Niinistön ”ärjyminen” selitettiin surutyöllä (IS 16.8.2005) ja Halosen ”ärtyminen” hänen ulkoministeriaikanaan kohtaamallaan vähättelyllä (ks. Lehtilä 2005 ja HS 19.10.2005). ”Temperamenttisen naisasianaisen *kiukkuihin* johtamistapoihin on ollut siten väliin varsin perustellut syyt”, arveli Kirsti Pohjonen Aamulehdessä (20.11.2005, kurs. J. K.).

Halonenkin sai osansa viihdejulkisuudesta, jossa häntä kohdeltiin lempeämmin kuin asijulkisuudessa. Ilmaista mainosta tuli Late Night with Conan O’Brien -ohjelmasta. Myös 7 päivää -lehti raportoi myönteiseen sävyyn presidentin valtiovierailuja, joilla hänen väitettiin käyttäneen kosmetiikkaa myyvän posti-myyntifirman ilmaislahjana saatua huivia. Lehtiin soitelleiden naisten kerrottiin ihastelleen, että heillä on samanlainen huivi. Parempaa mainosta presidentin tavallisuudelle saa hakea. Myös Me Naiset -lehden haastattelussa ”Avioerolapsesta maan äidiksi” (20.10.2005) korostettiin Halosen ”tavallisen naisen elämää”, jota terästivät työläistausta ja yksinhuoltajuus. Jutun kuvassa hän nojaa ovenpieleen kuin ystävällinen emäntä, joka toivottaa vieraat tervetulleiksi.

Toisin kuin Niinistön naistenlehtihaastattelut, jotka keskittyivät ehdokkaan uraan, Halosen haastattelussa huokui arjen harmaus. Halonen rinnasti itsensä tavallisiin naisiin, kuten pätkätyöläisiin (Aamulehti 20.11.2005) ja äiteihin: ”Olen pystynyt yhdistämään uran ja perheen ihan yhtä huonosti kuin kaikki muutkin äidit, joilla on epäsäännölliset työajat” (Me Naiset 20.10.2005). Hän käytti myös äitikansalaisuuteen viittaavia vertauksia: ”Hyvinvointiyhteiskunta on presidentin mukaan kuin koti, joka vaatii jatkuvasti kohentamista” (Aamulehti 20.11.2005). Äiti-teemasta innostuivat myös kannattajat: ”Tarvitsemme hellän, ymmärtävän, lohduttavan sekä tarvittaessa myös vaativan, mutta oikeudenmukaisen äidin” (Jorma Höök, HS 19.11.2005).

Muumimamma ja Saksikäsi-Sauli

”Elinkeinoelämällä ja presidentillä on ollut kiistaa ennen kaikkea globalisaatiosta, suhteista Yhdysvaltoihin ja jossain määrin myös Suomen Nato-jäsenyydestä ... Elinkeinoelämä katsoo globalisaatiota ... suomalaisyritysten kilpailukyvyn kannalta. Halonen taas ... tarkastelee asiaa maailman tasa-arvon eli rikkaiden ja köyhien välisen kuilun kaventamisen näkökulmasta.” (HS 20.10.2005, pääkirjoitus.)

Presidenttipelin alkupamaus kajahti Etelärannasta, kun EVA:n johtaja Risto E. J. Penttilä arvosteli presidentin toimia syksyllä 2004 (HS 20.5.2005: ks. SK 3.12.2004). Halonen myönsi, että ”elinkeinoelämän taholta tullut arvostelu si-
suunnutti häntä hieman ja saattoi vaikuttaa päätökseen pyrkiä toiselle kaudelle” (HS 23.10.2005). Niinistö hyödynsi tätä jännitettä, kun hän kritisoi valtiojohtoa (ts. Halosta ja Vanhasta) passiivisuudesta ulko- ja talouspolitiikassa. Sotilaallisiin uhkakuviin vetoamalla Niinistö vaati valtiojohdolta ulkopoliittista aktiivisuutta, jotta Suomen turvallisuus voitaisiin taata osana EU:n yhteistä puolustusta.

Seuranneessa keskustelussa Halonen ja Vanhanen sitoutuivat edustamansa hallituksen linjauksiin, mutta globalisaatiokysymyksissä Niinistö ja Vanhanen vetivät yhtä köyttä. Kun nämä miesehdokkaat väittivät, että globalisaatio on parantanut kehitysmaiden elintasoa enemmän kuin kehitysapu (esim. Aamulehti 17.4.2005), he nojasivat taloudelliseen liberalismiin, jonka mukaan vapaa kilpailu vähentää köyhyyttä (vrt. WTO:n pääjohtajan Pascal Lamyn artikkeliin ”Vapaakauppa tasaa vaurauseroja maailmassa”, HS 28.10.2005). Halonen ei ollut samoilla linjoilla. Hän vastusti työvoiman polkumyyntiä tukeutumalla ILO:n raporttiin, jota hän itsekin oli laatimassa. Raportissa vaaditaan ”säällistä työtä” ja ”reilun pelin sääntöjä” myös kolmannen maailman työntekijöille (A Fair Globalization: Creating Opportunities for All 2004, XIII).

Halonen totesi, että vaikka hyvinvointipalvelut eivät suoranaisesti kuulu presidentin tehtäväkenttään, ”hänen tekemällään globalisaatiotyöllä on niihin kuitenkin vaikutusta” (Aamulehti 20.11.2005). ”Turvallinen hyvinvointivaltio” ja ”nykyistä oikeudenmukaisempi maailma” kulkevat käsi kädessä (HS 20.11.2005). ”Mitä tulee tulosten jakamiseen, olen pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan kannattaja. Siihen liittyy mahdollisimman hyvä työllisyys sekä tulonsiirrot ja palvelut” (Aamulehti 20.5. 2005). Pohjoismaiseen malliin kuuluu, kuten Halonen painotti, kolmikantayhteistyö ja työehtosopimusten yleissitovuus.

”Globalisaatio ei voi olla syy luopua suomalaisesta mallista. Päinvastoin.”

”Yleissitovuus ei rajoita kilpailua tai työvoiman liikkuvuutta, vaan vahvistaa työntekijöiden turvallisuutta, helpottaa yritysten toimintaa ja korostaa reilun pelin sääntöjä.” (HS 11.11.2005.)

Pohjoismaiseen hyvinvointimalliin kuuluvat myös hoivapalvelut, joita pidetään sen ”naisystävällisenä” piirteenä (Anttonen & Sipilä 2000, 14, 15 ja 257). Toiseen ääripäähän sijoittuu esimerkiksi Yhdysvalloissa sovellettu residuaalinen sosiaalipolitiikka, jota valikoivuudessaan luonnehditaan köyhäinhoidoksi (Jul-kunen 1992, 30). Jos pyritään tuottamaan koko väestölle tarkoitettuja palveluja (esim. julkista päivähoitoa) ja tulonsiirtoja (esim. lapsilisä) on verotuskin kireämpää kuin köyhänapuun tyytyvissä maissa. Ehdokkaiden puheissa

”hyvinvointiyhteiskunnan puolustaminen” ei välttämättä tarkoittanut pohjoismaista mallia, ja termin ylimalkainen käyttö oli omiaan hämärtämään kansalaisten käsityksiä heidän linjauksistaan.

Ei siis ole varmaa, millaista ”hyvinvointiyhteiskuntaa” tarkoitti se vastaajien enemmistö, joka Helsingin Sanomien teettämässä kyselyssä (HS 5.11.2005) piti presidentin tärkeimpänä tehtävänä sitä, että hän ”puolustaa hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämistä”. Seuraavaksi keskeisimpinä toimina pidettiin ”päättäjien patistamista etsimään uusia keinoja talouden ja työllisyyden parantamiseksi” ja ”Suomen pitämistä kansainvälisen terrorismin kohdemaiden ulkopuolella”. Vastaajien enemmistö arveli, että Halonen selviytyy parhaiten kaikissa kolmessa tehtävässä. Niinistö oli toisella sijalla ”patistamisessa” ja Vanhanen kahdessa muussa. (HS 12.11.2005; ks. myös Suhosen artikkelia tässä teoksessa.)

Niinistön ja Vanhasen kannattajat asettivat presidentin tärkeimmät tehtävät samaan järjestykseen. Halosen kannattajien järjestys poikkesi näistä kummastakin. Kun Halosen naisvaltainen kannattajakunta piti tärkeimpänä hyvinvointiyhteiskunnan puolustamista, miesehdokkaiden tukijoilla se oli vasta kolmannella sijalla. Jälkimmäisille presidentin ykköstehtävä oli torjua terrorismia. Halosen kannattajakunta taas piti kolmanneksi tärkeimpänä ”sosiaalisen tasa-arvon edistämistä maassamme”. (HS 5.11.2005.)

Vaikka hyvinvointivaltion puolustaminen ja siihen liitetyt tasa-arvotavoitteet ovat varsin yleisesti hyväksytty tavoite, ne ovat sitä etenkin naisille. Julkiset palvelut työllistävät erityisesti naisia, ja hoivapalvelut helpottavat perheen ja työn yhteensovittamista. Sukupuolella on siis merkitystä, jos uskotaan useimpien 1980- ja 1990-lukujen vaihteen naisministerien tavoin, että naisten etuja ajavat parhaiten naiset (ks. Kuusipalo 2006). Halonen, joka sosiaaliministerinä ollessaan oli yksi nykyisen päivähoitojärjestelmämme arkkitehtejä, oli uskottavampi hyvinvointivaltion puolustaja kuin muut kärkiehdokkaat.

Ehdokkaat tosin liittivät ”hyvinvointivaltion puolustamiseen” hyvin erilaisia-kin asioita. Näin voi päätellä ainakin Aamulehden presidenttiehdokkaille tekemän kyselyn tuloksista. Kun heiltä kysyttiin keinoja köyhyyden poistamiseksi, vain Halonen ja Kallis perustivat ratkaisunsa pohjoismaiseen hyvinvointimalliin. Niinistön ja Vanhasen vastaukset viittasivat enemmänkin ”köyhäinhoitomalliin”. Niinistön mielestä köyhyyden poistaa ”työ”, ja Vanhanen vastasi: ”Työtä tekemällä ja ahkeruudella. Se luo voimavaroja, joilla yhteiskunta voi huolehtia köyhistä.” (Aamulehti 18.12.2005) Niinistö alkoi puhua ”hyvinvoinnista” vasta loka-kuun lopussa, kun Harri Jaskarin johtama kampanjakoneisto huomasi, etteivät hänen ulkopoliittiset aloitteensa sytyttäneet kansalaisia (HS 27.10.2005).

Niinistön mielestä hyvinvointi vaatii vahvaa valtiontaloutta, jota tukee hyvä työllisyystilanne. Hän myös korosti, että ainoa mahdollisuus tähän pääsemiseksi

on Suomen kilpailukyvyyn turvaaminen. Sekä Niinistö että Vanhanen halusivat, että presidentti olisi aktiivisempi Suomen kilpailukyvyyn ja työllisyyden parantamisessa. Niinistö korosti myös palvelujen merkitystä tulevaisuuden työllistäjänä ja vientituotteena (Aamulehti 27.10.2005) Nokian pääjohtaja Jorma Ollila oli puhunut samoista asioista jo keväällä (Aamulehti 10.4.2005). Kamppailun kuluessa näytti siltä, että Niinistö ja Vanhanen suorastaan kilpailevat yhteyksistään Ollilaan, jota kumpikin kertoi pyytäneensä presidenttiehdokkaaksi, tosin eri aikaan (Niinistö 2005; Aamulehti 16.8. ja HS 30.10.2005). ”Ollilan oppipojat” esiintyivät tuomiopäivän profeettoina, joiden pahin vastustaja on ”muutosvastarinta” (Aamulehti 17.4. ja 22.10.2005).

”Tässä tilanteessa Halonen osaa käyttää taitavasti hyväkseen kansalaisten muutosvastarintaa ruokkivia pelkoja ja vankkumatonta uskoa hyvinvointivaltioon. Niinistön menestymisen ratkaiseekin se, saako hän äänestäjät luottamaan visioonsa, jonka mukaan muutosvalmius on globalisaation oloissa hyvinvoinnin avain. Näissä vaaleissa Niinistö kuten Vanhanenkin edustavat muutosta. Tarja Halonen pysyvyyttä ja jatkuvuutta.” (Aamulehti 9.12.2005, pääkirjoitus; vrt. mt. 13.11.2005)

Tässä kiteytyi vaalitaistelun ydin: vastakkain olivat sosiaaliseen tasa-arvoon pyrkivää pohjoismaista hyvinvointimallia kannattaneet haloslaiset ja vapaa- ta talouskilpailua kannattaneet niinistöläiset (ja Vanhanen). Kun tämä poliittinen linjaero esitettiin ”muutos ja vastarinta” -vastakkainasetteluna, se epäpolitisoitui ja sukupuolittui. J. V. Snellman kirjoitti: ”Mies edustaa perheessä uudistavaa ainesta perinnäiseen tapaan katsoen” ... ”Vaimo taas edustaa vanhoillista ainesta, perinnäisessä tavassa pysyttelemistä” (J.V. Snellman, KT XI 1931, 146). Sama kaava sopi presidenttipeliin: Niinistö ja Vanhanen pyrkivät esiintymään muutosvoimana ja esittämään, että Halosen kannat edustavat pyhäytyneisyyttä.

Kun Niinistö ja Vanhanen väittivät, että hyvinvointiyhteiskunnan rakenteet ovat kehityksen jarru, Halonen oli päinvastaista mieltä. Hänen mielestään suomalainen hyvinvointimalli on yksi Suomen taloudellisen menestyksen avaimista (HS 16.11.2005 ja Aamulehti 20.11.2005). Niinistön retoriikassa tuottava työ luo automaattisesti hyvinvointia, joten ”hyvinvointi” näyttää viittaavaan kulutukseen. Tämänkin jako on sukupuolittunut: tuotantoa edustavat miehet ja kulutusta (ja uusintamista) naiset. Näin asian esittivät myös Niinistön vaalikampanjasta otetut kuvat Suomen Kuvalehdessä (2.12.2005; ks. edellä). Halosen mielestä Niinistön yhtälö ei toimi vaan kansalaisten hyvinvointi vaatii talouden poliittista säätelyä (työmarkkina- ja hyvinvointipoliittikkaa), joka pyrkii tasaisempaan tulonjakoon ja sosiaaliseen tasa-arvoon.

”Nykyiseen perustuslakiin pujahti virhe. Siihen kirjattiin, että ulkopolitiikkaa johtaa tasavallan presidentti yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa. Tarkoitus oli ilmeisesti sanoa, että sosiaalipoliitiikkaa johtaa tasavallan presidentti yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa.” (Kari Huoviala, *Aamulehti* 10.9.2005.)

Halosen ja hänen kannattajiensa käsitys presidentin tärkeimmistä tehtävistä oli samankaltainen, mutta niin oli myös Niinistön ja hänen tukijansa. Niinistön painopistealueet olivat ulko- ja talouspolitiikka, Halonen taas korosti ulkoisen turvallisuuden lisäksi sosiaalista turvallisuutta (jotka tosin hänelle näyttivät olevan saman asian kääntöpuolia). Tämä vastaa politiikan sukupuolen mukaista työnjakoa: miehet huolehtivat isänmaan ulkoisesta turvallisuudesta ja taloudesta, naiset kansalaisten hyvinvoinnista. Niinistökin sivusi aihetta, mutta pilke silmäkulmassa: ”Suomi on aina tarvinnut naisten panosta. Niskavuoren vahvat emännät ottivat ohjat käsiinsä, kun isännät huseerasivat milloin missäkin riennossa” (HS 13.11.2005). Mutta kun Niinistö sijoitti naiset ”paikoilleen” kotipuolesta huolehtimaan, Halonen vei ”huolehtimisen politiikan” globaalille tasolle.

”Säilyttäjistä” ei ole valtiomieheksi

”... (O)nnistuuko Niinistö kärjistämään vastakkainasettelua, jossa Halonen edustaa maailmoja syleilevää solidaarisuutta ja hän itse esiintyy ’suomalaisen elämänmuodon’ ja kansallisten etujen puolustajana?” (*Aamulehti* 20.5.2005, pääkirjoitus.)

Ruth Lister (1997, 69) on listannut ne piirteet, jotka poliittisen teorian traditiiossa liitetään poliittiseen kansalaiseen. Nämä piirteet ovat samat, jotka suomalaisessa keskustelussa liitetään valtiomieheen. Valtiomies on rationaalinen, järkevä, oikeudenmukainen, puolueeton, riippumaton, aktiivinen ja vahva ja hän toimii yleisen edun mukaisesti. Nainen on tämän julkisen toimijan vastakohta: hän on irrationaalinen, emotionaalinen, puolueellinen, riippuvainen, passiivinen ja heikko ja häntä kiinnostaa vain perheen onni. Mieheen liitetään heroismi ja naiseen altruismi. Kun mies laajentaa ”vapauden valtakuntaa”, nainen pitää yllä ”välttämättömyyden valtakuntaa”. Nainen edustaa luontoa, ruumiillista ja toistuvaa ja mies henkeä, luovuutta ja edistystä.

”Nykyisellä presidentillä ei näytä olevan visiota kansakunnan edusta... Poliittinen järjestelmämme tarvitsee visionäärisen johtajan, jolla

on konkreettiset tavoitteet. Sellaisen johtajan ei tarvitse kiukutella valtaoikeuksista ... Muumimamman paikka Naantalissa on Muumi-maailma, ei Kultaranta.” (*Kalle Isokallio, Iltalehti 9.5.2005.*)

Kriitikoiden mielestä presidentti siis keskittyi enemmän globaaleihin ongelmiin kuin Suomen etuihin. Yritysjohdajien äänitorvet pitivät presidenttiä ”haihattelijana, joka viis veisaa reaali politiikasta” (HS 20.10.2005, pääkirjoitus). Eija-Riitta Korhola tiivistä niinistöläisten näkemyksen Halosen valtiomiestaidoista: ”Halonen on säilyttäjä ja häneltä puuttuu selkeä viesti...” (Aamulehti 14.11.2005). ”Säilyttäjä” on valtiomiehen vastakohta. Istuvaa presidenttiä verrattiin myös negatiivisesti edeltäjiinsä, joista toisin kuin Halosesta leivottiin viimeistään vaalikamppailun kuluessa valtiomiehiä. Tähän kategoriaan pyrkivät myös Niinistö ja Vanhanen. Kun EVA:n vaalikeskustelun vetäjä Jorma Ollila kysyi ehdokkaiden esikuvia, Niinistö ja Vanhanen nostivat Ahtisaaren Rytin ja Kekkonen rinnalle (MTV3 21.11.2005). Niinistö oli kehunut Ahtisaarta jo vaalikirjassaan: ”Ahtisaaren kohtalona oli tulla liitetyksi toisarvoisuuksiin, joskin hänen vikansa oli puuttua niihin. Maailmalla hänet tunnetaan ja muistetaan valtiomiehenä” (Niinistö 2005). Tämä oli omiaan mitätöimään Halosen saavutukset presidenttinä, ja mitätöinti oli myös paljon suurempaa:

”Olisiko Halosen suurin saavutus ulkopolitiikan alalta kuitenkin se, että hän on saanut edeltäjänsä Martti Ahtisaaren näyttämään suurelta visionääriltä?” (*Kari Huoviala, Aamulehti 10.9.2005.*)

Erkki Tuomioja yritti muistuttaa, että ”Ahtisaaren ja Harri Holkerin sovittelutehtävät ovat olleet henkilökohtaisia tehtäviä, jollaisissa ’harvemmin käytetään virassa istuvia ihmisiä” (Aamulehti 16.10.2005). Paavo Lipposen mielestä Halosta taas on turha edes verrata edeltäjiinsä: ”Halonen on valtionpäämiestemme kunniakkaassa sarjassa aivan *omanlaisensa* presidentti, joka yhdistää itsenäisyyden, tarvittaessa itsepäisyyden kansan läheisyyteen” (Aamulehti 20.11.2005; kurs. J. K.). Valtiomieheksi Halonen ei kelvannut edes omilleen. Ahtisaari kertoi TV1:n Lauantaiseura-ohjelmassa (29.10.2005) toivoneensa omalla presidenttikaudellaan, että ”jo seuraava presidentti toimisi uusien periaatteiden pohjalta” eli jättäisi ulkopolitiikan hallituksen ja pääministerin vastuulle (HS 30.10.2005).

”Aikaisemmin meillä oli valtiomiesten kohdalla herraonnea. Urho Kekkonen luotsasi maata vaikeissa olosuhteissa piiru piirulta kohti länttä ... Mauno Koivisto jää historiaan miehenä, joka yhtenä päivänä katkaisi napanuoran Kremltiin lähettämällä kirjeen, jossa todettiin YYA-sopimuksen päättyneen. Martti Ahtisaari sinetöi edeltäjiensä lännentien viemällä meidät Euroopan unioniin. *Noilla miehillä oli*

visio kansakunnan edusta. Ja he toteuttivat visionsa riippumatta siitä, aplodeeraako kansa tai tuleeko gallupeissa virhemarginaalin ylittäviä lisäpisteitä.” (Kalle Isokallio, Iltalehti 9.5.2005, kurs. J.K.)

Valtiomies kurkottaa tulevaisuuteen ja ajaa kansankunnan etua kaukonäköisemmin. Tämä ajatus tuli korostuneesti esiin Niinistön puheissa: ”Presidentti on ... velvollinen katsomaan kauemmas”... ”... Vetäydymmekö ikään kuin simpukan-kuoreen vai olemmeko rohkeita ja lähdemme liikkeelle itseemme uskoen?” (SK 2.12.2005). Myös Vanhanen tahtoi katsoa kauas:

”Kahdenkymmenen vuoden päästä maailma ja sen sisäiset menestymisen voimasuhteet ovat toiset kuin nyt.” (*Aamulehti* 17.4.2005.)

Machiavellin valtiotaidon mestareista Niinistö muistuttaa eniten kettua: kynnistä epäilijää, joka toimii kulissien takana, maailmassa, jossa kenenkään ei voi luottaa. Kettu menestyy, koska hän kykenee petkuttamaan petkuttajaa (Pitkin 1984, 34–42). Niinistö ei nähnyt Halosen aktiivista toimintaa globalisaation aiheuttamien ongelmien ratkaisemisessa visioivana vaan naiivina. TV:n vaalikeskustelussa Niinistö neuvoi Halosta isälliseen sävyyn: ”Mielellänne syleilette maailmaa. Se on kaunista ja hyvää, mutta maailma ei syleile välttämättä vastaan” (YLE TV1:n vaalikeskustelu 7.12.2005; vrt. HS 25.11.2005).

Machiavelli halveksi naisia ja piti näitä tyhminä, heikkoina, päättämättöminä ja naiiveina pelkureina, jotka eivät pysy puolustamaan edes itseään (Pitkin 1984, 110). Niinistö sanoi Haloselle: ”Silloin kun mennään suomalaisen talouden perustekijöihin, te tunnutte ikään kuin vetäytyvän kuoreen, hivenen säikähtävänkin sitä, kun minusta siinä pitäisi olla rohkea.” Niinistö itse kertoi olevansa valmis auttamaan Suomea ottamaan oman siivunsa globalisaation tarjoamasta kakusta. ”Jos aikoo antaa pitää myöskin ottaa”, hän valisti. (YLE TV1:n vaalikeskustelu 7.12.2005.)

Niinistön valtiomies-imagoa rakennettiin pitkään ja hartaasti. Projekti kulminoitui Kokoomuksen ylimääräisessä puoluekokouksessa (12.11.2005), jossa hänet nimettiin puolueensa presidenttiedokkaaksi. Samassa tilaisuudessa Niinistöä verrattiin kenraali Adolf Ehrnroothiin, jonka periaatteena oli, että ”suomalaisia johdetaan edestä ja keskeltä”. Toinen kehuja piti häntä kapteenina, ”joka saa muut ylittämään suorituskykynsä”. (*Aamulehti* 13.11.2005.) Sekä *Aamulehti* että Helsingin Sanomat muistivat mainita, että Niinistö esiintyi puheessaan ”valtiomiesmäisesti”.

”Ennen kaikkea presidentin tulee olla purkamassa niitä henkisiä esteitä, jotka ovat uuden työn syntymisen tiellä. Yrittäjyyden, työpaikkojen yhteishengen ja luovuuden asioissa presidentti ei voi vaieta” (ote Niinistön puheesta, *Aamulehti*

13.11.2005). Käytännöllisen Halosen suuhun vastaava hehkutus ei olisi sopinut, mutta Niinistö puhuikin suuta suuremmalla: ”Suomen etua ei voi ajaa ilman kohteliasta, kohtuullista, mutta määrätietoista päättäväisyyttä.” Samassa puheessa Niinistö liitti valtiomiesten joukkoon Esko Ahon ja Paavo Lipposen:

”Esko Aho kasvoi puoluepoliitikosta valtiomieheksi johdattaessaan Suomen Euroopan Unionin jäseneksi. Paavo Lipponen oli parhaan suomalaisen Eurooppa-politiikan sielu ja euron kummisetä.”

(Aamulehti 13.11.2005.)

Viitatessaan ”valtiomiehiin” Niinistö kohotti itsensä heidän joukkoonsa. Myös Vanhasen tukijat yrittivät samaa, kun Paula Lehtomäki rinnasti Vanhasen Kekoseen (Aamulehti 30.10.2005). Halonen ei tähän leikkiin lähtenyt; hän ei edes halunnut nimetä ”ketään erityistä” kun Ollila kysyi hänen esikuviaan (MTV3 21.11.2005; ks. edellä). Samalla Aamulehden sivulla, jossa Niinistön puhe julkaistiin, siteerattiin Ahon haastattelua YLEn TV1:n Lauantaiseura-ohjelmassa. Aho arvioi, ettei olisi täyttänyt kansan enemmistön toiveita presidenttinä, koska ”on enemmän muutoksen tekijä kuin säilyttäjä”. Toisin sanottuna samalla sivulla, jossa Halonen leimattiin edistyksen jarruksi, Niinistöstä tehtiin tulevaisuuden tekijä ja valtiomies. Tahatonta komiikkaa toi sivun alareunassa ollut mainos ”EREKTIOSTA VOI PUHUA” (Aamulehti 13.11.2005).

Autoritaarinen suunnannäyttävä vai demokraattinen joukkuepelaaja

Presidenttipeli tarjosi tilaisuuden liputtaa Suomen Nato-jäsenyyden puolesta, etenkin sen jälkeen kun Halonen oli todennut, ettei hän tunne siihen suuntaan ”kauhean suurta vetoa” (HS 23.5.2005). Ahtisaaren mielestä jäsenyys olisi ”luonnollinen asia, koska kaikki läntiset demokratiat kuuluvat Natoon”. Kansanäänestystä hän ei hyväksynyt, sillä ”poliittiset päättäjät siirtävät siinä vastuun kansalle.” (HS 30.10.2005; YLEn TV1:n Lauantaiseura 29.10.2005.) Aiemmin Ahtisaari oli väittänyt, että Suomesta puuttuu johtajuutta Nato-kysymyksessä. Halonen kommentoi yllättävän terävästi: ”Nyky aikaista demokratiaa on se, ettei sellaista poliittista johtajuutta, jossa yksi ihminen sanoo, mitä pitää tehdä, enää ole” (HS 20.10.2005). Halosen mielestä presidentti onkin ”joukkuepelaaja” (Aamulehti 20.11.2005).

Kun Haloselle kerrottiin Yleisradion teettämän kyselyn tulokset, jonka mukaan puolet kansasta hyväksyisi Nato-jäsenyyden, jos valtiojohto niin tekisi (HS 18.10.2005), hän totesi: ”Se ei ole mitenkään odottamatonta. Käsittäakseni

erilaisissa tutkimuksissa on todettu, että kansalaiset ja valtiojohto ajattelevat samalla tavalla ulko- ja turvallisuuspolitiikasta” (HS 20.10.2005; ks. myös Suho-
sen artikkelia tässä teoksessa). ”Pitää ajaa sellaista ulkopolitiikkaa, jossa kansa
tuntee olevansa mukana” (Aamulehti 21.11.2005). Tuolloin enemmistö, erityi-
sesti naiset ja nuoret, vastusti edelleen Suomen Nato-jäsenyyttä, vaikka miesten
kanta oli muuttunut hieman myönteisemmäksi (HS 9.11.2005). Kun Halosen
kannattajat hylkäsivät jäsenyyden, Niinistön kannattajille sen edistäminen oli
keskimääräistä tärkeämpää kuin muille (HS 5.11.2005).

Muitakin eroja eri ehdokkaiden kannattajien näkemyksissä tuli esiin Hel-
singin Sanomien marraskuussa teettämässä gallupeissa. Niissä kysyttiin, kei-
tä ehdokkaita tietyt luonnehdinnat parhaiten kuvaavat (HS 12. ja 21.11.2005)
ja kuinka tärkeitä presidentin eri ominaisuudet ovat ehdokkaan valinnassa
(HS 8.11.2005). Kyselyjen mukaan Halonen oli uskottavin kotimaisen hyvin-
vointiyhteiskunnan puolustamisessa ja yleismaailmallisten ihmisoikeuksien ja
sosiaalisen tasa-arvon puolesta puhumisessa. Niinistöä pidettiin Halosta pa-
rempana vain ulkomaankaupan edistämisessä ja (niukasti) suhteiden raken-
tamisessa Yhdysvaltoihin. Halonen oli parempi Venäjän suhteiden rakentami-
sessa, ja häntä pidettiin myös ”varovaisen viisaana suhteessa Nato-jäsenyyteen”.
(HS 12.11.2005.)

Halosen vahvimpana puolena pidettiin ”inhimillisyyttä ja ihmisten arjen ym-
märtämistä” (63 %). Yli puolet vastaajista piti häntä myös avarakatseisena ja su-
vaitsevaisena. Niinistössä arvostettiin ”tyylikkyyttä ja karismaa”, mutta vain har-
va piti häntä suvaitsevaisena (15 %) tai ihmisten arkea ymmärtävänä (11 %). (HS
18. ja 21.11.2005.) Kaikkiaan tuloksista voidaan päätellä, että Halosen ja Niinis-
tön kannattajat hakivat hyvin erityyppistä presidenttiä ja että Halonen ja Niinis-
tö edustivat kansalaisille ominaisuuksiltaan lähes vastakkaisia johtajatyyppejä.

Tämä ero kristallisoitui kahden julkkiskannattajan kommenteissa. Suomen
jääkiekkomaajoukkueen joukkueenjohtajan Timo Jutilan mielestä Niinistö ”pyr-
kii takaamaan, että meillä kaikilla suomalaisilla on täällä niin hyvä olla kuin tääl-
lä on ollut. Eli suuret sankarithan meillä on meidän sotasankarit, jotka aikoinaan
taisteli tämän maan meille”. Presidentin tärkein tehtävä on olla ”Suomen kan-
salle numero uno (yksi)”. ”Presidentti on näyteikkuna tuonne maailmalle. Hän
pystyy edistämään ulkomaankauppaa ja avaamaan ovia”. (HS 13.10.2005.)

”Blondiksi laulajaksi” esittäytynyt Maarit Hurmerinta ei puolestaan pitänyt it-
seään ”poliittisena henkilönä”, mutta samalla hän sanoi olevansa ”hirveän ylpeä
siitä, että meillä on ollut tavattoman viisas, humaani nainen presidenttinä. Se on
kuitenkin suhteellisen harvinaista koko maailmassa”. Halosen turvallisuuspoliit-
tista linjaa hän piti ”erittäin asiallisena ja maltillisena”. ”Tärkeää on myös se, että
Halonen on kansakuntaa yhdistävä, äidillinen hahmo.” (HS 13.10.2005.)

Toisin sanottuna Halosta voi kannattaa myös epäpoliittinen henkilö, koska hän on nainen ja koska hän edustaa äidillisiä hyveitä. Jutila puolestaan liitti presidentin miehiin taistelukenttiin, kuten maanpuolustukseen ja maailmantalouteen. Hänelle presidentti on sankarillinen hahmo, joka ajaa ”pienen Suomen” etuja suuressa maailmassa.

Valtio-opin professori Heikki Paloheimo arveli, että ”kansalaisten keskuudessa on selvää kaipuuta vahvaan johtajuuteen, jossa presidentti on vahva toimija. Olen tulkinnut, että Niinistö on hyvin selkeästi alkanut rakentaa tällaista kuvaa. Hän korostaa presidentin aktiivisuutta ja tärkeää roolia mielipidejohtajana”. Myös tutkija Erkki Karvosen mielestä Niinistö on ”kovan jätjän” maineessa. (Aamulehti 20.5.2005.) Mutta kansalaisten käsitys hyvästä johtajasta ei välttämättä kiinnittynyt *tällaisiin* vahvuus–heikkous- ja aktiivisuus–passiivisuus-dimensioihin.

HS-gallupissa (5.11.2005) vastaajat jaettiin neljään ryhmään sen mukaan, millaista johtajaa he arvostavat. Ryhmät profiloituivat sukupuolen mukaan (suluissa on ryhmän enemmistön puoluekantoihin perustuva arvioni siitä, ketä kärkiehdokkaista kussakin ryhmässä eniten kannatettiin). Miehiä oli eniten ryhmässä, joka haki ”vakaata ja varovaista” johtajaa (passiivinen Vanhanen), ja niiden joukossa, jotka toivoivat ”turvallisuuspoliittisia avauksia tekevää” johtajaa (aktiivinen Niinistö). Naiset olivat enemmistönä kahdessa muussa ryhmässä, jotka muodostivat vastaajien enemmistön (59 %). Ensimmäinen etsi ”yhteiskunnallisesti aktiivista ja kantaaottavaa johtajaa” (aktiivinen Halonen tai Niinistö) ja toinen ”sosiaalisesti suuntautunutta ja globaalisti vastuuntuntoista johtajaa” (aktiivinen Halonen). Sekä Niinistön että Halosen kannattajat etsivät aktiivista johtajaa, mutta he tarkoittivat toimeliaisuudella eri asioita.

Missä asioissa viimeinen vastaajaryhmä eli (todennäköisesti) Halosen radikaalimmat kannattajat sitten halusivat presidentin toimivan aktiivisesti? Lähellä lienee Stakesin pääjohtajan, Vappu Taipaleen, presidentille antama tehtävä: ”Presidentin tehtävä ei ole puuttua kotimaan päivänpolitiikkaan vaan vaikuttaa tärkeisiin asioihin globaalisti. Oma etumme on lähteä rohkeasti rakentamaan tulevaa globaalia sosiaalipolitiikkaa, kriisien hallintaa ja globalisaation sosiaalisia näkökulmia.” Niinistön kannattajien näkemystä taas kuvannee parhaiten Akavan puheenjohtajan, Risto Piekan, kuvaus presidentin tehtävästä, joka on ”Suomen menestyksen turvaaminen yhä kansainvälistyvämmässä maailmassa. Vahvistaa toiminnallaan suomalaista osaamisyhteiskuntaa sekä valaa meihin uskoa, että Suomi menestyy globalisaatiossa kuten tähänkin asti” (Aamulehti 21.8.2005).

Iltalehden joulukuussa (2005) teettämässä kyselyssä melkein kaikki naiset olivat tyytyväisiä Haloseen presidenttinä mutta miehistä vain kaksi kolmasosaa.

Sukupuolten välinen ero oli vielä jyrkempi, kun vastaajille esitettiin kysymys ”Onko Halosella presidentiltä vaadittavaa johtajuutta?”. Naisista 83 prosenttia vastasi myöntävästi mutta yli puolet miehistä kieltävästi. ”Naisten mielestä Halonen on *vahva* presidentti, miehistä lähes puolet pitää häntä *heikkona*” (Iltalehti 10.–11.12.2005, kurs. J. K.). Vielä tammikuussa ”naiset antoivat miehiä selvästi enemmän myönteisiä arvioita Halosen kampanjasta, kun taas miehet arvostivat Niinistön kampanjaa hieman enemmän kuin naiset” (HS 12.1.2006).

Millainen sitten on vahva presidentti? Kuten huomattiin, kansalaisillakaan ei ollut tähän yhtä vastausta: Jos hän on muiden yläpuolella oleva auktoriteetti ja *valtiomies*, joka kansallista etua silmällä pitäen mutta omaan visioonsa luottaen vie Suomea kohti parempaa tulevaisuutta, Niinistö on vahva johtaja. Jos hän taas on yhteistyöhaluinen ja -hakuinen *joukkuepelaaja*, joka arvostaa demokraattista päätöksentekoa ja yhdistää kansalliset tavoitteet globaaliin kehyksiin, Halonen on vahva johtaja. Nämä kaksi ihannepresidentin mallia osuvat yksiin maskuliinisen ja feminiinisen johtamistavan kanssa. Miehinen johtaja on auktoriteetti ja *suunnannäyttävä*, naisellinen johtaja taas on demokraattinen vuorovaikutusjohtaja eli *joukkuepelaaja*. Enemmistö kansasta piti jälkimmäistä mallia parempana. Ehkä *valtiomiehellä* onkin jo aikansa elänyt tehtävä?

Kirjallisuus (luku 10):

- Anttonen, Anneli - Sipilä, Jorma (2000): *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Bennis, Warren G. - Burt Nanus (1985): *Leaders: Strategies for Taking Charge*.
New York: Harper and Row (HarperColins).
- Fair Globalization. Creating Opportunities for All (2004): *A Fair Globalization. Creating Opportunities for All*. World Commission on the Social Dimension of Globalization (established by ILO). Geneva: ILO.
- Freeman, Sue J.M. - Susan C. Bourque (2001): *Leadership and Power: New Conceptions*.
Teoksessa Freeman, Sue - Susan Bourque - Christine M. Shelton (toim.): *Women on Power. Leadership Redefined*, 3-24. Boston: Northeastern University Press.
- Jalalzai, Farida (2004): Women Political Leaders: Past and Present. *Women & Politics*,
Vol. 26, No. 3/4, 85-108.
- Julkunen, Raija (1992): *Hyvinvointivaltio käännekohtassa*. Tampere: Vastapaino.
- Kuusipalo, Jaana (2000): Sukupuolen rooli kampanjoinnissa. Teoksessa Isotalus, Pekka - Eeva Aarnio (toim.): *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?*, 41-62. Jyväskylä: SoPhi.
- Kuusipalo, Jaana (2006): Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: Poliitiikan sukupuolittuminen Suomessa. Teoksessa Moring, Anna (toim.): *Sukupuolen politiikka: Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa*, 27-34. Helsinki: Otava.
- Lehtilä, Hannu (2005): *Tarja Halonen. Yksi meistä*. Helsinki: Otava.
- Liikanen, Ilkka (1998): Fennomania poliittisena liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, Kaj - Martti Siisiäinen (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*, 59-78. Tampere: Vastapaino.
- Lister, Ruth (1997): *Citizenship: Feminist Perspectives*. Basingstoke-London: Macmillan.
- Niinistö, Sauli (2005): *Viiden vuoden yksinäisyys*. Helsinki: Teos.
- Pitkin, Hanna Fenichel (1984): *Fortune is A Woman: Gender and Politics in the Thought of Niccolò Machiavelli*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Pulkkinen, Tuija (1998): *Postmoderni politiikan filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Snellman, J.V. (1928): *Kootut teokset II*. Valtio-oppi. Oikean ehdoton pätevyys. Kansallisuus ja kansallisuusaate. WSOY.
- Snellman, J.V. (1931): *Kootut teokset XI*. Konsistorissa, senaatissa ja valtiopäivillä annettuja lausuntoja sekä yliopistossa pidettyjä luentoja. WSOY.
- Yuval-Davis, Nira (1997): *Gender & Nation*. London-Thousand Oaks-New Delhi: Sage Publications

Tutkimusaineistona käytetyt lehtiartikkelit (luku 10):

Aikakauslehdet

- 7-päivää 14.-20.7.2005. "Minulla oli seksisuhde Matin kanssa!"
- Anna 7.8.2005. Niinistö toisella tapaa.
- Me Naiset 7.4.2005. Tanja Karpela: "Erot ovat elämäni pahimpia kolhuja"
- Me Naiset 26.5.2005. Kaikkea muuta kuin kovis.
- Me Naiset 20.10.2005. Avioerolapsesta maan äidiksi.
- Me Naiset 1.12.2005. Idoli laivalla.
- Seura 15.4.2005. Kohtaaminen Tampereella.
- Suomen Kuvalehti 3.12.2004. Missiona maailma.
- Suomen Kuvalehti 3.11.2005. Kansakunta etsii johtajaa.
- Suomen Kuvalehti 2.12.2005. Työväkeä tapaamassa.
- Suomen Kuvalehti 5.1.2006. Naisten haku.

Sanomalehdet

Aamulehti 15.3.2005. Feministipuolueen perustamista kannattaa 29 prosenttia.

Aamulehti 10.4.2005. Ollila pelkää, etteivät päättäjät kykene ratkaisemaan EU:n ongelmia.

Aamulehti 17.4.2005. Matti Vanhanen lähti voittamaan presidentinvaalit.

Aamulehti 20.5.2005. Naiseus tuskin ratkaisee, mieskortti voi olla valtti; Halonen teki päätöksen jo syksyllä; Pääkirjoitus: Tarja Halonen on yhä kova luu porvareille; Haastajan pitää erottua Halosesta.

Aamulehti 23.7.2005. Suomalaiset suovat Vanhaselle yksityiselämän (Presidenttipeli: Kohu voi tuoda jopa uutta särmää pääministerin harmaaseen imagoon).

Aamulehti 16.8.2005. Sauli Niinistö kehitteli oman turvajärjestyksen Euroopan unionille.

Aamulehti 21.8.2005. Suomalaisten turvallisuus on presidentin ykköshuoli.

Aamulehti 10.9.2005. Kari Huoviala ("Lisäpöytäkirja", kolumni): Asian vierestä.

Aamulehti 19.9.2005. Sauli Niinistö haukkui Sinikka Mönkäreen itkun partaalle.

Aamulehti 11.10.2005. Riitta Järventie ("Ylänurkka", kolumni): SAK:n pukinsorkka Halosen kampanjaan.

Aamulehti 16.10.2005. Erkki Tuomioja ei löydä sisältöä arvostelusta.

Aamulehti 20.10.2005. Niinistön puolustuspuheet ovat tukijoukkojen mieleen.

Aamulehti 22.10.2005: Vanhanen haastaa Halosen presidentin lempiaiheilla.

Aamulehti 30.10.2005. Vanhasesta leivottiin uutta Kekkosta.

Aamulehti 13.11.2005. Pääkirjoitus: Kamppailu mielikuvia vastaan; Niinistö johtaa kuin Ehrnrooth; Niinistö haluaisi presidentistä nykyistä päättäväisemmän; Otteita Niinistön puheesta.

Aamulehti 14.11.2005. Kokoomusväki odottaa ihmettä.

Aamulehti 20.11.2005. Myös ulkopolitiikan johtaja on nykyisin joukkuepelaaja; Kirsti Pohjonen: Halosen haasteena on valinta ensi kierroksella; Söderman kertoi antaneensa äänensä Haloselle kaikissa vaaleissa.

Aamulehti 21.11.2005. Vasemmistoliitto taputti ehdokkaakseen vasemmistolaisen naisten puolustajan.

Aamulehti 9.12.2005. Pääkirjoitus: Sauli Niinistö vastaan Tarja Halonen.

Aamulehti 18.12.2005. Miesten ja naisten epätasa-arvo huolettaa.

Helsingin Sanomat 20.5.2005. Pääkirjoitus: Arvostelu kypsytti Halosen pyrkimään toiselle kaudelle.

Helsingin Sanomat 23.5.2005. Niinistö: Nato-mahdollisuus pidettävä avoimena ja neutraalina.

Helsingin Sanomat 13.10. 2005. Timo Jutilan haastattelu: "Presidentti on Suomen kansalle numero uno"; Maarit Hurmerinnan haastattelu: "Olen erittäin suuri Tarja-fani".

Helsingin Sanomat 18.10.2005. Pääkirjoitus: Suurissa asioissa suomalaiset luottavat johtajiinsa.

Helsingin Sanomat 19.10.2005. Tarja Halosella oli ohdakkeinen alku Suomen ulkopolitiikan johtotehtävissä.

Helsingin Sanomat 20.10.2005. Pääkirjoitus: Liennytyksen aika vai välirauha; Halonen torjui Ahtisaaren Nato-kritiikin.

Helsingin Sanomat 23.10.2005. Halonen sisuuntui Penttilän arvostelusta.

Helsingin Sanomat 27.10.2005. Niinistö kampanjoi vaaleissa työväen presidenttinä.

Helsingin Sanomat 28.10.2005. Pascal Lamy (vieraskynä): Vapaakauppa tasaa vauruseroja maailmassa.

Helsingin Sanomat 30.10.2005. HS-gallup: Tarja Halosen suosio ei ole horjunut presidenttikisassa; Velvollisuus kutsui Matti Vanhasta; Ahtisaari vähentäisi presidentin valtaa.

Helsingin Sanomat 5.11.2005. HS-gallup: Äänestäjät tahtovat presidentiksi hyvinvoinnin puolustajan ja Presidentti halutaan arjen turvaksi.

Helsingin Sanomat 9.11.2005. HS-gallup: Enemmistö kansasta vastustaa edelleen Suomen Nato-jäsenyyttä.

Helsingin Sanomat 11.11.2005. Presidentti: Yleissitovuudesta ja kolmikannasta pidettävä kiinni.
Helsingin Sanomat 12.11.2005. HS-gallup: Kansalla selvät kuvat ehdokkaista.
Helsingin Sanomat 13.11.2005. Martta Nieminen (kommentti): Tahdosta ja sielusta ehdolla.
Helsingin Sanomat 14.11.2005. Pääkirjoitus: Koko kansan presidentistä vasemmiston ehdokkaaksi.
Helsingin Sanomat 16.11.2005. Halonen: Verokilpailu ei vie investointeja Pohjoismaista.
Helsingin Sanomat 18.11.2005. HS-gallup: Kansalle kelpaisi luotettava ja oikeudenmukainen presidentti.
Helsingin Sanomat 19.11.2005. Tarja Halosesta sanottua.
Helsingin Sanomat 20.11.2005. Tarja Halonen lupasi jatkaa entistä tahtia.
Helsingin Sanomat 21.11.2005. Myös vasemmistoliitto kukitti Halosen ehdokkaakseen; Kansa antoi Haloselle maireat arviot.
Helsingin Sanomat 25.11.2005. Niinistö arvosteli kilpailijoitaan rohkeuden puutteesta.
Helsingin Sanomat 3.12.2005. Pääkirjoitus: Toinen äänestyskierrös häämöttää; HS-gallup: Sauli Niinistön ja Matti Vanhasen kannatus pienessä nousussa.
Helsingin Sanomat 20.12.2005. HS-gallup: Halosen suosio kääntyi taas kasvuun.
Helsingin Sanomat 31.12.2005. HS-gallup: Halosen kannatus kestää edelleen, Niinistö yhä Vanhasen edellä.
Helsingin Sanomat 12.1.2006. HS-gallup: Kansa on vaisun tyytyväistä vaalikampanjoiden asiasisältöön.
Helsingin Sanomat 13.1.2006. Ylenkin tutkimus enteilee vaaleihin toista kierrosta.
Helsingin Sanomat 19.1.2006. HS-gallup: Halosen ja Niinistön välille tulossa äärimmäisen tiukka kisa.
Helsingin Sanomat 27.1.2006. HS-gallup: Presidentinvaalien tilanne on nyt kutkuttavan tasainen.
Ilta-lehti 9.5.2005. Kalle Isokallio (kolumni): Mitä Halonen aikoo?
Ilta-lehti 23.7.2005. Pelättävissä saippuaoperaa; Päivän meili.
Ilta-lehti 10.-11.12.2005. Naiseus on Haloselle edelleen valtti.
Ilta-Sanomat 16.8.2005. Timo J. Anttila (kommentti): Yksin huipulla.